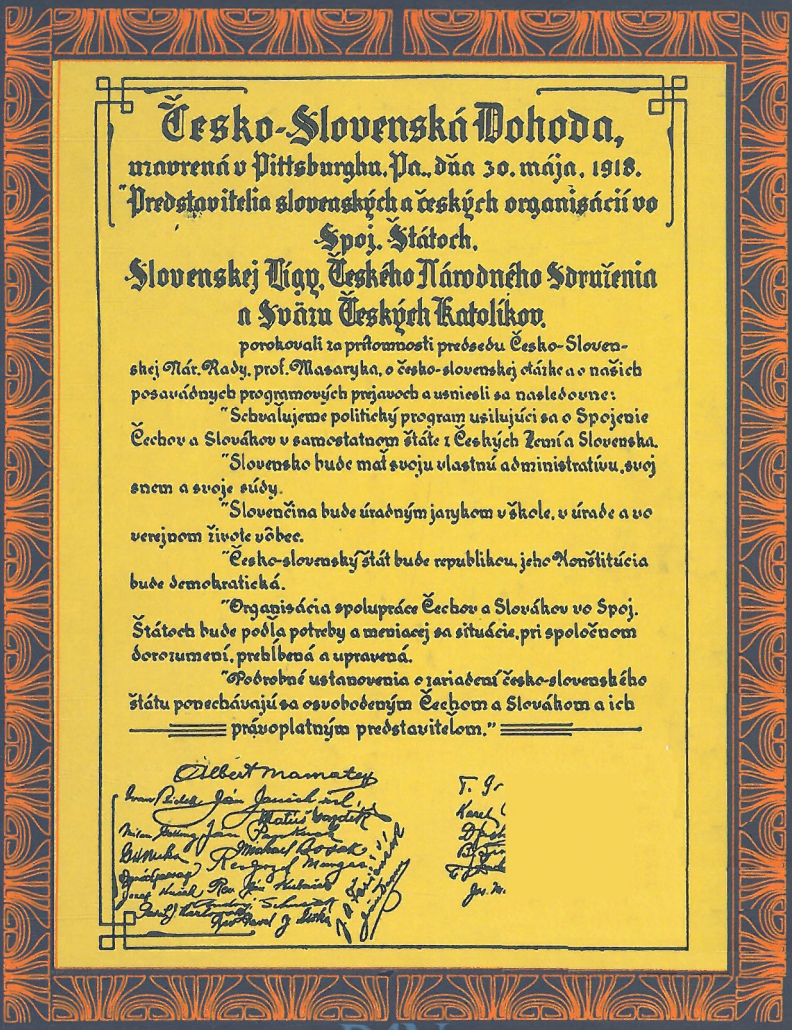
JOSEF KALVODA

GENESE ČESKOSLOVENSKA

PAN
EVROPA
PRAHA

JOSEF KALVODA

GENESE ČESKOSLOVENSKA

JOSEF KALVODA
GENESE ČESKOSLOVENSKA

Poprvé vydáno ve Spojených státech:
The Genesis of Czechoslovakia.
East European Monographs, Boulder, New York 1986.
České vydání: PANEVROPA Praha s.r.o., Praha 1998.
Copyright: Josef Kalvoda

Přeložil: Aleš Valenta
Odpovědný redaktor: Luděk Bednář
Obálka: Zbyněk Benýšek
Sazba: PANEVROPA Praha s.r.o.
Tisk: GRANTIS s.r.o., Ústí nad Orlicí

ISBN 80-85846-09-8

JOSEF KALVODA

GENESE ČESKOSLOVENSKA

Praha 1998

PAN
EVROPA
PRAHA

Těm,
kdo hledají pravdu,
milují svobodu
a bojují za spravedlnost

Obsah

PŘEDMLUVA 9
ÚVOD 11

1. ČEŠI, SLOVÁCI A JEJICH VŮDČÍ PŘEDSTAVITELÉ NA PRAHU VÁLKY 19
2. STYKY S RUSY A BRITY 42
3. VZNIK HNUTÍ ZA NEZÁVISLOST 65
4. ORGANIZACE ČESKÉHO ZAHRANIČNÍHO ODBOJE. DOMÁCÍ NEZDARY 78
5. PŘEDSTAVY O BUDOUCNOSTI STŘEDNÍ EVROPY. BOJ O KONTROLU HNUTÍ ZA NEZÁVISLOST 110
6. JARO A POČÁTEK LÉTA 1917 V ZAHRANIČÍ 153
7. PŘEDBĚŽNÁ JEDNÁNÍ O MÍRU. PROPAGANDA A BUDOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY 172
8. BOLŠEVICKÁ REVOLUCE 196
9. POKUS ČESKÝCH BOLŠEVIKŮ O KONTROLU ČESKOSLOVENSKÉHO ARMÁDNÍHO SBORU. ÚSTUP Z UKRAJINY A BRESTLITEVSKÝ MÍR 220
10. NA DOMÁCÍ FRONTĚ. KONGRESY V ŘÍMĚ A PRAZE. ROSTOUCÍ VÝZNAM ZAHRANIČNÍ ARMÁDY 234
11. MASARYKOVA CESTA DO AMERIKY 252
12. POČÁTKY KONFLIKTU MEZI ČESKOSLOVENSKOU ARMÁDOU A BOLŠEVIKY 282
13. ODPOR ČECHOSLOVÁKŮ PROTI BOLŠEVIKŮM. ROZHODNUTÍ O INTERVENCI 313
14. ÚSILÍ O UZNÁNÍ. BOJ S BOLŠEVIKY O OMEZENÝ ROZSAH SPOJENECKÉ POMOCI 347

15. DEKLARACE NEZÁVISLOSTI 385
16. NOVÝ STÁT NA PAŘÍŽSKÉ MÍROVÉ KONFERENCI ... 400
17. TI, KTEŘÍ BOJOVALI V RUSKU A NA SIBIŘI 427
18. REFLEXE, REKAPITULACE A CO BYLO POTÉ 445

EDIČNÍ A PŘEKLADATELSKÁ POZNÁMKA 463
POZNÁMKY 465
BIBLIOGRAFIE 550
REJSTŘÍK 577

Předmluva

Při přípravě této práce jsem hojně čerpal ze své velké sbírky dokumentů a materiálů o československé zahraniční politice (do roku 1948), stejně jako ze zdrojů, jež upoutaly mou pozornost při práci na jiných projektech. *V připojené bibliografii jsem přeložil české a slovenské názvy publikací, abych ozřejmil jejich obsah těm, kteří tyto jazyky neznají.* Pokud v citovaných dokumentech nebyla použita diakritická znaménka, vynechal jsem je. Neměnil jsem hláskování jmen, míst ani zemí; proto může být Jugoslávie hláskována s Y a J a Československo bez spojovníku nebo jako Česko-Slovensko atd. V tomto ohledu jsem byl nedůsledný za účelem větší přesnosti.

Ačkoliv jsem se nikdy nehlásil k pojetí „československého národa" - existují Češi a Slováci, ale žádní „Čechoslováci" - tento pojem stejně jako názvy „Čecho-Slováci" a „Česko-Slovensko" bude v citovaných pramenech příležitostně použit. A to včetně dokumentů, předložených česko-slovenskou delegací na pařížské mírové konferenci roku 1919. Po přijetí ústavy z roku 1920 se Československo stalo unitárním a centralizovaným státem a pomlčka byla z jeho názvu vypuštěna. Bezpomlčkové názvy budou používány nejčastěji.

Je dobře známo, že vžité představy odumírají těžce a zakořeněné názory bývají jen zřídka měněny. Stejně dobře je známo, že objektivita jedněch někdy znamená pro druhé předpojatost a že při hledání pravdy člověk může - někdy musí - rozbíjet staré mýty a legendy. Protože rozumní lidé mohou mít jiný názor a může existovat víc než jedna správná (nebo špatná) interpretace historické události, odkazoval jsem v poznámkách příležitostně ke dvěma či třem dalším pramenům, které podávají rozdílné, oponující či osobní pohledy. Historie je

* Překlad předmluvy v knize The Genesis of Czechoslovakia. East European Monographs, Boulder. Distributed by Columbia University Press, New York 1986.

vskutku vědou neexaktní. Avšak doufám, že „Pravda zvítězí", jak je napsáno na československé vlajce.

Jsem velice zavázán těm, kteří mě inspirovali k sepsání této studie. Mé zvláštní poděkování patří mým přátelům, knihovníkům a také archivářům v Praze, Vídni, Washingtonu (D.C.), Stanfordu (Kalifornie), Lincolnu (Nebraska), Hartfordu a New Havenu (Connecticut), v Mnichově, Marburgu a Frankfurtu. A také všem těm, kteří mně pomohli obstarat některé materiály pro tuto knihu. Jsem také vděčný všem, kteří posuzovali rukopis v různých stadiích jeho vývoje. Protože někteří z nich, jejichž pomoc jsem zvláště ocenil, nechtěli být z osobních důvodů jmenováni, upouštím od tradičního jmenovitého výčtu. Jedinou výjimku činím v případě profesorů Bély K. Királyho a Stephena Fischera-Galatiho, bez jejichž povzbuzování a pomoci by tato kniha v současné době nevyšla. Rád též děkuji Nancy D. Mannové, jež se ujala zredigování rukopisu.

Závěrem připomínám, že veškerá odpovědnost za možné chyby či opomenutí padá na mne. V zájmu lepší prodejnosti knihy jsem původní rukopis zkrátil o více než jednu třetinu. Protože existuje několik studií o vzniku moderního českého a slovenského národa, vynechal jsem podrobný popis a analýzu jejich dějin a politického, sociálního, ekonomického, kulturního a náboženského rozvoje před první světovou válkou. Poznámky a připojená bibliografie mohou sloužit jako pomůcka pro další studium.

Josef Kalvoda
Avon, Connecticut
15. prosince 1985

Úvod

Francouzský historik Ernest Denis hovořil o Češích jako o svědomí Evropy; první československý prezident Tomáš G. Masaryk kdysi prohlásil, že československá otázka je otázkou evropskou i světovou. Dějiny Čechů a Slováků jsou vskutku úzce spjaty s historií celé Evropy a veškeré otřesy, které postihly tuto malou zemi v srdci Evropy, měly mezinárodní ohlas. Mnichovská krize roku 1938, události z února 1948 a sovětská invaze do Československa v roce 1968 potvrzují shora uvedené skutečnosti, jež platily v minulosti, jsou platné dnes a zůstanou platné i v budoucnosti.

Ačkoliv historické události jsou jedinečné, jsou vyvolávány a podmiňovány řadou vzájemně souvisejících jevů. Při pátrání po jejich vysvětlení směřuje mysl badatele ke kořenům všech věcí. Je známou pravdou, že klíč k pochopení současnosti a budoucnosti leží v minulosti. Tato práce se zabývá líčením a analýzou událostí spojených se vznikem Československa. Vychází přitom z předpokladu, že *historia est magistra vitae*, přičemž poučením se z minulých chyb se můžeme vyvarovat jejich opakování.

Československá republika vznikla v letech 1918 a 1919 spojením Čech, Moravy a Slezska, známých jako české nebo také historické země, jež byly dříve součástí rakouského Předlitavska, a Slovenska s Podkarpatskou Rusí, které do té doby patřily ke starému Uherskému království. Když se nový stát objevil na mapě Evropy, Češi a Slováci měli za sebou již dlouhou historii. Jejich slovanští předci žili v této oblasti od šestého nebo sedmého století a snad ještě dříve.[1] Čechy se v devátém století staly součástí franského státu a později Svaté říše římské. Český kníže se ve dvanáctém století stal králem a nakonec jedním z volitelů římského krále.

Češi, Slováci a další západoslovanské kmeny byli na čas sjednoceni ve Velkomoravské říši, jejíž obyvatelé byli v první polovině devátého století pokřesťanštěni. Avšak vpád Maďarů v letech 903 až 907 zna-

menal rozpad této říše. Slováci se stali poddanými Svatoštěpánské uherské koruny, zatímco ostatní západní Slované žili v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Lužici apod.

Středověké České království, ovládající také některé přilehlé provincie, se kdysi rozkládalo od Baltu až ke Středozemí. Někteří čeští králové bývali také římskými císaři a země svatováclavské koruny náležely ke Svaté říši římské národa německého až do jejího konce v roce 1806. Český stát tedy existoval dlouho předtím, než vznikl jednotný stát německý, italský a dokonce francouzský a španělský.

Ve čtrnáctém století prožívalo české království za vlády Karla IV(I), jenž se stal také římským císařem, svůj zlatý věk. Avšak husitské války v následujícím století přivodily dalekosáhlé změny. Na jedné straně posloužily za základ interpretací, obvykle vyzdvihujících české sebestvrzení v podobě malého, ale houževnatého národa, který se postavil celé Evropě. Na druhé straně však byla země zničena náboženskými válkami a dlouhodobě vnitřně i navenek oslabena náboženským rozštěpením. Tento proces byl dovršen zničující Třicetiletou válkou (1618-1648), po níž poklesl počet obyvatelstva Čech o jednu třetinu. Výsledek války potvrdil vládu Habsburků v zemi, jež zůstala součástí habsburského panství do roku 1918.[2)]

Ve třináctém a čtrnáctém století povolávali čeští králové do Čech německé řemeslníky a horníky, aby podpořili rozvoj průmyslu a řemesel. Od té doby žili Češi a Němci v českých zemích pospolu. Němci se soustřeďovali většinou v pohraničí a v některých větších městech. Habsburská politika, zvláště v osmnáctém století, vyústila do výrazné germanizace obyvatelstva, zejména ve městech. Venkovské obyvatelstvo zůstalo jazykově české.[3)]

Národní obrození a panslovanská agitace v devatenáctém století měly mezi Čechy a Slováky zřejmý ohlas. Ačkoliv mezi nimi i po stoletích separace existovaly určité kontakty, slovenská historie, mentalita a kultura měly odlišné rysy. V devatenáctém století přijali vzdělaní Slováci spisovnou slovenštinu. Slovenští katolíci používali ve školách jeden z dialektů jako spisovný jazyk, ale teprve středoslovenština, prosazovaná L'udovítem Štúrem (1815-1856), byla postupně akceptována Slováky jako slovenský literární jazyk. Jazyková reforma, Štúrovo politické vůdcovství a jeho důraz na svébytnou slovenskou identitu měly trvalé důsledky. Vytvořily totiž stálé napětí mezi národem slovenským a českým. Pouze malá skupina vzdělaných Slováků, tzv. hla-

sistů, podporovala před první světovou válkou myšlenku česko-slovenské národní jednoty.[4] Právě oni vytvářeli základ pro pozdější koncepci „československého" národa, přijatou většinou Čechů a některými Slováky za první Československé republiky (1918-1938).

České národní obrození v devatenáctém století obnovilo český cit pro národní identitu a hrdost.[5] Usilovně pracující Češi byli před první světovou válkou hojně organizováni v politických stranách, rozrůzněných po celé škále hospodářských a ideologických zájmů. Jejich školy produkovaly schopnou inteligenci, politické vůdce a technické odborníky, kteří budovali a rozvíjeli české ekonomické a finanční instituce. Rostoucí střední třída prosperovala, kulturní život vzkvétal. Avšak Češi měli řadu důvodů k politickým, národním a ekonomickým stížnostem, které jejich zástupci ve vídeňském parlamentu a zemských sněmech nepřestávali připomínat. Většina předválečných českých politických stran měla v programu především obnovení historických státních práv České koruny. Požadovali tudíž trialistické uspořádání rakousko-uherské monarchie, v němž by Svatováclavská koruna měla podobné postavení jako Koruna svatoštěpánská. Pouze sociální demokraté a Tomáš Garrigue Masaryk, jediný poslanec realistické strany ve vídeňském parlamentu, požadovali autonomii národní skupiny na základě „přirozeného práva" (ve vídeňském parlamentu bylo celkem 107 českých poslanců). Pouze malá Státoprávně pokroková strana hlásala ve svém předválečném programu nezávislost Českého království. Avšak válka vytvořila novou situaci, jež umožnila realizaci maximalistického požadavku českého odboje doma i v zahraničí: československého státu.[6]

Podle rakousko-uherského sčítání obyvatelstva z roku 1900 žilo v monarchii zhruba šest milionů Čechů a dva miliony Slováků.[7] Zatímco národní existence Čechů nebyla na počátku války zpochybněna, politicky a národně uvědomělí Slováci byli v důsledku cílevědomé maďarizační politiky omezeni na několik tisíc rodin. Většina slovenského národa sestávala z rolníků žijících v hornatých oblastech horních Uher. Byli to lidé hluboce nábožensky založení, apolitičtí, smíření se svým osudem. Narozdíl od českých politických poměrů byla Slovenská národní strana volnou politickou organizací vůdců bez masového zázemí. Před první světovou válkou zastupovali stranu v budapešťském parlamentu tři poslanci; po jejím vypuknutí zůstal jenom jediný (jeden poslanec byl povolán do armády a druhý rezignoval na

svůj mandát). I když maďarizační politika zasáhla všechny menšiny v Uhrách, zejména z velké většiny národně a politicky neuvědomělí Slováci stáli v okamžiku vypuknutí války na pokraji zániku.[8]

V květnu roku 1918 se vůdci Slovenské národní strany rozhodli spolupracovat s Čechy podobně jako Slováci v USA. Dne 30. října 1918 vůdčí představitelé všech politických uskupení na shromáždění v Turčianském Sv. Martině formálně ustavili Slovenskou národní radu a vydali prohlášení, požadující národní sebeurčení. O dva dny dříve Český národní výbor, zformovaný v létě 1918, vyhlásil v Praze československou nezávislost. Delegáti Slovenské národní rady, vyslaní do Prahy, spolupracovali s Čechy ve snaze převzít kontrolu nad územím, pro něž se ujal název Slovensko.

Česko-slovenská národní rada v Paříži, exilová skupina vedená Tomášem Garriguem Masarykem, Edvardem Benešem a Milanem Rastislavem Štefánikem, proklamovala samostatnost 18. října 1918 a oznámila vytvoření exilové vlády. V českých zemích se ve spolupráci s exilem stal *de facto* vládou Národní výbor,[9] jehož prvním úkolem bylo zajistit kontrolu nad pohraničím osídleným převážně Němci a obsadit Slovensko. Němci se bránili ustavení české vlády ve státě, v němž se stali menšinou. Češi však zlomili jejich odpor a během listopadu a prosince 1918 pohraničí vojensky obsadili. Německé vlády vytvořené v některých oblastech nebyly schopny uhájit svou autoritu.

Existují celkem tři teorie o vzniku Československa. První vyzdvihuje rozhodující roli emigrace, zvláště Masaryka. Podle druhé to byl důsledek bolševické revoluce v Rusku, zatímco třetí verze považuje za rozhodující domácí odboj, který převzal moc 28. října 1918.

Po první světové válce vycházela nejrozšířenější verze o vzniku Československa z předpokladu, že plán původně zamýšlený Tomášem G. Masarykem v roce 1914 byl s několika menšími změnami realizován roku 1918. Její součástí je tvrzení, že všechny české a slovenské politické skupiny tento plán posléze podpořily a také západní mocnosti po určitém váhání akceptovaly ideu nezávislého státu. Po vítězné válce proto především Francie, Velká Británie a Spojené státy umožnily uskutečnění československé nezávislosti. Tato interpretace obvykle vyzdvihuje velkorysost západních velmocí, připisujíc jim idealistické motivy. Masaryk sám byl částečně zodpovědný za vytvoření legendy, podle níž téměř sám dokázal vytvořit ve střední Evropě samostatnou politickou entitu. Tvrdil např., že během svého pobytu ve

Spojených státech v roce 1918 „dokázal krok za krokem přesvědčit" prezidenta Spojených států Wodrowa Wilsona a státního tajemníka Roberta Lansinga, aby přijali jeho program.[10] V roce 1925 tvrdil, že přinesl Čechům „nezávislost na talíři".[11] „Masarykova legenda" a kult jeho osobnosti byly tedy pěstovány nejen Masarykovými nekritickými obdivovateli, ale také „skutečným zakladatelem" Československa, jehož diplomatické úsilí podporovali Beneš, Štefánik a další.

Tato verze záměrně podceňuje fakt, že původní plány Masaryka a dalších doznaly podstatných změn a že velmoci změnily své postoje k československému hnutí za nezávislost v souladu se svými vlastními zájmy a plány na organizaci střední Evropy. Snižuje také význam domácího odboje, vedeného vůdci předválečných politických stran, zvláště Karla Kramáře a Aloise Rašína. Rovněž zastírá důležitost akcí „mužů 28. října", kteří prohlášením československé nezávislosti, převzetím politické moci 28. října 1918 a mocenským zajištěním hranic nového státu postavili svět před hotovou věc.[12] Je také třeba zdůraznit, že některé historické události napomohly Masarykovi, Benešovi a Štefánikovi, kteří je nepochybně dokázali rychle využít.

Jednou z těchto událostí byla ruská revoluce, zlomový okamžik v dějinách Evropy a světa. Jejím interpretačním propojením s československou nezávislostí vznikla další myšlenková škola, tvořená převážně československými komunistickými historiky a spisovateli po druhé světové válce. Podle této školy, jak konstatoval vysoký představitel českých komunistů, „uskutečnění čsl. státní samostatnosti a vytvoření Československé republiky 28. října r. 1918 bylo dílem revolučního národně osvobozeneckého hnutí československého lidu, národně osvobozeneckého hnutí, které v celém Rakousku-Uhersku bylo podníceno vítězstvím Velké říjnové socialistické revoluce 7. listopadu r. 1917".[13] Důsledkem této interpretace je tvrzení, že ideu nezávislosti nastolili stoupenci Leninovi. Zdůraznili přitom princip národního sebeurčení, jako kdyby před 7. listopadem 1917 neexistovalo české hnutí za nezávislost a jako kdyby tu nebyl žádný program na vytvoření nezávislého československého státu. Role Masaryka byla minimalizována, Kramář a jeho spolupracovníci převážně ignorováni, zatímco role „pracující třídy" byla neúměrně zveličena naznačujíc, že česká a slovenská střední třída narozdíl od dělnictva nezávislost odmítala. Tento názor přehlíží skutečnost, že západní velmoci udělily Masarykově prozatímní vládě uznání *před* koncem války a že protibolše-

vická akce československé armády v Rusku a na Sibiři hrála rozhodující roli v západním rozhodnutí toto uznání rozšířit.

Právní akt jako takový, jímž západní mocnosti uznaly *de facto* válečný status Masarykem vedeného výboru, sám o sobě Čechy a Slováky neosvobodil. Spolu s Wilsonovou rétorikou, přehnaně optimistickými vzkazy posílanými do Čech Benešem a rychle se zhoršující situací v Rakousko-Uhersku, povzbudil vůdce domácího odboje k převzetí politické moci. Ale marxističtí historici se pokusili prokázat, že zhroucení monarchie a vznik Československa vyplynuly z vnitřní sociální a politické revoluce, jež byla ohlasem ruské říjnové revoluce. Popírají, že západní mocnosti byly jakkoli odpovědné za československou nezávislost: „...ne hvězdnatý a pruhovaný prapor Ameriky, ale rudá hvězda Velké říjnové socialistické revoluce... vedla boj českého národa proti Rakousku".[14] Marxisté také opomíjejí činy českých a slovenských politiků zdůrazňujíce „masovou akci" - akty vzdoru Čechů a Slováků, jako např. švejkovinu vojáků, šmelinu civilistů, dezerce z armády a všeobecné reptání proti špatným hospodářským poměrům v Rakousko-Uhersku. Bolševická revoluce nepochybně přispěla k rozkladu habsburské říše, ale nestvořila hnutí za československou nezávislost. To začalo již dávno předtím.

První verze vzniku Československa nedokázala vysvětlit vztah ruské říjnové revoluce, následované brestlitevským mírem, a jejich důsledků (to jest ozbrojenou srážkou československých legií se sověty a jejím ohlasem mezi utlačovaným obyvatelstvem v monarchii) ke vzniku Československa. Druhá verze, stejně jako hledání pravdy, nutně vyžaduje popsat a analyzovat různé plány a fáze v československém hnutí za nezávislost, aby se zjistilo, jak oprávněné je tvrzení, že „bez říjnové revoluce v Rusku by nebylo říjnové revoluce v Rakousku-Uhersku".[15]

Názory vůdce národně demokratické strany Karla Kramáře, novináře Jiřího Stříbrného a dalších reprezentují třetí názorovou školu. Jak bylo připomenuto v poznámce 12, kritici Masaryka a Beneše v období mezi světovými válkami zdůrazňovali význam protihabsburského boje doma, tvrdíce, že monarchie se nerozpadla zvenčí, nýbrž zevnitř. Tento argument získal ve vnitřní československé politice na váze v roce 1926, kdy byla ustavena vláda tzv. panské (jinak také *občanské* či *černo-zelené*) koalice. V ní byly zastoupeny nesocialistické politické strany včetně Slovenské l'udové strany vedené farářem An-

drejem Hlinkou. Masaryk s Benešem rozhořčeně oponovali vyloučení socialistů z vlády. Protože se jejich stoupenci neodvážili zaútočit přímo na předsedu vlády Antonína Švehlu, jenž byl také předsedou nejsilnější agrární (republikánské) strany, útoky směřovaly proti Kramářovi a slovenskému agrárníkovi dr. Milanu Hodžovi, který byl nařčen z oportunismu a udržování „dvou želízek v ohni".[16] V roce 1929 se národní socialisté a sociální demokraté znovu zapojili do vládní koalice,[17] ale polemiky o vzniku Československa pokračovaly. Jejich hořkost dokonce vzrostla, když se Kramář a Stříbrný ve třicátých letech ocitli sami v opozici.

Kramář zdůrazňoval, že zatímco se Spojenci na verssailleské konferenci počátkem června 1918 vyslovili ve prospěch zřízení nezávislého Polska, vyjádřili pouze upřímné sympatie vůči obdobným aspiracím Čechoslováků.[18] Tvrdil proto, že nezávislost nedostali Češi a Slováci od Spojenců, ani nebyla důsledkem Masarykových a Benešových zahraničních akcí - dosáhl ji národ sám. Podle Kramáře se „český lid stoletou prací ztužený a vyzbrojený, sám... vzpřímil, dozrál pro vysoký cíl lidstva, pro svobodu a učinil *unum necessarium:* jako národ hlásil se o svobodu, vlastními silami si ji vzal 28. října, znovu vybudoval český samostatný stát v historických hranicích, připojiv právem národního sebeurčení Slovensko, a na dohodových státech nemusil žádat jiného nežli mezinárodní uznání své existence".[19]

Tato teze byla před druhou světovou válkou i po jejím skončení mimo Československo málo známá. Historii zpravidla píší vítězové; v Československu to byli mezi válkami Masaryk, Beneš a jejich stoupenci, později pak komunisté. Kramář se Stříbrným neměli přístup k vládním fondům, přidělovaným pro zahraniční propagandu a nemohli platit zahraniční žurnalisty a nakladatele, kteří by popularizovali jejich názory.[20] Mimoto se mezinárodní veřejnost jako taková o zmíněný spor příliš nezajímala. Naopak ti, jejichž cílem bylo nepatřičně posílit důvěru k Masarykovi, respektive ti, kteří přeceňovali vliv říjnové revoluce v Rusku, dokázali zaujmout západní vědce a novináře. Lze říci, že mnohé z toho, co bylo řečeno některými příslušníky obou těchto myšlenkových škol - promasarykovské a prokomunistické -, náleží do kategorie legend a pololegend; legendární hrdinové jedné školy se stali legendárními darebáky té druhé.

Není účelem této práce zapojit se do polemiky s cílem znevážit toho či onoho spisovatele. Příslušníci všech škol, stejně jako objektiv-

nější historici, přispěli k poznání této problematiky. Jejich názory jsou tu předestřeny v původní podobě bez matoucích zásahů autora, který se pokusil oddělit podstatné od nepodstatného, pravdu od nepravdy a skutečnost od mýtů, přičemž se vyhnul zdlouhavým analýzám, aby dodržel daný rozsah práce.

Kapitola první

ČEŠI, SLOVÁCI A JEJICH VŮDČÍ PŘEDSTAVITELÉ NA PRAHU VÁLKY

Před první světovou válkou neznaly významné politické skupiny v českých zemích a na Slovensku žádnou uspokojivější a realističtější alternativu k Rakousko-Uhersku,[1] třebaže měly důvody ke stížnostem proti vládě podunajské monarchie. Doufaly, že jejich legitimní požadavky budou v dohledné době splněny, považujíce existující stát za nejvýhodnější základnu pro naplňování jejich ekonomických, sociálních a národních tužeb. V Rakousko-Uhersku nebyla žádná česká či slovenská irredenta, v sousedních zemích nežila žádná důležitá skupina Čechů nebo Slováků, jež by mohla ovlivňovat postoje obou národů tak, jako tomu bylo u Němců, Poláků, Rumunů, Italů a Srbů. Západní mocnosti také akceptovaly existenci monarchie, kterou považovaly za životaschopnou ekonomickou jednotku, za přirozenou bariéru proti případné německé nebo ruské expanzi na Balkán a na Blízký Východ. Ve skutečnosti byla habsburská monarchie považována za záruku evropské rovnováhy jak proti Německu, tak proti Rusku.

Ačkoliv Češi a Slováci do určité míry - zvláště v kulturní sféře - spolupracovali, měli rozdílné tradice a dějiny a byli také na rozdílné ekonomické, sociální, politické a kulturní úrovni. Mezi Čechy někteří náleželi ke svobodomyslným racionalistům, zatímco katolická většina Slováků byla hluboce religiózní. Avšak většina slovenské inteligence pocházela z řad protestantské menšiny, která z velké části sdílela názorová východiska svobodomyslných Čechů. Většina Slováků byla apolitická a nezajímala se o politiku ani o svou národní budoucnost. Naopak Češi byli vysoce vzdělaní a jejich politický život měl značnou intenzitu. Třebaže většina jejich inteligence byla poněkud

nábožensky lhostejná, převážná část Čechů, zejména na venkově, na Moravě, v horských oblastech a v malých městech byla hluboce věřící. Vnějšími manifestacemi tohoto náboženského citu byly masové poutě ke slavným svatyním. Česká kultura byla ve skutečnosti katolická, i když římskokatolická církev svůj vliv koncem devatenáctého a počátkem dvacátého století postupně ztrácela.

Česká a slovenská společnost byla pluralistická stejně jako její nacionalismus. Vedle tradičních místních a regionálních vazeb a loajalit byli Češi a Slováci rozděleni hospodářsky. V obou národech byly přítomné třídní rozdíly a různé skupiny měly své vlastní cíle. Až na několik výjimek akceptovali Češi a Slováci status quo jako historickou a praktickou nutnost, takže navrhované reformy a změny se měly uskutečnit uvnitř daného politického rámce. Mezi Slováky byli rusofilové jako např. Svetozár Hurban Vajanský, zatímco jiní, např. příslušník mladší generace slovenských politiků dr. Milan Hodža, hledali lepší místo pro Slováky uvnitř podunajské říše. I když několik intelektuálů, mezi Čechy např. profesor Masaryk a mezi Slováky dr. Vavro Šrobár, věřilo v „československou" kulturní jednotu, neexistoval žádný plán na zřízení „československého" státu.[2)]

Pluralismus české společnosti a českého nacionalismu se odrážel ve vícestranickém systému, který existoval před válkou navzdory volební praxi jednomandátových obvodů pro volby do vídeňského parlamentu (v méně ideologicky rozdělených společnostech vede tento volební systém ke vzniku dvou velkých stran). Po posledních předválečných volbách v roce 1911 byla reprezentace českých politických skupin ve vídeňském parlamentu následující: agrární strana měla 36 poslanců, sociální demokraté 26, mladočeši 14, národní sociálové 13, katolíci 7, pokrokový blok 5, státoprávní pokrokáři 4, staročeši 1 a realisté 1, což dohromady činilo 107 českých poslanců ve Vídni.[3)]

Profesor Masaryk byl zvolen v moravském volebním obvodě jako kandidát realistické strany s pomocí několika menších stran a sociálních demokratů, kteří pro něj ve druhém rozhodujícím kole hlasovali, aby zabránili zvolení kandidáta katolické strany (kandidáti nemuseli sídlit v místě volby). Realistická strana byla nejmenší z českých stran; ve zmíněných volbách získala 0,6% (to je méně než 5 tisíc hlasů) z celkového počtu hlasů odevzdaných pro české strany.

Oproti uherským Slovákům a Ukrajincům, jejichž přístup ke vzdělání byl mezi Slovany nejhorší, Češi měli nejvyvinutější školský

systém a nejnižší míru negramotnosti - 4,3% ve srovnání s 40,8% u Poláků a 75,8% u Rusínů. Během sedmnáctého století se Češi v důsledku katolické reformace stali opět převážně katolickým národem. Před válkou náleželo pouze 2,44% Čechů k nekatolickým církvím (vesměs protestantským), zatímco protestantská menšina u silně religiózních Slováků dosahovala až 23,1% (řeckokatolíků bylo mezi Slováky 5,5%).[4]

Přestože Češi nebyli tak utiskováni jako Slováci a navzdory jejich politické organizaci a rychle rostoucí hospodářské síle, neměli v habsburské monarchii rovná politická práva, protože volební systém zajišťoval politickou převahu rakousko-německé aristokracii a střední třídě. Čechů, kteří získali význačné pozice v diplomatické službě, ve vládě (např. dr. Josef Kaizl) či v armádě, nebo kteří udržovali styky se zahraničními velvyslanci ve Vídni (např. dr. Karel Kramář), bylo málo a jejich úspěch byl dílem jejich výjimečného talentu a nikoliv rovnosti příležitostí. Češi proto vytrvale bojovali za politickou změnu v monarchii, podobně jako ostatní neněmecké a nemaďarské národnosti.[5]

Je třeba zdůraznit, že narozdíl od Slováků, kteří neměli v Uhrách ovládaných Maďary vlastní politické instituce, české národní hnutí bylo politicky posilováno trvalou existencí českých a moravských stavů a jejich zemských sněmů. Proto měli čeští vůdci základnu, odkud mohli vést boj za autonomii České koruny a proti spojenectví monarchie s Německem.

V popředí tohoto národního boje za rovnost české střední třídy s rakousko-německou střední třídou a za reformu monarchie byla mladočeská strana.[6] Cílem této strany a mnoha dalších Čechů byla federalizace říše. Češi nalezli podporu v tomto svém úsilí u některých francouzských a britských novinářů, pro něž by federalizovaná a liberalizovaná monarchie představovala nejlepší záruku proti německému expanzionismu. Takové řešení bylo pravděpodobně také v zájmu Ruska. Proto ti, kteří byli ovlivněni nacionalismem a panslavismem (později neoslavismem), požadovali více autonomie pro Čechy a přeměnu dualistické monarchie ve federalizovaný stát.

Dr. Karel Kramář (1860-1937), který postupně rozvíjel neoslavismus, přičemž se politicky propracoval od realistických počátků až k vůdcovství mladočeské strany v roce 1897, patřil k Čechům, kteří se snažili vytlačit Vídeň z Trojspolku z roku 1882 a přiblížit ji Francii

a Rusku.[7] Kramář upozornil evropskou veřejnost na českou otázku dvěma články, z nichž první vyšel 1. února 1889 v *Revue de Paris* a druhý v říjnu 1902 v anglickém *National Review*.[8] Oba články vyvolaly mnoho zahraničních komentářů. Kramář v nich zdůraznil nutnost silného a nezávislého Rakouska v rámci evropské mocenské rovnováhy a podtrhl, že toho lze dosáhnout pouze změnou rakouské zahraniční politiky. V prvním článku rozebral možnost francouzsko-rakousko-ruské aliance, ve druhém popsal důležitost českého boje v Rakousku a jeho vztahu k pangermánským plánům Berlína, jež ohrožovaly britské zájmy. Doporučil změnu proněmecké orientace rakouské politiky, přičemž konstatoval, že „silné, vnitřně pevné Rakousko rozhodně odporující pangermánským představám, je evropskou nutností a vlastně podmínkou, na níž závisí existence dnešní Evropy". Kramář tvrdil, že idea centralizovaného Rakouska byla odvozena z pruského modelu a že není vhodná pro říši s tolika národnostmi na různých úrovních politického, sociálního a ekonomického rozvoje. Tento centralismus byl posilován dualismem z roku 1867. Češi a ostatní Slované pod habsburskou nadvládou, kteří jsou „celkově loajálnější k císaři než jeho němečtí poddaní, zoufale bojují proti germanizaci a centralizaci, jež stále převládá v politice oné skutečně vládnoucí moci, vídeňské byrokracie".[9]

Jak se dalo předpokládat, Kramářův článek v *Revue de Paris* vyvolal pozornost vlád ve Vídni a v Berlíně,[10] zatímco druhý článek „Evropa a česká otázka", poté co byl otištěn v londýnském listě *Times*,[11] byl široce komentován v mezinárodním tisku. Berlínský a římský dopisovatel *Times* Henry Wickham Steed, který v roce 1902 zahájil svůj jedenáctiletý pobyt ve Vídni, zařídil přetištění Kramářova článku a ve svém komentáři ho označil za „první závažné pojednání tohoto aspektu velmi důležitého evropského sporu, jež bylo až dosud předloženo britské veřejnosti". Popsal také Kramáře jako muže loajálního k Rakousku, který provedl „střízlivou analýzu situace" a poukázal na „nebezpečí pro budoucnost rakousko-uherské říše".[12] Kramář tehdy podporoval silné a nezávislé Rakousko-Uhersko jako překážku německému imperialismu doufaje, že bude možné vytrhnout monarchii z aliance s Německem a obnovit její přátelské vztahy s Francií a Ruskem. Nejlepší česká politika spočívala podle jeho názoru v podpoře vnitřně silného Rakousko-Uherska, jež by bylo schopné oprostit se od německého vlivu.

Kramář se narodil 27. prosince 1860, navštěvoval univerzity v Berlíně a Štrasburku, v dubnu 1884 získal doktorát práv na pražské Karlově univerzitě, studoval v Londýně a stal se prvním Čechem, který se zapsal na *École libre des sciences politiques* v Paříži.[13] V roce 1896 byl znovuzvolen do vídeňského parlamentu; rok poté se stal jeho druhým místopředsedou a od 17. listopadu 1897 do března 1898 působil jako první místopředseda. Po opětném zvolení do čela své strany se stal politickým vůdcem Čechů ve Vídni. Tam neochvějně trval na českém státním právu, čímž se dostal do rozporu se sociálními demokraty a profesorem Masarykem, kteří hájili koncept přirozeného práva.[14]

Přestože Kramář vyvinul enormní úsilí, aby se Rakousko přeměnilo ve stát spravedlivý ke všem svým národnostem, vyslovil roku 1906 varování, že pokud se rakouský stát stane baštou němectví, Slované ztratí zájem na jeho uchování. Citoval slova Františka Palackého o potřebě uchovat Rakousko stejně jako slova, v nichž slavný historik vyjádřil svou víru v budoucnost českého národa. Kramář bojoval proti centralizačním tendencím ve státě v důvěře, že se Rakousko stane federativním, demokratickým a převážně slovanským (většina obyvatel monarchie byli Slované).[15]

Jakožto přední český politický vůdce udržoval Kramář styky se známými politiky, novináři a dalšími osobnostmi v Německu, Francii, Rusku a Velké Británii. V roce 1908 se pokoušel usmířit Rusko s Rakouskem a v roce 1910 v Sofii usiloval o dohodu mezi Bulharskem a Srbskem. Kramářův politický program se zakládal na víře ve Slovanstvo. Jeho cílem bylo duchovní sjednocení všech slovanských národů v „mohutný, silný, nerozborný celek, zaručující neodvislost a volný rozvoj všem svým členům a zabezpečující současně svojí silou a duchovní podstatou mír Evropě a světu..."[16] Věřil v příchod slovanské historické éry, v níž se slovanské národy do té doby potlačované stanou pro celý svět zárukou klidu a míru.[17] Kramář odmítal útlak jednoho národa druhým, zvláště šlo-li v obou případech o Slovany; trval na tom, že skutečný Slovan nemůže nikdy utlačovat jiný národ.

Kramářovo novoslovanství zdůrazňovalo kulturní vazby mezi všemi Slovany (jeho žena byla mimochodem Ruska). On sám udržoval kontakty s vlivnými slovanskými politickými vůdci v monarchii, v Srbsku, Bulharsku a v Rusku. Byl mezi nimi tehdejší ruský minis-

terský předseda Petr Stolypin, polský vůdce Roman Dmowski a mnozí další.[18] Kramář odmítal ruský politický panslavismus a v žádném ohledu nesouhlasil se slabostí a excesy ruského carského režimu. Proti staré ruské trojici - samoděržaví, pravoslaví a nacionalismu - postavil novou trojici novoslovanskou - svobodu, rovnost a bratrství. Na společném setkání všech slovanských poslanců ve Vídni v roce 1907 Kramář představil svůj novoslovanský program: slovanstvo coby hradba proti Němcům a Maďarům se musí stát garantem evropského míru. Přitom vyzdvihl základní princip slovanské politiky, jež nesmí být ani rakouská, ani ruská, nýbrž výhradně slovanská. Slovanskou jednotu nelze dosáhnout bez aktivní účasti Rusů a Poláků. Se souhlasem polských politických vůdců v Rakousku odjel v roce 1908 do Petrohradu, aby se pokusil usmířit Poláky s Rusy.[19] Ke své velké radosti získal pro myšlenku novoslovanství celou ruskou vládu vedenou Stolypinem, stejně jako polské vůdce Romana Dmowského a hraběte Vojtěcha Dzieduszyckého. Na základě toho se domníval, že dosáhl ruskopolského usmíření. Stolypin usnadnil Kramářova jednání s Poláky souhlasem s obnovením samosprávy polského království. V Petrohradě se Kramář a další slovanští vůdci rozhodli svolat téhož roku do Prahy slovanský kongres, jehož uspořádáním byl pověřen slovanský výbor v Praze s Kramářem jako předsedou. Jak se však ukázalo, nebylo možné svolat celoslovanský kongres v tak krátkém čase. Proto se v červenci roku 1908 za Kramářova předsednictví uskutečnil v Praze pouze přípravný kongres.

V úvodním projevu Kramář uvedl důvody svolání kongresu - podporu slovanské vzájemnosti a spolupráci mezi Slovany - a vyjmenoval principy novoslovanství: rovnost všech slovanských národů, svobodu každého z nich, jejich hospodářský a sociální rozvoj a manifestaci skutečného bratrství nikoli pouze slovy, nýbrž skutky. Kramář věřil, že osud každého slovanského národa je neoddělitelný od osudu Slovanů jako celku; oslabení jednoho znamená proto nebezpečí pro všechny. Zájmy Slovanů jsou podle něho společné; cílem kongresu a tedy neoslavismu je, aby si tuto skutečnost všichni uvědomili.[20]

Kramář jako protiněmecký a proruský monarchista uplatňoval při promýšlení budoucnosti českých zemí svůj idealistický realismus (realistický idealismus), český nacionalismus a novoslovanství.[21] Anexe Bosny-Hercegoviny Rakousko-Uherskem v roce 1908 byla „katastrofou" pro základy jeho politiky. Jak se vyjádřil, „Berlín bude dělati ra-

kouskou politiku, ne my".[22] Tato událost, jež mu byla předzvěstí celosvětového konfliktu, představovala porušení berlínských dohod z roku 1878, protože Rakousko svůj krok s jejich signatáři - patřilo mezi ně i Rusko - dopředu nekonzultovalo. Jsa přesvědčen, že Rusko bylo oklamáno, Kramář omezil styky s berlínskými politiky a ztratil víru v Rakousko. Anekční krize ukončila jeho letité úsilí o usmíření mezi Rakousko-Uherskem a Ruskem.[23]

Kramář oponoval snahám profesora Masaryka a sociálních demokratů, kteří se dovolávali přirozenoprávní teorie, aby ospravedlnili český nárok na nezávislost. Trvale podporoval historické právo českých zemí na vlastní státnost, přičemž vyzdvihoval hospodářskou, vojenskou apod. nutnost jednoty zemí Koruny české, osídlené rovněž německou menšinou.[24] Po roce 1908 začal vážně pomýšlet na nový politický pořádek pro český národ, avšak jako realista věděl, že pouze válka by vyústila v samostatnost českých zemí. Avšak válku nechtěl a kromě toho se obával o osud Srbů. Stolypin mu roku 1909 sdělil, že Rusko nebude na válku připraveno dříve než za osm či deset let a ostatně ji nechce, neboť potřebuje mír jako předpoklad pro své vnitřní reformy a celkovou reorganizaci politického systému.[25]

Tomáš G. Masaryk (1850-1937) se od Kramáře lišil názorově, ale také s ohledem na prostředí, z něhož vyšel a v němž působil. Své postavení v české společnosti si udržoval více silou své osobnosti než jako vůdce politické strany. Byl jediným poslancem realistické strany zvoleným v roce 1911 do vídeňského parlamentu, přičemž v zahraničí byl znám především jako univerzitní profesor. Jelikož značná část literatury o Masarykovi je dostupná, není zapotřebí dlouze líčit jeho předválečné aktivity.[26]

Oproti Kramářovi, jenž se pohyboval v hlavním proudu české politiky, Masaryk reprezentoval její okraj, přičemž se dostával do mnoha kontroverzí. Předmětem spekulací se stal i Masarykův původ, a to kvůli okolnostem jeho narození a „jisté rodinné podobnosti mezi ním a Josefem Redlichem - pravděpodobně Masarykovým nevlastním bratrem a pozdějším vynikajícím rakouským politikem".[27] Navzdory Redlichovu rakouskému občanství mu Masaryk po válce nabídl funkci československého ministra financí.[28]

Masarykova matka byla Němka, narozená na Moravě. Provdala se za Slováka o deset let mladšího, který sotva uměl číst a psát. Necelých sedm měsíců po svatbě, 7. března 1850, se Tomáš narodil v domě,

patřícím zámožnému židovskému podnikateli (Josef Redlich se narodil tamtéž skoro o dvacet let později).[29] Masaryk s podporou matky, jež v rodině rozhodovala, navštěvoval německé střední školy. Pak odešel studovat filosofii na vídeňskou univerzitu. Byl významně ovlivněn Platónem, zvláště jeho náboženským, etickým a politickým učením; Masarykova disertační práce z roku 1876, již podobně jako některé další rukopisy spálil, se zabývala Platónovým pojetím nesmrtelnosti duše.[30]

Masaryk, jenž byl průměrným studentem, si často přivydělával jako soukromý učitel, přičemž se seznámil s dobře situovanými židovskými vídeňskými rodinami. Když jeden z Masarykových svěřenců úspěšně dokončil střední vzdělání, jeho otec poslal oba do Lipska, kde Masaryk studoval náboženství a filosofii.[31] Tam poznal svou budoucí ženu, Američanku Charlottu Garriguovou, jejíž otec emigroval do Spojených států, kde zbohatl. Zatímco Masaryk pokračoval s podporou svého vídeňského dobrodince na přípravě habilitace, Charlotta se vrátila do Spojených států. Poté, co se nešťastnou náhodou zranila pádem z vozu, Masaryk na žádost jejího otce přijel z Německa do Ameriky a s Charlottou se oženil.[32]

Ve finančních záležitostech byl Masaryk dosti praktický a neostýchavý; během svatebních příprav požádal svého budoucího tchána o materiální zajištění své i své ženy na tři roky, dokud nebude moci rodinu sám živit. Pan Garrigue, který předpokládal zeťovu finanční soběstačnost, se nejprve vzpěčoval. Nakonec však, chtěje mít dceru provdánu, dal novomanželům tři tisíce německých marek a lístky na cestu zpět do Evropy; určitou finanční podporu jim posílal ještě po několik příštích let.[33] Po svatbě Masaryk provedl něco, co v jeho rodné zemi nebylo obvyklé: přijal manželčino původní příjmení „Garrigue" jako své prostřední jméno (mimochodem Masaryk učinil ústupek svému jazykově německému okolí, když si změnil své původní příjmení „Masárik", česky Masařík, na Masaryk, aby jej jeho studenští kolegové mohli snáze vyslovovat).

Po návratu do Evropy Masaryk pokračoval na přípravě rukopisu, který chtěl použít jako základ pro novou žádost o docenturu filosofie. Jeho předchozí habilitační práce o principech sociologie, předložená na vídeňské univerzitě, byla zamítnuta. Ve zdůvodnění mj. stálo, že sociologie nemá na univerzitě akademický status. Profesorský sbor se dále domníval, že sociologie nezapadá ani do rámce filosofie, ani žád-

né jiné katedry. Po jistém váhání však habilitační práci dva z jeho bývalých profesorů akceptovali, ale spíše kvůli schopnostem, jež Masaryk prokázal jako student, než kvůli kvalitě práce jako takové.[34] Jedním z nich byl Franz Brentano, bývalý katolický kněz, který opustil kněžství a odešel z církve.

Dříve než byla v roce 1881 v revidované podobě vydána jeho studie o sebevraždě s názvem *Der Selbstmord als soziale Massenerscheinung der Gegenwart, eine Monographie mit einleitenden Bemerkungen über Soziologie und Statistik* - Sebevražda jako hromadný sociální jev současnosti, monografie s úvodními poznámkami o sociologii a statistice - prošel Masaryk náboženskou krizí, jež ho přiměla opustit církev svého dětství a vstoupit do evangelické-reformované církve. Od té doby útočil na katolicismus, s nímž se neformálně rozešel již během studií, s horlivostí až obsesívní. Byl zasažen *Kulturkampfem*, pokouší se agitovat pro protestantismus mezi svými známými a studenty. Jeho zaujatost náboženstvím byla zřejmá již v *Sebevraždě*, v níž obvinil nábožensky lhostejný liberalismus ze vzrůstu sebevražd. V jejím úvodu konstatoval, že účelem studie je dovodit, jak se sebevražda jako masový jev vyvinula z moderní kultury jako její součást. Věřil, že se v takové formě objevuje periodicky; její náhlý vzestup byl způsoben „chorobou našeho století". Závěrem shrnul, že „potřebujeme náboženství; máme potřebu být religiózní".[35] Boj za náboženství charakterizuje většinu Masarykových prací. Je to však *jeho* náboženství, za které bojuje, a to proti katolicismu.

V roce 1879 se Masaryk stal ve Vídni soukromým docentem a když byla v Praze ustavena samostatná česká univerzita, požádal o místo mimořádného profesora filosofie, jež obdržel roku 1883. Protože jeho *Sebevražda* byla vydána v němčině a on byl nucen prokázat schopnost vést výuku v češtině, publikoval s pomocí jednoho ze svých vídeňských židovských studentů Josefa Penížka český článek.[36] Z Penížkovy iniciativy uspořádal přednášku o hypnotismu, jež byla pak Penížkem převedena do spisovné češtiny a připravena pro tisk (Masaryk měl německé vzdělání). Podle Oskara Donátha, jednoho z Masarykových obdivovatelů, Penížek může oprávněně tvrdit, že tím připravil Masarykovi cestu na pražskou univerzitu.[37]

Masarykovi pomohl ještě další z jeho studentů. Když spáchal roku 1884 v Berlíně sebevraždu, uvedl Masaryka jako svého jediného dědice. Tento majetek v hodnotě 60 000 zlatých vyřešil naráz Masarykovy

finanční problémy. Nyní byl schopen splatit všechny své dluhy, pomoci finančně svým rodičům, zakoupit pro svého bratra tiskárnu a pro sebe založit časopis *Atheneum*.[38] Takto materiálně zajištěn mohl psát, publikovat, cestovat a angažovat se ve veřejných záležitostech. Finanční nezávislost snižovala riziko plynoucí z jeho časté účasti na různých polemikách. Stal se horlivým stoupencem hnutí „Los von Rom!" (Pryč od Říma!), což byla antikatolická agitace v Německu a Rakousku.

Poprvé si vydobyl značný věhlas - v dobrém i zlém - během sporu o pravost tzv. Rukopisů, „objevených" v letech 1817-1818. Zatímco čeští vlastenci považovali *Rukopisy* za doklad pradávné existence českého národního vědomí a české kulturní identity, Masaryk je odsoudil jako padělky. Nebyl první ani poslední, kdo zpochybnil jejich pravost. Avšak *Rukopisy* měly odhodlané zastánce, takže spor o ně pokračuje dodnes.[39]

Masarykovo myšlení bylo silně ovlivněno Platónovou koncepcí filosofa-krále. Protože uvěřil, že sociologie umožňuje lidem porozumět zákonům, jež určují život národů a států, upravil Platónův výrok, že králi by měli být filosofové, na představu o „vládě sociologů". Byl přesvědčen, že Platón měl pravdu předpokládaje, že „vláda opírající se o pevné zákony jest lepší, než bezzákonité panování nešlechetného muže, avšak není tak dobrá jak vláda bez zákonů, panuje-li moudrý muž".[40] Tady je klíč k Masarykově válečné politické aktivitě a jeho činnosti v poválečném Československu, když se vskutku stal filosofem-králem.

Bylo napsáno, že Masarykovo politické myšlení a jeho politický program obsahovaly koncept „intenzívního vzájemného vztahu mezi kulturou a politikou" se silným důrazem na vzdělání a že tento typ myšlení se podobá moderním totalitním ideologiím nebo totalitnímu způsobu demokracie.[41] Masaryk se tedy vymykal tradičnímu českému pluralismu, jestliže spojoval vzdělání a politiku v platónsko-monistickém ideovém schématu. Je proto sotva překvapující, že jeho politická strana se považovala za organizaci horlivých vychovatelů, jejímž úkolem je přivodit vytoužené změny v politických postojích lidí. Realistická strana sloužila Masarykovi vskutku pouze jako organizační „krytí" a její tiskový orgán Čas jako tisková agentura hlásající, že Masaryk je jeho programem a že „realismus je Masaryk".[42] Podle vydavatele Času Jana Herbena bylo heslem časopisu „řezat, řezat, ře-

zat".[43] Pokud měl Čas nějaký program, byla to propagace a oslava Masaryka, jehož vítal jako muže schopného nejen založit stranu, „ale dokonce nové náboženství", kterého budou příští generace velebit a oslavovat jeho jméno.[44]

Masarykovo zaujetí náboženstvím je dobře známé, méně známá je ale povaha jeho vlastního náboženství. Svého času se chtěl stát protestantským farářem a dokonce založit vlastní církev. Realistická strana byla často nazývána „Masarykovou sektou" a její členové označovali svého vůdce jako „pastýře". Masaryk odmítal existující církve, křesťanské doktríny a teologická učení.[45] V jeho *Amerických přednáškách* čteme mezi jiným následující tvrzení: „Musíme odcírkevnit celý svůj život... Musíme odloučit od církve úplně nejen vědu, filosofii a umění - to už se stalo, ale ...celou politiku a především mravnost a samo náboženství. Náboženství musí být odloučeno od církve, a jsem si jist, ode všech církví. Musíme přemoci katolicism vnitřně, ne vnějšně..." Masaryk vyzýval k vytvoření „nového náboženství", které překoná „všechny formy církevního náboženství", dodávaje, že „toto...náboženství nemůže být nic jiného, než náboženství nezjevené, ale my hledáme Boha nezjeveného; to je náboženský cíl, pro který pracujeme".[46]

K jeho neobvyklým názorům patří pojetí dějin, které je velmi blízko moderní totalitní představy, že historie je současnost reflektovaná v minulosti. Podle jeho vlastních slov „historie není vědou a poučením o tom, co bylo a co bylo dávno, je poučením a vědou o tom, co je a bude".[47] Pro Masaryka historie nebyla pouze minulostí, „ale nejsoučasnější minulostí, to jest přítomností". Jak se vyjádřil - „Také já s mým vědomím a svědomím jsem historie."[48] Jeho pojetí dějin pomáhá porozumět jeho motivaci, jeho subjektivnímu přístupu k politice a realizaci osobních cílů, jeho vůli k moci a rozhodnutí zajistit si místo v dějinách. Masaryk byl vytrvalý kritik, jemuž historické poznatky sloužily jako nástroj k dosažení partikulárního politického cíle. Podobně mnohá z jeho nedoložených tvrzení měla politickou motivaci. Např. ve své knize *Rusko a Evropa*, jejíž první dva díly byly vydány v Německu v roce 1913, tvrdí, že „příslušníci katolické církve lžou více než protestanté".[49] Ačkoliv nepředložil žádný důkaz, bylo pro něj „skutečností", že „papež lže více než Rus".[50] Předpokládal to, co chtěl dokázat.

Zatímco Kramář a většina českých politiků byli aristotelští prag-

matici, kteří akceptovali pluralistickou povahu české společnosti, chápajíce politiku jako umění možného, Masaryk byl platónský monistický ideolog. Chtěl změnit společnost a přidělit vedoucí roli v politice odborníkovi či odborníkům - filosofu-králi či filosofům-králům.

Když se rozešel se svými původními realistickými souputníky a opustil mladočeskou stranu, formuloval svůj politicko-náboženssko-filosofický program ve studiích *Česká otázka*[51] a *Otázka sociální*.[52] K jeho realizaci založil v roce 1900 vlastní politickou stranu. Původně zamýšlel založit spíše novou církev. Na zakládajícím sjezdu této realistické strany ještě upřednostňoval název jednota bratrská, který by odkazoval přímo k náboženskému tématu, jemuž připisoval zásadní důležitost.

Ačkoliv realistická strana měla málo členů - „všichni nebo skoro všichni se navzájem znali" - dávali o sobě vědět takovým způsobem, že byli označováni jako „Masarykova sekta".[53] Tato přezdívka vyjadřovala hlubokou oddanost jejích členů svému vůdci, jejich netoleranci a horlivost, jakou se zpravidla vyznačují náboženští fanatici. Pro většinu českých intelektuálů byl Masaryk raritou; jsa bojovně antikatolický, radikálně vystupoval proti náboženskému fanatismu. Podněcoval, ale nepřesvědčoval. Mezi českými politiky měl málo stoupenců a mnoho odpůrců, z nichž nejvýznamnější byl Kramář, třebaže Masaryk v různých dobách vedl spory se sociálními demokraty, národními sociály, liberály, konzervativci, katolíky (s těmi se přel stále) a ateisty. Ve svých knihách se věnoval zejména filosofii a náboženství, ale neváhal vstoupit i na pole sociologie a historie.

Masaryk vyučoval filosofii na Karlově univerzitě. Horlivě se zajímal o slovanské národy v Rakousko-Uhersku, rád hovořil o sjednocení jižních Slovanů, avšak před všeobecnou mobilizací roku 1914 nikdy neuvažoval o možném rozpadu podunajské monarchie nebo vytvoření všeslovanského impéria pod ruským vedením. Se sociálními demokraty, s nimiž měl mnoho sporů, ale kteří v roce 1911 umožnili jeho zvolení do vídeňského parlamentu, sdílel kritický postoj k carskému režimu; od studentských let mu byl sympatický Západ. Měl mnoho osobních kontaktů ve Francii a Anglii, jeho žena - pocházející z Brooklynu ve státě New York - mu pomohla nalézt vlivné přátele a dobrodince ve Spojených státech. Masaryk tuto zemi před válkou navštívil třikrát. Jeho obeznámenost s poměry mezi americkými Čechy a Slováky se mu velice hodila za války. Těžil také z reputace, již si

získal veřejnou obhajobou člověka, jenž byl souzen za údajnou rituální vraždu. Masaryk o tom napsal: „Postoj, který jsem zaujal ve prospěch židovského tuláka Leopolda Hilsnera, mně též zajistil pověst spravedlivého muže."[54]

Od jeho veřejné obhajoby Hilsnera považovali Židé Masaryka za filosemitu.[55] „Už v roce 1907," uvádí, „uspořádali mně v New Yorku Židé ohromnou recepci."[56] Později připomněl, že „jako všude, také v Americe mne podporovali Židé" a ocenil pomoc jak ortodoxních Židů, tak sionistů, zvláště Louise D. Brandeise z Nejvyššího soudu Spojených států, který byl „původem z Čech, byl dobře znám s pres. Wilsonem a požíval jeho důvěry".[57] Když v roce 1918 získal na Wall Street půjčku deset milionů dolarů pro neeexistující Československo, poznamenal si: „Nakonec jsem toho svého Hilsnera dobře prodal!"[58]

Masarykův politický a myšlenkový vývoj doznal mezi *Českou otázkou* (1895) a *Novou Evropou* (1918) značných změn. Nejprve odsuzoval „revoluční taktiku" jako zastaralou, pak se sám stal revolucionářem. Neočekával nějakou „světovou katastrofu" a „realisticky považoval existenci Rakouska za nespornou", poté sehrál významnou roli ve válce a při rozpadu Rakousko-Uherska. Ale nejzajímavější je Masarykův popis revoluce a revolucionářů v *Otázce sociální*: „Revoluce je šosáctví. Jsem proti revolucionářství proto, že věřím ve vývoj a pokrok... Revolucionář je rousseauovský divoch, nedovedoucí pracovat a lekající se proto rostoucí komplikace společenské. Revolucionář protiví se vývoji a pokroku, protiví se pravé osvětě... Revoluce je hrubým politickým primitivismem. ... A rozumí se: mluvíme o revoluci vůbec, nejen o revoluci politické, branné. Stejná ethická pravidla platí také pro revoluci hospodářskou (stávky), pro revoluci literární - pro revoluci každou."[59]

Během první světové války Masaryk zcela zřejmě popřel sebe sama z let předválečných. Nyní nazýval válku „světovou revolucí" (jeho paměti nesou název *Světová revoluce*) a sebe hrdě označoval za „revolucionáře". Rozloučil se také s názorem, že Německo a Rakousko-Uhersko jsou ústavní systémy zaručující jedincům občanská práva. Začal je pranýřovat jako „teokracie", s nimiž „demokracie" vedou boj v zájmu v obnovení práv malých národů (což je vysoce pochybné tvrzení). Předválečný „nenapravitelný pacifista a idealista" se za války změnil v militantního antipacifistického propagandistu.[60]

Každý pokus Masaryka kategorizovat pravděpodobně vyvolá kontroverzi. Český filosof Milan Machovec, Masarykovi nakloněný, zdůraznil, že „Masaryk byl zcela seriózními lidmi považován i za *stoupence* pozitivismu i za jeho *odpůrce*, i za křesťana i za nekřesťana, za theistu i atheistu, za přítele i za vášnivého odpůrce marxismu. Nic z toho není nesmyslné: všechno to v jeho díle také je..."[61] Je možné citovat Masaryka samotného a tím ho popřít či zpochybnit jeho interprety. Přinejmenším jednou uvedl, že ačkoliv vyučoval dějiny filosofie, filosofii dějin a sociologii a i když do toho zahrnul svou vlastní filosofii a metafyziku, nevyučoval filosofii ani o ní nepsal systematicky. Proto „se nikdy nevydával za filosofa, neřku-li za metafysika". Také se vyjádřil, že mu velmi inteligentní lidé nerozuměli a že dokonce „nerozuměl jsem sobě já sám".[62]

V knize *Tomáš G. Masaryk*, vydané za Pražského jara roku 1968, se Machovec táže, zda Masaryk byl „v nejhlubších základech *filosof* či *politik*, *vědec* či *náboženský moralizátor*". Ačkoliv sám jej považuje za raného existencialistu, zodpovídá tuto otázku shrnutím toho, co o Masarykovi napsali jeho obdivovatelé i ti, co ho očerňovali:

„Mnozí křesťané i mnozí atheisté v něm často shledávali přímo prototyp křesťana, ano až nečasové zosobnění přežitků středověké zbožnosti v epoše již převážně nenáboženské, někteří teologové i zasvěcenější atheisté zase zjišťovali, že vlastně není ani elementárních předpokladů přiznat mu křesťanství vůbec... Jedněm byl odůvodněně jedním z nejpozoruhodnějších filosofů všech dob, druzí tvrdili neméně zdůvodněně, že filosofem vůbec není... Profesionálním odborným filosofům byl spíše moralistou či politikem, popřípadě něco mezi esejistou a kazatelem: vždyť ani nevytvořil filosofický systém ani se nezařadil do jisté ‚školy', což mu odborní filosofové nemohli odpustit. Politikům zase byl spíše filosofem, utopistou, něco mezi neškodným snílkem a nebezpečným buřičem se střídavými sklony sem či tam; teprve výrazný životní úspěch je donutil vzít jej vnějškově vážně -, ale ovšem i pak vždy s výhradami. Ale ani pak se neshodli v ničem: jedněm byl jakožto filosof spíše pozitivistou, druhým byl odpůrcem pozitivismu. Jedni v něm shledávali hloubky nejpozoruhodnější, druzí v něm nenašli kromě několika aforismů ani jednu pořádnou vlastní myšlenku. Vědečtí specialisté sotva že mu vůbec uznali elementární universitní kvalifikaci - v jejich očích byl spíše něco mezi žurnalistou a demagogem - a ‚pořádnou vědu' podle jejich stavovských představ

nikdy nedělal. Každý odborný specialista - ať ‚zleva' či ‚zprava' - mohl tak či onak podepsat Pekařovy odsudky, pokud šlo o jeho odbornost..."[63]

Josef Pekař byl vynikající příslušník české historické obce před první světovou válkou a člen Gollovy školy, jež revidovala romantické představy o významu českých dějin. V roce 1900 Jaroslav Goll, tehdy nejvýznamnější český historik, zpochybnil Masarykovo tvrzení, že církve mají rozhodující vliv na moderního člověka. O deset let později Pekař reagoval na útoky Masarykova stoupence Jindřicha Vančury vůči Gollovi a jeho žákům. Vančura vůči nim vznesl nedoložená obvinění a zpochybnil jejich integritu v článku, velebícím Masaryka u příležitosti jeho šedesátin. V *Českém časopisu historickém* Pekař bod po bodu vyvrátil Vančurova tvrzení a také si povšiml Masarykovy posedlosti protikatolickou agitací, charakterizovanou heslem „Pryč od Říma!" Poznamenal dále, že on i další členové Gollovy historické školy nepodlehli Masarykovu vlivu, protože jejich učitel je naučil myslet vědecky, tj. kriticky. „Teoriím Masarykovým jsme nepodlehli a stoupenci jeho se nestali prostě proto, že nám Masaryk jako vědátor neimponoval... Když jsme vědecky vyspěli," píše Pekař, „poznali jsme, že kdekoli se profesor Masaryk pouští do otázek historických, pracuje a soudí jednostranně a doktrinářsky." Dodal, že on a další členové Gollovy historické školy byli naplněni nedůvěrou k vědecké činnosti jeho vůbec, „neboť tam, kde není solidní heuristiky a pečlivé kritiky, nemůže býti vědy".[64]

Pekař nepopíral, že Masaryk přispěl ke kulturnímu rozvoji českého národa oceniv naopak, že obohatil veřejný život několika užitečnými návrhy a znamenitými myšlenkami. Nechtěl však patřit ke skupině lidí, kteří Masaryka nekriticky vychvalovali. Vančurův článek může být podle Pekaře „vysvětlitelný jen z předpokladu, že jej psal nadšený sektář, jejž jednostranné soustředění duševní pozornosti k několika hlavním maximám strany zbavilo schopnosti pozorovat věci a lidi v perspektivě normální. My hájíme svobodu bádání, jež je předpokladem zdravé vědy; nepřipusťme, aby svoboda naše byla obmezována předsudky stran a dogmaty církví. Ale duch, jenž mluví z projevů Vančurových, je duch sekty, ve které je prvou povinností adorace domácího papeže a do níž vstoupit znamená patrně *sacrifare intellectum.*"[65]

Jan Herben, vydavatel realistického *Času*, reagoval na Pekařovu kritiku Vančury sérií polemických a vůči Gollovi s Pekařem urážlivých článků s názvem „Masarykova sekta a Gollova škola", otištěných později ve zvláštní brožuře. Neslýchaný útok na vůdčí české intelektuály ze strany Masarykova stoupence si vyžádal delší a zevrubnější odpověď, kterou Pekař podal v příštím čísle *Českého časopisu historického*. Pod názvem *Masarykova česká filosofie* podrobil zásadní kritice myšlenkový postup Vančury a dalších Masarykových druhů.[66]

Pekař vyzdvihuje fakt, že během sedmnácti let od otištění *České otázky* nedostalo se jí „věcného rozboru ze strany historické. Zdá se mi," pokračuje, že „fakt ten sám svědčí proti výkladu o přímém ideovém vlivu Masarykova učení na českou práci historickou." Zatímco v roce 1898 se Pekař v *ČČH* spokojil s odmítnutím základních myšlenek Masarykovy filosofie, nyní ji vystavil zničující kritice. Vyjádřil politování, že analýza Masarykových teorií v *ČČH* vedla k polemice a útočným Vančurovým prohlášením. Ale to mu nezabrání podrobit Masarykovy vývody klidné a objektivní kritice. Bude se přitom řídit Masarykovou radou, že musíme mít zájem na poznání a šíření pravdy. Taková snaha vyžaduje nejen toleranci, ale také odvahu nepřijímat i ty nejrozšířenější názory bez kritiky. Pokud se dopustí chyby, rád se dá poučit.

1. Pekař analyzuje Masarykovu filosofii humanity. Poznamenává, že Masaryk používá tento pojem bez náležité definice, hovoří v obecných frázích, činí dalekosáhlé generalizace, je neurčitý a nevysvětluje, co míní humanismem. Masaryk opomněl uvést zásadní rozdíl mezi humanismem německého filosofa Johanna G. Herdera a humanismem českých bratří, náboženského společenství založeného v patnáctém století Petrem Chelčickým. Pekař uvádí řadu příkladů, jak Masaryk klade rovnítko mezi protikladné teorie, vytváří umělé konstrukce nemající oporu ve faktech, poukazuje na jeho neschopnost vidět realitu jako takovou a na jeho nedůslednosti a protimluvy. Zdůrazňuje, že se Masaryk pokouší znevažovat stoupence cyrilometodějských myšlenek tvrzením, že vše, co řeknou, kázali němečtí protestanští pastoři již před sto lety. Avšak podle Pekaře Masaryk zapomněl, že také český ideál humanitní pochází od německého pastora a že „česká" idea humanitní nemá s křesťanskou humanitou bratrskou nic společného. Pekař upozorňuje, že sám Masaryk přitom v *České otázce* na s. 69 napsal, že „zvláštní národní etiky není. Mravnost - lidskost musejí být cílem každého národa".

2. Pekař polemizuje s Masarykovou tezí, že česká otázka je především otázkou náboženskou a ukazuje, že se nezrodila na základě kritického zkoumání faktů. Popírá Masaryka Masarykem, jenž v *České otázce* uvedl, že zatímco Čech se snaží rozluštiti tajemství rozumem, Polák a Rus citem, tj. náboženstvím. Podle Pekaře užívá Masaryk zbožné fráze a slova, aniž definuje jejich významy.

3. Masarykovo pojetí národní otázky je chybné. Na jedné straně chce dát národu zvláštní českou filosofii a české náboženství vycházeje z české myšlenky humanistické, na straně druhé píše, že zvláštní národní morálka či národní humanita neexistuje. Masarykova analýza vývojových kroků, jimiž české národní vědomí dosáhlo své nynější podoby - to jest od humanity přes slovanství k češství - odpovídá jeho periodizaci dějin, jež není založena ve faktech, nýbrž je pouze produktem jeho předsudečného myšlení. Vývoj českého vědomí nepostupoval od humanity k češství, ale naopak od češství k humanitě. Masaryk také chybně konstatuje, že české národní vědomí a národní charakter jsou výsledkem reformace. Kdyby tomu tak bylo, pak by národ nepřežil protireformaci. České národní vědomí, třebaže proměnlivé, je staré jako česká historie sama odrážejíc dějinnou kontinuitu národa. Jeho existence nezávisí na náhlých kulturních proměnách nebo rozdílech ve víře a církvi. Jezuita Bohuslav Balbín, který v sedmnáctém století napsal obranu českého jazyka, i uvědoměle národní katolík František Vavák koncem století osmnáctého, reprezentují český národní cit ve stejné míře jako jiní Češi před nimi i po nich. Současný český ateista je Čechem stejně jako český středověký mystik. Je podle Pekaře porozuhodné, že když Josef II. vyhlásil náboženskou toleranci, nikdo z Čechů literárně činných se k protestantismu nepřihlásil.

Z doby na konci osmnáctého století neexistuje žádné svědectví o uvědomělém českém nacionalismu mezi členy evangelické církve, jež by bylo srovnatelné s katolíkem Vavákem. Národní vědomí bylo mezi Čechy nepochybně přítomné před i po vyhlášení tolerančního patentu Josefa II. v roce 1781. Jestliže je pravdou, že např. v sedmnáctém a osmnáctém století byla náboženská myšlenka silnější než národní, pak nacionalismus nebyl vždy požehnáním. „Nacionalismus násilný, nacionalismus krve a železa vedl české rámě nejvíc v prvých chvílích husitské revoluce. Tenkrát vzplanula ohněm některá německá města, tenkrát vyvražděny byly celé obce. Podle logiky Masarykovy to byl důsledek reformní myšlenky náboženské..."

4. Masaryk špatně pochopil podstatu českého obrození a přizpůsobil si romantický koncept českých dějin z dob Františka Palackého svým vlastním sociologickým potřebám. Palacký si osvojil toto pojetí pod vlivem Rousseauovy teorie o dokonalosti člověka ve stavu přirozenosti a zvláště pod vlivem Johanna Gottfrieda Herdera a tvrzení, že staří Slované byli mírní, trpěliví, poslušní, šetrní a mírumilovní - narozdíl od agresívních Germánů. Avšak kritický výzkum dějin Slovanů a Germánů ukazuje, že tato teorie je nepravdivá. Nelze ji sladit s válečným duchem husitů a táboritů, přičemž obsahuje očividně falešný závěr, že Rusové a Poláci jsou nebojechtiví a humánní, a proto mohou být snadno podmaněni.

5. Masaryk v souhlasu s Augustem Comtem podřizuje historii sociologii, sociologickým předsudkům. Historická metoda naproti tomu nejprve zkoumá fakta a události, a pak je analyzuje. Masaryk nevěnuje pozornost objektivní realitě a činí závěry bez předcházejícího výzkumu. Z dějin vybírá cokoli, co odpovídá jeho předem myšlené představě opomíjeje to ostatní. Pekař uzavírá, že „Masarykovo stanovisko metodologické je s vědou bezpředsudnou neslučitelno. Je stanoviskem *reakčním*".

6. Masarykův realismus je ve skutečnosti zcela nerealistický. Masaryk je idealistou, jenž si vybírá jakákoli fakta, myšlenky a události, jež může využít pro své předem hotové soudy. „Krátce apoštol či chcete-li prorok.... pohlcuje, překonává v Masarykovi bezpředsudného vědce," píše Pekař. Násilí, jehož se Masaryk dopouští na historické vědě, jeho nedostatečná znalost historické metody, jeho opomíjení přísných požadavků, jimiž je vědec vázán, to vše znemožňuje s Masarykem souhlasit. Masaryk není na stráži vůči sobě samému. „Vyložený nedostatek filosofie Masarykovy těžce poškozuje právě to, čeho Masaryk chce docílit. Neboť nemáme-li mít nedůvěru k té humanitě, k tomu náboženství, jež pravdu svou dovozuje tak nedovolenými prostředky?"

7. Mezi Masarykovou teorií a praxí je velký rozdíl. Na jedné straně se Masaryk pro sebe a pro své okolí snaží docílit života *sub specie aeterni*, morálního života, jenž vyzývá k lásce k bližnímu jako k sobě samému věře, že zlo může být vymýceno pouze všestrannou vzájemnou láskou. Ale v celém kritickém a historickém díle Masarykově má láska ráz *sub specie humani*. „Jeho láska i jeho nenávist jeví se proto tak jednostranně (podobně jako u všech silných individualit vedených in-

stinkty teologickými), že nemá dosti korektivu v kriticky chladném rozumu." Kdyby Masaryk sepsal, konstatuje Pekař, české dějiny, bylo by „dílo jeho obětí zápalnou *jeho* Bohu"; z obětních oltářů „stékala by krev všech provinilců proti *jeho* zákonu lásky a pravdy." Tento rys je ještě mocněji vyvinut u Herbena, „hlavního rytíře Masarykova zákona humanity". Masarykova láska se jeví jako nenávist vůči každému, kdo s ním nesouhlasí. „Neboť jaký je rozdíl mezi násilím meče a násilím ducha," ptá se Pekař. Masarykovi stoupenci nejsou ve svém fanatismu schopni rozlišovat mezi morálkou a nemorálností, pravdou a lží a neváhají použít nejodpornější metody a pomluvy, jestliže mají naději na okamžitý úspěch a pokud to pomůže společenství věrných udržet víru v Masarykovu moc. Nerozpakují se označit ty, kdož s nimi nesouhlasí, za morálně nedostatečné oportunisty. Vrhají těžká obvinění a zároveň káží „Masarykův zákon lásky... Jak vidno, má nová církev i své nebe i své peklo."

Straníci Masarykovi - pokračuje Pekař - dokázali rozpoutat kampaň proti příslušníkům Gollovy školy pouze překroucením spisů Pekaře a dalších. Když v předchozím čísle *ČČH* uvedl, že stát, v němž on a další žijí, je dostatečně svobodný a umožňuje bádat a hájit pravdu bez překážek, dr. Herben to překroutil a napsal, že „český profesor klaní se svobodě rakouské". Avšak Masaryk napsal v *České otázce* to samé: „Náš národ má v konstitucionalismu, třeba nedokonalém, tolik svobody, že příčin k násilné taktice nemá. Proto dnes volání po práci, po práci drobné je tak oprávněné. Kde vadí vláda a policie našim učitelům, kněžím, advokátům a jiným všem, aby nepracovali a o pokrok lidu se nestarali?" Nikoli zbytečně položil Masaryk otázku: „Má lež v různých svých podobách stát se přímo národní zbraní?" Falzifikace faktů a neúcta k pravdě jsou podle Pekaře běžné mezi členy sekty. Masaryk na jedné straně pranýřuje demagogy a na straně druhé on se svými stoupenci demagogii používají. Když Pekař napsal o profesoru Vančurovi, že „tento český bratr se chová jako jezuita", dr. Herben překroutil jeho poznámku tvrzením, že Pekařovi je slovo „český bratr" nadávkou. Masarykovi straníci se chovají jako pokrytci; vytýkají svým oponentům totéž, co sami právě dělají.

Pekařovi se zdá, že Masarykův arogantní postoj, jeho nedostatek taktu a způsobů obecně přijatých vědeckou obcí, může pramenit z jeho výchovy v prostředí cizí kultury, jež byla velmi málo ovlivněna českou tradicí, že Masaryk „přišel mezi nás se sebevědomím odchovance

vyšší civilisace, jemuž vše zdálo se malé a malicherné a... v útočném boji proti Rukopisům nedbal dosti šetrného taktu."

8. Věda a agitace se nesměšují. Poté, co se Goll a někteří z jeho starších žáků odvrátili od Masarykova „realismu", takže zůstali realisty a pokračovali ve skutečné kulturní a vědecké práci, byli vystaveni nenávistné a nepodložené kampani *Času,* kdykoli se postavili na platformu objektivní vědy a interpretovali historický vývoj jinak, než požadovala Masarykova česká mytologie. „Konečně šla nespokojenost sekty Masarykovy s námi," píše Pekař, „proto, že neuznáváme dějinněfilosofické konstrukce Masarykovy a praktické důsledky jejich (Pryč od Říma!), tak daleko, že ... byli jsme napadeni jako snaživci, kteří pro hmotné výhody vzdali se svého přesvědčení." Když Pekař odmítl pomlouvačná a nepravdivá obvinění, byl napaden proto, že nepřijal Masarykovu teorii a praxi spíše kvůli charakterové vadě než z nedostatku intelektu; celá Gollova škola byla pak vylíčena jako „spojenci reakce". Mluvčí dnešních „realistů" podle Pekaře „stojí v táboře protivědeckém, žurnalismem chtějí překonat vědu. Bijí do nás, že nechceme vstoupit do služeb jejich stranickopolitické agitace; nepozorují, že pseudovědecký základ programu jejich je pro nás nepřijatelný. A dodávám: nepřijatelná i *metoda* jejich boje." *Čas* útočí na každého, „kdo v obraně vědeckého přesvědčení a svědomí svého postaví se proti mystické a mytické ideologii Masarykově... Jde zase o to, zda brutální moc potlačí myšlenku..."

Pekař si je vědom toho, že „je potřebí odvahy říci veřejně to, co není dávno tajemstvím, ale čemu se i zmužilí přátelé vyhýbali z obavy před terorem denního listu a celé sekty. Nelituji toho, že jsem to učinil," píše Pekař. „Pohrdám urážkami jejich. Mám za to, že získám si jistou zásluhu, ukáži-li na neudržitelnost té ortodoxie, která se změnila v posvátné dogma a která byla tím nebezpečnější, že se klamně odívala v roucho vědecké." Zde končí Pekařova kritika Masarykových teorií a jeho odmítnutí podlých prostředků, jichž užívali Masarykovi stoupenci. Zveřejnění předcházející analýzy, bezprecedentní v tolerantní a vědecké atmosféře českého intelektuálního života, ukazovalo na Masarykovu izolaci od jeho hlavního proudu. Ještě izolovanější byl však ve sféře politické.

Ve srovnání s realistickou stranou, jež byla pouze skupinou osob, česká sociální demokracie byla masovou stranou vycházející z internacionalismu a marxismu. Ve volbách v letech 1907 a 1911 získala ze

všech českých stran nejvíce hlasů. Stála v opozici k radikálnímu českému nacionalismu, který spoléhal na carské Rusko. Sociální demokracie, která byla podobně jako ostatní evropské sociálnědemokratické strany proticarská a antimilitaristická, vystupovala za zachování podunajské monarchie požadujíc její federalizaci a autonomii pro každý národ v ní žijící. Požadovala rovněž mezinárodní neutralitu státu. Strana a její vůdce, Bohumír Šmeral, považovali existenci Rakousko-Uherska coby životaschopné hospodářské jednotky ve střední Evropě za nepochybnou. Rezoluce z kongresu strany v roce 1913 konstatovala, že „česká sociální demokracie prohlašuje otevřeně a bez výhrad, že česká otázka jakožto otázka národa nemajícího za hranicemi tohoto státu žádný pokrevně příbuzný národ, k němuž by se mohl připojit, je řešitelná pouze v rámci Rakouska".[67]

Slovanští poslanci v rakouském parlamentu, bez Poláků, vytvořili pod českým vedením volnou koalici stran k obraně a podpoře zájmů všech slovanských národů říše. Český agrární poslanec František Udržal naznačil jejich cíl, když postoupil o krok za pozici sociálních demokratů a v parlamentní řeči uvedl: „Přejeme si zabránit úplné zkáze rakouského parlamentu, ale přejeme si to kvůli rakouským Slovanům, tvořícím dvě třetiny obyvatelstva. Tato říše je právem naše. Slovanská otázka musí být vyřešena ve prospěch Slovanů na severu, na jihu i na východě monarchie. Současná vláda se s ní musí vypořádat."[68] Proto agrárníci a sociální demokraté jako největší politické strany, reprezentující většinu českého obyvatelstva, akceptovali existenci habsburské monarchie. Katolíci navíc výslovně podporovali vládnoucí dynastii.

Ačkoliv všichni vůdčí čeští politici počítali od roku 1912 s možností evropské války, pouze státoprávně pokroková strana vedená poslancem Antonínem Kalinou hájila veřejně a otevřeně myšlenku samostatného českého státu v jeho historických hranicích. Strana měla v květnu 1914 sjezd, na němž vydala manifest (také v ruštině a francouzštině) vyzývající český národ, aby se připravil na možnost světové katastrofy a osvojil si víru v nutnost české státní samostatnosti. Manifest, jenž z většiny navrhli poslanec Kalina, dr. Vítězslav Štěpánek a dr. Lev Borský, považoval českou otázku nikoli pouze za vnitřní záležitost habsburské monarchie, nýbrž za věc mezinárodní. Odmítaje rakousko-uherskou zahraniční politiku manifest konstatoval, že Evropa i Německo vědí, že obnovení českého státu bude znamenat zánik

politiky Trojspolku (Ústředních mocností), za kterou nejsou Češi odpovědní a proti níž protestují.[69] Ostatní politické strany však manifest ignorovaly, a to kvůli izolaci státoprávně pokrokové strany (Kalina byl ohnivý řečník, nekompromisní, nediplomatický a na politika příliš čestný) a vlastnímu zahlcení denními problémy, vnitřními konflikty a skandály, zvláště tzv. Švihovou aférou.[70]

Tato aféra celkově oslabila pozici národně sociální strany, stojící na základě svého programově protirakouského postoje trvale v opozici vůči mladočeské aktivistické politice ve Vídni. V prosinci 1913 učinil předseda poslaneckého klubu národně sociální strany a její místopředseda dr. Karel Šviha tajnou nabídku rakouské vládě, že bude za finanční odměnu zajišťovat hlasy své strany pro návrhy zákonů, týkající se obrany státu. Během následujícího sporu o Švihovu roli v aféře se Masaryk u soudu i na veřejnosti vášnivě postavil na stranu jeho i národních sociálů. Soud posléze navzdory Masarykově obraně Švihy, který se k vině nepřiznal, shromáždil přesvědčivé důkazy, že Šviha působil jako policejní informátor pražského policejního ředitele a za své služby byl pravidelně honorován. Spor o Švihu se vedl velice ostře a v jeho důsledku utrpěla Masarykova pověst i důvěryhodnost národně sociální strany.[71]

V této době Slováci, ač utlačovaní, dále rozvíjeli a stvrzovali svou národní identitu. K jejich vůdcům patřili příslušníci starší generace - rusofilský básník a politický spisovatel Svetozár Hurban Vajanský (1847-1916) a katolický farář Andrej Hlinka (1864-1938). Oba na vlastní kůži poznali maďarskou nespravedlnost strávivše jistý čas ve vězení v Szegedu, nicméně oba věřili v budoucnost svého národa. Čechy považovali za své bratry, ale vzhledem k jejich rozdílné historii a kultuře nikdy nepomýšleli na splynutí obou národů. Vajanský věřil v historickou misi Slováků, které chápal jako „národnost a národ uznaný trůnem a zákonem, jenž nemá pouze povinnosti, ale i svá práva".[72] Jeho víru ve slovenskou svébytnost a samostatné postavení Slováků v rámci Slovanstva sdíleli ruští Slováci, organizovaní v Rusko-slovenském spolku památi L. Štúra, i ruská vláda. Vajanský očekával pro Slováky pomoc od mocného ruského bratra s ohledem na to, že vídeňská vláda mlčela k maďarizační politice a diskriminaci Slováků v uherské části monarchie. Naopak mladší slovenský politik dr. Milan Hodža usiloval o federalizaci podunajské monarchie. Někteří Slováci - tzv. hlasisté - se hlásili ke kulturní vzájemnosti s Čechy a jakožto Če-

chofilové věřili ve splynutí obou národů.[73] Co je však nejdůležitější, počet politicky uvědomělých Slováků byl malý.

Před válkou mezi Slováky nevznikla myšlenka jednoho „československého národa", ani politický program na zřízení samostatného „československého" státu. Proto to Slováci ani výslovně neodmítali. Slovenští politici nepovažovali rozpad monarchie a vznik takového státu za pravděpodobný o nic více, než většina jejich českých kolegů.

Kapitola druhá

STYKY S RUSY A BRITY

Velmocenské zájmy Ruska a Velké Británie se často střetávaly na Dálném, Blízkém a Středním Východě i na Balkáně. Jejich vlády proto pečlivě sledovaly politický, hospodářský a vojenský vývoj v Rakousko-Uhersku a byly dobře obeznámeny s jeho národnostními problémy. Jejich pozorovatelé a diplomaté informovali o událostech a osobnostech v habsburské říši včetně novoslovanské propagandy.[1] Nebylo tajemstvím, že Češi a Slováci sdílejí silné proruské sympatie a že tradiční nepřátelství mezi Poláky a Rusy je překážkou úzké spolupráce Rusů a západních Slovanů.

K českým politikům, kteří rozvíjeli vztahy s Rusy, Srby a Bulhary, patřil vůdčí činitel národně sociální strany Václav Klofáč, který často hovořil o slovanském socialismu. V lednu 1914 odjel do Petrohradu ke střetnutí s ruským ministrem zahraničních věcí Sergejem Sazonovem, který mu zařídil schůzku s náčelníkem generálního štábu generálem J. G. Žilinským. Tomu Klofáč navrhl, že zorganizuje špionážní síť, jež bude pracovat pro Rusko a v případě války bude provádět sabotáže. Se sítí by spolupracovali úředničtí a dělničtí členové národně sociální strany, a to zejména na východní Moravě a v rakouském Slezsku, protože tato území by byla pro Rusko při případné invazi do Haliče a následném vstupu na české území zvláště důležitá.[2] Po návratu Klofáč vypracoval na toto téma tajné memorandum, jež bylo v únoru 1914 po ruském konzulovi v Praze zasláno Sazonovovi. Klofáč psal, že nálada Čechů je proslovanská a rusofilská a že ruská politika by se měla postarat, aby intenzita tohoto postoje neklesala. Ruští politici by si podle něj měli uvědomit jeho význam pro případ války. Navrhl zřízení úřadů, zvláště na východní Moravě a ve Slezsku, které by připra-

vovaly obyvatelstvo na eventuální ruskou invazi a měly by k dispozici seznam spolehlivých osob, na něž by se ruská armáda mohla obracet. V závěru memoranda Klofáč požadoval ročně 10 000 rublů na krytí nákladů včetně tiskových.[3]

Důležitější české politické síly nesdílely názory národních sociálů; ostatně ani ruská vláda neočekávala válku dříve než v roce 1917. Ministr zahraničních věcí Sazonov informoval Klofáče a náčelníka Sokola dr. Josefa Scheinera (Klofáčova stoupence, navštívivšího Petrohrad v únoru 1914), že ruská vláda se Klofáčovými návrhy nezabývá. Scheinerovi Sazonov řekl: „Vy jste interesantní národ, ale my o vás žádného zájmu nemáme. Nepočítejte na nás, nemáme vás ve svých válečných plánech."[4] Bedlivé prozkoumání všech okolností však vede k závěru, že Sazonov byl opatrný diplomat, obávající se možnosti indiskrece. Kdyby Rusko zahrnulo Čechy do svých válečných plánů, Sazonov by to neprozradil žádnému cizinci, a to ani Klofáčovi, ani Scheinerovi. Existují přesvědčivé důkazy, že Sazonov se zajímal o Čechy a Slováky, třebaže v této době mohl sotva komukoli včetně cara navrhnout jejich začlenění do ruského impéria. Jak Kramář po válce zdůraznil, velmoc „nemůže dělat zahraniční politiku na ulici".[5]

Novoslovana Kramáře tlačil do ruského objetí pangermanismus některých rakouských Němců, kteří hlásali boj všem Slovanům, trvali na germánské nadřazenosti a požadovali německé vůdcovství. Německý kancléř Theobald von Bethmann-Hollweg použil během balkánských válek, v řeči před říšským sněmem 7. dubna 1913, nešťastný výrok o „boji mezi Němectvem a Slovanstvem", což byl silný vítr do plachet rusofilů. Na jaře 1914 si Kramář, tušící blížící se krizi, začal uvědomovat, že v případě války s Ruskem bude mít mladočeská aktivistická politika nežádoucí důsledky. Proto před vypuknutím války - v květnu 1914 - načrtl projekt federace slovanských národů pod ruským vedením a ruským carem. Nazval jej ústava slovanské říše; východiskem mu byla víra v Rusko, zdrojem jeho novoslovanské cítění.[6] Dne 16. června 1914 jej Kramářův přítel Vsevolod Svatkovskij, ruský novinář a zpravodajský důstojník, v Bukurešti předal Sazonovovi. (Ačkoliv projekt měl být tajný, Masaryk jej znal právě od Svatkovského, s nímž se setkal v Itálii v prosinci 1914.)[7]

Pro případ války a ruského vítězství navrhoval Kramář řešit nejen problém Čechů, ale všech malých národů mezi Německem a Ruskem.[8] Projekt žádal zřízení říše, v níž by ruský car byl také polským

a českým králem a k níž by náleželo království srbské, království černohorské a carství bulharské. Ruský car by reprezentoval říši navenek, jmenoval by ministra zahraničních věcí, války a námořnictva, společné celé říši. Měl by také pravomoc svolávat zasedání říšské rady a říšské *dumy*. Konstrukce systému se dvěma zákonodárnými komorami, v nichž by Rusko mělo největší zastoupení, by mu zaručovala ve federaci rozhodující slovo. Projekt také požadoval povinnou výuku ruštiny v neruských částech monarchie a společnou armádu a loďstvo, kde by velícím jazykem byla ruština. Řešil také problém Slovenska, jež by bylo začleněno do českých zemí, již rozšířených o Kladsko a Lužici. Srbské království by územně vzrostlo po začlenění všech teritorií obydlených Slovany na jihu Rakousko-Uherska a splynutím Istrie s Terstem a západními Uhrami, takže by nakonec hraničilo s českým královstvím.

Oba Kramářovy plány - před rokem 1908 federalizace monarchie a nyní slovanská říše - měly jedno společné: ani jeden z nich nepočítal s úplně samostatným českým či československým státem. Z geografických, hospodářských a vojenských důvodů oba začleňovaly české země do většího politického celku. Kramář, stejně jako Masaryk, nepodceňoval geografický faktor: Češi byli obklopeni Němci na západě, jihu a severu. Ve svém projevu 13. ledna 1913 vyjádřil nedůvěru v uskutečnitelnost a rozumnost zcela samostatného státu: „O samostatném státu českém ve středu Evropy, na linii státní a hospodářské expanse Germánstva, nedovolují si v Čechách mysliti než nanejvýše nezralé politické děti. Svým geografickým položením a svým hospodářským významem je Království české předurčeno býti základním kamenem veliké moci, vlastní nebo cizí..."[9] Poznamenejme, že Kramářem navrhovaná slovanská říše měla sjednotit slovanské země podobným způsobem, jakým Bismarck vytvořil Německé císařství; jako model Kramář použil právě ústavu německé federace. Vedoucí role Pruska a jeho privilegovaná pozice byly v tomto případě přiřknuty Rusku a postavení německého císaře v osobě pruského krále bylo prototypem pro postavení „císaře všech Slovanů a Rusů" v osobě ruského cara.[10]

Tento plán naznačoval Kramářův předpoklad, že českou otázku vyřeší válka, v níž Rusko zvítězí a rozšíří své državy do střední Evropy. Sloužil také jako koncepční rámec pro politickou akci na počátku války (po válce Masaryk napsal, že „dohodové velmoci očekávaly, že Ru-

sové proniknou do českých zemí a dodají našim lidem zbraně").[11] Nutno dodat, že programem pro konkrétní politickou akci se stal teprve po vypuknutí války. Do té doby ani Kramář nevěřil v možnost „samostatného" českého státu, přičleněného k Rusku.

Když vypukla válka, většina mladočeských politiků sledovala prorakouský kurs v naději na rakouské řešení české otázky. Ani národní sociálové nestáli jednotně za Klofáčem; významná část z nich poukazovala na reakčnost carského režimu a nereálnost očekávání, že takový režim může osvobodit utlačované národy habsburské monarchie. V agrární straně převažoval názor, že Rakousko-Uhersko válku vyhraje, takže revoluční akce by byla pouhým avanturismem.[12] Sociálně demokratická strana pokračovala ve své prorakouské orientaci, zatímco Masaryk, nazývaný národními sociály „obránce Židů" nebo „zrádce národa", stál mimo tábor radikálních nacionalistů kvůli jejich nadšení pro Rusko a cara.

Ačkoli Masaryk sympatizoval s ruským národem, carismus podrobil kritice ve své nejrozsáhlejší a nejznámější práci *Rusko a Evropa*. V rozporu s Klofáčovými konspiračními styky s carskými úředníky či Kramářovým novoslovanstvím se Masaryk pokoušel spojit českou otázku s problémem všech malých evropských národů; chtěl jej řešit v návaznosti na politický a sociální pokrok a mírový vývoj evropské společnosti. Podporu pro svou představu nalezl u několika novinářů, univerzitních profesorů a politiků v různých evropských zemích - byli mezi nimi Angličané Henry Wickham Steed a R. W. Seton-Watson, Rus Pavel N. Miljukov, Rakušan Josef Baerenreither, Maďar Oskar Jászi a Belgičan Emile Vandervelde. K propagaci svých názorů měl být založen časopis *The European Review*, řízený Setonem-Watsonem, ale vypuknutí války projekt zmařilo.[13]

Po rozpoutání války byla velká většina českých politiků přesvědčena, že rozpadu Rakousko-Uherska a ukončení jeho politické existence nelze dosáhnout. Sociální demokraté se houževnatě drželi svého programu přetvoření rakousko-uherské říše na socialistický stát, odmítajíce všechny útoky na její územní celistvost jakožto projevy nacionalismu a třídně založené pokusy rozbít jednotu pracující třídy, což nahrává reakčnímu carskému režimu. Většina mladočeské strany navzdory Kramářovým tajným stykům s Rusy provozovala aktivistickou politiku, stejně jako agrárníci a část národních sociálů. Katolické strany vystupovaly nejen prorakousky, ale i prohabsbursky. Jedinci,

kteří se odhodlali k politické akci v zahraničí, si tuto skutečnost museli uvědomovat; bylo proto nutné pokusit se získat pro svůj protirakouský program většinu českých politiků a Čechů vůbec.

Kramářův první tajný válečný kontakt vedl k Vladimíru Sísovi, dopisovateli *Národních listů*. Sís usazený v Sofii se nemohl vrátit domů kvůli článku, který napsal před válkou, ale publikoval až po jejím začátku. Protože na něho rakouská policie vydala zatykač, zůstal v cizině a prostřednictvím svého bratra Františka Síse, generálního tajemníka mladočeské strany, dodával Kramářovi důvěrné informace, psané neviditelným inkoustem a po zvláštních kurýrech posílané do Prahy. Kramářovým důvěrníkem byl také Pařížan Rudolf Kepl, dalším pak dr. Vítězslav Štěpánek, jenž 25. prosince 1914 přijel do Švýcarska, kde se stal jedním z nejbližších spolupracovníků Svatopluka Koníčka-Horského, česko-ruského emisara v západní Evropě (o jeho činnosti více později). Tyto zahraniční styky poskytovaly Kramářovi dobrý přehled o mezinárodním vývoji i o specificky českých věcech, např. o zřízení české Družiny v Rusku (viz příští kapitola), jež se zdála potvrzovat předválečné sny Aloise Tučka, že by Češi mohli být osvobozeni společným úsilím Rusů a Čechů. Lidé udržující s Kramářem kontakty toužili znát jeho český program; chtěli také vědět, jaký plán pro všechny případy s ohledem na Rakousko-Uhersko čeští političtí vůdci připravili.[14)]

Kramářova domácí aktivita měla dvojí charakter. Do svého zatčení se jako předseda mladočeské strany s jistým úspěchem pokoušel odradit ostatní vedoucí mladočechy stejně jako další významné politiky od projevů loajality k Rakousko-Uhersku. A zadruhé chtěl, aby byly dohodové státy informovány o jeho plánech, týkajících se české budoucnosti. Nejprve svůj politický program obohatil o nové požadavky doplňující to, co již bylo obsaženo v návrhu ústavy slovanské říše. Celek pak před koncem roku 1914 prostřednictvím Svatkovského, který se stal zpravodajským důstojníkem ruského ministerstva války a pobýval tehdy ve Švýcarsku, předal ministru zahraničních věcí Sazonovovi. Ruská vláda se tak v rámci Dohody první dozvěděla o Kramářově plánu, podle něhož mělo být území Českého království rozšířeno o dolní a horní Rakousy severně od Dunaje, ovšem bez Vídně. Kramářův program byl zvláštním kurýrem doručen též Vladimíru Sísovi do Sofie, který na jeho základě sepsal memorandum, předané v březnu 1915 spolu s mapkou předpokládaného českého státu vyslancům

Dohody v Sofii. V rozporu s původním Kramářovým návrhem požadovalo vznik *samostatného* českého státu, zahrnujícího České království, Lužici a Slovensko. Tímto způsobem se dohodové velmoci dozvěděly o Kramářově návrhu a jeho požadavcích.

S ohledem na Kramářovu význačnou pozici mezi českými politiky lze předpokládat, že Sazonov byl návrhem potěšen; mohl ho logicky považovat za definici českých zájmů a aspirací, které ruská vláda podpoří „proti jakémukoli vnějšímu, českým národním cílům nepřátelskému zásahu", abychom použili Sazonovova vlastní slova.[15] Zatímco se Kramářův návrh v ničem nepříčil momentálním ruským státním zájmům, nemohl se líbit Britům, majícím tradičně zájem na udržení evropské rovnováhy sil. Sir Eyre Crowe, stálý podsekretář britského ministerstva zahraničních věcí, sepsal v roce 1907 dnes proslulé memorandum o prospěšnosti rovnováhy sil. (V době vzniku bylo tajné, později však bylo publikováno.)[16] Crowe vycházel z poznatku, že prvořadým zájmem každého státu je uchování jeho samostatnosti. Anglie má podle jeho názoru zájem na uchování samostatnosti evropských pevninských států a je proto přirozeným spojencem těch malých z nich, protože sama je ohrožena, jestliže Evropa upadne do područí jedné větší moci nebo několika spojených mocností. Pokud je Evropa vnitřně rozdělená, Anglie je v bezpečí. Anglie se proto historicky vždy připojovala k dohodám čelícím těm, kdož usilovali o hegemonii jednoho státu nebo skupiny států v Evropě.

Týden před britským vyhlášením války Rakousko-Uhersku proto Crowe v souladu s tímto principem požadoval, aby byly Centrální mocnosti obklopeny kruhem států spojenecky vázaných na Dohodu, tedy „plotem oddělujícím Německo a Rakousko od zbytku světa".[17] K dosažení tohoto cíle navrhoval poskytnout těmto státům peníze, zbraně a některá území Centrálních mocností. Avšak Crowe počítal s další existencí Rakousko-Uherska v rámci evropské rovnováhy sil, takže Kramářem navrhovaný a s Ruskem spjatý český stát by byl s takovou politikou sotva slučitelný. Realizace Kramářova plánu by vyžadovala buď úplné rozbití Rakousko-Uherska nebo takové jeho zmenšení, po němž by přestalo být životaschopnou politickou, ekonomickou a vojenskou silou ve střední Evropě. Za dané situace britský zájem velel uchovat Rakousko-Uhersko oslabené, ne však bezmocné, zato ale oddělené od Německa. Blížil se ovšem okamžik, kdy Masaryk

poskytne britské vládě alternativu ke Kramářově představě českého státu.

Poté, co Británie 4. srpna vypověděla Německu válku, Masaryk nabyl přesvědčení, že konflikt je motivován ekonomickými a politickými zájmy velmocí. Byl to boj o nadvládu mezi Anglií a Německem, které považoval za dva hlavní rivaly v imperialistickém zápolení.[18] Masaryka dobře znali Češi ve Spojených státech, podobně jako Kramáře Češi ruští. Počátkem září 1914 projížděla Londýnem skupina Čechoameričanů vracejících se z Čech. Byl mezi nimi Emanuel Voska, který přišel do Ameriky jako mladík, stal se obchodníkem a s Masarykem spolupracoval již před válkou. V srpnu navštívil Masaryka v Praze a převzal od něj dokumenty a informace pro Henry Wickhama Steeda, politického redaktora londýnského deníku *Times*, který léta působil jako dopisovatel z Říma a Vídně.[19] Vídeň Steed opustil v roce 1913 a jako britský expert na Rakousko-Uhersko „úzce spolupracoval s ministerstvem zahraničních věcí". On „první uvedl" Roberta W. Setona-Watsona „do jeho budovy".[20]

Zatímco se Setonem-Watsonem se Masaryk znal nejpozději od tzv. záhřebského procesu v roce 1909[21], se Steedem se znal důvěrně; nyní jej požádal, s ohledem na jeho značnou reputaci v britských vládních kruzích, o informace o válečných cílech Dohody. Mezi dokumenty, jež mu Masaryk zaslal, byla podrobná statistika o vojenské a finanční situaci rakousko-uherské říše, kterou Steed okamžitě předal lordu Herbertu Kitchenerovi na ministerstvo války.

Voskova mise ke Steedovi v srpnu 1914, se státními tajemstvími skrytými v podrážkách bot a v korzetu jeho dcery, byla podle Masaryka „počátkem". Steed objevil spolehlivého prostředníka mezi sebou a Masarykem. Voska před odjezdem z Londýna sdělil Masarykovi, že v Anglii, Francii, Rusku a Americe zorganizuje tajnou síť důvěrníků a kurýrní službu do Prahy a zpět. Tak se zrodila Masarykova „soukromá" zpravodajská služba v čele s Voskou, jenž po jejím zřízení používal České národní sdružení ve Spojených státech jako krytí pro své operace. Masaryk měl záhy své vlastní informátory, zvláště v ústředních vídeňských úřadech, kteří mu dodávali vojenská, ekonomická, finanční a politická data zpravodajského rázu, jež pak předával Steedovi. Platby za tuto službu šly prostřednictvím třetích osob do Ameriky. Tímto způsobem se Masaryk zapojil do „tajné" práce, zatímco jiní Češi v zahraničí byli plně vytíženi organizací a propagandou.[22]

Z informace o válečných cílech, jež si vyžádal prostřednictvím Vosky a které ve Voskově přítomnosti Steed nadiktoval počátkem září 1914, Masaryk zjistil, že Dohoda počítá s ruskou okupací českých zemí a oddělením Rakouska od Německa. Ruská armáda měla Čechům přivézt zbraně a český tisk se měl dát zcela do služeb Dohody. Situace na francouzské frontě byla špatná, očekával se pád Paříže. Podle Kitchenera bude válka trvat dlouho - dva nebo tři roky, dokud Dohoda nezvítězí. Závěrem zpráva konstatovala, že válka přinese Čechům naději na samostatnost a že taková příležitost se už nebude opakovat. Masaryk byl požádán, aby tuto informaci sdělil „dále". Steed mu tak naznačil, aby se rozžehnal s Rakouskem a osvojil si myšlenku národní samostatnosti. Zpráva měla opravdu „rozhodující vliv na Masarykovu činnost",[23] jak sám později Steedovi řekl. (Po válce Masaryk Steedovi napsal o knížce zaobírající se jeho aktivitami za války dodávaje, že „v září 1914 jsem k Vám poslal Vosku. To byl začátek".)

Masaryk se dozvěděl o krocích, jež podnikli mluvčí českých spolků v Rusku pod vedením dr. Václava Vondráka a o carově uznání, jehož se jim dostalo při audienci. Očekávaným příchodem Rusů do Čech pro něj vyvstal problém: proslul jako odpůrce carismu a přitom si byl plně vědom rusofilství českého obyvatelstva, očekávajícího Rusy s nadšením. Svým předválečným politickým přátelům řekl, že v případě německé porážky nemůže souhlasit s „ruským" řešením české otázky. Netřeba podotýkat, že z britského hlediska by takové řešení znamenalo ruskou hegemonii ve střední Evropě. Pro Brity by jediným přijatelným výsledkem německé porážky bylo vytvoření samostatného českého státu dle návrhu sira Eyra Crowea.

Jak bylo již uvedeno, Masaryk poslal v srpnu 1914 Vosku s tajnými dokumenty a dalšími informacemi vztahujícími se k Rakousko-Uhersku ke Steedovi, onomu „zlému duchu" habsburského domu, jehož Voska nazýval „zvláštním britským velvyslancem bez portfeje". Ještě v srpnu Masaryk řekl Voskovi, že on sám pravděpodobně odejde do zahraničí. Přitom oslovil politiky z jiných stran ve snaze získat od nich informace. Marně se snažil jako své informátory použít představitele sociální demokracie v naději, že jejich předválečné styky se socialistickou internacionálou budou mít určitou hodnotu. Sociální demokraté se nezajímali o Masarykovy představy. Starali se o vlastní bezpečnost, doufajíce v přeměnu monarchie ve skutečnou federaci. Jelikož od Švihovy aféry se Masaryk jevil jako obránce policejního in-

formátora, pokusil se toho využít, žádaje úspěšně o potvrzení platnosti svého pasu, načež v září 1914 vycestoval do Holandska.[24] Britští přátelé oznámili Masarykův příjezd jeho předválečnému americkému „dobrodinci", milionáři Charlesovi R. Craneovi, jehož rozličné zájmy sahaly od albánské revoluce až po ikony a ruskou církevní hudbu; Masaryk od něj obdržel 200 liber šterlinků. Z Ameriky a prostřednictvím Ameriky přicházelo později mnohem více peněz a jak Masaryk uvádí, „pomocí Mr. Steeda se všecky takové transakce dály kabelem" (britská vláda měla zaoceánský telegraf pod kontrolou).[25]

Dne 11. září 1914 napsal Masaryk Voskovi z Rotterdamu, aby mu nebylo „divno", že přijel; účelem cesty je vejít do styku s anglickými a ruskými známými. Zdůraznil, že zpráva v amerických novinách o jeho odjezdu z Prahy a cestě do Ameriky je nepravdivá. Pravděpodobným důvodem jejího vzniku bylo, že jeho britští přátelé poslali telegram panu Craneovi o Masarykově příjezdu do Holandska ve společnosti jeho švagrové, jež se vracela do Ameriky. „Já musím teď zůstati v Evropě, abych mohl pracovat," psal Masaryk, „v Americe bych nebyl nic platný." A dodal: „Organizuji zpravodajství atd., jak jsme o tom mluvili. Jde to velmi těžko. Naši lidé v takových věcech ještě neumějí choditi. Přesto doufám, že se mně to podaří... Sám jsem teď už druhý týden z Prahy... Za nějakou dobu zase odjedu z Prahy a pak vždy v přestávkách dvou až tří týdnů, můžete si mysleti, kam... Upozorňuji na to, abyste se nedali másti zprávami o mně, kdyby se zase vynořily. Kdyby se něco stalo, obdržíte zprávu z Anglie. Co jsme mluvili ústně, nebudu opakovati, všecko platí."[26] (V dalších dopisech Masaryk vyzýval Vosku, aby pokračoval ve zpravodajské práci dohodnutým způsobem.)

Z Rotterdamu Masaryk napsal také pařížskému historikovi Ernestu Denisovi a do Londýna Steedovi a Seton-Watsonovi. Voska se poprvé dozvěděl o Masarykově návštěvě v Holandsku v telegramu od Steeda, v němž stálo, že český politik „nepřicestoval do Anglie." Bude-li však vše v pořádku, Steed doufal, že se Masaryk kolem 15. října „vrátí do Holandska a poté odcestuje do Anglie". Steed učinil přípravy tak, aby Masaryk mohl s povolením policie přistát v Doveru. Sdělil také Voskovi, že Masaryk „si přeje zorganizovat rozhovory s odpovědnými představiteli ruské vlády a některými význačnými osobnostmi v Anglii. Toto jsem již připravil. Jakmile přijede, dám vám vědět. Současně píši panu Craneovi."

Po návratu z Holandska vyhledával Masaryk setkání s politiky, se kterými mohl hovořit, aniž jim prozradil své zahraniční styky. Tak se 1. října sešel s pěti poslanci národně sociální strany, přičemž si průběh rozhovoru zaznamenal. (O rok později rakouská policie tyto poznámky objevila a použila jako důkaz proti pěti národním sociálům během jejich velezrádného procesu.) Masaryk na setkání řekl, že ačkoli česká deputace k ruskému carovi (viz příští kapitola) byla velice důležitá, Češi nesmějí spoléhat pouze na Rusy a musejí mít vlastní program. Později v říjnu se Masaryk setkal s několika činiteli moravské Lidové pokrokové strany a státoprávně pokrokové strany. Své diskusní partnery se pokoušel přesvědčit, že „ruské" řešení české otázky není možné. Pokud bude Německo s Rakouskem poraženo, předpokládal, že Češi musí ustavit svůj vlastní stát. To je cíl, pro nějž je třeba pracovat a mít v zahraničí irredentu. Masaryk byl připraven vést zahraniční akci, avšak aby toto úsilí bylo úspěšné, potřeboval dostat mandát z domova. Za daných okolností jej nemohl obdržet od výkonných výborů českých politických stran, nýbrž - jak se vyjádřil - pouze od jednotlivých politiků.

Před druhou cestou do Holandska probíral Masaryk otázku samostatného českého státu s několika národně sociálními a státoprávně pokrokovými politiky. Nikdo z nich nevěřil v uskutečnitelnost státu, který nebude brát ohled na své historické hranice a bude založen na etnografickém principu. Tyto diskuse Masarykovi jasně ukázaly, že jakýkoli návrh samostatného státu, jehož hranice nebudou totožné s hranicemi České koruny, bude odpovědnými českými politiky odmítnut.

Dne 2. října 1914 navštívil Masaryk pražského místodržitele hraběte Franze von Thun-Hohensteina - i z tohoto setkání pořídil záznam. Řekl Thunovi, že všechny české politické strany mají slovanský program a slovanské cítění. Avšak jeho kniha *(Rusko a Evropa)* byla v Rusku zakázána a on nemůže nyní podporovat carismus a carskou politiku v Praze. (Masaryk informoval o svém rozhovoru s Thunem Setona-Watsona, když se sešli v Holandsku.)[27] V polovině října 1914 Masaryk obdržel od Vosky tisíc dolarů; dne 21. října Steed telegrafoval Voskovi, aby poslal telegraficky peníze v markách prostřednictvím jedné holandské banky Masarykovi, který byl opět v Rotterdamu.[28] Voska tak neprodleně učinil.

Během své druhé návštěvy v Holandsku tam Masaryk s pomocí

dopisovatele *Times* zřídil „provizorní propagační ústředí" a připravil podmínky pro předávání informací z Anglie, Ameriky a Ruska přes neutrální Holandsko. Steed nemohl přijet, a proto vyslal na setkání s Masarykem Setona-Watsona. Během dvoudenních konzultací mu Masaryk ozřejmil mnohé ze svých názorů na vojenské a politické záležitosti. Podle Masarykova přesvědčení „role Británie v budoucím uspořádání" by měla být „rolí duchovního vůdce", přičemž Británie by měla mít nějaký plán tak, aby byla schopna „určovat průběh událostí". Masaryk dále poskytl Setonu-Watsonovi „velké množství tajných informací, z nichž některé měly senzační charakter" - např. tajné informace o ponorkách, mobilizačních plánech, např. rumunském, který získala rakouská zpravodajská služba od jistého rumunského štábního důstojníka a který Masaryk získal od informátorů na vídeňském ministerstvu války. Seton-Watson s sebou přinesl náčrt návrhu samostatného českého státu s hranicemi podle etnografického principu; byl překvapen, když Masaryk argumentoval ve prospěch historického státoprávního programu. (Seton-Watsonův návrh byl přizpůsoben známým Masarykovým názorům na tuto problematiku.) Po návratu do Anglie Seton-Watson na základě diskusí s Masarykem vypracoval memorandum, jež bylo předáno vládám Británie, Francie a Ruska.[29)]

Masarykův program požadoval samostatný český stát, který lze vytvořit pouze v případě německé porážky. Pokud jde o jeho rozsah, Masarykův postoj byl poněkud skromnější než Kramářův - hájil udržení historických českých zemí s připojením Slovenska. (Před válkou byl Masaryk zapřisáhlým bojovníkem proti historickému českému právu, nyní na něm založil svůj program volaje po udržení historických hranic, přičemž zapomněl na svou obhajobu práva na sebeurčení. Rozšířil také nároky českého státu o Slovensko, přestože nikdy nepatřilo do rámce Svatováclavské koruny. Tak Masaryk v této věci přijal Kramářovy názory, ačkoliv s nimi před válkou nesouhlasil.) Dále navrhoval, aby Podkarpatská Rus byla připojena k ruské říši. Území českých zemí osídlená Němci budou z hospodářských důvodů, pouze s malými úpravami na jihozápadě a na hranici s Rakouskem, začleněna do českého státu. Se zřetelem k existenci německé menšiny a vztahům s Německem považoval Masaryk za nutné, aby nový stát hraničil s Ruskem. Měl být královstvím, nikoli republikou, jelikož monarchii považoval za přání velké většiny národa. Ale varoval před ruským vel-

kovévodou na českém trůně domnívaje se, že „významná tří- až čtyřmilionová německá menšina" by akceptovala např. dánského, ale „nikdy ruského" prince. Seton-Watson předal Masarykovo memorandum několika vlivným lidem ve Velké Británii včetně Steeda, který ho postoupil francouzskému ministru zahraničních věcí, rektorovi King's College v Londýně Ronaldu Burrowsovi a Georgeovi R. Clerkovi (později siru Georgeovi) na britském ministerstvu zahraničních věcí. Prostřednictvím profesora Pavla Vinogradova z Oxfordské univerzity, který odjel do Petrohradu, bylo memorandum předáno také ruskému ministru zahraničních věcí Sazonovovi. Rusko se tak dozvědělo o Kramářově i Masarykově programu.

Po návratu z druhé cesty do Holandska Masaryk pokračoval v rozhovorech s dalšími českými politiky. S pomocí Edvarda Beneše, který před válkou studoval ve Francii a byl dopisovatelem pražských sociálně demokratických novin, se znovu pokusil nalézt společnou řeč s předsedou sociální demokracie Bohumírem Šmeralem, ale bez úspěchu. Beneš se od Šmerala dozvěděl, že Benešova skupina jsou „blázni" a že Masaryk chce přivést národ na Bílou horu k další národní katastrofě. Šmeral nebude praktikovat tak nezodpovědnou politiku; plány Masarykovy a Benešovy skupiny považoval za pouhou fantazii. Přitom chtěl vědět, zda Beneš či Masaryk mají nějaké záruky od dohodových států, které by opravňovaly k takové politice.[30] Přirozeně, že taková ujištění neexistovala. Navíc Švihova aféra, Masarykovy nedůslednosti a názorové proměny nevytvářely u většiny vůdčích českých politiků důvěru v jeho osobu.

I když Masaryk jezdil do zahraničí předávat Setonu-Watsonovi zpravodajské informace a dostával prostředky pro organizování domácí akce, udržoval si dvě „želízka v ohni" pěstováním styků s rakouskými úředními místy v Praze a Vídni. Když se v prosinci 1914 rozhodl vzít svou dceru Olgu Masarykovou-Halíkovou na ozdravný pobyt na Capri v Itálii, vyhledal v Praze místodržitele Thun-Hohensteina a ve Vídni bývalého předsedu vlády Ernesta von Körbera; s oběma přitom vedl velice přátelský rozhovor. Körbera Masaryk ujistil svou loajalitou ke státu verbálně, písemně i rukoudáním. Rakouské úřady znajíce Masarykův předválečný proněmecký a prorakouský postoj - chválil přece konstitucionalismus obou velmocí - i jeho roli ve Švihově aféře, mu nebránily v odjezdu ze země (po válce Masaryk vysvětloval svou záruku loajality Körberovi jako válečnou lest s cílem

vyloučit jakékoli podezření, jež by jeho zahraniční cesty mohly vyvolat).[31] Nicméně jeho výprava do Itálie a neopatrnost při realizaci „tajných" aktivit vzbudily podezření rakouské policie, takže se Masaryk, poté co byl Benešem a Steedem varován před návratem do Rakouska, rozhodl zůstat v zahraničí.

Beneš ve své zprávě uvedl, že se osobně s Masarykem sejde ve Švýcarsku, kam měl dorazit 1. února 1915.[32] Masaryk byl nyní emigrantem a Beneš představoval jeho jediný kontakt doma. Masaryk jej pověřil úkolem vysvětlovat jeho postoje lidem, s nimiž sám jednal na podzim roku 1914 ve snaze přimět další politiky a novináře k odchodu do zahraničí. Přitom zakládal tajný výbor, který měl jednak udržovat kontakty se zahraničním ústředím hnutí za nezávislost, jednak působit na domácí politiky. Ve zvláštní zprávě apelovali Masaryk se Svatkovským na Kramáře, aby odešel do ciziny. Ten sice na setkání s Benešem vyslovil souhlas s vytvořením tajného výboru, nechtěl však emigrovat v domnění, že bude potřebný v Praze při příchodu ruských jednotek.[33]

V březnu 1915 se v Praze ustavil tajný výbor Maffie, udržující styky s politickými emigranty.[34] Pět hlavních vůdců Maffie tvořili dr. Přemysl Šámal, dr. Edvard Beneš, dr. Josef Scheiner, dr. Karel Kramář a dr. Alois Rašín. Jelikož se Masaryk postavil proti účasti katolíků v tajném výboru a mladočeská strana nesouhlasila se zastoupením národních sociálů a státoprávních pokrokářů, nebyly tyto skupiny do výboru připuštěny. Maffie však měla prostřednictvím Beneše vazby na některé sociální demokraty a také na agrárníky, aniž je ovšem zapojila do svých aktivit a plánů. Podle Masarykových pokynů udržoval Beneš kontakt také s předsedou státoprávně pokrokové strany poslancem Kalinou. Maffie tak dočasně sjednotila, nikoli však trvale sloučila, dva protirakouské české politické proudy, reprezentované Kramářem a Masarykem.

Když Masaryk přicestoval koncem roku 1914 do Itálie, sešel se v Římě s několika lidmi. Patřil k nim ruský novinář Vsevolod Svatkovskij, jenž se stal hlavním ruským zpravodajským důstojníkem v Bernu, Paříži a Římě, předávaje informace přímo do Petrohradu. Přitom měl přímé kontakty s armádou včetně ministerstva války. Masaryk se dále sešel s ruským vyslancem v Černé Hoře, srbským ministrem Ljubo Mihajlovičem, několika jihoslovanskými politiky, někdejším členem vídeňského parlamentu a příštím předsedou Jihoslovan-

ského výboru v Londýně Ante Trumbičem, s ruským vyslancem v Itálii a mnoha dalšími. Masaryk také požádal o audienci u německého vyslance, ten jej však odmítl přijmout. Trumbič si do deníku poznamenal, že Masaryk s ním hovořil o potřebě „územní kontinuity" mezi Jugoslávií a Čechami a zdůraznil, že v případě české samostatnosti stát bude „monarchií s dynastií pocházející z britského vládnoucího rodu". Ale podle zprávy, již poslal do Petrohradu ruský vyslanec, Masaryk hovořil o tom, že si Češi přejí ruského panovníka a odmítají vládce z německé dynastie.[35] Masarykovo jednání lze charakterizovat buď jako „diplomatické", udržující několik otevřených možností volby nebo - jak uvádějí lidé, jimž říkal, co chtěli slyšet - nepříliš zásadové. Oproti Masarykovi Kramář vystupoval důsledně prorusky.

Zatímco Kramář očekával brzké ruské vítězství a ruské řešení české otázky, Masaryk věřil, že je nutné získat pro české hnutí za nezávislost také přízeň britské, francouzské a dalších vlád. Své názory formuloval ve zprávách, jež odesílal do Prahy po Benešovi a dalších emisarech. Ve zprávě z 18. února 1915 uvedl, že očekává ruské obsazení českých zemí. Jakmile se tak stane, musí to být využito; především je třeba vynutit na Vídni politické ústupky. V dalším poselství však Masaryk vyjádřil přesvědčení, že Češi by neměli spoléhat výhradně na Rusy; Angličané a Francouzi jsou také důležití a jejich hlasy na mírové konferenci budou mít váhu.[36]

Masarykovy naléhavé žádosti, aby se k němu v zahraniční práci připojili další význační politici, zůstávaly dlouho bez odpovědi. Kramář odmítal odjet v přesvědčení, že by to bylo zbytečné, neboť „má všechno dohodnuto v Rusku". (Tuto důvěru v Rusko ale všichni jeho přátelé nesdíleli.) Navíc bylo pro každého rakouského občana velice obtížné získat cestovní pas. Avšak počátkem roku 1915 se to podařilo agrárnickému poslanci Josefu Dürichovi, někdejšímu staročechovi a stoupenci Kramářovy novoslovanské orientace. Po poradách s Kramářem a agrárnickým vůdcem Antonínem Švehlou souhlasil Dürich s odchodem do zahraničí, kde zůstane až do konce války. Kramář mu poskytl peníze žádaje ho, aby „pracoval pro velké slovanské impérium". V květnu 1915 tedy 68letý Dürich odjel do Švýcarska, aby v zahraničí zastupoval domácí hnutí za nezávislost. Odjel s vědomím vůdců Maffie (Kramář, Šámal a Scheiner), agrárnických představitelů (Švehla), staročeské strany (Mattuš) a státoprávních pokrokářů (Kalina).[37]

Třebaže si Masaryk nejvíce přál příchod Kramářův, k odchodu do exilu byli vyzýváni i další politici. Dne 11. března 1915 navštívil Masaryka ve Švýcarsku sociálně demokratický poslanec Gustav Habrman. Slíbil mu, že se vrátí a zůstane za hranicemi, „bude-li moci", ale neudělal to.[38]

Mezi důvody, proč vůdčí politici váhali odejít do zahraničí, byly finanční těžkosti, jimž byli emigranti vystaveni. Odchod z domova byl tedy pro postaršího Dürricha osobní obětí, již nebyli další politici ochotni podstoupit. Pouze Masaryk neměl finanční problémy. Byl v tomto směru zajištěn dohodami s Voskou a některými Brity uzavřenými ještě před odchodem do ciziny. Jeho finanční požadavky nebyly skromné; v prosinci 1914 požadoval, aby mu američtí Češi poslali 10 000 dolarů, v květnu následujícího roku žádal 50 000.[39] Kvóta pro rok 1915 nebyla Českým národním sdružením splněna, takže Masaryk koncem roku potvrdil příjem 37 841 dolarů. Požadavek pro rok 1916 byl však splněn na více než 100%.[40]

Kromě amerických zdrojů dostal Masaryk peníze od Šámala, Scheinera, Beneše a sokolské organizace. Mimoto získával prostředky ze zpravodajských aktivit prováděných tajnou organizací, kterou vybudoval Voska a která získala důvěrníky v neutrálních, spojeneckých i nepřátelských zemích. Voskovým hlavním informátorem se stal poštovní úředník rakousko-uherského konzulátu v New Yorku, který obstarával dokumenty - rakouské pasy používané Voskovými, Masarykovými a spojeneckými agenty, cestujícími do nepřátelských zemí. Obstarával také další cenný materiál včetně informací o některých rakouských špiónech a agentech Centrálních mocností, kteří operovali ve Spojených státech. Utajenými britskými diplomatickými cestami předávali Masaryk s Voskou zpravodajské informace získané z New Yorku, Vídně a odjinud britské tajné službě; ta některé z nich používala ve své propagandě a ve snaze vtáhnout Spojené státy do války.[41]

Masaryk a Voska dostávali instrukce od Steeda, který se postaral o to, že zdroj části peněz zasílaných Masarykovi nebyl zjistitelný (britská tajná služba ostatně proslula svým profesionalismem). Steed působil jako prostředník mezi Masarykem a Craneem, jemuž o Masarykovi psal již v září 1914. Avšak 3. února 1915 se Masaryk ze Švýcarska obrátil přímo na Cranea žádaje od něj finanční prostředky, potřebné pro získávání cenných informací, o jejichž charakteru se v korespondenci nemohlo mluvit. Masaryk předpokládal, že Steed

Craneovi vysvětlil podstatu jeho aktivity. Protože Crane neposlal obratem - telegraficky - Masarykovi značnou sumu peněz, Masaryk se obrátil na Vosku. Psal mu 19. února 1915, že peníze poskytnuté Craneem byly pro jeho potřeby nedostatečné, takže doufá, že přátelé v Londýně (Steed, Seton-Watson) Craneovi lépe vysvětlí, že Masaryk očekával mnohem větší „dar". Vždyť americký multimilionář „věnoval 80 000 dolarů na albánskou revoluci" a Masarykova činnost „vyžadovala neméně peněz než Albánie" a „pravděpodobně více". Masaryk proto žádal, aby Voska nebo jiný člen tajné organizace s Craneem o této záležitosti diskrétně promluvil. Voska však zjistil, že Crane se připravuje pro cosi mnohem většího a proto nemůže „jednati, jak sám by chtěl". Voska mohl promluvit pouze s Craneovým právním zástupce Rogerem H. Williamsem, s nímž byl trvale ve styku. Dne 23. března 1915 psal Masarykovi, že Crane je nyní poradcem prezidenta Wilsona a je „skoro stále" ve Washingtonu. Tento Masarykův přítel „bude míti značný vliv na uzávěry této velké epochy a proto nutno býti opatrným". Masarykovi bylo doporučeno nepsat Craneovi přímo, ale posílat dopisy označené „W" Voskovi, který se tak dozví, komu jsou určeny. Voska - aby Masaryka uklidnil - zjistil, že Masaryk obdrží všechny peníze sebrané v Americe a že může počítat nejméně s 30 000 dolary v příštích šesti měsících. Navíc Masaryk obdrží peníze v potřebné výši z účtu, který pro něj otevře Williams (do konce války Masaryk z tohoto bankovního účtu vyčerpal desetitisíce dolarů pro sebe, svou dceru a pravděpodobně Beneše). Voska také naznačil, že Williams pošle peníze Masarykově dceři do Prahy, jež jej o to také požádala a že Masaryk, jeho rodina a jeho věc budou dobře zajištěni. Masaryk oplátkou Voskovi napsal, že „výlohy Vaše by měly být hrazeny těmi, jimž činnost Vaše prospívá", to jest britskou tajnou službou, jak se posléze dělo.[42)]

Pro Masaryka vybaveného více než dostatečnými prostředky bylo nyní snadné trvat na finanční, a tedy politické nezávislosti československého hnutí za nezávislost. Naopak František Sís z Kramářovy skupiny sepsal v létě 1915 dlouhé memorandum pro svého bratra do Sofie, že dohodové velmoci (a to i Rusko) by měly založit válečný fond a financovat z něj českou propagandu, získávání informací a zahraniční agitaci včetně vydávání českých novin. Později Sís žádal, aby bratr upozornil Rusy na skutečnost, že Kramář byl zatčen kvůli zprávám, které rakouský generální štáb získal od Němců. Německo je zase

obdrželo od svých špiónů v Rusku, kteří pronikli do armády a politických úřadů. Sís předpokládal, že i když Masaryk snad souhlasí s Kramářovým programem, „asi bude pro samostatnou republiku". To podle Síse nebude šťastné řešení, protože „nejsme připraveni spravovat sami své záležitosti, nemluvě o ekonomických důsledcích" takového uspořádání. Proto Vladimír Sís s Masarykovým postupem nesouhlasil.[43]

Masaryk nesporně prokázal, že je pragmatickým politikem, který si je vědom hodnoty kontaktů, zdrojů a propagandy. Jeho hlavním sídlem se stal Londýn, kam přijel v září 1915 se srbským pasem vydaným vyslanectvím Srbského království v Paříži 22. září 1915.[44] Do Anglie jej přivedl Seton-Watson, mající s Čechy určité plány doufaje, že Masaryk bude užitečný pro české a jihoslovanské záležitosti. Seton-Watson viděl v Češích příznivým dojmem působící obdivovatele Rusů, kteří by mohli Západu otevřít dveře do slovanského světa.[45]

Seton-Watson uvádí, že Masarykův příjezd do Londýna byl spojen s plánem na založení školy slovanských a východoevropských studií na King's College; „iniciátorem založení školy byl rektor koleje Ronald Burrows, který také navrhl její počáteční postup a cíle". Počátkem roku 1915 Burrows zorganizoval kurs přednášek o „duchu Dohody", později vydaný knižně, v němž Seton-Watson shledal „první psaný náčrt schématu, který se již rýsoval v jeho mysli". Dne 15. března 1915 mu Seton-Watson napsal, že Burrows „řekl jen několik málo slov" v jejich náhodné konverzaci, jež „ukázala, že Burrowsovo smýšlení se ubírá ve směru onoho schématu", o němž sám Seton-Watson již dlouho přemýšlí, „dokonce dříve, než jej válka ‚zaktualizovala' či zpolitizovala". Slovanská a východoevropská studia byla v Anglii úplně přehlížena; Seton-Watson položil otázku, zda by nebylo praktické zorganizovat něco jako „slovanskou školu". Ta by se, „pokud by správně fungovala, mohla nejprve zaměřit na všechny slovanské studenty v Londýně a působit jako prostředník mezi nimi a lidmi, zaobírajícími se slavistikou". Věřil, že „za války by takovému schématu mohla být poskytnuta značná praktická podpora".

Když Burrows souhlasil, Seton-Watson mu navrhl včlenit do slovanské školy Masaryka jakožto význačného slovanského odborníka. Burrows Masaryka vůbec neznal, ale „během několika málo minut pozná značné možnosti, jež spolupráce s Masarykem skýtá". Podle vlastních slov byl Seton-Watson v prvních dvou letech války v Anglii

vlastníkem „jediné kopie Masarykovy velké práce o Rusku - *‚Rusko a Evropa'*". Po válce „se od německého známého dozvěděl, že v téže době někteří vysocí úředníci německého ministerstva zahraničních věcí měli tuto knihu trvale k dispozici ve svých pracovnách. Je docela možné, že z ní poprvé zjistili, že existuje jakýsi málo známý revolucionář jménem Lenin."

Krátce po Masarykově příjezdu do Londýna dne 5. října 1915 jej Seton-Watson uvedl ke dvěma úředníkům britské armádní zpravodajské služby. Dostali od Masaryka požadované informace o velikosti rakousko-uherské a německé armády i další, o něž se zajímali.[46] Tak Masaryk založil své kontakty s britským ministerstvem války, především s pomocí Setona-Watsona a Steeda, jehož prostřednictvím předával zpravodajská data získaná Maffií a Voskou, i když ten některé z nich směřoval přímo na Steeda.[47]

V Anglii se Masaryk těšil podpoře české kolonie v Londýně. V den vypuknutí války tam František Kopecký a Jan Sýkora založili Český výbor, který vydával anglickým Čechům průkazy totožnosti. Jeho držitelé nebyli ze země deportováni jako nepřátelští cizinci. Kopecký i další tamní Češi úzce spolupracovali s britskou policií a zpravodajskou službou udržujíce styk i se Steedem. Seton-Watson se 4. prosince 1915 sešel se sirem Williamem Wisemanem, šéfem britské tajné služby v Americe, a majorem Johnem Bairdem, zpravodajským důstojníkem sídlícím v Londýně.[48] Příštího dne sdělil Masarykovi, že Voskovo memorandum, jež již dříve získal od Masaryka, „učinilo veliký dojem na naše vojenské přátele". Další zpravodajec, s nímž se Masaryk již setkal, „velice inteligentní člověk jménem sir William Wiseman", se vypraví do Ameriky a před odjezdem by se s Masarykem rád setkal. Wiseman „by mohl být naší věci vskutku prospěšný."[49] Seton-Watson jim na 31. prosince připravil schůzku, načež až do konce války Masaryk zůstal s Wisemanem ve styku.[50]

Protože Voskovy zprávy z Ameriky velice zajímaly britské ministerstvo války, Masaryk povzbuzoval Vosku v jeho činnosti a snažil se pro něj získat finanční odměnu. Připravil pro ministerstvo války memorandum s názvem „V hodině jedenácté", jež Ronald Burrows osobně předal nově jmenovanému šéfovi generálního štábu siru Williamovi Robertsonovi. Burrows také zorganizoval schůzku, jíž se kromě něho účastnili Robertson, Seton-Watson a Masaryk. Masaryk předložil ministerstvu války rozpočet sestavený Voskou a probíral

s vysokými vojenskými představiteli Voskovy finanční potřeby s ohledem na jeho pro britské aktivity. Dne 31. prosince 1915 Masaryk navštívil několik vysokých politických a vojenských představitelů ministerstva války, sešel se s Bairdem a poté s Wisemanem. Dle Masarykova zápisu Wiseman „přijal vše".[51]

Byli to zjevně političtí a vojenští činitelé, s nimiž se Masaryk setkal v prosinci 1915, kteří souhlasili s financováním Voskových operací ve Spojených státech. Masaryk pak informoval Vosku, že podle dohody jej v New Yorku vyhledá britský důstojník, který „zná dobře Ameriku" a již působil ve zpravodajské službě, a prokáže se dopisem od Masaryka. Tímto člověkem, jemuž Voska „může plně důvěřovat", byl Robert F. Young. Setkali se v únoru 1916. Diskutovali nejprve o výběru kurýrů pro Rakousko-Uhersko. Voska používal několik lidí z různých částí Ameriky, kteří jako občané neválčící země neměli problémy při cestách do Rakousko-Uherska a Německa, kde mohli kontaktovat Voskovy agenty a informátory. Dalším námětem rozhovoru byla Voskova činnost v newyorském přístavu, kde se snažil zabránit sabotážím - zpravidla požárům - na lodích s cukrem a dalším zbožím určeným pro Anglii. Přitom se jeho lidem podařilo odhalit organizaci vedenou Američany irského původu, jež byla odpovědná za většinu požárů v přístavu.[52]

Z dostupných důkazů se zdá, že Masarykovo přijetí francouzským předsedou vlády Aristidem Briandem počátkem února 1916 učinilo značný dojem na jeho britské přátele, kteří chtěli, aby pokračoval ve své propagandistické a zpravodajské práci. Masarykovo memorandum a požadavek na britské finanční krytí Voskových operací v Americe obdržel sir William Robertson. Požádal poté Ronalda Burrowse o spojení s ředitelem britské zpravodajské služby generálem sirem Georgem McDonoghem a přípravu McDonoghovy schůzky s Masarykem, jakmile se český politik vrátí z Paříže.[53] Masaryk zdánlivě s návratem do Londýna nespěchal. Když se koncem února 1916 objevil v Londýně, Burrows mu poslal kopii dopisu od generála McDonogha, jenž velice stál o setkání s ním.[54] Burrows byl vedle Setona-Watsona, Steeda a liberálního britského poslance Fredericka Whyta čtvrtým zakladatelem časopisu *New Europe*. Burrowsova organizace Masarykova setkání s hlavou britské zpravodajské služby naznačuje, že rektor King's College znal skutečný důvod Masarykova pobytu v Anglii a že Masarykovo jmenování profesorem sloužilo pouze jako

krytí pro jeho propagandu a zpravodajské aktivity. Burrows se také pokusil pomoci Masarykovi při hledání finančních zdrojů pro Voskovu činnost v Americe a v Evropě, protože Wiseman do té doby Vosku přímo nekontaktoval.[55]

V březnu 1916 se Masaryk sešel s nejvyššími zpravodajskými důstojníky a jeho vlastní záznam setkání ukazuje, že Britové chtěli využít Masarykových kontaktů ve Francii k získání informací o věcech, které před nimi francouzská vláda jakožto důvěrné utajovala.[56] Ale Masaryk se nejvíce staral o zajištění britského financování Voskovy zpravodajské sítě. Voska, jehož výdaje se hromadily, urgentně žádal Masaryka, aby dal finanční otázku do pořádku. Dne 22. dubna informoval Masaryka, že už vězí v dluzích. Pan Young se podle Vosky vrátí do Anglie, aby podal Masarykovi zprávu o Voskově práci. Protože Voskova organizace v Americe sestávala ze šedesáti osmi lidí a bylo již vykonáno „tolik dobré práce..., bylo by zločinem nyní přestat". Voska také poslal Masarykovi originál dopisu, vysoce Vosku oceňujícího, který obdržel od britského námořního atašé ve Spojených státech kapitána Guy Gaunta. Kapitán také sliboval, že až válka pokročí dále, dosvědčí Voskovu „skvělou práci" a jeho velký přínos k „našemu konečnému úspěchu..."[57] Masaryk postoupil jednu kopii Gauntova dopisu Setonu-Watsonovi a další Benešovi do Paříže. Nepochybně si také postěžoval Setonu-Watsonovi, že Voskova záležitost nepostupuje, jak by měla. V odpovědi datované 6. května 1916 Seton-Watson sdělil, že je „rozhořčen zjištěním", že ve Voskově případě „nebylo učiněno skoro nic". Vinil z této nečinnosti špatnou koordinaci mezi vyslanectvím a zástupcem ministerstva války ve Spojených státech sirem Williamem Wisemanem. Wiseman dle Setona-Watsona již na problému pracuje, což dosvědčuje skutečnost, že poslal Younga zpět do Anglie. Seton-Watson se také spojil s majorem Bairdem z britské zpravodajské služby v naději, že se věc „ihned vyjasní".[58] O dva dny později (8. května 1916) byla Voskova záležitost vyřešena v souladu s dohodou mezi Setonem-Watsonem a Masarykem.[59] I když detaily ujednání sdělil Seton-Watson Masarykovi v soukromém rozhovoru, jeho dopis prozrazuje, že „*telegrafické* instrukce pro zaplacení Voskovi" byly odeslány Wisemanovi. V květnu 1916 tedy sir William Wiseman převzal kontrolu a financování Masarykovy Voskou řízené „soukromé zpravodajské služby".

Voska byl velice vynalézavý muž, který nemilosrdně stíhal Masary-

kovy skutečné i potenciální nepřátele. Jako naturalizovaný americký občan působil ve funkci tajemníka Českého národního sdružení, jejíž organizaci používal jako své krytí. Voskovy aktivity ve Spojených Státech byly mnohostranné. Zahrnovaly i získávání kompromitujících materiálů o těch amerických Češích, kteří nepodporovali rozbití Rakousko-Uherska; byly předávány vedení Českého národního sdružení, které tyto informace (pravdivé nebo falešné) používalo k napadání svých odpůrců. Jeho hlavním úkolem však byla zpravodajská činnost a propaganda, zaměřená také k podpoře britské snahy vtáhnout Spojené státy do války s Německem.

Vzhledem k charakteru zpravodajské práce neexistuje mnoho přesných informací o operacích britské zpravodajské služby, zejména o tom, co dělala ve Spojených Státech před jejich vstupem do první světové války. Nicméně několik prací na toto téma je k dispozici.[60] Následující údaje byly získány převážně z omezeně dostupné kartotéky ve sbírce Williama Wisemana na Yale University. Dokumenty ukazují, že tento armádní kapitán byl šéfem britských zpravodajských operací ve Spojených státech. Jeho činnost probíhala odděleně od aktivit britského námořního atašé, fregatního kapitána a později admirála Guy Gaunta. V listopadu 1915 „C" (sir Mansfield Cummings, hlava britské zpravodajské služby během první světové války, zvaný také „šéf") poslal Wisemana do New Yorku zorganizovat americké oddělení M.I.1.c. (tajná služba). V lednu 1916 Wiseman převzal řízení americké operace, jež byla maskována jako součást amerického dopravního oddělení ministerstva válečného zásobování. Práci zpravodajské služby vedl „ke spojenosti všech britských úřadů".

Značnou část jeho činnosti tvořila kontrašpionáž a získávání politických informací - politické zpravodajství. Podle Wisemana byly prošetřeny desetitisíce případů, přičemž až do vstupu USA do války zůstala jeho organizace před americkými úřady utajená. „Podrobnosti a rozsah naší organizace nikdy neznali a dodnes neznají," napsal Wiseman ve zprávě svému představenému 6. září 1918. Do amerického vstupu do války a příjezdu mise lorda Arthura Jamese Balfoura v květnu 1917 zahrnovala činnost Wisemanova úřadu kontrašpionáž (vyšetřování podezřelých osob, jak to požadovaly britské úřady), předcházení sabotážím na lodích dopravujících munici, cukr a jiné zboží v amerických přístavech, „irskou protistátní činnost: všeobecný dohled nad irským hnutím ve Spojených Státech a vyšetřování podezře-

lých" a „vyšetřování hinduistické protistátní činnosti v Americe". Po vstupu USA do války se Wisemanova práce „rozvíjela na politických úrovních"; on sám působil jako styčný důstojník mezi válečným kabinetem a lordem Rufusem Danielem Isaacsem Readingem, „maje za hlavní úkol udržovat otevřený komunikační kanál mezi ministerstvem zahraničních věcí a plukovníkem Housem". („Plukovník" E. M. House byl důvěrníkem prezidenta Wodrowa Wilsona, který ho jmenoval podle britského vzoru plukovníkem a šéfem Inquiry, americké zpravodajské služby během první světové války.)

Wiseman naznačil, že je zvláštním emisarem ministerstva zahraničních věcí ve Spojených státech, získal si Housovu důvěru a informoval o „plukovníkových" názorech své nadřízené v Londýně. Wiseman mu natolik imponoval, že House mu svěřoval mnoho informací a nikdy se zřejmě necítil být podváděn. V průběhu války byl Wisemanův úřad reorganizován. Stal se úřadem vojenského atašé, jenž posléze propojil „vojenskou zpravodajskou službu 5, pobočníka náčelníka vojenské policie, oddělení irských záležitostí, informační oddělení a zpravodajskou a vojenskou kontrolu." (Britská tajná služba je odpovědná za většinu transoceánské špionáže a zprávy pro ministerstvo zahraničních věcí. Její agenti operují buď z britských ambasád nebo pomocí řady jiných krycích činností, např. jako novináři a obchodníci. „Bezpečnost" Security-MI5 je odpovědná za kontrašpionáž a vnitřní bezpečnost.)

Bylo nutné osvětlit pozadí práce s informacemi, aby se dostatečně ozřejmila Masarykova spolupráce s Wisemanem a dalšími zpravodajskými důstojníky, a to včetně ředitele vojenské zpravodajské služby sira Georga Mcdonogha, Burrowse, Setona-Watsona a Steeda, jakož i Voskovy tajné operace v Americe, Rusku, západní a střední Evropě. Masaryk s Voskou záhy zjistili, že zpravodajské služby jsou financovány z neověřitelných zdrojů a že dokumentace o tajných operacích je zřídka uchovávána a důkazy zřídka vyžadovány. Ve skromných počátcích v letech 1914-1915 byl Masaryk prostřednictvím Steeda v kontaktu s Craneem. Steeda informoval o tajných zdrojích cenných informací, jež byl schopen zajistit. Později se Masarykova a Voskova činnost změnila v rozsáhlý podnik. Ve Voskových dokumentech v Praze je zachován soupis týdenních výdajů od 23. prosince 1915 (kdy Masaryk předložil Voskův rozpočet ministerstvu války) do 14. června 1916 v celkové výši 19 956,24 dolarů. V červnu 1916 Vos-

ka Masarykovi potvrdil, že finanční záležitosti byly uspokojivě vyřešeny. Později se stal Voska evidentně lepším „profesionálem" a nevedl si žádný záznam o příjmech a výdajích. Voska a Masaryk také brzy zjistili, že „praním špinavých peněz" lze získat peníze „čisté". Finance je možno přijmout pomocí třetí strany - jednotlivce, instituce nebo dobročinné krajanské organizace, takže nelze odhalit jejich původního dárce. Když Masaryk hovořil 28. května 1918 na velkém shromáždění Čechů a Slováků v Chicagu, byl dotázán, zda bude správné, když České národní sdružení zveřejní informace o svých příjmech a výdajích (tuto otázku kladli Češi a Slováci i jinde v cizině). Masaryk odpověděl: „Revoluce, při níž by se předkládaly účty, byla by pro děti a ne pro rozumné lidi."[61] (Poznamenejme, že po válce se Voskův nadřízený, sir William Wiseman, stal multimilionářem a společníkem newyorské firmy Kuhn, Loeb a spol.; zpět do Velké Británie se již nevrátil.)

Kapitola třetí

VZNIK HNUTÍ ZA NEZÁVISLOST

Protirakouské hnutí za československou nezávislost vzniklo nejprve tam, kde mohlo vyjádřit své názory - tedy mezi českými a slovenskými osadníky a emigranty v Rusku, Francii a Spojených státech. Tamní Češi a Slováci opouštěli monarchii většinou z hospodářských důvodů; jen malá část z nich udržovala kontakty s domovem pěstujíc národní vědomí v českých a slovenských spolcích. Emigranti, kteří měli stále rakousko-uherské občanství, měli na vybranou mezi návratem domů a splněním své vojenské povinnosti, nebo internací jakožto občané nepřátelské země. Tento problém byl zvláště naléhavý v Rusku, kde mnoho Čechů žádalo o ruské občanství a usilovalo prokázat svou loajalitu vstupem do ruské armády.

Nejvíce Čechů žilo ve volyňské gubernii - střediskem jejich tamního národního života byl Kyjev. Po vyhlášení války se z iniciativy dr. Václava Vondráka, zámožného majitele pozemků a hotelu „Praha" a Otakara V. Červeného, jenž vlastnil továrnu na hudební nástroje, rozhodli vyslat delegaci k carovi se žádostí o vytvoření české vojenské jednotky v carské armádě. Domnívali se, že Rusko bojuje za všechny slovanské národy a za svobodu českých zemí; chtěli proto vybudovat českou vojenskou sílu, jež by bok po boku bojovala s ruskou armádou proti Rakousko-Uhersku.[1)]

Car přijal českou delegaci 20. srpna 1914. Přijal od ní memorandum, prosazující všeslovanskou jednotu a prosící o přijetí „československého" národa do rodiny slovanských národů. Jeho autoři také doufali, že nezávislá Svatováclavská koruna „zazáří v paprscích koruny romanovské".[2)] Delegace ujistila ruskou vládu naprostou loajalitou ruských Čechů a požadovala právní ochranu. Ruský ministr zahranič-

ních věcí Sazonov doporučil, aby své představy a požadavky formulovala písemně, což se stalo formou *Pamětního spisu o československé otázce.* Jeho autorem byl Jiří Klecanda, mladý český historik pracující ve slovanském oddělení knihovny Akademie věd v Petrohradě. Spis byl předložen carovi a v tištěné formě rozdán členům Dumy, představitelům vlády a dalším politickým a vojenským činitelům.

Dokument zdůrazňoval, že vznikl v okamžiku historického boje mezi Německem a Slovanstvem a vyjadřuje „posvátný sen českého národa, kterým jest samostatnost českého státu, dosažitelná pouze pomocí ruského gosudara imperátora, jeho vlády a velikého ruského národa". Vyzdvihl také jednotu „československého" národa a ostře kritizoval rakousko-uherský dualismus, jímž byly dva miliony Slováků připraveny o pomoc Čechů. Pamětní spis dále požadoval zřízení českého státu, jenž by byl spojen Dunajem s Jugoslávií. Skládal by se z Českého království, ze Slovenska a z autonomního území (srbské) Lužice. Nový stát by byl západním výběžkem a stráží Slovanstva; jeho vznik je tudíž v zájmu všech Slovanů a zaslouží si carovu podporu. Závěrem spis opět zdůraznil nutnost politické nezávislosti navrhovaného státu a vyzval carskou vládu, aby se obracela k českým politikům v Praze jako jediným kompetentním mluvčím zájmů národa.

Carská vláda memorandum přijala, aniž se k čemukoli zavázala. Avšak žádost o vytvoření české vojenské jednotky nalezla příznivý ohlas na ruském ministerstvu války, protože by to ruské armádě poskytlo psychologickou zbraň proti Slovanům a zvláště Čechům v rakouské armádě. Ještě v srpnu 1914 předložil Vondrák jménem české kolonie v Rusku ministerstvům zahraničních věcí a války návrh na ustavení České družiny, jenž byl přijat.[3] Jejími veliteli měli být ruští důstojníci a také alespoň třetina nižších důstojníků a poddůstojníků museli být Rusové. Příslušníky Družiny se měli stát pouze Češi prokazatelně požádavší o ruské občanství.

V září bylo 17 zástupců Čechů z Kyjeva, Moskvy, Petrohradu a Varšavy (Svaz českých spolků na Rusi) přijato carem[4] a 28. září, na den českého patrona sv. Václava, přísahal první prapor, sestávající z více než 700 Čechů a 16 Slováků, na náměstí sv. Sofie v Kyjevě. Vondrák při této příležitosti prohlásil, že český a slovenský národ se rozhodl bojovat za svou svobodu a nezávislost a přetrhat svazky s Rakousko-Uherskem. Vyjádřil naději, že země Svatováclavské koruny budou svobodné a samostatné. Velitel Družiny připomněl, že český

národ si za svého mučedníka vybral knížete sv. Václava: „Dnes byla posvěcena první vlajka, ozdobená korunou patrona českého národa, sv. Václava. Pod tímto praporem budete statečně bojovat za lepší budoucnost vaší vlasti. A sv. Václav, který podle české legendy čeká v hoře Blaník spolu se svými rytíři na okamžik osvobození českého národa, vám přijde vstříc, aby pomohl zlomit vaše staleté okovy..."[5]

Svatováclavská koruna na vlajce Družiny naznačovala, že osvobozená vlast by se měla řídit tisíciletou českou tradicí. Na okraj poznamenejme, že první česká vojenská jednotka vznikla v době, kdy Masaryk byl doma a stále vlastnil rakouský pas, umožňující mu vycestovat do zahraničí a zase se vrátit zpět. Nijak neovlivnil tehdejší formování hnutí za nezávislost v Rusku či jinde. Při jednáních s rakouskými vládními úředníky stále předstíral, že je loajálním rakouským státním příslušníkem.

Družina byla vyslána na frontu 22. října 1914. Ruský generální štáb ji nejprve považoval spíše za propagandistický oddíl než bojovou jednotku, jež by měla vyvolat povstání mezi Čechy v Rakousko-Uhersku. Během jejího pochodu na frontu bylo proto několik emisarů vysláno do Čech a na Moravu. Překročili linii fronty v přestrojení za rakouské vojáky, dosáhli svého cíle a informovali některé české politiky doma o ustavení vojenské jednotky, o jejím účelu a očekáváních i o hnutí za nezávislost v Rusku.[6]

Česká družina byla na frontě začleněna do Třetí armády, jejíž velitel generál Radko Dimitrijev na ni pohlížel se silnými sympatiemi značně si ceniv jejích vojenských kvalit. Pověřil proto „Družiníky" průzkumnými úkoly, udržováním styku rot či menších oddílů se štábem divize a také zpravodajskou činností v rámci divize. Přitom se inteligence a odhodlání těchto vojáků zřetelně projevily všude, kam byli vysláni. Nejvyšší velení ruské armády proto potvrdilo, že do Družiny mohou být přijímáni čeští a slovenští váleční zajatci, pokud o to projeví zájem. Asi 250 jich doplnilo Družinu v prosinci 1914 a v lednu 1915.[7]

Za účelem zmíněné propagandy byli Alois Tuček, Zdeněk Rejman a Slovák Jozef Országh jmenováni politickými pomocníky velitele Družiny. Když byla jednotka pověřena dalšími úkoly, stali se prostředníky mezi jejím velením a československou komunitou v Rusku.[8] V ní se rozběhly sbírky do fondu na podporu nemocných, válečných invalidů a rodin dobrovolníků, jež většinou organizoval později vzniklý Svaz česko-slovenských spolků na Rusi.

Protože podmínkou přijetí do Družiny byla žádost o ruské občanství, ruská vláda se tak vyhnula obvinění, že ozbrojuje občany nepřátelského státu v rozporu s haagskou konvencí. Družina se postupně rozšiřovala (v srpnu 1915 ruský generální štáb oficiálně souhlasil se vstupem českých a slovenských válečných zajatců do Družiny) a v lednu 1916 byla přeměněna na pěší pluk. Ještě předtím si připsala několik vojenských úspěchů: 2. rota přiměla části rakouského 28. pluku složeného z českých vojáků k přechodu do ruského zajetí poblíž Dukelského průsmyku a 1. rota zajala několik oddílů z českých pluků. Tyto úspěchy pomohly ruské armádě dosáhnout přechodných místních vítězství.

Mezi ruskými Čechy existovaly různé názory na otázku, jakou podobu a orientaci by měl mít nový stát. Někteří dokonce navrhovali království s Romanovcem na trůnu a pravoslavím jako státním náboženstvím; mělo by dvě samosprávné jednotky - českou a slovenskou, spojené společným panovníkem, armádou, ministerstvem financí a zahraničních věcí. Jiní - např. Vondrák - upřednostňovali úplnou samostatnost českých zemí a Slovenska, jež by mělo politickou a jazykovou autonomii včetně vlastního sněmu.

Podobně jako Češi byli i Slováci v Rusku rozděleni v názoru na svou národní budoucnost. Na jedné straně se Slováci organizovaní v Československé besedě ve Varšavě vyslovovali pro slovenskou autonomii v rámci společného státu Čechů a Slováků. Na druhé straně stál Rusko-slovenský spolok pamäti L. Štúra, vedený komořím Savjolovem, prosazující připojení Slovenska k Rusku. Savjolov odmítal i českou samostatnost a propagoval unii Slovenska i Čech jakožto autonomních jednotek s Ruskem. Protože názor o potřebě samostatnosti nového státu převažoval ve Svazu českých spolků na Rusi, problém slovenského statutu uvnitř tohoto státu musel být vyřešen, jakmile se organizace rozhodla přejmenovat na Svaz česko-slovenských spolků na Rusi (dále též Svaz). Sjezd Svazu v květnu 1915 proto přijal rezoluci, proklamující „úplnou rovnoprávnost českého a slovenského jazyka". Dále bylo ujednáno, že je „samozřejmým politickým principem, že v budoucím království československém vedle hlavního sněmu pro společné záležitosti bude zřízen zemský sněm pro zvláštní záležitosti Slovenska, že Slovensko v politickém a jazykovém ohledu má býti samosprávné..."[9]

Na druhém sjezdu Svazu česko-slovenských spolků na Rusi v dub-

nu až květnu 1916 v Kyjevě byl dr. Václav Vondrák zvolen předsedou. Sjezd vydal také nařízení o válečné dani pro členy a pracovně nasazené válečné zajatce. Přijal také rezoluci požadující osvobození válečných zajatců a jejich přijímání do československé vojenské jednotky. Politický program vyjadřoval požadavek úplného politického osvobození Čechů a Slováků a zřízení samostatného státu. Jako neodkladná byla formulována žádost o vytvoření československé armády z válečných zajatců.[10]

Třebaže se mnozí zajatci dobrovolně hlásili do služby, proces přijímání se vlekl. Proto zhruba 700 vojáků a 330 důstojníků odjelo se srbskými emisary do Oděsy; z nich bylo asi 80 důstojníků a 200 vojáků zařazeno do 1. srbské divize, s níž se zúčastnili bojů u Dobrudži v září 1916.[11] Mezi důstojníky patřil Radola Gajda (původně Rudolf Geidl), který měl sehrát klíčovou roli v českých legiích v Rusku a na Sibiři.

Rusko se stalo první dohodovou velmocí, jež se musela zabývat plány a návrhy, týkajícími se budoucnosti českých zemí a Slovenska, které předkládali vůdci vznikajícího hnutí za nezávislost. Jestliže Sazonov dal v únoru 1914 vůdci Sokola Scheinerovi negativní odpověď ohledně zájmu Ruska o Čechy, příčinou bylo jeho oficiální postavení, v němž podle Kramáře „nemohl Scheinerovi odpovědět jinak, i kdyby na nás myslel ve dne v noci".[12] Jak si čtenář vzpomíná, Kramář znal dobře ruské vládní úředníky, s nimiž před válkou mnohokrát soukromě hovořil. Také podle Sazonovových pamětí Rusko ponechávalo všechny podrobnosti týkající se české nezávislosti „rozhodnutí samotných Čechů, o jejichž politické zralosti nepochybovalo, vyhrazujíc si právo ve vhodném okamžiku aktivně přispět ke splnění jejich tužeb..."[13] „Ruská vláda," pokračuje Sazonov, „věděla málo o přáních a potřebách českého obyvatelstva. Proto se mi zdá, že tento postup byl správný. Ruská vláda rozhodla omezit svou činnost na energickou podporu českých nadějí a ochranu jejich zájmů, jak je definovali Češi samotní, proti jakýmkoli vnějším nepřátelským zásahům."[14]

Navzdory sympatiím k českým národním tužbám musela ruská vláda zvažovat tuto záležitost v širším evropském kontextu, nikoli izolovaně. Existovaly nejméně dva relevantní aspekty: zaprvé Britové nechtěli pustit Rusko do střední Evropy, zadruhé české země a Slovensko představovaly osu, kolem níž se točila budoucnost Rakousko-Uherska. Vznik českého státu, ať už se Slovenskem, nebo bez něj,

nepochybně zhoršoval vyhlídky na udržení životaschopné podunajské říše. Kdyby byl český stát těsně připoután k Rusku nebo jím byl přímo řízen, Rusové by získali na evropském kontinentě dominantní postavení, což by zvrátilo rovnováhu sil v oblasti. Rozpad jedné ze dvou středoevropských mocností nebyl v zájmu západních spojenců Ruska, kteří si ale přáli jejich oslabení odtržením některých území. Německo bez Alsasko-Lotrinska, Slezska a polských nebo mazurských provincií by zůstalo mocností. Jestliže by Rakousko-Uhersko ztratilo Halič, Bukovinu, Sedmihradsko, jihoslovanské a italské provincie, zůstalo by stále největší silou mezi Německem a Ruskem. Protože habsburská říše se po několik staletí podílela na evropské rovnováze sil, Francie a Velká Británie si nepřály její rozpad z obavy, že mocenské vakuum zaplní nejspíše Rusko nebo jeho satelity. Jejich státníci si tudíž přáli zachování monarchie a stejně tak, alespoň oficiálně, vystupovali i státníci ruští.

Se zřetelem k těmto okolnostem se Rusové chovali opatrně, kdykoli byli konfrontováni s otázkou válečných cílů, týkajících se Rakousko-Uherska. V srpnu 1914, když ruské armády vítězně postupovaly Haličí a čekalo se ,že do konce roku dosáhnou českých zemí, byl v devíti jazycích vydán dvojznačný manifest „Národům Rakousko-Uherska", podepsaný vrchním velitelem velkovévodou Nikolajem Nikolajevičem, carovým strýcem.[15] Manifest byl rozšiřován mezi rakousko-uherskými vojáky na frontě i v zázemí. Prohlašoval, že Rusko, které „už nejedenkráte prolévalo svou krev za osvobození národů od cizáckého jha, ničeho jiného nemajíc na zřeteli než obnovení práva a spravedlnosti", národům Rakousko-Uherska „přináší svobodu a uskutečnění... národních tužeb". Rakousko-uherští Slované byli vyzýváni, aby pomohli Rusům dosáhnout jejich cíle a přijímali ruské vojáky jako „své věrné druhy a bojovníky" za jejich ideály. Manifest prohlašoval, že Rusko „usiluje pouze o jedno - aby každý z vás mohl se rozvíjeti a prospívati, ochraňuje drahocenné dědictví otcův - jazyk a víru, a sjednocen s rodnými bratry, mohl žíti v míru a svornosti se svými sousedy..."[16]

Ačkoli manifest nalezl příznivé přijetí u mnoha příslušníků nespokojených národností v monarchii, byl neurčitý a neříkal nic konkrétního o válečných cílech a politických plánech s ohledem na Rakousko-Uhersko. Šlo o součást propagandy v psychologické válce, vedené ruskou armádou proti nepřátelským silám; proto byla Česká družina

považována ruským generálním štábem za sbor propagandistů, pracujících pro ruskou armádu. Zmínka o „jazyku a víře..., právu a spravedlnosti" byla toliko povinným postojem, bez konkrétního politického programu. O nezávislosti jakéhokoli slovanského národa habsburské říše nepadlo ani slovo. Manifest navzdory své obecnosti posloužil dobře svému účelu.[17] V království diplomacie se Rusko muselo vyslovit zřetelněji.

Ruský ministr zahraničních věcí Sazonov představil 14. září 1914 v diskusi s francouzským vyslancem Mauricem Paleologuem a jeho britským protějškem sirem Georgem Buchananem třináctibodový ruský válečný program. Jako cíle byly uvedeny: uznání srbských nároků na Bosnu, Hercegovinu a Dalmácii; ruská anexe dolního toku Němenu a východní Haliče, přičemž k polskému království mělo být připojeno východní Poznaňsko, Slezsko a západní Halič; přeměna Rakouska na trialistickou monarchii, sestávající ze zemí rakouských, Království českého a Království uherského. Uhry by se musely dohodnout s Rumunskem ohledně Sedmihradska a s Českým královstvím ohledně Slovenska, jež by patřilo k Čechám.[18] Tento politický program nepředpokládal rozkouskování Rakousko-Uherska, ačkoliv bod 2 Sazonovova výkladu konstatoval, že „územní změny by se měly řídit principem národnosti", jehož uplatnění by lehce k tomuto výsledku mohlo vést. Avšak Sazonovovy pojmy ze září 1914 byly flexibilní: princip národnosti i jeho poznámka k Paleologueovi o měsíc dříve o potřebě „osvobodit Čechy"[19] mohly být vykládány jako požadavek autonomie pro Čechy v rámci habsburského panství, nebo osamostatnění České koruny, rozšířené o Slovensko. Ruská vláda se nepochybně snažila při formulaci válečných cílů postupovat společně se svými spojenci, ale zároveň si ponechat volnost jednat v souladu se situací, jak se vyvine v budoucnu. Tím se Rusko od ostatních dohodových států neodlišovalo.

U ruských spojenců byly válečné cíle předmětem důvěrných diskusí, veřejných prohlášení i vzájemných slibů, aniž se k něčemu před uzavřením tajných smluv z roku 1915 definitivně zavázali. Budoucnost podunajského impéria byla tématem dohodové diplomacie, ale sotva některý z jejích státníků věřil, že je možné nebo žádoucí vymazat monarchii z mapy Evropy. Dohoda považovala za nutné slibovat územní zisky na úkor Habsburků, aby získala nové spojence, zejména Itálii. Proto již 6. srpna 1914 francouzský vyslanec v Petrohradě pro-

hlásil, že francouzská vláda podpoří italské převzetí významných teritorií včetně Terstu od Rakousko-Uherska. Britská vláda souhlasila, načež to bylo sděleno Římu.[20] Dne 9. srpna 1914 britský ministr zahraničních věcí sir Edward Grey slíbil svou diplomatickou podporu také rumunským územním požadavkům vůči Uhrám nemaje „žádných námitek, aby Rusko získalo tyto výhody" pro Rumunsko.[21] Přísliby územních zisků dostalo i Srbsko, a dokonce také Bulharsko. Britové podporovali názor, že jižní Slované by měli být posíleni, aby mohli účinně čelit německému tlaku na Balkán, jelikož německá hrozba pro britské pozice na Středním Východě a v Indii, obsažená ve spojení „Berlín-Bagdád", představovala reálné nebezpečí.[22] Nicméně britské sliby postrádaly konkrétnost a teprve 1. září 1915 ministerstvo zahraničních věcí sdělilo Srbsku, že v případě jeho souhlasu budou moci Bosna, Hercegovina, jižní Dalmácie, Slavonie a Chorvatsko rozhodnout o svém vlastním osudu.[23] Tento slib však neimplikoval zničení Rakousko-Uherska, ani by nutně neovlivnil postavení českých zemí a Slovenska. Britové se obávali ruské hegemonie v Evropě, a proto upřednostňovali další existenci mezinárodně oslabeného a vnitřně reformovaného habsburského impéria. Carská vláda tak byla největší nadějí československého zahraničního odboje, jehož ruští mluvčí se v tomto smyslu pokoušeli ovlivnit ruskou politiku.

Nejvíce Čechů a Slováků mimo hranice habsburské monarchie žilo ve Spojených státech; v roce 1910 to bylo asi 500 000 Čechů a 280 000 Slováků. Počet Slováků prudce vzrostl během předválečných let, takže v roce 1920 již Slováci představovali většinu ze zhruba 1 200 000 Čechů a Slováků žijících ve Spojených státech.[24] Pro tyto lidi bylo nemyslitelné organizovat vojenskou akci, protože každý takový pokus by porušoval americkou neutralitu a americké zákony.

Stejně jako Češi žijící v Rusku a jinde, ani američtí Češi a Slováci neměli jednotné ideologické, náboženské a politické přesvědčení. Rozpory existovaly zvláště uvnitř v mnoha městech založených českých spolků, a sice mezi takzvanými volnomyšlenkáři a katolíky. Ani Sokol nebyl jednotný: existovala Národní jednota sokolská, Dělnický Sokol v New Yorku a Katolický Sokol. Počátkem září 1914 se několik skupin protihabsburských svobodomyslných Čechů sloučilo do Českého národního sdružení s předsedou dr. L. Fisherem. Tato organizace se stala vůdčím činitelem českého zahraničního odboje ve Spojených státech. Všichni čeští katolíci, protestanti a socialisté byli - z růz-

ných důvodů - v opozici k „protirakouské akci". Socialisté postupovali na počátku války v souladu se stranickou linií sociální demokracie věříce, že případný samostatný český stát by nemohl přežít. Avšak zjara roku 1915 Karel Pergler a Josef Novák z českého oddělení Socialistické strany Ameriky a někteří čeští protestanti vstoupili do Českého národního sdružení. Čeští katolíci se až na několik výjimek nezapojili před rokem 1917 do hnutí za nezávislost. Teprve 16. května 1917 několik katolických skupin vytvořilo Národní svaz českých katolíků. Díky snahám reverenda Oldřicha Zlámala z Clevelandu se tito katolíci spojili s Českým národním sdružením a Slovenskou ligou.[25]

Slovenská liga reprezentovala Slováky, kteří byli organizováni nezávisle na českých spolcích. Slováci byli přesvědčeni o potřebě slovenské autonomie, ať už v rámci Uher nebo českého státu. Většina vůdců Slovenské ligy posléze souhlasila se společnou politickou akcí s Českým národním sdružením na bázi slovenské autonomie v československém státě. V dubnu 1915 se s vědomím této skutečnosti konaly konzultace některých Čechů a Slováků žijících v Chicagu; předsedal jim mladý advokát slovenského původu Štefan Osuský. Na sjezdu 25. října 1915 v Clevelandu se České národní sdružení a Slovenská liga rozhodly stát se mluvčím česko-slovenského hnutí za nezávislost ve Spojených státech. Jejich tzv. Clevelandská dohoda ujednala, že cílem hnutí je „spojení českého a slovenského národa ve federativním svazku států". Výkonný výbor nově sjednocené organizace Čechů a Slováků v Americe podporoval program česko-slovenské nezávislosti. O upoutání pozornosti americké veřejnosti se měla starat Slovanská tisková kancelář. Češi i Slováci měli mít v poválečném federativním státě autonomii.[26]

Narozdíl od Ruska a Spojených států nežili čeští a slovenští emigranti v západní Evropě v početných koloniích. Několik českých spolků existovalo ve Francii, Anglii a Švýcarsku. Z nich sehráli na počátku války nejdůležitější roli pařížští Češi.[27] Protože francouzská vláda oznámila, že němečtí a rakouští občané, kteří se nevrátí domů, budou internováni v koncentračních táborech, někteří Češi odjeli do Švýcarska. Jiní se na výzvu výboru, založeného v srpnu 1914, hlásili do vojenské služby; zhruba 300 z nich bylo zařazeno do Cizinecké legie „na dobu trvání války". Češi žijící v Paříži vystupovali horlivě pro Francii a Rusko a proti Rakousko-Uhersku. Věřili, že Rusové osvobodí české země; český výbor přitom převzal roli jejich mluvčích. Byli

podporováni několika francouzskými slavisty, z nichž nejdůležitějším byl historik Ernest Denis.

Koncem ledna 1915 se poměrně malá skupina delegátů z různých českých zahraničních organizací setkala v Paříži se záměrem založit sdružení, které by zastupovalo hnutí za nezávislost na mezinárodní úrovni. Schůze byla svolána z iniciativy moskevského Čecha Svatopluka Koníčka, jehož ruské ministerstvo války vyslalo na zvláštní zahraniční misi. Jeho úkolem bylo organizovat jednotlivé Čechy a české kolonie v zahraničí pro akci proti Rakousko-Uhersku, což by Rusko mohlo využít v psychologické válce. Koníček vystupující pod jménem Štěpán Horský odjel z Petrohradu 12. října 1914 a cestoval po trase Moskva, Kyjev a Oděsa (kde kontaktoval české organizace) do Rumunska, a poté do Bulharska a Srbska. Tam pořádal konference s politickými představiteli a propagoval myšlenky obsažené v manifestu Nikolaje Nikolajeviče o osvobození slovanských národů Rakousko-Uherska. Při svém neoficiálním postavení mohl - a také to činil - interpretovat tento vágní dokument takovým způsobem, aby na protihabsbursky orientované Slovany co nejvíce působil. Ze Srbska odjel do Řecka, Itálie, Anglie a Švýcarska, vyzývaje zahraniční Čechy včetně amerických, aby vyslali své zástupce na pařížský sjezd v lednu 1915.[28]

Jako výsledek pařížských rozhovorů byla založena Národní rada s Ernestem Denisem jako čestným předsedou; Koníček-Horský byl zvolen prvním místopředsedou. Přijel již dříve ze Švýcarska a hovořil s nadšením o úspěchu Čechů v Rusku a o jejich přijetí samotným carem (on sám patřil k účastníkům audience). Druhým místopředsedou se stal Josef Čapek. Tajemníkem byl Antonín Veselý, pokladníkem František Jackl a Viluš Crkal se stal redaktorem časopisu *L'Indèpendance tchèque*, vydávaného v Paříži s cílem propagovat prodohodová stanoviska a myšlenku české samostatnosti. S výjimkou Koníčka-Horského všichni ostatní členové výboru pocházeli z Paříže. Sjezd však formálně nezaložil organizaci českého zahraničního odboje. Londýnští Češi se voleb nezúčastnili opustivše Paříž s určitými pochybnostmi o správnosti procarské orientace *L'Indèpendance tchèque* pod Koníčkovým a Crkalovým vedením. Crkalův nekritický obdiv pro cara a jeho režim ve skutečnosti nesdílela - pokud ho přímo neodmítala - většina Čechů v Paříži, Londýně a Švýcarsku. Švýcarští Češi dokonce navrhovali požádat Ernesta Denise, aby převzal vedení časopisu; chtěli také vyměnit vedení Národní rady.[29]

Myšlenku české samostatnosti tedy nejprve propagovaly české emigrantské skupiny; jejich hnutí za nezávislost bylo převážně spontánní. Naopak protirakouské hnutí doma se rozvíjelo velice pomalu. Jedním z důvodů bylo dočasné zrušení občanských práv včetně svobody projevu, tisku, shromažďování a sdružování, prohlášené 25. července 1914, tedy ještě před mobilizací.[30] Imunita poslanců byla zrušena 18. září 1914, na tisk a soukromou korespondenci byla uvalena cenzura. Veškerá opoziční aktivita se tak stala ilegální.

Navzdory nepříznivé atmosféře, šířené kontrolovaným tiskem a vládními opatřeními, publikoval Kramář 4. srpna 1914 v *Národních listech* důležitý článek. Uvedl v něm, že válka je bojem mezi Německem a Slovanstvem (jak prohlašovali Pangermáni) a že budoucnost Čechů závisí na tom, kdo zvítězí.[31] Budoucnost Rakousko-Uherska v případě vítězství Centrálních mocností naznačil článek v témže listě z 24. srpna 1914. Opatrně upozornil, že navrhovaná celní unie s Německem bude znamenat střední Evropu pod německou kontrolou.[32]

Kramářův postoj nepodporovaly všechny české politické strany; ve skutečnosti většina z nich nesdílela vůbec jeho názory. Čeští katolíci a Slovenská národní strana první vyhlásili loajalitu k monarchii a císaři; zbylé strany s větším či menším nadšením následovaly. Agrárníci ani sociální demokraté nevěřili ve vítězství Dohody a rozpad Rakousko-Uherska. Sociálně demokratická strana, vedená Bohumírem Šmeralem, se držela předválečného programu a marxistického názoru, že zavedení ekonomických a sociálních reforem vyžaduje velké území. Strana se domnívala, že český národní zájem je pevně spjatý s ideou rakouského státu. Šmeral zůstal věrný svému stanovisku z roku 1913, že „kdyby za světové krize bylo dosaženo českého státního práva, byla by to pro Čechy jako národ a jeho zem možnost nejhorší".[33]

Sociální demokraté také odmítali Kramářovo pojetí války jako „rasistický" boj mezi Němci a Slovany. Dokonce i Masaryk popíral tento pohled jako jednostranný, ale nedomníval se spolu se sociálními demokraty, že válka je pouze bojem proti ruskému carismu. Ve skutečnosti Masaryk carskou vládu - pokud byla u moci - veřejně nekritizoval, neboť si uvědomoval, že jde o jednu z dohodových vlád, z hlediska Čechů ostatně tu nejdůležitější.[34]

Slovenská národní strana a Slovenská ľudová strana podporovaly myšlenku integrity a nedělitelnosti Svatoštěpánské koruny; jejich činnost byla zaměřena k získání autonomie pro slovenský národ

v Uhrách. Jediný slovenský poslanec v budapeštském parlamentě, reverend Ferdinand Juriga, napsal 21. srpna 1914 ve *Slovenských novinách*, že Slováci se drží Palackého zásady, že „kdyby Rakouska nebylo, bylo by nutno je vytvořit".[35] Jen nemnozí Slováci, jako redaktor Bohdan Pavlů (původem moravský Slovák), Anton Štefánek a František Votruba, kteří psali do slovenských novin v Praze, si osvojili názory Kramáře a Rašína. Všechny české a slovenské politické strany věřily v monarchii, nikdo nepodporoval myšlenku zřízení československého státu s republikánskou formou vlády.[36]

České noviny oficiálně podporovaly válečné úsilí, ale většina z nich odmítala návrh celní unie s Německem, který přednesl v polovině září předseda rakouského parlamentu. Tiskoviny Národně sociální strany byly na deset dní zastaveny a vůdce strany poslanec Václav Klofáč byl 4. září 1914 zatčen. Bylo to svévolné porušení jeho poslanecké imunity a preventivní opatření, nařízené nejvyšším vojenským velením.[37]

Rakouská policie pozatýkala několik jednotlivců kvůli šíření proruských letáků a organizování skupin, které by spolupracovaly s Rusy po jejich příchodu do Čech. Policejní vyšetřování vedlo k jedenácti procesům, v nichž soudy vynesly přes dvacet rozsudků smrti; jeden z nich byl vykonán v listopadu 1914.[38] Protirakouská a proruská nálada značné části českého obyvatelstva se nejzřetelněji projevovala mezi českými vojáky. Před odchodem 36. pluku z Mladé Boleslavi zpívali vojáci parodii národní písně se slovy „Rus je s námi a kdo proti nám, toho Francouz smete". Za tuto a podobné parodie byli mnozí vojáci uvězněni. Podobné „podvratné" akce byly použity jako záminka pro uvěznění antimilitaristických vůdců mládeže Národně sociální strany. Dne 26. října 1914 se šest rot 36. pluku i další jednotky českých pluků vzdali Rusům, zahájivše tak „hnutí", jež se zjara 1915 rozšířilo ve většině rakouských oddílů, složených převážně z českých rekrutů.[39]

Poplach v rakousko-uherské armádě vypukl na jaře 1915: dne 3. dubna přeběhl k Rusům u Zborova pražský 28. pěší pluk a o měsíc později jej následovaly dva prapory 36. pluku.[40] Tyto dezerce celých vojenských jednotek byly prvními konkrétními manifestacemi masívního českého odporu. Vedly k pokusům nastolit v některých slovanských provinciích monarchie vojenskou vládu. Ve snaze čelit dezercím a ukázat svou sílu se vláda rozhodla udeřit přímo proti domácí-

mu českému hnutí za nezávislost: dne 21. května 1915 byl zatčen Karel Kramář.[41] Jak ukážeme později, tato událost posílila zahraniční odboj. Poskytla mu totiž konkrétní důkaz, že Češi odmítají habsburský stát a vzdorují perzekuci. Současně však Kramářovo zatčení na téměř tři roky paralyzovalo domácí odboj.

Kapitola čtvrtá

ORGANIZACE ČESKÉHO ZAHRANIČNÍHO ODBOJE. DOMÁCÍ NEZDARY

Dr. Lev Sychrava z okruhu státoprávně pokrokové strany, stojící názorově blízko národním sociálům, byl prvním z mnoha politických emigrantů, kteří opustili české země se záměrem pracovat v zahraničí pro českou samostatnost. U odvodu byl odmítnut, takže bez povinnosti vojenské služby snadno získal cestovní pas. Odjel z Prahy 21. září 1914 a na počátku října dorazil do Ženevy. Před odjezdem do Švýcarska se setkal s několika národně sociálními představiteli, od nichž věděl, že Klofáč čeká „vše od rychlého příchodu Rusů".[1] Sychrava dostal od státoprávně pokrokové strany trochu peněz se slibem, že později přijdou další. Náčelník Sokola dr. Josef Scheiner mu poradil, aby zašel na ruské vyslanectví v Bernu a prokázal se jeho jménem. Po příjezdu do Švýcarska se Sychravovi podařilo napsat do švýcarských novin několik článků. Protože byl osamocen a neměl známé jméno, jeho skepticky přijímaná propaganda české samostatnosti nebyla účinná. Nicméně Sychrava položil základ kontaktům s českými spolky v zahraničí, udržoval styk s přáteli v Praze a redigoval za války exilový časopis *Československá samostatnost.*[2]

Když se Masaryk rozhodl nevrátit se domů, stal se - jak se ukázalo - nejvýznamnějším politickým emigrantem. Před svým veřejným vystoupením proti Rakousko-Uhersku v červenci 1915 odjel na pozvání Setona-Watsona do Anglie. Tento britský historik, jehož ambicí bylo pracovat pro britskou zpravodajskou službu (jak se nakonec stalo)[3], uvedl 20. dubna 1915 Masaryka k Georgi R. Clercovi, vedoucímu

zvláštního vojenského oddělení na ministerstvu zahraničních věcí, jenž byl ve stálém styku s ministrem Edwardem Greyem. Clerc požádal Masaryka, aby pro jeho šéfa připravil krátké memorandum. Tak vzniklo memorandum s názvem „Samostatné Čechy" (Independent Bohemia), které ministerstvo zahraničních věcí převzalo 3. května a jehož kopie byly vytištěny jako „důvěrné materiály".[4] Uvádělo se v něm, že zastupuje názory „všech politických stran vyjma katolických klerikálů" a je „programem obnovení Čech jako nezávislého státu". Masaryk v něm také předpokládal, že Rusové přijdou do Čech a celkově se přidržoval koncepce Maffie.

Memorandum bylo velice dlouhé a zabývalo se mnoha záležitostmi, týkajícími se války a poválečného uspořádání v Evropě. Volalo po renesanci Evropy na základě moderního principu národnosti a současně i po předání Istanbulu a úžin Rusku. Prohlašovalo, že tento ústupek uspokojí ruské touhy. Protože Rusko nemá životní zájmy v Perském zálivu, rusko-britská rivalita tak bude vyřešena. Memorandum také žádalo ustavení nezávislého polského, srbo-chorvatského a českého státu. Masaryk tu vyjádřil přesvědčení, že Rakousko-Uhersko není schopno hájit a spravovat Čechy a ostatní malé národy, takže ty se musejí o sebe postarat samy. Češi jsou slovanofilové a od počátku války výrazně sympatizují s Ruskem, Srbskem a Spojenci. Jako důkaz, že se zahraniční Češi vyslovili pro českou nezávislost, Masaryk uvedl jím založený časopis *La Nation tchèque*, jehož první číslo vyšlo 1. května 1915 jako oficiální orgán „českých politiků v zahraničí".

V této době si Masaryk představoval český stát jako monarchii, protože „většina Čechů" byla monarchisty. Panovníkem by se mohl stát princ z některé dohodové země, mezi Srbskem a českým státem by mohla být personální unie, kdyby mohl být zřízen česko-srbský územní koridor. Masaryk však dodával, že „český lid... je venkoncem rusofilský. Ruská dynastie v jakékoli podobě by byla nejpopulárnější. Každým způsobem si čeští politikové přejí zřízení království Českého v plné shodě s Ruskem. Přání a úmysly Ruska budou míti rozhodující vliv."[5]

Tento program předpokládal německou porážku ve válce a jeho okupaci. Osvobození Češi budou po válce vždy jednat v dorozumění s Dohodou a budou vždy jejími loajálními spojenci. Nyní si vřele přejí, aby ruští bratři obsadili jejich zemi a upřímně doufají, že se tak stane. V dokumentu „Samostatné Čechy", uveřejněném v *La Nation*

tchèque,[6] dostala česká politická emigrace, posílená příchodem agrárnického poslance Düricha, základnu pro svou činnost.

Memorandum vzniklo v době, kdy byl Kramář dosud nepochybným vůdcem domácího odboje. Zdá se, že před Kramářovým zatčením Masaryk celkově souhlasil s názory Maffie a zvláště Kramáře, jenž očekával osvobození českých zemí Rusy. Masarykovy nároky na území osídlená Němci a na koridor napříč západními Uhrami se neslučoval s principem národního sebeurčení, jehož byl zastáncem. Také údaj o počtu Slováků v Uhrách byl přehnaný (k memorandu přiložil mapu s rozsahem předpokládaného státu). Jeho tvrzení, že není radikál, který si přeje republiku, možná Brity potěšilo. Zato slova, že České království bude ustaveno „v plné shodě s Ruskem", jehož „přání a úmysly... budou rozhodující", byla stěží přijata příznivě. Jeho návrh byl považován za předčasný a na britském ministerstvu zahraničních věcí byl navíc přijat se skepsí. Podle komentáře Georga R. Clerka „Spojenci musí urazit dlouhou cestu, než budou moci být jednotlivé body tohoto memoranda zvažovány v praxi".[7]

Avšak Dohoda se memorandem nikdy nezabývala. Ostatně k velkému zklamání rusofilů se Rusové do Čech nedostali. Počátkem května 1915 donutila německá ofenzíva na východní frontě Rusy k ústupu a ani vstup Itálie do války vojenskou situaci příliš nezměnil. V říjnu rozdrtila spojená rakousko-německo-bulharská ofenzíva Srbsko, čímž Centrální mocnosti dosáhly přímého kontaktu s Tureckem. Vznikl tak předpoklad pro německou hegemonii ve střední Evropě. V téže době byla protirakouská skupina českých politiků oslabena vládní perzekucí a zredukována na hrstku lidí bez jakéhokoli vlivu. Do popředí nyní vystoupily síly, předpokládající zachování monarchie. Šíření proruských manifestů a letáků ztratilo smysl. Bylo nařízeno rozpustit 36. pluk, jehož část přešla k Rusům, a velitel příslušné armádní skupiny arcivévoda Josef nazval české dezertéry „ničemnými živly..., kteří zrazují císaře a říši". Za „špinění praporů naší proslavené a statečné armády" sliboval kulku nebo provaz.[8] Poslední vlna odporu českých vojáků skončila útěkem několika jednotek k Rusům v září 1915, načež byl protirakouský duch v armádě zlomen. Prorakouské cítění tu však nevzniklo.

Přechodné změny na frontách byly přijímány nekriticky a bez patřičného nadhledu, což platí i pro dřívější dočasné úspěchy ruské armády. Deprese zachvátila ty, kteří před několika měsíci propadli ne-

adekvátnímu optimismu. Kramář se Scheinerem byli v květnu 1915 na příkaz vrchního velitele zatčeni především proto, že Kramář přesvědčoval vůdce českých stran, aby neposílali politickou delegaci do hlavního stanu s blahopřáním k vítězstvím na ruské frontě.[9] Scheinera o měsíc později propustili pro nedostatek důkazů, avšak 12. července 1915 byl zatčen mladočeský poslanec rakouské říšské rady dr. Alois Rašín, blízký Kramářovi. V srpnu vznesla vláda žalobu proti Masarykovi a zakázala noviny realistické strany. Na počátku září 1915 uprchl do zahraničí před zatčením Beneš. Byla zesílena cenzura; některé knihy byly vyřazeny z knihoven, několik českých písní bylo zakázáno, činnost Sokola a dalších českých spolků byla zastavena.[10]

Na počátku května 1915, před zatčením Kramáře, byla ještě Maffie schopná zabránit veřejné manifestaci loajality k režimu ze strany českých politiků. Avšak již v červnu se v tisku objevila řada loajalistických prohlášení. Prorakouský aktivismus provozovali agrárníci, mladočeši (s novým vedením) a Šmeralovi sociální demokraté. V souladu se svou předválečnou politikou podporovali aktivisté monarchii v domnění, že budoucnost českého národa bude nadále spjata s rakousko-uherským státem.

Před svým útěkem do zahraničí Beneš informoval Masaryka, že Maffie souhlasí s tím, aby Masaryk s Dürichem vystupovali jako mluvčí národních sociálů a politických stran zastoupených v tajném výboru Maffie. Ale po zatčení Kramáře a Rašína se mladočeši rozhodli spolupracovat s agrárníky a sociálními demokraty v přesvědčení, že Rakousko-Uhersko bude trvat i po válce. Po Benešově útěku zůstal z původní pětky Maffie pouze dr. Šámal, jenž se svými spolupracovníky nadále udržoval kontakty do Švýcarska.[11] V srpnu přijel do Spojených států „delegát" Maffie Vojta Beneš a navázal styky s Českým národním sdružením v Chicagu. V říjnu 1915 se České národní sdružení a Americká liga Slováků dohodly na programovém cíli - sjednocení českého a slovenského národa ve federativním svazku států s úplnou autonomií Slovenska a prohlásily, že mají být považovány za jediné zástupce obou národů ve Spojených státech.[12]

Zatímco hnutí za nezávislost v zahraničí bylo koncem roku 1915 v uspokojivém stavu, doma utrpělo vládními zásahy těžké ztráty. Nejdůležitější byl proces s Kramářem a Rašínem, obžalovanými z velezrady a zločinů proti válečné moci státu, zatímco další dva obžalovaní čelili obvinění ze špionáže. Tento soudní proces byl nejvýznamnějším

ze série soudních líčení, vedených „za zavřenými dveřmi". Trval od 6. prosince 1915 do 3. června 1916, kdy byli všichni čtyři obvinění odsouzeni k trestu smrti oběšením. Všichni se odvolali, ale rozsudek byl 20. listopadu 1916 potvrzen Nejvyšším soudem. Popravám zabránil pouze císařův osobní lékař, který nedovolil, aby byl verdikt předložen panovníkovi k podpisu. František Josef byl v té době již v agónii a krátce poté zemřel.[13]

V dalším velkém procesu byli obviněni poslanci Národně sociální strany ze setkání s Masarykem 1. října 1914. Při odjezdu ze země zanechal Masaryk mezi svými dokumenty záznam z tohoto střetnutí, který prozradil, že se na něm hovořilo o příchodu ruských jednotek do Čech a na Moravu, o postoji českého národa v takovém případě a průběhu akcí, jež měly následovat.[14] Avšak byl to proces s Kramářem a rozsudek smrti nad ním, jenž vzbudil v zahraničí velký zájem a pomohl získat přátele pro českou věc. Masaryk ve svých vystoupeních, článcích a rozhovorech dovozoval, že Kramář reprezentuje smýšlení a cítění českého národa a že loajalistická prohlášení prozíravých politiků jsou vynucována.[15]

Rozsudek smrti nad Kramářem a Rašínem a dvěma dalšími, v zahraničí neznámými Čechy, znamenal dosud největší úder domácímu odboji. Na druhé straně v dohodových a neutrálních zemích byl vykládán jako viditelný signál českého boje proti habsburskému státu.[16] Jestliže byl vůdčí český poslanec odsouzen k smrti, usuzovali Spojenci, cíle Čechů nemohou být slučitelné se záměry Rakousko-Uherska. Rozpory mezi Čechy a tímto státem nemohou být tedy vyřešeny mírovou cestou, nýbrž pouze silou.

Prominentní politici, novináři a historici ve Francii rozsudek smrti ve francouzském tisku odsoudili. Nechyběl mezi nimi budoucí ministerský předseda Georges Clemenceau, senátor Stephen Pichon, který později jako ministr zahraničních věcí podepsal deklaraci uznávající česko-slovenskou vládu v exilu, Ernest Denis, Louis Leger a mnozí další. Beneš v závěru své brožury „Zničte Rakousko-Uhersko!" využil argumentačně soud s Kramářem a pod dojmem rozsudku získával nové přátele pro věc československé nezávislosti. Londýnské *The Times* přinesly dne 9. července 1916 podrobnou zprávu o procesu a Kramářově předválečné politické činnosti. Britský ředitel válečné propagandy na kontinentě Lewis B. Namier napsal o Kramářovi a jeho soudu dlouhý informativní článek do novin *The New Statesman.*

Namier ocenil Kramářovu předválečnou snahu zabránit, aby se Rakousko-Uhersko stalo v Trojspolku německým vazalem a posloužilo tak jako most pro německou expanzi na východ, Balkán a do Malé Asie. Seton-Watson, Steed a další britští přátelé československé nezávislosti využili proces jako příležitost, aby sdělili britské politické veřejnosti, že a) rakouská zahraniční politika stojí na německých základech; b) Německo nikdy nepřipustí změnu této politiky; c) český národ má ve střední Evropě velké poslání.[17] Podobně se vyvíjela situace v Itálii, kde Kramářův proces popularizoval českou otázku. V Americe zase posílil pozici těch Čechů a Slováků, kteří vystupovali proti Rakousko-Uhersku. Kramářův případ byl první velkou politickou událostí, již mohli Češi a Slováci v zahraničí využít. Po dlouhou dobu to byl jediný důkaz protihabsburského postoje Čechů doma, který mohl československý zahraniční odboj poskytnout mezinárodní veřejnosti.[18]

Proces měl největší ohlas ve slovanských státech, zejména v Rusku, kde Kramáře nejlépe znali. Profesor petrohradské univerzity Nikolaj V. Jastrebov napsal do listu *Birževyje vedomosti*, že Kramářovo jméno je známé „všemu vzdělanému Slovanstvu, ovšem i Rusku. Kramáře zná veškerá politická Evropa. Nenáviděn Němci a Maďary i jejich satelity Turko-Bulhary, stal se tento vůdce českého národa drahým všem, kdož se nyní bijí za právo, svobodu a kulturu".[19] Všechny ruské noviny trvaly na tom, že úkolem ruské politiky je zabránit vyhlazení českého národa Rakouskem. Provládní či opoziční, konzervativní nebo socialistické, všechny tvrdily, že v procesu nešlo o osobu, nýbrž o celý český národ a v pozadí také o Rusko. Převzaly z francouzského tisku tezi, že rozsudek smrti nad Kramářem znamená „stětí hlavy" českému národu. Nikdy jindy nezaujímal český problém v ruském a dohodovém tisku tak významné místo jako po Kramářově odsouzení. Česká otázka se poprvé od počátku války dostala do centra mezinárodní pozornosti.[20]

Pro Čechy a Slováky v zahraničí se Kramář stal symbolem národního boje. Čeští vojáci z Družiny (která se rozrostla na brigádu) potvrzovali své rozhodnutí změnit rozsudek smrti nad Kramářem na rozsudek smrti nad Rakousko-Uherskem. Na pomstu mysleli vojáci plnící na frontě nové úkoly, když začali používat slogan „Za Kramáře! Za Rašína!" Jméno „Kramář" bylo nyní výzvou Čechům a Slovákům v zahraničí - výzvou k boji za osvobození českého a slovenského národa, bez ohledu na to, jak dlouho bude trvat.[21]

Trval mnohem déle, než většina lidí předpokládala. V prosinci 1914, před svou poslední cestou do zahraničí, Masaryk očekával brzký příchod Rusů do Čech domnívaje se, že válka skončí vítězstvím Dohody v roce 1915.[22] Koncem tohoto roku byl ale konec války v nedohlednu, a tak se Masaryk se svými spolupracovníky musel připravit na dlouhý exil. V září 1915 přijal docenturu na King's College při londýnské univerzitě, kde pro něj zřídili nové místo, aby získal prestiž a navenek i materiální zabezpečení.[23] Mnohem důležitější než honorář s tím spojený byla pro Masaryka morální, politická a finanční podpora, kterou získal od Českého národního sdružení ve Spojených státech.

V říjnu 1915 bylo asi 70 000 Čechů organizováno ve dvaceti osmi odbočkách Českého národního sdružení, jemuž předsedal dr. Ludvík Fischer. V Chicagu vycházel měsíčník *The Bohemian Review*, redigovaný dr. J. F. Smetánkou, v New Yorku vznikla při Českém národním sdružení Slovanská tisková kancelář řízená Karlem Perglerem. Ještě předtím se v roce 1915 pokusil Koníček získat ve Spojených státech podporu pro svou pařížskou Národní radu, avšak narazil na tvrdý odpor. V dopise ze 7. května 1915 si stěžoval příteli, že proti němu „Sychrava a Kepl poštvali celou Ameriku". České národní sdružení podporovalo Masaryka odmítajíc s Koníčkem spolupracovat, protože „cestoval za ruské peníze".[24] Národní rada ztrácela podporu dokonce i v západní Evropě a v srpnu 1915 přestala vyvíjet činnost. V listě Masarykovi z 21. července 1915 Koníček napsal, že ustupuje „jeho nátlaku, teroru realisticko-sociálně demokratickému a síle amerických dolarů"[25] - jak nazval práci Voskovy tajné organizace, jež zahrnovala i některé sociální demokraty. Koníček se odebral do Švýcarska, kde nalezl podporu u dr. Vítězslava Štěpánka, což byl prorusky orientovaný antimasarykovec. Oba dva se nadále stavěli proti Masarykovi a „soc. dem. štvaní proti 'carofilství'". Porážka Koníčkovy skupiny a obnovení přátelských vztahů mezi Českým národním sdružením na jedné a londýnskými a pařížskými skupinami na druhé straně zásadně posílily Masarykovu pozici mezi českými emigranty v západní Evropě a v Americe.

Britská tajná služba ovlivňovala veřejné mínění umísťováním propagandy v amerických periodikách včetně krajanských, v čemž jí pomáhali příslušníci Voskovy skupiny, mající velmi dobré kontakty v *Providence Journal*, který někdy otiskoval senzační a ničím nepodlo-

žené zprávy. Voska měl sklon k přehánění a používal tohoto a jiných periodik k šíření britské a masarykovské propagandy. Avšak zjevně přestřelil, když 27. dubna 1916 umístil v *The New York Times* zprávu, že Alice Masaryková byla popravena v rakouské vojenské věznici. Naproti tomu ve svých pamětech, publikovaných ve třicátých letech, Voska píše, že ho Masaryk žádal, aby intervenoval za paní Masarykovou a Alici v případě, že by se na nich vídeňská vláda chtěla mstít kvůli jeho politické činnosti v zahraničí. Proto Charles Crane a Voska navštívili ministra zahraničních věcí Roberta Lansinga a žádali ho o včasné zakročení prostřednictvím amerického vyslanectví ve Vídni. Výsledek byl, že se jednoho dne od Lansinga dozvěděli, „že vídeňská vláda je ochotna propustit Alici z vězení a dovolit jí a paní Masarykové volný odjezd do Spojených států". Voska o tom ihned telegraficky uvědomil Masaryka v Londýně a ke „svému úžasu" dostal telegrafickou odpověď: „MANŽELKA A ALICE NESMÍ DO AMERIKY. MASARYK." Masarykovu odpověď Voska oznámil Lansingovi, „jehož zásluhou byla Alice krátce potom z vězení propuštěna a pokud vím, ani Alici ani paní Masarykové nikdy potom už vídeňská vláda žádných nepříjemností nečinila".[26)]

Masaryk-propagandista věděl, že kdyby tyto dvě ženy přijely do Spojených států, byly by otřesným důkazem o nepravdivosti Masarykovy a Voskovy protirakouské propagandy.

Kromě českých katolíků v Americe nesouhlasili s protirakouskou a anglofilskou orientací Českého národního sdružení někteří svobodomyslní Češi. Oponovali promasarykovské propagandě, protože píše lživě o rakouských zvěrstvech a útlaku Čechů v Rakousku. V létě 1916 se nechal kongresman Adolph J. Sabath informovat americkým vyslancem ve Vídni a konzulem v Praze o tvrzeních promasarykovských propagandistů, že v Čechách bylo tisíc osob popraveno a sto tisíc (nebo dokonce několik set tisíc) uvězněno. Byl však ujištěn, že nejsou pravdivá. Přehánění a podvody promasarykovské propagandy byly odhaleny svobodomyslným Čechoameričanem dr. Františkem Iškou, redaktorem a vydavatelem chicagského *Vesmíru*, jenž byl na oplátku toutéž propagandou denuncován jako rakouský agent. Předválečný stoupenec Masarykův a odpadlý kněz Iška vyjádřil podiv, jak Masaryk může odmítat vše, za čím stál před válkou. Iška věřil, že jednoho dne bude pro tento zvrat nalezeno prosté vysvětlení. Domníval se také, že nezávislost dosažená pomocí lži nemůže vydržet. Voskově

skupině se nakonec podařilo Išku umlčet publikováním podvržených dokumentů snažících se vyvolat dojem, že Iška je placen rakouským konzulátem v New Yorku.[27)]

Masaryk významně těžil také ze spolupráce mezi Českým národním sdružením a Slovenskou ligou, vedenou Albertem Mamateyem, jež vyplynula z tzv. clevelandské dohody z 22. října 1915. Jak bylo již uvedeno, obě organizace v Clevelandu souhlasily s působením ve prospěch státu, v němž budou Češi a Slováci rovnocennými partnery. V únoru 1916 se Slovenská liga rozhodla poslat do Evropy vyslance, který by se sešel s profesorem Masarykem a vysvětlil slovenský program britskému a francouzskému ministru zahraničních věcí. Protože k této misi byl vybrán protestant Osuský, usnesla se Liga vyslat do Ruska ještě jednoho delegáta, katolíka Gustava Košíka. Oba odcestovali v květnu 1916 a 4. června dorazili do Londýna. Jejich úkolem coby „vyslanců" Slovenské ligy bylo podporovat přijetí Clevelandské dohody. Ta požadovala „samostatnost historických zemí a Slovenska..., spojení českého a slovenského národa ve federativním svazku států s úplnou národní autonomií Slovenska, s vlastním sněmem, s vlastní státní správou, úplnou kulturní svobodou," ... a „se státním jazykem slovenským".[28)] Zatímco Košík odjel do Ruska, Osuský zůstal v západní Evropě, maje na starosti československý informační úřad v Ženevě.

Emigranti si museli rozdělit úkoly. Masaryk působil v Londýně, Beneš v Paříži a Dürich zůstal po svém příjezdu ve Švýcarsku očekávaje pozvání z Ruska. Ve Švýcarsku se Dürich v červenci 1915 sešel s Masarykem, diskutoval s jihoslovanskými, českými a ruskými politiky, navázal s pomocí Svatkovského styky s ruskou vládou a tajně komunikoval s Prahou prostřednictvím Sychravy a Baráčka. Druhá polovina roku 1915 a první měsíce roku následujícího byly pro zahraniční odboj nejtěžší. Představitelé západoevropských vlád si neuvědomovali, jak budou problémy střední Evropy důležité pro vývoj a výsledky války. Teprve po porážce Srbska začali chápat německý plán a význam německé Mitteleuropy. Teprve poté mohli Masaryk s Benešem odstartovat účinnou propagandistickou kampaň; Masaryk přednášel v Londýně a pokoušel se navázat více kontaktů s vedoucími kruhy, Beneš se ve Francii pokoušel zužitkovat své styky v univerzitních kruzích, s historikem Ernestem Denisem, se socialisty a se svým bývalým učitelem profesorem Louisem Eisenmannem, který jakožto

expert na Rakousko-Uhersko pracoval v informačním oddělení ministerstva války.[29] (Beneš, který udržoval výborné kontakty s Prahou, dodával zpravodajské informace tomuto ministerstvu a Masarykovi, jenž je obratem posílal Steedovi. Díky svým kontaktům na ministerstvo války mohl Beneš rozšířit své konexe i na ministerstvo zahraničních věcí.) Malíř Ludvík Strimpl, Benešův přítel z dob studií a funkcionář Francouzsko-české ligy, uvedl Beneše k zahraničnímu redaktorovi časopisu *Journal des Dèbats*; tak se Beneš stal přispěvatelem tohoto vlivného francouzského periodika. Strimpl také seznámil Beneše s poručíkem francouzské armády Milanem Rastislavem Štefánikem (1880-1919), Slovákem od roku 1904 žijícím ve Francii.[30]

Štefánik studoval v Praze v letech 1897-1904 astronomii a udržoval styk s hlasisty (čechofilskými slovenskými protestanty). Jeho přítel Vavro Šrobár jej doporučil Masarykovi. Štefánik emigroval roku 1904 do Francie a jako astronom navštívil Turkestán (1906-1907) a jako meteorolog Alžírsko a Tunisko (1908), Tahiti (1910-1911), Brazílii (1912), Ekvádor (1913) a Tunisko (1914). Štefánik, který pracoval pro francouzskou vládu a pro francouzské válečné námořnictvo, se v roce 1912 stal francouzským občanem. Za své vědecké výkony a službu Francii byl v roce 1914 pasován na rytíře Řádu čestné legie. V lednu 1915 vstoupil do francouzského letectva a od září téhož roku sloužil v letecké jednotce v Srbsku. Jelikož měl značné zahraniční zkušenosti a před válkou působil ve francouzských službách, byl v Srbsku pověřen politicko-vojenskými úkoly. Štefánik měl skutečný zájem o české a slovenské problémy; během své cesty do Londýna se neúspěšně pokusil setkat s Masarykem. Když bylo v listopadu 1915 zveřejněno první české prohlášení, doporučil Beneš Masarykovi, aby ho jménem Slováků podepsal Štefánik. Avšak ten byl tehdy v Srbsku. Když se vrátil do Paříže, setkal se poprvé s Benešem ve Strimplově bytě 13. prosince 1915.[31] Štefánik otevřel Benešovi dveře k mnoha vlivným lidem, kteří později pomáhali českému boji v zahraničí.

Poté, co Masaryk vystoupil 6. července 1915 během oslav pětistého výročí smrti Jana Husa v Ženevě veřejně proti Rakousko-Uhersku, většina českých politických emigrantů v západní Evropě a Spojených státech ho uznala jako svého vůdce a pracovala podle jeho pokynů. Jiná situace však byla v Rusku, kde znali Masarykovo „nepřátelské" zaměření proti carskému politickému systému. V Rusku byla připravována půda pro dalšího českého poslance rakouského parlamentu Jose-

fa Düricha, který čekal na pozvání od ministra zahraničních věcí Sazonova z Petrohradu. Masarykovy a Dürichovy základní politické principy se radikálně lišily a stejně tak i jejich politické cíle. Masarykův postoj byl celkově prozápadní; jeho jednání bylo pragmatické nebo dokonce oportunistické. Naopak Dürich lpěl na svých zásadách, v praxi sledoval proslovanský kurs a v politických přístupech byl „jednoduchý", užívaje logiku a zdravý rozum. Podle toho, co o něm Masaryk po válce napsal, Dürich byl „orientován pro cara a dokonce pravoslaví" a očekával „všecku spásu od Ruska".[32]

Masarykovo opovržení Dürichem je však nutno vidět v náležité perspektivě. V období mezi vypuknutím války a únorovou revolucí 1917 v Rusku se Masaryk úzkostlivě vyhýbal jakémukoli prohlášení, jež by mohlo popudit cara. Navíc se při několika příležitostech pokusil uspokojit ruského panovníka slovy, že ruská romanovská dynastie je v Čechách nejpopulárnější. Jak jsme uvedli výše, ve svém memorandu „Samostatné Čechy" Masaryk uvedl, že Češi jsou „plně rusofilští" a že si přejí založit české království „v plné shodě s Ruskem".[33] Při vší spravedlnosti jak k Masarykovi, tak k Dürichovi je třeba zdůraznit, že Masaryk se stal protestantem převážně pod vlivem své americké manželky. Není však žádný důkaz, že by Dürich někdy konvertoval k pravoslaví, jako to učinili mnozí členové Družiny.[34] V každém případě na podzim roku 1915, když Masaryk požádal Düricha, aby podepsal prohlášení Českého komitétu zahraničního ze 14. listopadu 1915, nebyly rozdíly mezi oběma poslanci zřejmé.[35]

Toto prohlášení, podpořené zástupci českých a slovenských organizací v dohodových zemích a dalšími známými osobnostmi, bylo prvním veřejným oficiálním a rozvláčným konstatováním cílů a úkolů hnutí za českou samostatnost. Signatáři manifestu očekávali od vítězství Dohody „úplnou nezávislost české rasy v jejím celku a spojení pod jedinou vládou Čech, Moravy a Slovenska". Prohlásili „smlouvu" mezi českým národem a Habsburky za „zrušenou, poněvadž byla Habsburky systematicky porušována". Podle jejich názoru již před válkou byl konflikt „mezi dynastií a českým národem přiostřen. Válka znemožnila každý pokus o zlepšení".

Prohlášení dále uvádělo, že „Češi jsou jistě jednou z národních skupin, v kterých je idea slovanské solidarity co nejvíce rozšířena. Vyšla z nich, byla hlásána jejich básníky, jejich historiky a jejich publicisty. V posledních letech byli Češi iniciátory a vůdci novoslavismu, jenž

by snad byl zabránil katastrofě, jež dnes zasáhla Evropu, kdyby se byl jeho rozvoj zdařil. Byli od počátku protivníky trojspolku a teutonského imperialismu. Od počátku války dokumentovali všemožným způsobem své vřelé sympatie pro Rusy, pro Srby a pro jejich spojence na Západě."

Manifest také připomínal, že „před válkou chovaly jednotlivé české politické strany záměr, přeměniti dualistickou rakousko-uherskou monarchii v stát federační, který by zaručil svým různým národům co nejrozsáhlejší samosprávu a uznání jejich zvláštních práv". Avšak „dnes se toto bastardské řešení stalo nemožným. Tím, že Habsburkové odsoudili naše děti a naše bratry jíti proti svým přirozeným spojencům, a tím, že nás odsoudili, abychom se ozbrojili proti ostatním Slovanům, zpřetrhali poslední pásky, jež nás k nim poutaly. To, co ode dneška chceme, je zcela nezávislý česko-slovenský stát ... Habsburkové nejsou ničím jiným než sluhy Hohenzollernů... Toto mocnářství mohlo ve světě hráti úlohu rovnováhy a míru, kdyby bylo respektovalo práva svých různých národů a kdyby se tito národové kolem něho seskupili v podobě volného svazu. Pokusili jsme se zadržeti je před střemhlavým pádem do propasti, do níž se řítilo. Vše bylo marné. Habsburkové, ranění pošetilostí, odsoudili sami sebe."

Manifest, bohatý na detaily, končil slovy: „Díky Dohodě budou samostatné Čechy, seskupující kolem sebe všechny své syny, ve spolku se Srbskem, osvobozeným definitivně od maďarského nebezpečí, živlem rovnováhy, zárukou všeobecného míru a schopným dělníkem ve velké dílně humanity."

Deklaraci podepsali Masaryk, Dürich a za Svaz česko-slovenských spolků na Rusi Bohumil Čermák; dále bývalý zajatec a redaktor petrohradského *Čechoslováka* Bohdan Pavlů, za České národní sdružení v Americe dr. L. Fischer, E. Voska a Karel Pergler, za Slovenskou ligu Albert Mamatey a František Daxner, za českou kolonii v Paříži František Kupka, za skupinu českých socialistů v Paříži Antonín Veselý a za Český výbor v Londýně J. Sýkora a František Kopecký. Podpisy dvou starých mužů, Masaryka (66 let) a Düricha (69 let) byly za sebou - Dürichův první, což ukazuje, že mezi nimi nebyla žádná podřízenost,

Cit. z Prohlášení Čs. zahraničního komitétu převzaty z knihy Fr. Soukupa, *28.říjen 1918*, I, Praha 1928, s. 343 an.

ani neměli nějaké zvláštní postavení mezi ostatními signatáři, z nichž většina zastupovala české a slovenské spolky v dohodových zemích.

A tak zatímco tři největší české politické strany v Rakousko-Uhersku se vyslovily pro pokračování habsburské monarchie, exil to odmítl a vyhlásil program samostatného státu. V této době Masaryk odmítal myšlenku založit nějakou exilovou organizaci; když mu v únoru 1916 Bohdan Pavlů předestřel návrh petrohradské skupiny Čechů na vytvoření ústřední organizace československého zahraničního odboje, odmítl. Na schůzi emigrantů v Paříži v únoru 1916 Masaryk trval na tom, že organizace Čechů v zahraničí slouží pouze jako pomocné orgány emigrantů, to jest Düricha a jeho, kteří sami reprezentují reálnou vůli národa a českých politiků doma. Masaryk uznával Dürichův mandát a jeho nezávislost. Dürich dříve řekl Masarykovi, že jej Kramář vybral, aby zastupoval národ v Rusku; Masaryk „neměl... proti tomu nic, jestliže se dohodneme programově".[36] Hlavní úkol emigrace spočíval v přesvědčování dohodových mocností, že mají usilovat o přeměnu Evropy. Spojenci měli pochopit, že jedinou alternativou k Německu ovládané střední Evropě je osvobození národů střední, jižní a východní Evropy a že boji proti Německu by významně pomohl zápas těchto národů za nezávislost. Bylo nutno přesvědčit veřejnost i britské a francouzské státníky, že české požadavky jsou spravedlivé a uskutečnitelné opírajíce se o demokratickou orientaci celého hnutí. Současně muselo být totéž hnutí prezentováno ruským vládním kruhům jako ne až tolik prozápadní a demokratické. Bylo známo, že na Masaryka v Rusku pohlížejí s nedůvěrou a Beneše považují za socialistu.[37] Proto byl jako zástupce zahraničního odboje v Rusku vybrán Dürich, jehož pověření tam nikdo nezpochybňoval; navíc ho do zahraničí vyslal Kramář. Dále bylo zapotřebí udržovat nebo obnovovat styky s domácími politiky a ujišťovat se, že koncepce samostatného československého státu bude českými a slovenskými politickými vůdci, kteří pozorně sledovali politický a vojenský vývoj, přijata a podporována.[38] Ale na počátku roku 1916 se naděje na vítězství Dohody zdála vzdálená a její státníci nejevili zájem o rozpad podunajské monarchie. Úkolem exilu bylo tuto situaci změnit.

Dne 3. února 1916 přijal Masaryka francouzský ministerský předseda Aristide Briand.[39] Hlavní úspěch této audience spočíval ve skutečnosti, že Briand souhlasil s vydáním komuniké o jejím průběhu a požádal Masaryka, aby pro něj přichystal memorandum, pojedná-

vající o probíraných otázkách. V něm Masaryk krátce zrekapituloval hlavní náměty svého dřívějšího textu „Samostatné Čechy"[40] a doplnil výzvu k formulaci společného politického programu dohodových mocností. Podle Masaryka „Spojenci musí proti všeněmecké střední Evropě vybudovat svou vlastní střední Evropu".[41] Znovu zdůraznil význam spojenectví Západu s Ruskem (jakož i svůj názor, že nový český stát může pomoci upevnit tuto alianci) a jeho důležitost v nové Evropě. Pokud se v českém státě vytvoří monarchistický systém, v úvahu připadá několik dynastií; Češi si také mohou osvojit republikánskou formu vlády. Pokud by se tak stalo, pak by u nich převažoval francouzský vliv. Samostatné Čechy spolu s Polskem a Velkým Srbskem (více než 40 milionů lidí) by vytvořily závoru proti militaristickému Prusku. Nejenom Češi, ale i Dohoda by politicky i ekonomicky těžila z takového uspořádání. Protože organizace tří nových států bude vyžadovat nové železnice, průplavy apod., přirozeným důsledkem bude značný hospodářský rozvoj a spolupráce s Francií. Československý stát bude také potřebovat francouzskou ochranu. Přestože oba státy nebudou mít společné hranice, určité spojenectví je možné. Podle Masarykova memoranda jsou Čechy předurčeny k těsnému svazku s Francií a Ruskem.

Ve Francii Masaryk o svých plánech informoval ruského vyslance Alexandra P. Izvolského. Vedl také diskuse s předními francouzskými politiky, které - jak Beneš hlásil do Prahy - měly velký úspěch. Avšak Masaryk nepřesvědčil Dohodu, že osvobození podrobených národů je slučitelné s jejich válečnými cíli a také nerozptýlil britské a francouzské obavy, že carské Rusko vtrhne do vakua ve střední a jihovýchodní Evropě, vzniklého po rozpadu podunajské monarchie. Masaryk ujišťoval, že usiluje o svobodu a nezávislost; panrusismus pod rouškou panslavismu není jeho programem.[42]

S ustavením ústředního politického orgánu zahraničního odboje Masaryk váhal. Uvědomoval si, že počet politických emigrantů je velmi malý, takže by takový orgán postrádal reprezentativnost. Věřil, že sám uspěje v získávání podpory českých emigrantských organizací. V únoru 1916 se skoro všichni političtí exulanti včetně Masaryka, Düricha, Sychravy a Plesingera setkali v Paříži k diskusi na toto téma. Výsledkem pařížských konzultací byl přesun redakce časopisu *Československá samostatnost* do Paříže a vytvoření České národní rady, která podle Düricha sestávala z něho samého, Masaryka a Beneše jako ta-

jemníka (Masaryk se 5. února 1916 otázal Düricha, zda souhlasí s tím, aby Beneš působil jako sekretář České národní rady a mohl tak jednat s vládními kruhy jako její oficiální představitel, a nejen jako soukromá osoba. Dürich s Masarykovým požadavkem souhlasil).[43]

Masarykův vliv byl nejslabší v Rusku.[44] Tamní představitelé českých kolonií, mezi nimi Koníček, dr. Vondrák a Louis Tuček, věřili, že sehrají významnou roli při formování československého státu. A to kvůli rozhodující roli Ruska ve válce a také díky Družině, jež se přemění v samostatnou československou armádu, jakmile ruské oddíly vstoupí na české území. Byli rovněž tací, kteří věřili v důležitost českých válečných zajatců na ruském území. Noviny Svazu česko-slovenských spolků na Rusi *Čechoslovák* byly řízeny bývalým válečným zajatcem, čechofilským a masarykofilským Slovákem Bohdanem Pavlů (koncem roku 1915 v jejich redakci pracovali další dva váleční zajatci). Uvnitř Svazu existovaly mocenské a osobní spory. Jedním z prvních problémů byl Koníček, který se po svém návratu ze západoevropské cesty, jež vyvolala značný odpor v Rusku, v západní Evropě i ve Spojených státech, stal opět vůdčí silou v Českém komitétu v Moskvě. Tato Koníčkova skupina a Svaz se přely o otázku slovenské budoucnosti. Zatímco většina českých spolků podle všeho upřednostňovala připojení Slovenska k budoucímu českému státu, Koníčkova skupina stejně jako moskevský Rusko-slovenský spolok pamäti Ľ. Štúra favorizoval - v duchu carofilského panslavismu - připojení Slovenska k Rusku. Vyskytovaly se rovněž osobní a ideologické třenice mezi dvěma hlavními krajanskými centry v Rusku, petrohradským a kyjevským.

Masaryk byl ve styku s oběma centry.[45] V korespondenci s nimi zdůrazňoval, že politický plán emigrace byl „dán programem českého národa doma", takže české zahraniční skupiny jsou pouze výkonnými a organizačními orgány. V dopise pro předsedu Svazu česko-slovenských spolků na Rusi, který předal 6. dubna 1916 v Londýně Bohdanovi Pavlů, napsal, že „rakouská vláda většinu vlivných poslanců uvěznila; jen my dva, kol. Dürich a já, šťastně jsme unikli do ciziny, kde jsme se ihned podjali práce"[46] (to zjevně nebyla pravda). Masaryk poděkoval Čechům v Rusku za ustavení Družiny doufaje, že se bude rozšiřovat začleňováním českých válečných zajatců. „Vaše kolonie ruská," napsal předsedovi Svazu Bohumilovi Čermákovi, „má zvláštní místo mezi koloniemi - jste teď jediní, kteří žijete ve slovan-

ském státě a v státě rozhodujícím. Nejen pouze my Slované, ale také neslovanští západní národové vidí v Rusku hlavního činitele v této válce a pro budoucí vývoj po válce. To dodává i nám Čechům a všem Slovanům mravní a do jisté míry i politickou váhu, za niž jsme Rusku vděčni... Proto, že od Ruska čekáme pro své osvobození tolik, je velmi důležité, abyste k ruskému politickému světu měli správné postavení." Pak se Masaryk omlouval, že nemohl přijet do Ruska, jelikož musel organizovat propagandu na Západě, kde nalezl obrovskou nevědomost o českých věcech. Ale „na Rusi... nás znají lépe a jste tam vy". A dodal, že „kamkoli jsem přišel, kde je ruské oficiální zastoupení, pokládal jsem za svou povinnost hlásit se ruským představitelům v cizině napřed a v první řadě a žádat o bratrskou pomoc".

Z Masarykovy zprávy Čechům do Ruska není nijak patrné, že měl výhrady vůči carismu nebo že by se nějak vyvyšoval nad poslance Düricha. Navíc letáky, jež byly šířeny za liniemi fronty ponoukajíce české vojáky k dezerci a dobrovolnému přechodu do zajetí, zdůrazňovaly, že Masaryk a Dürich jsou „vůdci česko-slovenského národa".[47] Také inzeráty v česko-americkém tisku žádaly o příspěvky „pro Masaryka a Düricha". Vztah mezi oběma činiteli však nebyl jednoduchý.

Napětí a vyhrocené vztahy mezi emigranty byly namnoze zapříčiněny jejich rozdílným pojetím smyslu zahraniční emigrace. To se částečně týkalo i sporu Masaryka s Dürichem. Zatímco první vytvářel konkrétní ideologický, politický a diplomatický program a usiloval o jeho přijetí Maffií, druhý se považoval za pouhého vykonavatele vůle Maffie, již ztotožňoval s Kramářovou koncepcí velké slovanské říše. Tyto rozdíly, které přispěly k nadcházejícímu vzájemnému konfliktu, začaly sehrávat důležitou roli zjara 1916, když evropské mocnosti poprvé naznačily svůj zájem na českém hnutí za nezávislost.[48]

Velké lidské ztráty dohodových armád posunuly do popředí otázku využití českých a slovenských válečných zajatců, jejichž počet dosahoval více než dvou set tisíc v Rusku a desítky tisíc v Itálii od jejího vstupu do války. Myšlenka nezávislé československé dobrovolnické armády, jež by bojovala po boku Dohody proti Německu a vytvořila nezbytnou podmínku pro uznání předpokládaného státu, se záhy objevila v plánech vůdčích činitelů zahraničního odboje. Proto Dürich krátce po svém příjezdu do ciziny napsal 29. května 1915 ruskému ministru zahraničních věcí dopis naléhající mimo jiné na vytvoření československé armády v Rusku. Vyjádřil také naději, že jako zástupce

Kramáře a Maffie brzy přijede do Ruska. Očekávané pozvání však nepřišlo a Dürich musel čekat.

Masaryk i Beneš si uvědomovali potřebu účinnějších kontaktů s ruskou vládou. V dopise Benešovi ze 6. dubna 1916 Masaryk navrhl, aby Dürich okamžitě odjel do Ruska a vyzdvihl nutnost rozdělení rolí mezi sebe a Düricha, s čímž Beneš souhlasil. V Dürichovi, ovládajícím ruštinu a francouzštinu, Beneš po jeho příjezdu do zahraničí viděl osobu „vhodnou a především určenou pro práci v Rusku".[49] V oceňování významu Ruska šel Beneš dál než Masaryk, jak vyplývá z jeho dopisu Masarykovi 13. dubna. Beneš navrhl, aby byla s Ruskem uzavřena oficiální dohoda, takže by se český odboj mohl na Rusy spolehnout a oni by zase „chápali naši taktiku".[50] Se znalostí cílů České národní rady budou Rusové moci svobodněji a nezávazněji vyjednávat se západními mocnostmi. Jak se Beneš vyjádřil, „my nejen že nevíme, jak se dívají na naši kampaň, ale jsme vydáni nebezpečí, že naši práci a akci nepochopí".[51] Tento návrh je jedním z prvních dokladů „paktománie", kterou Beneš později proslul.

Beneš začal ztrácet důvěru v Düricha po zjištění, že jednal nezávisle na něm s francouzskou vládou a ruským vyslanectvím v Paříži, přičemž se setkal - tak jako Masaryk - s ministerským předsedou Briandem. Dürich navíc udržoval styky s těmi emigranty, kteří neuznávali Masaryka jako vůdčího činitele zahraničního odboje. (Masaryk se stýkal zase s těmi, kdo nesouhlasili s Dürichem.) Avšak Dürich svým chováním sotva zavdal důvod k oprávněné kritice, protože oficiálně stál na stejné úrovni jako Masaryk. Šlo ostatně o poslance rakouského parlamentu, vyslaného do zahraničí Maffií.

Francouzské úřady jednaly s Dürichem s vědomím, že český osvobozenecký program je ve skutečnosti součástí ruské politiky. Chtěly Düricha využít při svých jednáních s Rusy, a to velmi konkrétním způsobem. V dubnu 1916 dorazila do Francie první skupina ruských vojáků, kteří byli vyžádáni francouzskou vládou, aby posílili slábnoucí francouzské ozbrojené síly na západní frontě. Dürich byl francouzskými vládními úředníky požádán, aby ulehčil zařazování českých válečných zajatců v Rusku do ruských vojenských jednotek, jež měly být vyslány do Francie. Dürich slíbil, že tak učiní. Jednal o této záležitosti s úředníky ministerstva zahraničních věcí a ministerstva vojenství, a také se členy ruské vojenské mise při ruském vyslanectví - zvláště s generálem Lochvickým, velitelem ruských jednotek ve Francii,

který podporoval myšlenku přesunu některých českých válečných zajatců do Francie. Všichni francouzští a ruští úředníci Düricha nakonec oprávnili k tomu, aby žádal ozbrojení českých zajatců a jejich vyslání do Francie. Během pobytu v Petrohradě měl zvláště zdůraznit, že se Francie zavázala uhradit veškeré výdaje, spojené s vybavením a převozem českých jednotek.[52] Navíc francouzský ministr obchodu Clementel požádal Düricha, aby se podílel na francouzské obchodní misi do Ruska, zvláště v oblasti letectví. K tomuto účelu ministerstvo přidělilo Dürichovi průmyslníka českého původu žijícího v Paříži E. Sterna. (Ministerstvo vojenství mu přidělilo poručíka Ivana Štafla.) Dürich si s sebou vzal jako osobního tajemníka českého novináře Viluše Crkala.

Francouzská vláda se tedy rozhodla poslat Düricha do Ruska, aby organizoval vojenské síly, jež se měly rekrutovat z českých válečných zajatců, ochotných bojovat ve Francii v rámci ruských vojenských jednotek. Tento druh verbování však odporoval cíli českého zahraničního odboje. Utvoření nezávislých vojenských jednotek mělo být manifestací boje za samostatnost a prvním krokem k uznání budoucího samostatného státu. Avšak podle francouzského plánu měli čeští váleční zajatci bojovat na francouzské frontě pod ruskou vlajkou. To bylo pro odboj pramálo uspokojivé.

Nejlepší podmínky pro formování české armády existovaly nepochybně v Rusku, avšak úsilí Svazu česko-slovenských spolků na Rusi v tomto ohledu příliš nepokročilo. V lednu 1916 byla Družina přejmenována na český pěší pluk,[53] který ale zůstal jednotkou o dvou praporech, jejichž osm rot se zhruba 1 600 muži bylo rozptýleno po celé jihozápadní ruské frontě. Vojáci byli přitom používáni převážně pro průzkum a strážní službu. Občas byli vysíláni k rakouským liniím, aby přinášeli informace nebo přiváděli zajatce, případně obojí. Malý počet vojáků byl především výsledkem nesouhlasu ruské vlády s myšlenkou úplného propuštění českých válečných zajatců; v únoru 1916 byli všichni váleční zajatci bez ohledu na jejich národnost posláni na zemědělské a veřejně prospěšné práce. Dne 21. dubna 1916 se kyjevské pobočce Svazu konečně podařilo - díky neúnavné aktivitě dr. Vondráka a L. Tučka - zajistit „principiální" carův souhlas s propuštěním těch českých a slovenských zajatců, jejichž spolehlivost byla Svazem potvrzena.[54] V téže době bylo přijato rozhodnutí přeměnit český pluk na brigádu a Svaz doufal, že bude vystupovat jako prozatímní vláda, jež usiluje o československou samostatnost.

Krátce po ustavení české brigády nařízením náčelníka generálního štábu Alexejeva dne 17. dubna 1916[55] uspořádal Svaz česko-slovenských spolků svůj druhý sjezd v Kyjevě (ve dnech 25. dubna až 1. května 1916).[56] Zvolil tu nové vedení v čele s dr. Vondrákem a přijal dvě usnesení. Podle jednoho byli vedoucí činitelé pověřeni úkolem „budovat česko-slovenskou armádu", jejímž jádrem by byla nynější česká brigáda. Také se měli snažit o propuštění českých válečných zajatců, kteří budou použiti podle potřeby. Druhá rezoluce uvalila na majetky členů Svazu válečnou daň, zatímco z mezd pracujících válečných zajatců měla být strhávána tzv. národní daň. Věřilo se, že později bude zformována velká vojenská jednotka, snad armáda. Ta by byla rozdělena do menších průzkumných jednotek tak, aby se vyhnula větším ztrátám. Jakmile by se fronta přiblížila k hranicím českých zemí a Slovenska (plánovaná Brusilovova ofenzíva, jež byla zahájena 4. června 1916, posouvala tento plán do sféry reálných politických úvah), malé jednotky by se spojily do větší skupiny, jež by se stala jádrem armády československého státu. Ale plán na utvoření velké armády kvůli nesouhlasu ruských vládních kruhů v srpnu 1916 ztroskotal.[57]

Svaz česko-slovenských spolků na Rusi zastupoval velkou většinu Čechů a Slováků, kteří byli v Rusku nějak organizováni. Mimo stály pouze tři malé skupiny. V Kyjevě to byla tzv. Československá jednota, výrazně panslavistická a protimasarykovská. V Moskvě vedl skupinu odštěpivší se od Svazu Koníček. Nedokázal totiž sjezd Svazu přesvědčit, že česká a slovenská otázka je řešitelná pouze v rámci všeslovanské jednoty; podle něj bylo proto nezbytné vytvořit v Rusku všeslovanský svaz spolků, který bude pracovat k dosažení tohoto cíle. Třetí malou skupinu představoval Rusko-slovenský spolek Ľ. Štúra, jenž se houževnatě držel svého programu připojení Slovenska k Rusku. Toto sdružení se druhého sjezdu Svazu česko-slovenských spolků vůbec nezúčastnilo. Pouze devět slovenských delegátů bylo přítomno na „malém" sjezdu Svazu v lednu 1916, jakož i na druhém sjezdu, který se přihlásil k programu jednotného československého státu v duchu svazové deklarace z května 1915, uznávající potřebu úplné autonomie pro Slovensko.

Carské úřady bedlivě sledovaly vývoj a spory v československém hnutí v Rusku. Dobře věděly, jakou pozici jednotlivé skupiny zaujímají. Byly také dobře informovány o československém zahraničním

odboji v západní Evropě. Bývalý konzul v Budapešti a expert ministerstva zahraničních věcí M. Priklonskij vypracoval pro diplomatické oddělení nejvyššího vojenského velení memorandum (datované 1. června 1916), jež uvádí dva cíle českých organizací v Rusku po kyjevském sjezdu.[58] Zaprvé se pokoušely podřídit Čechy v Rusku naprosto nekontrolované, tajné moci kyjevského výboru a jeho prostřednictvím Masarykovu londýnskému výboru [*sic*]. Zadruhé Češi doufali, že se kyjevskému výboru podřídí i ruští Slováci, což masarykovským Čechům umožní v budoucnosti pohltit celý slovenský národ. To podle Priklonského neodpovídalo slovenským představám o budoucnosti jejich národa, „zvláště pak těch 600 000 Slováků, kteří žijí v Americe...". (Tvrdil také, že jazykově jsou Slováci nejbližší Rusům.) Londýnský český výbor se vymyká vlivu ruské vlády jsa řízen Masarykem, jehož protiruský postoj je znám a na něhož „více než pravděpodobně působí cizozemský hmotný vliv".[59] Protože kyjevské vedení Svazu je „slepým nástrojem" v jeho rukou, Priklonskij navrhl, aby z řad „činitelů sympatizujících s Ruskem" byly vytvořeny v Petrohradě dva výbory („pod tajným dozorem ministerstva zahraničních věcí"), jeden český a druhý slovenský. Konkrétně požadoval: a) přesunout Koníčka z Moskvy do Petrohradu a poskytnout mu materiální zajištění; b) zatelegrafovat Dürichovi, aby ihned přijel do Ruska a vybavit ho dostatečnými prostředky; c) vybavit dostatečnými prostředky k životu v Petrohradě profesora Štěpánka. (Štěpánek se domníval, že Masaryk agituje sám pro sebe a že lidé kolem něj jsou oslové a zbabělci.)

K realizaci svého plánu organizace ruských Čechů Priklonskij navrhl, aby ministerstvo zahraničních věcí otevřelo „úvěr do 100 000 rublů", nebo pokud by to bylo příliš složité, aby otevřelo prozatím úvěrové konto ve výši 10 000 rublů.[60] Ruská vláda poté požádala Düricha, aby přicestoval do Ruska a stal se vůdcem českého hnutí, jehož cíle budou velice podobné záměrům Ruska.

Masaryk nevěděl o tomto memorandu, a proto nesdílel Benešovy obavy, že Rusko nepochopí práci a činnost československých emigrantů. Když ho Vondrák požádal, aby přijel do Ruska, odpověděl 3. června 1916, že přijede jeho kolega Dürich a on se objeví později. Masaryk dokonce ani nejel do Paříže, když ho o to naléhavě žádal Beneš, vyvedený z míry Dürichovými jednáními s francouzskou vládou a ruským vyslanectvím. Za této situace, na žádost obou vlád a s Masa-

rykovým požehnáním, odjel Dürich s nadporučíkem Ivanem Štaflem a Vilušem Crkalem 23. června přes Londýn do Ruska. Masaryk mu při londýnském setkání dal 6 000 franků a řekl mu: „Přijedete a uvidíte sám, jak si tam počínati."[61] Také Düricha varoval před poměry, jaké panují mezi ruskými Čechy; je to ještě horší než v české kolonii v Paříži. Masarykovy výroky byly jasné a nedvojznačné. Když z Kyjeva do Londýna přijeli dva delegáti, Masaryk jim řekl, že zahraniční akce je vedena „dvěma legálně zvolenými poslanci". V zásadě rovněž akceptoval názor nového kyjevského vedení Svazu česko-slovenských spolků na Rusi ohledně budování československé armády v Rusku.

Názory, jež Masaryk zaznamenal do protokolu z jednání 6. července 1916 s oběma kyjevskými delegáty (Zdeňkem Rejmanem a Vladimírem Vaňkem) a poslal Svazu do Kyjeva, dokládají, že si uvědomoval prvořadý význam vojenské akce. Jak se vyjádřil, vybudování československé armády má „postaviti Evropu před hotový fakt branné české revoluce. Tím via facti bude postaven princip rozbití Rakouska... konstituování samostatné armády je a bude výrazem naší samostatnosti a povede Evropu k jejímu uznání a Čtyřdohodu k jejímu prohlášení."[62] Masaryk souhlasil s názorem Svazu, že „nejdůležitějším úkolem československé armády bude pomoci při obsazování českého a slovenského území". Proto je žádoucí, aby armáda „byla na ruském bojišti upotřebena tak, aby mohla snadno dosáhnout československého území" a být spojena „ve větší taktickou jednotku".

Masaryk také konstatoval, že by považoval za velmi šťastné a slibné, kdyby následník ruského trůnu převzal velení nad českou armádou. To by bylo vynikající, protože - jak řekl doma a opakoval v zahraničí - „Romanovská dynastie by byla v Čechách nejpopulárnější". Pouze kdyby Romanovci sami odmítli český trůn, bude se uvažovat o jiné dynastii; dodal však, že je tu také možnost zřídit republiku. V každém případě prohlásil, že „ruská přání a plány měly by rozhodující vliv".[63] Tento výrok byl v souladu s tím, co Masaryk říkal Čechům v Rusku. Zaujímali podle něj mezi zahraničními Čechy zvláštní postavení majíce štěstí, že žijí ve slovanském státě, který má rozhodující vliv na české záležitosti.

Před Dürichovým odjezdem do Ruska vyšel v *La Nation Tchèque* 1. června 1916 článek oznamující rozdělení funkcí v Česko-slovenské národní radě (dále též Národní rada), jež byla vytvořena na počátku dubna 1916.[64] Masaryk se stal jejím předsedou, Dürich místopřed-

sedou a Beneš generálním tajemníkem. V dopise ze 30. května Beneš oznamoval předsedovi Svazu česko-slovenských spolků na Rusi složení Národní rady. Dopis také sděloval, že tři jmenovaní tvoří předsednictvo, které má právo kooptovat další členy. „Všichni tři" mají mandát, jejž obdrželi „přímo z Čech". „Ujednáno," pravilo se v dopise, „že Masaryk bude v Londýně, já Beneš v Paříži a p. Dürich pojede do Petrohradu."[65] (Stojí za povšimnutí, že Beneš se staví na stejnou úroveň jako Masaryk a Dürich. Pro Düricha byl ale mladý Beneš, nemající v Čechách žádnou volenou funkci, pouze tajemníkem - výkonným úředníkem Národní rady, která se skládala z něj a Masaryka.) Paříž byla současně prohlášena za sídlo Česko-slovenské národní rady (od té doby byl v anglicky psaných dokumentech užíván termín „Czecho-Slovak National Council").

Vztahy mezi Benešem a Dürichem se vyhrotily po příjezdu Štefánika z Itálie do Paříže počátkem června 1916. Štefánik byl dosti horkokrevný a netrpělivý muž, jednostranně upřednostňující profrancouzskou orientaci československého zahraničního odboje. Dürichovu cestu do Ruska ostře odmítal žádaje Masarykovu intervenci u ministerského předsedy Brianda a ruských vyslanců v západní Evropě v tom smyslu, aby do Ruska mohl odjet sám Štefánik. Když Masaryk žádost odmítl, Štefánik a Beneš jednali na vlastní pěst s ruským generálem Lochvickým a francouzskými úřady.

Byla podniknuta opatření, jež měla umožnit Štefánikovi jet do Ruska a tam jménem francouzské vlády provádět nábor českých a slovenských válečných zajatců do vojenských jednotek, jež by byly nasazeny na západní frontě. Výsledkem tohoto úsilí byl Briandův dopis ze 4. července 1916, doporučující ministerstvu vojenství vyslat do Ruska vedle Düricha a Štafla také Štefánika. Předseda vlády v dopise navrhoval, aby nadporučík Štefánik odjel do Ruska se zvláštním posláním, což znamenalo „využití českého živlu v zahraničí, zvláště v Rusku a ve Spojených státech".[66] Štefánik byl charakterizován jako „Čech [*sic*], naturalizovaný Francouz, vyznamenaný válečným křížem", který dokončil svůj úkol v srbské armádě a nyní „s velkým úspěchem plní svou propagační misi v italské armádě v zastoupení Jihoslovanů", přičemž je „v současnosti k dispozici letectvu".

Odpověď na tento list, jehož kopie datovaná 26. července 1916 a doručená vrchnímu veliteli francouzských armád generálu Josefovi Joffremu, jakož i záznam o „Použití českých válečných zajatců a o po-

slání nadporučíka Štefánika" z 25. července[67], osvětlují jednání, vedená Benešem a Štefánikem s francouzskými politickými a vojenskými místy. Generál Joffre se původně domníval, že Štefánikovo poslání v Rusku bude přísně vojenské, avšak zjistil, že Štefánik má „vyšší cíle", jde mu o víc a zasahuje do záležitostí vysoké politiky. Při jednáních s francouzskými úřady Štefánik předestřel svůj plán na budoucí organizaci střední a jihovýchodní Evropy, který se výrazně lišil od Masarykových představ a - jak Štefánik věřil - byl pro Francii přitažlivější.

Podle Štefánika by německy mluvící národy byly obklíčeny řetězem samostatných království, který by Německo oddělil od Balkánu (kde chtělo dominovat) a od Turecka. Znamenalo by to vznik několika království, a sice polského, českého, srbského a uherského. Polské království by se nacházelo pod ruským vlivem, srbské by „zahrnulo všechny jihoslovanské národy nynějšího Rakousko-Uherska" a uherské království by se skládalo z „dnešních Uher, zbavených území, jež by připadla Rumunsku a Srbsku" (stojí za povšimnutí, že francouzské dokumenty vždy uvádějí Štefánika jako „Čecha, naturalizovaného Francouze" a že uherská území osídlená Slováky nejsou ve Štefánikově plánu vůbec zmíněna). Jak si generál Joffre poznamenal, „nadporučík Štefánik, aby umožnil vznik samostatného českého království, by rád vybudoval samostatnou českou armádu (50 000 až 100 000 mužů), jež by bojovala na francouzské, a ne na ruské frontě, aby tak co nejdříve založil nezávislost českého Království na Rusku".[68]

Tento Štefánikův projekt se lišil od Masarykových představ v tom, že předpokládané České království by nehraničilo s Ruskem (nezahrnulo by Slováky), zato by mělo společnou hranici se srbským královstvím; obě království by se přitom zjevně nacházela pod francouzským vlivem. Štefánik také věřil, že republikánská forma vlády v novém státě není žádoucí ani praktická, naopak může být nebezpečná.[69] Byl spíše konzervativním monarchistou s aristokratickými tendencemi, které se nepokoušel skrývat. Při jedné příležitosti řekl svému nadřízenému, francouzskému generálu Maurici Janinovi, že korunovace francouzského prince českým králem by byla nejkrásnějším dnem jeho života.[70] Jak se někdy stává těm, kteří konvertují k novému náboženství či přijmou novou vlast, Štefánik byl více profrancouzský než sami Francouzi. Za politický cíl si vytkl rozšířit francouz-

ský vliv do srdce Evropy založením systému nových států ve střední a jihovýchodní Evropě.

Generál Joffre si poznamenal, že Štefánik pojímal svou misi do Ruska jako mnohem obsáhlejší a dalekosáhlejší, než jak navrhoval francouzský ministerský předseda. Usoudil, že kdyby se Štefánik během své oficiální mise v Rusku věnoval především propagování vlastních cílů, mohl by vyprovokovat zcela oprávněný odpor, a tak ohrozit úspěch mise. Joffre se tudíž domníval, že jediným účelem Štefánikovy cesty do Ruska by měl být nábor českých dobrovolníků, kteří pomohou zvýšit počet „našich vojáků ve Francii". Otázku, zda tito dobrovolníci budou začleněni do ruských jednotek nebo budou zařazeni do samostatných útvarů, lze zodpovědět teprve poté, až „budeme přesně znát počet těchto dobrovolníků". Generál Joffre tedy navrhl - a vojenské velení nařídilo, aby Štefánik odjel do Ruska se zvláštním posláním. „Jeho úkolem je, aby pod dohledem generála Janina šéfa francouzské vojenské mise v Rusku a se souhlasem ruských vládních úřadů prováděl nábor dobrovolníků mezi rakouskými válečnými zajatci české národnosti, kteří jsou ochotni sloužit ve Francii buď v ruských jednotkách, nebo ve zvláštních oddílech, organizovaných na bázi dohody mezi ruskou a francouzskou vládou."[71]

Z dostupných francouzských dokumentů je zcela jasné, že francouzská vláda nepodporovala Štefánikův plán reorganizace střední a jihovýchodní Evropy; jejím jediným zájmem byla možnost získat nové vojáky pro francouzskou frontu. Před odjezdem do Ruska 19. července 1916 dostal Štefánik rozkazy od náčelníka generálního štábu generála Joffrea s tím, že se musí hlásit u vojenského atašé na francouzské ambasádě v Petrohradě.[72] Ale Štefánik přijel do Ruska s dvojím mandátem: byl zástupcem francouzské vlády, a také Benešem - s Masarykovým souhlasem - jmenovaným reprezentantem Česko-slovenské národní rady v Paříži.

Sotva může překvapit, že Štefánikovy názory na využití českých vojáků na francouzské frontě nesdílelo vedení Svazu česko-slovenských spolků na Rusi, které v tomto smyslu informovalo Masaryka. Svaz chtěl použít české jednotky výlučně v Rusku, aby mohly osvobodit vlast z východu. Ve snaze sblížit obě strany Masaryk zaujal kompromisní postoj. Předpokládal, že nejlepším řešením by bylo umístit část armády na východní frontě, „takže by mohla snadno dosáhnout československého území", a druhou část na západní frontě. Tento

kompromis by zajistil jak užší spolupráci se Spojenci, tak i samostatnost české vojenské akce.[73]

Třebaže francouzská vojenská a politická mise v Rusku Štefánika všemožně podporovala[74] a on sám v průběhu jednání s ruským generálním štábem[75] neustále zdůrazňoval, že má vlastní „ruskou orientaci", jeho boj za české válečné zajatce v Rusku byl nadmíru namáhavý - handicapem bylo i to, že měl francouzské občanství. Jeho nadřízený generál Janin poznamenal, že bylo dosti zvláštní, aby francouzský důstojník přijel do Ruska verbovat české a slovenské válečné zajatce pro francouzskou frontu.[76] Navíc, otázka českých zajatců a zásadní ideologické rozdíly vedly ke konfliktu mezi Štefánikem a poslancem Dürichem, v němž měl Dürich nad temperamentním mladým mužem výrazně navrch: měl důvěru ruské vlády.

Štefánik se staral ve věci českých válečných zajatců o francouzské zájmy a jeho představa o budoucnosti střední Evropy se od Dürichovy, jenž přijel do Ruska jako „druhý poslanec" v zahraničí a „plnomocník českého národa", diametrálně lišila.

Když se Dürich objevil 5. července 1916 v Petrohradě, byl uvítán s velkým nadšením zvláště těmi českými skupinami v Rusku, jež stály v opozici vůči Svazu česko-slovenských spolků na Rusi. Prvním Čechem, s nímž hovořil, byl redaktor Bohdan Pavlů. Jeho *Čechoslovák* vykreslil Düricha nadšenými slovy jako jednoho ze dvou poslanců, kteří jsou v čele zahraničního odboje. Do Düricha vkládala velké naděje Koníčkova rusofilská skupina; dr. Štěpánek jej představil Priklonskému a jeho prostřednictvím ministru zahraničních věcí Sazonovovi, a nakonec i předsedovi vlády Borisi Stürmerovi, který právě přebíral řízení ministerstva zahraničních věcí. Dürich předložil ministru zahraničních věcí memorandum o české otázce.[77] V něm se označil za zástupce všech českých politických stran s národním programem (staročechů, mladočechů, agrárníků, národních sociálů a státoprávních pokrokářů), kteří dohromady reprezentují většinu národa. Podle Düricha si převážná část Čechů přála ustavení samostatného českého království s ruským carem coby českým králem v čele. Politické strany, jež reprezentoval, požadovaly jmenování ruského velkoknížete do funkce carova místokrále a vtělení českého království do společné říše s Ruskem, v níž by armáda, cla a diplomacie představovaly společné záležitosti.

Dürichovo memorandum zdůrazňovalo, že republikánská forma

vlády odpovídá názorům sociálních demokratů a jim blízkých tzv. pokrokářů, ale nemá podporu národa. Část pokrokové inteligence si přála dynastii ze západní Evropy v naději, že v budoucím českém sněmu se v této otázce shodne s českými Němci a sociálními demokraty. Rovněž předpokládala, že západní velmoci její plán podpoří, aby zamezily vzrůstu ruského vlivu ve střední Evropě. Z memoranda jasně vyplývalo, že Dürich se neztotožňuje s prozápadním trendem české zahraniční akce, představovaným Masarykem, Benešem a „jejich sociálně demokratickými spojenci" v západní Evropě a Spojených státech.[78]

Ministr Sazonov s Dürichem krátce hovořil o plánu velké slovanské říše, přičemž mu řekl, že západní mocnosti žárlivě střeží každé posílení ruského postavení v Evropě i jinde. Ruské ministerstvo zahraničních věcí připravilo pro cara zprávu, jež je v souladu s Dürichovým memorandem. Car přijal Düricha v přítomnosti generála Michaila Vasileviče Alexejeva a dalšího ruského generála 18. srpna 1916 jako zplnomocněnce všech českých politických stran kromě sociálních demokratů a klerikálů. A též jako zástupce toho českého směru, jenž je Rusku mnohem příznivější než koncepce Masaryka, žijícího ostatně v Londýně. (Krátce poté, během debaty o otázce přepravy českých vojáků do Francie, generál Janin blahopřál Dürichovi k úspěchu a velkému dojmu, jaký udělal na cara.) Dürich nyní postupoval jako „plnomocník českého národa", jak ho 5. srpna 1916 nazval *Čechoslovák*. Nalezl přitom podporu mezi ruskými Čechy včetně Crkala, Koníčka, Štafla a Františka Krále, který byl předtím napojen na ruskou zpravodajskou síť v Bulharsku. Dürichovy názory byly široce přijímány. Dokonce i Bohdan Pavlů, vydávající od 7. června 1915 *Čechoslováka*, napsal do ruských novin *Birževyje vedomosti*, že věří v pevnou jednotu Čechů s Ruskem ve smyslu politickém, hospodářském, vojenském i dynastickém.[79] Mnohé ruské noviny, mezi nimi *Novoje vremja*, *Večerněje Vremja* a *Birževyje vedomosti*, Dürichův příjezd schvalovaly.

Svaz česko-ruských spolků na Rusi uspořádal na jeho počest v Kyjevě velké shromáždění. Zúčastnily se ho desítky tisíc Čechů, Slováků, Rusů a válečných zajatců, kteří přijali rezoluci uznávající Düricha za „jediného a absolutního vůdce Čechů a Slováků v Rusku".[80] Tutéž autoritu mu přiznávaly nesčetné telegramy válečných zajatců a různých českých představitelů žijících v Rusku a jinde v zahraničí. České

národní sdružení ve Spojených státech mu v dopise z 5. října 1916 sdělovalo: „My ovšem vyhovíme všem Vašim přáním a rádi budem poslouchati Vašich pokynů, česká Amerika bude k Vaší disposici i ve finančním ohledu, kdybyste potřeboval jejich služeb." Jiný dopis, od chicagské Besedy, přál Dürichovi úplný úspěch v jeho práci a vyjadřoval připravenost poskytnout mu materiální pomoc.[81]

Krátce po příjezdu do Ruska vedl Dürich dlouhý rozhovor s úředníkem ruského ministerstva zahraničních věcí Alexandrem Gerovským, který pocházel z Podkarpatské Rusi a působil dříve jako gubernátor ve východní Haliči. Jako ruský odborník na Rakousko-Uhersko a zvláště českou otázku se pokoušel zjišťovat podrobnosti o programech, spojeních a oprávněních, jež oba poslanci, Masaryk a Dürich, získali od domácího odboje. Dürich mu řekl, že odjel z domova v dubnu 1915 jako zplnomocněnec všech českých politických stran vyjma sociálních demokratů a klerikálů; strany, jež reprezentoval (agrárníci, staročeši, mladočeši, národní sociálové a státoprávní pokrokáři) představovali 70% všech českých poslanců v rakouském parlamentu. Když Masaryk odešel do zahraničí, tajný výbor Maffie ještě v Praze neexistoval, takže Masaryk nemohl být zmocněn mluvit v zahraničí jeho jménem. Dürich věděl s určitostí, že agrární strana nedala Masarykovi právo, aby za ni vystupoval; toto zmocnění neměl podle Dürichа ani od ostatních stran. Strany, jež vyslaly Dürichа do zahraničí, jej požádaly, aby jednal v souladu se svým nejlepším míněním, aniž ho zavázaly jakýmkoli typem vztahu vůči Masarykovi. Realistická strana byla v Čechách bezvýznamná; Masaryk získal mandát ve vídeňském parlamentu na základě ujednání několika politických stran. Reprezentoval tedy méně než 1% českého národa.[82]

Dürich dále řekl Gerovskému, že když se sešel s Masarykem ve Švýcarsku, dozvěděl se od něho, že je zapotřebí postavit do čela budoucího českého království člena anglické dynastie. Na Dürichovy námitky odvětil, že romanovská dynastie je také „neslovanská a germánská". Dürich se ale domníval, že Masarykovu ideu si osvojili také Britové. Jako důkaz citoval výrok, který učinil v jejich rozhovoru o budoucnosti Českého království Seton-Watson: „My Angličané máme pět princů," řekl naznačuje tím, že jeden z nich by se mohl stát českým králem. „Není pochyby," napsal Gerovský v záznamu o této konverzaci, „že myšlenka, postaviti v čelo států, které vzniknou po válce, anglické prince (podle vyzkoušeného germánského

vzoru), velmi se Angličanům zamlouvá. Není pochyb, že myšlenka umístit anglického prince na český trůn je skryta za otevřenou agitací ve prospěch anglické dynastie mezi českými emigranty, prováděné jakýmsi Kopeckým, stoupencem prof. Masaryka, poslaným z Londýna do Spojených států pod záminkou agitace proti stávkám." (František Kopecký patřil k Voskovu týmu, operujícímu ve Spojených státech.)[83]

Dürich rovněž Gerovskému řekl, že není žádným způsobem vázán k Masarykovi. Jeho práci nechce bránit, ale je ochoten jít proti němu, bude-li to nezbytné. Potvrdil také zprávu, že Masaryk konvertoval k anglikánské církvi, kdežto „všichni nacionalisticky naladění Češi (tj. ohromná většina českého národa) tíhnou k pravoslaví". O českých organizacích v Rusku Dürich uvedl, že Masarykovi stoupenci, západníci a ti, kteří byli v minulosti otevřeně austrofilští - tedy živly, z hlediska českého i ruského nespolehlivé -, se v nich dostali k moci a podřídili je zcela příkazům, přicházejícím z Londýna. (V souladu s linií ministerstva zahraničních věcí ruský generální štáb ve své zprávě o Dürichovi pro cara ze 17. srpna 1916 konstatoval, že Dürich je představitelem „směru v české otázce mnohem příznivějšího Rusku, než známý profesor Masaryk, žijící nyní v Londýně. Strana českých realistů, v jejímž čele stojí Masaryk, hraje v Čechách velmi nevýznamnou úlohu... co se týče českých organizací v Rusku, tož vůdčí jejich elementy tíhnou k Masarykovu směru.")[84] Gerovský shrnul, že Dürich a Masaryk reprezentují dva protikladné proudy v české politice, jež jsou charakterizovány dvěma knihami: *Rusko a Evropa* od Masaryka a *Rusko a západ* od Josefa Holečka, českého spisovatele novoslovanského zaměření.[85]

Düricha přijal generál M. V. Alexejev i car. Generál byl nespokojen s postupem budování české vojenské jednotky v Rusku doufaje, že Dürich bude jednat s větší rozhodností a pomůže překonat spory uvnitř českého hnutí v Rusku. Nejprve odmítl myšlenku vylodění českých vojáků ve Francii. Ale když Dürich vyzdvihl, že jsou tam potřeba ne tak ze strategických, nýbrž hlavně z politických důvodů, Alexejev řekl, že proti tomu není.[86] Navrhl také, aby Češi, kteří chtějí pracovat v Rusku, vytvořili jednotnou organizaci společně se Svazem česko-slovenských spolků na Rusi.

Třebaže generál Alexejev, náčelník štábu nejvyššího velení, byl příznivě nakloněn vytvoření velkých českých vojenských jednotek

a horlivě podporoval českou věc, měl určité výhrady k Dürichovým vůdcovským schopnostem. Považoval ho pouze za „národní prapor" a vládě doporučoval opatrnost při přijímání definitivních závazků do budoucnosti. Ale protože politické záležitosti spadaly do pravomoce ministerstva zahraničních věcí, odpovědnost za československé organizace v Rusku připadala jemu.[87] Alexejev věděl o praktikách Svazu česko-slovenských spolků na Rusi, jež vyvolávaly protesty. Šlo o vydávání osvědčení o spolehlivosti (na základě kterého byli váleční zajatci propouštěni), výběr důstojníků z řad lidí se „západní" (promasarykovskou) orientací a zastrašování válečných zajatců jiné politické orientace hrozbami, že by mohli být v případě neochoty sloužit v české vojenské jednotce deportováni na Sibiř. Ale také o navrhovanou „národní daň", jež měla být vybírána Svazem. Proto Alexejev dne 23. srpna 1916 doporučil ministerstvu války, aby existující zlořády vymýtilo a urychlilo budování československé armády.[88] Na základě tohoto návrhu měla hlavní kancelář generálního štábu, s pomocí vojenské komise, převzít odpovědnost za vytvoření české vojenské jednotky. Příslušnou jurisdikci měl okamžitě převzít hlavní velitel kyjevského vojenského okruhu. Alexejev zvláště doporučil, aby vojenskou komisi vedl ruský generálmajor Jaroslav Červinka, jenž byl českého původu, mluvil česky a dobře znal české národní cíle. Znal také okolnosti vytváření české brigády a chyby, jež se přitom objevily. Červinka byl kompetentní vypořádat se s celým problémem. Alexejev navrhl, aby nejvyšší posty v českých vojenských jednotkách zaujali ruští generálové a důstojníci, zatímco zbylá místa by zaujali čeští důstojníci a poddůstojníci. Váleční zajatci z řad důstojníků musejí být jako důstojníci přijímáni, s výjimkou těch, kteří nejsou spolehliví. Výběr jakéhokoli druhu „národní daně" od válečných zajatců (pracovali za mzdu v zemědělství a průmyslu) je nevhodný. Vydávání osvědčení o spolehlivosti Svazem by mělo být zrušeno a svěřeno vojenské komisi. Za takových podmínek Alexejev doporučoval urychlené vybudování československé armády.[89]

Alexejev hovořil o těchto věcech také se Štefánikem, jenž se 24. srpna dostavil na nejvyšší velitelství v Mogylevu. Zdůraznil přitom, že je třeba co nejdříve ukončit rozbroje mezi ruskými Čechy. Následně byl Dürich jako místopředseda Česko-slovenské národní rady uznán jejím zástupcem v Rusku dohodou, jež byla uzavřena na schůzi v Kyjevě 29. srpna. Tento tzv. kyjevský zápis podepsali Dürich a Štefánik jménem

Česko-slovenské národní rady v Paříži, Vondrák a Jan Volf za Svaz česko-slovenských spolků na Rusi a Gustav Košík za Slovenskou ligu.[90] Kyjevský zápis se rovnal uznání Düricha za vůdce československého zahraničního odboje v Rusku se všemi důsledky, jež to mělo přinést.

Ve výše zmíněném dopise Sazonovovi z 29. května 1915 Dürich potvrdil, že Češi byli až dosud schopni vyslat do zahraničí pouze dva poslance, Masaryka s pověřením pro Anglii a Düricha pro Rusko. Ale v letech 1916 a 1917 nevypravila Maffie do ciziny žádného dalšího poslance. Poslanci v Čechách navíc zvolili jinou politiku než očekávali Dürich s Masarykem. Očekávajíce svolání rakouského parlamentu rozhodli se jeho čeští členové vytvořit v listopadu 1916 společný poslanecký klub - Český svaz,[91] který zahrnoval všechny české poslance včetně katolíků vyjma dvou státoprávních pokrokářů, dvou emigrantů (Masaryka a Düricha) a sedmi dalších, kteří byli ve vězení (včetně Kramáře a Rašína). Předsedou klubu se stal agrárník František Staněk, prvním místopředsedou sociální demokrat Bohumír Šmeral a druhým místopředsedou mladočech Jindřich G. Maštálka. Současně byl utvořen Národní výbor s předsedou staročechem dr. Karlem Mattušem (v něm chyběli realisté a státoprávní pokrokáři). Členy bylo pět agrárníků, tři mladočeši, tři sociální demokraté, tři katolíci, dva národní sociálové a jeden zástupce moravské Pokrokové strany lidové Adolfa Stránského. Deklarace o ustavení těchto dvou organizací obsahovala prohlášení loajality českých stran k dynastii a říši. Uváděla, že historické poslání říše spočívá zejména v uchování její nedělitelnosti a úplné rovnosti v ní žijících národů. Nový Český svaz hovořil autoritativním tónem, jejž Dohoda musela slyšet. Zastupoval vůli národa a nemohl být snadno zamítnut. Prohlášení dovršilo neslučitelnost české politiky v Rakousko-Uhersku s postupem českého zahraničního odboje.

Český svaz a Národní výbor vyslali své zástupce na korunovaci císaře Karla uherským králem v Budapešti v prosinci 1916. Zvolení zástupci podpořili říši a dynastii ve víře, že bezpečnost českého národa může být zajištěna pouze v rámci podunajské monarchie. Zdeněk Václav Tobolka, mladočeský poslanec a známý historik, který vydával *Národní listy,* a katolický poslanec dr. Mořic Hruban se otevřeně a výslovně distancovali od emigrace - zvláště Masaryka, upírajíce mu právo mluvit jménem českého národa.[92] Roztržka mezi Masarykovou

zahraniční akcí a Českým svazem vyvrcholila 24. ledna 1917, kdy čeští poslanci výslovně zavrhli Masarykovu a Benešovu činnost odmítajíce být jakkoli „osvobozováni" od Rakousko-Uherska.[93] Domácí političtí vůdci měli nepochybně legitimní nárok reprezentovat národ, zatímco emigranti za situace, jaká se vyvinula, prováděli svou akci z vlastní vůle a na vlastní odpovědnost. Beneš, Masaryk a další se pokoušeli čelit této naprosté roztržce mezi domovem a exilem zintenzívněním zahraniční propagandy.

Masarykem vedený zahraniční odboj udržoval české tiskové oddělení v Paříži, s pobočkami v Ženevě, Římě a Londýně. Ženevský úřad vedl dr. Štefan Osuský, píšící články pro švýcarské, francouzské, britské a americké noviny. Úřad v Římě byl založen s finanční pomocí důstojníka Družiny Vladimíra Vaňka v říjnu 1916. Vaněk se v zimě roku 1915 po překročení nepřátelských linií dostal do Čech, kde informoval Kramáře a Rašína o vzniku Družiny v Rusku, audienci ruských Čechů u cara a jeho slibu osvobodit Čechy. Pak se bezpečně vrátil zpět do Ruska.[94] Nyní byl vyslán ministerstvem vojenství do západní Evropy; Benešovi a Štefánikovi poskytl něco ze svých „přebytečných peněz", určených pro financování zpravodajských aktivit. Mezi těmi, kteří pracovali v Londýně v úřadě, založeném Masarykem na konci roku 1916, patřili jeho dcera Olga Masaryková-Halíková, J. Forman a Vladimír Nosek.[95] V New Yorku existovala Slovanská tisková kancelář. Dlouhý seznam těch, kdož přispívali k protihabsburské propagandě, obsahoval Lva Sychravu, Vítězslava Štěpánka, Rudolfa Kepla, Vojtu Beneše a Dürichova zetě, spisovatele Karla Horkého.

V pokusech ovlivňovat veřejné mínění v dohodových státech pomáhali těmto Čechům a Slovákům protihabsbursky zaměření lidé v západní Evropě, Spojených státech a Rusku. Vedle řady Rusů patřili k vlivným osobám, jež se přihlásily k myšlence národní nezávislosti slovanských národů Rakousko-Uherska, Louis Eisenmann, Charles Seignobos, Ernest Denis, Auguste Gauvain, André Chéradame a André Tardieu ve Francii, Henry W. Steed a Robert Seton-Watson ve Velké Británii. André Chéradame, francouzský politický historik, napsal v roce 1916 knihu o gigantickém německém plánu na ovládnutí světa, jenž se již realizoval a byl spjat s dlouhou berlínsko-bagdádskou železnicí.[96]

Ve srovnání s emigranty mohli ruští, britští a francouzští přátelé

československého zahraničního odboje snáze publikovat v tisku svých zemí. Ale i oni naráželi na opozici u těch Západoevropanů, kteří považovali za nutné zachovat Rakousko-Uhersko, ať už z obav před „balkanizací" střední Evropy nebo jejím pádem do ruského vlivu. Když londýnské *The Times* odmítly otisknout několik Seton-Watsonových a Steedových článků, Seton-Watson se pod silným Masarykovým tlakem rozhodl založit nové komentářové noviny s optimistickým názvem *The New Europe.*[97] V nich se vytrvale psalo o tom, že cílem Spojenců má být zničit pruský militarismus a založit na pevných základech nové státy. Seton-Watson v listopadu 1916 napsal: „The New Europe byla založena proto, aby poskytla materiál pro určité schéma rekonstrukce a v hrubých rysech předestřela veřejnosti i vládám dohodových států politiku, na níž má být postavena Evropa budoucnosti."[98] Tento cíl zahrnoval rozbití Rakousko-Uherska a reorganizaci Evropy. Všichni, kdož byli protihabsbursky orientováni, měli nyní vlastní tribunu, takže rozsah jejich propagandy výrazně vzrostl. Ale samotná propaganda nemohla ovlivnit vývoj na frontách, ani změnit politiku velmocí v rozsahu, jak by si přál československý zahraniční odboj.

Kapitola pátá

PŘEDSTAVY O BUDOUCNOSTI STŘEDNÍ EVROPY. BOJ O KONTROLU HNUTÍ ZA NEZÁVISLOST

Od počátku až do konce války chápali Spojenci českou otázku jako součást širších problémů, zahrnujících jejich národní zájmy; šlo o budoucnost Rakousko-Uherska, jeho spojenectví s Německem a německou hegemonii v Evropě, osvobození utlačovaných národů a celkové poválečné politické a územní uspořádání. V počátcích války byla oficiální prohlášení o válečných cílech záměrně neurčitá; závazek Dohody nepřekračoval proslulou deklaraci britského premiéra Herberta Henryho Asquitha z 9. listopadu 1914. Ačkoliv se zmiňovala o „právech malých národů Evropy", výslovně garantovala pouze „bezpečnost Belgie, případně Srbska proti agresi mocných sousedů".[1)]

Nepřipustit německou nadvládu v Evropě zůstalo britským válečným cílem až do konce války - v této otázce existovala mezi Velkou Británií, Francií a Ruskem shoda až do zhroucení režimu Alexandra F. Kerenského v Rusku. Mnohem méně zájmové shody bylo v otázce budoucnosti Rakousko-Uherska. Dlouhotrvající rivalita mezi Ruskem a Anglií za války opadla, ale nezanikla; oba státy měly skryté zájmy v mnoha oblastech včetně střední Evropy. Již bylo uvedeno, že Francie a Velká Británie byly odhodlány k územním ústupkům na úkor Rakousko-Uherska, aby dostaly Itálii do spojeneckého tábora. Ale Londýnská smlouva z 26. dubna 1915[2)] narážela na zájmy a cíle malého spojence Srbska a jeho protektora Ruska. Ostatně Asquithova obhajoba zmíněné smlouvy obsahovala konstatování, že „Rusko, po velmi statečném odporu, utrpělo nezdar".[3)]

Až do svého zhroucení bylo Rusko jako jediné z dohodových států vystaveno domácímu tlaku, aby přijalo veřejný závazek osvobodit Čechy a Slováky z cizího jha. Mnozí Rusové a zvláště Češi a Slováci žijící v Rusku, jichž bylo před válkou zhruba 100 000[4] a jejichž počet za války stoupl díky přílivu velkého množství válečných zajatců na několik set tisíc, věřili, že osvobození Čechů a Slováků je historickým posláním Ruska a slovanskou povinností. Ruské vojenské kruhy ostatně uznávaly, že české vojenské jednotky bojující bok po boku s Rusy jsou důležitou částí jejich psychologické války proti nepřátelským oddílům, složeným z vojáků české a slovenské národnosti. Uvědomovaly si, že účinnost jejich propagandy závisí do značné míry na politice, protože jestliže by oficiální politická prohlášení odporovala propagandě, ztrácela by propaganda na důvěryhodnosti. Podobné tlaky neznala ani Francie, ani Anglie, jelikož tyto země byly neslovanské a neměly žádné historické či politické vazby k Čechům a Slovákům; počet zástupců obou národností v těchto zemích byl ostatně zanedbatelný. Avšak novináři v obou zemích uvažovali o budoucnosti Rakousko-Uherska a spekulovali o budoucím uspořádání střední Evropy a Balkánu. Kromě toho ministerstva zahraničních věcí musejí mít připravenou politiku pro budoucnost a je obvyklé, že existují plány pro různé eventuality, zvláště vyžaduje-li si to národní zájem.

Na český problém byla Dohoda poprvé upozorněna v září 1914. Kramářova skupina v Praze zmocnila Vladimíra Síse, aby se spojil s dohodovými diplomaty v Sofii a vyzvěděl od nich, co si myslí o Češích a jejich budoucnosti a jak si představují způsob, jímž by Češi mohli Spojencům pomoci ve válce.[5] Přímou odpověď dostal Sís od britského vyslance: britské zájmy vyžadují zachování Rakousko-Uherska, aby se zabránilo vzrůstu ruského vlivu ve střední Evropě. Podobně francouzský vyslanec trval na nutnosti zachovat monarchii. Avšak doporučil, aby Češi a Maďaři převzali politickou iniciativu, chopili se vedení a společně zlomili německý vliv ve státě. Oproti svým západním kolegům se ruští diplomaté v Sofii vyhnuli určité odpovědi na Sísovy dotazy vyjádřivše velký zájem o Kramářův politický program. Váhavý postoj ruské vlády byl nepochybně zapříčiněn rozhodným stanoviskem, který k otázce Rakousko-Uherska zaujali západní Spojenci.

Již v roce 1915 vydal Seton-Watson pamflet s názvem *Co je za války v sázce*[6], v němž narýsoval „novou Evropu" podle svých představ.

Předpokládal rozčlenění Rakousko-Uherska a Turecka, protože pouze touto cestou mohly být spoutány německé imperialistické plány. „Nová Evropa", o níž snil, předpokládala osvobození podrobených národů a záruky „plné jazykové a kulturní svobody" pro ty menšiny, „jejichž oddělená existence" je z důvodů „geografických a hospodářských" nemožná.[7] „Novou Evropu" budou přirozeně muset spravovat nové vlády. Jejich orientace byla svrchovaně důležitá pro ty, kteří navrhovali rozbití habsburské monarchie.

Orientaci vládních institucí určují lidé, kteří je řídí. Plánovači „nové Evropy" museli proto nalézt cestu, jak kontaktovat a ovlivňovat politické síly, které se v nových státech mohou dostat k moci. Je dobře známým sociologickým jevem, že větší skupiny jsou ovládány menšími. Tedy schopný charismatický vůdce může, jsou-li příznivé podmínky, dát směr celému státu. Seton-Watson vkládal velké naděje v Masaryka, prozápadního vůdce českého zahraničního odboje, který si díky svému manželství vytvořil vazby k anglo-saskému světu. Seton-Watson však neměl takové postavení, aby mohl poskytnout jménem vlády Masarykovi nějaký určitý závazek a Masaryk byl dostatečně inteligentní, aby si tuto skutečnost uvědomoval. Sám se rozhodl vsadit na vítězství Dohody a schopnost Velké Británie pomoci mu - pokud si to sama bude přát - v uskutečňování nového řádu ve střední Evropě. Oficiálně Masaryk přijal učitelské místo na nově zřízené škole slovanských studií na King's College s platem dvou set liber ročně. Svou úvodní přednášku 19. října 1915 pronesl na téma *'Problémy malých národů v evropské krizi'*.[8] Na King's College Masaryk příležitostně přednášel až do svého odjezdu do Ruska v květnu 1917.

Ruská oficiální politika během prvních dvou válečných let nebyla, pokud šlo o českou otázku, vždy v souladu s veřejným míněním. Váhání vlády následovat přání veřejnosti a poskytnout otevřenější podporu českému zahraničnímu odboji mělo vnitřně- i zahraničně-politické příčiny. K nim se řadila možnost, že Centrální mocnosti zorganizují vlastní legie ze zajatých ruských poddaných neruské národnosti, opozice západních Spojenců vůči rozbití Rakousko-Uherska, nedostatek zbraní a vojenského materiálu i přebytek ruských branců a potřeba kvalifikovaných dělníků ve válečném průmyslu. Ruská vláda s nelibostí pozorovala poměry mezi Čechy a Slováky v Rusku, jejich třenice a ideologické spory. Měla velmi dobré informace o nezdaru Koníčkovy mise v západní Evropě a ve Spojených stá-

tech v letech 1914-1915, o úderech, jež domácí hnutí za nezávislost utrpělo zatčením Kramáře a o Masarykově převzetí vedení československého zahraničního odboje. Obnovený ruský zájem o českou otázku vyprovokovaly články v britském a francouzském tisku s návrhy na nové uspořádání ve střední Evropě. Svou roli sehrála i britská pomoc rakousko-uherským exulantům. Ruští zpravodajští důstojníci a experti ministerstva zahraničních věcí nalézali mezi těmito událostmi souvislosti.[9]

Britský a francouzský zájem o emigranty a jejich návrhy podnítila kniha Friedricha Naumanna *Mitteleuropa*, vydaná na konci roku 1915 a rychle přeložená do angličtiny.[10] Mnozí Angličané byli záhy přesvědčeni, že pangermanismus ohrožuje britské zájmy na Středním Východě a dokonce i v Indii. Agitace pangermánů v Německu a Rakousku pod vedením Naumanna a těsná spolupráce Rakousko-Uherska s Německem při vedení války činily hrozbu Německem ovládané Evropy reálnější, zvláště po pádu Srbska. Když na jaře 1916 němečtí nacionalisté v Rakousko-Uhersku výslovně souhlasili s navrhovaným vznikem *Mitteleuropy*, Spojenci si začali uvědomovat, že malé národy Rakousko-Uherska mohou být velice důležité ve snaze nepřipustit německou hegemonii v Evropě. Vládnoucí kruhy dohodových zemí začaly brát vážně již zmíněnou knihu André Chéradama a jeho projekt „Spojených států střední Evropy", vzniklých na troskách Rakousko-Uherska. Za předpokladu porážky Centrálních mocností Chéradame navrhl založit federaci, jež by se stala bariérou německé snaze proniknout na Balkán a Blízký Východ a zároveň bariérou ruskému úsilí ovlivňovat situaci ve střední Evropě.

Ruští zpravodajští důstojníci, zejména Svatkovskij, si povšimli, jak Britové a Francouzi využívají české emigranty ve svých zpravodajských operacích vycházejíce z toho, že tito exulanti by mohli po válce stanout v čele českého státu. Ve zprávě z Paříže ze 17. dubna 1916 Svatkovskij informoval Sazonova o novém vývoji. Doporučil ruské vládě věnovat více pozornosti českým a slovenským záležitostem, aby po válce nebyl středoevropský problém řešen „v rozporu s ruskými zájmy".[11] Již v únoru téhož roku předložil odborník na střední Evropu na ruském ministerstvu zahraničních věcí Alexander Gerovskij vládě memorandum, v němž vyzdvihl velký význam Čechů a Slováků pro poválečné uspořádání v Evropě.[12] Gerovskij stejně jako o dva měsíce později Svatkovskij navrhl, aby ruská vláda zasáhla do českého zahra-

ničního odboje. Jinak by koncem války mohla být česká otázka vyřešena proti ruským zájmům. Zdůraznil, že český zahraniční odboj vede Masaryk, který je znám svým protiruským zaměřením a je „více než pravděpodobně pod zahraničním finančním vlivem". Gerovskij proto doporučil utvoření proruského centra československého zahraničního odboje, čímž by se vyvážily Masarykovy aktivity v Anglii a Francii a obhájily ruské zájmy. Většina Čechů a Slováků je podle Gerovského rusofilská, avšak organizace českých exulantů stojí pod vlivem Masaryka, nepřítele Ruska. Ve srovnání s Anglií a Francií má Rusko velkou českou kolonii a mělo by toho využít. Bylo by snadné zformovat v Rusku proruskou exilovou skupinu; Gerovskij uvedl Josefa Düricha, poslance vídeňského parlamentu, jako nejlepšího zástupce těch českých emigrantů, kteří byli plně oddáni Rusku. Navrhl ministerstvu zahraničních věcí co nejdříve přivést Düricha do Ruska, aby se mohl ujmout řízení nové ústřední organizace. Zdůraznil však, že Dürich musí přijet nikoli jako zástupce Masaryka, ale jako reprezentant českého a slovenského národa. Jistě, Dürich není v zahraničí příliš známý; je proto nutné, napsal Gerovskij, „postarat se, aby známý byl". Jestliže - jak tvrdili Masarykovi stoupenci - Dürich postrádal patřičnou autoritu, bude nutné z něj vůdčí osobnost udělat, což by bylo „v zájmu Ruska a Slovanstva".[13] Toto memorandum uspíšilo Dürichův příjezd do Ruska.

Expert na rakousko-uherské záležitosti ruského ministerstva zahraničních věcí M. Priklonskij vycházel z předpokladu, že Dürich se stane protiváhou Masarykovi, Benešovi a jejich stoupencům v západní Evropě. Navrhl, aby pod tajným dohledem ministerstva vznikly v Rusku dva výbory - český a slovenský (zároveň měly být vytvořeny výbory haličsko-ruský, slovinský, srbský a chorvatský). Protože Dürich neměl peníze a žil v exilu v chudobě, výbor, jemuž měl stát v čele, měl být tajně financován ruskou vládou. Právě tak, jako byla „nejdůležitější česká tajná společnost" a její slovenský protějšek ve Spojených státech financovány od května 1916 britskou vládou,[14] měl být Priklonským navržený ústřední orgán pro české a slovenské exulanty v Rusku placen ruskou vládou.[15]

Britský ministr válečného zásobování E. S. Montagu si v srpnu 1916 poznamenal, že velmoci mají „rozdílné a nesouvisející" nároky a zájmy v mnoha oblastech včetně střední Evropy.[16] Na podzim 1916 proto britský premiér vydal ministerstvu zahraničních věcí po-

kyn, aby připravilo memorandum s návrhem zásad pro územní uspořádání v Evropě. Britská vláda diskutovala i o budoucím válečném řešení; členové válečného kabinetu si měli k tomuto tématu připravit písemné podklady.[17]

Memorandum ministerstva zahraničních věcí, vypracované sirem Ralphem Pagetem a sirem Williamem Tyrrellem, počítalo se dvěma alternativami: „jednak vítězstvím Dohody, jednak patovou situací."[18] Pojednání o druhé možnosti bylo stručné; pouze předpokládalo, že válečných cílů nelze dosáhnout a vláda tedy musí rozhodnout, jakou cenu zaplatit za mír. Naopak dokument obsahující první eventualitu byl obsáhlý; podle Lloyda George to bylo „první oficiální prohlášení, v němž to, co vešlo ve známost jako sebeurčení, tvořilo zásadu nové úpravy státních hranic".[19] Memorandum však ve skutečnosti konstatuje, že ačkoli zásada národnosti by se mohla stát jedním z rozhodujících faktorů v poválečných územních úpravách, při konkrétním uplatnění tohoto principu bude britský postoj „závislý na celkových okolnostech a na britských zájmech především".

Ona část memoranda, jež vychází z předpokladu úplného vítězství Spojenců, je nejdůkladnějším pojednáním o územním uspořádání, přičemž počítá se zánikem Rakousko-Uherska. Ohledně Polska nabízí tři alternativní řešení, ale nakonec upřednostňuje „vytvoření polského království s ruským velkoknížetem na trůně". Protože toto království by bylo spojeno s Ruskem pouze personální unií, bylo by „jedním z nejmocnějších států mezi samostatnými zeměmi, které podle očekávání vzniknou po rozpadu podunajské monarchie. Z anglického a francouzského hlediska bude tento konglomerát států účinnou překážkou proti ruské nadvládě v Evropě a německé rozpínavosti směrem na Blízký východ". Memorandum se zabývá též budoucím jihoslovanským státem a rozpadem Rakousko-Uherska podotýkajíc, že ať už Centrální mocnosti zvítězí či prohrají, „Rakousko-Uhersko zůstane, ve všech svých záměrech a cílech, podřízené svému spojenci". Jeho další existence proto není žádoucí.

Pokud jde o Čechy, jsou v memorandu zvažovány tři alternativy: „1) vytvoření samostatného státu; 2) spojení Čech s jihoslovanským státem; 3) připojení Čech k polskému království." Paget a Tyrrell zastávají názor, že třetí řešení - připojení Čech k Polsku - „si přejí prozíraví Poláci i Češi". Unie obou zemí „by velmi podstatně podpořila

hospodářský rozvoj Polska" a Češi by na druhé straně „plně ocenili prospěch z vyšší polské kultury a civilizace".

V další části memoranda se autoři zdůraznivše, že se pokusili „vypracovat schéma odolné vůči proměnám času", zabývali velmi důkladně otázkou výzbroje. Námětem je omezení výzbroje v souvislosti se „vznikem Ligy společnosti národů, jež bude připravena použít sílu proti každému státu, který poruší normy mezinárodního práva". Paget a Tyrrell si nečiní iluze, že „taková organizace se stane vskutku efektivní dříve, než se národy naučí podřizovat své osobní a individuální ambice a sny prospěchu společnosti národů". Memorandum bylo členům vlády předáno bez jakéhokoli doporučení nebo komentáře sira Edwarda Greye; vláda jej nebrala v úvahu, dokud nebyly vytvořeny válečný kabinet a vláda impéria v roce 1917.[20] Členové britské vlády se různili v názorech, jak přistupovat k Rakousko-Uhersku a rozhodně ne všichni pohlíželi optimisticky na výsledek války. Např. lord Henry Lansdowne varoval, že odpovědnost těch, kdo válku zbytečně prodlužují, není menší než těch, kdo ji zbytečně vyvolali.[21] Tajemník výboru obrany impéria plukovník sir Maurice Hankey, jenž se záhy stal tajemníkem válečného kabinetu, vyzdvihl, že skoro veškeré území, jehož Dohoda hodlala v důsledku války dosáhnout, „je stále ještě obsazeno nepřítelem". Naopak „územní cíle, jichž chtěl nepřítel dosáhnout, všechny či téměř všechny momentálně okupuje".[22]

Ruské ministerstvo zahraničních věcí stejně jako britské připravovalo důvěrná memoranda, zabývající se budoucím uspořádáním Evropy. Tři z nich, která mezi 19. zářím a 30. říjnem 1916 vypracoval M. Priklonskij v politické sekci ministerstva a zaslal jeho zástupcům v ruském generálním štábu, se věnovala speciálně českému problému. Datum 19. září neslo „Důvěrné memorandum ministerstva zahraničních věcí o československé otázce", „Dodatek k důvěrnému memorandu o československé otázce" byl datován 3. října a memorandum ze 30. října 1916 tvořilo dodatek k prvnímu pod označením „Rusko, Anglie a otázka československého státu. Podmínky vzniku tohoto státu".[23]

Úvodní část prvního memoranda se zabývá významem Čechů a Slováků pro Rusko, přinášejíc - v kontextu evropských dějin - stručnou historii sedmi a půl milionů Čechů a dvou a půl milionů Slováků. Upozorňuje na vědecký, literární a politický příspěvek Čechů, kteří jsou charakterizováni jako odolný a vytrvalý národ, žijící ve výji-

mečně příznivých podmínkách. Čechy a Morava představují jedno z nejdůležitějších hospodářských center habsburské monarchie. Naopak Slováci žijí v mnohem méně příznivých podmínkách a jsou méně energičtí než Češi. Oproti Čechám není Slovensko příliš vhodné pro rozsáhlý průmyslový rozvoj. Ačkoli Slováci nehrají v politickém životě Uher významnou roli, ve spojení s Čechy by se mohli stát velice důležitým faktorem při utváření československého státu, v nějž obě skupiny po válce doufají.

Memorandum dále připomíná, že důležité osobnosti ve všech dohodových státech chtějí „stvořiti takové státní organismy na rozvalinách nynější rakousko-uherské monarchie, které by mohly býti nadějnou bariérou proti germánské expansi na východ". Priklonskij zdůrazňuje, že André Chéradame podal nejjasnější výklad německých plánů „na postupné politické a hospodářské podrobení celé střední Evropy, balkánského poloostrova a tureckého východu Německu, jejichž provedení má umožnit Němci projektovaná a částečně již uskutečněná železnice z 'Hamburku do Bagdádu'". Chéradame věřil, že „Spojené státy střední Evropy" navždy znemožní podobný vývoj. Ale nehledě na to, který plán se uskuteční, české území bude mít z geografických důvodů obrovský význam. Politický systém v českých zemích je velmi důležitý pro osud celé Evropy, jak vystihl Bismarck výrokem, že kdo ovládá Čechy, ovládá Evropu. Tuto oblast nyní kontroluje Rakousko-Uhersko, jež je pouhým německým „předvojem na cestě k Balkánu a Východu".

„Není proto divu," pokračuje text memoranda, „že osvobozenecké hnutí, které nyní začalo - tajně v hranicích samého Rakousko-Uherska a zjevně mezi českými a slovenskými emigranty - setkalo se s živým zájmem u našich spojenců." Priklonskému je jasné, že Anglie a Francie si přejí řídit československé hnutí způsobem, výhodným pro jejich vlastní cíle. Tuto ochotu „sotva lze vysvětliti jen pouhou přirozenou sympatií k českému národu, již dávno bojujícímu za svou národní svéráznost". Anglie založila pro Masaryka profesorské místo a britská vláda se snaží učinit z Londýna středisko českého národního hnutí. Je zjevné, že „k soustředění věcí českého osvobození v této, byť i přátelské a spojenecké zemi není vážných důvodů, neboť Čechů a Slováků je v Anglii velmi málo a Angličany nic nepojí s Čechy a Slováky". Navíc Masarykova kontrola československých organizací je stěží odůvodněná. Ačkoli je ve své vlasti znám jako profesor, „byl v říšské

radě jediným představitelem nejmenší z českých politických skupin, české strany realistické, která jediná ze všech byla naladěna odmítavě vůči Rusku a jeho státnímu ústrojí". (To není zcela přesné: sociální demokraté také neschvalovali carismus.) „Osobní politické nálady Masarykovy jsou dosti charakterizovány např. jeho dvousvazkovou prací *Russland und Europa*, vydanou v roce 1913 v Lipsku." V této knize, „napsané tónem nanejvýš nesympatisujícím a nepříznivým pro naši vlast a u nás zakázané, Masaryk staví proti Evropě Rusko jako zemi zaostalou, jíž je evropská kultura nedostupna".

Neméně nevýhodné pro Rusko by bylo „přenesení těžiště českého *osvobozeneckého hnutí i do Francie", kde tak jako v Anglii „je velmi* malý svět Čechů a Slováků, kde stejně chybí tradice těsného styku se slovanským světem..." Je nutné uvědomit si skrytý záměr Chéradama. Cílem jeho představy „Spojených států středoevropských" je omezit velký ruský vliv v této oblasti „v případě úspěšného konce války, o němž spojenci nepochybují". Priklonskij proto tvrdí, že Rusko „musí vzíti do svých rukou řízení československé otázky, jež je událostmi patrně vážně postavena do popředí, nepředurčujíc však... formu, v jaké by se mohl konec konců utvořiti československý stát". V každém případě nasměrování českých událostí „dalo by nám v každém případě možnost... odvrátiti možnost nežádoucích orientací a odstínů". Rusko je nutně více zainteresováno na české otázce než ostatní Spojenci, protože české země představují „západní předvoj Slovanstva a které, jak je výše uvedeno, mohou býti za příznivých okolností baštou proti bojovnému germanismu, usilujícímu o oblasti, v nichž se historicky rozvíjel převážně ruský vliv".

Nejpřesvědčivější důvody, jež Priklonského analýza uvádí pro ruskou angažovanost v české otázce, jsou: zaprvé skutečnost, že Češi jsou slovanský národ, nepostradatelný v jakémkoli německém uspořádání; dále Čechy „svým geografickým postavením a národním složením mohou míti velký význam pro poměr Ruska k otázce polské a ukrajinské"; a konečně „česká země může míti pro nás vážný hospodářský význam pro svůj vysoký rozvoj průmyslu a zemědělské techniky". (Čechy byly nejprůmyslovější provincií Rakousko-Uherska.) Priklonskij uzavírá, že je jedině přirozené, aby Rusko mělo „rozhodný vliv na budoucí zřízení této země". Právě tak je přirozené, že prostředkem k tomuto cíli jsou čeští a slovenští váleční zajatci, kteří představují významný díl Čechů a Slováků v produktivním věku, zastupující všech-

ny sociální třídy a povolání. Je nepochybné, že váleční zajatci, na něž chtějí působit cizozemci, mohou sehrát velkou roli v osvobozování českých zemí a Slovenska a mít velký vliv na budoucí politickou orientaci státu. Je tedy třeba, aby je svému politickému vlivu podřídilo Rusko.

Druhá část memoranda se zabývá „československou organisací v Rusku". Začíná stručným popisem počátků českého odboje doma a v zahraničí. Na počátku války byl v Praze založen tajný komitét z předáků nejdůležitějších čes.ých politických stran, zastoupených ve vídeňském parlamentu, který se rozhodl organizovat politickou akci doma a v zahraničí. Výsledkem byla pasívní rezistence vůči rakousko-uherským vládním institucím a masové přebíhání českých vojáků rakouské armády k ruským vojskům. Ačkoli mnozí z nich předtím na frontě statečně bojovali, vzdali se Rusům.

Pokud jde o zahraniční akci, je ministerstvu zahraničních věcí známo, že „na počátku války odejel za hranice profesor Masaryk", k čemuž „obdržel svolení rakouských úřadů. Patrně žádného zmocnění od pražského komitétu [Maffie - pozn. překl.] nedostal". Masaryk žil nejprve ve Švýcarsku, zůstávaje politicky nečinný. Avšak „jakmile se ruská vojska objevila v Karpatech, otevřeně zvedl prapor české samostatnosti, a aby uskutečnil tento cíl, vydal se do Paříže a do Londýna". V Londýně dostal stolici slavistiky, „což dalo anglické vládě možnost poskytnouti mu prostředky". Masaryk pak založil k propagačním účelům v západní Evropě český komitét. „V první době byl komitét složen všeho všudy ze dvou osob - samotného Masaryka jako předsedy a profesora Beneše (sociálního demokrata) jako sekretáře, přičemž Masaryk zůstal v Londýně a Beneš přenesl svou činnost do Paříže, která byla vybrána za místo oficielního pobytu komitétu." (Priklonskij přiznává, že informace ministerstva možná nejsou vždy přesné a že jejich věrohodnost nelze ověřit.)

„Agitace Masarykova," pokračuje memorandum, „nepřímo přenesla se i do Ruska, kde souběžně již v prosinci 1914 byl utvořen z českých a slovenských dobročinných organisací, existujících dříve u nás, Svaz česko-slovenských spolků na Rusi." Od samého počátku existence Svazu „dala jeho činnosti směr hrstka osob, sympatisujících s Masarykem a řídících se pokyny, které od něho periodicky dostávaly - totiž Čermák, Vondrák, Klecanda, Pavlů a Pučálka... Takto se Svaz stal vykonavatelem Masarykova vlivu na Čechy a Slováky", žijící v Rusku.

Prvním činem Svazu bylo zformování české armády a obstarání finančních prostředků. Pod záminkou nezatěžování ruské vlády měl Svaz získat prostředky půjčkou od Francie a Anglie. „Patrně tuto myšlenku vnukl Masaryk, který doufal takto vytvořiti a dostati do svých rukou základní prvky budoucího českého státu - vojsko a finance." Jako základ pro armádu „použil dobrovolnické české družiny, vytvořené z podnětu Koníčka-Horského a sestavené z Čechů a Slováků, žijících v Rusku a nemajících vztahu k žádné politické agitaci". Svaz nejprve žádal, aby byli do Družiny zařazováni čeští a slovenští váleční zajatci; teprve poté přišel s plánem na vytvoření větší československé armády. Zároveň požadoval, aby byli osvobozeni „zajatci, za jejichž spolehlivost se Svaz zaručí". Ministerská rada zvažovala tento plán 15. června 1915, ale definitivně nerozhodla. Avšak „na počátku dubna r. 1916 Vondrák... byl poctěn štěstím, že byl přijat Gosudarem Imperátorem. Při této příležitosti jeho Císařské Veličenstvo milostivě ráčilo vyjádřiti v zásadě souhlas s osvobozením zajatých Slovanů". Svaz krátce poté, 26. dubna 1916 (podle ruského kalendáře), zorganizoval sjezd česko-slovenských spolků se záměrem hovořit o dalším vývoji, a to „podle Masarykových instrukcí, které právě tehdy došly". Ministerstvo zahraničních věcí nedokázalo rekonstruovat obsah těchto instrukcí a některých důvěrných diskusí na sjezdu, protože „o důvěrných schůzích sjezdu v protokolech žádných údajů není". Sjezd se rozhodl přemístit kancelář Svazu z Petrohradu do Kyjeva a „za předsedu byl zvolen ruský poddaný české národnosti, volyňský statkář a zemský zástupce... Václav Vondrák". Fakt, že, „vůdčím činitelem zvolena tato osobnost, známá svým ukrajinofilstvím a levými tendencemi, nemluvíc o tom, že je zjevným přívržencem Masarykovým, velmi znesnadňuje úkol obhájiti ruské státní zájmy při dalším rozvoji české otázky. Nesnáze zvyšují se tím, že Správa nachází se v Kijevě - daleko od ústředních ruských úřadů".

Priklonskij připomíná, že pravomoc, udělená Svazu, registrovat válečné zajatce a vydávat osvědčení, na jejichž základě mohou být propuštěni, vedla k tomu, že Svaz získal nad zajatci přímou a vládou nekontrolovanou moc. Svaz ji používal ke zvýšení počtu svých příznivců a terorizování odpůrců, jimž vyhrožoval deportací na Sibiř na základě podezření z oddanosti k Rakousku. Tatáž moc umožnila Svazu zavést „zdanění Čechů a Slováků žijících v Rusku, zajatců, vojnou povinných a dokonce i ruských poddaných... Značná část obnosů,

přicházejících touto cestou, má býti zaslána zahraniční masarykovské radě na základě tajných protokolů, podepsaných 6. července a 6. srpna t. r. v Londýně Masarykem a zástupcem Svazu...". „V celku činnost nynějších vůdců Svazu je charakterisována tím, že oni všichni a mezi nimi i sám Masaryk, netěšíce se žádnému politickému vlivu ve své vlasti, snaží se ho dosíci na základě stavu, vytvořeného v Rusku mocí ruské vlády, ač jsou v postatě nepřáteli naší státnosti, a schovávají se za vnější oddanost k naší vlasti jen proto, že béřou v úvahu přítomnou situaci."

„Skryté nebezpečí" spočívá dále v praxi Svazu vysílat „zkušené agenty" do táborů válečných zajatců k náboru nových vojáků. Tito „zkušení agenti" mohou v rámci výběru důstojníků pro české vojenské jednotky snadno vytvořit „kádr agentů, poslušných Masaryka nejen za války, ale i v době následujícího míru". Proto „je neméně důležito přesně vymeziti účast organisace při získávání dělníků pro obranu, aby byl také odstraněn vliv nežádoucích nám elementů". Tuto záležitost je třeba dle Priklonského návrhu svěřit ministerstvu války, protože - bude-li nynější praxe pokračovat - všichni představitelé českého politického hnutí v Rusku by se lehce mohli stát pouze Masarykovými stoupenci. „V tomto ohledu je zvlášť výhodné, že nedávno přijel k nám zmocněnec pražského komitétu Dürich, dávno známý svou oddaností k Rusku," říká Priklonskij. „... přijel právě v okamžiku, kdy se projevily negativní stránky československé organisace, která u nás vznikla." Narozdíl od Masaryka, jenž svou činnost v Anglii a Francii provozuje bez mandátu pražského výboru Maffie, „Dürich byl řečeným výborem do zahraničí vyslán a Kramář, známý svou oddaností k Rusku, se na tomto rozhodnutí podílel". Dürich je „poslancem... agrární strany, nejpočetnější z českých parlamentních skupin". Po dlouhou dobu je znám jako přítel Ruska a „ctitel jeho duchovní, národní a státní kultury". Po odjezdu z domova žil ve Švýcarsku a ve Francii, kde „našel již organisaci, zřízenou Masarykem. Ten se své strany přemluvil Düricha, aby v zájmu jednoty české věci přijal v ní účast. Když Dürich přijel do Ruska, předložil ministerstvu zahraničních věcí program své činnosti a vyjádřil při tom naprostou ochotu, říditi se pokyny ruské vlády. Dürich byl 18. srpna 1916 přijat carem a předtím generálem Alexejevem, s nímž diskutoval o své příští činnosti v Rusku".

Uznávaje Dürichovu značnou autoritu v Čechách „Svaz se svole-

ním vojenských úřadů svolal v Kijevě, kde se soustřeďuje činnost jmenované organisace, uvítací schůzku..." Shromáždění za účasti několika tisíc místních Čechů Düricha s nadšením uvítalo a prohlásilo jej za „jediného a absolutního" zástupce všech Čechů a Slováků v Rusku. Předseda Svazu Vondrák nemohl tomuto vývoji zabránit; vedení Svazu si uvědomilo, že nemůže odstranit Düricha z vedoucí pozice v Rusku. Proto s pomocí Štefánika, nového člena Masarykovy Národní rady, který přijel z ciziny se zvláštními pokyny od Masaryka, navrhlo uznat Düricha za zástupce českého národa v Rusku za podmínky, že Dürich uzná Národní radu. „Nechtěje činiti obtíže, Dürich považoval za možné dočasně přijmouti tuto nabídku."

Priklonskij z toho vyvozuje, že československé organizace v Rusku, původně založené k dobročinným účelům, si osvojily politicko-vojenskou autoritu. Nezdravé ovzduší, v němž se pohybují, vedlo ke zformování disciplinované, na zahraničních principech stojící vojenské jednotky. Ta je poslušna příkazů od cizích organizací, které užívají Svaz k účelům neslučitelným s ruskými státními zájmy. Třetí část memoranda se proto zabývá potřebou uvést činnost československých skupin v Rusku do souladu s ruskými politickými záměry.

První a nejpřednější úkol podle Priklonského „záleží v tom, aby byla odstraněna jakákoli závislost u nás působící československé organisace na vnějších vlivech a vytvořeny podmínky, za nichž by se její činnost rozvíjela pod dozorem a vedením ruské vlády, tak aby Češi a Slováci po válce, ať by byly její konkrétní výsledky jakékoli, byli ve své vlasti nositeli ruského vlivu". Je dále žádoucí, aby se hlavní centrum celého československého národního hnutí, rozptýleného nyní po celém Rusku a dalších dohodových zemích, nacházelo v Rusku, kde je v důsledku války soustředěno obrovské množství Čechů a Slováků, a ne v zemích, kde „je jen několik agitátorů, kteří se neopírají o národní vrstvy".

Ve druhém memorandu ze 3. října 1916 Priklonskij probírá budoucí politickou organizaci Čech a Slovenska; detailnější a definitivní řešení bude ovšem možné až po válce. Předpokládá tři možnosti: 1. Čechy a Slovensko setrvají v rámci rakousko-uherské monarchie; 2. budou jako autonomní jednotky v čele s ruským místokrálem připojeny k Rusku (Kramářův projekt); 3. vytvoří samostatný stát.

Po krátké zmínce o první možnosti, která nemůže být trvalým řešením české a slovenské otázky, přechází ke dvěma zbývajícím alterna-

tivám. Priklonskij se domnívá, že za dané situace bude obtížné dosáhnout připojení Čech a Slovenska k Rusku, protože to narazí na odpor Francie a Velké Británie. Připomíná, že stoupenci Chéradama plánují vytvořit proti Rusku na troskách Rakousko-Uherska „Spojené státy středoevropské". Anglie se mimoto snaží vytvořit středisko nejen pro československý zahraniční odboj, ale i pro obdobná hnutí dalších utlačovaných národů Rakousko-Uherska, např. jihoslovanský výbor. Britové mají zvláštní zájem v Uhrách, které chtějí po zhroucení monarchie připojit ke „Spojeným státům středoevropským". Zde je třeba si zvláště všimnout „agitace vlivného listu *The Morning Post*..., která je... významným symptomem zájmu anglických politických kruhů o osud Uher". List opakovaně „vyzývá Angličany, aby se obírali studiem otázky hranic a úlohy budoucího maďarského státu mezi národy jej obklopujícími". Také Itálie začala projevovat zájem o Uhry. „Se zřetelem ke všem těmto úvahám je třeba souditi, že v uskutečnění uvedené druhé kombinace, týkající se československých zemí, zaujímajících ve střední Evropě centrální postavení, západní mocnosti pravděpodobně viděly by nebezpečí pro evropskou rovnováhu, o jejíž zabezpečení velmi výrazně se snaží." Ostatně dle Priklonského připojení Čech a Slovenska by Rusku neprospělo, „aspoň v současné politické situaci", protože připojení slovanských, avšak „katolických národností, vychovaných v prostředí germánské kultury a historicky nespojených s ruským státním životem, učinilo by úkoly státní správy, beztoho složité, ještě složitějšími".

Priklonskij proto doporučuje třetí možnost - vznik samostatného státu - jež by „mnohem více odpovídala reálným politickým zájmům Ruska...". Většina českých a slovenských politických představitelů směřuje k tomuto cíli, který si z mnoha důvodů přejí dosáhnout také ruští spojenci.[24] Pokud budou okolnosti vzniku nezávislého československého státu přát, forma jeho vlády bude buď monarchistická, nebo republikánská. Bylo by „nejpřirozenějším... ponechati výběr vládní formy samotným Čechům a Slovákům, aniž by byl na ně činěn nátlak jakýmkoli vnějším činitelem... k republikánské formě vládní kloní se ta část českých politických kruhů, která vidí základ plánů své státní tvorby v těsném politickém a hospodářském sjednocení s republikánskou Francií. Ohromná většina českého národa a inteligence sní však o obnovení historické koruny sv. Václava". V takovém případě „rozhodující význam bude míti otázka, jaká dynastie se

upevní na českém trůnu. Určující vliv dynastií na vývoj mladých politických organismů již dostatečně zřetelně se projevil v osudech Bulharska a jiných států (...rumunského, řeckého, norského)".

Podle Priklonského existují čtyři možnosti při výběru československé dynastie: národní, jihoslovanská, ruská a západoevropská. První by vedla k prestižním bojům mezi aristokratickými rody a pak mezi zvolenou dynastií a „demokratismem Čechů". Jihoslovanské vládnoucí rody jsou ve slovanském světě silně neoblíbené, a to i ve svých vlastních zemích. To je důvod, proč čeští a slovenští politici dávají přednost vytvoření autonomní provincie pod žezlem ruského panovníka nebo království v čele se členem ruského vládnoucího rodu.

Priklonskij se domnívá, že „velmi nepatrná menšina" českých politiků, vedená Masarykem, si přeje založit české království s princem z anglického královského rodu.[25] Tito jedinci jsou ponejvíce ovlivněni rolí, již Británie hrála v Evropě, a pomocí, kterou poskytla nejenom Čechoslovákům, ale také dalším národním osvobozeneckým hnutím z řad národů utlačených Rakousko-Uherskem. Ačkoli na první pohled anglická dynastie na českém trůnu neznamená pro Rusko hrozbu, „při podrobnějším rozboru ukazuje se, že tato kombinace je schopna vésti k důsledkům pro nás velmi nežádoucím". Pokud by se realizovala, Masaryk by ihned a automaticky začal hrát vedoucí politickou roli, protože má podporu britských politických kruhů a kontroluje české politické hnutí v Anglii a jejích koloniích. Priklonskij uvádí, že Masaryk, který byl podrobně charakterizován v předcházejícím memorandu, „do nynějška netěšil se jako politik zvláštní popularitě doma", ale jako profesor vštěpoval univerzitní mládeži odcizení vůči Rusku a pohrdání Ruskem, které je podle něj zaostalým státem. Je zřejmé, že „v tomto případě byl by již mocným vštěpovatelem krajních západních idejí". Školský systém podle britského vzoru a cesty do Anglie za účelem dokončení studia by Rusko odcizily Čechům, kteří by tak byli ztraceni pro politický a duchovní vliv Ruska. Antipatie k Rusku, nyní omezená na Masarykovu skupinu, by se rozšířila, protože autor knihy *Rusko a Evropa* a jeho ideologičtí stoupenci by postupně vyvolali všeobecné nepřátelství k Rusku mezi českou inteligencí.

Ačkoli Rusko je benevolentní vůči slovanským politikům, kteří mají rozdílné politické názory, „nemůže rozšiřovati svou blahovůli také na ty z nich, jejichž činnost je namířena proti Rusku a tedy konec

konců i proti vlastní jejich slovanské vlasti". Je podle memoranda pravdou, že německé prostředí nedokázalo zničit slovanské ideály mezi Čechy. Ale jestliže výsledky německé kultury byly vyváženy českou nenávistí k jejich politickým utlačovatelům, neexistují žádné důvody pro napětí mezi českým státem a Británií. Pokud by se v osvobozeném československém státě dostala k moci masarykovsky orientovaná skupina politiků, postupující odklon Čech od Ruska by mohl vést k třenicím mezi novým státem a Ruskem. Mohl by také povzbudit separatistické hnutí na Ukrajině, jež nezanikne dokonce ani po zhroucení jeho hlavního podněcovatele, Rakousko-Uherska. Pokud Masarykovi stoupenci budou určovat orientaci Československa, mohl by se tento stát stát jedním ze semenišť ukrajinské propagandy. Masarykovci „u nás již dokázali své ukrajinské sympatie". Státní hranice, které Masarykovi stoupenci předestřeli, odrážejí tento záměr. Tyto hranice posunují „daleko ... za linii etnografického rozšíření Slováků na úkor ruského plemene, rozšiřujíce tak nepřípustnou nám sféru pro možnou ukrajinskou agitaci".

Dokonce i v případě, že Masaryk nevnutí českému národu protiruskou ideologii, je Priklonskij přesvědčen, že „anglická dynastie v čele Čech může být i sama o sobě nebezpečná ruským politickým zájmům". Federace středoevropských států bude mít mimořádný politický vliv, přičemž Československo „zaujímá ústřední postavení mezi státy, již se mohou stát její součástí". Nebylo by tedy v ruském zájmu dopustit, aby „u Čechoslováků měla převládající vliv taková mohutná mocnost, jako je Anglie, vliv, který by byl nevyhnutelný, kdyby byla nastolena anglická dynastie". I přes těsné sblížení mezi touto mocností a Ruskem... „kterému je pravděpodobně souzeno, aby aspoň v nejbližší budoucnosti ještě více se upevnilo..., přímý vliv Anglie... na jeden z uvedených slovanských států vždycky může vésti k důsledkům pro nás neprospěšným a v určitém případě i nebezpečným našim politickým zájmům... Ponechati v rukou Anglie takovou zbraň, jakou je převládající vliv na Československo a jeho prostřednictvím možná i na druhé sousední slovanské a jiné státy střední Evropy, nalézající se v blízkém sousedství s Ruskem, mohlo by v případě podobných třenic mezi Anglií a Ruskem býti nám v značné míře neprospěšné..." Podle Priklonského význam všech těchto úvah vzrůstá s ohledem na zřejmou tendenci, „projevovanou již nyní Anglií, soustřediti do svých rukou vliv na Čechoslováky, Jihoslovany a Maďary v předtuše, že

z těchto národů bude vytvořena středoevropská federace jako bariera proti Německu, ovšem bariera, které může býti případně využito i proti Rusku". Proto „jevilo by se žádoucím zabrániti, aby anglická dynastie byla postavena v čelo česko-slovenského státu, bude-li souzeno, aby vznikl".

Dosud uvedené dynastické kombinace dají se buď těžko realizovat, nebo jsou nevýhodné a pro Rusko nebezpečné. Priklonskij došel k závěru, že „za takových podmínek našim státním zájmům patrně nejlépe by odpovídala dynastie ruská". Také český národ by si přál, aby se naplnil jeho starý sen spatřit „korunu sv. Václava na čele příbuzného slovanského knížete. Jsou všechny důvody domnívati se, že v tomto smyslu vyjádří se všichni Čechové a Slováci," budou-li mít možnost svobodné volby v okamžiku, až bude třeba rozhodnout o vládní formě československého státu. „Takový jednomyslný plebiscit, bude-li přitom Ruskem garantováno, že nebude se míchati do českých věcí, sotva by mohl narazit na zdůvodněné námitky našich spojenců." Pokud však odpor velmocí znemožní dosadit ruského prince na český trůn, „přece jen by bylo nutno odvrátiti kandidaturu dynastie kterékoliv jiné mocnosti a ukázati na dynastii jednoho z malých států, nemajících zájmů na slovanské otázce, např. Belgie".

Závěrem Priklonskij konstatuje, že hlavní úkol Ruska v československé věci spočívá v tom, aby „při jejím rozvoji zamezeny byly všechny umělé vlivy, nesouhlasící jak s národními snahami samých Čechů, tak i se zájmy Ruska, a tudíž i Slovanstva". Tohoto cíle lze dosáhnout, jestliže středisko československého zahraničního odboje bude v Rusku a „bude-li v jeho čelo postavena taková osobnost, která by byla upřímně přesvědčena o tom, že blaho Čech spočívá v sjednocení s Ruskem. Co se týče zahraniční agitace, vedené Masarykem a jejich činitelů v Rusku, abychom zabránili rozkolu v českém hnutí, měli bychom se obmeziti jen na opatření, aby jim napříště nebyla poskytována podpora vlády, kterou do nynějška měli a již zneužívali. Ovšem nikterak nesmíme působiti proti jejich politické činnosti, usilující o národní obrození Čech. Za takových podmínek může tato jejich činnost rozvíjeti se paralelně a v jednotě s československými organisacemi, námi řízenými a nacházejícími se v Rusku."

Ve třetím memorandu ze 30. října 1916 Priklonskij znovu připomíná nebezpečí anglické převahy v budoucím československém státě, který se může snadno stát jádrem federace malých států střední Evro-

py. Takový vliv by bezpochyby vedl ke státní orientaci nepřátelské k Rusku, jež je nyní podporována „stoupenci profesora Masaryka, jenž žije v Londýně, těší se zvláštní patronaci anglických politických kruhů a opíraje se o tuto patronaci, snaží se, soustřediti ve svých rukou celé československé hnutí". Ale i kdyby žádný Masaryk neexistoval, jakýkoli druh anglického vlivu v předpokládaném státě bude nežádoucí, protože „vždycky jsou možny mezi námi a Angličany třenice". Priklonskij vypočítává tři zdroje takového potenciálního konfliktu:

1. Poválečná reorganizace střední Evropy na nových základech. Francie a Anglie se možná pokusí vytvořit středoevropskou (západoslovanskou) federaci nezávislou na Rusku a v opozici vůči Rusku, zvláště pokud Rusko vyjde z vítězné války posilněno. Taková federace by v budoucnu zapříčinila množství problémů, zejména zahrne-li části Polska osvobozené od nadvlády Rakouska a Ruska nebo celé sjednocené Polsko. Priklonskij poznamenává, že polská samostatnost se stala snem všech polských politických stran v Rusku a jinde.

2. Řešení balkánských problémů, zvlášť pokud Rusko ovládne Istanbul a úžiny, jak mu Spojenci slíbili. Je jisté, že Francie a Británie jsou v Egyptě a Suezu zabezpečeny a jejich zájmy ve východním středomoří jsou dostatečně chráněny. Mohou se však objevit nedorozumění s Anglií, jestliže Rusko bude chtít uplatňovat svá práva, zaručená Spojenci, nad Istanbulem a úžinami.

3. Dlouhotrvající střet zájmů na Blízkém a Dálném Východě.

V dané situaci, domnívá se Priklonskij, „bylo by nevýhodné, abychom postoupili Anglii - nadto ještě bez krajní nutnosti a bez jakýchkoli kompensací - možnost dosáhnouti převládajícího vlivu v československém státě, který může vzniknouti, rozpadne-li se rakousko-uherská monarchie". Takový britský vliv „by mohl ztížiti v budoucnosti naše politické úkoly tím spíše, že svobodné Československo pro své ústřední postavení pravděpodobně by bylo jádrem té federace středoevropských států, o níž bylo mluveno v memorandech o československé otázce a o jejímž vytvoření budou podle všech příznaků usilovati naši spojenci, skončí-li se válka úspěšně pro mocnosti naší skupiny. Proto jevilo by se velmi žádoucím, aby - dříve, než by přišel okamžik, kdy mocnosti Dohody by přistoupily k rozčlenění rakousko-uherské monarchie a k vytvoření nových státních organismů na jejím místě - byla císařskou vládou předem učiněna opatření

proti převážnému cizozemskému vlivu a tím spíše proti vlivu takové mohutné světové mocnosti, jakou je Anglie, jak v Československu, tak podle možnosti i v jiných státech, zvláště slovanských, které by mohly vzniknouti na rozvalinách Rakousko-Uherska."

Priklonskij uvádí, že hlavním cílem Spojenců „je paralysovati v budoucnu útočnou sílu Německa". Nejúčinnějším prostředkem k dosažení tohoto cíle je rozčlenit Rakousko-Uhersko, neboť pouze tak může být Německo zbaveno možnosti použít rakousko-uherskou armádu. Ušlechtilým cílem Ruska a jeho spojenců je osvobodit z moci Vídně Slovany, tvořící většinu obyvatelstva monarchie, jejíž rozbití má zvláštní význam pro dva státy, Rusko a Anglii. „Souhrn vyložených úvah ukazuje na nutnost, rozčleniti Rakousko-Uhersko a vytvořiti z té jeho části, který by zbyla po uspokojení územních požadavků Spojenců, nové národní státy."

I když to vypadá jako nejdůležitější doporučení memoranda, hlavním účelem všech tří dokumentů bylo rozvíjet prostředky, s jejichž pomocí by Rusko po válce zabránilo Anglii v proniknutí do klíčového středoevropského prostoru za předpokladu, že by zde vznikly nové státy. Následující memorandum mělo podle Priklonského řešit způsob formování nových států, jejich hranic i otázku, zda by měly být úplně samostatné nebo vzájemně na sobě závislé, spojené v jedné nebo několika federacích. Není prokázáno, zda takové memorandum bylo někdy napsáno. Mezi říjnem 1916 a zhroucením carského Ruska v únoru (březnu) 1917 jednalo ruské ministerstvo zahraničních věcí o Priklonského doporučeních, týkajících se československého zahraničního odboje v Rusku. Ruská vláda se však musela zabývat nejnaléhavějším problémem, a sice pokračováním války; tentýž problém zatěžoval západní Spojence. Všichni měli skryté zájmy, pokud jde o výsledek války, která trvala mnohem déle, než kdokoli z nich tušil.

Spojenci poprvé veřejně deklarovali své válečné cíle 10. ledna 1917 v odpovědi na žádost prezidenta Spojených států z 18. prosince 1916. Společná odpověď Dohody prezidentu Wilsonovi byla určitější než původní vágní cíl „reorganizace Evropy na základě respektu k národnostem". Se záměrem získat podporu utlačených národností v Rakousko-Uhersku a dostat na svou stranu politické představitele exilových hnutí za nezávislost, Spojenci se mimo jiné vyslovili pro „osvobození Italů, Slovanů, Rumunů a Čecho-Slováků z cizí nadvlády".[26] Výraz „osvobození z cizí nadvlády" lze však interpretovat buď jako au-

tonomii nebo jako samostatnost. Kdyby byla Čechům a Slovákům v Rakousko-Uhersku zaručena samospráva, monarchie by byla zachována. Ale kdyby Češi a Slováci získali nezávislost nebo by v důsledku nějakého historického zvratu dokázali převzít ve svých zemích vládu, Rakousko-Uhersko by bylo odsouzeno k zániku. V takovém případě by byla důležitá orientace nového státu, jak ve svém memorandu o české otázce Priklonskij opakovaně zdůraznil.

Británie a Rusko jako věrní váleční spojenci veřejně a oficiálně zdůrazňovali jednotu svých válečných cílů. Jejich ministerstva zahraničních věcí a zpravodajské služby však kuly pikle, jak se po válce navzájem vyšachovat ze střední Evropy. Ačkoli není k dispozici příliš důkazů, zdá se, že Masarykova a Voskova skupina byla šéfem britské zpravodajské služby ve Spojených státech sirem Williamem Wisemanem považována za základ budoucích vládních orgánů v Čechách.[27] Je ale mnohem více přímých dokladů o ruských záměrech s Dürichem.[28] Protože hlavní představitel domácího odboje Kramář byl uvězněn a jeho budoucnost byla nejistá, ruští vládní úředníci se orientovali na spolupráci s Dürichem. Není nutno připomínat, že lidé jako Priklonskij, Gerovskij a Neratov (náměstek ministra zahraničních věcí), či Seton-Watson, Steed a Wiseman nemohou být zaměňováni s jejich vládami. Ale vládní úředníci mají určitou váhu a jejich vliv - ačkoliv jeho rozsah je obtížně určitelný - je znát. Lze doložit, že Wiseman předpokládal (nebo předstíral, že předpokládá), že Voska a jím financovaná a Českým národním sdružením zastřešená skupina očekávají, že budou uznáni spojeneckými vládami. V lednu 1918 si uvědomil, že „jejich postavení tj. Českého národního sdružení špatně odhadl", když mu Voska řekl, že nemá takovou ctižádost a že Masaryk je vůdcem.[29] Pokud jde o Düricha, jeho případ je dosti snadno dokumentovatelný. Carské Rusko se zhroutilo dlouho před ukončením války a - jak později ukážeme - ruské plány, kalkulující s Dürichem, vyšly najevo; podobně byly později prozrazeny původně přísně tajné projekty týkající se Masaryka. Obojí ozřejmují skrytý, zákulisní boj o kontrolu vědomí národů, a tudíž o politickou kontrolu budoucí střední Evropy. Anglie i Rusko chtěly vyhrát mír a hájit své zájmy v poválečné Evropě plánováním její organizace a rozvíjením styků s představiteli hnutí za nezávislost v Rakousko-Uhersku.

Boj o kontrolu střední Evropy se nejvýrazněji projevoval mezi Čechy a Slováky v Rusku. Tito lidé však měli většinou jiné starosti a ne-

uvědomovali si, co je v sázce netušíce, že kdosi jimi může manipulovat. A vlastně ani nevěděli, co se ve skutečnosti odehrává. Většina představitelů československého odboje považovala sebe sama za příliš důležité a nechápala, že se může stát vědomě či nevědomě nástrojem v rukou profesionálů, prosazujících zájmy velmocí. Základní problém - orientace budoucího československého státu a tedy otázka, kdo bude mít ve střední Evropě rozhodující vliv - se ztrácel v malicherných sporech a osobních konfliktech. Hlavními aktéry rozvíjejícího se dramatu byli profesor Masaryk, podporovaný Brity a žijící ve „vzdáleném" Londýně; mladý Beneš, sídlící v méně „vzdálené" Paříži; odhodlaný, horkokrevný a impulzívní Štefánik, prosazující zájmy své adoptované francouzské vlasti, o nichž věřil, že se shodují se zájmy jeho krajanů; a konečně starý poddajný kompromisnický a prostoduchý Dürich, oddaný Rusku. Ze sporu, který se rozvíjel uvnitř československého zahraničního odboje v Rusku, viděli pozorovatelé pouze vrcholek ledovce v podobě demagogických hádek, vzájemných útoků a napadání, boje o osobní moc a různých fraškovitých vystoupení. Ale skutečné jádro problému zůstávalo ukryto v tajných dokumentech ministerstev zahraničních věcí a v hlavách lidí, pracujících pro zpravodajské služby velmocí.

V předchozí kapitole jsme uvedli, že spor mezi Dürichem a Štefánikem byl dočasně vyřešen na kyjevském shromáždění.[30] Podle tzv. kyjevského zápisu z 29. srpna 1916 byla Česko-slovenská národní rada (která „byla schválena všemi kompetentními představiteli národa ve staré vlasti") uznána jako orgán „odpovědný a oprávněný" mluvit jménem národa. Do její jurisdikce proto spadaly „vojenské záležitosti a otázky týkající se válečných zajatců, jakožto neoddělitelné součásti diplomatické akce". Jejím představitelem se stal její místopředseda Dürich, který se opíral o „skupinu odborných spolupracovníků, vybraných se souhlasem Česko-slovenské národní rady". Jako reprezentant Národní rady v Rusku byl Dürich zmocněn vystupovat jejím jménem a navíc byl uznán jako představitel československého národa v Rusku.[31]

Programové body kyjevského zápisu odrážely Štefánikovu myšlenku „politicky nedílného a svobodného" československého národa, jehož samostatná existence by byla „možná pod záštitou a ochranou Čtyřdohody". Tento národ měl „absolutní důvěru v Rusko" a také vě-

řil v „upřímné a účinné sympatie", které již vyjádřily Francie, Anglie a Itálie.[32] Jak Štefánik uvedl v dopise Masarykovi z 11. září 1916, výrok o „ochraně Čtyřdohody" odrážel jeho názor o potřebě „úplné samostatnosti, jež nebyla v kyjevském zápise zřetelně zakotvena. Důraz na „slovanské city k Rusku" byl pouze „taktikou, kterou francouzské vyslanectví chápalo a již schválilo... Tento způsob byl nevyhnutelný, protože v důsledku Dürichova nešikovného jednání se v ruských kruzích začalo podrážděně hovořit o francouzských intrikách."[33] Štefánik považoval kyjevský zápis za pouhý kompromis, ač nejlepší, jehož byl schopen docílit. Ale jeho nadřízený, generál Janin, s ním nebyl spokojen, protože Francie v něm byla postavena na stejnou úroveň s ostatními dohodovými mocnostmi, a vytkl Štefánikovi, že během kyjevských jednání nedostatečně hájil francouzské zájmy. Štefánik namítal, že jeho činnost již vyvolala u části ruské vlády nedůvěru a přislíbil chybu co možná nejdříve napravit.[34]

Slovenská liga 25. října 1916 veřejně odmítla kyjevský zápis s odůvodněním, že obsahuje pojem „československý národ", který ve svých důsledcích ústil do programu, neodpovídajícího požadavku Slováků na nezávislý vývoj slovenského národa v budoucím samostatném státě. Slovenská otázka se stala palčivým problémem československého hnutí nejen v Rusku. Štefan Osuský, jenž se jím jako „vyslanec" Ligy zabýval, napsal Masarykovi o své obavě, aby se „Slovenská Liga nepostavila za naše separatisty v Moskvě", což byla narážka na neochotu Rusko-slovenského spolku Ľ. Štúra spolupracovat s Čechy.[35] Spolek si představoval spojení „všech autonomních slovenských držav v lůně velké Slavie, v níž bude idea jednoty aplikována po vzoru dnešního Německa. Rusko by ve Slavii hrálo roli Pruska, Polsko Bavorska, Čechy a Slovensko Saska atd... Každá část uvedené Slavie by měla svou samosprávu, svůj jazyk, ale oficiální řečí, tj. diplomatickou, by byl všeslovanský, tj. ruský jazyk".[36]

I když Štefánik patřil k signatářům kyjevského zápisu, pokusil se revidovat své uznání Dürichovy vedoucí pozice v československém odboji v Rusku a vykládat dohodu ve prospěch pařížského vedení Národní rady. Aby toho dosáhl, snažil se snížit Dürichův význam tím, že jej udal ruskému generálnímu štábu jako člověka pochybné morálky, zcela postrádajícího vůdcovské schopnosti, který se spojuje s jedinci pochybného charakteru. Cílem bylo Düricha izolovat a zcela znemožnit jako vrcholného politického činitele. Štefánik také žádal,

aby byl Dürichův „vojenský atašé" nadporučík Štafl odvolán do Francie; tento požadavek francouzská vojenská mise v Rusku podpořila. Štefánik také užil propagandistickou techniku známou jako „vinen spoluprací", apeloval na předsudky a antisemitismus. Po rozhovoru se Štefánikem napsal ředitel diplomatické kanceláře hlavního štábu Basili ministrovi zahraničních věcí Neratovu, že „Žid Stern", který přijel s Dürichem z Francie a navštívil s ním generální štáb, „s největší pravděpodobností" Düricha zcela ovládá, a to „zejména finančně".[37] Podle Štefánika nebyl Dürich oprávněn zaujímat vedoucí postavení v československém hnutí za nezávislost v Rusku. Štefánik předal generálu V. Gurkovi z hlavního štábu kopii kyjevského zápisu a navrhl, aby byl v Rusku vytvořen orgán, jenž by reprezentoval pařížskou Národní radu. Za jeho členy doporučil Čermáka, Klecandu a Pavlů z petrohradské skupiny, stojící v opozici ke Svazu česko-slovenských spolků na Rusi (všichni tři patřili k Voskově tajné organizaci v Rusku a dostávali od ní finanční podporu), dále předsedu Svazu dr. Vondráka, nadporučíka Ferdinanda Píseckého a další. Neřekl generálu Gurkovi, že tito lidé jsou stoupenci Masaryka a že Dürich bude v takové skupině v izolaci. Generál Gurka návrh schválil, neboť si neuvědomil jeho skrytý smysl a snad byl také ohromen vzděláním mladého temperamentního důstojníka,[38] načež byli E. Stern a nadporučík Štafl odvoláni do Francie. Po tomto vítězství Štefánik odjel do Petrohradu, aby v přítomnosti Vondráka jednal 7. září s Dürichem.

Ale Štefánikův úspěch neměl dlouhého trvání. Předstíráním oddanosti carskému Rusku a sebevědomým vystupováním mohl získat podporu ředitele diplomatické kanceláře hlavního štábu Basiliho a přelstít apolitického a prostomyslného generála Gurku, ale ne ruské ministerstvo zahraničních věcí. Tam záhy pochopili význam Štefánikových kroků a podnikli protiopatření. Dne 9. září ministerstvo zahraničních věcí upozornilo generála Alexejeva, že Dürich vysvětlil odvolání nadporučíka Štafla jako intriku „Masaryka a jeho posla Štefánika". Kdyby Štefánik ukázal generálovi kyjevský zápis z 29. srpna, Alexejev by si zapamatoval, že nebyl oficiálně ministerstvu předložen a „nemůže námi být ani přijat, ani schválen". V další korespondenci s nejvyšším velením z 11. a 12. září ministerstvo zahraničních věcí zdůraznilo nutnost sjednocení Čechů věrných Rusku a potvrzení Dürichovy vůdčí role v českém hnutí - pod dohledem a za řízení vlády.[39]

Podle záznamu z 11. září byl kyjevský zápis Dürichovi „vnucen hodinu před jeho odjezdem z Kyjeva" výborem, v němž dominoval Masaryk a jeho agenti v Rusku, zvláště Štefánik, jenž chtěl Düricha použít jako „politický vývěsní štít". Jelikož Dürich je dle záznamu patrně poněkud slabý, prospělo by mu, kdyby měl k ruce několik spolupracovníků, kteří však musejí být vybráni z řad politicky spolehlivých Čechů. „Co se týče Štafla, tedy Dürich znovu usilovně prosí, aby zde byl ponechán... třebas jen do vyjasnění záležitosti." Dürich dále informoval ministerstvo, že Štefánik pohrozil použitím nejkrajnějších prostředků proti Štaflovi. Štefánikova role v těchto událostech a nebezpečí, že by mohl něco podobného zopakovat, přinutila ministerstvo zahraničních věcí vyjádřit „přání," aby Štefánik „nebyl připuštěn k českým věcem v Rusku, byť byl sebeužitečnějším v čistě vojenském ohledu".[40]

„Podle dokumentárních zpráv přesvědčujeme se," uvádí druhý záznam, „že činnnost Svazu nabývá povahy nepřípustné mezinárodní agitace." Podle tajného protokolu „londýnského komitétu ze 6. července, jehož text je v našich rukách, všechna jednání o politickém zřízení Čech soustřeďují se v rukách Masarykových, činnost pak Dürichova omezuje se výhradně na agitaci mezi zajatými Čechy v Rusku pod přísným dozorem Masarykových agentů, z nichž nejhlavnější jest Štefánik, samovolně kooptovaný londýnským komitétem. Bylo rozhodnuto posílati Masarykovi do Londýna k disposici část výtěžku z připraveného zdanění Čechů a Slováků v Rusku, jak zajatců, tak i vojnou povinných, tak i ruských podanných. Přenášeti podobným způsobem těžiště československé věci za hranice Ruska a zároveň zasílati za hranici svého druhu daň, vybranou jak od Čechů a Slováků žijících v Rusku, tak i Rusů, v žádném případě nesmí být připuštěno. Státní zájem Ruska vyžaduje naopak, aby to vše bylo u nás."

Proto - jak záznam uvádí - je nutné omezit sféru působnosti Svazu česko-slovenských spolků na Rusi, jak je nyní konstituována, a zajistit v něm vůdčí roli pro Düricha. „Dürich začíná vyjadřovati obavu, že bude nucen úplně přerušiti u nás svou politickou činnost," pokud bude pokračovat současný trend. To by pro nás bylo nevýhodné. Je proto žádoucí, aby bylo zrušeno rozhodnutí o odvolání Štafla, „jediné to osoby, jíž může Dürich úplně důvěřovati".[41]

Protože Štafla Dürichovi přidělila francouzská vláda jakožto příslušníka francouzské armády, veškeré pokusy ruských úřadů zabránit

jeho odjezdu do Francie byly marné. Avšak navzdory Štaflovu vynucenému odjezdu bylo Štefánikovo postavení u hlavního štábu podkopáno. Štefánik prohrál první kolo svého úsilí vynutit na Dürichovi souhlas s vlastním plánem dalšího vývoje a sám byl postaven pod policejní dozor. Benešovi napsal, že „tu nepřátelé silně pracují proti Masarykovi i Tobě a přirozeně, hlavně mně. Dürich je úplně proti nám... Düricha vylučuji z Národní rady, ale bez hluku".[42] Štefánik Rusko dočasně opustil a podle příkazu se 13. října 1916 odebral k francouzské vojenské misi do Bukurešti. Tam pokračoval ve svém úsilí získávat dobrovolníky do francouzské Cizinecké legie. (Češi ve Francii sloužili v Cizinecké legii. Prvních 300 českých dobrovolníků bylo v roce 1914 zařazeno do zvláštní české roty *Na zdar.* Během nasazení na frontě byla rota zdecimována a všichni její vynikající členové byli zabiti.) Šéf francouzské vojenské mise v Rumunsku generál H. M. Berthelot, nyní Štefánikův nadřízený, mu zajistil povýšení na kapitána a později majora, kteréžto hodnosti byly omezeny na jeho pobyt v Rumunsku.[43]

Je docela dobře možné, že Štefánik, profesí astronom, si ani neuvědomoval, že kyjevský zápis znamená pokus narušit ruskou státní suverenitu, který by žádná vláda netolerovala. Ruský kabinet zápis vetoval s odůvodněním, že nemůže souhlasit, aby cizí organizace činily rozhodnutí o vnitřních ruských záležitostech, zvláště ve vojenské oblasti. Ruská vláda byla koneckonců právně zodpovědná za české válečné zajatce, kteří byli rakousko-uherskými státními příslušníky. Bylo by porušením mezinárodního práva, kdyby dovolila samozvanému výboru, nikým neuznanému za exilovou vládu, rozhodovat o vojenských věcech včetně otázky válečných zajatců v Rusku. Dürichovi bylo formálně řečeno, že bude-li na kyjevském zápise trvat, ruská vláda s ním nadále nemůže jednat. Když to Dürich oznámil Štefánikovi, ten uznal, že Dürichova pozice je „opravdu tragická". Podle Düricha Štefánik řekl: „Budete-li trvat na smlouvě kyjevské, nebudete moci dále pracovat ve prospěch náš národní a chcete-li pracovat ve prospěch národa, musíte porušit dané slovo. *Force majeure* je při alternativě druhé. My pak budeme musit vystoupiti proti vám nějakým prohlášením, ale buďte jist, že neučiníme ničeho, co by práci vaši mařilo."[44] Metody, jichž Štefánik a Beneš později proti Dürichovi použili, odporovaly tomuto tvrzení.

Dürich vyhověl žádosti ruské vlády a odmítl kyjevský zápis.[45]

Vláda byla ochotna povolit a také povolila zřízení českých vojenských jednotek v Rusku, které však musely zůstat pod její kontrolou. (V roce 1916 nebyla francouzská vláda připravena jít ani tak daleko. Když v prosinci 1917 povolila prezidentským dekretem ustavení československých vojenských jednotek ve Francii, zařadila je jako integrální součást francouzské armády plně pod vlastní kontrolu.) Ruské ministerstvo zahraničních věcí bylo však rozhodnuto udržet si rozhodující vliv, a tak zatímco podporovalo budování československé armády, trvalo na vedoucí pozici poslance Düricha v českém zahraničním odboji v Rusku. Začalo také propagovat myšlenku zvláštní národní rady vedené Dürichem, jenž by měl k dispozici dva ruské poradce, Alexandra Gerovského a novoslovanského hraběte Vladimíra Alexejeva Bobrinského.[46]

Podle Štefánikova dopisu Benešovi nechtěla ruská vláda uznat existenci česko-slovanské Národní rady v Paříži ze tří důvodů: 1. byla to neslovanská instituce, protože ji vedli Masaryk a Beneš; 2. byla to cizí instituce; 3. česká otázka byla ruskou vnitřní záležitostí. Navíc ruské vyslanectví v Paříži sdělilo ruskému ministerstvu zahraničních věcí, že Beneš je protiruský a fanatický socialista.[47] (Beneš poslal 30. října Masarykovi Štefánikův dopis, avšak ohledně Štefánikova vyloučení Düricha z pařížské česko-slovanské Národní rady nebylo podniknuto žádné opatření.)

Protože Dürich měl podporu ruské vlády, vedení Svazu s ním zahájilo jednání o obnovení přátelských styků. Pozvalo jeho tajemníka Crkala na konferenci do Kyjeva a následně s ním uzavřelo dohodu. Konference se konala na počátku října 1916. Crkal sdělil svým hostitelům, že Svaz musí dosáhnout dohody s Dürichem, jinak bude rozpuštěn. Vedení Svazu bylo k takové dohodě ochotno, ale trvalo na pokračování své spolupráce s pařížskou Národní radou. Ale jak uvedl Crkal, vláda „nemůže připustit, aby v Rusku se nacházející organizace byla řízena ze zahraničí".[48] Vedení Svazu se pak rozhodlo poslat dr. Vondráka s doprovodem na jednání s Dürichem.

Dohody bylo dosaženo, Dürich ji podepsal, ale ministerstvo zahraničních věcí ji odmítlo, načež Dürich svůj podpis odvolal. Žádal nyní, aby byl ustaven orgán zahrnující také několik jeho spolupracovníků, jemuž by předsedal a kam by i Svaz vyslal své delegáty. Jelikož Dürich měl podporu ruské vlády, vůdci Svazu jeho přání respektovali. Dokonce i Bohdan Pavlů z petrohradské protisvazové opozice napsal

30. října 1916 do *Čechoslováka*, že jenom zlé jazyky mohou vnášet do českých řad hesla typu „Masaryk kontra Dürich!"[49] Dürich plnil přání ruské vlády, měl její podporu, a proto se většina českých představitelů v Rusku proti němu nechtěla otevřeně postavit. Ačkoli možná žárlili na jeho vůdčí postavení, uznávali ho jako poslance vyslaného do zahraničí Maffií a mluvčího národa v Rusku.

Je nepochybné, že všichni Češi a Slováci nepovažovali Svaz československých spolků na Rusi za reprezentativní orgán, jímž ostatně opravdu nebyl. Zvláště mezi Slováky měl slabé postavení. Rusko-slovenský spolek Ľ. Štúra se houževnatě držel svého plánu připojit Slovensko k Rusku. Gustav Košík, delegát Slovenské ligy, který přijel do Ruska, odmítl tuto představu a naléhavě vyzval ruské Slováky, aby podpořili program Ligy, směřující k politické jednotě s Čechy. Předseda Štúrova Spolku komoří Savjolov odmítl přání některých Slováků v Rusku spolupracovat s Čechy a v listopadu 1916 konstatoval, že Čechům nevěří a dokonce tvrdil, že „kdo jde s Čechy, jde proti Rusku".[50]

Mezi Čechy a Slováky v Rusku, kteří aspirovali na vedoucí pozice v exilových organizacích, měly pevné místo nedůvěra, zápecnictví, jednostrannost apod. Např. vůdčí slovenský emigrant v Rusku Ivan Markovič byl kvůli spolupráci s Bohdanem Pavlů, Jiřím Klecandou a Bohumilem Čermákem a dalšími lidmi, spojenými s *Čechoslovákem*, terčem útoků Slováků, podporujících Štúrův spolek. Markovič psal 28. října 1916 Vladimíru Hurbanovi, dalšímu promasarykovskému Slovákovi v Rusku a zpravodajskému důstojníkovi ruské armády, napojenému na hlavní štáb, o svých „praoškliv ých dojmech" ze situace mezi emigranty. Markovič nemohl pochopit, kde Slováci berou svou „chorobnou ambicióznosť a megalomanii" a kdo narouboval „nadutosť i hlúposť" do lidí s nejvyššími ambicemi. „Tu v Moskve," napsal, „vôbec každý cítí, že má moc poslať druhého na Sibír...". Situace je zoufalá, protože „takí sú všetci bez výnimky".[51]

Propaganda a kontrapropaganda působily zmatek v organizaci válečných zajatců a ve sdruženích, přidružených ke Svazu česko-slovenských spolků na Rusi, v němž „nikdo nevěřil nikomu". Carské vládě byly zasílány rekriminace, v nichž se lidé vzájemně obviňovali z neloajality ke státu. O chorobné atmosféře podezřívání vypovídá dopis jednoho z vedoucích činitelů Svazu příteli: „Sdílím Ti krátce fakta: Dürich byl písemně označen Masarykem jako agent pro Rakousko...

Beneš byl obviněn ze spojení s rakouskou vládou Králem, který je důvěrníkem generálního štábu atd."[52] Za takové situace mohli mít a vždy měli převahu lidé, kteří kontrolovali tisk nebo k němu měli přístup. Mohli rozšiřovat nebo vyvracet obvinění, zatímco ti, kdo k tisku přístup neměli, museli snášet jeho zneužívání. Za těchto okolností byl v nevýhodě Dürich, protože většina českých novin v Rusku se nacházela v rukou promasarykovsky orientovaných osob.

Ve snaze zřídit pro Düricha vlastní informační úřad založili jeho stoupenci dr. Vítězslav Štěpánek a Viluš Crkal Česko-slovenský tiskový úřad, jenž 14. prosince 1916 oznámil, že „poslanec Dürich, který byl poslán politickými činiteli z vlasti, aby převzal a řídil zde českou akci, zřizuje právě s vládním svolením 'Národní radu československou na Rusi' (dále též Rada), jejíž členové budou z poloviny jím jmenováni a druhá polovina bude delegována 'Svazem česko-slovenských spolků na Rusi'". Podle statutu nové Rady měl být její předseda jmenován ministerstvem vnitra po dohodě s ministerstvy zahraničních věcí a vojenství.[53] Za předsedu byl navržen Dürich. Statut určoval, že předseda „jmenuje 6 členů" a „navrhne správě Svazu česko-slovenských spolků, aby jmenovala druhých 6 členů". Všech dvanáct členů musí podléhat schválení ministerstva vnitra. Veškerá úřední jednání budou povinně vedena v ruštině, záznamy ze schůzí a finanční záležitosti Rady musejí být pod kontrolou tří zmíněných ministerstev, které mohou Radu kdykoli rozpustit.[54]

Opakované zmínky statutu o třech ministerstvech ukazují, že Rada byla zamýšlena převážně jako jejich poradní orgán. Pod dozorem ministerstev měla mít jurisdikci ve všech českých záležitostech v Rusku i mimo ně - šlo tedy o otázky politicko-diplomatické, jakož i věci týkající se českých válečných zajatců a formování československé armády v Rusku. Carská vláda se zjevně rozhodla pokročit v budování československé armády navzdory četné opozici, zvláště ze strany těch, kteří se domnívali, že Češi budou užitečnější jako dělníci v továrnách. Vytvoření Dürichovy Rady mělo urychlit vznik této armády.

Vysvětlení klauzule, že šest členů Rady bude jmenováno Čechy žijícími v Rusku a dalších šest jejím předsedou, spočívá v tom, že narozdíl od Ruska, kde se volby mohly konat a naplnit tak zásadu zastupitelnosti, v Čechách se žádné volby konat nemohly. Proto musel šest členů, zastupujících národ doma, jmenovat mluvčí národa v Rusku - Dürich.[55] „Uznaný mluvčí" měl však těžký úkol: uspokojit mnoho

kandidátů na křesla v Radě. Tito lidé věřili, že Rada bude něčím víc než pouze poradním orgánem ruské vlády. Předpokládali, že bude mít pravomoc nad československou armádou a bude sloužit jako prozatímní vláda budoucího československého státu. Dürich rozhodně nemohl takové požadavky uspokojit. Musel se proto vyrovnávat se silnou opozicí těch, jejichž ambice a touhu po moci nemohl nasytit, ale i těch, kteří mu oponovali z důvodů politických, ideologických či osobních. Tito lidé nyní prohlašovali, že Rada není demokratická a reprezentativní a že všichni její členové mají být voleni. Dürich na to reagoval poukazem na pařížský precedens: tamní Národní rada nebyla volena nikým. On a Masaryk byli zvoleni doma, ale nikdo nezvolil Beneše a Štefánika. (Po válce Dürich poukázal na jiný precedens: ačkoli Československé revoluční národní shromáždění nebylo zvoleno, „zvolilo" Masaryka za prvního prezidenta a přijalo novou ústavu.)[56]

Ruská vláda byla ochotná jednat pouze s Dürichem, uznaným mluvčím českého národa v Rusku, a jedině on mohl zůstat ve styku s institucemi mimo Rusko, bez ohledu na jejich ideologickou orientaci.[57] A to včetně pařížské Národní rady. S ohledem na stálé hádky a spory mezi ruskými Čechy sotva překvapuje, že někteří jedinci touţili prohloubit konflikt mezi Masarykem a Dürichem. První pokus učinil Bohdan Pavlů, když v *Čechoslováku* publikoval článek s titulem *Masaryk contra Dürich.*[58] Tento vysoce spekulativní článek bědoval nad možnými důsledky roztržky, jež mohla vypuknout v pařížské Národní radě. Svůj účel splnil vyvoláním atmosféry, ostře rozdělující Čechy v Rusku. Jak se zpravidla stává v emocemi nabitých okamžicích, začaly se šířit pomluvy a klevety, lidé najednou zaujímali vyhraněná stanoviska a obě strany se vzájemně obviňovaly. Vládní úředníci se Düricha několikrát dotazovali, co soudí o obvinění Masaryka ze strany jeho odpůrců. Přestože riskoval ztrátu důvěry vlády, Dürich hájil Masarykovu čest.[59] (Dürich se nikdy nedozvěděl o Masarykových stycích s britskou tajnou službou; veškerá podobná tvrzení odmítal jako pouhé klepy.)

Dürich jmenoval za členy své Rady štábního kapitána Vladimíra Klecandu, Svatopluka Koníčka, Františka Krále, generála Jaroslava Červinku, Věnceslava Švihovského a Otakara Šmitta.[60] Vedení Svazu česko-slovenských spolků na Rusi protestovalo proti nedemokratickému výběru členů Rady, ale delegáty do ní poslalo. Dürichovu Radu

podpořil Český komitét v Moskvě, jehož předseda byl jedním z delegátů Svazu. S určitými výhradami byla Rada přijata slovenským Štúrovým spolkem. Podpořili ji také důstojníci české brigády v naději, že její ustavení konečně nastolí jednotu v československém zahraničním odboji v Rusku. Byla tu také naděje, že Rada urychlí úřední povolení k vytvoření větší československé vojenské jednotky. Radu ale odmítala petrohradská opoziční skupina i *Čechoslovák*, jenž v úvodníku napsal, že Dürichova Rada nemá organizačně nic společného s Masarykem vedenou Národní radou v Paříži.[61] Několik dalších malých skupin a jednotlivců také vystoupilo proti Radě a proti úplnému oddělení československého zahraničního odboje v Rusku od pařížského odbojového centra. Protestující skupiny a jednotlivci se dovolávali autority pařížské Rady a Masaryka. Masaryk posléze obdržel několik pozvání do Ruska, aby vyřešil nejednotu uvnitř hnutí.

Pro Masaryka, jenž si uvědomoval své vratké postavení v Rusku a možné dlouhodobé důsledky Dürichova předsednictví v nově ustavené organizaci, vznikla tak značně delikátní situace. Místo aby Dürricha jako ostatní pranýřoval, pokusil se ruskou vládu uklidnit. Několik týdnů před pádem vládnoucí dynastie napsal článek, otištěný v lednu 1917 v novinách *Ruskaja Volja*, vydávaných členem carské vlády a od září 1916 ministrem vnitra A. D. Protopopovem. Do této funkce, v níž se stal jedním z hrobařů Ruska, byl vybrán Rasputinem.[62] V článku s názvem *Delenda est Austria* Masaryk napsal: „Forma samostatnosti (království Českého) může být různa. Dynastie ruského původu byla by nanejvýš populární. Možno, že postačila by personální unie s Ruskem..."[63] V další části článku Masaryk vyjádřil názory srovnatelné s těmi, jež vložil Dürich do „pamětního spisu", předloženého o několik měsíců dříve carovi: „V každém případě musím zdůraznit, že všechny naše politické strany jsou skrz naskrz rusofilské. Zdůrazňuji to, protože se veřejně prohlašovalo, že moje kniha je snad namířena proti Rusku. Nic není vzdálenější od pravdy: moje kniha je namířena obecně proti absolutismu, ale nyní není čas na vyvolávání hádek o vnitřních příčinách ruských problémů. A jestliže lidé jako Kropotkin, Plechanov, Burcev a další hájí Rusko, můžeme se k nim s radostí připojit. V každém případě hodláme přenechat veškerou iniciativu ve všeslovanských záležitostech Rusku. Pokud Rusko usoudí, že by bylo vhodnější dát Čechám ne-ruskou dynastii, budeme

trvat pouze na tom, aby nebyla německá. Lze také utvořit personální unii se Srbskem...".

Tento článek si od Masaryka vyžádal ruský novinář Aleksandr Valentinovič Amfiteatrov, který označil Protopopův časopis za „radikálně liberální". V Rusku bylo známo, že Rasputinem vybraný ministr vnitra se v této době nacházel ve zhoršené duševní kondici, hraničící se šílenstvím; Masaryk byl otevřeně varován před jakoukoli spoluprací s jeho časopisem. Bohdan Pavlů poslal Masarykovi 9. prosince 1916 telegram se sdělením, že „veřejné oznámení" Masarykova jména mezi spolupracovníky Protopopových novin „vzbuzuje nepříjemný odpor ve veřejném mínění. Absolutně nutné okamžitě telegrafovat Vaši rezignaci". Profesor Pavel Vinogradov Masaryka den předtím varoval podobně zjistiv z novinových oznámení, publikovaných na několik týdnů, že Masaryk byl veden mezi spolupracovníky nového periodika. Masaryk mu poděkoval za dopis telegramem z 21. prosince 1916, ale varování na něj nezapůsobila. Článek vyšel 4. ledna 1917 a byl přetištěn v českém překladu v pařížské *Československé samostatnosti* 25. ledna 1917.[64]

Od svých kritiků, spjatých s *Čechoslovákem*, obdržel Dürich 9. prosince 1916 dopis, v němž mimo jiné stálo: „My, kteří jsme si vždycky přáli, aby koruna svatého Václava zaleskla se na skráních krále z rodu Romanových...". Podepsali jej V. Müller, V. Štíbner, B. Pavlů, Ferdinand Písecký, B. Čermák a J. Klecanda. (Poslední čtyři byli členy ediční rady *Čechoslováka*.)[65]

Beneš, jsoucí v úzkém kontaktu se Štefánikem, zvažoval pro a proti chystané strategie útoku na Düricha. Dne 31. prosince 1916 informoval vedení Svazu česko-slovenských spolků na Rusi, že za daných okolností nepovažuje pařížská Národní rada za vhodné veřejně Düricha kritizovat. Beneš cítil, že situace se nakonec vyvine tak, že Dürich sám bude muset pařížskou Národní radu odmítnout. Aby byl přinucen takový krok udělat, bude vhodné, aby Svaz česko-slovenských spolků na Rusi vystoupil veřejně proti Dürichovi a jeho spolupracovníkům.[66] Beneš se zřejmě snažil vyhnout všemu, co by jej přivedlo do střetu s ruskou vládou, která stála za Dürichem - proto se pokusil zaútočit na Düricha s pomocí Svazu. Masaryk postupoval ještě opatrněji. Odmítl pouze dohady rakouského tisku, že československý zahraniční odboj je financován cizími velmocemi a farizejsky prohlásil, že „politická akce česká je finančně naprosto nezávislá"; pokud někte-

rá osoba o své vůli přijme od kohokoli nějakou finanční podporu, „pokládali bychom to i my za provinění proti našemu programu".[67] Toto prohlášení Masaryk poslal do Ruska. Byl to teprve netrpělivý a horkokrevný Štefánik, vrátivší se z Rumunska do Ruska v lednu 1917 s hodností majora, který zahájil otevřenou kampaň proti Dürichovi a jeho Radě.[68]

Ačkoli Štefánikovy osobní útoky na Düricha možná ovlivnily náladu mezi Čechy a Slováky v Rusku, na ruskou vládu dojem neučinily, protože si uvědomovala, že Štefánik jako člen francouzské vojenské mise v Rusku, plnící příkazy generála Janina, hájil francouzské národní zájmy. Ruská rada ministrů diskutovala 16. ledna 1917 o návrhu ministerstva zahraničních věcí, podpořeném ministerstvem vojenství, vytvořit novou česko-slovenskou národní radu a nové české proruské noviny v Rusku. Obojí by bylo financováno ruskou vládou. Rada ministrů návrh schválila.[69]

Avšak text návrhu a protokol z porady ministrů se dostal do rukou Štefánikovi, který jej 8. února 1917 předal hlavě francouzské vojenské mise v Rusku generálu Janinovi.[70] Štefánik získal dokumenty od zpravodajské sítě, zorganizované Voskou mezi Masarykovými stoupenci v Rusku. („Pan Voska totiž organizoval celou soustavu vyzvědačství. Důležité je ještě poznamenat, že v roce 1916 naše tajná služba navázala styky s tajnou službou ruskou...," napsal Masaryk. A jak podotkl Wiseman, Voska měl „v Rusku mnoho lidí".[71] Wiseman byl tehdy Voskovým přímým nadřízeným a jeho zpravodajská služba úzce spolupracovala s příslušníky britské a francouzské tajné služby v Rusku.) Štefánik nyní zaujal vůči Dürichovi vítězný a rozhořčený postoj. I Janin byl rozhořčen.

Mezi body uvedenými v návrhu ruského ministerstva zahraničních věcí byla obava, kterou tento úřad již dříve vyjadřoval, z britského a francouzského zájmu o slovanské a zvláště české záležitosti, jenž „vyvolává nepřátelské nálady proti Rusku u rakouských Slovanů". Tyto tendence byly živeny zástupci národních politických organizací na Západě, například „Jihoslovanským výborem v Londýně a Česko-slovenskou národní radou v Paříži. Protože skupina nepřátelského rázu existuje v Rusku... a s ohledem na skutečnost, že československé aktivity jsou finančně podporovány cizími státy... a vzhledem k tomu, že je absolutně nezbytné chránit válečné zajatce před činností této skupiny, je nevyhnutelné získat kontrolu vedení československé organizace

v Rusku."[72] Sdělení „zachycených" dokumentů o zájmu západních velmocí o český exil byla pravdivá, ale ruská vláda je nemohla dokázat. Štefánikem získané dokumenty proto daly francouzské vládě do rukou zbraň proti ruské administrativě, kterou mohla obvinit z neloajality ke Spojencům.

Francouzi a Britové mohli tak zmapovat záměry a cíle ruské vlády, protože jejich tajné služby dokázaly s pomocí českých agentů operujících v Rusku získat kopie oficiálních dokumentů. Zároveň dokázaly utajit své vlastní plány na nesplnění slibů, jež daly Rusku v tajných dohodách z roku 1915 a na vynucení si ústavní reformy v Rusku. Wiseman sdělil 15. ledna 1917 důvěrně plukovníku Houseovi, že Velká Británie se pravděpodobně pokusí „vnutit Rusku ústavně-monarchistické zřízení, jakmile bude nastolen mír". Wiseman věřil, že takový nátlak bude možný, jestliže západní mocnosti prohlásí, že nejsou ochotny „poskytnout přístav u teplého moře nebo jiné ústupky vládě, jež není odpovědná svému lidu", protože by to bylo nebezpečné pro demokracii. Wiseman přitom počítal s aktivní spoluprací Američanů.[73]

Narozdíl od západních spojenců Rusové neměli podobnou dokumentaci k dispozici. (Ve skutečnosti se příslušné materiály staly dostupnými až v šedesátých letech, přičemž některé z klíčových dokumentů britské tajné služby nebyly badatelům přístupné ani v době, kdy vznikala tato práce.) Navzdory Štefánikově agitaci, zahrnující opakované pokusy získat si přízeň ruské vlády, audienci u cara (který mimochodem poslal po Štefánikovi přátelské pozdravy Masarykovi, když ho Štefánik ujistil loajalitou českého vůdce k Rusku) a nápadný důraz na nutnost vytvoření výboru z osob, které sám doporučil ministerstvu války, ruská vláda nadále podporovala Dürricha.[74]

V lednu 1917 oficiálně a veřejně schválila vznik Dürichovy Rady jako orgánu, který bude „paralyzovat" ty elementy v československém zahraničním odboji, které byly „Rusku škodlivé". Vláda také přidělila této organizaci finanční podporu; šlo o velkou sumu ke krytí výdajů za uplynulý rok (včetně platu Dürichovi ve výši 5 000 rublů), o 8 000 rublů na výdaje spojené s ustavením Rady, 4 500 rublů měsíční subvence a 3 500 rublů měsíčně na vydávání novin, jak prozrazoval dokument „zachycený" Štefánikem.[75]

Štefánik použil na schůzi zástupců všech československých organizací v Rusku, jež se konala v Petrohradě 7. února 1917, informace

o této podpoře jako důkaz o závislosti Dürichovy Rady na ruské vládě. Poté navrhl vyloučit Düricha z Národní rady a v tomto smyslu informoval Beneše. Tento krok přiměl Düricha telegrafovat Masarykovi, že Štefánik a Pavlů předstírají, že mluví jeho jménem, ale ve skutečnosti neloajálně pracují proti němu. Požádal Masaryka, aby se od nich distancoval, jinak on sám bude nucen na účast v pařížské Národní radě rezignovat.[76] Masaryk v odpovědi uvedl, že přijetí finanční podpory vyřazuje Düricha z politické práce a žádal jeho okamžitý příjezd do Londýna, aby mohl být případ vyřešen bez diskreditace pařížské Národní rady.

Dürich odvětil, že Masaryk byl dezinformován a že okolnosti mu nedovolují do Londýna přicestovat. Poté obdržel dva dopisy od Štefánika jasně ukazující, že tento francouzský důstojník byl příčinou jeho vyloučení z Národní rady. Prozrazují také, že Štefánik Düricha denuncoval a posílal ruské vládě hanlivé materiály proti němu. Štefánik osobně řekl ruskému ministru zahraničních věcí Nikolaji N. Pokrovskému, že Dürich byl vyloučen z Národní rady, takže jejím jediným zástupcem v Rusku je on sám.[77] Štefánik slíbil Dürichovi kopii obvinění, jež měla být předána ruské vládě, ale nikdy tak neučinil. (Dürich se od jiných osob dozvěděl, že materiál s útoky proti němu má asi třicet stránek. Jeho charakter naznačuje fakt, že Jaroslav Papoušek, Masarykův tajemník, během Masarykova pobytu v Rusku v roce 1917 tento materiál bez udání důvodu vyřadil ze své sbírky dokumentů.) Navzdory pokračujícím Štefánikovým atakům na Düricha ruská vláda v oficiálním dopise Pokrovského z 11. února 1917 potvrdila statut Dürichovy Rady v Rusku. Dürich byl požádán, aby třem zainteresovaným ministerstvům poskytl úplný seznam jejích členů ke schválení.[78]

Dürich také vydal 19. února 1917 veřejné prohlášení, že byl vyslán do Ruska jako reprezentant národa přímo z vlasti a je tudíž zcela nezávislý na jakýchkoli mimoruských vlivech. Mezitím Beneš telegraficky schválil Štefánikovo rozhodnutí vyloučit Düricha z Národní rady.[79] Vedení Svazu v Kyjevě informoval, že pařížské centrum zahraničního odboje stojí za Štefánikem a žádal, aby vedení Svazu učinilo totéž. (Dürich nikdy nebyl o svém vyloučení z Národní rady oficiálně zpraven.) Tehdy se však vedení Svazu definitivně rozhodlo podpořit Dürichovu Radu a jmenovalo do ní své zástupce. Štefánikovu reakci vyjadřuje telegram Benešovi se sdělením, že „Priklonskij a černá sotňa

přinutili Svaz, aby se cynicky podrobil tlaku".[80] Ve svém souboji o moc s Dürichem Štefánik prohrál druhé kolo, a to navzdory intervenci generála Janina v jeho prospěch.

V dopise ruskému vojenskému velení z 21. února 1917 generál Janin Štefánika plně podpořil, schválil Dürichovo vyloučení z pařížské Národní rady a dodal, že pařížský průmyslník Stern „je možná Dürichovým věřitelem". Generál Alexejev přitom postavil Sterna pod policejní dozor v důsledku Janinova udání na Francouze, „který nemá oficiální poslání" v Rusku a „má majetek a vysoké styky v Paříži".[81] Janin též vyjádřil potěšení, že ruská vláda vyznamenala Štefánika řádem sv. Vladimíra; Janin to považoval za důkaz, že Štefánik požívá úcty v Rusku, vůči „němuž vždy vyjadřoval své nejloajálnější city".[82] Ruská vláda se nedala ovlivnit ani touto intervencí, ani Štefánikovým pamětním spisem o Dürichovi, předaným 25. února 1917 Pokrovskému.[83]

Sedmdesátiletý Dürich byl Štefánikovým chováním zmaten; situaci samozřejmě viděl jinak. Bylo pro něj obtížné pochopit, že Beneš, který se stal 5. února 1916 tajemníkem pařížské Národní rady pouze s jeho souhlasem, jej může z téže organizace o rok později vylučovat a vyzývat ruské Čechy, aby „podporovali Milana", jak se Beneš vyjádřil v telegramu ze 6. února 1917.[84] Dürich nemohl uvěřit, že může být odsuzován za udržování styků s ruskou vládou, zatímco Masaryk, Beneš a Štefánik dělali totéž. Jediný rozdíl spatřoval v tom, že ruská vláda uznala za mluvčího Čechů jeho a ne ty ostatní, kteří se marně pokoušeli získat na jeho úkor důvěru vlády. (Jak bylo uvedeno ve čtvrté kapitole, Beneš v dubnu 1916 navrhl uzavřít s Ruskem dohodu, aby tak Rusové - carská vláda - „chápali naši taktiku".[85] Souhlasil také s Masarykovým návrhem, aby Dürich odjel do Ruska.)[86] Dürich byl zděšen dvojím metrem, užívaným jeho protivníky. Vinili jej, že jeho Rada nebyla reprezentativní, zatímco „jejich" (a také Dürichova) pařížská Národní rada na tom byla právě tak. Dürich byl obviňován, že pobírá podporu od cizí vlády, zatímco jeho kritici také získávali od cizích vlád podporu. Dürich spatřoval nepatrný nebo žádný rozdíl mezi podporou, vyplácenou Brity Masarykovi ve formě profesorského honoráře, a podporou, již dostával on od ruské vlády.[87] (Beneš v článku 5 „Ústavy a federálních zákonů" pařížské Národní rady, „přijaté 6. února 1916", kterou Dürich nikdy neviděl, ale jež byla předána v říjnu 1918 americké vládě, uvedl „národní příspěv-

ky dobrovolně přijaté našimi krajany" a „půjčky dojednané v dohodových zemích a ve Spojených státech" mezi finančními zdroji, jež „umožnily Národní radě pracovat politicky, diplomaticky a vojensky pro osvobození česko-slovenských zemí.")[88]

Masaryk, Beneš a Štefánik nikdy neodmítli vojáky české brigády, jimž většinou veleli Rusové, kteří také „brali peníze" od carské vlády a kteří navíc přísahali věrnost ruskému carovi. Vosku platili Angličané (v letech 1917-1918 také Američané), a stejně tak i jeho agenty. Sychrava a Baráček pracovali pro Svatkovského berouce za svou práci peníze. Několik Masarykových agentů v Rusku pracovalo pro ruskou vládu (např. Hurban), a ani Beneš či Štefánik nic nenamítali proti použití „ruských peněz", které dostali od Vladimíra Vaňka. Tento důstojník Družiny se později vypravil na zpravodajskou misi do západní Evropy, aby zřídil v Římě úřad, který se stal odbočkou kanceláře pařížské Národní rady. Navíc Dürich nikdy nedostal žádné prostředky z Masarykem kontrolovaných sbírek Čechů a Slováků v Americe, přestože jeho jméno bylo na výzvách ke sbírkám také použito. Výjimku představuje malá částka, kterou mu Masaryk dal před jeho odjezdem do Ruska a oněch 9 000 rublů, jež obdržel během nejkritičtější doby v Kyjevě.[89] Dürich odmítl přijmout podporu od francouzské vlády a vzít v Moskvě peníze od dvou gentlemanů. Když mu v létě 1916 Štefánik slíbil velké množství peněz bez udání jejich původu, jestliže bude Dürich „poslouchat", Dürich odmítl, neboť si chtěl udržet nezávislost na jakékoli straně.[90]

Navzdory Štefánikově úporné snaze byla Dürichova Národní rada československá na Rusi uznána 6. března 1917 ruskou vládou, o čemž Dürich telegraficky informoval Masaryka.[91] Téhož dne Štefánik naposledy navštívil generála Alexejeva v generálním štábu pokoušeje se stále podkopat Dürichovu autoritu zdůrazněním jeho vyloučení z pařížské Národní rady a požadavkem, aby kontrolní komise, jejíž členové (jím navržení) zahrnovali i některé Voskovy lidi v Rusku,[92] dohlížela na Dürichovu Radu a byla přímo podřízena právě náčelníkovi hlavního štábu nejvyššího velení Alexejevovi. Tato komise by se zabývala speciálně vojenskými záležitostmi, což sotva překvapí s ohledem na Štefánikův zájem rekrutovat české válečné zajatce pro Francii.

Generál Alexejev a další nejvyšší ruští vojenští činitelé měli zájem na rychlém vybudování československé armády, která by ale musela být nasazena v Rusku, tedy na východní frontě, nikoli ve Francii.

Tento názor sdílelo i ruské ministerstvo zahraničních věcí. Podle Alexejeva by armáda měla být vybudována s pomocí a spoluprací Rady vedené Dürichem a výkonného výboru pod vedením generála Červinky.[93] Rada by se skládala pouze z Čechů, kdežto výkonný výbor by sestával jenom z Rusů. Plán na vytvoření československé armády z řad českých a slovenských válečných zajatců připravil generál Červinka ve spolupráci s hlavním štábem a ruskou válečnou radou byl schválen dne 6. dubna 1917.[94]

Štefánikův neúspěch při náboru vojáků pro francouzskou frontu vedl na příkaz generála Janina k jeho odvolání do Francie. Měl za úkol informovat francouzská ministerstva vojenství a zahraničních věcí i vojenské velení o svých misích do Ruska a Rumunska. Rozkaz také naznačoval, že nakonec odjede do Spojených států verbovat dobrovolníky pro vojenskou službu ve Francii.[95] Před Štefánikovým odjezdem z Ruska 21. března 1917 padl kabinet, jenž uznal Dürichovu Radu. Svržení carské vlády nastolilo z hlediska Dürichovy budoucnosti úplně novou situaci. Spustil se řetěz událostí, jež se ukázaly být pro staré Rusko osudným a přímo ovlivnil československý zahraniční odboj v Rusku i jinde zmatkem, který v jeho důsledku nastal.

Dne 17. března 1917 se ministrem zahraničních věcí nově ustavené prozatímní vlády stal Masarykův přítel Pavel N. Miljukov. Den poté jej Štefánik požádal, aby uznal Národní radu v Paříži za jediného reprezentanta československého zahraničního odboje.[96] Štefánik také předložil návrh na složení odbočky Národní Rady v Rusku. Poté jmenoval Bohumila Čermáka jejím zplnomocněncem a odjel z Ruska do Londýna a Paříže. Beneš předložil Miljukovovi podobnou žádost o něco později. Předseda Svazu česko-slovenských spolků na Rusi dr. Vondrák poslal 16. března 1917 předsedovi první prozatímní ruské vlády knížeti Georgiji E. Lvovovi telegram s informací, že Svaz uznal Masaryka - nikoli Dürichovu Radu - za vůdce odboje. Vondrák žádal, aby ruská vláda uznala Svaz za „zástupce a organizátora českého národa v Rusku", o čemž 17. března zpravil Masaryka. Ale Štefánik mezitím už založil ruskou odbočku Národní rady a jmenoval Čermáka za jejího představitele.[97]

Vedení Svazu nyní odvolalo svého zástupce z Dürichovy Rady. V nastalé situaci se jak opoziční skupina v Petrohradě, tak vůdcové Svazu ucházeli o přízeň nové vlády. Dürich stále pokračoval ve své činnosti neuvědomuje si hned význam a důsledky radikální změny

v Rusku. Ostatně ani vládní byrokraté si to neuvědomovali - ještě 20. března 1917 ruské ministerstvo zahraničních věcí připravilo memorandum o zřízení Dürichovy Rady.[98] Avšak po pádu své hlavní opory - carské vlády - se už Dürich nesetkával s respektem mnoha z těch, kteří donedávna usilovali o jeho přízeň uznávajíce jej za mluvčího národa, 250 000 českých a slovenských válečných zajatců a předsedu Národní rady československé na Rusi.

Priklonskij - který podle Düricha sympatizoval s esery - zůstal na ministerstvu zahraničních věcí (vždyť vlády přicházejí a odcházejí, zatímco byrokraté zůstávají) a požádal Düricha, aby podepsal prohlášení, že se už nepovažuje za mluvčího československého zahraničního odboje v Rusku. Dürich odmítl podepsat a pokračoval ve své činnosti dokonce i poté, co vláda zrušila veškerou podporu jeho Radě. V polovině dubna 1917 nakonec prozatímní vláda Dürichovu organizaci rozpustila.[99]

Tlak vyvíjený na Düricha vládními činiteli a byrokraty vycházel z programu nové prozatímní vlády i dělnických a vojenských sovětů, jež odmítly válečný cíl minulé vlády, spočívající v rozšíření ruského vlivu v zahraničí. Politika „míru bez anexí a kontribucí" se neslučovala se zřízením nezávislého proruského království, bez ohledu na to, bude-li mít v čele ruského prince nebo ne. Po revoluci zintenzívnily svou činnost organizace českých válečných zajatců vystoupivše proti Dürichovi a stávajícímu vedení Svazu česko-slovenských spolků na Rusi. Většina z nich naopak podpořila Masaryka a pařížskou Národní radu.[100]

Masaryk nikdy neodpověděl na Dürichův telegram informující o zřízení jím vedené Rady v Rusku a po revoluci souhlasil s vyloučením Düricha z pařížského odbojového centra. Dürich se nyní ocitl pod palbou z mnoha stran, nejsa schopen reagovat na obvinění proti své osobě, protože neměl k dispozici tisk. Antidürichovská kampaň byla vedena ničemně, za použití nejrůznějších špinavých politických prostředků, jako byly pomluvy a temné narážky, demagogie a urážky, měření dvojím metrem, falešná obvinění, propagandistická metoda „vinen spoluprací", kydání špíny, osočování, zpochybňování jeho charakteru a zneužívání neinformovanosti. V Rusku byl Dürich za své styky s carskou vládou napadán nejzuřivěji těmi, kdo před revolucí tiskli slova „Gosudar" a „Jeho císařské Veličenstvo" těmi největšími a nejsilnějšími literami. Jako příklad pomlouvačných útoků proti své

osobě zpoza ruských hranic cituje Dürich dopis, který Edvard Beneš poslal svému bratru Vojtovi, jenž tehdy pomáhal organizovat České národní sdružení v Americe.[101] Beneš v dopise vyslovil obvinění, že Dürich nařkl Masaryka, že se chová „nepřátelsky k Rusku". Dürich prý jednal tak mrzce, že „nestačí největší opovržení pro něj". Podle Beneše se Dürich „dopouštěl opravdových zločinů, neboť spojoval se s těmi nejčernějšími reakcionáři proti nám, dělal politiku s Koníčkem... a s jakýmsi Priklonským, úředníkem zahraničního ministerstva, stvůrou Protopopova, který byl pro Maďary a který využíval sporů mezi našimi lidmi proti naší věci". Tady Beneš píše o tomtéž Protopopovi, do jehož novin napsal Masaryk krátce před revolucí, že král z romanovské dynastie by byl na českém trůně nejpopulárnější. Připomeňme rovněž, že Masaryk byl veden v těchto novinách jako jeden z přispěvatelů. „A ten starý osel (a zároveň ničema) toho zase využíval pro své cíle... V Paříži já podal Izvolskému mémoire, v němž žádám, aby Dürich nebyl dále pokládán za našeho representanta. Braní peněz od ruské vlády - což pro nás je vůbec věc absolutně nepřijatelná - je poslední rána do Düricha... Přelhal kard[inála] Ametta, politicky důležitou osobu... Zde v Paříži rozšiřoval o mně a Sychravovi, že jsme rak[ouští] špióni... V Petrohradě spojoval se s našimi nejhoršími nepřáteli, šířil o nás klep, že M[asaryk] bere peníze od žida Šterna. Sám zřídil Národní Radu, podnik konkurující pařížské, a tím rozbíjel jednotu..."

V dubnu 1917 také Masaryk poslal dopis témuž Vojtovi Benešovi s nadějí, že problém s Dürichem bude vyřešen únorovou revolucí v Rusku.[102] Dürich byl vyloučen z pařížské Národní rady a není už uváděn jako její místopředseda. Podle Masaryka byl Dürich „nevědomou obětí" rakouských a maďarských intrik: „... bral peníze od velmi podezřelých kšeftařů rak[ouského] původu [Stern?], bral peníze od rus[kého] minist[erstva] zahraničního. Úředník, jenž mu vyplácel nekvitované peníze, část si podržel pro sebe. Je to člověk, který byl před vojnou mnoho let konsulem v Budapešti. Kdo ručí, že nebyl placen Rakouskem?"[103] Tento dopis je příkladem, jak Masaryk používal propagandu za použití náznaků a narážek.

V dalším dopise z počátku roku 1918 Masaryk trval na tom, že Dürich nemůže zůstat ve vedení zahraničního odboje, protože „se postavil do služby reakční vlády, zjevně austrofilské a germanofilské, a proti spojencům a proti nám ostatním. Revoluce pochovala absolu-

tismus a také jeho slovanskou politiku a s tím i kol[egu] Dürricha."[104] Tyto dvě věty jsou sotva v souladu, přičemž obvinění nebylo podepřeno žádným důkazem. Kdyby byla ruská vláda „zřejmě austrofilská a germanofilská", ztěží by šla do války na obranu malého slovanského státu, Srbska. Důslednost a pravda jsou často prvními oběťmi mocenských bojů.

Útoky na Dürricha ze strany méně významných lidí byly vedeny na mnohem nižší úrovni než v uvedených příkladech; Dürich byl zděšen jejich zlomyslností. Nejvíce jej frustrovalo, že nemůže bránit svou čest, protože všechen tisk byl v rukou druhé strany. Mohl na svou obranu vydat pouze leták. Jeho kritici používali dvojí metr. Např. ho obvinili, že přijal peníze od Žida Sterna, jenž mimochodem Dürricha ujistil, že není Žid, zatímco Masaryk se pár let před tím dokonce vychloubal, že mu Židé, zejména sionisté ve Spojených státech pomohli.[105] Protože opozice vůči vedení Svazu a Dürichovi se po revoluci dostala do popředí, Dürich se octl v izolaci; pouze několik z jeho dřívějších přátel mu zůstalo věrných.

Většina Čechů v Rusku nebrala vážně obvinění z doby před revolucí, že Masaryk je prozápadní, a domnívala se, že jeho politika je také slovanská. Důstojníci a vojáci české brigády, kteří přísahali věrnost carovi a podpořili Dürichovu Radu ještě krátce před revolucí, se rozhodli vydat 20. března (7. března) politické prohlášení. Prohlásili země České koruny - Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko [*sic*] za „jednotný a neodvislý stát, ponechávajíce mírové konferenci přesné určení hranic a státního zřízení". (Slovensko nikdy - jak známo - nepatřilo k České koruně). „Uznali" Masaryka za „prozatímního diktátora československého státu" a pařížskou Národní radu pod jeho předsednictvím za „prozatímní vládu", jíž přísahají věrnost. Žádali své „bratry" v Čechách a na Slovensku, aby čekali trpělivě na jejich příchod.[106] (Od té doby české vojsko často používalo ve vztahu k Masarykovi výraz „diktátor".)[107] Prohlášení ukazuje, že jeho autoři měli malé porozumění pro politiku a ještě menší pro mezinárodní právo.

Je paradoxní, že důstojníci, ruští, převážně pravoslavní občané, proklamovali samostatnost nového slovanského státu v domnění, že ruská armáda osvobodí všechny uvedené provincie. Nemenší paradox je, že se vyslovili ve prospěch Masaryka, jenž se sám označoval za demokrata, jako „dočasného diktátora" a ve prospěch prozápadní Národní rady, ovládané Masarykem, Benešem a Štefánikem jakožto pro-

zatímní vlády nového státu. Ruský důstojník M. P. Mamontov, velitel třetího pluku, měl značný podíl na přípravě prohlášení. Protest téhož Mamontova proti jistému katolickému knězi odstartoval kampaň za „masovou konverzi" členů staré Družiny k pravoslaví.[108] Mamontov poté vydával svým vojákům příkazy jít do Petrohradu a zatknout Düricha na základě nejsměšnějších obvinění včetně „zločinu pomluvy" prezidenta československé republiky. Dürich nebyl zatčen hlavně díky zásahu vydavatelů *Čechoslováka*, pro něž byly takové násilnické metody nepřijatelné. Mamontovovo chování - emotivní a přeskakující od extrému k extrému - bylo českými vojáky nazváno „mamontovštinou".[109]

V atmosféře velkého nadšení pro Masaryka a otevřeného nepřátelství vůči Dürichovi a jeho přátelům byl svolán třetí sjezd Svazu československých spolků na Rusi, jenž se sešel 6. května 1917 v Kyjevě. Dürich na něj nebyl připuštěn. Jeho spolupracovník František Král přijel do Kyjeva, aby se sjezdu zúčastnil, ale náhle zmizel. Dürich se teprve později dozvěděl, že Král byl na základě falešných obvinění uvězněn, aby byl propuštěn až po skončení sjezdu s omluvou, že „všechno byl omyl". První schůze sjezdu přijala rezoluci konstatující, že „Česko-slovenská národní rada v čele s T. G. Masarykem je nejvyšším orgánem česko-slovenského politického boje a je proto povinností každého Čecha a Slováka podřídit se jejímu vedení". Sjezd připravil stanovy pro ruskou odbočku Národní rady a schválil její členy. Předsedou odbočky měl vždy být člen Národní rady, který právě pobýval v Rusku. Místopředsedou byl Bohumil Čermák a dvěma tajemníky Čech Jiří Klecanda a Slovák Dr. Ivan Markovič. Sjezd tak znamenal úplné vítězství nejradikálnějších stoupenců Masaryka a porážku pro Düricha a bývalé vedení Svazu česko-slovenských spolků. Na kyjevském sjezdu přešlo vedení československého zahraničního odboje v Rusku z rukou českých Rusů do rukou revolučních emigrantů. Po 6. květnu 1917 se pařížská Národní rada stala jediným uznaným zástupcem zahraničního odboje s odbočkou v Petrohradě. Po krátké etapě Dürichova vůdcovství byl povolán Masaryk, aby převzal vedení zahraničního odboje v Rusku.[110]

Na tomto místě pro zajímavost uveďme jednu z proměn budoucího autora *Dobrého vojáka Švejka*. Kvůli omezenému prostoru se tu nelze zabývat sborem důvěrníků, organizací vojáků a válečných zajatců, jež byla poradcem Svazu v záležitostech dotýkajících se jejich zá-

jmů. Jedna skupina důvěrníků, přezdívaná „Černá ruka", se rozhodla přijmout drastická opatření k zajištění vítězství Masaryka a petrohradské opozice na sjezdu. Několik členů české brigády, kteří byli známí jako blízcí spolupracovníci kyjevského vedení Svazu, včetně satirika Jaroslava Haška, přispěvatele českého časopisu *Čechoslovan*, bylo přinuceno během příprav sjezdu Kyjev opustit. Hašek na oplátku napsal pro kyjevské noviny *Revoluce* satiru s názvem *Český klub Pickwicků*, jež vyjadřovala názory bývalého vedení Svazu. Hašek byl zatčen a postaven před „soud", složený ze členů výboru prvního pluku, jenž ho přiměl odvolat obsah článku, veřejně se omluvit všem, kteří v něm byli zmíněni, ukončit svou spolupráci s *Revolucí* a odejít na frontu. Navíc byl odsouzen k jednotýdennímu žaláři. Vydavatelská rada *Revoluce* reagovala na Haškovo odvolání a jeho slib věrnosti novým vůdcům ruské odbočky Národní rady tím, že ho prohlásila za zrádce a rozešla se s ním se slovy, že sám sebe politicky zabil.[111]

Národní rada sestávala po Dürichově vyloučení pouze ze tří osob: Masaryka jako předsedy, Beneše coby tajemníka a místopředsedy Štefánika. Beneš popsal kompetence Národní rady v dubnu 1918 v Římě, na posledním zasedání Kongresu utlačených národností Rakousko-Uherska, slovy: „Všude, kde jeden z nás vystupuje, mluví vždy s plnou a celou pravomocí jménem všech."[112] Ruská revoluce umožnila tomuto samozvanému triumvirátu vypudit Düricha z vedoucí pozice v československém zahraničním odboji; o jeho směru nyní rozhodovali tři lidé v souladu se svými ideologickými preferencemi.

Masaryk přivítal ruskou revoluci s nadšením. Věřil, že posílí síly uvnitř Dohody, které se zavázaly k podpoře demokracie, rozbití Rakousko-Uherska a ke zřízení svobodného Československa. V telegramu novému ruskému ministru zahraničních věcí, historiku Pavlu N. Miljukovovi z 18. března 1917 Masaryk předpověděl, že revoluce přinese Rusku pořádek a vítězství ve válce a zajistí jemu a Slovanům vlivné místo v mezinárodní politice. Jak uvedl: „Svobodné Rusko znamená smrt Rakousko-Uherska..., znamená upevnění Dohody".[113] Miljukov odpověděl: „Plně souhlasím s Vašimi názory, co se týká perspektiv, jež svobodné Rusko otevírá rodině civilizovaných národů pro případné přetvoření střední a jihovýchodní Evropy." Na tiskové konferenci dne 23. března 1917 ruský ministr zahraničních věcí konstatoval, že mezi válečné cíle Dohody patří „reorganizace Rakous-

ko-Uherska osvobozením národů, jež utlačuje". Zvláštním úkolem Spojenců je „řešení česko-slovenské otázky - vytvoření nezávislého česko-slovenského státu, který bude bránit postupu Němců proti zemím s ne-slovanským [*sic*] obyvatelstvem".[114] Tak se Miljukov stal prvním ruským (dohodovým) státníkem, který se otevřeně vyslovil ve prospěch vzniku samostatného československého státu v době, kdy Britové podporovali pouze rovnost České koruny s uherskou v habsburské říši, ale ne ještě československou jednotu a nezávislost. Masarykova radost nemohla být větší.

Vedle telegramu Miljukovovi poslal Masaryk zároveň telegram Michajlovi Vladimíru Rodziankovi, předsedovi ruské státní Dumy: „Češi a Slováci radují se z vaší revoluce, která znamená pořádek a vítězství. Uskuteční se ideály nejznamenitějších Slovanů. Slovanstvo nebude již velké jen ve smyslu zeměpisném, nýbrž stane se velkým i duševně. Vždy jsme milovali ruský národ a v této válce postavili jsme se na stranu svých slovanských bratří proti společnému nepříteli. Tisíce a tisíce mrtvých, obětí kruté rakousko-uherské pomsty, jsou nyní též mučedníky ruské svobody. Tím, že dáváte svobodu a rovnost Rusku, celé osmině veškerého lidstva, rozřešili jste otázky slovanské. Jsme hluboce vděčni Dumě a jejímu energickému předsedovi za vaše i naše osvobození."[115]

Masaryk se těšil z toho, že nová vláda zaručila svobodu a rovnost všem národnostem v Rusku. Věřil, že Dohoda bude stabilizována vznikem svobodného (demokratického) Ruska. Vydání *New Europe* z 22. března 1917 přineslo Masarykův článek s příznačným titulkem: *Rusko: Od teokracie k demokracii*, v němž připomněl, že nové Rusko už nebude hradbou pro skutečnou demokracii. Bylo proto možné razit a používat nové heslo „teokracie versus demokracie",[116] aby se odlišily dohodové státy od Centrálních mocností. Ale Masarykova domněnka, že revoluce posílí ruskou válečnou snahu na straně Dohody, se ukázala nepodložená, stejně jako předpověď, že revoluce přinese Rusku pořádek a vítězství ve válce. Pravý stav věcí poznal Masaryk v Petrohradě, kam přijel se zvláštním posláním britského ministerstva války a s britským pasem, vydaným 3. května 1917 ministerstvem zahraničních věcí Velké Británie na jméno Thomas George Marsden. Bylo to 16. května 1917, dva dny po Miljukovově rezignaci.[117] V Rusku Masarykovo nadšení pro revoluci vyprchalo. Uvědomil si, že jeho představy o ní byly pouze zbožným přáním.

Kapitola šestá

JARO A POČÁTEK LÉTA 1917 V ZAHRANIČÍ

Na počátku roku 1917 se český zahraniční odboj dostal znovu do slepé uličky. Politika nového rakousko-uherského panovníka císaře Karla, jenž nastoupil po 64letém panování Františka Josefa I., byla ve srovnání s předchozí tvrdou německou linií umírněnější. Císař vyhlásil amnestii pro politické zločince, omilostnil Kramáře s Rašínem, odsouzené k trestu smrti, a ukončil perzekuci Čechů v naději, že je získá na svou stranu. Perzekuce sloužila jako propagandistický nástroj zahraničnímu odboji, jenž se nyní octl v nové situaci. Ministr zahraničních věcí hrabě Ottokar Czernin naznačil 5. února 1917 ochotu Rakouska zahájit mírová jednání; ostatně císař Karel již ve svém nástupním manifestu vyjádřil touhu ukončit válku co možná nejdříve.[1)] Zatímco Dohoda uvítala změnu, vkládajíc velké naděje do ochoty nového panovníka vyjednat separátní mír, český zahraniční odboj, zvláště Masaryk s Benešem, byl tímto výhledem zděšen.

V Británii si zachování Rakousko-Uherska přáli mnozí lidé ovlivňující veřejné mínění, protože - zaprvé - panovaly značné obavy, že trvání na rozbití Rakousko-Uherska může prodloužit válku za cenu dalšího utrpení všech válčících národů. Zadruhé Rakousko-Uhersko nebylo horší než jiné velmoci, ovládající podřízené národy. Ačkoliv Maďaři se chovali mnohem hůře než Rakušané, situace v monarchii byla stěží horší než unionistický útlak v Irsku. Zatřetí, kdyby Rakousko-Uhersko bylo rozděleno, nástupnické státy by byly hospodářsky a vojensky příliš malé, než aby mohly politicky přežít; jejich nezávislost by byla iluzorní. A konečně by bylo vhodnější dohodnout se s nepřítelem, jakmile by Rakousko-Uhersko uznalo, že se dopustilo chyb

a ukázalo vůli k reformám. Bylo známo, že monarchie prochází obdobím reforem; byla tu tedy naděje, že podřízené národy obdrží dostatečnou míru autonomie.[2]

Představitelé českého zahraničního odboje si plně uvědomovali vážnost situace. Jejich naděje vzrostly v prosinci 1916, když vláda Lloyda George, jež slíbila pokračovat ve válce s větší energií, nahradila Asquithův koaliční kabinet. Dne 10. ledna 1917 pak Spojenci zveřejnili nótu prezidentu Wilsonovi, obsahující zmínku o osvobození několika podrobených národů v habsburské monarchii jako jednom z válečných cílů. Čeští činitelé doufali, že slovo „osvobození" znamená rozčlenění Rakousko-Uherska, ale britská a francouzská vláda věděly, že osvobození není nutně totéž jako samostatnost.[3] I když prohlášení mělo nemalou propagandistickou hodnotu, nezavazovalo Spojence k rozbití Rakousko-Uherska, pokud by to bylo možné. Nejnaléhavějším a nejakutnějším úkolem Dohody bylo vyhrát válku; kdyby se podařilo odtrhnout Rakousko-Uhersko, Bulharsko a Turecko od Německa, porážka Německa by byla snažší. Navíc se válka stala pro všechny válčící strany nesmírně tíživá; za této situace dostaly dohodové mocnosti 12. prosince 1916 od čtyř vlád Centrálních velmocí pozvání k zahájení mírových vyjednávání.[4]

Britská vláda měla zájem na tom, aby od Rakousko-Uherska obdržela formální mírovou nabídku; navázala tedy neoficiální kontakty s rakousko-uherskými diplomaty a emisary ve Skandinávii a Švýcarsku.[5] Ve snaze oddělit Rakousko-Uhersko od Německa britská vláda využívala Spojené státy jako prostředníka; přitom dostala monarchie ujištění, že Spojenci si nepřejí její rozbití. Czernin byl diplomatickými kanály informován o tom, že prezident Spojených států a americký ministr zahraničních věcí Robert Lansing doufají, že Rakousko má zájem o separátní mír. Kdyby bylo ochotno uzavřít brzký mír, vláda Spojených států by mohla získat od Dohody definitivní záruku proti odtržení Čech a Uher od Rakouska.[6] Ale hlavní kámen úrazu při každém pokusu separovat Rakousko od Německa spočíval ve slibech, jež Spojenci dali Itálii, Rumunsku a Srbsku. A také v ruských nárocích, na jejichž splnění ale Rusko vzhledem k situaci na frontě nemohlo tvrdě naléhat. Britské vládě bylo zřejmé, že kdyby podmínky nabídnuté Rakousku byly tvrdé, mohly by „se stát překážkou na cestě k míru".[7]

Britské názory na válečné cíle na jaře 1917 ozřejmuje „Balfourovo

memorandum", obsahující protokol z porady válečného kabinetu 22. března 1917, kde lord Arthur James Balfour vystoupil s obsáhlým přehledem zahraniční politiky.[8] V otázce střední Evropy navrhl připojit Polsko k Rusku a dualistickou monarchii změnit na quadrialistickou. Protože oddělení Ruska od Západu samostatným Polskem by znamenalo vyloučení Ruska ze západních struktur, Balfour podporoval pouze autonomii Polska v rámci ruského impéria. Pokud jde o Čechy, nebyl si jistý, zda se Češi spokojí se samosprávou v habsburské říši. Ale podsekretář ministerstva zahraničních věcí lord Robert Cecil i ministerský předseda popřeli, že by si přáli rozpad Rakousko-Uherska; trvali na jeho federalizaci. Pro Cecila bylo národní sebeurčení „principem, na němž je založeno naše impérium".[9] Souhlasil přitom se sekretářem nového ministra zahraničních věcí A. J. Balfoura sirem Ericem Drummondem a stálým podsekretářem ministerstva zahraničních věcí lordem Hardingem, že v každém plánu na rozbití Rakousko-Uherska tkví nebezpečí balkanizace; věřil, že rovnováha sil tak bude vychýlena směrem k Rusku. Federalizované Rakousko-Uhersko „by bylo pro budoucí mír v Evropě lepší než vytvoření nové konfederace slovanských států".[10]

Austen Chamberlain a lord Alfred Milner souhlasili během diskuse o budoucnosti Rakousko-Uherska s přehledem zahraniční politiky, jak ho podal 22. března předseda vlády. Podle něj představovala pro Spojence největší nebezpečí německá „souvislá trasa vlivu od Severního moře k Perskému zálivu".[11] Tomuto nebezpečí lze podle Chamberlaina a Milnera předejít federací nově zřízených států nezávislých na Německu, jež by vytvořily hradbu proti německé expanzi do střední a východní Evropy. Všichni britští politici souhlasili s tím, že cesta Německa na Blízký a Střední východ by měla být účinně zablokována a že reorganizace střední Evropy je pro britskou říši vedlejší záležitostí.[12] Naopak pro Masaryka mělo vyřešení územních otázek v oblasti největší význam.

Do časopisu *New Europe* z 22. února 1917 Masaryk napsal, že i když netvrdí, že osvobození Čech je nejdůležitější otázkou války, válečné cíle Dohody nemohou být dosaženy bez osvobození Čech. Masaryk dobře věděl, že toho nelze dosáhnout bez přímé české účasti na válce proti Rakousko-Uhersku a Německu. Skutečností bylo, že dosud byl československý vojenský příspěvek k ozbrojenému boji spojenců velice malý, pokud vůbec nějaký. V Rusku se nacházelo mnoho

českých a slovenských válečných zajatců, avšak v budování velké československé armády, která by mohla být vyslána na frontu, se postoupilo velice málo. Ve Francii byla česká rota prvního pluku francouzské Cizinecké legie téměř zničena. V Itálii vojenská účast Čechů ještě ani nezačala a bylo jen málo naděje, že by mohla být větší v jiných zemích, kde žilo Čechů málo. Vlády se zdráhaly zakládat nové precedensy tím, že svolí k vytvoření armády řízené z exilu, což by vytvářelo dalekosáhlé politické závazky z hlediska budoucího uspořádání ve střední Evropě.

Na politické scéně nebyla situace lepší než na vojenské frontě. Ačkoli se Masaryk pokoušel vybudovat kolem sebe středisko zahraniční akce a být jejím mluvčím, jeho autorita nebyla mezi Čechy, zvláště v Rusku, všeobecně akceptována. A dokonce ještě slabší byla doma, kde nikdy neměl velký vliv; ten pak od počátku války ještě podstatně zeslábl. Když dohodové mocnosti v odpovědi na Benešovu žádost z 29. prosince 1916 zahrnuly osvobození „Čecho-Slováků" do prohlášení o svých válečných cílech z 10. ledna 1917[13], čeští poslanci se distancovali od Masarykem vedeného zahraničního odboje a nabídku odmítli. Předsednictvo Českého svazu vyjádřilo 31. ledna 1917 Czerninovi důvěru a předalo mu deklaraci, odmítající výzvu Dohody k osvobození „Čecho-Slováků" a prohlašující, že „národ český tak jako vždy v minulosti, tak také v přítomnosti a v době příští jen pod žezlem habsburským vidí svou budoucnost a podmínky svého vývoje".[14] Tím dosáhla aktivistická politika českých politických představitelů svého vrcholu, když se otevřeně distancovala od zahraničního odboje. Roztržka mezi Masarykem a českými vůdci doma byla dovršena. Avšak rok 1917 měl přinést dramatickou změnu v postoji politiků doma a situaci, v níž zahraniční odboj nalezl sám sebe. Hlavní příčinou těchto změn byla ruská revoluce.

Pád carismu v Rusku posílil český boj na západě odstraněním obav západních velmocí, že se osvobozené národy střední a jihovýchodní Evropy stanou snadnou kořistí carského Ruska. Předpokládalo se, že Dohoda získá nyní tyto národy za válečné i poválečné spojence. Únorová revoluce v Rusku posílila český boj ještě jinak. Umožnila do něj totiž zahrnout demokratické síly doma i v zahraničí a prezentovat válku jako boj demokracie proti reakci.[15]

Třebaže vůdci domácích politických stran odmítli na počátku roku 1917 myšlenku české samostatnosti, ruská revoluce zásadně ovliv-

nila jejich postoj k této otázce; přivodila také hlubokou ideově politickou proměnu ve vývoji zahraničního odboje. Deklarace Dohody z 10. ledna 1917 o válečných cílech, obsahující konstatování o osvobození „Čecho-Slováků", znamenala v zahraničí velký diplomatický úspěch.[16] Její odmítnutí désaveu Českým svazem (klubem českých poslanců rakouského parlamentu) bylo však obrovskou ranou hnutí za nezávislost doma i v zahraničí. Masaryk „vykládal désaveu za jakýsi projev vděčnosti za amnestování dra Kramáře a soudruhů od trestu smrti".[17]

Dr. Šámal a dr. Scheiner, vůdčí představitelé tajného výboru Maffie, tvrdili ve zprávě Benešovi z počátku března 1917, že prohlášení Českého svazu bylo dílem jednotlivců, kteří jej podepsali. Tito signatáři nesmějí být považováni za obhájce českých práv a musí jim být znemožněno zúčastnit se jakýchkoli budoucích jednání, týkajících se samostatnosti českých zemí.[18] V další zprávě odeslané z Prahy v únoru a předané Benešovi 30. března 1917 reagovali ti, kteří zbyli z někdejší Maffie, na možnost separátního míru s Rakouskem.[19] V takovém případě by podle zprávy mělo být českému národu umožněno vyjádřit svobodně svou vůli. Exiloví pracovníci jakožto mluvčí národa by měli trvat na okupaci českých zemí dohodovými armádami a na propuštění všech politických vězňů, zejména Kramáře a Rašína. Tyto podmínky ukazovaly, že pro pisatele je přání otcem myšlenky. Prozrazovaly také jejich mylné posouzení politické reality v dohodových zemích.

Ačkoli se domácí političtí vůdci českého národa distancovali od hnutí za nezávislost, to začalo v českých zemích přece jen zapouštět kořeny. Na počátku března 1917 začaly dvě skupiny - Národ a Česká demokracie[20], sestávající z osob více či méně spjatých s Maffií, vydávat noviny. V různých českých stranách vznikaly vůči oficiálnímu vedení menší opoziční skupiny. Agrární strana pokračovala v politice „dvou želízek v ohni"; její deník *Venkov* psal zdrženlivě, zatímco *Večer* sledoval národní a radikálnější linii. Atmosféra v Čechách se nepochybně začínala měnit ve prospěch nezávislosti po únorové revoluci v Rusku. První zprávy o pádu carismu se objevily v polovině března 1917 působíce jako katalyzátor aktivit českých opozičních skupin, části dělnictva a některých intelektuálů. Česká demokracie, jedna ze dvou dříve vzniklých opozičních skupin, vydávající stejnojmenný časopis, získala na vlivu. K jejím spolupracovníkům nyní patřili pravi-

coví sociální demokraté Josef Hudec a František Modráček, národní sociál Jiří Stříbrný a anarchokomunista dr. Bohumil Vrbenský.

Czernin zaujal veřejné stanovisko k ruské revoluci 31. března ve zvláštním rozhovoru pro *Fremden Blatt*. Řekl, že válka může být ukončena, pokud si Rusko vskutku přeje mír, a že Rakousko-Uhersko stále trvá na své mírové nabídce z 12. prosince 1916.[21] Ale z Ruska nepřišla žádná odpověď; prozatímní vláda se zavázala k pokračování války na straně Dohody. Czernin a císař Karel dobře věděli, jak zoufalá je situace monarchie, a to jak vnitřně, tak v zahraničí. Ve městech byl nedostatek potravin, obyvatelstvo ztrácelo trpělivost, válka byla nepopulární a morálka vojsk rychle klesala. Počátkem dubna připravili oba tito státníci společně memorandum (ačkoli neslo pouze Czerninův podpis a bylo adresováno Karlovi), určené především německému císaři Vilému II. Memorandum předpokládalo, že válka musí skončit koncem léta nebo na podzim s ohledem na skutečnost, že monarchie stojí tváří v tvář „kolapsu". Bylo absolutně nezbytné zahájit mírové rozhovory dříve, než si Dohoda uvědomí, že Rakousko-Uhersko umírá.[22] Czernin také učinil další mírovou nabídku poté, co prozatímní vláda vydala 9. dubna deklaraci sdělující, že cílem svobodného Ruska není „ovládání jiných národů... nýbrž budování pevného míru na základě sebeurčení národů".[23] V prohlášení ze 14. dubna 1917 Czernin uvedl, že vzhledem k tomu, že Rusko nezamýšlí obsadit cizí území a přeje si trvalý mír v souladu s právem národů rozhodovat o svém vlastním osudu, cíle prozatímní vlády jsou totožné se záměry habsburské monarchie, jak Czernin zdůraznil již 31. března. Jeho prohlášení končilo poznámkou, že rakouská i prozatímní ruská vláda „stejně usilují o mír čestný pro obě strany".[24]

Pod dojmem ruské revoluce a Czerninova prohlášení přijal Český svaz tři základní české požadavky: demokratickou vládu, parlamentní systém a revizi ústavy ve smyslu sebeurčení národů.[25] Tyto požadavky byly zahrnuty do proklamace Českého svazu ze 14. dubna, o níž se v exilu dozvěděli koncem měsíce; jejich naděje tím znatelně vzrostly.[26] Těžko říci, co většina členů Českého svazu chápala pod pojmem „ústavní revize ve směru sebeurčení". Ale o otázce revize ústavy se začalo diskutovat v úzkém kruhu císařově zhruba v tutéž dobu - 11. dubna.[27]

Exulanti, zvláště Masaryk s Benešem, byli znepokojeni možností brzkého míru, v nějž mohla vyústit jednání prince Sixta Bourbonské-

ho.[28] (Ačkoliv neznali detaily, věděli o rakouských mírových jednáních a pokusech uzavřít separátní mír.) Jejich pokyny Maffii z dubna 1917 prozrazují pesimismus. Tvrdili, že pouze odpor doma může zachránit hnutí za nezávislost, neboť Rakousko-Uhersko vyvíjí horečné úsilí ke své záchraně a proti jeho intrikám jsou „téměř bezmocní".[29] Politici doma měli žádat „historické státní právo bez prejudice ohledně Slovenska a existence Rakouska".[30] Exulanti také nařizovali, jak mají čeští poslanci postupovat, jestliže bude svolán parlament (mělo se tak stát v dubnu), a jak se mají v parlamentu chovat. Hlavní požadavek exilu byl, aby čeští poslanci trvali na „státním právu", za žádných okolností se nedistancovali od exulantů a vedli hlasitou a rozhodnou opozici proti vládě.[31]

Svolání parlamentu v květnu 1917 k prvnímu zasedání během války přitáhlo pozornost české inteligence k orientaci a postojům českých poslanců ve Vídni. Při této příležitosti někteří čeští intelektuálové vydali *Manifest českých spisovatelů*, připravený Jaroslavem Kvapilem a podepsaný 222 umělci a spisovateli.[32] Manifest nebyl určen k publikaci; 17. května byl předán předsedovi Českého svazu jako sdělení o názorech české intelektuální obce. O dva dny později ale agrární *Večer* manifest s prvními 150 podpisy zveřejnil. Manifest vyzýval české poslance, aby byli „věrnými syny svého národa" a žádal je, aby se zasazovali za „česká práva a české požadavky tím nejrozhodnějším a nejhorlivějším způsobem", protože tato práva získávala novou podporu a nový význam v době, kdy se Evropa demokratizuje. V manifestu se uvádělo, že „Evropa demokratická, Evropa národů svéprávných a svobodných jest Evropou zítřka a budoucnosti!"[33]

Tento požadavek nepochybně ovlivnil některé české poslance. Po zásadní diskusi o manifestu v klubu českých poslanců, v níž došly vyjádření nejrůznější názory - od krajního požadavku na národní sebeurčení a rozbití Rakousko-Uherska až po stanoviska aktivistů, bylo dosaženo kompromisu a přijetí Švehlova návrhu. Na prvním zasedání parlamentu 30. května 1917 vystoupili čeští poslanci s deklarací, požadující „přeměnu monarchie ve federální stát svobodných a rovných národních států" a v rámci této federace „sloučení všech větví československého národa v demokratický český stát, zahrnující i slovenskou větev národa..."[34] Závěrečná pasáž byla do deklarace vtělena úsilím Slováka Vavro Šrobára, který ji přivezl do Prahy, a také s cílem uspokojit požadavky spisovatelů. Idea uchování monarchie se v pro-

hlášení (navzdory marnému Benešovu varování) objevila kvůli loajálním mladočechům a katolíkům; odpovídala též federalizačním plánům sociálních demokratů.

Třebaže všechny požadavky exilu nebyly vyslyšeny, *Manifest českých spisovatelů* a deklarace českých poslanců ve Vídni vycházely z historického státního práva a žádaly spojení se Slovenskem.[35] (Tento druhý požadavek nebyl slučitelný s myšlenkou českého historického práva, neboť Slovensko k České koruně nikdy nepatřilo.) Pouze jediný poslanec, státoprávní pokrokář Antonín Kalina, vystoupil v parlamentu s vlastním prohlášením, požadujícím vytvoření samostatného českého státu se „všemi atributy úplné státní suverenity". Jeho prohlášení odmítlo sociálně-demokratické *Právo lidu*; nesrovnávalo se ostatně ani se státoprávním prohlášením Národního výboru a českých poslanců. Zatímco Kalinovo prohlášení podpořilo zahraniční odboj, deklarace českých poslanců jej odmítla.[36]

Současně s otevřením parlamentu zahájili kovodělníci v Praze a Plzni stávku, jež se 31. května rozrostla v politickou manifestaci. Lidé, kteří se shromáždili v Praze na Staroměstském náměstí, poprvé během války skandovali „Ať žije Masaryk"! Výbor důvěrníků, který organizoval stávku, vydal počátkem června prohlášení s požadavkem na zřízení samostatného českého státu v souladu s „velkou myšlenkou ruské revoluce a sebeurčení evropských národů". Prohlášení odmítalo postup vůdců sociální demokracie, především B. Šmerala.[37]

Ačkoliv deklarace českých poslanců ze 30. května 1917 se stále rozcházela s cíli zahraničního odboje, protože trvala na další existenci habsburské monarchie, byl to krok vpřed. Síly volající po ustavení samostatného českého státu mohutněly; byly podpořeny amnestií a návratem politických vězňů v létě 1917. Současně se ale české politické proudy začaly diferencovat. Ze skupiny kolem časopisu *Národ* postupně vznikala pravicová silně nacionalistická strana, opírající se o střední vrstvy, jež byla „pro Kramáře". Okruh České demokracie se přibližoval národním sociálům, dělníkům a vznikající opozici uvnitř sociální demokracie, reprezentované Hudcem a Modráčkem. Ale většina aktivistů si přála federalizované Rakousko-Uhersko.[38] Nehledě na tyto rozdíly, jaro 1917 znamenalo obrat ve vztazích mezi domácí frontou a emigrací. Začalo být zřejmé, že každý úspěch emigrace viditelně ovlivní českou politiku v Rakousku. Několik takových úspěchů se rýsovalo, a to převážně díky vnitřnímu vývoji v Rusku.[39]

První prozatímní vláda knížete Georgije J. Lvova se zavázala pokračovat ve válce na straně Dohody a její zahraniční politika obsahovala „osvobození slovanských národů, žijících na teritoriu Rakousko-Uherska, sjednocení italských a rumunských území, vytvoření československého a srbochorvatského státu a spojení ukrajinských území Rakousko-Uherska s Ruskem". Tyto otázky měly být předmětem jednání poválečné mírové konference.[40] V březnu a počátkem dubna 1917 se program vlády, v níž zasedal Miljukov jako ministr zahraničních věcí, příliš nelišil od programu a hesla bolševiků „mír bez anexí a kontribucí". (Části Ruska byly tehdy pod kontrolou cizích armád.) Petrohradský sovět, ovládaný menševiky a sociálními revolucionáři, podporoval pokračování ve válce ve smyslu obrany revoluce. Tento defenzívní postoj zastával také tiskový orgán bolševiků *Izvestija.* Avšak únava z války se šířila a po Leninově návratu do Ruska a vydání jeho „Dubnových tezí" se propast mezi sověty a prozatímní vládou začala prohlubovat.[41]

Pro Masaryka znamenala ruská revoluce posílení Dohody v jejím boji proti Centrálním mocnostem. Po příjezdu do Ruska jednoznačně odmítl bolševické heslo „mír bez anexí a kontribucí".[42] Byl přesvědčen, že mír bez anexí znamená *status quo ante bellum,* mír vycházející ze situace, jaká existovala před válkou, což pro něj bylo nepřijatelné. Tento slogan ignoroval německý plán na reorganizaci střední Evropy a francouzský požadavek na vrácení Alsasko-Lotrinska. Byl též hrozbou Rusku, že přenechá velkou část Polska Německu. Proto Masaryk na svém prvním veřejném vystoupení 29. května 1917 odmítl tolstojovský pacifismus a pacifistickou propagandu vysloviv se pro pokračování a energické vedení války - války, jež „nebyla největším zlem", ačkoliv zlem byla. Pro Masaryka byl skutečným zlem militarismus, zvláště pruský. Válku proti Centrálním mocnostem považoval tudíž za obrannou, morálně ospravedlněnou a politicky nezbytnou. Pouze vítězství Dohody mohlo přinutit „německo-rakouský carismus" k souhlasu s mírovou Evropou, založenou na demokratickém základě.

Masarykův příjezd do Ruska oznámil veřejnosti článek profesora Nikolaje V. Jastrebova v novinách *Birževyje vedomosti* 19. května 1917. (Jastrebov přeložil pátou část Masarykovy *Otázky sociální,* vydané v Rusku v roce 1906. V souvislosti s jejím vydáním Masaryk poprvé prozradil, že pracuje na knize o ruské otázce, kterou považoval

především za otázku náboženskou.[43] Výsledkem této práce byla kniha *Rusko a Evropa.*) Během pobytu v Rusku se Masaryk nezajímal o náboženský vývoj, nýbrž se plně věnoval politice. Krátce po příjezdu do Petrohradu se postavil do čela propagandistické komise, přidružené k ruské pobočce pařížské Národní rady. Hlavním účelem komise bylo propagovat stanoviska Dohody, a tak posilovat válečné úsilí spojenců.[44]

Masaryk udržoval v Rusku kontakt s britskými agenty, jejichž prostřednictvím mohl posílat „zpravodajské informace" britské vládě. Jak se dohodl v Anglii se Steedem, nadiktoval dopisovateli londýnských *Times* zprávu o situaci v Rusku, publikovanou 5. června 1917, jež vyjadřovala jeho zklamání z revoluce. Podle Masaryka prozatímní vláda postrádala silné osobnosti hovoříc mnoha, často protikladnými hlasy.

Aby splnil svůj propagandistický úkol, Masaryk osobně navštívil vydavatele několika ruských novin. Nechyběly mezi nimi *Reč* a *Russkije vedomosti* (orgány strany Kadetů), *Birževyje vedomosti*, deníky *Večernyje Vremja*, *Volja naroda* (deník pravicové strany sociálních revolucionářů) a Plechanovův list *Jedinstvo*. Později Masaryk spolupracoval s „radikálně-liberálním" deníkem Aleksandra V. Amfiteatrova *Volnost*. *Večernyje Vremja* přinesly 24. května 1917 pod titulkem *Heslo 'bez anexí'* s Masarykem rozhovor, v němž uvedl, že „mír bez anexí ve skutečnosti znamená status quo ante", což by znamenalo, že Alsasko-Lotrinsko a část Polska zůstanou Německu, nemluvě o „německé anexi Rakousko-Uherska, Bulharska a Turecka". Kdyby se toto heslo naplnilo, znamenalo by to německé vítězství; Německo by poté nepochybně restaurovalo v Rusku carismus.

Noviny kadetů *Reč* přinesly 1. června 1917 pod titulkem *Socialistický tolstojismus* zprávu o Masarykově veřejné řeči v Petrohradě. Při této příležitosti Masaryk rovněž odmítl „mír bez anexí" a vystoupil proti sbratřování se na frontě; tvrdil, že morálním původcem tohoto pacifistického jevu je Lev N. Tolstoj. Prohlásil, že propagátoři míru jsou ve skutečnosti hlasateli Tolstojova učení, podle kterého člověk nemá odpírat zlu násilím. Masaryk řekl, že propagátoři tohoto Tolstojova kvietismu neznají pruský militarismus a že takový pacifismus, byť volá ostentativně po humanismu, je ve skutečnosti nehumánní. Netřeba připomínat, že Leninovi stoupenci byli všechno jiné než stoupenci Tolstého.

Birževyje vedomosti otiskly 6. června Masarykovu analýzu národ-

nostní otázky pod názvem *Problémy malých národů a válka.* V tomto článku prohlásil, že v Evropě existuje dvacet sedm samostatných států, z nichž pouze pět lze nazvat velmocemi. Tvrdil, že angličtí a francouzští státníci i prezident Wilson vystoupili ve prospěch malých národů; cílem Spojenců prý je „reorganizace Evropy na národnostních základech". Ale konkrétně Masaryk uvedl pouze Poláky, Čechoslováky a Jihoslovany jako národy, které již dříve byly samostatné a měly patřičnou velikost a dostatečně „vysokou kulturu" (zvláště Československo), aby přežily: „národy, které ve všech ohledech - ekonomickém, politickém a kulturním - mohou žít v samostatných státech". Dále řekl, že pás národů ve středovýchodní Evropě musí sehrát zvláštní a významnou roli. Jelikož toto území představuje nebezpečí pro evropský mír, „jeho reorganizace je ve skutečnosti politickým cílem této války". Vytkl socialistům, že nepodporují práva malých národů. Ačkoliv vždy tvrdili, že bojují za zájmy „malého člověka", napsal Masaryk, zdá se, že nepochopili význam národního principu v otázce malých národů. Konstatoval, že Spojenci hájí rovnost malých národů, bojujíce za demokracii a pokrok. Naopak Rakušané a Němci brání imperialistický monarchismus a absolutismus.

V Plechanovově *Jedinstvu* z 9. června 1917 Masaryk pod titulkem *Německo-rakouský carismus místo ruského carismu* spojil Rakousko a Německo s absolutismem tvrzením, že jejich absolutismus je horší než ten, který existoval před revolucí v Rusku (před válkou Masaryk tvrdil pravý opak). *Večernyje vremja* přinesly 16. června další interview s Masarykem, v němž odmítl myšlenku, že Spojenci, zejména Rusko, by měli debatovat s Rakousko-Uherskem a Německem o podmínkách míru. Obhajoval nejrozhodnější vedení války Ruskem a novou ofenzívu na východní frontě. Ve stejných novinách se objevil další rozhovor s Masarykem 19. července 1917, po bolševické vzpouře, kterou Lenin později nazval „generálkou před hlavní bitvou". Masaryk pranýřoval rebelanty; podle jeho přesvědčení „lidé, kteří váhají bojovat proti Rakušanům a Němcům a přitom po zuby ozbrojeni útočí na ruské občany střelbou, nejlépe ukazují, v čích službách ve skutečnosti jsou". Dne 23. srpna naléhal na pokračování války proti Centrálním mocnostem v novinách *Kyjevskaja mysl* a rumunských *Romania Mare.* V jiném rumunském periodiku *Miscarea* volal 11. října po rozbití Rakousko-Uherska.

V listu *Birževyje vedomosti* Masaryk 7. října odmítl Czerninovu

mírovou nabídku Dohodě i papežův návrh na prostřednictví při mírových rozhovorech. Spojil obě události a tvrdil, že Centrální mocnosti jsou nástrojem římského papeže; teokracie prý je ve válce s dohodovou demokracií. V dalším rozhovoru s vydavatelem listu *Večernyje vremja*, otištěném ve francouzsky psaném petrohradském deníku *L'Entente* 30. září 1917, znovu zavrhl mírové nabídky a řekl, že cílem války musí být rozbití Rakousko-Uherska a nová organizace Evropy, v níž bude Německo obklíčeno dohodovými státy. Jako příklad nového pořádku v Evropě nastolil možnost česko-polské federace.

Podle Somerseta W. Maughama, jednoho z Wisemanových agentů v Rusku, který úzce spolupracoval s Masarykem, „původním účelem" Masarykovy cesty do Ruska v zájmu britského ministerstva války v květnu 1917 byla „propaganda šířená s pomocí asi 12 000 českých agentů v Rusku".[45] Ve skutečnosti Masaryk vystupoval ve dvojí roli: nejprve jako vůdce československého zahraničního odboje, a pak jako probritský propagandista, jehož cílem bylo pomoci udržet Rusko ve válce, to jest čelit pacifistické propagandě. Jeho role britského propagandisty zůstávala po několik desetiletí utajená, ale záměr zřídit prozápadní československý stát se stal zřejmým po jeho uskutečnění v roce 1918. V obou rolích - jako „tajný" propagandista i jako zjevný vůdce československého hnutí za nezávislost - Masaryk sledoval to, co považoval za svůj vlastní zájem, jenž se nekryl ani s britskými národními zájmy, ani s věcí Ruska. Když byl dotázán ruskými Čechy na svůj postoj k Rusku, odpověděl, že Češi musí usilovat o přízeň a podporu všech Spojenců. Tvrdil, že „kdybychom byli všecko vsadili na jednu kartu, byli bychom všecko prohráli, poněvadž Francie a Západ byly by proti nám a pro Rakousko. Co se týče Ruska, já jsem takový rusofil, jakých mnoho není. Ale nejsem carofil a nejsem slepý. Velmi si cením toho, co Rusko pro nás dělá..." Svůj pragmatismus Masaryk vyjádřil slovy: „Říkám-li, že nesmíme všecko vsadit na jednu kartu, tož proto, že Rusko samo je slabé a o něm snad budou rozhodovat druzí."[46]

Masaryk se dále pokoušel oddělit československý odboj od problémů, vzniklých po ruské revoluci. Byl bezpochyby znepokojen poklesem vojenské disciplíny v ruské armádě a rostoucím sbratřováním s nepřátelskými vojáky. Avšak podle jeho pokynu se čeští a slovenští vojáci neměli „v žádném případě vměšovat do poměrů v ruské armádě", protože nebylo jejich úkolem dělat v ní pořádek.[47] Na otázku

„jaký je nyní náš úkol" odpovídal, že prvním úkolem je získat co možná nejvíce nových vojáků, aby se mohla vytvořit co největší československá armáda. Velká armáda by celému světu ukázala, že Češi a Slováci jsou proti trvání Rakousko-Uherska. K postavení velké armády bylo zapotřebí postarat se o válečné zajatce a přimět je ke vstupu do armády. Druhým úkolem bylo „starat se o sebe", tedy nevměšovat se do ruských záležitostí. Tento postoj neprozrazoval nedostatek sympatií k revoluci; pouze znamenal, že posláním československých jednotek není míchat se do vnitřního ruského vývoje. Československá armáda nemohla být proto použita pro obnovení pořádku v Rusku; o to se museli postarat sami Rusové.

Masaryk kladl největší důraz na vybudování velké armády, nad níž by si udržel co nejvíce kontroly. Ale nemusel začínat od nuly. Když přijel do Ruska, československá brigáda měla 9 000 vojáků a důstojníků a existovaly plány na nábor dalších 25 000.[48)]

Váleční zajatci, kteří byli do brigády přijati, museli zároveň zažádat o ruské občanství a někteří z nich dokonce konvertovali k pravoslaví. Avšak jména pluků - sv. Václav a sv. Cyril a Metoděj - ukazovala, že ruská vláda si uvědomovala katolicitu většiny Čechů a Slováků, vychovaných katolickou kulturou a tradicí. Carská vláda nezamýšlela změnit náboženskou situaci v osvobozeném Československu. Proto také vůdčí osobnost českého katolického tělocvičného spolku Orel, jenž nepříliš úspěšně soutěžil se Sokolem, vyzvali 16. února 1916 své členstvo ke vstupu do brigády a relativně velký počet z nich uposlechl.[49)]

Jak již bylo uvedeno, ruská válečná rada vyjádřila 6. března 1917 - -před pádem carské vlády - souhlas s plánem generála Červinky na vybudování velké československé armády z řad českých a slovenských válečných zajatců v Rusku. Ale ruská revoluce všechno změnila.

První prozatímní ruská vláda byla myšlenkou náboru českých a slovenských válečných zajatců do českých vojenských jednotek nadšena mnohem méně než carská vláda. Ministr obrany Alexander I. Gučkov věřil, že váleční zajatci jsou pro Rusko užitečnější v továrnách než ve vojsku. (Rusové neměli nedostatek vojáků, zato však jim chyběla pracovní síla.) Jeho návrh zakázat budování československých vojenských jednotek v Rusku neprošel pouze díky zásahu Miljukova. Velení armády však podporovalo československé vojenské jednotky dokonce ještě více než před revolucí. Když bylo v této věci dosaženo

mezi vojáky a vládou kompromisu, vláda byla reorganizována a nový ministr války Alexander Kerenskij nábor zastavil a postavil se proti budování československé nebo jakékoli jiné ne-ruské vojenské síly.[50] Kerenskij, člen petrohradského sovětu a vůdce Strany práce, blízké sociálním revolucionářům, odsuzoval československý odboj za jeho předrevoluční spolupráci s carskou vládou. Vytýkal mu též nacionální šovinismus.

Pro Kerenského představovali členové československé brigády, kteří jako bývalí váleční zajatci zradili svou zemi, partu zbabělců, kteří nenašli odvahu bojovat proti Habsburkům a svrhnout jejich vládu zevnitř, jako to učinili Rusové s Romanovci. Dr. Václavu Vondrákovi řekl otevřeně: „Nedovedu se nikterak nadchnouti pro tento způsob, jakým vedou odpor proti své vládě vaši krajané. Vždyť měli konstituci, měli možnost konečně vyhlásiti revoluci ještě doma a svrhnouti nenáviděnou vládu, ale jíti na frontu, pak zraditi svůj stát a vzdáti se protivníkovi - odpusťte, pro takové nerytířské jednání nemohu míti sympatií."[51] Takový postoj sdíleli mnozí ruští socialisté; vůdci československého odboje v Rusku včetně Masaryka proto ochladli ve svém nadšení pro ruskou revoluci. Masaryk odsuzoval zejména svévoli, s níž ruští socialisté ztotožňovali nacionalismus se šovinismem. Obvinil je, že uvažují zjednodušeně marxisticky, jsou odtrženi od reality užívajíce hesel a frází, které demonstrovaly jejich neznalost skutečného politického, národního a sociálního života v habsburské říši.[52]

Vedle ideologických úvah měl Kerenskij praktické důvody pro nepřátelství vůči československé brigádě. Stejně jako nový velitel kyjevského vojenského okruhu se obával, že československý příklad povede k formování dalších národních vojenských jednotek, např. polské, finské, estonské a zvláště ukrajinské. Další komplikace působila snaha převézt tisíce československých vojáků a válečných zajatců na západní frontu, jak o tom jednal v roce 1916 Štefánik a znovu roku 1917 Masaryk. Kerenskij proto přerušil nábor do československé brigády a dokonce nařídil její rozpuštění, které však nebylo ihned provedeno.[53]

Bodem obratu v procesu budování československých ozbrojených sil v Rusku byla bitva u Zborova, součást červencové ruské ofenzívy. Tato ofenzíva byla oficiálně charakterizována jako akce, jež byla nutná na obranu revoluce a k posílení morálky ruských oddílů. Narazila na odpor u bolševiků a jimi ovládaného petrohradského sovětu. Ač-

koliv ofenzíva ztroskotala, armádní velení se pochvalně zmínilo o československé brigádě pro její statečnost a bojový úspěch. Brigáda prorazila tři linie zákopů a dobyla opevněné nepřátelské pozice západně a jihozápadně od města Zborov. Zajala přitom 62 nepřátelských důstojníků, 3 150 vojáků, ukořistila 15 děl a mnoho strojních pušek, z nichž mnohé byly obráceny proti nepříteli. Na Kerenského, jenž navštívil frontu, udělal výkon československé brigády velký dojem. Povýšil jejího velitele na generála a slíbil plnou podporu snaze zorganizovat v Rusku československou armádu. Generál Červinka, který byl českého původu, dostal od svých nadřízených pokyn, aby zorganizoval co možná nejvíce českých vojáků.[54]

Účast československé brigády na červencové ofenzívě umožnila organizovat nábor válečných zajatců do československé armády. Bitva u Zborova byla velkým vítězstvím Čechů, ale zároveň počátkem vnitřní politické diferenciace. Jedna část jednotky se řídila bolševickou protiofenzívní linií, odmítajíc účast v boji; na druhé straně byla z bývalých českých válečných zajatců utvořena rota, jež byla přičleněna ke štábu osmé armády generála Lavra Kornilova.[55] Této úderné jednotce, bojující pod černou Kornilovovou vlajkou, velel český důstojník. Mezitím se Masaryk a jeho Národní rada pokoušeli vybudovat armádu, která by nepodporovala ani bolševiky, ani kontrarevolucionáře (a ani nikoho jiného), ale byla loajální k pařížské Národní radě, tj. k němu. Záhy se však ukázalo, že velká většina českých a slovenských válečných zajatců, kteří byli odvedeni do rakousko-uherské armády, nemá zájem sloužit v Masarykově či jakékoli jiné armádě.

Povolení k organizování druhé divize československé armády bylo uděleno 13. července 1917,[56] ale počet rekrutů nebyl tak veliký, jak Masaryk a jeho zástupci očekávali. Navzdory přehánění náborových komisařů o slávě a vojenském významu zborovské bitvy a Masarykovým emocionálním, idealistickým a vlasteneckým výzvám měla náborová kampaň jen omezený úspěch. Mezi květnem a zářím 1917 navštívili náboroví důstojníci (komisaři) 180 míst, kde nalezli celkem 13 652 českých a slovenských válečných zajatců, z nichž získali pro vojsko 1500 dobrovolníků, tedy 11,5%. Zhruba 5% zajatců potvrdilo věrnost habsburské monarchii chovajíce se k náborovým důstojníkům s otevřeným nepřátelstvím. Z ostatních byla asi polovina lhostejná a druhá polovina, ač měla sympatie k myšlence československé ne-

závislosti, postrádala odvahu ke vstupu do legií, jak byla československá armáda nyní často označována. Přibližně 150 Masarykových „agentů" se pokoušelo získat Čechy a Slováky pro členství v ruské pobočce Národní rady; o výsledku jejich úsilí byla informována moskevská konference ruské odbočky pařížské Národní rady 30. srpna 1917. Ze 47 271 Čechů a Slováků, jež byli osloveni, pouze 13 518 (12 598 Čechů a 920 Slováků) souhlasilo se vstupem.[57]

Ačkoliv se jen málo Čechů a Slováků v Rusku odvážilo vzepřít Masarykově autoritě, většina z nich stála stranou jeho akce. Někteří z těch, kteří vstoupili do legií, pochybovali o správnosti svého rozhodnutí a pociťovali nereálnost situace. Podezírání a obavy byly zjevné. Navzdory vyloučení Dürricha trvaly v československém hnutí osobní útoky a ideologické rozmíšky. „Staré Rusko" zmizelo a „nové Rusko" nevzbuzovalo mnoho důvěry. Všude scházela důvěra; Masaryka někteří podezírali, že je v cizích službách a on se naopak pokoušel umlčet své kritiky vzbuzováním pochybností, zda nejsou německými nebo rakouskými agenty. Polarizace politických stanovisek mezi vojáky produkovala nejistotu a strach. Hluboce zakořeněné podvědomé obavy popsal legionář František Langer v *Čechoslováku* 23. června 1917: „Bojíme se toho, co se děje kolem nás... Bojíme se o naši svobodu, protože se nám zdá Rusko zesláblým, rozpadávajícím se... Proč jsme se nebáli... před ruskou revolucí?... Nyní... zdá se nám všechno, co se děje, rozvratným, destruktivním. Jest... to tím, že nemáme dosti víry ve schopnosti demokracie, že nevěříme, že by demokratická vláda mohla se vypořádati s hrozícím rozvratem... proto i nám jest nutno, nezbytno proměniti naše snažení v *heroický čin*..."[58]

Noviny *Revoluce*, vycházející v roce 1917 v Kyjevě, byly otevřenější. Otevřeně protestovaly proti „teroru", jemuž byli vystaveni Dürich a Král; dne 17. září 1917 napsaly, že „ruská revoluce zklamala Čechy". Ve svém posledním vydání ze 13. října 1917 *Revoluce* uvedla, že narozdíl od některých Rusů „my sami zde neviděli do revoluce oné tyranie a po revoluci oné svobody..."[59] To byly nebezpečné signály, prozrazující strach mezi Čechy a Slováky v Rusku.

Masaryk nesdílel tyto obavy a úvahy. Viděl v armádě, jež měla být v Rusku postavena, základ budoucího československého státu a mocenskou páku hnutí, jež vedl. Jelikož stát měl být prozápadní, část armády musela bojovat na západní frontě. Když Masaryk a tajemník ruské odbočky Národní rady Jiří Klecanda jednali o vytvoření česko-

slovenské armády ve štábu generála Alexeje A. Brusilova, žádali transport některých vojáků a zajatců do Francie. Také požadovali, aby československá armáda v Rusku byla podřízena politickému velení ruské odbočky Národní rady a byla použita pouze na frontě proti Rakousko-Uhersku a Německu, nikoli ve vnitřních ruských sporech. Konečně žádali rozšíření československé brigády na divizi, jež měla být spojena s druhou divizí, která se formovala v týlu.[60]

Ve své snaze vybudovat v Rusku silnou československou armádu Masaryk spolupracoval s ruskou odbočkou Národní rady, jež schválila jeho politický program, vtělený do hesla „válka až do konečného vítězství". Armáda měla demonstrovat českou a slovenskou účast ve válce na straně Dohody. Její uznání jako zvláštní armády mělo být přípravou na případné uznání československého státu. Měla to být hlavní zbraň Národní rady v úsilí o dosažení diplomatického uznání československé samostatnosti.[61]

V létě 1917 nebyla samostatnost ještě v dohledu a vyhlídky na ni byly neradostné. Na konferenci ruské odbočky Národní rady 30. srpna 1917 Masaryk připustil, že nemůže zaručit, že jeho organizace „bude zastoupena na mírové konferenci".[62] Věděl, že Rakousko-Uhersko vyvíjí v zákulisí mírové úsilí a že Spojenci mají zájem uzavřít separátní mír s novým mladým císařem.

Dne 11. dubna 1917 se Lloyd George dozvěděl od francouzského předsedy vlády Alexandra Ribota o dopisu, který francouzský prezident dostal od císaře Karla prostřednictvím prince Sixta Bourbonského.[63] Začala tak éra tajných jednání a velkých nadějí. V červenci a srpnu 1917 zaujala britská vláda ve veřejných prohlášeních smířlivý postoj vůči Rakousko-Uhersku, značící velmi rozhodný ústup od válečných cílů, uvedených v lednové nótě prezidentu Wilsonovi. Britové nyní zdůrazňovali, že Spojenci se nezavázali k žádné zvláštní formě osvobození utlačených národů habsburské říše. Když byl koncem roku sir Eric Drummond z ministerstva zahraničních věcí požádán, aby vypracoval nové memorandum o Rakousko-Uhersku, poznamenal, že od jeho únorové zprávy se situace zhoršila zhroucením Ruska a italskými porážkami. Pod vlivem návrhů hraběte Michaela Karolyiho britským agentům Drummond navrhl vznik federalizovaného Rakouska se čtyřmi částmi: Německým Rakouskem, Uhrami, Polskem a jugoslávským státem. Habsburská říše měla být podle jeho projektu vybudována po vzoru hohenzollernského státu. Srbská dynastie, vlád-

noucí v Jugoslávii, by „byla postavena zhruba do téže pozice vůči rakouskému císaři jako králové saský a bavorský vůči německému císaři".[64] Podle tohoto návrhu by Češi zůstali pod přímou nadvládou Habsburků a ani postavení Slováků v Uhrách by se nezměnilo.

Za této situace Masaryk prokázal velikou houževnatost, rozhodnost a víru ve vlastní poslání. Ve Velké Británii jej podporoval R. Seton-Watson, jenž od roku 1917 do konce války pracoval v oddělení politického zpravodajství a psal pravidelné komentáře o Rakousko-Uhersku.[65] Seton-Watson, Steed a další navrhovali, aby byl Masaryk jako odborník na Rusko přidělen Nejvyšší válečné radě v Paříži. Formálně neuspěli, ale Masaryk byl některými vlivnými lidmi v dohodových vládách i mimo ně považován za experta na ruskou otázku, o jehož názory byl zájem.[66]

V Rusku Masaryk pokračoval ve své propagandistické kampani. Během ní kritizoval mezinárodní kapitalismus a Vatikán jako dva hlavní nepřátele československého odboje[67] a naléhavě vyzýval české a slovenské válečné zajatce k dobrovolné službě v legiích. Novou agitaci zajatců ke vstupu do československé armády Masaryk zahájil 6. srpna 1917 cestou po zajateckých táborech; v období od 17. do 21. srpna navštívil jednotky české brigády v doprovodu jejich velitele plukovníka N. P. Mamontova. Ve svém projevu k vojákům žádal, aby Dohoda bojovala za práva malých národů na sebeurčení. Svou zahraniční činnost označil za revoluci proti rakouskému a německému imperialismu a válku za boj Slovanstva proti Němectvu; válku Spojenců nazval zápasem republikánského principu s principem monarchistickým (přitom se nezmínil o Velké Británii, Itálii a Rumunsku). Zdůraznil povinnost veškerého Slovanstva postavit se proti Němectvu. Současně se označil za pacifistu, apeloval na zásady humanismu a prohlásil, že neexistuje možnost míru s německým státem. „S národem německým není možný mír, s ním nutno bojovati nůž na nůž. Ano, nůž na nůž, až do konce, což není nelidské!"[68]

Při této příležitosti (ve Velké Berezně) Mamontov, potvrzený Masarykem jako „československý plukovník" a velitel brigády, prohlásil jako „zástupce husitských božích bojovníků dvacátého století" - jak sám sebe nazval - Československo republikou a Masaryka jejím prezidentem a diktátorem.[69] Je zbytečné připomínat, že většina legionářů viděla v Masarykovi symbol českého a slovenského revolučního demokratického hnutí za nezávislost. Dojem z tohoto charismatického

českého vůdce byl tak silný, že legionáři následovali jeho příkazů bez váhání. A tak Masarykovi příliš nevadily mírové pokusy; pokračoval v budování armády s nadějí, že jednoho dne by se mohl stát jejím opravdovým vrchním velitelem a přimět dohodové mocnosti, aby ho uznaly za vůdčího představitele nového československého státu. Tím by stvrdily nový pořádek ve středovýchodní Evropě. Navzdory beznadějné situaci v létě a na podzim 1917 vývoj v Rusku a Rakousko-Uhersku v roce 1918 vyřešil Masarykovy problémy.

Kapitola sedmá

PŘEDBĚŽNÁ JEDNÁNÍ O MÍRU. PROPADGANDA A BUDOVÁNÍ ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

S cílem oslabit svého úhlavního nepřítele Německo byla Dohoda připravena uzavřít separátní mír s Rakousko-Uherskem. Císař Karel vešel v březnu 1917 prostřednictvím svého švagra Sixta z rodu Bourbon-Parma do styku s francouzským prezidentem. Počátkem srpna byl rakousko-uherský ministr zahraničních věcí Czernin ochoten zvažovat anglické a francouzské návrhy na separátní mír. Současně přišel s mírovými návrhy papež Benedikt XV. O měsíc dříve přijal většinou hlasů mírovou rezoluci německý říšský sněm. V Rusku si prozatímní vláda osvojila heslo „mír bez anexí a kontribucí", zatímco americký prezident Wodrow Wilson použil při vyhlášení války Německu 5. dubna 1917 frázi „mír bez vítězů a poražených". Spojenci si přáli izolovat Německo jsouce připraveni souhlasit se zachováním habsburské monarchie, aby s ní dosáhli separátního míru. Taková úmluva by zničila Masarykovy cíle a naděje.[1)]

Tajná jednání Dohody s Rakouskem a pokusy západních velmocí oddělit monarchii od Německa jsou dobře známé. Méně známé jsou spojenecké úvahy a obavy ohledně mírové agitace a „německých intrik v Rusku". Příběh Vladimíra Iljiče Uljanova alias N. Lenina, jeho cestu přes Německo v zapečetěném vagóně, příjezd na Finské nádraží v Petrohradě cestou přes Skandinávii, jeho „Dubnové teze", heslo „Mír, chléb, půdu!" a úsilí vymanit Rusko z války zde není třeba rozebírat. Ale musíme se zmínit o britské reakci - včetně české účasti - na německo-bolševickou agitaci v Rusku, protože je dosud málo známá;

většina důkazů je bohužel stále uzamčena v tajných archívech britské zpravodajské služby. Ale Wisemanovy dokumenty a další materiály ve sbírce plukovníka House vrhají určité světlo na pramálo úspěšné operace britské tajné služby v Rusku a do jisté míry vysvětlují záhadné Masarykovo chování v Rusku před bolševickou revolucí a po ní. Historie přesvědčivě ukázala, že Tomáš Garrigue Masaryk alias Thomas George Marsden nebyl srovnatelným protějškem Leninovi, i kdyby byl býval za určitých okolností zamýšlen jako protiváha proti němu.

Podle zprávy Williama Wisemana z poloviny května 1917, označené „Rusko",[2] bylo „všeobecně známo, že Němci spoléhají na to, že jejich propaganda docílí separátního míru s Ruskem", ale podrobnosti „jejich intrik nejsou tak dobře známé". Britská zpravodajská služba měla „spolehlivé informace, že Němci organizují v každé neutrální zemi skupiny z ruských utečenců, převážně židovských socialistů. Tyto skupiny jsou vysílány do Petrohradu, kde jsou organizovány německými agenty, vystupujícími jako pokrokoví socialisté". Němečtí agenti „již působí ve Spojených státech posílajíce rusko-židovské socialisty zpět do Petrohradu, kde vědomě či nevědomě pracují pro německou věc". Wiseman uvedl, že je navýsost nutné čelit této propagandě, ale kontrapropaganda bude muset být „zcela neoficiální, velmi utajeně organizovaná, protože jakákoli domněnka o vládní podpoře by celý plán zhatila". Spojené státy jsou pro organizaci kontrapropagandy nejvhodnější zemí, protože Němcům se podařilo vyvolat u ruského lidu „jistou nedůvěru k cílům Francouzů a Angličanů".

Wisemanův plán předpokládal organizovat kontrapropagandu „s jednou hlavou v Americe"; to by byla jediná osoba se znalostí detailů akce. Plán předpokládal šest či sedm různých misí do Petrohradu, jež by o sobě navzájem vůbec nevěděly, přičemž by všechny pracovaly různými směry k témuž společnému cíli. Žádná z nich by se nepokoušela jakýmkoli způsobem zasahovat do vnitřních ruských věcí. Cílem plánu bylo zaprvé „odhalit nynější německé intriky a jejich nepochybné spojení s bývalou tj. carskou reakční vládou; zadruhé přesvědčit Rusy, aby s veškerou silou zaútočili na Němce, a tak přivodili pád hohenzollernské dynastie a berlínské autokracie".

Mezi těmi, kdo upozornili Wisemana na situaci v Rusku, byl Emanuel Viktor Voska, jehož „přátelé" se odtamtud vrátili, naléhajíce na zasílání telegramů z Ameriky do Ruska, protože „všechny telegramy ze zahraničí mají na tamní lidi obrovský vliv, zejména když při-

cházejí z Ameriky".[3] Voska také navrhoval vyslání asi dvanácti mužů z Českého národního sdružení a Slovenské ligy do Ruska na náklady britské a americké vlády, aby hovořili s lidmi a „působili mezi slovanskými živly v Rusku vysvětlujíce jim nebezpečí německé propagandy. Přinejmenším dva z nich by měli být spolehliví socialisté, kteří by pracovali v socialistickém prostředí. Přirozeně všichni z nich budou ovládat ruštinu". Také Wiseman se domníval, že jednotlivci z polských, ruských a litevských organizací by měli být vypraveni do Ruska. Každá z těchto misí by postupovala odděleně a nezávisle na ostatních; žádná z nich by neznala identitu členů ostatních misí. Za účelem utajení projektu jej měla v celistvosti znát pouze jedna osoba.

Při popisu těchto misí Wiseman začíná se svým oblíbeným agentem Viktorem (Voskou), jehož nazývá „vůdcem nejdůležitější ČESKÉ tajné společnosti v Americe" a který odjede „do Ruska s cílem organizovat tamní Čechy a Bohémy [v orig. the Czechs and Bohemians - pozn. překl.]". Podle Vosky, vůdce oné tajné společnosti, „je v Rusku 220 000 českých zajatců, kteří se na počátku války vzdali a z nich zhruba 50% jsou zručtí mechanici; skoro všichni jsou z pohledu Spojenců zcela spolehliví. Kdyby byli tito zajatci propuštěni, vytvořili by spolu s dalšími Čechy v Rusku jádro jednoho z nejdůležitějších a nejsveřepěji protiněmeckých společenství v Rusku. Je třeba upozornit, že Němci si dokázali zajistit kontrolu nad nejdůležitějšími tajnými společnostmi v Rusku. Je nutné, aby tento německý vliv byl odhalen a organizovány proti-společnosti, bude-li to nutné". Další mise by představovali vůdcové slovenských a polských tajných společností v Americe, nejmenovaný „nihilistický" předák a ohnivý demagogický řečník, protiněmecký mnich Illiador. Do Petrohradu by bylo vysláno celkem šest či sedm různých misí. Oficiálně by je tam poslali z dobročinných důvodů rozličtí Američané, toužící pomoci novému Rusku. Všichni vyslaní by obdrželi zvlášť „jméno některého amerického milionáře, jenž by jim pomáhal finančně", ačkoliv ve skutečnosti by financování připadlo převážně americké vládě. Wiseman též doufal, že použije velké množství inteligentních Rusů ke stejným propagandistickým účelům.[4] (V knize *Spy and Counter-Spy* se Voska vůbec nezmiňuje o Willliamu Wisemanovi, zato však zdůrazňuje svou vlastní spolupráci s Charlesem R. Craneem, jemuž přičítá zásluhu za udržování spojení mezi Voskovou organizací a americkou vládou. Podle Vosky to byl Crane, jenž na něj naléhal, aby odjel do Ruska. Crane

prý věřil, že Češi v Rusku mohou být organizováni za účelem působení proti německému vlivu „právě tak, jak jsme my zorganizovali Čechy ve Spojených státech".)

Na Vosku udělalo dojem, že „má jít do Ruska organizovat podobný systém", jaký měl v Americe. Ačkoliv by byl „z obchodního hlediska" na pochybách, uvědomoval si „význam této záležitosti" a byl „tou cestou velice nadšen". Wisemanova zpráva uvádí, že Voska „bude schopen získat v Rusku, kde je mnoho jeho lidí, rozsáhlou podporu. Věří, že jeho návrh na vyslání dvanácti delegátů Českého národního sdružení a Slovenské ligy bude uskutečněn, což považuje za vysoce významné. Také doufá, že si opatří záminku pro cestu do Ruska". Pro podobné mise připadali dále v úvahu redaktor litevských novin *Lietuva* Litevec B. K. Balutis, jehož žena byla Ruska a který mluvil „rusky lépe než litevsky", a také Polák V. K. Raczkowski.[5]

Wiseman hovořil o svém návrhu neoficiálně s americkými vládními činiteli. Protože válečná situace vyžadovala shromažďování politických informací, bylo zřízeno „Oddělení vyšetřování" The Inquiry, řízené plukovníkem Edwardem M. Housem a nezávislé na vládě, informujíc přímo prezidenta. Při výměně zpravodajských informací jednal Wiseman převážně s tímto americkým plukovníkem. Nyní Britové chtěli, aby americká vláda financovala „kontrapropagandu proti židovsko-socialistickým pacifistům" v Rusku, neboť Spojené státy byly „nejlepší zemí", kde mohla být taková kampaň organizována.[6]

Wisemanův projekt byl představen plukovníku Houseovi jako směrodatný britský návrh a britskému ministerstvu zahraničních věcí jako směrodatný americký návrh.[7] Britové jej v zásadě schválili, ale chtěli, aby akci vedli Američané, protože oni sami již vydali mnoho peněz na propagandu a zpravodajství v Rusku. Prezident Wilson pod vlivem zpráv o německých intrikách v Rusku „toužil vyzkoušet plán co možná nejdříve". Americká vláda vyplatila Wisemanovi 75 000 dolarů; tutéž částku požadoval od britské vlády. Wiseman měl být jediným agentem, jenž nebude muset „informovat Housea či kohokoli jiného o použitých metodách, nýbrž výhradně o výsledcích".[8]

Ačkoli Britové doufali, že americká vláda bude projekt financovat, plukovník House trval na společné americko-britské realizaci plánu kontrapropagandy v Rusku, protože „projekt závisí na pomoci určitých slovanských skupin, pro jednání s nimiž je nezbytný Wiseman".[9] Protože Wiseman znal Houseův postoj, byl skeptický ohled-

ně ochoty americké vlády finančně zajistit celý projekt, a proto britské ministerstvo zahraničních věcí vyjádřilo souhlas s finanční účastí převedením 75 000 dolarů na Wisemanův účet u banky J. P. Morgan Co. Ve druhé polovině června 1917 tedy projekt postupoval podle plánu s tím, že detaily budou ještě dopracovány.

Koncem června 1917 byl ve Spojených státech ustaven fiktivní „Výbor amerických občanů slovanského původu pro Rusko" (dále též Výbor šesti). Patřilo k němu šest Čechů a Slováků a podléhal Emanuelu V. Voskovi, tajemníkovi Českého národního sdružení a řediteli Slovanské tiskové kanceláře v New Yorku. Členové Výboru šesti uvedli pro svou předpokládanou aktivitu následující důvody[10]: 1) Nikdo nemůže působit na současnou ruskou vládu a ruské obyvatelstvo tak dobře jako lidé reprezentující americké občany, kteří pocházejí z malých slovanských národů, utlačovaných rakousko-uherskou vládou; 2) Malé národy, zvláště Češi, Slováci a Jihoslované, mají větší zájem než jiné rasové skupiny pomoci stabilizovat podmínky v Rusku a mohou energičtěji než kdokoli jiný na Rusy zapůsobit; 3) Díky rasové příbuznosti lépe rozumějí povaze a charakteru ruských lidí, umějí rusky a jsou Rusy milováni; 4) Současná ruská vláda schválila vytvoření samostatné česko-slovenské armády, jež pravděpodobně dosáhne počtu 250 000 mužů. Skládá se z československých zajatců, kteří byli původně povoláni do rakouské armády, ale vzdali se Rusům. Povolení k organizaci samostatné armády se rovná uznání české samostatnosti, kterou přinejmenším implicitně „uznal i prezident Wilson ve své řeči ke Dni praporu"; 5) Ihned po vypuknutí světové války mařili američtí občané slovanského původu německé pokusy organizovat stávky v muničních továrnách a zabránili mnoha zločinným útokům proti zájmům Spojených států; 6) Vláda Spojených států proklamovala právo malých národů na vlastní vládu; 7) Je v zájmu Spojených států a Dohody využít vliv slovanského živlu a jeho znalost podmínek v Rusku k podpoře společné věci všech národů, stojících v opozici k německému militarismu a německé agresi; 8.) Navrhovaní členové Výboru šesti patří k „nejlepším a nejschopnějším občanům Spojených států a jejich úsudek a spolehlivost jsou známé také v důležitých oficiálních amerických kruzích". (Skromnost nebyla Voskovou ctností.)

Sotva překvapuje, že na Wisemana nejvíce zapůsobilo tvrzení, opakované v dokumentu, že „ruská vláda již dala souhlas k vytvoření Česko-slovenské armády, která bude pravděpodobně zahrnovat

250 000 Čechů a Slováků, sloužících nyní v ruské armádě, doplněných o české důstojníky, kteří přeběhli od Rakušanů k Rusům. Z toho plyne, že ruská vláda uznává tyto lidi za politickou sílu a touží jim pomoci".[11] Toto Wisemanovo tvrzení se však zakládalo na informacích od Vosky, který byl tak jako Masaryk propagandista a rád přehánět. Pravda byla taková, že 30. června 1917, kdy zpráva vznikala, byla budoucnost československé armády v Rusku nejistá, neboť Kerenskij - jak ukázala předchozí kapitola - nařídil rozpuštění české brigády.

Je sice pravda, že v Rusku bylo koncem roku 1916 asi 250 000 českých a slovenských válečných zajatců,[12] z nich však v české brigádě sloužily necelé 4 000.[13] Carská válečná rada sice 6. března 1917 odsouhlasila zformování československé armády, ale první prozatímní vláda, zvláště Gučkov a Kerenskij, se proti tomu postavila. Kerenskij dal souhlas k utvoření druhé divize až po bitvě u Zborova v červenci 1917. Ale i kdyby ruská vláda souhlasila s formováním armády, bylo nereálné očekávat, že všichni čeští a slovenští váleční zajatci v Rusku do ní - nebo do nějaké jiné armády - dobrovolně vstoupí. Tito zajatci byli povoláni do rakousko-uherské armády a většina z nich netoužila bojovat proti svým krajanům, jak to učinili Češi v bitvě u Zborova, kde bojovali proti českým plukům rakouské armády. Třebaže se Masaryk v souladu se svými plány a přáními britského ministerstva války pokoušel naverbovat co nejvíce dobrovolníků, v období od května 1917, kdy přijel do Ruska, do září 1917 souhlasilo se vstupem do legií pouze 21 760 zajatců.[14] (To znamená, že do československé armády vstoupilo přibližně deset procent českých a slovenských válečných zajatců.) V září a říjnu 1917, kdy nastal v Rusku chaos, odstartovala nová náborová ofenzíva; koncem roku 1917 měly legie asi 40 000 dobrovolníků (včetně ruských Čechů a ruských důstojníků), vytvořivších jejich tvrdé jádro.[15] To se ani zdaleka neblížilo oné 250 000 armádě. Ale i když Wisemanův plán zdůrazňoval propagandu, jeho zájem na československých jednotkách je pochopitelný: jsou situace, kdy ani nejlepší propaganda nenahradí vojenskou sílu.

Wiseman vypracoval 12. července 1917 podrobnosti Voskovy mise. Za účelem věrohodného krytí Voska „napíše dopis ministru zahraničních věcí, oznamující jeho odjezd ve společnosti dalších členů Výboru amerických občanů slovanského původu do Petrohradu za účelem studia ruských poměrů. V dopise nabídne jejich služby jakožto amerických občanů vládě". Americká vláda misi schválí a vydá Vosko-

vi a jeho druhům cestovní pasy.[16] Týž dokument se zabýval „zdokonalením podmínek pro zasílání Maughamových zpráv a telegramů prostřednictvím amerického vyslanectví" a vypočítával jména a adresy členů Voskovy skupiny. (Somerset W. Maugham, jeden z Wisemanových agentů, pobývající momentálně ve Švýcarsku, měl být také vyslán do Petrohradu, ale jeho činnost bude na Voskově čtyřčlenné skupině nezávislá.)

Soupis krycích jmen tajné Maugham-Voskovy výpravy byl hotov 19. července 1917. Voska byl „Victor", Ven Švarc, asistent městského právníka z Clevelandu, byl „Arnold", prezident Slovanského vystěhovaleckého institutu v New Yorku, reverend A. B. Koukol, byl „Bennett" a redaktor socialistických novin *Dělnické listy* z Clevelandu v Ohiu, Josef Martínek, byl „Smith". Krycí jméno měl i Masaryk („Marcus"), Štefánik („Long"), Lenin („Davis"), Trockij („Cole"), ruská vláda („Warring Co.") atd. Heslem bylo „přítel pana Kinga z New Yorku" a „bude-li mít Viktor příležitost telegrafovat o W. S. Maughamovi, nazve ho IVAN".[17] Hlavním účelem operace - vedle Voskových specialit špionáže a kontrašpionáže - bylo bojovat proti Němci placené mírové propagandě bolševiků s cílem udržet Rusko ve válce.

Před odjezdem do Ruska dostal Voska pokyn odcestovat do Petrohradu, založit tam „odbočku Slovanské tiskové kanceláře" a „organizovat tamní Čechy a Slováky s cílem udržet Rusko ve válce". Dostal záruku refundace „všech rozumných výdajů", měl „úplnou svobodu jednání", ale byl povinen spolupracovat s „Mezispojeneckým výborem v Petrohradě" a především musel spěchat.[18] Dříve než opustil Spojené státy, obdržel dva šeky na celkovou částku 4 000 dolarů.[19] Voska a jeho společníci měli vystupovat jako styční důstojníci mezi Masarykem a Maughamem. Britský spisovatel přijel do Petrohradu s instrukcí „být v kontaktu se stranami nepřátelskými vládě a zabránit bolševikům, podporovaným Centrálními mocnostmi, převzít moc".[20]

Když Voska počátkem září dorazil do Petrohradu, Masaryk mu pomohl založit odbočku Slovanské tiskové kanceláře, jež měla využívat Masarykem vedenou Národní radu a jejích 1 200 poboček se zhruba 70 000 členy, jakož i „89 000 českých vojáků v ruské armádě", kteří jsou „prakticky pod Masarykovou kontrolou".[21] (Je zřejmé, že tato čísla, jež poskytl Maughamovi Masaryk, byla silně nad-

hodnocená.) Britští agenti mohli využívat služeb Čechů, kteří překračovali rakousko-německé linie a pak se vraceli za ruskou frontu. (Jak Maugham uvedl, „jsou zprávy, že někteří Češi vykonali čtyři nebo pět takových cest. Čeští agenti byli používáni pro cesty do Německa...".)[22]

Voska se v Rusku setkal s mnoha členy dohodových zpravodajských služeb, s nimiž spolupracoval ve Spojených státech. Byli mezi nimi profesoři, spisovatelé a dokonce i „několik význačných politiků"; všichni přišli pracovat proti německé propagandě „separátního míru" a německé špionáži. Mezi agenty s tímto posláním Voska jmenuje Masaryka, paní Pankhurstovou, V. Burceva a Cranea. Crane přibyl do Ruska jako člen Rootovy mise, vyslané americkou vládou; Masaryk a Voska s ním byli v úzkém kontaktu. Někteří z Voskových lidí, např. Čermák, Klecanda a Pavlů, byli ve styku s druhým úřadem - Mezispojeneckým výborem, koordinujícím zpravodajskou činnost západních dohodových agentů v Rusku. Ačkoli Masaryk požádal Vosku a další členy jeho týmu, aby „dali ruce pryč od legií", protože ty byly podle Masaryka „v zemi hostem", česko-americký zpravodajec dokázal používat Masarykovo vlastní vojenské zpravodajství v Rusku a jeho „hoši jednali s bezohledností, jakou si situace žádala".[23] Voska uvádí, že Koukol a Švarc kolem sebe shromáždili „dvě stě schopných mužů, vhodných buď pro zpravodajskou práci nebo pro propagandu". V Petrohradě se Voska sešel „poprvé s W. Somersetem Maughamem, anglickým romanopiscem", který působil jako jeho „spojka s Brity".[24]

Voska se rád vychloubal a přeháněl. Ačkoliv pobýval v Rusku pouze několik týdnů - koncem září odjel do Švédska a pak do Londýna - tvrdí, že dokázal vyškolit tolik propagandistů, že by byl býval schopen „zaplavit ulice a náměstí mluvčími české krve a ruského původu", ale Mezispojenecký výbor mu v tom zabránil.[25] Podle Vosky příkaz, jenž obdržel, obsahoval informaci, že „lidé jsou unaveni řečmi, které na ně již nepůsobí"; v propagandě má být užíváno pouze psaného slova. Ale dle Vosky bylo používání letáků bezúčelné, neboť „pouze 4 procenta Rusů umějí číst - a z toho alespoň polovina to nedokáže, aniž by pohybovala rty".[26] (Před válkou bylo nejméně 40% Rusů gramotných.) Voskův popis mise není právě přesný. Ostatně jeden z členů jeho týmu, reverend Koukol, podává střízlivější a adekvátnější záznam o své zkušenosti z Ruska, jehož podrobnosti budou uvedeny později. Říká,

že mise přijela do Petrohradu 2. září, „to jest pouze dva týdny před Kornilovovým pokusem o státní převrat, jenž byl posledním zoufalým pokusem nastolit v Rusku pořádek a zachovat jej jako válčící stát"; následující chaos překážel jeho činnosti.[27]

Koncem září 1917 Voska odjel z Ruska do Stockholmu a do Londýna, aby vypracoval „Zprávu a návrhy o propagandistické práci v Rusku", předložené 6. listopadu 1917 Jeho Excelenci Siru Edwardu Carsonovi, členu válečného kabinetu a čestnému plukovníku E. M. Houseovi. Bylo to den předtím, než byla svržena Kerenského vláda.[28] V tomto obsáhlém dokumentu Voska říká, že v Rusku je „zapotřebí propagandy ve velkém stylu... ve spojení s rozsáhlou propagandou v severských zemích", kde Němci „po své úspěšné hře na Balkáně začínají rozehrávat tu samou taktiku". Německá vláda „dává svým organizacím a agentům v Rusku a Skandinávii k dispozici miliony. Vedle skupin Lenina a Trockého v Rusku je to také organizace Furstenberka a Radka ve Švédsku". Němci „měli vždy silné organizace mezi svými početnými kolonisty v Rusku..."; měli tam agenty za starého režimu, takže nebyli překvapeni březnovou revolucí. Voska myslí, že „je naším naléhavým úkolem mluvit hlasitěji než němečtí agenti, dělat více a lepší práci než oni dělají a zároveň paralyzovat, mařit a ničit jejich propagandu". Rusy líčí jako „nadané všemi ctnostmi hodného dítěte. Jsou důvěřiví, povahově měkcí a dobrosrdeční". Proto bylo pro Němce dost snadné „získat si důvěru Rusů, kteří jsou navíc velmi rozrušeni náhlými událostmi a snadno přístupní rozporným a protikladným teoriím, které je zavádějí na scestí".

Až dosud Rusové „naslouchali pouze apoštolům nenávisti vůči Anglii," uvádí se dále ve zprávě. „Nyní je nutné, aby naslouchali uznávaným anglickým mluvčím lásky k Rusku a světové demokracii." Takoví mluvčí musejí mít ohlas v Rusku, nejen v Petrohradě. Anglická a americká akce v Rusku „by se měly sjednotit a být vedeny *jedinou organizací* se společnými fondy", protože práce více organizací nemůže být tak úspěšná. Voska navrhuje tři druhy aktivit: 1) filmovou propagandu; 2) přednášky; 3) ostatní prostředky, včetně distribuce knih a časopisů. Navrhuje využít československé organizace v Rusku k šíření propagandy a naléhavě žádá podporu Slovanské tiskové kanceláře, jež má odbočky ve Spojených státech, Rusku a dalších zemích. Československé organizace podle Vosky udržují přátelské styky s ostatními slovanskými organizacemi, přičemž samy reprezentují více než

34 000 členů, organizovaných ve více 1 200 odbočkách. Vedle těchto poboček je dalších 300 zástupců v místech bez poboček, „takže mají střediska celkem v asi 1 500 místech". Dále je tu československá armáda, „jejímž prostřednictvím udržují další česko-slovenské organizace kontakt s ruskou armádou". Protože Češi mají přátelský vztah k Rusům i západním Spojencům a vědí, že zničení německého imperialismu je „nezbytnou podmínkou pro budoucí rozvoj česko-slovenského národa," jejich organizace budou ochotně „provádět antiněmeckou propagandu".

Mezi prostředky, jež je při této propagandě třeba použít, Voska uvádí „systematické sledování tisku a polemiky s každým proněmeckým článkem, který se v ruských novinách objeví, návštěvy přednášek, shromáždění a modliteb v kostelích (i tam je německá propaganda aktivní) a obratné polemizování s názory řečníka. Dále je třeba s pomocí zvláštního orgánu k tomu účelu založeného dodávat materiály německým kolonistům a jejich organizacím v Rusku, německým a maďarským válečným zajatcům, jejich organizacím a tisku". Dále Voska doporučuje infiltrovat „tajné organizace německých agentů a s pomocí takto získaných informací likvidovat zločinné německé špionážní aktivity právě tak, jak to prováděly české organizace v Americe". Nakonec je tu sféra tvrdého zpravodajství. Voska navrhuje použít „české dobrovolníky, kteří jsou dobře zorganizováni a rozptýleni jako tlumočníci podél celé ruské fronty, pro křížové výslechy německých a maďarských válečných zajatců, z nichž by mohly vzejít systematické zprávy o vojenské a ekonomické situaci".

Voska zdůrazňuje, že část této činnosti „již probíhá a bude hrazena výhradně česko-slovenskými organizacemi". Protože jejich pravidelný příjem nestačí krýt všechny výdaje, „Česko-slovenská národní rada vypsala česko-slovenskou revoluční půjčku ve výši 20 miliónů franků, jež bude upisována Čechy a Slováky v Americe, Rusku, Anglii, Francii a Itálii; Česko-slovenská národní rada doufá, že vlády těchto zemí nebudou této půjčce nijak bránit".

Závěrem zprávy Voska naléhavě upozorňuje, že práci je třeba vykonat „rychle, aby byly výsledky patrné před nadcházejícími volbami v Rusku, jež rozhodnou o osudu Ruska a jeho postoji ke spojencům". Doporučuje poskytnout plnou podporu „Straně středu", složené z „kozáků a vlasteneckých živlů, jež mají podporu nejsilnějších mužů v Rusku", a kteří mohou překlenout propast mezi krajní levicí a pra-

vicí.(Není jasné, co míní „Stranou středu", ale jeho zmínka o Kaledinovovi, Savinkovovi a Plechanovovi naznačuje, že myslí kozáky, Stranu sociálních revolucionářů (esery), pravicové menševiky a podobné skupiny.) Doporučuje podporovat tuto stranu „případně i vojensky", ale „pouze za určitou náhradu". Dohoda má „spoustu času", aby pochopila „podstatu ruské situace", ale nyní musí jednat ihned a rozhodně, aby čelila činnosti „armády německých agentů". K tomu účelu Voska navrhuje zřídit společný anglo-americký výbor, složený z „nejvýznamnějších Angličanů a Američanů, obeznámených s Ruskem a vedený čelnými zástupci vlády. Tento výbor by tvořil ústřední organizaci veškeré propagandistické práce v Rusku a Skandinávii a pracoval by ve spojení s česko-slovenskými organizacemi a dalšími skupinami malých slovanských národů. Výběr pracovníků by se prováděl s ohledem na to, aby titíž lidé mohli po válce působit v Rusku v různých odvětvích obchodu a průmyslu v zájmu Velké Británie, respektive Ameriky". Ale jeho vychvalování „výsledků práce", dosažených jím samým a československými krajany jakožto „nejlepších důkazů a záruk, že britská a americká vláda mohou s plnou důvěrou svěřit organizaci této práce v Rusku" *jemu* - skromnost nepatřila k jeho ctnostem - muselo zůstat bez ohlasu: bolševici se v Petrohradě chopili moci dříve, než kdokoli mohl jednat na základě jeho doporučení.

Voskův plán velkorysé propagandy pod jeho vedením s cílem zabránit bolševickému převratu se nyní stal bezpředmětným. Protože Voska nebyl už Britům v Rusku k užitku, byl svým nadřízeným Wisemanem poslán do Spojených států, kdežto jeho spolupracovníci ještě několik měsíců v Rusku zůstali. Rev. Koukol o jejich zkušenostech napsal:[29] „... přijeli jsme do Ruska v době, kdy začalo být zřejmé, že ruské záležitosti spějí ke krizi... a... tyto okolnosti skoro znemožnily veškerou aktivitu. Jenom skutečnost, že po pádu Rigy zahájila Československá národní rada, s jejíž spoluprací jsme především počítali, přípravy k odsunu z Petrohradu do Moskvy, nám způsobila vážné těžkosti při shromažďování předběžných informací, týkajících se našich místních organizací a při přípravě jejich přesného seznamu. Zabránily také našim pracovníkům v Rusku, zejména v petrohradských úřadech naší organizace (navzdory jejich snaze), spolupracovat s námi tak, jak jsme naprosto nezbytně potřebovali, abychom mohli úspěšně pokračovat v našem počínání. Tudíž např. vyšetřování některých případů, např. paní Sumensonové, paní Crammové, barona Rosena, Posseho

a dalších, v nichž jsme začali shromažďovat určité důkazy, jsme museli vzdát, protože lidé jimi pověření museli opustit Petrohrad.

Nehledě na nejisté vyhlídky, jsme pokračovali v přípravách na zřízení centra pro vedení systematické propagandy. Jak již víte ze zprávy pana Vosky, naším záměrem bylo vybudovat odbočku naší Slovanské tiskové kanceláře v Petrohradě a používat ji jako nástroje při vedení prodohodové propagandy v Rusku. Mimo naše vlastní pracovníky jsme plánovali zapojit poradní výbor, složený z několika nejpřednějších ruských novinářů a politických vůdců. Zajistil jsem již spolupráci následujících osob: profesora Jastrebova z Petrohradské univerzity, blízkého přítele profesora Miljukova a spoluvydavatele *Rieči* Nikolaje Sokolova, prominentního esera Pitirina Sorokina a člena vydavatelské rady *Volji naroda* Vladimíra Burceva a také profesora Adrianova. Adrianov měl působit jako ruský ředitel tiskové kanceláře, k čemuž jej znamenitě předurčovala jeho zkušenost a rozsáhlé styky v novinářském světě. Profesor Andrianov býval asistentem vydavatele *Ruskoj volji* a pracoval jako petrohradský dopisovatel moskevských novin *Ruskoje slovo.*

Vedle těchto příprav jsme také chystali literaturu k propagandistickým účelům. Začít jsme chtěli se sérií brožur, drobných tisků a obrázkových pohlednic, které měly být distribuovány mezi vojáky i lidmi ve městech a na vesnicích. Za tím účelem jsme si zajistili spolupráci ruské organizace, jež se zabývá dodáváním čtiva vojákům na frontě. Kromě toho měla kancelář zásobovat články a informacemi noviny a další periodika.

Zamýšleli jsme také vybudovat středisko pro sbírání a třídění informací, týkajících se činnosti německých agentů v Rusku stejně jako situace v Německu a Rakousku. Tyto se měly získávat pomocí: 1) našich organizací v Rusku, jejichž prostřednictvím jsme byli schopni proniknout do více než 1 200 různých lokalit, roztroušených ve všech částech Ruska; 2) styčných kanceláří ve Stockholmu nebo některých dalších neutrálních evropských městech, obsazených našimi lidmi; 3) zahraniční pobočky oficiálního zpravodajského byra (kontra razviedka), jež tehdy - koncem října - procházela přestavbou a kde činili opatření k umístění jednoho nebo více našich mužů; 4) vojenské zpravodajské kanceláře na frontě, kde bylo zaměstnáno mnoho našich lidí ve funkcích tlumočníků i jiných. Příprava této práce si vyžádala množství korespondence a mnoho porad. Kvůli navázání osobních

kontaktů s lidmi, jež jsme chtěli zapojit do této práce, jsem podnikl cestu do Moskvy, Kyjeva a k velení naší armády na Volyň. V této souvislosti - aby moje zpráva byla úplná - si dovoluji uvést, že moji kolegové pan Švarc a pan Martínek se vypravili do Helsingforsu, resp. do Stockholmu, o čemž referovali panu Maughamovi.

Bolševická revoluce zmařila naše plány nejenom proto, že do té míry rozvrátila lidi, na jejichž spolupráci jsme spoléhali, že přinejmenším dočasně nebyli schopni se odhodlat k žádné akci, ale především proto, že zničila materiální podmínky života v Rusku natolik, že se stalo krajně obtížné udržovat jakoukoli pravidelnou komunikaci. Jedinou věcí, kterou jsme se nadále mohli zabývat, bylo sledovat průběh událostí a činnost bolševických vůdců. Tato pozorování nás přivedla k závěru, že bolševici byli využíváni - mírně řečeno - jako nástroje německé vlády k likvidaci ruské armády a námořnictva. Nápadná byla zejména skutečnost, že mezi muži blízkými bolševickým předákům se nacházelo mnoho Němců, zvláště tak dobře známých německých agentů jako Karl Radek a Parvus (Hoelflund) [*sic*]. Pozoruhodné také je, že mezi bolševiky bylo mnoho osob, jež bývaly spojovány s těmi nejreakčnějšími aktivitami autokratického režimu. Vznikalo tak silné podezření, že také monarchistické síly hodlají těžit z chaosu, způsobeného neobratnými experimenty radikálních revolucionářů.

Ve druhé polovině prosince jsme dokázali umístit jednoho z našich mužů, Franka Stilipa, do propagandistického byra, jež bolševici vytvořili ve svém zahraničním komisariátu. Konaly se také přípravy, aby všechny důležité informace shromážděné naší organizací byly předávány korvetnímu kapitánovi McLarenovi nebo jeho zástupci prostřednictvím pana Vladimíra Hurbana. Pan Hurban žil v Rusku deset let, sloužil od počátku této války v ruské armádě a měl za sebou vynikající výsledky ve funkci důstojníka zpravodajského oddělení generálního štábu.

Pokud jde o celkovou situaci, domnívám se, že jakkoli zle se může ruská situace jevit, Rusko by nemělo být považováno za zcela ztracené pro věc Dohody. Jednou z hlavních příčin úspěchu bolševiků bylo, že Rusové neznali cíle Spojenců v této válce, jejich schopnost a rozhodnost dovést ji k vítěznému závěru. Tato nevědomost se neomezovala na negramotné vrstvy, ale zjevně převažovala i mezi důstojníky a buržoazní inteligencí [*sic*]. Rozšířil se názor, že stáhne-li se Rusko z války,

Spojenci budou nuceni se vzdát boje a uzavřít mír. Další všeobecně sdílenou vírou bylo, že Dohoda nechává na Rusku ty nejtěžší boje, zatímco sama má válčení snažší, na válce vydělává a zároveň plánuje, jak uzavřít mír na úkor Ruska. Čelit této nevědomosti podle mě znamená najít cestu, jak vést vzdělávací kampaň. Na základě vlastní zkušenosti, stejně jako s ohledem na úspěchy propagandy vedené Americkým výborem soudím, že tuto práci by bylo nejlépe provádět zcela otevřeně, bez jakékoli snahy skrýt její zdroje, motivy nebo cíle.

Je velmi pochybné, zda Rusko bude schopno vzchopit se k účinnému odporu vůči německé invazi bez zahraniční pomoci. V době mého odjezdu šlo spíše o ruskou ochotu čelit Německu. Touha po míru a pořádku byla tak velká a všeobecná, že Rusové byli vcelku připraveni podřídit se německé nadvládě, kdyby byla nastolena ve formě méně ponižující jejich sebeúctu. Domnívám se, že Němci se dopustili další z mnoha jejich psychologických omylů, když začali nutit Rusko k uzavření míru.

V této souvislosti si dovoluji uvést několik slov, týkajících se navrhované japonské intervence [Koukol zřejmě věděl o Masarykově návrhu]. Věřím, že jakákoli intervence, i ta nejlépe míněná - neodehraje-li se za podmínek, jež za chvíli uvedu - bude odmítnuta všemi třídami ruského národa; především se to týká intervence japonské nebo čínské. Je naprosto mylné předpokládat, že Rusové postrádají sebeúctu a hrdost. Jsem naopak pevně přesvědčen, že jsou v některých ohledech citlivější než jakýkoli jiný národ.

Kromě toho všichni Rusové se z důvodů, jež není zapotřebí rozvádět tj. vzpomínka na rusko-japonskou válku a strach ze žlutého nebezpečí, panující v Rusku od doby tatarské okupace, obávají Japonců a podezřívají je více než kdokoli jiný. Kdyby se přece ukázalo nezbytné zasáhnout v Rusku s cílem nastolit pořádek a zabránit německé nadvládě, mělo by se to provést za následujících podmínek: 1) intervence by měla být provedena pouze na formální žádost některé uznávané ruské autority. 2) měla by se odehrávat pod společnou záštitou a odpovědností Spojenců, i když by v principu mohly být použity japonské jednotky. Bylo by dobré, kdyby vrchním velením takové expedice byli pověřeni Spojenci, zvláště Američané, kteří mají u Rusů více důvěry než ostatní. 3) Cíle intervence nutno přesně definovat a obeznámit s nimi ruské obyvatelstvo v co nejširším rozsahu.

Navzdory zdánlivě chudým výsledkům nepostrádá naše cesta do

Ruska určitou cenu. Zejména sloužila k navázání bližších styků mezi česko-slovenskými organizacemi a zástupci Dohody v Rusku a umožnila mezi nimi další spolupráci. Dále poskytla členům naší mise příležitost vidět zhoubné důsledky kombinované socialistické, pacifistické a proněmecké propagandy. Tyto poznatky nám nejenom umožní čelit podobné agitaci ve Spojených státech, ale propůjčí také významnou sílu našim varováním proti tomuto druhu propagandy mezi našimi lidmi."

* * *

V rozporu s propagandou a mírovými řečmi státníků i prostého lidu válka pokračovala a vojáci dál umírali. Největší nedostatek lidských rezerv byl ve Francii; každý, kdo nabídl vojáky, tam byl vítán. Protože ve francouzských zajateckých táborech se nacházelo velice málo českých a slovenských válečných zajatců, bylo k vybudování československé armády nezbytné přivézt tam vojáky a válečné zajatce z jiných zemí. Po vstupu Spojených států do války bylo možné provádět nábor českých a slovenských dobrovolníků v Americe, kam byl na jaře 1917 po neúspěchu své mise v Rusku v letech 1916-1917 vyslán Štefánik. Přicestoval do Spojených států v zastoupení francouzské vlády a Národní rady 15. června 1917, aby získával vojáky pro francouzskou Cizineckou legii. Ale počet těch, kteří se dobrovolně hlásili do služby, byl mnohem menší, než Beneš a Štefánik předpokládali.[30] (Celkový počet dobrovolníků, kteří se do konce války dostali na západní frontu, byl 2 300.[31] Zhruba 30 000 dalších mužů českého a slovenského původu sloužilo v americké armádě.)[32] Důvod malého počtu dobrovolníků spočíval v tom, že vláda USA registrovala muže mezi od dvaceti do třiceti let; Štefánikovi bylo povoleno odvádět pouze muže starší třiceti let a z mladších pouze ty, kdož nebyli americkými občany. Navíc dobrovolníci se měli stát vojáky ve francouzské armádě, kde byly podstatně horší materiální podmínky než v armádě americké. Proto se očekávalo, že největší počet dobrovolníků přijde z Ruska, kde Masaryk dojednal přesun asi třiceti tisíc Čechů a Slováků do Francie na základě dohody, dosažené s francouzskou vládou 13. června 1917.[33]

Očekávaje příchod dobrovolníků ze Spojených států, Ruska a Itálie, Beneš vyjednával s francouzskými vládními úředníky o zřízení československé armády. Na francouzském ministerstvu vojenství byla

vytvořena sekce k řešení otázek „národních armád" - polské, československé a zpočátku dokonce i rumunské. Polský výbor ve Francii souhlasil s vytvořením polských vojenských jednotek v rámci francouzské armády pod velením francouzských důstojníků, ale mluvčí Národní rady Beneš, Sychrava a Osuský podobné řešení pro české oddíly odmítli. Beneš chtěl autonomní československou národní armádu pod vrchním velením pařížské Národní rady (reprezentující „československý" národ). Verbování vojáků by bylo svěřeno Národní radě, jež by musela schvalovat jmenování důstojníků; těmi by se přednostně stávali Češi a Slováci. Armáda by byla financována půjčkou, splatnou budoucím československým státem.[34]

Poslední požadavek nebyl přijatelný pro francouzské ministerstvo zahraničních věcí, jež ve své odpovědi zdůraznilo, že taková půjčka by s sebou nesla dalekosáhlý politický závazek francouzské vlády, který Francie nebyla připravena přijmout. Souhlas se žádostí, že dluh bude převzat československým státem po válce, by předjímal souhlas se vznikem budoucího samostatného československého státu jakožto součástí válečných cílů a definitivní francouzský závazek v tomto směru.[35]

I když Beneš nedosáhl konečného cíle - závazku francouzské vlády usilovat o zřízení samostatného československého státu - byl spokojen s francouzským souhlasem utvořit zvláštní československou armádu v rámci francouzských ozbrojených sil a uznat Národní radu za představitelku hnutí za nezávislost. To byl nepochybně velký úspěch. Hlavní problém nyní představovalo získat dostatek vojáků, aby byla armáda opravdu vybudována.

Ačkoli Masaryk obdržel desítky tisíc dolarů z různých sbírek mezi Čechy ve Spojených státech, nábor dobrovolníků v této zemi se rozbíhal pomalu. V důsledku Štefánikovy kampaně bylo ve Stamfordu ve státě Connectitut založeno výcvikové středisko pod vedením Karla Perglera. Počátkem listopadu 1917 dorazila do Francie první stovka dobrovolníků.[36] To ale sotva mohlo stačit k vybudování armády.

V Itálii bylo českých válečných zajatců mnohem více než ve Francii. Beneš se tam proto počátkem září 1917 rozjel, aby dojednal s italskou vládou jejich transfer do Francie. Dne 6. září jej přijal italský ministr zahraničních věcí baron Sidney Sonnino, který mu navrhl, že by bylo snazší vytvořit československou vojenskou jednotku v Itálii. Sonnino odmítl Benešovu žádost, aby Itálie propustila ty české a slo-

venské válečné zajatce, kteří se dobrovolně přihlásí ke službě v československé armádě ve Francii. Beneš reagoval rychle; připravil pro italského ministra zahraničních věcí memorandum, v němž požadoval zformování vojenské jednotky v Itálii, jež by byla součástí zahraničního odboje československého národa. Navrhl, aby Národní rada měla výhradní právo provádět nábor a byla uznána za nejvyšší orgán, dozírající na československé vojsko po stránce politické a národní. Vojáci by přísahali „československému národu, jehož je Česko-slovenská národní rada představitelem", důstojníci by byli „československé" národnosti a armáda by byla považována za národní armádu; italské velení by rozhodovalo pouze o vojensko-technické stránce. Výdaje na armádu by byly hrazeny italskou vládou z půjčky, jež by byla zaplacena budoucím československým státem nebo někým, jehož povinností by to bylo na základě rozhodnutí mírové konference. Konečně Beneš žádal, aby jednotky nebyly nasazeny na italské frontě. O způsobu jejich použití by musela rozhodnout společně italská vláda a Národní rada.[37]

Odpověď italského ministerstva války Benešovi byla dvojznačná.[38] Souhlasila s návrhem zřídit československé vojenské jednotky v Itálii, oficiálně vzala na vědomí zmínku o Národní radě a její kanceláři v Římě a vyjádřila souhlas s propuštěním českých válečných zajatců z táborů. Vojáci museli přísahat věrnost „československé věci", ne Národní radě. Italská vláda nechtěla uznat Národní radu, jak Beneš žádal. Beneš k odpovědi připojil několik poznámek, ale neodmítl ji. Doufal, že po vytvoření československé armády ve Francii bude možné buď přesunout československé jednotky z Itálie do Francie, anebo jednat o zformování československých oddílů na italské frontě.

Vzhledem k malému počtu dobrovolníků ze Spojených států a omezenému úspěchu jednání v Itálii bylo zřejmé, že největší příležitost k vybudování velké, silné armády existuje v Rusku. Ruská armáda tento záměr podporovala, ale politický vývoj a změny v jejím velení stály v cestě rychlé tvorbě československých armádních jednotek. Masaryk vylíčil tyto těžkosti na konferenci členů a spolupracovníků ruské odbočky Národní rady 12. září 1917. Vyzdvihl, že gen. Alexejem A. Brusilovem „slíbeno všechno", ale když poté Masaryk přijel do Kyjeva, Brusilov byl pryč. Masaryk musel zahájit nová jednání s generály Lavrem Kornilovem, Antonem Denikinem a Markovem a když s nimi bylo vše vyřešeno, byli „zavřeni". Masaryk ale zdůraznil, že se nikdy nevzdá. Bude jednat s novým vojenským velením v Rusku, je-

muž zopakuje, že československé jednotky nesmějí nikdy být použity v Rusku, nýbrž pouze proti vnějšímu nepříteli. Masaryk řekl posluchačům, což vždy opakoval i vojákům, že Čechoslováci musí být „loyální k Rusku". Rusko se stalo problémem pro celé lidstvo a podle Masaryka z hlediska československého národního zájmu je „třeba, aby Rusko bylo silné". Obzíraje světovou situaci otázal se, „co bude pro nás znamenat slabé Rusko, když dostaneme samostatnost a nebudeme míti dostatek opory".[39]

Tato rétorika více apelovala na proruské, slovanské cítění Čechů v Rusku, zejména těch, kteří sloužili v československé armádě, než že vyjadřovala skutečný zájem o silné Rusko. Masaryk „každé ráno...vypil šálek čokolády" s tajným britským agentem Maughamem v hotelu Evropa v Petrohradě a „rozmlouval s ním, jak nejlépe využít své věrné Čechy". Důvěrné sdělení, jež Masaryk připravil pro Maughama 1. září 1917, lépe vystihuje jeho skutečné smýšlení o Rusku než jeho rétorika. Protože Masaryk sám znovu přezkoumal sdělení, než ho Maugham odeslal svým nadřízeným, nelze pochybovat, že odráží jeho názory. Masaryk uvedl: „Vnitřní a vnější oslabení Ruska znamená eo ipso posílení Centrálních mocností, což posiluje nutnost vybudovat samostatný český, polský a jihoslovanský stát jako přirozenou bariéru proti pangermanismu. Rozbití Rakousko-Uherska je skutečným účelem války; Německu je nutno zabránit, aby používalo Rakousko-Uhersko s jeho 51 milióny obyvatel pro své imperialistické cíle. Rakousko-Uhersko představuje pruský most k blízkému a vzdálenějšímu východu."[40]

Masaryk chtěl slabé Rusko. Kdyby se západní Spojenci nebáli případného posílení ruského vlivu ve střední Evropě, Masarykovy šance získat jejich podporu pro snahu založit samostatný český stát, a tím nový pořádek ve střední Evropě, by se zvýšily.

V téže zprávě se Masaryk dopustil výroku, který zní jako falešné proroctví: „Od Ruska nelze čekat nic," řekl, „ kromě toho, že neuzavře separátní mír a bude nadále vázat určité množství německých jednotek na východní frontě. Nebezpečí separátního míru nehrozí, protože Rusko si uvědomuje, že od Německa nemůže dostat nic kromě určité finanční částky. Nemůže dostat ani železnice, ani chléb, jehož se mu hlavně nedostává. Mír s Centrálními mocnostmi by jeho vnitřní situaci nezměnil."

Je zajímavé poznamenat, že na jedné straně se Masaryk snažil do-

stat československé jednotky z Ruska a 13. června 1917 uzavřel dohodu o přesunu 30 000 z nich do Francie, a na straně druhé 1. září 1917 doporučil, aby Spojenci poslali „japonskou armádu o nejméně 300 000 mužích", jež by „posloužila k obnovení morálky [*sic*] ruských vojsk".

Ačkoli Masaryk věřil, že bylo v zájmu Spojenců pomoci Rusku, trval na tom, že taková pomoc musí být pouze finanční, a to „ve skromné míře a za jednoznačných podmínek". Navíc trval „na potřebě určitého *quid pro quo* za všechny poskytnuté peníze". Maugham citoval jeho výrok: „Když jim dáte vše, co žádají, bez podmínek, spotřebují to jako děti a oplátkou nedostanete nic."

Bylo dobře známé, že Japonci byli v Rusku nepopulární již od russko-japonské války v letech 1904-1905 a že Rusové nikdy nezapomněli na dvousetletou tatarskou okupaci jejich země. Nicméně Masaryk dále navrhoval, že „japonská intervence by měla být zaplacena, nebudou-li akceptovány peníze, odtržením části Manžurie, která je již ve skutečnosti pod japonským vlivem." Také se domníval, že „Rusko bude ochotno odstoupit Číně část střední Asie; tváří v tvář možnosti ztráty části Asie a pádu do úplné politické a hospodářské závislosti na Německu by mohlo být Rusko přinuceno zvolit první variantu." (Návrh opět ukazuje, že si Masaryk přál Rusko slabé). Nakonec „trval opakovaně na skutečnosti, že válku lze nyní úspěšně rozhodnout pouze vítězstvím na západní frontě a naléhal na vyslání velké americké armády s co možná nejmenším odkladem".[41]

Masaryk zjevně chtěl mít své jednotky na Západě, až přijde den vítězství. Věřil, že „být tam" bude výhodné pro jeho věc. Bylo zjevné, že hlavní důvod jeho trvání na transferu československých jednotek do Francie spočíval v tom, že chtěl přijít domů jako „osvoboditel" ze západu a ne z východu, a tak si pro sebe zajistit vedoucí roli v prozápadním československém státě. Navíc čím více by bylo Rusko ponížено a oslabeno, tím lepší šanci by měl pro realizaci svého tajného plánu.

Maugham nesouhlasil zcela s Masarykovými názory na situaci v Rusku a ve své zprávě mu dokonce odporoval zdůrazniv, že Spojenci včetně Japonců jsou v Rusku neoblíbení. Přibližně 23. září 1917 Maugham informoval, že Kerenskij ztrácí přízeň a pravděpodobně nevydrží.[42] Naopak Masaryk byl - podle novin *Jutro Rosiji* z 1. září 1917 - optimistický. Řekl, že současná krize (kornilovská) bude

„šťastně vyřešena" a že hlavním úkolem Ruska je vytvořit novou vládu. Vycházeje z přesvědčení, že carismus byl zničen do kořene a jeho pád představuje první část revoluce, vysvětlil, že vbrzku očekává její druhou část - pozitivní a konstruktivní. Revoluce v Rusku je evoluční proces a Masaryk vyjádřil přesvědčení, že „překoná extrémy". V témže rozhovoru žádal nezávislost pro Čechy a Slováky, ale odmítl finský požadavek osamostatnit se od Ruska.

Maugham a mnozí další nesdíleli Masarykův optimismus. Spojenečtí diplomaté si nemohli nevšimnout nadcházející krize. Dohodoví vyslanci protestovali společně 9. října 1917 u předsedy vlády Kerenského proti rozpadu ruské armády a chaosu v týlu.[43] Ruská vláda ale potřebovala pomoc, ne protesty. O ní se uvažovalo do budoucna, ale její potřeba byla akutní. Sám Kerenskij řekl 30. října Maughamovi, že nevěří - s ohledem na německou mírovou nabídku, nastupující zimu a snahy dohodových diplomatů Rusko omezovat - na trvání své vlády. Požádal ho, aby tlumočil jeho názor britskému premiérovi Lloydu Georgeovi, což Maugham vskutku po svém příjezdu do Londýna počátkem listopadu učinil jednaje podle Wisemanových pokynů.[44] Americký vyslanec David R. Francis navrhl 6. listopadu vyslat dvě americké divize do Ruska s cílem zlepšit veřejnou morálku.[45] Tehdy však už Rusko stálo na prahu revoluce. Pomoc potřebovalo mnohem dříve.

Přestože Masaryk patřil smýšlením a skutky k západníkům, prezentoval se ve svých veřejných vystoupeních k vojákům jako slavjanofil nebo dokonce rusofil. Naopak vojáci a důstojníci legií měli opravdovou starost o osud Ruska a pociťovali za něj odpovědnost. Před bitvou u Zborova se někteří důstojníci legií pokusili začlenit celou českou brigádu do „praporů smrti". Jedna česká rota se připojila k úderným oddílům zvaným Kornilovci,[46] které byly osobně oddány generálu Lavru Kornilovovi, jenž byl po zmařené červencové ofenzívě jmenován vrchním velitelem v naději, že obnoví pořádek na frontě a morálku vojáků.

Generál Kornilov se stal národním hrdinou poté, co se mu podařilo uprchnout z rakouského zajetí. Koncem dubna 1915 byl velice vážně raněn a zajat. Český voják František Mrňák mu pomohl dostat se v srpnu 1915 zpátky do Ruska. Kornilov se mylně domníval, že Mrňák byl buď zabit nebo popraven za svůj čin, a proto měl k němu a k české věci sentimentální vztah.[47] (Jak se ukázalo, voják generála

přežil.) Na Kornilova udělali Češi takový dojem, že české Kornilovce začlenil do své osobní gardy při generálním štábu. Když se stal vrchním velitelem ruské armády, Masaryk mu poslal blahopřejný telegram; připomněl v něm Kornilovovo zajetí v Rakousku, kde měl nový generalissimus možnost vidět na vlastní oči poměry v Rakousko-Uhersku a povšimnout si „rozhodné vůle československého národa, jakož i jeho ochoty přinést všechny oběti pro osvobození od německo-maďarského jha..." Masaryk vyjádřil přesvědčení, že Kornilov poskytne Čechoslovákům „možnost bojovati za samostatnost a svobodu". Také si přál „z celého srdce", aby Kornilov zorganizoval „všechny síly svobodného Ruska a dovedl ho k vítězství na prospěch demokracie a Slovanstva."[48]

Podle jednoho z nejbližších Kornilovových spolupracovníků V. Sidorina měl generál Čechy rád a vkládal do československé armády velké naděje, když odsouhlasil její zformování.[49] Počátkem srpna 1917 se obrátil na české organizace a výbory v československém vojsku se žádostí o pomoc proti bolševikům. Na základě jeho pokynů svolal český důstojník v jeho generálním štábu Vladimír Klecanda shromáždění předsedů plukovních výborů, zastupujících vojáky, a sdělil jim, že Kornilov má v úmyslu obsadit Moskvu a Petrohrad, aby zabránil bolševickému převratu.[50] Důstojníci českých pluků se okamžitě postavili na Kornilovovu stranu a vedli tajná jednání, na nichž hovořili o přípravách této akce a účasti českých jednotek na ní. Řadoví vojáci a poddůstojníci, zastupovaní výbory, a důstojníci plně podpořili Kornilovův plán přijmout opatření, jež zamezí bolševikům uchopit v Rusku politickou moc.[51]

Zatímco česká armáda plně podpořila Kornilova a vzala doslova Masarykova slova o potřebě silného Ruska, český vůdce byl pevně spjat s britskými propagandistickými skupinami v Rusku, které se držely zásad vyjmenovaných Wisemanem v jeho propagandistickém plánu pro Rusko z 15. května 1917. Jednou z těchto zásad bylo, že žádná z propagandistických skupin „se nepokusí jakýmkoli způsobem zasáhnout do vnitřních ruských záležitostí".[52] Masaryk označil ve svém prvním projevu k československé armádě a válečným zajatcům v Petrohradě 28. května 1917 tento princip za „nevměšování do poměrů v ruské armádě".[53] Princip „nezasahování do vnitřních záležitostí" opakoval při mnoha příležitostech. Říkal vojákům, že není jejich úkolem nastolit pořádek v ruské armádě. V souladu s touto zása-

dou Masaryk během prvních dní Kornilovova pokusu o převrat oznámil ruskému velení, že české jednotky nesmějí být použity ve vnitřních politických bojích; poprvé tak byla proklamovaná neutralita aplikována v praxi.

Oproti Masarykovi, jenž byl v nitru západník a pro něhož bylo Rusko pouze místem, kde mohl verbovat vojáky pro další válečné drama, měli vojáci a důstojníci legií opravdový zájem zabránit zhroucení Ruska, domnívajíce se, že to byla jak jejich slovanská povinnost, tak nejlepší dlouhodobý zájem Čechů, Slováků a ostatních evropských národů. Na jedné straně Masaryk a sověty oponovali Kornilovovu pokusu obnovit v Rusku pořádek a eliminovat bolševickou hrozbu; na druhé straně většina vůdčích českých politiků a vojáků stála po boku ruského generála, který jim pomohl vybudovat československou armádu. Dokonce i po Kornilovově pokusu o převrat napsal 15. září 1917 Bohdan Pavlů, horlivý Masarykův stoupenec, do oficiálního orgánu ruské odbočky Národní rady *Čechoslováka* úvodník s tvrzením, že Kornilovova akce byla „nevyhnutelná a nutná pro reorganizaci Ruska".[54] Pavlů psal, že počet bolševiků je velmi malý a nabádal vojáky, aby čelili jejich agitaci. Podobným způsobem bránil ve svém prvním čísle z 11. října 1917 oficiální orgán československé armády *Československý voják* Kornilovovy „úderné jednotky", nazývaje je „uvědomělými demokraty" a „rodnými bratry" českých vojáků.[55] Dokonce i předáci české sociálně demokratické strany v Kyjevě Václav Houska, František Richter, Josef Kysela a další vydali výzvu k sociálním demokratům v československém vojsku prosíce své druhy, aby nevěřili česko-bolševickým agitátorům v Kyjevě a kráčeli ruku v ruce se zbytkem národa, protože „všichni soudruzi a celý československý národ stojí na platformě Česko-slovenské národní rady, vedené profesorem Masarykem".[56] Masarykova autorita byla taková, že o jeho veřejných prohlášeních se nediskutovalo a jeho příkazy legie plnily.

Počátkem října 1917 předal Masaryk vojenskému velení nové memorandum.[57] Žádal v něm vytvoření zvláštní československé armády na čele s generálem V. N. Šokorovem, s generálem Červinkou jako „velitelem všech česko-slovenských rezervních jednotek" a Jiřím Klecandou a Prokopem Maxou jako zplnomocněnci (komisaři) ruské odbočky Národní rady (oba dva Masarykovi důvěrníci, Klecanda a Maxa, se posléze stali Masarykovými zástupci u velitele armády).

Závěrem Masaryk připomněl potřebu upozornit příslušné důstojníky, že československá armáda smí být použita pouze proti vnějšímu nepříteli Ruska, tj. proti Rakousko-Uhersku a Německu.

Generál Nikolaj N. Duchonin, náčelník štábu nového vrchního velitele Kerenského, všechny tyto požadavky ve svém rozkaze z 9. října 1917 přijal. O dva dny později začal vycházet nový měsíčník *Československý voják*, jehož vydavatelem se stal spisovatel Rudolf Medek. Rovněž v polovině října vyplul z Archengelska první transport československých vojáků a důstojníků (přibližně 1 200). Jeho cílem byla Francie. Druhý transport vyplul v listopadu, ale zdržela ho krutá zima; do Francie dorazil až v březnu 1918.

K usnadnění výstavby armády v Rusku i ve Francii vydal Masaryk v září 1917 novou proklamaci k českým a slovenským válečným zajatcům. Vyzval je ke vstupu do československé armády, již povolilo nové, svobodné Rusko, které umožnilo i formování armády ve Francii. Masaryk vyhlásil odhodlání armády bojovat bok po boku se Spojenci za osvobození Evropy od pruského militarismu, za demokratický princip sebeurčení národů a osvobození „našeho národa", jež bylo slavnostně slíbeno Spojenci.[58)]

Protože ruská armáda se rozpadala a dalo se očekávat úplné zhroucení ruské fronty, Masaryk se obával použití sílící československé armády, která měla již skoro 40 000 mužů. Francouzská vojenská mise v Rusku se domnívala, že nejjednodušším řešením by byl přesun československých jednotek na rumunskou frontu, kde by Rumunsko, bránící se na třetině svého území, české oddíly uvítalo. Masaryk proto odjel do Jassy, tehdejšího rumunského centra,[59)] k diskusi s tamní vládou, diplomatickými zástupci Dohody, vedoucím francouzské vojenské mise v Rumunsku generálem Henri M. Berthelotem a velitelem ruských jednotek na rumunské frontě generálem Dimitrijem G. Ščerbačovem. Masaryk souhlasil s odesláním československé armády do Rumunska, o čemž informovalo několik rumunských novin; příslušná dohoda se však nikdy nerealizovala. Masaryk se 5. listopadu 1917, v předvečer bolševické revoluce, vrátil přes Kyjev do Petrohradu, aby se tak stal svědkem události, jež zásadně změnila ruskou situaci. Později vysvětlil své odmítnutí poslat české jednotky do Rumunska poukazem na možný kolaps rumunské fronty, kdy by Rumunsko nebylo schopno pokračovat v obraně, ani zásobovat československou armádu. Navzdory opačným francouzským přáním Masaryk rozhodl,

že československá armáda nebude vyslána na podporu rumunského boje proti Centrálním mocnostem.[60]

V Rumunsku byl Masaryk přijat s poctami, udělovanými hlavám samostatných států, což ukazovalo na vzrůstající respekt k československé zahraniční akci. Význam mohutnějící československé armády stoupal zejména s ohledem na hroutící se ruskou frontu.[61] Masarykovo postavení jako předsedy Národní rady se zlepšovalo také v důsledku vývoje mezinárodní politiky. Především tajné rakouské pokusy o mír nepřinesly úspěch, hlavně proto, že Czernin trval na zachování předválečných hranic habsburské monarchie a protože Němci zasáhli proti jeho pokusům docílit ujednání s Dohodou. Také císař Karel vzdal svůj pokus dosáhnout separátní mír. Místo toho přijal německý návrh zahájit nový boj za „mír s vítězstvím" na italské frontě. Tato dohoda vedla k úspěšné ofenzívě, porážce Italů u Caporetta, pádu italské vlády a nástupu nového ministerského předsedy Vittoria E. Orlanda. Počátkem listopadu nastoupil ve Francii nový předseda vlády a ministr války George Clemenceau, jenž představil parlamentu svůj kabinet jakožto vládu, oddanou myšlence „neomezené války". Příjezd prvních transportů dobrovolníků z Ruska do Francie a tři transporty dobrovolníků ze Spojených států přivodily vyhlášení dekretu prezidenta Francouzské republiky ze 16. prosince 1917, ustavujícího autonomní československou armádu. Z vojenského hlediska uznávala nová armáda nejvyšší autoritu francouzského vojenského velení a právně spadala pod jurisdikci francouzské vlády. Avšak proti Centrálním mocnostem bude bojovat pod vlastním praporem.[62] Po americkém vyhlášení války Rakousko-Uhersku 7. prosince 1917 vzrostl nábor českých a slovenských dobrovolníků v Americe, ale nikoli podstatně. Počet vojáků, přijíždějících ze Spojených států, tudíž naprosto nedostačoval k vybudování československé armády ve Francii.

Pouze v Rusku tedy existovala reálná šance na velký nábor vojáků a bylo to také Rusko, kde československá armáda skutečně vznikla. Ale bolševické vítězství v Petrohradě otevřelo novou kapitolu v historii legií a ovlivnilo vývoj zahraničního odboje.

Kapitola osmá

BOLŠEVICKÁ REVOLUCE

Po Kornilovově pokusu o převrat spěly události v Rusku k rychlému vyvrcholení. Když byli Kornilov s Denikinem zatčeni a bolševici v září 1917 poprvé získali většinu v petrohradském sovětu, nastal chaos. Kerenskij vyhlásil republiku a stal se skutečným diktátorem ve vládě, jež však ztrácela podporu mas a nemohla už déle spoléhat na armádu. Kerenskij se stal generálem bez vojska; tím, že propustil dříve uvězněné bolševiky včetně Trockého, kteří vytvořili rudou gardu - zdánlivě k boji proti „kontrarevoluci", učinil z bolševické strany politický faktor, který se ukázal osudným nejen pro Kerenského, ale také pro Rusko. Zatímco většina velitelů ruské armády věřila, že jejich prvořadou povinností je držet frontu, dokud to bude možné, bolševici prokázali svou „vděčnost" Kerenskému, jenž propustil jejich vůdce a uvěznil jejich nepřátele: dne 7. listopadu (25. října) se v Petrohradě chopili moci.[1)]

Vítězství bolševiků Masaryka velice překvapilo, jak přiznal 14. prosince 1917, kdy v Kyjevě prohlásil, že „nikdo nemohl očekávat, že Rusko prodělá takovou krisi".[2)] Zda Masaryk mohl či nemohl zabránit bolševickému převzetí moci, je věc názoru. Deset dní po úderu bolševiků řekl na petrohradském shromáždění členů ruské odbočky Národní rady, že ujistil ministra války Kerenského vlády ochotou československé armády bojovat proti vnitřnímu nepříteli vedenému bolševiky.[3)] Na jiném shromáždění téže skupiny v Kyjevě 1. prosince 1917 veřejně prohlásil (jeho řeč byla otištěna v časopise *Čechoslovák*, č. 117), že před 27. říjnem nařídil armádě neplést se do vnitřních ruských sporů. Při této a mnoha dalších příležitostech Masaryk převzal plnou odpovědnost za neutrální postoj československé

armády jak během bolševické revoluce, tak v průběhu Kornilovova pokusu o obnovení pořádku v Rusku. Ukázal, že to myslí vážně a je připraven vynutit si neutralitu - např. tím, že odstranil z československé armády několik ruských důstojníků, kteří se řídili příkazy svých ruských nadřízených (československá armáda byla součástí ruské armády) a 12. listopadu 1917 podnikli akci proti bolševikům, kteří se snažili převzít politickou moc v Kyjevě.[4]

Masaryk byl tvrdohlavý muž; někdy se pokusil přizpůsobit svět svým teoriím, místo aby se podřídil realitě, v níž žil. Pro něj i pro Kerenského se nepřítel nacházel na pravici, nikoli na levici, i když verbálně odsuzoval bolševiky jako německé agenty. Podstata tkví v tom, že Masaryk měl ve skutečnosti malý zájem na silném Rusku. Naopak čím bylo Rusko slabší, tím existovala větší šance, že Velká Británie odsouhlasí rozkouskování Rakousko-Uherska a svolí k ustavení samostatného československého státu. Proto se pokoušel dostat československé vojáky na západní bojiště. Voska, který nikdy nepochyboval o ničem, co jeho vůdce udělal, píše, že Masaryk „s hrůzou zaháněl představu" československé armády, pochodující na Petrohrad a přebírající moc jménem ruské republiky. Legionáři byli podle Masaryka pouze hosty v zemi a on „by nesnesl představu, že liberální československá republika, již si vysnil, by začala svou existenci výbojem". Nicméně Voska věřil, že by „legie mohly dobýt a držet Petrohrad".[5]

Pravděpodobně mohly. Nevycvičení a špatně vyzbrojení bolševici, kteří měli těžké zbraně pouze na lodi Auroře, se nemohli měřit s československou armádou, sestávající ze dvou divizí s přibližně 40 000 dobře vycvičenými vojáky, nyní převážně bývalými válečnými zajatci. Českoslovenští vojáci byli vyzbrojeni děly a podléhali velení ruských a českých důstojníků, z nichž někteří měli nemalé bojové zkušenosti. Byly legie ochotné bojovat? Vojáci, stejně jako další Češi a Slováci v Rusku, byli vystaveni Masarykově a Voskově propagandě, podle níž byli bolševici, zejména Lenin a Trockij, německými agenty. Masaryk sám říkal, že si neumí představit českého válečného zajatce - sociálního demokrata, jenž by mohl uznávat Lenina za svého soudruha, souhlasit s jeho poraženectvím a stát se jeho stoupencem.[6] Pro agilní vojáky a důstojníky legií by byl pochod na Petrohrad dlouho očekávanou příležitostí vykoupit se hrdinským činem a osvobodit se tak od podvědomého strachu, o němž psal legionářský spisovatel František Langer.[7] Pro hrdiny od Zborova, kteří prokázali svou schopnost po-

razit nepřítele i třikrát početnějšího, by byla zpola vyzbrojená bolševická chátra v Petrohradě snadným soustem. Avšak oni následovali příkazů svého „diktátora" Masaryka, který asi o 13 měsíců později řekl československé vládě, že s pomocí československých vojáků mohl zachránit Rusko od bolševismu.[8]

Masarykův postoj vůči sovětům byl ambivalentní a oportunistický. Odsuzoval je za jejich mírovou propagandu před revolucí a spolupracoval s nimi, poté co převzali politickou moc, v těch částech Ruska, kde se československá armáda ocitla na jimi kontrolovaném území. V létě a na podzim roku 1917 propagoval Masaryk a jeho agenti prodohodová stanoviska s cílem udržet Rusko ve válce. (Toto zřejmě nepovažoval za vměšování do vnitřních ruských záležitostí.) Tvrdil, že navzdory proklamované touze po míru bolševici prodlužovali válku svou agitací. Masaryk nesdílel víru bolševiků, že jim německý proletariát přijde na pomoc. Protestoval proti pokynům, vypracovaným Ústředním výkonným výborem sovětů pro spojeneckou konferenci a publikovaným v listu *Izvestija* 7. října 1917.[9]

Masarykův protestní telegram byl otištěn v novinách *Russkije vjedomosti* 30.(17.) října 1917;[10] byl to mistrovský propagandistický kousek. Pravilo se v něm, že pokyny „hřeší proti principu sebeurčení národů, který ruská revoluce přijala, a proti demokracii". Ačkoliv „se přidržují zásady sebeurčení národů..., mlčí o Češích a Slovácích, kterých je 10 miliónů. Národ Husa a Komenského, jenž je neméně národem než jeho utlačovatelé, je zapomenut!" Vytýkaje, že pokyny „chrání Rakousko-Uhersko", obvinil jejich autory z neznalosti několika naprosto klíčových faktů. Zaprvé „v Rakousku za léta války bylo popraveno 30 000 až 40 000 lidí." (Tento údaj byl obrovsky zveličený. Při několika jiných příležitostech mluvil o počtu „od 30 000 do 60 000" nebo pouze 60 000.)[11] Zadruhé Masaryk tvrdil, že „všichni političtí vůdci a parlamentní poslanci z řad Čechů, Italů a dalších národů byli uvězněni a odsouzeni k smrti". (Nebyla to pravda; Masaryk spoléhal na neznalost těchto okolností. Ze 107 českých poslanců vídeňské říšské rady byli pouze Kramář s Rašínem odsouzeni k smrti; byli amnestováni novým císařem a propuštěni z vězení 10. července 1917, tři měsíce před tímto Masarykovým protestem. Masaryk to věděl; psalo se o tom ve světovém tisku a také v českých exilových publikacích.) Zatřetí Masaryk řekl, že „Němci a Maďaři udržují svou nadvládu ve volbách a při vládnutí s pomocí nestoudně otevřeného násil-

lí". (To neplatilo pro rakouskou část monarchie). Dále tvrdil, že „národy Rakouska a Uher po staletí bojují za svobodu a nezávislost". (Zaznamenali jsme, že Masaryk ještě v roce 1909 obhajoval další existenci monarchie.)[12] Masaryk se také pohoršoval nad tím, že pokyny „obhajují tento středověký umělý stát" - Rakousko-Uhersko - a „dynastii, jež udržuje sedm národů v otroctví za pomoci armády a militarismu, ve spojení s vykořisťovatelskou aristokracií, s Němci a Maďary". Tvrdil, že Ústřední výkonný výbor sovětů, mající na vybranou mezi „zdegenerovanou dynastií a svobodou sedmi národů s celkem více než 30 milióny obyvatel..., se postavil na stranu dynastie". Není třeba dodávat, že propagandistická prohlášení musí být přijímána, nikoliv analyzována, mají-li být účinná a má-li velká lež mít úspěch.

Dokonce ještě po listopadovém bolševickém vítězství psal Masaryk Georgiji V. Plechanovi, ruskému menševikovi (otci ruského marxismu), že revoluce byla z hlediska ustavení republiky, zavedení parlamentu a občanských práv „ilegálním" činem bez morálního a politického ospravedlnění.[13] Dne 10. listopadu (28. října) 1917 Plechanov ve svém listě *Jedinstvo* odmítl bolševické povstání, nazvav ho šílenstvím a hořce žehral na „nekulturní" bolševiky, kteří jej za jeho postoj k válce označili za imperialistu. Masaryk reagoval na Plechanovův výkřik dopisem, publikovaným v *Jedinstvu* 28. (15.) listopadu 1917 pod názvem *Dojmy z Moskvy*. Vylíčil své zkušenosti z revoluce v Moskvě a odmítl násilí bolševiků. Tázal se: „Proč nepočkali na Ústavodárné shromáždění? Proč nyní, v zimě, spěchají s radikálním agrárním programem? Je vůbec myslitelné, že řešení rolnické krize spočívá v přidělení malých pruhů půdy?"(To byl Masarykův komentář Leninova „Dekretu o půdě"). A pokračoval: „Opakuji, že krvavá revoluce nebyla nutná, a proto postrádá ospravedlnění. Bezprostředním cílem politiky je zachraňovat lidské životy a správně používat lidské zdroje. Stupeň barbarství a úroveň skutečné kultury lze ukázat na tom, jak osobnosti a národy dokáží šetřit život člověka... Každé hnutí musí být posuzováno podle toho, jaké přináší důsledky. Připouštím, že všechny důsledky bolševické revoluce dosud nelze stanovit, ale je mně již nyní jasné, že v jejich politice chybí realismus. Ze všeho nejvíce si přejí mír, ale ve skutečnosti prodlužují válku. Rozhodující ofenzíva v červnu červenci by přiblížila mír, protože by oslabila Němce a Rakušany. Bolševici agitují proti válce, ale chrání Němce a nelitují krve svých bratří. Očekávají pomoc nejspíše od německých socialistů, ale němec-

ké armády, složené z německých socialistů, pochodují na Petrohrad a obsazují ruskou zemi."

Tento dlouhý dopis Masaryk končí větou: „Ne, soudruzi, Rusko potřebuje revoluci hlav a srdcí."

Masaryk tu vyjádřil přesvědčení, že bolševici, kteří nevědí, co si počít se 600 lidmi, kteří se nacházeli v jeho moskevském hotelu, nejsou schopni vládnout 170 milionům lidí. Domníval se, že ustavení sovětské vlády je pouze přechodnou fází ruské revoluce. Avšak se sovětskou vládou spolupracoval tak dlouho, dokud zůstával v Rusku, a nikdy veřejně nezpochybnil její legitimitu. Tvrdil, že měl na bolševiky vliv,[14] hovořil o „své absolutní loajalitě" k Rusku a korektním postoji k sovětské vládě.[15] Podepsal s ní dohodu[16] a doporučoval její uznání Spojenci jako ruské vlády *de facto*.[17]

Avšak bez ohledu na to, co říkal o bolševicích před a po bolševické revoluci, v jedné věci zůstal Masaryk důsledný: stále hlásal politiku nezasahování do vnitřních ruských záležitostí, loajalitu Čechů a Slováků a jejich ochotu Rusku pomoci. Dne 31. srpna 1917 proto spolu s ruskou odbočkou Národní rady vydal prohlášení, adresované české veřejnosti. Obsahovalo výrok: „... víru v Rusko a lásku k velikému ruskému národu, která sílila náš národ po celou dobu jeho boje s mocným nepřítelem, jsme si zachovali a osvědčíme ji právě v této době pro Rusko tak těžké."[18] Masaryk 18. září 1917 prohlásil, že „svobodné Rusko umožnilo nám formování našeho prvého samostatného československého vojska; jsme mu za to vděčni."[19] Počátkem prosince 1917 schválila ruská odbočka Národní rady, jejímž byl Masaryk předsedou, rezoluci prohlašující: „Jest osudný omyl očekávati, že by v Německu mohla býti demokratická revoluce. My tudíž v zájmu míru a demokracie nemůžeme než rozhodně odmítati jakýkoliv kompromis s ohledem na pokračování války... My zachováme svou loyalitu k Rusku i v dobách nejtěžších, pevně věříce, že ono, správně chápajíc své demokratické úkoly a poslání jako organický celek..., nikdy nezradí spravedlivé a vpravdě demokratické cíle svých spojenců."[20] Ponecháme-li stranou protiklad mezi Masarykovými veřejnými prohlášeními a jeho skutečnou politikou a mezi jeho deklarovanou láskou k Rusku i povinností pomoci mu a jeho politikou nezasahování a nevměšování se do jeho vnitřních záležitostí, pak události, jež následovaly po bolševické revoluci, postavily československé hnutí za nezávislost před otázku: Čí Rusko?

Nástup bolševické moci, který rozpoltil ruskou společnost a vedl k občanské válce, zapříčinil diferenciaci uvnitř československého zahraničního odboje v Rusku. Za této situace se Masarykova zásada nevměšování do domácích ruských záležitostí stala neudržitelnou. Na jedné straně tu byli levicoví sociální demokraté, kteří sympatizovali s bolševickou revolucí a svým pokusem „pomoci Rusku" bojem proti „kapitalistickým nepřátelům" revoluce se snažili co možná nejvíce rozbít jednotu československého hnutí. Naopak pravicové živly v československém odboji (zvláště ti, kteří oceňovali pomoc, jíž dostali od bývalé carské vlády) spojily svůj osud s kontrarevolucí; za účelem „pomoci Rusku" se připojily k dobrovolnické armádě na Donu. Oba tábory žádaly Masaryka, aby „zachránil Rusko". Avšak Masaryk povýšil myšlenku československého státu a své vlastní role v něm nad cokoli jiného a sledoval ji s neúprosnou vytrvalostí. Československá armáda byla nakonec přinucena válčit s bolševiky, ale tento výsledek neodpovídal Masarykovým představám; on naopak dělal všechno možné, aby mu zabránil. Armádu přinutili k boji bolševici, kteří prokázali, že neutralita a Masarykův zásadní princip nevměšování do vnitřních ruských sporů se stal v době totalitních ideologií započatých říjnovou revolucí zastaralým, neúčinným a nerealistickým.

Nehledě na svůj dvojznačný postoj vůči bolševické straně a sovětské vládě nezměnil Masaryk názory na úkol a poslání československé armády v Rusku. Před svým odjezdem z Petrohradu do Moskvy a Kyjeva poslal 9. listopadu 1917 zprávu všem důstojníkům a vojenským velitelům, jakož i zplnomocněncům ruské odbočky Národní rady na velitelství a štábu armády, v níž trval na tom, že československé jednotky nesmějí být „žádným způsobem" použity v nynějším politickém boji mezi stranami.[21] Po příjezdu do Kyjeva opakoval, že „našeho vojska nebude použito v politických rozepřích ruských stran; ... proto se vší rozhodností odsuzuji pokus nezodpovědných osob využít našeho vojska ke službám policejním a žandarmským".[22] Trval na tom, že toto prohlášení neznamená, že má ke všem politickým stranám stejný vztah. Ačkoliv byl Masaryk zaměřen protibolševicky a bolševismus považoval za pouhý přechodný jev, v Kyjevě konstatoval, že bude jednat s jakoukoli politickou stranou, jež bude v Rusku u moci. Dále tvrdil, že je v zájmu armády neprovokovat a neznepřátelit si žádnou politickou skupinu, usilující v Rusku o moc. Generál V. N. Šokorov, velitel československé armády, vydal 9. listopadu 1917 rozkaz, odpo-

vídající Masarykovým pokynům: jakýkoli československý zásah do vnitřních bojů a jakákoli účast na nich v zájmu některé politické strany jsou nepřijatelné. Zároveň naléhavě vyzval československé jednotky, aby podporovaly ty, kteří udržují pořádek, zůstaly tam, kde jsou, zabraňovaly rabování a násilí a nedovolily poškozování železnic a muničních skladů. Rozkaz podepsal také Prokop Maxa, který odmítl žádost komisaře ruské armády Kirijenka a jeho pobočníka Nikolaje Grigorjeva, aby některé z československých oddílů byly použity v Kyjevě ke střežení vybraných objektů.[23]

Jakmile přišly první zprávy o bolševickém povstání v Petrohradě, nařídil velitel kyjevského vojenského okruhu (jedenácté armády jihozápadní fronty, k níž náležely dvě divize československé armády) generál Kwieciński a komisař prozatímní vlády Kirijenko ruské republikánské armádě obsadit klíčové body ve městě. Ačkoliv Maxa odmítl souhlasit s použitím druhé divize československé armády, rozmístěné blízko Kyjeva, ke střežení některých strategických bodů v Kyjevě, velitel první divize plukovník Mamontov vydal velitelům prvního pluku a první dělostřelecké brigády své divize pokyn k odchodu do Kyjeva. Upozornil je, že společně s úderným plukem Kornilovců (1. slovanský pluk) jsou od nynějška zařazeni pod jurisdikci pobočníka komisaře fronty Grigorjeva. Druhý český pluk, jemuž Mamontov řekl „bijte, zabijte, žádného neživte",[24] dosáhl v noci z 10. na 11. listopad Kyjeva; jeho velitel okamžitě oznámil příchod pluku předsedovi vojenské komise ruské odbočky Národní rady. Když 11. listopadu ráno zkoumal Maxa rozhodnutí o vyslání jednotek do Kyjeva, přičemž poukázal na Šokorovův rozkaz z 9. listopadu, bylo mu mluvčím velitelství českých jednotek řečeno, že vojáci nebudou použiti k pouličním bojům, pokud k nim dojde. Maxa poté osobně ujistil zástupce Ukrajinské centrální rady (dále Centrální rada), že přítomnost československých oddílů není namířena proti ní a že oddíly nebudou v případných pouličních srážkách nasazeny.[25]

Dne 11. listopadu vyhledali Maxu zástupci výkonného výboru československé sociálně demokratické organizace v Kyjevě, mezi nimiž byli Arno Hais a Alois Muna. Žádali stažení československých jednotek z Kyjeva, tvrdíce, že existuje nebezpečí případného vtažení jednotek do pouličních bojů ve městě. Maxa požadavek odmítl a ujistil je, že takové nebezpečí nehrozí. Socialisté však jeho tvrzení popřeli. Příštího dne sdělili Centrální radě, že příjezd československých pluků

do Kyjeva byl „pro ně nepříjemným překvapením"; armáda přece nebyla podle jejich názoru budována za účelem intervence do ruských vnitřních věcí. Socialisté vydali a mezi vojáky rozšířili leták připomínající, že Čechoslováci dodržovali během Kornilovova pokusu o převrat striktní neutralitu. Vojáci by si také měli uvědomit, že jsou v Rusku hosty a že nesmějí dovolit, aby jejich zbraně byly potřísněny „slovanskou a proletářskou krví".[26]

Zatímco tito levicoví socialisté ve zmatcích a možných bojích s bolševiky, kteří se podle zpráv přesouvali jižním směrem ke Kyjevu, požadovali úplnou neutralitu československých oddílů, velitel kyjevského vojenského okruhu generál Kwiecisńki spoléhal na pomoc Čechů při obraně města. Jeho rozkazy směřovaly k zachování míru a pořádku a k udržení města v ruských rukou. Byl ve styku s Dürichem, který již dříve přicestoval do Kyjeva a zúčastnil se rozhovorů, uspořádaných kozáky. Očekávaje příchod Rusů, kozáků a českých jednotek, jež byly zapotřebí k posílení obrany města proti bolševikům - ti vytvářeli armádu a měli ve městě své stoupence, generál Kwieciński řekl Dürichovi: „Prosím vás Čechy úpěnlivě, neopouštějte v této těžké chvíli Ruska." Dürich odvětil, že čeští vojáci s Ruskem sympatizují a podle nadšení vojáků druhého pluku, kteří přišli do Kyjeva, toužili bojovat proti bolševikům. Avšak Dürich se domníval, že jeden český pluk nestačí pro větší vojenskou operaci. Poradil tedy generálovi, jenž měl příslušné kompetence, aby do Kyjeva povolal celou československou armádu. Věřil, že tato armáda spolu s Rusy a kozáky bude pevnou hradbou proti nastupujícímu nebezpečí bolševismu. Dürich poté promluvil k vojákům dvou rot českého pluku, kteří byli přiděleni k ochraně štábu velitele kyjevského vojenského okruhu (jedenácté armády).[27]

V noci 11. listopadu došlo v ulicích Kyjeva ke srážkám mezi ruskými kadety a oddíly, které prohlásily věrnost bolševické straně. Příštího dne se bojů zúčastnily některé z českých jednotek; dva Češi byli zabiti a tři zraněni. Tento zásah vedl československé levicové sociální demokraty k novému protestu u Maxy, který poté požádal velitele vojenského okruhu o stažení všech českých vojenských jednotek z ulic Kyjeva a zajištění jejich rychlého odchodu z města. Velitel druhého českého pluku dostal od Maxy pokyn, aby dodržoval „přísnou neutralitu" a řídil se pouze těmi vojenskými příkazy, jež budou Maxou výslovně potvrzeny. Ráno 13. listopadu informoval odstupující gene-

rál Kwieciński Düricha, že Maxa zakázal příchod dalších československých jednotek, které by byly podle Düricha velkou pomocí ruskému vojsku proti nastupujícímu nebezpečí bolševismu.[28] Když se Dürich se zástupcem české organizace v Kyjevě Františkem Dědinou pokusili změnit směr Maxovy činnosti (či spíše ne-činnosti) projednáním záležitosti přímo s vojenskou komisí ruské odbočky Národní rady, neuspěli.

Maxa coby politický komisař československé armády vydal 14. listopadu 1917 prohlášení, které ospravedlňovalo jeho postup a odmítalo všechny pokusy vtáhnout československé vojáky do pouličních bojů v Kyjevě. Trval na úplné neutralitě. K jejímu zajištění nařídil Masaryk některé personální změny ve velení československých jednotek včetně nahrazení plukovníka Mamontova jako velitele 1. divize generálem Kolomenským, k čemuž došlo 18. listopadu.[29] (9. ledna až 27. prosince 1917 Masaryk propustil Mamontova také z československé armády, protože se zastával připojení legií ke Kaledinovým silám na Donu.)

Po příjezdu do Kyjeva vydal Masaryk 22. listopadu nové prohlášení,[30] jež zopakovalo jeho politiku nevměšování do politických bojů v Rusku a odsoudilo pokusy „nezodpovědných lidí využít naše jednotky pro policejní a strážní službu". Spolu s Maxou vydal 28. listopadu 1917 „manifest", odsuzující rozšiřování „reakčních politických projevů", jež jsou namířeny proti jednotlivým národům a ruským politickým stranám (tj. proti Ukrajincům a straně bolševiků) a v nichž se jménem Čechů vyslovovaly sliby, týkající se použití československého vojska. Masaryk odmítl tuto agitaci a opakovaně zdůraznil princip neutrality. Plně podpořil Maxu, který zabránil příchodu českých jednotek do Kyjeva během událostí z 9. až 11. listopadu a prohlásil, že český pluk, který dorazil do Kyjeva, tam přišel „bez našeho vědomí a proti naší vůli", a „dík našemu úsilí... byl rychle odvolán".[31] Masaryk i Maxa odsoudili „slovanské diletanty", kteří ani nevěděli, že „oficiální Rusko" (tj. sovětská vláda) uznalo zvláštní postavení Ukrajiny a vyjednávalo s Ukrajinci o jejich právním statutu.[32]

Jeden z těchto „slovanských diletantů", Dürich, viděl situaci odlišně. Domníval se, že Maxovo odmítnutí, zaštítěné Masarykovým jménem, posílit Kwiecińského v Kyjevě českými jednotkami, dlouhodobě pomohlo bolševikům. Velitel kyjevské posádky ruské republikánské armády, uvědomující si nemožnost hájit město s malým počtem jed-

notek pod svým velením, předal správu Kyjeva do rukou Centrální rady vedené historikem Michalem Hruševským, a odtáhl se svými jednotkami směrem na jih. (Do té doby byla autorita Centrální rady pouze nominální - neměla k dispozici prakticky žádné vojenské jednotky.) Podle Düricha „následky této české defekce byly osudné, ba katastrofální".[33] Přesnost Dürichova hodnocení kyjevských událostí, jejich významu a dlouhodobých důsledků si čeští vojáci a důstojníci uvědomili teprve po dobytí Kyjeva bolševiky 8. února 1918.

Předseda Centrální rady a další úředníci nové ukrajinské vlády obdrželi od Masaryka memorandum připravené Maxou, odhalující Dürichovo spojení s někdejší carskou vládou, za něž byl vyloučen z Česko-slovenské národní rady. Memorandum uvádělo, že Dürich byl prohlášen za iniciátora použití československých jednotek v Kyjevě během tamních bouřlivých dní a že byl pod vlivem nezodpovědných jedinců, kteří by rádi znovu převzali moc v československém odboji v Rusku. V Kyjevě to byli F. Král, V. Crkal, F. Dědina a G. A. Zíval. V Moskvě sledovali podobné cíle Svatopluk Koníček-Horský a dr. Vít Štěpánek. Tito mužové byli hlavními mluvčími české „politické reakce" a bývalý poslanec Dürich byl pod jejich vlivem.[34]

Ačkoliv Masaryk tehdy zabránil použití československých jednotek ve vnitřních ruských bojích, nevyřešil problém jejich budoucího nasazení ve válce. Vítězství bolševiků v Petrohradě a Moskvě nastolilo sovětskou vládu ve velké části Ruska. Vně sovětského vlivu se nacházela Ukrajina, kde měla Centrální rada, uznaná Leninovou vládou, málo politické moci, dále některé části jižního Ruska, kde generál A. M. Kaledin zřídil vojenskou donskou vládu v Novočerkassku, jižní Ural, kontrolovaný generálem A. J. Dutovem a některá území osídlená neruským (neslovanským) obyvatelstvem. Sovětská (Leninova) vláda nebyla obecně uznávána za legitimní dokonce ani mnohými ruskými socialisty včetně některých bolševiků. Existovaly pokusy vytvořit vše-socialistickou vládu, složenou ze socialistických revolucionářů (eserů), bolševiků a menševiků s eserem Viktorem M. Černovem jako předsedou. Černov se objevil 22. listopadu 1917 na velení ruské armády. Jeden z velících generálů Nikolaj N. Duchonin, jemuž sovětská vláda o dva dny dříve nařídila zahájit mírové rozhovory, což odmítl, byl propuštěn a nahrazen členem sovětské vlády podporučíkem Nikolajem V. Krylenkem. Krylenko vydal vojenským jednotkám pokyn zahájit jednání o příměří přímo, každá na vlastním úseku fron-

ty. Dohoda proti tomu protestovala u generála Duchonina, jenž poté nařídil armádě pokračovat v boji, protože nová vláda se teprve utvářela. Avšak Krylenko navázal kontakt s Němci a oznámil, že jednání začnou 2. prosince 1917.

V této měnící se situaci musel Masaryk rozhodnout o dalším postupu legií. Měly několik možností: 1) odejít na rumunskou frontu; 2) odjet do Francie - to by bylo z jeho hlediska nejlepší řešení. Ale bylo reálné přepravit tam celou armádu za situace, kdy bylo celé Rusko v pohybu? Bylo vůči Rusku, jež umožnilo Čechům vybudovat armádu, čestné opustit ho v jeho nejtěžší chvíli? 3) Připojit se k dobrovolnické armádě na Donu. Jeden z Dürichových mužů, F. Král, k Donu odjel a začal tam organizovat koncem listopadu - společně s kapitánem Němečkem - jednotku složenou z českých dobrovolníků, která bojovala na straně ruské dobrovolnické armády. 4) Přidat se k bolševikům, což si přáli levicoví sociální demokraté. František Beneš a Karel Knoflíček, bývalí sociální demokraté, kteří pracovali v tiskárně *Čechoslováka*, navázali v létě 1917 styky se skupinou Lva Bronsteina Trockého, jež se v srpnu 1917 sloučila s bolševiky. V červenci 1917 se podíleli na protiválečné demonstraci v Petrohradě, a poté byli z tiskárny propuštěni a později uvězněni. Po bolševické revoluci byli osvobozeni a s pomocí Trockého publikovali články pro časopisy *Pravda, Izvestija* a *Armia i flot* tvrdíce, že reprezentují „sociálně demokratickou organizaci válečných zajatců v Petrohradě". Udržovali také styky s dalším vůdčím bolševikem Karlem Radkem a papouškovali hesla bolševiků, ražená pro ruské vojáky. Vyzývali příslušníky československé armády, aby složili zbraně a ukázali „dveře všem kapitalistickým agentům agitujícím pro válku" (tj. Masarykovi).[35] Protože bolševické Rusko bojuje za „mír bez anexí a kontribucí" na základě sebeurčení národů, zajišťovalo podle jejich přesvědčení také Čechům jejich národní práva. Ale Benešova a Knoflíčkova agitace nebyla účinná, neboť argumentovali příliš abstraktně a navíc armáda se nacházela na území Ukrajinské republiky, kde bylo další centrum nezávislé české sociální demokracie. Také tito sociální demokraté, ačkoli nepodporovali přímo bolševiky, působili Masarykovi nemalé problémy.

Bolševická revoluce a Leninovo volání po míru vytvořily v Rusku výbušnou situaci. Dohodoví diplomaté v Moskvě byli zprvu náchylní věřit mnoha protibolševickým Rusům, že bolševici jsou příliš slabí, aby jejich vláda v Rusku vydržela.[36] Jelikož Kerenskij nebyl doma

populární a mnozí zahraniční diplomaté a vojenští přidělenci ho neměli rádi, Dohoda se vůbec nepokusila jeho režim zachránit. Ačkoliv bolševický převrat byl vnitřní věcí Ruska, jeho důsledky s ohledem na vedení války Spojence eminentně zajímaly. Bolševický „dekret o míru" a následující mírové aktivity Leninovy vlády je přinutily postavit se proti bolševikům. Proto britské ministerstvo války informovalo vládu, že ruský separátní mír by prodloužil válku.[37] Avšak v tomto kritickém bodě nebyli ani Britové, ani Francouzi připraveni k zásahu proti bolševikům, aby je potlačili a obnovili moc Kerenského. Dohoda v zásadě přijala vůči bolševikům dvojí politiku: udržovala s nimi kontakt a zároveň prostřednictvím vojenských misí podporovala opozici. Hlavním zájmem Spojenců bylo udržet frontu proti Německu, zatímco charakter ruské vlády měl pro ně druhotný význam. Západní vojenské mise se proto snažily zajistit si podporu všech Rusů, kteří byli ochotni pokračovat ve válce.

Spojenci, Rusové, Rumuni a zástupci Čechů se sešli k rozpravě o nové situaci v Rusku na konferenci v rumunském městě Jassy na konci listopadu 1917. Vědělo se, že kozácký generál A. M. Kaledin, jenž se odtrhl od Kerenského po Kornilovově pokusu o převrat, velel v Novočerkassku na Donu několika tisícům vojáků vyhlásiv opozici k bolševikům a loajalitu ke Spojencům. Také rumunský král řekl britskému a francouzskému vyslanci v Jassy, že navzdory pádu Ruska se pokusí - pokud jeho vláda bude podpořena Dohodou - vynutit si s částí vojska průchod Ruskem s cílem navázat spojení s kozáky na Donu. Avšak neobdrží-li od Spojenců potřebná ujištění, odstoupí nebo se dokonce dohodne s Centrálními mocnostmi.[38] Ze spojeneckého hlediska bylo tudíž nanejvýš žádoucí nedopustit zhroucení rumunské fronty a udržet spojení mezi rumunskou armádou a donskými kozáky. Zástupce československé armády v Rusku důstojník Čeřenský byl proto dotázán, zda by československé vojsko bylo schopno a ochotno obsadit území mezi Besarábií a oblastí na Donu. Čeřenský vysvětlil, proč se československá armáda zdržela na základě Masarykovy politiky neutrality „zasahování do vnitřních ruských záležitostí". Řekl, že „bez výslovného příkazu diktátora našeho národa, Masaryka, armáda ničeho nepodnikne". Dále navrhl, že pokud si Dohoda přeje účast československých legií na určité akci, nejprve by je měla převést plně do svých služeb, vybavit je vším potřebným a zvláště zajistit finančně. Pokud by Spojenci poskytli legiím úvěr, potom by

bylo možné uvažovat o plánu dohodových mluvčích a generála Alexejeva, kteří chtěli, aby legie obsadily hlavní železniční uzly mezi Besarábií a Donem. Miljukov o tomto plánu informoval přímo Masaryka. Alexejev byl přesvědčen, že s pomocí legií může zachránit donskou oblast a nakonec i celé Rusko od bolševismu.[39]

Zatímco se spojenečtí zástupci v Jassy pokoušeli udržet Rumunsko ve válce a zajistit si pomoc československé armády, Maugham, jenž s Masarykem popíjel čokoládu v petrohradském hotelu Evropa, se vrátil do Londýna ke konzultacím s vládními činiteli. Již dříve jsme uvedli, že v Londýně byl i Vcska, ale jeho doporučení k zahájení velkorysé anglo-americké propagandy v Rusku byla už antikvována. Maugham věděl, že propaganda nemůže situaci v Rusku zachránit. Společně s polským novinářem Janem Horodyským navrhl Spojencům učinit v zájmu dosažení vítězství odvážné rozhodnutí k udržení východní fronty. Jedinou cestou, jak zabránit jejímu úplnému zhroucení, bylo okamžitě navázat spojení s vůdcem donských kozáků generálem Kaledinem, jehož jednotky byly k Dohodě loajální a který byl schopen obnovit pořádek a pokračovat ve válce. Maugham a Horodyski doporučili, aby se Kaledin, podpořený spojeneckou finanční injekcí, stal diktátorem a velitelem vlastních kozáků, 100 000 armády dodané spojenci, českého a polského vojska (zhruba po 80 000 mužích), která již byla v jižním Rusku přítomna. Na Maughama udělal dobrý dojem levicový antibolševik Boris V. Savinkov, někdejší terorista, a proto ho doporučil za Kaledinovova politického poradce. Věřilo se, že Kaledin přitáhne loajální jednotky i z dalších částí Ruska a zformuje tak zhruba milionovou armádu. Maughamův návrh zpracoval písemně Wiseman; v revidované podobě o něm nejprve mluvil Balfour s Housem a dalšími, načež byl předložen britskému válečnému kabinetu.[40]

Spojenci, zvláště Britové, chtěli udržet rumunskou armádu na své straně a odvrátit Rusko od uzavření separátního míru. Proto britský válečný kabinet rozhodl 3. prosince 1917 o poskytnutí finanční záruky těm silám v Rusku, které se chovaly k Dohodě vskutku přátelsky; mezi nimi na prvním místě byli generálové Kaledin, Alexejev a jejich stoupenci.[41] Britský kabinet došel k závěru, že bude možné zformovat v jižním Rusku (na Kavkaze, v kozácké oblasti a na Ukrajině) relativně stabilní vládu. Ta by společně s Rumunskem byla schopna držet frontu proti Centrálním mocnostem a díky kontrole zásob uhlí, ropy

a kukuřice účinně kontrolovat celé Rusko. Britský vojenský přidělenec v Jassy byl následně pověřen - společně se svým francouzským kolegou - jednáním s Kaledinem. Byl oprávněn zaručit mu „finanční podporu v jakékoli potřebné výši".[42] V tomto britském plánu na znovuposílení východní fronty, podpořeném Francouzi a Američany, měla sehrát díky svému strategickému postavení klíčovou roli československá armáda. Britové předpokládali, že Češi se zavázali k boji proti Němcům a půjdou proto na frontu ochotně. Ale museli být zklamáni, tak jako dříve Francouzi, když Masaryk odmítl odejít z Ukrajiny a nasadit armádu na rumunské frontě.[43] Stejně jako tehdy i tentokrát Masaryk trval na neutralitě, kterou si zjevně vykládal jako nesouhlas s účastí na jakékoli spojenecké akci na východní frontě.

Ve srovnání s Masarykem byly Dürichovy názory na nutnost čelit bolševikům více v souladu s představami Spojenců a mnoha českých vojenských a politických představitelů, kteří se však nevzepřeli Masarykovým rozhodnutím. Dürich byl přesvědčen, že Maxova a Masarykova politika „neutrality" ve skutečnosti hrála do karet bolševikům. Tvrdil, že kdyby byli Češi pomohli generálu Kwiecińskému, když o to žádal, Kyjev by nebyl padl ani do ukrajinských, ani do bolševických rukou. Zdůrazňoval, že po odchodu ruských jednotek z Kyjeva nebyla slabá Centrální rada schopna se vypořádat s bolševickou agitací a jejich vojenskou hrozbou. Zhruba dva a půl měsíce poté, co město přešlo do rukou Centrální rady, bolševici obsadili Ukrajinu pod záminkou, že ukrajinská vláda podporuje „kontrarevolucionáře". Dürich předložil důkaz, potvrzený nezávislými experty, že ani Centrální rada, ani bolševici neměli řádnou a efektivní vojenskou organizaci. Obojí prokazovali neznalost vojenských otázek „a měli veliký, přímo panický strach před Čechy".[44] Češi společně s ruskou armádou mohli zabránit pádu jižního Ruska do rukou jak bolševiků, tak Němců. Dokonce ještě před bolševickou okupací Kyjeva Dürich tvrdil, že neblahé heslo „nevměšovati se do vnitřních záležitostí Ruska" se v praxi ukázalo „skutečným vměšováním, a to ve prospěch bolševiků, kteří nebyli 'žádnou vnitřní záležitostí Ruska', nýbrž záležitostí evropskou".[45] Bolševický pokus dobýt Rusko a vyvést zemi z války budily velké obavy u Dohody. Bolševismus měl být proto českou záležitostí a mělo se mu čelit všemi prostředky. Nejen Dürich, ale mnoho lidí v Rusku, Evropě a Americe věřilo, že předáci bolševické strany

byli „agenty Berlína", jak to tvrdil Jaroslav Hašek v článku vyšlém v kyjevském *Čechoslovanu* 6. ledna 1918. Dürich se stavěl kriticky i k dalšímu heslu, jež v Kyjevě někteří Češi užívali: že bylo nutné „šetřiti české krve". Domníval se, že kdyby Češi byli spolupracovali s generálem Kwiecińským a ruskou armádou, jejich ztráty by byly bývaly minimální a nemuselo být později prolito „tisíckrát více krve" na Ukrajině, v Rusku a na Sibiři.[46]

Masaryk s Maxou byli v této době kritizováni starým Dürichem, jenž byl poražen, ale ne zničen. O více než rok později, v lednu 1919, Bohdan Pavlů, M. R. Štefánik (nyní již generál a ministr války v československé armádě) a generál Janin odsoudí Maxu za jeho činnost, jejímž „logickým důsledkem byla likvidace" české akce na Ukrajině a v Rusku. Budou mu vytýkat, že byl ochoten během odchodu z Kyjeva „vyjednávat s německými spojenci Ukrajinci", jakož i další pošetilosti.[47] Ačkoliv Masaryk několikrát veřejně převzal za toto vše odpovědnost, Pavlů, Štefánik ani Janin se neodvážili otevřeně napadnout jeho rozhodnutí. Když však Maxa přicestoval v lednu 1919 do Československa v zastoupení bolševického režimu, obvinili ho za vše, co se odehrálo.

Kyjevské události dokumentovaly několik věcí. Zaprvé Masaryk opět prokázal, že on, a ne Dürich či někdo jiný, měl hlavní slovo. Zadruhé československá armáda, jež byla součástí jedenácté armády jihozápadní fronty, se podřizovala rozkazům svého politického komisaře Prokopa Maxy a jeho nadřízeného Masaryka, a ne rozkazům velících důstojníků ruské jedenácté armády. Zatřetí ti ruští důstojníci, kteří přejímali rozkazy od svých nadřízených, souhlasili s nimi a byli připraveni je plnit, byli z československé armády odstraněni. Tento fakt všem zainteresovaným názorně demonstroval, že Masaryk byl „diktátorem" armády nominálně i v praxi. Od té doby byl on vrchním velitelem československých legií; situace se nezměnila ani poté, kdy se legie staly formálně součástí francouzské armády. Nyní Masaryk jednal jako vládce, rozhodující o politice armády.

Armáda byla základem budoucího státu, jenž měl být vytvořen v souladu s Masarykovou filosofií. Masaryk proto obratně pokračoval v zajišťování její prozápadní a prohusitské orientace zaváděním nových vojenských řádů a přejmenováváním pluků. Divizní rozkaz z 31. srpna (13. září) oznamoval, že Masaryk rozhodl nahradit ruský kříž sv. Jiří, jímž bylo do ledna 1917 vyznamenáno 267 příslušníků

první brigády (mimoto bylo do té doby uděleno 201 medailí sv .Jiří), „husitským křížem". S cílem přerušit katolickou tradici a ukázat husitskou orientaci armády každému, kdo o to bude mít v budoucnu zájem, se první pluk sv. Václava stal plukem Mistra Jana Husa, pluk sv. Cyrila a Metoděje se začal nazývat plukem Jiřího z Poděbrad, třetí pluk a dělostřelecká brigáda byly přiděleny Janu Žižkovi atd.; celá první divize se pak nazývala „Husitská".[48] Svatí patroni hrdinů od Zborova - sv. Václav a sv. Cyril a Metoděj - byli nahrazeni těmi, v jejichž jménu se v poválečném Československu povede ostrý boj proti katolické církvi. Masaryk o těchto věcech nikdy nemluvil ve svých veřejných vystoupeních před vojáky. Jeho plán zůstal tajný a rétorika obsahovala fráze typu „budeme k bolševikům naprosto loyálními",[49] neboť „my, Čechoslováci, milujeme Rusko a přejeme si, aby bylo silnou a svobodnou demokracií".[50]

Ve svých důvěrných a veřejných rozhovorech koncem listopadu a počátkem prosince 1917 o tom, co se má za dané situace dělat,[51] Masaryk vyzdvihl, že československá armáda byla vybavena a zásobována prozatímní ruskou vládou a její povinností bylo bojovat na frontě. Úmluva s Francií navíc umožňovala odeslat 30 000 i více vojáků do Francie. Bolševici, kteří tvrdili, že jsou ruskou vládou, nemohli zabránit transferu jednotek do Francie. Nemohli být uznáni Čechoslováky, ani žádnou vládou za ruskou vládu, říkal Masaryk. Čechoslováci se nemohli řídit přáními bolševiků, protože ti nemohli s nikým uzavřít mír (neboť je žádná vláda neuznávala). Jestliže bude v Rusku panující anarchie trvat, armáda se nebude cítit vázána danými sliby a na frontu nepůjde. V každém případě bude trvat měsíc či dva, než bude formování armády ukončeno; mezitím Francouzi převezmou starost o všechny české jednotky. Masaryk dále konstatoval, že generál Duchonin má být informován o všech plánech a pohybech československé armády.

Stanou-li se bolševici nakonec vládou a uzavřou mír, potom budou moci pouze rozpustit československé vojenské formace, ale nebudou moci předat Čechoslováky Rakousko-Uhersku nebo Německu. V tomto krajním případě se Čechoslováci budou dovolávat bolševiků jako revolučních druhů. Jelikož každá mírová dohoda umožňuje vložení klauzule o amnestii, bolševici budou muset přinejmenším toto pro Čechoslováky udělat. Koneckonců postoj Čechoslováků vůči bolševikům se řídil principem nevměšování do vnitřních politických

sporů v Rusku a bolševici „nebudou provokováni" tak, aby mohli překážet „naší práci".

Kdyby mír uzavřela vláda pod vedením Černova - vláda „uznávaná celým národem", pak budou Čechoslováci žádat lodní transport celé armády do Francie. Nakonec Spojenci mohou Rusku vyhlásit válku a proti Rusku může vystoupit Japonsko. V takovém případě nebude jiná volba než „jít se spojenci". Armáda ovšem nebude bojovat proti Rusku, ale Češi budou požadovat, aby celé vojsko bylo převezeno do Francie.

Hlavním úkolem československého zahraničního odboje bylo podle Masaryka zachránit armádu. Tento úkol souvisel se základní otázkou, zda bude obnovena armáda ruská a zda Čechoslováci mohou při této obnově pomoci. Jak už bylo uvedeno, koncem listopadu 1917 navrhly francouzská a britská vojenská mise a rumunská vláda převedení legií na rumunskou frontu, ale Masaryk tuto myšlenku odmítl; dával přednost přesunu do Francie. Ale tady vyvstávaly technické obtíže. Především kapacita železnic do Archangelska a Murmanska byla omezená. Přesun do Francie by také vyžadoval dopravu jednotek přes území kontrolované bolševiky; cestu přes Sibiř Masaryk vyloučil kvůli vysokým nákladům. Je však třeba připomenout, že Masarykova politika nevměšování se do vnitřních ruských záležitostí nebyla přijímána všeobecně nalézajíc odpůrce na politické levici i pravici československého zahraničního odboje; odporoval jí ovšem i vnitřní politický vývoj v Rusku.

Jak Masaryk po válce konstatoval, „naše armáda byla vytvořena v dohodě s Ruskem; naši vojáci přísahali věrnost Rusku; byli jsme Rusku zavázáni".[52] Ale tím se znovu vyhnul otázkám: jakému Rusku? o čí Rusko půjde? kdo představoval „skutečné Rusko"? Masarykova domněnka, že bolševici nemohou uzavřít s Centrálními mocnostmi mír - ten prý může uzavřít pouze vláda, jež bude reprezentovat „celé Rusko", se ukázala být chybná. Masaryk se zmýlil v bolševicích domnívaje se, že jsou to amatéři. Podcenil jejich vůli k moci a schopnost ji udržet, jakmile se k ní jednou dostanou. V Rusku docházelo k polarizaci a bolševikům se postavili „bílí". Náhodou se stalo, že generál Duchonin - před tím, než byl 1. prosince 1917 odstraněn z funkce, propustil zatčené ruské generály včetně Kornilova a Děnikina. Tito důstojníci pospíšili ke generálu Kaledinovi na Don, kde se připojili ke generálům M. V. Alexejevovi a P. N. Krasnovovi.

Týž den Duchonin jmenoval generála Ščerbačova velitelem ruských jednotek na rumunské frontě. (Po bolševickém převzetí velitelství byl Duchonin zavražděn opilými vojáky.)

Dne 3. prosince 1917 bolševici naléhavě požádali o mír. Německý velitel východní fronty generál Max Hoffmann jim, počínaje 7. prosincem, zaručil desetidenní příměří. Navzdory Masarykovu předpokladu byly Centrální velmoci na základě vlastní logiky ochotny uznat bolševickou radu lidových komisařů za ruskou vládu. S ohledem na tento vývoj začal Masaryk zvažovat jinou možnou taktiku. Jednal s vládou ukrajinské republiky o uznání Česko-slovenské národní rady jako jediné představitelky československého národa, žádaje, aby vláda vybavila československou armádu zbraněmi a zásobami. Nakonec požadoval, aby ukrajinská vláda v případě uzavření míru s Rakousko-Uherskem a Německem dovolila československým jednotkám opustit Ukrajinu. Ze zřejmých důvodů se nyní Masaryk zabýval vztahem k ukrajinské vládě. Ale události měly rychlejší spád, než předpokládal.

Když v polovině prosince 1917 ukrajinská Centrální rada rozpustila malou bolševickou posádku na Ukrajině a převzala plnou vládní moc, Masaryk přestal bolševickou vládu uznávat. Už ji nepotřeboval, protože ukrajinská vláda nyní převzala odpovědnost za udržování jižního sektoru fronty a zásobování československého vojska. Počátkem prosince Masaryk zorganizoval poradní výbor národností utlačovaných německým a rakousko-uherským imperialismem. Na jednom z jeho veřejných shromáždění 12. prosince 1917, uspořádaných pod záštitou ukrajinské Centrální rady, Masaryk jako hlavní řečník vyzval k rozbití Rakousko-Uherska a vytvoření pásu samostatných států ve střední Evropě, a to včetně nezávislé Ukrajiny (není radno hledat důslednost v Masarykových vyhlášeních). Při jednáních schválil ukrajinský postup; ospravedlnil ho tím, že „Rusko není schopno udělati pořádek".[53] Svržení sovětské vlády na Ukrajině a ustavení nacionalistického režimu došlo pochvaly v českém *Čechoslovanu*, vydávaném v Kyjevě, zatímco Masarykův oficiální orgán *Československý deník* byl zdrženlivější, zdůrazniv českou neutralitu v ruských vnitřních věcech.

Masaryk založil *Československý deník* jako ústřední orgán Československé národní rady a Svazu česko-slovenských spolků na Rusi po svém příjezdu do Kyjeva, kam také přesunul centrální úřad ruské odbočky Národní rady (dotud sídlící v Petrohradě). V prvním čísle časopisu z 12. prosince 1917 Masaryk otiskl dopis prezidentu Wilsono-

vi, v němž mu poděkoval za americké vyhlášení války Rakousko-Uhersku ze 7. prosince. Nazval jej v něm obráncem „principu národnosti" a stoupencem zničení Rakousko-Uherska, přestože v této době Wilson zastával přesně opačný postoj. (Když požádal Kongres o vyhlášení války Rakousko-Uhersku, zdůraznil, že Spojené státy nezamýšlejí habsburskou říši oslabit nebo zničit; a ve svých Čtrnácti bodech řeči vyzval pouze k autonomii pro národy Rakousko-Uherska).

V této nejisté době se ve dnech 13. - 20. prosince 1917 konalo v Kyjevě druhé plenární zasedání ruské odbočky Česko-slovenské národní rady. V hlavní zprávě Masaryk zopakoval některé ze svých názorů, které uvedl již na listopadové schůzi odbočky. Znovu vyjádřil pochyby, že bolševici mohou uzavřít mír, protože Němci neuznají jako vládu skupinu, jež nereprezentuje celou zemi. Avšak věřil, že nová vláda, která přijde po pádu bolševiků, vláda „uznaná celým národem", může mír uzavřít.*

V takovém případě bude nutné dostat československou armádu pod ochranu Spojenců a přesunout ji buď do Francie, nebo na jinou frontu: tureckou nebo rumunskou. Masaryk měl za to, že vládu Ukrajiny je nutno brát v úvahu, protože česká armáda se nachází na jejím území. Ale přál si, aby československý zahraniční odboj zaujal vůči Rusku jiný postoj než vůči ukrajinské vládě. Zamítal nyní oddělení Ukrajiny od Ruska. Odmítal spolupráci s kozáky a distancoval se od kapitána Němečka a Fr. Krále, kteří organizovali vojenskou jednotku v Rostově na Donu. Na konci své zprávy prohlásil: „Než ještě jednu věc musím zdůraznit: *naši neutralitu za všech okolností.*" Ačkoliv neměl žádné sympatie vůči bolševikům, nedomníval se , že „proti nim máme posílat náš korpus. Nechceme prolít ruskou krev a nebudeme ji prolévat".[54]

Šlo o vyhlášení záměrů dobře míněných, ale obtížně realizovatel-

*Masaryk byl podobně jako mnozí z jeho současníků a následovníků obětí mylného posuzování bolševiků jako „pouze jiné politické strany". Vycházel z toho, že když bolševici povolili volby do ústavodárného shromáždění, budou se držet praxe běžné v parlamentních demokraciích a po svolání parlamentu odstoupí. Předběžné výsledky voleb byly známy 8. prosince. Na jejich základě české sociálně demokratické noviny *Svoboda* předpověděly, že eseři dostanou od 50 do 55% hlasů, bolševici od 20 do 30% a kadeti od 12 do 15%. Když se v lednu 1918 sešlo ústavodárné shromáždění, Lenin si uvědomil, že ho nemůže kontrolovat a nařídil ho rozpustit.

ných. Československá armáda čelila situacím, jež se měnily ze dne na den jako výsledek řetězu událostí, uvedených do pohybu pokusem ukrajinské vlády upevnit svou autoritu a odporovat bolševikům.[55] Po vypršení šestidenního příměří 17. prosince byly všechny armády na „ukrajinské" frontě převedeny pod velení generála Ščerbačova. Později během jednání v Brest-Litevsku bylo příměří prodlouženo o dalších 28 dní. V tomto období byla ukrajinská vláda odpovědná za udržení ukrajinské fronty. Povolila donským kozákům návrat domů z fronty přes Ukrajinu, ale odmítla průchod bolševických oddílů k Donu, jež tam chtěly bojovat proti kozácké armádě. Bolševici obvinili ukrajinskou vládu z kontrarevoluční činnosti, spojení s Kaledinem a ze spolupráce s dalšími reakčními skupinami, zaslavše jí ultimátum, v němž žádali o svolení k přechodu svých jednotek přes Ukrajinu, společnou akci proti donským kozákům a uznání sovětské formy vlády na Ukrajině. Protože přijetí těchto požadavků by zničilo ukrajinskou autonomii a vydalo zemi bolševikům, ukrajinská vláda je odmítla; sovětské vedení se proto rozhodlo poslat na Ukrajinu ruské jednotky, aby Centrální radu rozpustily. Zároveň sjezd ukrajinských sovětů na svém zasedání v Charkově 24. a 25. prosince vyhlásil zřízení Ukrajinské sovětské republiky a vyzval ukrajinskou vládu, aby usilovala o smír s Německem.[56]

Francouzská vojenská mise v Kyjevě se pokusila zabránit ukrajinsko-německému dorozumění nabídkou finanční pomoci ukrajinskému státu a použitím vojenských organizací, reprezentujících národní skupiny v Rakousko-Uhersku, především československé armády. Navzdory těmto slibům se ukrajinská vláda rozhodla zúčastnit mírových jednání a vyřešit své problémy jinak než navrhovali Francouzi. Uvědomovala si svou slabost i to, že nemá vojenské zásoby, s nimiž by se mohla postavit Centrálním mocnostem. Byla také ohrožována bolševiky a vzhledem k Masarykovu odmítnutí ukrajinské nezávislosti a jeho striktní neutralitě vůči bolševikům nemohla spoléhat na pomoc českého vojska.[57]

Francouzský zájem na situaci Ukrajiny se ozřejmí, pohlédneme-li na něj z konkrétní perspektivy. Po listopadové konferenci v Jassy doporučili 23. prosince 1917 vojenští zástupci spojenecké Nejvyšší válečné rady, aby „všechny národní skupiny v Rusku, odhodlané k pokračování války, byly podporovány všemi prostředky, jež máme k dispozici".[58] Spojenci byli přesvědčeni, že obnovení východní fronty

a zamezení ruských dodávek Centrálním mocnostem bylo naprosto nutné k vítězství ve válce. Anglo-francouzská úmluva z 23. prosince, upravující budoucí postup obou států v jižním Rusku, předpokládala podporu generála Alexejeva, rozdělujíc oblasti působení obou mocností podle geografických linií, přičemž Ukrajina (a tedy i československý armádní sbor) se ocitla ve francouzské zóně odpovědnosti.[59]

Francouzská a britská vojenská mise byly také napojeny na armády, organizované generálem Alexejevem v Rostově na Donu (a financovaly českou jednotku organizovanou v těchto místech plukovníkem Františkem Králem a kapitánem Němečkem). Koncem prosince 1917 požádal generál Alexejev Masaryka jménem misí o souhlas s přesunem československé armády k Donu. Masaryka tímto vyzvali, aby se spojil s generály Kornilovem a Alexejevem a svým přítelem Miljukovem ke společnému boji proti bolševikům. Odmítl.[60]

Masaryk postupoval vyhýbavě, když byl nucen zabývat se otázkou ruské dobrovolnické armády na Donu. Říkal, že není v zásadě proti, ale požadoval podrobné informace o politickém programu generála Alexejeva, jeho postojích vůči ústavodárnému shromáždění, k „zatímní" Leninově vládě a Ukrajině. Trval na potřebě informovat Alexejeva a francouzské zástupce v jeho štábu o Dürichovi, Královi a dalších, jakož i o „zákulisních vlivech monarchistických". Vysvětloval také svůj názor, že v případě opozice Donu proti Ukrajině bude Ukrajina vržena do německých rukou. Jednalo se však pouze o zdržovací taktiku a racionalizaci Masarykovy neochoty nasadit československou armádu do jakékoli akce v Rusku. Veřejně a otevřeně nevyloučil možnost přejít někdy v budoucnosti k Donu. Ale podle jeho názoru neexistovalo jednotné stanovisko zástupců Spojenců k otázce, kam by česká armáda měla jít. Jak se vyjádřil, „Alexejev jménem spojenců žádá, abychom šli na Don. Berthelot vedoucí francouzské vojenské mise v Rumunsku nás chce do Rumunska. A konečně Tabouis hlava francouzské mise v Kyjevě, udržující styk s ukrajinskou vládou uznává náš význam na Ukrajině".[61]

Předchozí výrok je jednou z Masarykových sofistik. Sám nejvíce přispěl ke zmatku mezi spojeneckými představiteli tím, že odmítl svolit k okupaci Besarábie a jižního Ruska (Ukrajiny) poté, co koncem listopadu 1917 vznesli tento požadavek vedoucí dohodových vojenských misí na konferenci v Jassy. Za dané situace jít na rumunskou frontu, zůstat na Ukrajině či se spojit s donskými kozáky znamenalo

jedno a totéž: definitivně se zavázat ke společnému postupu se Spojenci. Československá armáda měla vytvořit most mezi rumunskou armádou, soustředěnou na malé části rumunského území, a prodohodovými silami na Donu.[62] Masaryk ve skutečnosti prohlásil československý armádní sbor za součást francouzské armády (po zřízení československé armády ve Francii prezidentským dekretem z 16. prosince 1917); rozmístěn byl v oblasti francouzské odpovědnosti (v souladu s anglo-francouzskou úmluvou z 23. prosince 1917). Požadavek francouzské vlády z 29. prosince 1917, aby československé jednotky zajistily spojení s rumunskou armádou a armádou generála Kaledina odrážel zájem Spojenců o rumunskou frontu a potřebu zabránit jejímu zhroucení. Rumunský král upozornil 12. prosince 1917 Dohodu na svou loajalitu ke spojenecké věci a na ochotu stáhnout se s armádou do jižního Ruska.[63] Protože byla po ruce česká armáda, jež mohla zajistit spojení s jednotkami Kaledina a Kornilova na Donu, byl by se mohl takový manévr uskutečnit. Ale Masaryk odmítl spolupracovat a všechny tyto plány zkrachovaly.[64]

Teprve 16. ledna 1918 se francouzská vláda pokusila odvrátit Rumunsko od podpisu separátního míru poukazem na to, že rumunské požadavky na mírové konferenci budou splněny pouze tehdy, jestliže se rumunská armáda stáhne do jižního Ruska a zůstane loajální ke Spojencům až do konce války.[65] Avšak Masarykovo odmítnutí poskytnout nutné krytí pro přesun rumunské armády přinutilo krále separátní mír uzavřít. Kromě toho 25. ledna 1918 vyhlásila Centrální rada ukrajinskou nezávislost a vyslala delegáty do Brest-Litevska požádat o mír. Kolaps rumunsko-ukrajinské fronty byl nepochybně porážkou Dohody; vina za to byla oprávněně svalena na Masaryka.[66]

Rozhodnutí ukrajinské Centrální rady zúčastnit se mírových jednání v Brest-Litevsku počátkem ledna 1918, povstání proti Kaledinově vládě v Jekatěrinoslavi na Donu 6. ledna 1918 a následné ustavení tamního sovětského režimu 11. ledna vyústily v oddělení Ukrajiny od území, kontrolovaných ruskou dobrovolnickou armádou. Tím se československý armádní sbor dostal do nebezpečného postavení. Ruská odbočka Národní rady rozhodla o jeho definitivním zařazení jako části československé armády ve Francii tak, aby materiální zajištění poskytovala sboru Dohoda a aby se urychlil jeho přesun do Francie.[67] (Do března 1918 byla československá armáda jako součást ruské armády zásobována ruskou a ukrajinskou vládou.) Všechny návrhy na

spolupráci s generálem Alexejevem byly odmítnuty. Když Alexejev požádal české válečné zajatce v Taganrogu o vstup do jeho armády, organizace zajatců vyslala delegaci k ruské pobočce Národní rady, aby se informovala, jak má odpovědět na generálovu nabídku. Odbočka (Masaryk) vydala 20. ledna 1918 válečným zajatcům pokyn nevstupovat do dobrovolnické armády, žádným způsobem s ní nespolupracovat a dokonce ani nepracovat ve vojenských výrobách, protože podle odbočky by se taková práce také mohla stát druhem vojenské služby.[68]

Ukrajina vyhlásila 25. ledna (7. února) svou nezávislost. Den poté Masaryk vypověděl dohodu z 2. ledna 1918, kterou s ukrajinskou vládou podepsal. Řekl, že nemůže „uznat samostatnou Ukrajinu mimo rámec Ruska za právně politický útvar. To se mně naprosto příčí".[69] Ale ukrajinská deklarace nezávislosti byla pouze záminkou pro Masarykovo odmítnutí oné dohody; od 10. ledna věděl, že Spojenci převezmou financování legií, a proto už ukrajinskou vládu nepotřeboval.[70] Ale žádal, aby Ukrajina ctila poslední bod dohody: volný odchod československých jednotek z Ukrajiny v případě, že vláda uzavře mír. Kromě toho - v důsledku dlouhých jednání se zástupci Spojenců - mohl Masaryk sdělit generálu Šokorovovi, veliteli československého armádního sboru, že francouzská vláda bude od nynějška považovat československé jednotky, nacházející se ve všech částech bývalého ruského státu, za součást československé armády pod francouzským velením, takže veškerá její činnost bude nadále probíhat v úzké součinnosti se Spojenci.[71] Spolupráce však znamenala, že Masaryk bude dělat rozhodnutí a Spojenci budou platit účty.

Bolševici si uvědomovali slabost ukrajinské vlády a věděli, že se nemůže opřít o podporu 42 000 vojáků československého armádního sboru. Několik dní po Masarykově vypovězení dohody s Ukrajinou zahájili postup proti Kyjevu. Kyjevští Češi naléhali na Masaryka, aby se veřejně postavil proti bolševikům a jejich snaze dobýt město a bude-li to nutné, nařídil armádě zúčastnit se jeho obrany. Věřili, že takové prohlášení bude postačovat k zastrašení chabě vycvičené a uboze vyzbrojené rudé gardy, která se neodváží legie napadnout. Ale Masaryk odmítl s tvrzením, že jedinci, kteří jej vyzývali k boji proti bolševikům, se pravděpodobně stali oběťmi „rakouské intriky".[72] Když Masaryka požádali o pomoc při obraně města, řekl jim: „Ne, pánové! Vaši bolševici jsou politická strana a vy bojujete proti vlastním lidem."[73]

Masaryk protestoval proti pověstem šířeným některými Ukrajinci, podle nichž budou Češi bojovat proti bolševickým nájezdníkům. Označil je za „možnou rakouskou intriku" a projev ukrajinské „neloajality" k Čechům. Ale česká armáda by se byla snadno vypořádala se špatně vycvičenou a o nic lépe vyzbrojenou rudou gardou, která se i podle Masaryka „vojensky neosvědčila".[74] Českou nečinnost objasnil takto: „Tím bychom se sami mezi sebou zavlekli do sporů, kdybychom dali povel jíti proti bolševikům," protože armáda byla složena z „různých politických stran" a bylo v ní „dost sociálních demokratů..." Nakonec by tak „Čech stál proti Čechu".[75] Druhá divize, postupujíc podle Masarykových instrukcí, navázala spojení s bolševickým velitelem N. N. Muravjovem, který „uznal" českou „ozbrojenou neutralitu nejen pro 2. divisi, ale též pro celý korpus, takže záležitost byla vyřízena," jak to Masaryk vylíčil.[76]

I když Masaryk zakázal českým vojákům účast na obraně města, někteří z nich se k Ukrajincům v jejich boji proti útočníkům přidali a asi tucet z nich přitom padl. Češi se ovšem nacházeli i mezi bolševiky; patřil mezi ně Muravjovův náčelník štábu a pozdější velitel bolševiky dobytého města.[77] Po pádu Kyjeva zahájili čeští bolševici kampaň proti československé armádě a celému Masarykem vedenému zahraničnímu odboji, neuznávajíce jeho neutrální postoj a dohodu s francouzskou armádou, podle které byly legie částí francouzských ozbrojených sil. Tato dohoda řešila právní postavení československých jednotek v Rusku, ale jejich praktické postavení na Ukrajině zůstávalo stejně nejisté jako dříve. Začalo být neobyčejně obtížné realizovat neustále proklamovanou neutralitu. Přestože mnozí Češi pochopili, co jsou bolševici zač, Masarykovi a některým dalším trvalo dost dlouho, než si uvědomili, že bolševici nejsou pouze „jinou politickou stranou" a že strana těchto profesionálních revolucionářů je totálně oddána revoluci v Rusku a kdekoli jinde.

Kapitola devátá

POKUS ČESKÝCH BOLŠEVIKŮ O KONTROLU ČESKOSLOVENSKÉHO ARMÁDNÍHO SBORU. ÚSTUP Z UKRAJINY A BRESTLITEVSKÝ MÍR

Přestože Masaryk odmítl podniknout jakoukoli akci, jež by svrhla bolševický režim v Rusku trvaje na převozu československých legií do Francie, československí komunističtí historici jej označili za agenta francouzského a britského imperialismu. Kontakty s britskou a francouzskou vládou lze snadno doložit; je dobře známo, že od března 1918 francouzská a britská vláda poskytly značnou finanční pomoc při náboru a vydržování československých legií.[1] Nicméně komunističtí historici zacházejí ve svých tvrzeních příliš daleko. Je jisté, že Masaryk byl prozápadní propagandista, vyslaný do Ruska Brity, ale to neznamená, že byl britskou loutkou. Ačkoli přijímal od Britů a Francouzů veškerou pomoc, již mohl dostat, byl svým vlastním agentem právě tak, jako byl Lenin Leninovým agentem, třebaže ho do Ruska poslal německý generální štáb a Němci mu poskytovali prostředky na pacifistickou propagandu. Nejpřednějším Masarykovým cílem bylo ustavit prozápadní československý stát, jemuž by stál v čele a jehož politický systém by odpovídal jeho filosofii. Chtěl mít československé legie ve Francii, aby mohl ukázat, že on, a nikdo jiný, je vůdcem Čechů a může použít legie jako pádný argument během mírových jednání.

Bylo řečeno, že Masaryk dělal vše proto, aby zamezil účasti československé armády v jakýchkoli bojích uvnitř Ruska nebo na frontě.

Ještě v Rusku si uvědomil, že představa, kterou Voska předložil britské tajné službě v květnu a červnu 1917 o možném počtu československých vojáků (250 000), byla příliš vysoká a že pouze část českých a slovenských válečných zajatců - méně než 15% - skutečně vstoupilo do legií. Bylo několik důvodů, proč se čeští a slovenští váleční zajatci zdráhali vstoupit do československých legií. Někteří z nich zůstali loajální k Rakousko-Uhersku. Jiní neměli mnoho důvěry v Masaryka znajíce jeho předválečnou ideologii a politiku. Ale velká většina z nich - a to platilo i pro některé z těch, kteří do legií dobrovolně vstoupili - nechtěla bojovat za nikoho, a zejména ne proti vlastním krajanům na druhé straně fronty. (Na západní frontě by pravděpodobně válčili proti Němcům.) Po brestlitevském míru, jenž umožňoval některým válečným zajatcům vrátit se domů, značný počet Čechů a Slováků v Rusku tak neučinil ze strachu, že by byli posláni na italskou frontu. Není pochyb o tom, že většina z těch, kdož vstoupili do legií a především ti, kdo tak učinili před únorovou revolucí, byli upřímně oddáni myšlence samostatného československého státu. Ale byli i tací, kteří byli v legiích z jiných důvodů, včetně osobních a ekonomických. Váleční zajatci, kteří byli vyučeni řemeslu a pracovali v průmyslu nebo ti, kteří se dobrovolně přihlásili k práci v zemědělství, měli snesitelný nebo dokonce pohodlný život. Pro ty, kteří neovládali technická řemesla nebo nechtěli pracovat v továrnách či zemědělství (převážně nevyučení dělníci a inteligence), byl život v ruském zajetí mnohem obtížnější. Pro mnohé z nich znamenaly legie únik z bídného života v táborech pro válečné zajatce.

Přesná statistika sociální skladby legií není k dispozici. Podle odhadu českých bolševiků v Rusku skoro 70% legionářů byli dělníci, 10% maloburžoazní živly a 10% sedláci.[2] Sociální složení legií uvádí Benešův dopis z 29. června 1919 následovně: 20% farmáři a zemědělští dělníci, 20% studenti včetně univerzitních, 5% zaměstnanci bank a obchodu, 20% tovární dělníci, 25% řemeslníci a 10% malí obchodníci.[3] Ani Benešovy, ani komunistické údaje nelze ověřit; obojí se vztahují k situaci, jaká existovala v legiích v roce 1919, po vzniku československého státu a mobilizaci dosud na Sibiři se nacházejících Čechů a Slováků československou vládou.

Politická a socioekonomická situace válečných zajatců se odrazila ve složení legií. Mnoho z jejích členů byli sociální demokraté, národní sociálové nebo sympatizanti těchto sociálních stran. Mnozí z těch,

jejichž motivem pro vstup do legií nebyl protihabsburský český nacionalismus, byli spíše fascinováni představou dlouhé cesty do Francie než bojem na východní frontě, k němuž vyzývali Spojenci a mnozí důstojníci legií. Souhlasili tedy s Masarykem, který se snažil zabránit bojům a zachránit legie pro západní frontu, kam by přijely na konci války. Ale nečinnost a vyhýbání se kontaktu s nepřítelem se negativně odrazily na morálce legií.

Navzdory Masarykově neutralitě se bolševický závazek k šíření revoluce v Rusku a v zahraničí projevil i na československém zahraničním odboji v Rusku, jenž se stal jakýmsi mikrokosmem agitace za světovou revoluci. Masaryk se snažil zabránit tvorbě politických stran v legiích, s výjimkou sociálně demokratické strany. Předpokládal, že čeští socialisté mohou mít příznivý vliv na socialisty ruské. Ale vliv socialistů byl dvojaký. Většina legionářů nepatřila k žádné oficiálně vytvořené politické organizaci; neexistují ani spolehlivé statistiky o předválečné politické orientaci jejich rodin. Ale sociálně demokratická strana byla v legiích velice aktivní, což působilo Masarykovi a důstojnictvu problémy, třebaže český vůdce se příznivě stavěl k sociálním a politickým cílům sociálních demokratů.

Kromě petrohradských sociálních demokratů Františka Beneše a Karla Knoflíčka, kteří veřejně podporovali politiku bolševické strany, byly v Rusku další české socialistické a dělnické skupiny. Moskevská skupina podporovala Masarykovu odbočku Národní rady dokonce i po říjnové revoluci, stejně jako sociálně demokratické stranické organizace v československých legiích. Ale československá sociální demokracie v Kyjevě a její noviny *Svoboda* se pokoušely vystupovat nezávisle. Tato nezávislost vedla k třenicím mezi tzv. ústředním výborem sociální demokracie v Kyjevě na jedné straně a vojáky na straně druhé. Vojáci odmítali nezávislý postoj novin volajíce po „jednotě" ve vojsku. Někteří ještě radikálnější dokonce žádali ruskou odbočku Národní rady, aby *Svobodu* zakázala. Hlavním jablkem sváru mezi těmito novinami a socialisty ve vojsku byla otázka náboru do legií. Pro vojáky bylo svatou povinností každého Čecha a Slováka, bez ohledu na politickou příslušnost, zařadit se do armády, kdežto *Svoboda* a sociální demokracie v Kyjevě zdůrazňovaly dobrovolný charakter náboru.[4)]

Spor se stupňoval. *Svoboda* 22. listopadu 1917 napsala, že „zbraně, které kapitalisté vtiskli pracujícímu lidu do rukou", mohou být nakonec obráceny proti nim. Pracující lid v Rusku „již tak učinil a ve

státech západní Evropy k tomu dojde dříve či později". Naopak vojáci se domnívali, že československá armáda se vrátí domů jednotná. I když v ní budou převážně dělníci, bude schopna hájit zájmy jak dělníků, tak mladého státu.[5]

Třenice mezi armádou a sociálně demokratickou stranou v Kyjevě byly zapříčiněny také nejistotou o budoucnosti a poslání armády. Sociální demokraté, sloužící v armádě, stáli jako celek pevně za Masarykem, s nímž souhlasili v tom, že armáda má zůstat ve vnitřních ruských sporech neutrální. Doufali také, že je možné sblížení s většinou kyjevských sociálních demokratů. Spor mezi sociálně demokratickými vojáky a sociálně demokratickou organizací v Kyjevě propukl otevřeně na konferenci české sociální demokracie v Kyjevě, zahájené 8. prosince 1917, když vojáci opustili jednání a rozhodli se uspořádat 9.-10. prosince svou vlastní konferenci. Na stranické konferenci sociálních demokratů přednesl hlavní zprávu Alois Muna, jenž v narážce na Masarykovu propagandu prohlásil, že má-li Anglie vskutku zájem o osvobození porobených národů, měla by nejprve osvobodit Iry, Bury a národy Indie. Podle jeho názoru se válka nevede za osvobození národů; ty se musejí osvobodit revolucí.[6]

Rezoluce přijatá na konferenci prohlašovala, že válku zavinily kapitalistické vlády obou táborů a že skutečné osvobození všech národů se může uskutečnit teprve svržením kapitalismu proletáři celého světa. Takového osvobození se nedosáhne válkou, nýbrž revolucí, jakou provedl ruský proletariát.[7] Na rozdíl od této bolševicky formulované rezoluce, podepsané A. Haisem, A. Munou, F. Novotným a dalšími, prohlášení sociálně demokratických vojáků podporovalo revoluční boj proti Rakousko-Uhersku. Za hlavní příčinu války považovalo, v souladu s marxistickou tezí, kapitalistický řád, zejména imperialistický expansionismus Rakousko-Uherska a Německa. Nicméně sociální demokraté se na základě své solidarity s celým českým národem dobrovolně zúčastní boje za nezávislost a vznik samostatného československého státu. Prohlášení vojáků vyjadřovalo přesvědčení, že budoucí samostatná československá republika zajistí pro dělníky úplnou sociální svobodu, a nakonec nastane i vláda socialismu. Prohlášení však odmítlo bolševickou tendenci, představovanou *Svobodou* a ústředním výborem sociálně demokratické strany v Kyjevě. Uvedlo, že pokus dosáhnout konečný cíl socialismu „v nynější době chová v sobě nebezpečí poškození dosažitelného".[8]

Masaryk nazval lidi kolem *Svobody* „naši čeští bolševici", kteří vytvořením své vlastní odlišné, „nepřátelské organizace"[9] útočí na hnutí za nezávislost. Ale *Svoboda* po obou konferencích odmítla názor, že reprezentuje „české bolševiky" a vyzvala k vytvoření koaliční vlády v Rusku, která by odrážela výsledky voleb do ústavodárného shromáždění. V odpovědi na Masarykovo tvrzení, že ze stanoviska neutrality „nemůžeme schvalovat pokus...pro spolek se sověty", *Svoboda* trvala na tom, že „jít se Sověty neznamená, že čeští socialisté mají jít s bolševiky". Prohlašovala, že podpora českých požadavků může přijít jedině od sovětů; čeští socialisté se ve snaze uskutečnit své naděje nemohou obracet k Miljukovovi, Kornilovovi a Kaledinovi.

Vzájemné útoky pokračovaly. Kyjevská odbočka Národní rady obvinila kyjevský ústřední výbor sociální demokracie z bolševismu, na což sociální demokraté reagovali spojováním odbočky s carskými generály. Kyjevští sociální demokraté trvali na tom, že před zřízením československého státu musí být uvnitř hnutí za nezávislost vytvořeny podmínky, jež zaručí socialistický vývoj budoucího Československa. Věřili, že československé hnutí musí navázat na světovou revoluci, jež začala v Rusku. Nepodporovali proto vytváření legií, i když se nestavěli veřejně proti. Trvali na pokračování sociálně demokratické strany, nezávislé na ruské pobočce Národní rady, jež by vnášela do československého zahraničního odboje a československé armády myšlenky socialismu. Kyjevští sociální demokraté spatřovali v ruské revoluci velkou pomoc pro dosažení svých cílů. Věřili také, že bylo povinností každého podporovat tuto revoluci. Jak to vyjádřil J. Hašek, „ruská fronta revoluční má pro nás velký význam a jí jsme potřebnější".[10] Sociální demokraté protestovali proti přítomnosti bývalých představitelů československého zahraničního odboje v carském Rusku, zejména Jiřího Klecandy, Bohdana Pavlů a Prokopa Maxy, v ruské pobočce Národní rady.

Hlavními oponenty kyjevského ústředního výboru sociální demokracie byli vojáci, jejichž vliv v pobočce Národní rady stoupal (Rudolf Medek, zastupující armádu, byl třetím místopředsedou odbočky). *Československý deník*, vydávaný B. Pavlů, podporoval jejich nepřátelství. Nejradikálnější sociální demokraté v Rusku byli F. Beneš a K. Knoflíček, žijící v Petrohradě, kde 7. února 1918 vydali první číslo *Pochodně*. Spolu s levicovým křídlem bolševiků věřili, že socialistická revoluce ve střední a východní Evropě bude automatickým důsled-

kem elektrizujícího vlivu socialistické revoluce v Rusku a mírových prohlášení nové sovětské vlády. Toto stanovisko odmítali čeští váleční zajatci, Národní rada a dokonce i kyjevští sociální demokraté. Radikální bolševická *Pochodeň* prohlašovala, že „našich cílů může být dosaženo *pouze* bojem proletariátu všech národů proti mezinárodní třídě kapitalistů". Kritizovala Masarykův odboj, zasazovala se za demobilizaci českých dobrovolníků a označovala Národní radu za „kontrarevoluční organizaci".[11]

Jakmile sovětské jednotky obsadily 8. února 1918 Kyjev, představitelé ruské odbočky Národní rady a armádní sbor se octli na území kontrolovaném sověty. Vedoucí představitelé Národní rady a armáda zůstali během bojů naprosto neutrální. Sovětské jednotky uznaly „ozbrojenou neutralitu" Čechoslováků v dohodě, potvrzené nejvyšším velitelem sovětské armády na Ukrajině N. N. Muravjovem. Při této příležitosti vydalo předsednictvo ruské odbočky Národní rady prohlášení k „občanům Kyjeva" zdůrazňující, že československé oddíly „vždy zůstávaly, zůstávají a zůstanou striktně neutrální ve vnitřních sporech v Rusku". V předvečer vstupu sovětských vojáků do Kyjeva 7. února (25. ledna) 1918 vydal Masaryk proklamaci k legionářům sdělující, že navzdory pověstem plynoucím z jednání v Brest-Litevsku, „naše vojsko a naši organisovaní zajatci nikterak neustupují od svého revolučního boje proti Rakousko-Uhersku a Německu". Pokračujíce v boji za sebeurčení a nezávislost československého národa jsou československé jednotky na Ukrajině a ve všech částech někdejšího ruského státu částí „československého vojska, nacházejícího se pod velením vrchního velitelství francouzského. Od nynějška se bude o budoucím vývoji a osudu naší armády rozhodovat v těsné dohodě se spojenci".[12]

Masaryk, Maxa a zástupci francouzské, srbské a britské mise jednali 10. února s Muravjovem. V dosažené dohodě získaly všechny československé jednotky v Rusku a na Ukrajině status „ozbrojené neutrality" s ohledem na vnitřní politiku v Rusku a na Ukrajině. Náčelník Muravjovova štábu informoval 16. února Masaryka, že vrchní velitel sovětských jednotek nemá námitek k odjezdu československých jednotek do Francie či jinam.[13] (Na kopii zprávy od Muravjova, jež byla odeslána do Paříže, Masaryk vlastnoručně poznamenal: „Důkaz, že s bolševiky lze jednat.")[14]

Ruská odbočka Národní rady vydala 12. února 1918 nové prohlá-

šení „O dalším doplňování armády a organizaci válečných zajatců", jehož smyslem bylo čelit pověstem, přicházejícím z Brest-Litevska o brzkém separátním míru. Vyzývalo ty Čechy a Slováky, kteří tak dosud neučinili, aby vstoupili do legií. Po výzvě následovala Masarykova řeč na shromáždění ruské odbočky Národní rady 14. února 1918 v Kyjevě. Masaryk v ní odbočku vyzval, aby všemi prostředky zabránila válečným zajatcům v návratu domů, bude-li mír vůbec uzavřen. (14. února 1. února 1918 zavedly sověty nový kalendář. Pro události po tomto datu není nutné užívat dvojí datum, aby se zabránilo omylu.) Podle Masaryka si Rakousko-Uhersko a Rusko vymění válečné zajatce podle následujícího právně-vojenského schématu: „Rakousko bude reklamovat naše zajatce od Ruska; bude vydávat ruské zajatce a bude za ně chtíti své. Náš uvědomělý zajatec řekne však bolševikům: nechci jíti domů! A bolševická vláda je demokratická, socialistická. Nemůže ho nutit k návratu. To si musíme uvědomit." Vojáci československé armády jsou, jak uvedl Masaryk, podle všeobecně přijímaných mezinárodních norem dezertéři, a jako takoví nemohou být „vydáni žádnou demokratickou vládou". Tento princip dodržují „všechny liberální státy - kromě Rakouska a Německa ovšem". (To nebyla pravda.) K sociálním problémům v armádě Masaryk řekl, že i když je nutné věnovat pozornost sociálnímu zabezpečení válečných zajatců a vojáků, jakýkoli pokus „luštit ruskou sociální otázku, např. agrární, je nemožné, nehledě k tomu, že většina tomu nerozumí". Co se týče bolševiků, Masaryk sdělil, že již obdržel konkrétní odpověď „od nynějších vládních kruhů", které „uznávají naši ozbrojenou neutralitu". Masaryk řekl, že jakmile začal boj v Kyjevě, sdělil všem, a „zejména též zástupcům spojenců otevřeně: Nebojím se vítězství bolševiků. Proč? Protože jsem pozdější postup ukrajinské vlády považoval za škodlivý pro naši a slovanskou věc to znamená prohlášení ukrajinské vlády o nezávislosti. Z Ukrajiny stala by se německo-rakouská provincie. Bolševici však tím, že připoutali Ukrajinu opět k Rusku, jsou v tom bližší našemu cíli. Tím se nevyslovuji pro systém ruského bolševismu; ten je nám cizí právě tak, jak nám byl cizí carism. Naše vojsko začalo za cara, bylo za dočasné vlády, je za bolševismu. Pořád stejné... Nejsme Rusy.... Bolševici jsou doma a mohou tedy řešit vnitřní otázky ruské. Budeme k bolševikům naprosto loyálními a poctivými k nim, nebudeme slibovat součinnost, která je prakticky nemožná."[15]

Masaryk se domníval, že sovětská okupace Kyjeva umožní československé armádě dostat se ze složité situace a konečně se přesunout na západní frontu. Avšak komplikace nastaly poté, co československí levicoví socialisté vystoupili proti neutralitě a odjezdu legií z Ruska.

I když *Svoboda* podpořila neutralitu během zápasu o Kyjev a v průběhu tamních pouličních bojů, změnila 14. února svůj postoj a přijala linii *Pochodně*. Její prohlášení „Soudruzi! Československí dělníci a vojáci!" tvrdilo, že „proletářská revoluce jde vítězně světem", a že dělníci Rakouska a Německa následují příkladu svých ruských soudruhů. V rozporu se skutečností *Svoboda* prohlásila, že „český proletariát prolévá krev na ulicích Prahy... hodina sociální revoluce udeřila". V této „hodině boje s kapitálem", český proletariát nemůže zůstat neutrální. Výzva byla namířena k organizování „československé socialistické armády" a „československé rudé gardy". Navíc *Svoboda* vyhlásila, že československý zahraniční odboj musí nabrat nový směr. Zároveň začal nábor do československých oddílů rudé gardy, organizovaný se souhlasem kyjevského sovětu a s podporou českého bolševického velitele města. Ale československé jednotky nebyly příliš ovlivněny touto agitací, třebaže asi 200 vojáků a několik válečných zajatců se přidalo k rudé gardě.[16]

Ruská odbočka Národní rady odmítla organizování rudé gardy jako porušení neutrality. *Československý deník* napsal dne 16. února 1918, že zatímco v Kyjevě se organizovala rudá garda, na Donu se formovala černá garda; deník odmítl obojí. Tato polarizace mezi Čechy v Rusku byla zástupci Národní rady označena za tříštění sil. Ti přetiskovali články ze sociálně-demokratických novin západní Evropy a Rakousko-Uherska, aby dokázali, že tam neprobíhá žádná socialistická revoluce a že sociálně-demokratické strany nejsou zastánci třídního boje a boje za socialismus, ale boje proti Centrálním mocnostem a za národní nezávislost.[17]

Masaryk vstoupil do polemiky mezi obhájci neutrality na jedné straně a stoupenci spolupráce se sověty na druhé straně neustálým zdůrazňováním principu neutrality a potřeby pokračovat v boji proti Rakousko-Uhersku. „Nejsme Rusové," řekl Masaryk, a proto „nemůžeme zasahovat do ruských ekonomických a jiných podmínek."[18]

Ale „ruské podmínky" zasahovaly do československého zahraničního odboje a do armády. Masaryk nepochopil škodlivé důsledky nečinnosti a vyhýbání se boji na mužstvo, a to zejména pro ty vojáky,

kteří se připojili k legiím, protože se dali unést hrdinstvím a poněkud přehnanou slávou zborovské bitvy. V legiích existoval vážný morální problém. Po propuštění většiny ruských důstojníků a dobrovolném odchodu dalších byl důstojnický sbor legií dosti mladý. Nově jmenovaní velitelé pluků dosahovali věku dvaceti až čtyřiceti let; jejich nezralost a nedostatek zkušeností způsobovaly, že si nebyli jisti sami sebou. Nebyli sto si získat respekt a důvěru u řadových vojáků a poddůstojníků. Mezi mladé velitele patřili nadporučík Stanislav Čeček, nadporučík Jan Syrový, podplukovník Sergej Vojciechovskij, nadporučík Gajer, kapitán Radola Gajda, kapitán Komárek a další.[19]

Masaryk jednal 17. února s vrchním velitelem legií generálem Šokorovem a jeho náčelníkem generálního štábu generálem M. K. Dieterichsem, a to za přítomnosti politických komisařů Jiřího Klecandy a Prokopa Maxy. Jediným bodem jednání byl „morální úpadek legií". Oba generálové byli nešťastni z demoralizace vojáků a z agitace zevnitř i zvenčí; cítili, že jak mužstvo, tak i důstojnictvo potřebují nové školení, protože nechápou svůj úkol. Téhož dne se sešla ruská odbočka Národní rady a debatovala o nespokojenosti vojáků. Podle jednoho jejího člena bylo 80% vojáků nespokojeno se situací v legiích. Pod tlakem sociálně demokratických členů odbočky Masaryk přijal rezignaci dvou jejích pravicových příslušníků. Usmiřování příslušníků levicového křídla však nezastavilo tlak krajní levice naléhající, aby se celá armáda připojila k revoluci.[20] Proto bylo rozhodnuto stáhnout legie z Kyjeva, semeniště bolševické agitace.

Na svém posledním zasedání 20. února 1918 v Kyjevě nařídila ruská odbočka Národní rady legiím opustit Ukrajinu a na 15. března svolala sjezd československého vojska; příštího dne se kancelář odbočky přemístila z Kyjeva do Pirjatinu. Masaryk poté odcestoval ve společnosti členů francouzské a britské mise do Moskvy. Zatímco se armáda chystala k odjezdu z Ruska do Francie, hrstka sociálních demokratů volala po použití legií k obraně revolučního Ruska. Petrohradská *Pochodeň* a kyjevská *Svoboda* byly přesvědčeny, že začala světová revoluce; požadovaly „očištění" armády od „buržoazních kontrarevolučních elementů" a její vstup „jako jednoho velikého celku do řad socialistické armády".[21]

Uprostřed následující agitace, v níž levicoví sociální demokraté volali po obraně československé a ruské revoluce, jeden z nich, Alois Muna, navrhl ustavit Československou revoluční radu dělníků a vojá-

ků. Na shromáždění svolaném *ad hoc* levicovými sociálními demokraty na 24. února byl Masaryk, nacházející se v Moskvě, zvolen bez svého vědomí předsedou této organizace. Jejími členy se stali jednotlivci ze socialistických organizací včetně české rudé gardy. Tento „nový mocenský orgán" se dovolával Masarykova jména, vyzývaje k ozbrojení všech Čechů a Slováků a jejich soustředění do československé (socialistické) armády. A. Hais a K. Koníček prohlašovali, že ustavení tohoto revolučního orgánu ve skutečnosti znamenalo „uchopení moci" v československém osvobozeneckém hnutí a v československé armádě ze strany českých bolševiků. Československá revoluční rada dělníků a vojáků se prohlásila za reprezentanta celé revoluční akce v Rusku. Žádala očištění československé armády od „reakcionářů", a zejména propuštění komisaře československé armády profesora Maxy. Na jeho místo byl „zvolen" levicový socialista soudruh František Janík a jeho zástupcem Václav Vaníček.[22]

Čeští bolševici se pokusili zmást a oklamat své krajany v Rusku a převzít kontrolu nad armádou. Výsledkem jejich agitace však bylo, že „pouze 218 mužů z celé armády se přidalo k rudým, z nichž se několik příští den vrátilo". Podle Masaryka tato epizoda otevřela oči mnoha vojákům, kteří si do té doby nebyli vědomi bolševických metod a jejich propagandy.[23] (Je otázkou, zda to otevřelo oči Masarykovi, který svou politiku nezměnil.) Mnozí vojáci a důstojníci si uvědomili, že Dürich se možná nemýlil a začali nakonec zpochybňovat prozíravost a motivy Maxy a dalších, kteří Düricha označovali za „reakcionáře" a „slovanského diletanta".

Pokus o převrat ztroskotal. Čeští bolševici neuspěli ani ve snaze obrátit československé jednotky proti Němcům, kteří vtrhli na Ukrajinu (ukrajinská Centrální rada, neschopná se vypořádat s bolševiky, kteří obsadili většinu země, povolala Němce na pomoc). Čeští bolševici vytvořili prapor v rámci rudé armády a najednou vyzývali Čechy, aby zastavili německý nástup.[24] Ale čeští vojáci nezapomněli na nedávné volání po rozpuštění československé armády a na bolševický pokus uchvátit vedení československého osvobozeneckého hnutí. Nebyli nyní ochotni naslouchat náhlému křiku stejných lidí, aby bojovali proti Centrálním mocnostem. Některé české jednotky se již ve dnech 23. a 24. února 1918 stahovaly z pravého (západního) břehu Dněpru na jeho levý (východní) břeh. Výzvy *Svobody* nebyly nic platné; vojáci byli skeptičtí i co se týká náhlých zdravic *Pochodně* „České

revoluční armádě", kterou ještě před dvěma týdny 7. února 1918 líčila jako „hanebný sbor všivácké české vojenské akce". S ohledem na to, že sovětská vláda posléze přijala německé ultimátum a stáhla své oddíly z Ukrajiny, by byl československý odpor vůči Němcům mnohem horší než jen pouhá přehlídka marnosti; byla by to politická i vojenská chyba. Jediným možným rozumným postupem českých jednotek byl ústup z Ukrajiny s cílem zachránit armádu. A to se také stalo.

Po zhroucení sovětské moci na Ukrajině Československá revoluční rada dělníků a vojáků zanikla. Tento neúspěch spolu s ústupem československých oddílů z Ukrajiny vážně oslabil krajní levici československého zahraničního odboje. Levicový ústřední výbor československé sociální demokracie se přiblížil petrohradské skupině Koníčka a Beneše; s několika odpadlíky od ruské odbočky Národní rady (Skoták, Synek, Vaníček a Koudelka) a dalšími jednotlivci posílil vznikající československé komunistické hnutí v Rusku.[25] Čeští a slovenští komunisté založili svou organizaci mimo československou armádu a hlavní proud zahraničního odboje.

Ve své poslední veřejné řeči před odjezdem z Ruska 27. února 1918 Masaryk konstatoval, že celý armádní sbor bude převezen do Francie. „Naši hoši se budou dopravovat po částech... Celou expedici řídí francouzský generál. To věc zjednoduší. Co se dalšího postupu týče, budeme pokračovat v náboru." K problému válečných zajatců Masaryk uvedl, že kdokoli se vrátil domů, byl „ihned zařazen do armády". České navrátilce většinou „strčí do maďarského pluku a jsou posíláni na italský front. Naší povinností je, co nejméně lidí propouštěti domů". Po mnohých úvahách došel Masaryk k závěru, že dobře organizovaná armáda bude hnutí za nezávislost prospěšnější než cokoli jiného. Proto „budeme trvat na vojenské organisaci a budeme vojáky dopravovat v partiích do Francie, aby nemohli domů. Náš úkol zůstane týž, ovšem v jiných rozměrech".[26]

Pokud se Rusko sjednotí a všechny vládní úřady se soustředí v Petrohradě, ruská odbočka Národní rady se tam podle Masaryka také přemístí. Ale Rusko se rozpadá a vytvářejí se, i když samozřejmě dočasně, různé vlády. Proto se nábor a organizační struktura vojenských útvarů musí přizpůsobit existující situaci. Konstatoval, že budou „sběrné punkty v různých místech: na Sibiři, Donu atd; tam se zorganizuje část vojensky, ozbrojí - teď voják nepotřebuje nic než vintovku... aby se mohli bránit v případě, že by byli napadeni - nemyslím

od bolševiků, ale různých banditů".[27] (Toto tvrzení ukazuje, jak Masaryk zjednodušoval problém náboru a málo rozuměl logistice a vojenské vědě.)

Masaryk opustil Ukrajinu 22. února na návrh generála Tabouise a odjel do Moskvy, kam se z Petrohradu přemístila sovětská vláda. Se sovětskými úřady jednal - v souladu s rozhodnutím Nejvyšší válečné rady v Paříži - o transferu československých legií do Francie přes Vladivostok, a se zástupci Spojenců o financování této výpravy. Za pobytu v Moskvě byl Masaryk 1. března přijat někdejším členem carské vládní rady knížetem Evženem N. Trubeckým. Ve dnech 2.-5. března 1918 jednal s Borisem V. Savinkovem, stojícím tehdy ve službách Britů, jenž byl vybrán jako politický poradce „bílých" na Donu.[28] Předmětem diskusí byla protibolševická akce na Donu a její finanční potřeby. Savinkov si prý stěžoval, že nedostatek zdrojů je příčinou pomalého postupu v budování dobrovolnické armády; Masaryk Savinkovovi prostřednictvím Jiřího Klecandy obstaral 200 000 rublů, za což byl levicový terorista vděčný.[29] Jelikož Masaryk neměl nouzi o peníze, jsa ve stálém styku s britskými a francouzskými agenty a členy vojenských misí, mohl Savinkovovi pomoci.[30] (Zdá se, že jde o případ „praní peněz". Později Spojenci podporovali Savinkova přímo.)

V Moskvě se Masaryk postaral o financování českých legií západními Spojenci, počínaje březnem 1918. Ohledně skutečného množství peněz, vydaného Spojenci na potřeby československých legií, citují komunističtí historici Lenina, a ten zase cituje české bolševické noviny *Průkopník svobody*. Podle jejich zprávy ze 7. března 1918 obdržela ruská odbočka Národní rady první platbu ve výši 3 000 000 rublů od francouzského konzula v Moskvě. Peníze převzal František Šíp, jenž měl na starosti finanční záležitosti a zásobování legií. Dohromady dal francouzský konzul Šípovi a Bohumilu Čermákovi z ruské odbočky Národní rady 8 000 000 rublů. Další peníze obdržely jiné osoby, přičemž britský konzul poskytl Masarykovi 80 000 liber šterlinků. Podle tohoto zdroje tedy legie získaly celkově od britské a francouzské vlády přibližně 15 000 000 rublů.[31] Leninovo tvrzení, že francouzský konzul v Moskvě Grenard měl instrukce k vyplácení úvěrů v rublech pro československé legie, bylo potvrzeno na základě důkazů, získaných z francouzských vládních archívů. Dokládá ho dále Masarykova kniha, a také Šíp, který se staral o zásobování a pravdě-

podobně vyplácel většinu peněz jednaje s ruskými spolupracovníky na Sibiři, kteří zásobovali vojsko.Vypovídá o tom i závěrečná zpráva vyrovnávací komise v Československu z roku 1934.[32] Samozřejmě, protože legie už nebyly zásobovány ukrajinskou vládou nebo bolševiky a jely do Francie, musely žít z úvěrů od západních Spojenců.

V Moskvě Masaryk jmenoval svým zplnomocněncem pro politická jednání Jiřího Klecandu, pro vojenské věci Prokopa Maxu a pro finanční záležitosti F. Šípa. Klecandovi dal také písemné pokyny, jak se zachovat za všech okolností včetně ozbrojeného útoku ze strany některé sibiřské skupiny - v takovém případě se jednotky měly uchýlit k „energické obraně". Pokyny také stanovovaly, jak využívat různé jednotlivce a odbočky Národní rady.[33] (Klecanda náhle 28. dubna 1918 v Omsku zemřel.)

Před odjezdem do Vladivostoku vydal Masaryk poslední dva manifesty: jeden datovaný 6. března 1918, adresovaný *Ruským Čechům a Slovákům*, oznamoval, že část armády odjíždí na francouzskou frontu. Druhý ze 7. března 1918 byl určen *Bratřím vojákům a zajatcům*[34]. Masaryk vojákům řekl, že odjíždí, aby se stal jejich „kvartýrmajstrem ve Francii, tam se shledáme..." Podléhaje svému sklonu k přehánění, dále tvrdil, že „50 000 našich krásných, statečných vojáků" je na cestě do Francie a dalších „50 000 je přihlášeno". Když „Rusové dělali mír, hleděl jsem, aby se naši dostali na francouzskou frontu". (Skutečností je, že Masaryk podepsal dohodu s Albertem Thomasem, francouzským ministrem munice, o převozu 30 000 vojáků do Francie krátce po svém příjezdu do Ruska 13. června 1917.)[35] „I bolševická vláda svolila, že dá k disposici dosti vlaků, aby mohla být naše armáda převezena," řekl Masaryk. „Bude pak ve Francii výborná armáda z Ruska, čítající 100.000. V Italii jest přes 20.000 zajatců a z těch tři čtvrtiny už bojují po boku Italie."[36] Ale nebylo tomu tak.

Skutečností bylo, že italská armáda zařadila některé české válečné zajatce do pracovních praporů a používala je k manuálním pracem za frontou. Zděšený tímto vývojem pospíchal Štefánik do Itálie, aby vyjednal zřízení československé armády v Itálii, jež by byla poslána do Francie, ale s malým úspěchem. Memorandum o této záležitosti předložil italské vládě 14. března 1918; dne 19. dubna dostal ústní příslib převozu některých dobrovolníků do Francie, po němž následovala dohoda mezi Národní radou a italským předsedou vlády, podepsaná

21. dubna 1918.[37] Československá divize se větší měrou podílela na italských válečných operacích na frontě teprve v létě 1918, třebaže jednotlivci vstoupili do italské armády již v roce 1917 (český dezertér František Hlaváček se stal v dubnu 1917 důstojníkem italské armády).[38]

Vojenská rozhodnutí první světové války se měla odehrát na západní frontě, ale československá armáda do Francie nikdy nedorazila; zabránil jí v tom vývoj v Rusku. Sovětská vláda přijala ponižující podmínky a podepsala v Brest-Litevsku 3. března 1918 mírovou smlouvu. Sovětské smluvní závazky, jež se dotkly statusu československé armády, byly tyto: a) zastavit propagandu a agitaci proti veřejným a vojenským institucím Centrálních mocností (článek 2); b) bezodkladně provést plnou demobilizaci armády (článek 5); c)vyklidit ukrajinské území (článek 6); d)propustit a navrátit válečné zajatce (článek 8).[39]

Po zdlouhavé debatě na čtvrtém sjezdu sovětů Lenin prosadil ratifikaci mírové smlouvy proti mohutné opozici, čímž vyprovokoval nepřátelství proti svému režimu u značné části Rusů všech politických odstínů. To vytvořilo pro Spojence novou situaci; ukázalo se, že někteří jejich agenti v Rusku doufající, že bolševici by mohli uvítat intervenci s cílem obnovit východní frontu proti Centrálním mocnostem, se mýlili. Smlouva byla pro Lenina milníkem. Otevřela novou éru sovětsko-německé spolupráce, přičemž měla být, jak věřil, roztrhána německým proletariátem po úspěšné socialistické revoluci v Německu. Smlouva pro něj znamenala především mezinárodní uznání jeho režimu. Jsouc uznána Centrálními mocnostmi, stala se revoluční vláda jedinou uznávanou vládou v Rusku. Lenin se tak mohl soustředit na porážku všech politických odpůrců bolševiků. Rusko přestalo válčit, ale další válka, občanská, se měla stát pohromou země na několik příštích let.

Kapitola desátá

NA DOMÁCÍ FRONTĚ. KONGRESY V ŘÍMĚ A PRAZE. ROSTOUCÍ VÝZNAM ZAHRANIČNÍ ARMÁDY

V amnestii z 2. července 1917 omilostnil císař Karel politické provinilce a vyjádřil naději, že všechny národy říše se k němu připojí ve snaze léčit rány války. Bylo propuštěno celkem 719 Čechů včetně mnoha příslušníků Sokola. Protože amnestie nezahrnula Karla Kramáře a Aloise Rašína, Český svaz vyzval panovníka, aby i jim udělil milost. Oba byli propuštěni 10. července 1917, ačkoliv rakouské úřady odmítly obnovit jejich poslanecké mandáty s odůvodněním, že se jedná o usvědčené těžké zločince. Masaryk a Dürich ztratili svá křesla ve vídeňském parlamentě 3. července 1917, protože nevyhověli parlamentnímu řádu - nepřijeli, ani svou neúčast neomluvili.[1)]

Oproti císařovu očekávání nesjednotil jeho velkorysý čin všechny národy monarchie ve snaze vyléčit válečné rány. Naopak byl na jedné straně odmítnut a kritizován některými Austroněmci, kteří nenáviděli Čechy, zatímco na straně druhé posiloval český odpor. Radikálové mezi rakouskými Němci žádali, aby každý zrádce byl za války pověšen, kdežto Češi přivítali Kramáře po jeho návratu do Prahy v říjnu 1917 jako hrdinu. Podle českého sociálního demokrata Františka Soukupa „v českém národě nevytvořila císařova amnestie atmosféru smířlivosti a díků. Právě naopak! Český odboj byl jí jenom posílen".[2)]

Ačkoliv vůdce českých sociálních demokratů ve vídeňském parlamentě Šmeral 13. června prohlásil, že jeho strana „stojí bezvýhradně na základě rakouské státní myšlenky", složil 29. září 1917 vůdcovství ve straně a 4. října se vzdal funkce místopředsedy Českého svazu.[3)]

Pravicový socialista a Masarykův stoupenec Gustav Habrman ho nahradil v předsednickém křesle strany a národní sociál Václav Klofáč, propuštěný v červenci 1917 z vězení, se místo Šmerala stal místopředsedou Českého svazu. Nacionalistické křídlo politické pravice se mezitím začalo sdružovat kolem Kramáře a Rašína.

V lednu 1918 se většina státoprávně pokrokové strany rozhodla připojit k mladočechům. Se stranou Kramáře a Rašína se sloučila také moravská lidová pokroková strana Adolfa Stránského. Dne 9. února 1918 tak přestala mladočeská strana existovat a na jejím místě vznikla strana nová s názvem Česká státoprávní demokracie. Jejím předsedou se stal Karel Kramář, který byl tak formálně i ve skutečnosti vůdcem domácího odboje.[4] Další vůdčí činitel této strany a odboje Alois Rašín byl hlavním autorem tak zvané Tříkrálové deklarace ze 6. ledna 1918,[5] přijaté ve formě rezoluce českých poslanců jak rakouského parlamentu, tak českého zemského sněmu. Shromáždění těchto poslanců mělo dát oficiální českou odpověď na politické prohlášení rakouského ministra zahraničních věcí Czernina z 25. prosince 1917.

Při projevu jménem Centrálních mocností na Vánoce 1917 v Brest-Litevsku Czernin přijal části bolševického mírového návrhu. Jednalo se o odmítnutí válečných kontribucí, násilné anexe území dobytých za války, dále stažení vojsk okupujících taková území a konečně obnovení politické nezávislosti národů, které o ni byly připraveny během války. Centrální mocnosti byly ochotny při dodržení dvou podmínek uzavřít okamžitý mír. Za prvé se všechny válčící mocnosti zaváží splnit podmínky, určené Czerninem. Za druhé, s ohledem na třetí bod návrhu bolševiků, *nebude* otázka sebeurčení národních skupin, které nebyly před válkou politicky nezávislé, řešena mezinárodně v Brest-Litevsku, nýbrž nezávisle a „ústavně" dotyčnými státy.[6] Czernin tedy trval na pojetí otázky národního sebeurčení menšin jakožto vnitřní záležitosti habsburského státu, která musí být řešena v souladu s ústavou tohoto státu. Odmítl požadavky, které vznesli poslanci Staněk a Klofáč jménem Českého svazu 4. prosince 1917, aby rakouská delegace na mírových jednáních v Brest-Litevsku včlenila princip sebeurčení do svého mírového návrhu, aby její složení odráželo sílu jednotlivých národností v monarchii a aby Češi a Slováci měli v delegaci pětinové zastoupení. Čeští poslanci byli rozčarováni Czerninovým odmítnutím těchto požadavků, což se odrazilo v jejich rezoluci.[7]

Tříkrálová deklarace připomněla, že čeští poslanci vyjádřili během

francouzsko-pruské války v memorandu z 8. prosince 1870 své názory na obecné problémy Evropy. Dále slavnostně vyhlásila, že „jen z uznání rovnoprávnosti a ze vzájemné vážnosti svobodného sebeurčení všech národů může vykvést pravá jejich svoboda a bratrství, všeobecný mír a pravá lidskost". Čeští poslanci, věrni principům svých předků, přijali s radostí „za lid český a za porobenou a politicky umlčenou větev slovenskou v Uhrách" skutečnost, že všechny státy nyní akceptovaly právo národů na svobodné sebeurčení jako „záruku trvalého míru všeobecného". Zatímco „nové Rusko" při svém pokusu o všeobecný mír vložilo do stěžejních podmínek mírových zásadu sebeurčení národů, rakousko-uherský zástupce prohlásil „jménem čtyřspolku, že otázka sebeurčení oněch národů, jež dosud nemají své státní samostatnosti, má být řešena v každém státě cestou ústavní". Poslanci tento názor odmítli. „Trpce" zalitovali, že jejich národ byl zbaven politické samostatnosti a práva na sebeurčení a že byl s pomocí umělých volebních řádů vydán „panství německé menšiny a německé centralistické byrokracie".

„Slovenská větev naše stala se... obětí brutálnosti maďarské," stálo v deklaraci, přičemž v Uhrách „*ústava jest jen nástrojem nejbezohlednějšího panství oligarchie několika šlechtických rodů maďarských*". Avšak „národ náš touží se všemi demokraciemi světa po míru všeobecném a trvalém. Jest si však plně vědom pravdy, že *trvalým může se stát jen mír takový, jenž odstraní staré křivdy...* jakož i nadpráví států i národů nad národy druhými... *My, poslancové národa českého, prohlašujeme, že mír, který by národu našemu nepřinesl spravedlnosti a svobody, nemohl by pro něho být mírem,* nýbrž jen počátkem nového mohutného a důsledného zápasu za státní samostatnost... *Národ náš hlásí se o svou samostatnost,* opíraje se o své historické právo státní a jsa prodchnut všecek vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a ve svém státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho svého občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovenské přispět mohl k novému velkému rozvoji lidstva, založenému na volnosti a bratrství, přiznávaje v tomto státě národním menšinám plná rovná práva národní... Protestujeme slavnostně proti odmítání práva sebeurčení národů při jednání mírovém a *žádáme, aby ve smyslu práva toho zabezpečena byla všem národům, tedy i našemu, účast a plná volnost obhájit svých práv na mírovém kongresu.*"

Zákaz zveřejnění této deklarace a pokus vlády ji v parlamentě zneškodnit jen zdůraznily vzdor v ní obsažený a přispěly k většímu porozumění mezi domácími politickými předáky a zahraničním odbojem. Opoziční prohlášení vůči rakousko-uherskému režimu ze strany domácího odboje exilu velice pomáhala; Benešovy zprávy naléhaly proto na pokračování opoziční taktiky a vzdoru. Reakce vlády na Tříkrálovou deklaraci zazněla také ve veřejném prohlášení hraběte Czernina z 2. dubna 1918, jež odmítlo aktivity „určitých vůdců národa", kteří přijímají rezoluce, „nemající žádnou vazbu na státní ideu, neobsahují výtky českým vojákům, kteří zločinně bojují proti své zemi a svým bratřím ve zbrani". Tito vůdcové, krytí poslaneckou imunitou, „beztrestně promlouvají způsobem, který nemůže být vykládán jinak, než jako výzva našim nepřátelům k dalšímu boji, a to vše proto, aby mohli dále prosazovat své politické aspirace... Bídný Masaryk není ve svém počínání osamocen. Masarykové se nalézají také uvnitř hranic monarchie". [8]

Ačkoli Czernin rozlišoval mezi českým národem a „některými z jeho vůdců", kteří „se dopouštěli velezrady", v rétorice, jež následovala, se rozdíl ztrácel. Jak Masaryk později připomněl, Czernin významně pomohl jeho věci obviněním „celého národa" ze souhlasu s Masarykem i dodatkem, že „jsou takoví Masarykové také uvnitř hranic mocnářství".[9] České masy se stávaly stále více nacionalistickými, čímž povzbuzovaly nacionalistickou politiku českých vůdců. Rolníci se začali bránit rekvizicím, nedostatek jídla a paliva vyvolával rozhořčení mezi dělníky a obyvateli měst vůbec, časté byly dezerce z armády na frontě. Krutá zima 1917-1918 umocnila hospodářské těžkosti monarchie, jakož i nyní již rozšířený odpor k válce.[10] Generální stávka, která vypukla 14. ledna 1918 na protest proti dalšímu omezování přídělů mouky a chleba, se proměnila v politickou manifestaci za demokratizaci monarchie, mír na základě sebeurčení a za propuštění politických vězňů. Ustavení samostatného státu už tedy nebylo programem pouze malé skupiny exulantů; národ a jeho vůdci jej začali postupně také podporovat. Rakousko-uherská vláda si neuvědomovala, že si zahrává s ohněm, když se rozhodla jednat o míru s bolševiky. „Vítězný" brestlitevský mír, se všemi jeho morálními a politickými důsledky včetně uznání Leninovy vlády, se měl stát pro Habsburky Pyrrhovým vítězstvím.

Tato mírová smlouva byla uzavřena na úkor Poláků, kteří ji chápa-

li jako „těžké bezpráví", spáchané rakouským císařem, jak uvedl v dopise císaři Karlovi polský poslanec ve Vídni Stanislaw Glabiński.[11] Další polský poslanec, socialista Ignacy Daszyński, prohlásil na zasedání vídeňského parlamentu, že Czernin v Brest-Litevsku záměrně pošlapal práva Polska, a že polský národ si z toho vzal ponaučení: nikdy nespojovat národní otázku se zájmy dynastie. „Hvězda Habsburků," řekl, „na polském nebi 9. února 1918 uhasla."[12] Polští poslanci vyhlásili smlouvě z Brest-Litevska válku, což je přiblížilo Čechům a Jihoslovanům v opozici vůči monarchii. Nebylo pouhou shodou okolností, že Maffie byla 18. února 1918 instruována, aby provozovala „politiku separatistickou, pokud možno vedle Jihoslovanů také s Poláky, Italy, Rumuny..."[13] Toto rozšíření protihabsburské fronty se později ukázalo pro monarchii osudovým.

Zřejmý dvojí metr, přijatý Czerninem v Brest-Litevsku, přispěl podstatnou měrou k rozhodnutí mnoha Poláků, Jihoslovanů a Čechů rozejít se s monarchií. Brestlitevská smlouva představovala z krátkodobého hlediska velké vítězství pro Czernina, který byl po svém návratu do Vídně oslavován jako „mírotvorce" a spasitel Rakousko-Uherska. Zaslepen úspěchem, přestal tolerovat obstrukční metody zástupců utlačených národů v monarchii. Jeho rozhořčený útok na Masaryka a české poslance, kteří - chráněni poslaneckou imunitou - vyzvali Dohodu k pokračování ve válce, vyvolal reakci u části vůdčích českých představitelů. Dokonce i aktivisté prohlásili, že forma Czerninovy řeči byla „zcela nepřípustná a ukvapená..." a že Masarykovi přinesla cennou publicitu.[14] Radikální poslanci posoudili „státnické kvality" Czerninovy mnohem kritičtěji. Reakce na jeho řeč vyvrcholila tzv. národní přísahou - manifestem přečteným Aloisem Jiráskem 13. dubna 1918 na česko-jihoslovanské demonstraci „o spravedlnost sebeurčení všemu národu česko-slovenskému".[15]

Na tomto shromáždění, konaném ve Smetanově síni Obecního domu v Praze, byly mluvčími obou národů proneseny nanejvýše emotivní projevy. Když Jirásek přečetl v rámci národní přísahy větu se slovy „zvedáme ruce své", stovky rukou se zvedly, aby přísahaly boj za samostatný československý stát. Dr. Ante Pavelič a dr. Anton Korošec, hovořící jménem Jihoslovanů, přijali tuto přísahu také pro jihoslovanský národ. Vrcholný okamžik shromáždění nastal, když dr. Kramář zakončil svůj projev slovy, které - jak řekl - se od nynějška musí stát heslem obou národů: „Věrnost za věrnost a navždy!"[16] Dne

14. dubna 1918 odešel Czernin jako hlavní původce národní přísahy ze své funkce. Provázelo jej přitom císařovo přesvědčení, že byl jeho neštěstím.[17]

Zahraniční odboj nyní zdůrazňoval jednotu svých cílů s domácí frontou, těže přitom ze skutečnosti, že čeští poslanci se otevřeně vyslovili za samostatnost. Avšak na jaře 1918 bylo exilové hnutí konfrontováno s obtížným úkolem: zabránit Spojencům uzavřít s Rakousko-Uherskem separátní mír. Kdyby se tak stalo, samostatné Československo by nevzniklo. V listopadu a prosinci 1917 bylo zahájeno nové kolo důvěrných jednání o separátním míru; vůdci československého zahraničního odboje (Masaryk, Beneš a Štefánik) o nich byli informováni. V prosinci 1917 a lednu 1918 se pokusy o separátní mír s habsburskou monarchií odrazily ve veřejných prohlášeních vůdčích spojeneckých státníků.

Když americký prezident Wilson doporučil 4. prosince 1917 vyhlásit Rakousko-Uhersku válku, uvedl, že Spojené státy si nepřejí „poškodit nebo přebudovat" rakousko-uherskou monarchii.[18] Britský ministerský předseda Lloyd George 5. ledna 1918 shodně prohlásil, že „rozbití Rakousko-Uherska nepatří k našim válečným cílům".[19] Toto prohlášení bylo veřejně podpořeno francouzským premiérem Clemenceauem. Ačkoliv Lloyd George souhlasil s italskými a rumunskými územními nároky vůči Rakousko-Uhersku, nezmínil se o československé a jihoslovanské otázce. Když Wilson proklamoval svých slavných „Čtrnáct bodů" jako podmínek pro všeobecný mír, zmínil se o nezávislosti Polska. Avšak v desátém bodě, vztahujícím se k Rakousku-Uhersku, pouze uvedl, že národy této politické jednotky, „jejíž místo mezi státy chceme vidět chráněné a zajištěné, by měly mít nejotevřenější možnost autonomního vývoje".[20] Spojenci tedy odmítli rozčlenit Rakousko-Uhersko, takže cesta k jeho uchování byla stále otevřená.

Tajná jednání s Rakousko-Uherskem a veřejná prohlášení spojeneckých politiků si kladla za cíl oslabit Německo tím, že od něho oddělí Rakousko-Uhersko. Počátkem roku 1918 bylo zřejmé, že císař Karel má zájem o mírové návrhy, protože odmítl německý požadavek poslat rakousko-uherské oddíly na západní frontu. V Anglii se lidové masy ztotožnily se stanoviskem britské vlády, labouristická strana odmítla uznat, že rozbití Rakousko-Uherska by mělo být válečným cílem Velké Británie a značná část tisku - liberálního, konzervativního

i labouristického - volala po mírovém jednání.[21] Mluvčí zahraničního odboje měli tak nesnadný úkol vystupovat propagandisticky jak proti postoji spojeneckých vlád k otázce uchování Rakousko-Uherska, tak proti převažujícímu veřejnému mínění. Byla to vskutku nejtemnější hodina pro ty, kteří prosazovali osvobození podrobených národů monarchie. Češi byli tehdy v Anglii velice nepopulární, jsouce dokonce nazýváni „sinnfeinisty". (V irštině „Sinn Fein" znamená „my sami". „Sinn Fein" bylo heslem irských nacionalistů a také protibritské politické strany založené v roce 1899.) Masaryk odmítl jakékoli srovnávání českého zahraničního odboje s irským hnutím za nezávislost. Jak později konstatoval v memorandu předloženém ministerstvu zahraničních věcí Spojených států, „každý chápe, že irský výbor, pokud by nějaký byl, nemůže být uznán".[22] (Toto prohlášení bylo pro Masaryka typické: zatímco Češi měli právo na nezávislost, Irové a mnohé jiné národy nikoliv.)

Masaryk z taktických důvodů veřejně neprotestoval proti Lloyd Georgově řeči o válečných cílech z 5. ledna 1918, jež vyzvala pouze k autonomii, nikoli samostatnosti pro utlačené národy Rakousko-Uherska, ani nekritizoval prezidenta Wilsona. Wilson se nenechal ovlivnit dopisem Českého národního sdružení z 18. prosince 1917, jež zdůraznilo, že pouhá autonomie národům habsburské monarchie nestačí.[23] Stále věřil, že Rakousko-Uhersko, oproštěné od německého vlivu, sehraje v Evropě užitečnou roli. Jeho „Čtrnáct bodů" počítalo s další existencí monarchie. Ústní a písemné protesty Olgy Masarykové-Halíkové a Vladimíra Noska v Anglii, M. Plesingera ve Švýcarsku a dalších proti postoji Wodrowa Wilsona a Lloyda George znamenaly jen málo.

Nejúčinnějším nástrojem zahraničního hnutí byla armáda, organizovaná dekretem prezidenta Francouzské republiky ze 16. prosince 1917. Podle něj budou „Čechoslováci organisovaní v autonomní armádu" a „uznávající z vojenského hlediska nejvyšší autoritu vrchního velení francouzského... pod vlastním praporem bojovati proti ústředním mocnostem". Politicky armáda podléhala Národní radě zemí českých a slovenských v Paříži. Francouzská vláda armádu vybaví a bude se starat o její zásobování. „Platná ustanovení francouzské armády, týkající se organisace, pořadí, správy a vojenského soudnictví platí i pro armádu československou." Armáda bude provádět nábor mezi Čechy a Slováky, sloužícími ve francouzské armádě a mezi Čechy a Slováky

z jiných zemí, jimž byl povolen vstup do československé armády nebo kteří podepsali dobrovolný závazek sloužit po dobu války v této armádě. Generál Maurice Janin, bývalý vedoucí francouzské vojenské mise v Rusku, vyhověl Štefánikově žádosti a souhlasil s převzetím velení nad československou armádou ve Francii. Věřilo se, že transport válečných zajatců a československých oddílů z Ruska spolu s dobrovolníky z Ameriky a Itálie umožní vybudovat velkou vojenskou sílu, která sehraje na francouzské frontě významnou vojenskou roli. Podle dohody, podepsané Clemenceauem a Benešem, měla mít československá armáda určitou autonomii a její příslušníci budou přísahat věrnost „československému národu, jehož representantem je Československá národní rada v Paříži".[24] To byl velký krok vpřed.

Avšak v únoru a březnu 1918 pokračovala tajná mírová jednání, neboť spojenecké vlády stály doufaly v separátní mír s Rakousko-Uherskem. Za této situace se stal pro zahraniční odboj velice důležitým vývoj na italské frontě a postoj italské vlády. Italská veřejnost byla šokována porážkou své armády u Caporetta v říjnu 1917 a postupem německé a rakouské armády na italské frontě. Italská vláda, znepokojena slabým odporem svých jednotek, hledala cestu k nápravě. Když do Itálie pronikla zpráva o vzniku československé armády ve Francii, někteří členové italského parlamentu začali naléhat na zřízení „české legie" v Itálii. Italské ministerstvo zahraničních věcí také vyjádřilo zájem získat oficiální souhlas k použití českých válečných zajatců na frontě, protože podle C. Pettorelliho-Finziho, majora italské zpravodajské služby, rozmístění českých jednotek by podpořilo dezerce Čechů z rakousko-uherské armády. V jednom ze svých memorand, datovaném 23. ledna 1918, major Finzi navrhl náčelníkovi italského generálního štábu ustavení české legie s cílem oslabit rakouskou armádu. Navíc v memorandu uvedl, že „založení 'samostatného československého státu' a jeho úřední uznání dohodovými státy je nezbytnou a naléhavou nutností pro Itálii".[25] Nebylo náhodné, že československá informační služba v Itálii se podílela na přípravě tohoto memoranda, jehož kopie byly rozeslány významným politickým osobnostem v Římě.[26]

Vedle vojenských důvodů, které vytvářely pro československou samostatnost v Itálii příznivé názorové klima, sehrála určitou roli také italská diplomacie. Mírové návrhy z počátku roku 1918 ohrozily italské územní nároky, protože rakousko-uherská vláda trvala na předvá-

lečných hranicích monarchie jakožto předběžné podmínce pro jakýkoli separátní mír. Po porážce Srbska, Ruska a Rumunska zůstala Itálie jedinou spojeneckou silou, která vznášela teritoriální požadavky vůči Rakousko-Uhersku. Itálie bojovala sama proti rakousko-uherským armádám, přičemž část jejího území byla okupována. Z italského hlediska stoupal význam hnutí za nezávislost uvnitř monarchie i mimo ni, protože ho mohla okamžitě využít. Je sice pravda, že italské územní nároky se křížily s požadavky Srbska, které však nebylo na počátku roku 1918 v situaci, aby si je mohlo vynucovat. Československý zahraniční odboj se za dané situace jevil některým italským úředním místům jako možný prostředník mezi Itálií a Jihoslovany. Jeho naděje se však zhroutily, když se Itálie rozhodla zformovat z českých válečných zajatců pracovní sbory, určené k práci za frontou.[27]

Sekretariát Česko-slovenské národní rady v Paříži vyhlásil poplach. Štefánik okamžitě odjel do Říma, kde jednal o transferu československých válečných zajatců do Francie. Původně měl zájem na posílení československé armády ve Francii, ale italská vláda nebyla jeho návrhům nakloněna. Posléze koncem března 1918 italský premiér a ministr války Vittorio Orlando navrhl vytvoření československých jednotek v rámci italské armády. Tento návrh Štefánik neakceptoval a 25. března 1918[28] odjel do Paříže. Do Itálie se vrátil o několik dní později, aby se zúčastnil Kongresu utlačovaných rakousko-uherských národů.

Na této akci, konané ve dnech 8. až 9. dubna 1918, se zástupci Italů, Poláků, Rumunů, Jihoslovanů a Čecho-Slováků dohodli na následujících principech pro společnou akci:

1). Každý z těchto národů prohlašuje za své právo ustaviti nebo spojiti se v národní jednotu a dosíci plné samostatnosti politické a hospodářské.

2). Každý z těchto národů uznává rakousko-uherskou monarchii za nástroj německé nadvlády a za základní překážku k uskutečnění svých tužeb a práv.

3). Sjezd proto uznává nutným společný boj proti společným potlačovatelům, aby tak každý národ mohl dosíci svého úplného osvobození a své úplné národní jednoty ve svobodném jednotném státě.[29]

Mezi nejdůležitější důvěrné dokumenty, vzniklé na kongresu, patřila rezoluce o propagandě, v níž se zrcadlil vliv a zájmy česko-slovenského hnutí za nezávislost. Kongres vyzval dohodové velmoci, aby

pohlížely na vojenskou organizaci potlačených národů nejen z vojenského hlediska, ale také jako na mravní faktor, který je v boji nejdůležitější. Rezoluce navíc vyjádřila přání, aby „bylo na rakousko-italské frontě využito elementů náležejících k potlačeným národům". Dále měly propagandistické orgány Spojenců za souhlasu svých vlád oznámit v nepřátelských zemích, že všechny dohodové země přijaly jako bojovníky na svých frontách armády složené z příslušníků národů, které vyjádřily přání osvobodit se z germánsko-maďarského jha a založit samostatné státy. Vojáci těchto jednotek jsou politicky řízeny národními radami, jež postupují ruku v ruce s Dohodou. Tyto národy mají také právo vytvořit nezávislé státy.[30)]

Římský kongres vydláždil cestu ke zřízení československé armády v Itálii. Zatímco Beneš řídil práci československé delegace na kongresu, Štefánik jednal s italskou vládou. Ministerský předseda Orlando přijal 12. dubna 1918 kongresové delegace, aby je informoval o krocích, které byly podniknuty v záležitosti československé armády v Itálii. Krátce poté se rozběhl nábor vojáků z příslušníků pracovních praporů a také v táborech válečných zajatců. Do konce dubna byly vytvořeny čtyři pluky. Ještě důležitější bylo, že československá armáda v Itálii nevznikla prezidentským dekretem jako ve Francii, nýbrž dohodou mezi italskou vládou a Česko-slovenskou národní radou, kterou dne 21. dubna 1918 podepsali Orlando a Štefánik.[31)]

Touto dohodou italská vláda uznala existenci jednotné a autonomní československé armády, která podléhala z hlediska národního, politického a právního Česko-slovenské národní radě. Dohoda stanovila, že výlohy na československou armádu budou hrazeny Národní radou a že Itálie se zavazuje poskytnout „veškeré zálohy peněžité" a účtovat „prostředky k udržování a použití československého sboru v Itálii" tak, aby mohly být přeměněny v československý „národní dluh". To představovalo největší pokrok směrem k uznání budoucího státu, jehož Národní rada dosáhla od zřízení armády ve Francii. Italská vláda byla nyní jednou ze stran mezinárodní dohody, vyjednané a podepsané Národní radou; spojenecká vláda se tak zavázala požadovat splacení „národního dluhu" od státu, který dosud neexistoval. Na jaře 1918 se také uskutečnilo slavnostní odevzdání praporu československým jednotkám, a to s oficiální účastí samotného italského premiéra. Orlandova řeč při této slavnosti byla zakončena provoláním „Ať žijí svobodné Čechy!"[32)]

Římský kongres utlačovaných národností a ustavení československé armády v Itálii měly dalekosáhlé důsledky pro československý odboj za hranicemi Itálie. Delegaci účastníků kongresu přijal francouzský ministerský předseda Clemenceau, jehož postoj se změnil nedávným konfliktem s Czerninem. Ten totiž v proslovu ke členům vídeňské městské rady 2. dubna 1918 oznámil, že francouzská vláda ještě před zahájením německé ofenzívy na západní frontě na jaře 1918 iniciovala separátní jednání s Rakousko-Uherskem, která ztroskotala kvůli nemožnosti dosáhnout kompromis v otázce Alsasko-Lotrinska. Toto tvrzení nebylo úplně pravdivé, protože Rakousko, nikoli Francie, učinilo první krok k jednání; navíc prolamovalo vzájemné utajení vyjednávání. (Císař Karel neinformoval svého ministra zahraničních věcí o všech krocích, které učinil v zájmu dosažení separátního míru.) Clemenceau Czerninovi odpověděl, že Vídeň, ne on, požádala o separátní mír, tedy že Rakousko zahájilo jednání. Czernin své předchozí tvrzení veřejně zopakoval, načež Clemenceau publikováním tzv. Sixtova dopisu rozpoutal Sixtovu aféru naplno.[33]

Svým vystoupením vyvolal Czernin světovou senzaci. Někteří vinili jej, jiní Clemenceaua, že zmařili naděje na dojednání míru, který bude v budoucnu dosažitelný pouze novým vyjednáváním nebo vojenským vítězstvím na západní frontě.[34] V souboji s Clemenceauem byl Czernin v nevýhodě, jelikož neznal obsah dopisu napsaného císařem Karlem princi Sixtu Bourbonskému na počátku císařových mírových snah. V tomto dopise z 24. března 1917 Karel uvedl, že podporuje „spravedlivý francouzský nárok na Alsasko-Lotrinsko" a že použije veškerý osobní vliv a další prostředky, jež má k dispozici, aby přiměl své spojence k souhlasu s ním. Princ ukázal 31. března 1917 dopis prezidentu Raymondovi Poincarému a kopii předal premiérovi Alexandru Ribotovi.[35] O rok později Clemenceau, vyprovokovaný Czerninovým prohlášením, tento dopis v Paříži uveřejnil, čímž Rakousko-Uhersko všeobecně zkompromitoval. Císař nejprve popřel i před Czerninem pravost dopisu. Poté, co Clemenceau zveřejnil jeho faksimile, vídeňská vláda prohlásila, že se jedná o falzum; později, pod tlakem francouzských odhalení, připustila, že dopis je autentický, ovšem kromě pasáže o Alsasko-Lotrinsku. Z Francie se vyrojila celá řada obvinění a útoků, vedených proti „shnilému svědomí" rakouského císaře a jeho ministra zahraničních věcí. Císař Karel ve zprávě německému císaři z 11. dubna 1918 popřel, že by učinil prohlášení

dotýkající se Alsasko-Lotrinska, přesto byl v Berlíně podezříván z velezrady. Czernin, který se sám cítil císařem zrazen, byl přinucen podat 14. dubna 1918 demisi. Na jeho místo nastoupil hrabě István Burian.

Americký velvyslanec v Paříži William G. Sharp telegrafoval 16. dubna 1918 Lansingovi, že podle informovaných francouzských zdrojů udělal Clemenceau „zveřejněním tohoto dopisu fatální chybu" a že „všechny naděje na mír s pomocí Rakouska touto osudnou indiskrecí zanikly".[36] Sharp a Lansing se domnívali, že v Paříži a Londýně převažuje názor, že aféra zmařila „jakoukoli možnost budoucích jednání během války s Rakouskem" a „ve skutečnosti vedla k těsnějšímu spojení zájmů Německa a Rakouska".[37] Lansing to shrnul slovy, že „naděje na separátní mír s Rakousko-Uherskem padla a zmizely důvody pro shovívavé jednání s monarchií vytvářením dojmu, že její teritoriální integrita není ohrožena. Zvláště když přání císaře Karla, jak konstatoval doktor Heinrich Lammasch, reorganizovat stávající dualistickou monarchii vytvořením monarchistické konfederace autonomních států, nebude možno nikdy uskutečnit s Burianem a dalšími reakcionáři na rozhodujích politických místech".[38]

Ve snaze usmířit Německo podnikl rakouský císař cestu do Canossy. V německém hlavním stanu ve Spaa podepsali 12. května 1918 Vilém II. a Karel I. politickou dohodu, připoutávající Rakousko-Uhersko k Německu politicky, vojensky a hospodářsky. Před cestou do Spaa zaslal Karel německému císaři list oznamující, že Clemenceauova obvinění vůči němu jsou tak nízká, že se rozhodl „nepokračovat už v diskusích s Francií". Odpovědí jsou „mé kanóny na západě".[39] Výbuch Sixtovy časované bomby a Czerninovo a Karlovo chování v aféře, zvláště jejich obvinění Clemenceaua a následná dohoda ze Spaa, zničily rakouské vyhlídky na separátní mír stejně jako šance na politickou záchranu podunajské monarchie. Veškeré pokusy o separátní mír s Rakousko-Uherskem tak vzaly za své. O výsledku války měl rozhodnout vývoj na frontách a aktivita rakousko-uherských národů.

Sixtova aféra se časově kryla s římským Kongresem utlačovaných rakousko-uherských národů v dubnu 1918. Během audience jeho účastníků u Clemenceaua hovořil francouzský ministerský předseda velmi povzbudivě k mluvčím národních hnutí odsoudiv habsburskou monarchii. Situace se zlepšila také v Anglii a ve Spojených státech. V Anglii vedl jednání s vládou Beneš, který tam odjel z Paříže 7. květ-

na 1918. Masaryk se po svém příjezdu do Spojených států na konci dubna 1918 zúčastnil na akci s cílem získat od USA uznání Československé národní rady. Informace o římském kongresu a vojenské dohodě z 21. dubna 1918 mezi Itálií a Národní radou od amerického velvyslance v Římě Nelsona Pagea upoutaly pozornost americké vlády.[40]

Římský kongres a Sixtova aféra měly velký vliv na domácí vývoj. Beneš informoval 10. května 1918 z Paříže o důležitosti římského kongresu pro české hnutí za nezávislost ve vítězoslavně znějící tajné zprávě: „Po našem návratu z kongresu v Římě Clemenceau a Pichon nám slíbili rozhodně, že nám dají prohlášení a uznají nás za úplně samostatné. Stejným způsobem se vyslovil Clemenceau v komisi, kde se projednávala věc dopisu císaře Karla, prohlásiv, že uznají a prohlásí samostatnost rakousko-uherských národů." Situace v Anglii a Francii je „výborná"; spor Clemenceaua s Czerninem „zničil definitivně všecky mosty s Rakousko-Uherskem". Spojenci „půjdou proti Rakousku rozhodně a naplno", konstatovala Benešova zpráva.[41]

Po římském kongresu se Maffie rozhodla svolat obdobný kongres utlačených národů v Praze jako odpověď zevnitř Rakousko-Uherska na římské události. Dlouho chystané oslavy padesátého výročí položení základního kamene ke stavbě Národního divadla (16. května 1918) byly proto přeměněny na manifestaci za národní samostatnost. Slovanští politici a novináři byli pozváni Kramářem, který byl od poloviny dubna vůdčím činitelem domácího odboje. Svou uvítací řeč zakončil citátem z Libušina proroctví: „Ne - náš národ neskoná..."[42] Příští den proběhla kongresová konference utlačovaných národů Rakousko-Uherska[43] a slovanští delegáti navštívili důvěrné porady, jež se konaly v Kramářově vile. Hlavním tématem bylo docílení účinné výměny informací o politických cílech, programech a převažující náladě obyvatelstva českého, jihoslovanského a polského.

Programem vůdců domácího odboje zjara 1918 bylo zřídit samostatný československý stát. Nezatěžovali se nyní tím, zda dovolávat se historického státního práva jako základu jejich nároku na Slovensko je či není zásadové. Ani se neobávali, že práva na sebeurčení by se mohli domáhat Němci, žijící v pohraničí českých zemí, nebo Poláci, Maďaři či snad i Rusíni. V atmosféře národních vášní se vůdčím domácím představitelům jevil národní program jako bezproblémový. Jihoslovanský program tak jasný nebyl, avšak slovanští politici se nesta-

rali o teoretické problémy, spojené s nároky jejich národů na nezávislost a státní suverenitu. Jejich problémem byly cíle a jednání k nim vedoucí, nikoli teorie. Na hlavním setkání v Kramářově vile byl založen Slovanský revoluční výbor, jehož cílem mělo být koordinovat revoluční hnutí v celém Rakousko-Uhersku a organizovat boj za samostatný československý, polský a jihoslovanský stát.[44] Kramář se stal jeho předsedou, a tím i nezpochybnitelným vůdcem českého domácího odboje. Velká většina politiků se začala postupně odklánět od prorakouské orientace a uznala Kramářovo vůdčí postavení. Na konci května 1918 už jen málo českých politiků ještě veřejně podporovalo ideu přeměny habsburské říše ve federální stát.[45]

Události v Praze vzbudily pozornost zahraničních politických pozorovatelů. Americký vyslanec ve Švýcarsku telegrafoval 23. května 1918 ministru zahraničních věcí, že se dozvěděl z *Národních listů* (ze 16. května 1918) o „velkých demonstracích konaných u příležitosti padesátého výročí městského divadla," 15. května 1918, „pod předsednictvím Kramáře, kde byly přijaty velice důležité rezoluce. Jejich mimořádný význam spočívá v tom, že se poprvé sešli zástupci Jiho-Slovanů, Haličanů, Ukrajinců a Poláků společně s Čechy a dohodli se na společných prohlášeních proti společnému nepříteli, Rakousku a Německu. Oficiální rakouské *komuniké* mluví o nebezpečném charakteru přijatých prohlášení a o nařízení k přijetí určitých preventivních opatření. Výše zmíněná prohlášení byla potlačena. Nezávislé zdroje zdůrazňují důležitost těchto akcí." Podle amerického vyslance „je možné, že byl učiněn první krok k dlouho očekávané revoltě utlačených národů proti Rakousku". Vyslanec se naléhavě přimlouval za morální podporu utlačovaným národům „s pomocí v USA uspořádaných demonstrací národností, jichž se tyto zprávy týkají". Navrhl, aby byl v této věci „přizván k poradě profesor Masaryk v Chicagu, jeden z českých vůdců".[46]

Květnových pražských demonstrací využil Beneš v Paříži k prosazování cílů československého zahraničního odboje. Dne 28. května 1918 ujistil amerického diplomata Arthura A. Fraziera, pověřeného stykem s Nejvyšší válečnou radou, že československé, jihoslovanské a polské hnutí „jsou zásadně ve svém duchu demokratická" a předpověděl „vznik nezávislých států v Čechách, Polsku a na území obsazeném Jihoslovany". Beneš Frazierovi řekl, že jsou připraveni „k revolučnímu hnutí revolucí, která se uskuteční v momentě, jakmile Spo-

jenci budou schopni provést na západní frontě úspěšný útok"; avšak „v současnosti by povstání znamenalo pouze další masakry v Čechách". (V Čechách žádné masakry nebyly.) Beneš předpokládal „konečné zhroucení Rakouska" v březnu 1919. Budou mu předcházet „výbuchy bolševismu v Haliči, Maďarsku a německém Rakousku". Podle Beneše se bolševismus nemůže prosadit „mezi Čechy, protože tam nejsou žádní analfabeti". Při diskusích na toto téma, jež Beneš vedl s Balfourem, lordem Robertem Cecilem a Clemenceauem, všichni jmenovaní projevili „sympatie s jeho názory a slíbili podporu". Ale Beneš byl „přesvědčen, že slova prezidenta Wilsona by měla mnohem větší váhu než kohokoliv z evropských státníků".[47]

Ačkoli dubnová národní přísaha a květnové pražské oslavy znamenaly obrovský úspěch domácího odboje, v Anglii nevypadaly na jaře 1918 válečné cíle zahraničního odboje příznivě. Vlivný britský tisk stále spatřoval v Rakousku „mírový faktor" a odsuzoval nejen „dětinskou a anarchistickou myšlenku rozbití Rakousko-Uherska", o což usilují čeští *sinnfeinisté*, ale i požadavek na „federalizaci" podunajské monarchie, který by si vyžádal její rozčlenění. Jak napsal *Nation*, slovanští extrémisté odmítají názor, že by mělo být dosaženo dohody s rakouskou vládou, očekávajíce, že mírová konference vyřeší jejich problém. Ale bylo ztěží představitelné, že mírová konference by se vůbec zabývala vnitřním uspořádáním Rakousko-Uherska, pokud by nějakým zázrakem nedošlo k tomu, že Dohoda by mohla mír nadiktovat, místo aby jej vyjednala. Především však by zničení monarchie nemělo být vykoupeno prodloužením války. Od nastoupení císaře Karla I. tu ostatně stálo Rakousko nové, zbavené iluzí o válce; navíc nastupovala ruská hrozba.[48] Avšak v Anglii se nacházeli i lidé s názorem právě opačným. Mezi Angličany, kteří obhajovali myšlenku rozbití Rakousko-Uherska, patřil Seton-Watson, veřejně odsuzující tajná jednání s Rakouskem o separátní mír. Ale je třeba dodat, že po Czerninově řeči z 2. dubna 1918, jež odhalila rakouskou závislost na Německu a akceptovala jeho nesmiřitelný kurs v pokračování války, se postavení československého zahraničního odboje v Anglii poněkud vylepšilo.[49]

Navzdory nepříznivé atmosféře ve Velké Británii Beneš přijel do Londýna, aby vedl jednání za uznání Česko-slovenské národní rady. V doprovodu W. H. Steeda byl Beneš přijat 10. května 1918 ministrem zahraničních věcí A. J. Balfourem, jemuž vyložil obecný stav vě-

cí, týkajících se československé situace: zřízení národních armád ve Francii, Itálii a Rusku, status Národní rady a její spolupráci s vůdci českých politických stran, jakož i celkovou situaci v českých zemích. Beneš požádal britskou vládu, aby uznala všechny české národní instituce a zaujala vůči Národní radě stejný postoj jako vláda francouzská. Balfour údajně vyjádřil sympatie pro českou nezávislost, načež mu Beneš 10. a 11. května předal dvě memoranda, jež sepsal ve Francii.[50] První z nich popisovalo československý zahraniční odboj, zatímco druhé žádalo, aby britská vláda udělila Národní radě stejný status, který již předtím obdržela od francouzské, italské a někdejší ruské prozatímní vlády. Dále požádal, aby britská vláda vzala na vědomí existenci československé armády a vyjádřila souhlas s jejím ustavením tím, že uzná Národní radu jako její nejvyšší politický orgán a co nejrychleji jmenuje styčného důstojníka pro československou armádu.

Beneš dále jednal s ministrem blokády Robertem Cecilem a ministrem války Alfredem Milnerem. Bezprostřední výsledek těchto jednání se odrazil ve veřejném prohlášení Roberta Cecila, učiněném v projevu ke 3. výročí vstupu Itálie do války. Přivítal v něm nedávný Kongres utlačovaných rakousko-uherských národů v Římě, který pomohl upevnit svazky mezi těmito národy a Spojenci. Řekl také, že problém Rakousko-Uherska by neměl být chápán jako problém jeho rozdělení, nýbrž osvobození národů zpod rakousko-uherského jařma. Britové si přejí, aby se tyto národy těšily svobodě a nezávislosti na bázi určitého typu federace, jež zachová ve střední Evropě principy, na nichž musí být vybudována evropská politika, „nemáme-li se dožíti neslýchané pohromy".[51] Tím definitivně pronikl do veřejného prohlášení britského vládního představitele nový tón. Je více než pravděpodobné, že pramenil z britského zájmu o československé jednotky v Rusku a na Sibiři.

Při svém rozhovoru s lordem Robertem Cecilem 15. května 1918 si Beneš povšiml, že zatímco Francouzi chtějí převézt československé jednotky z Ruska a Sibiře na západní frontu co možná nejdříve, Britové se klonili k setrvání československé armády v těchto oblastech, především proto, aby zabránila německé a bolševické vojenské a propagandistické aktivitě v pohybu na Dálný Východ. Lord Cecil se přímo otázal Beneše, zda bude Česko-slovenská národní rada ochotna ponechat tam své jednotky s tímto určením. Beneš odpověděl, že Národní rada trvá na přepravě alespoň 30 000 vojáků do Francie v sou-

ladu s původní dohodou, uzavřenou s francouzskou vládou. Ale nestavěla by se na odpor obnovení východní fronty proti Německu s pomocí československých a spojeneckých oddílů, „dá-li se s takovou spojeneckou akcí opravdu počítati". [52]

Balfour odpověděl na Benešova dvě memoranda dopisem ze 3. června 1918. Uvedl, že britská vláda je ochotna uznat Česko-slovenskou národní radu za nejvyšší orgán československého odboje ve spojeneckých zemích. Uzná také ochotně československou armádu za organizovanou jednotku, bojující za věc Spojenců. Jakmile to bude zapotřebí, vláda vyjmenuje k československé armádě styčného důstojníka. Uvedená rozhodnutí byla již oznámena dohodovým vládám.[53]

Stupeň uznání československého zahraničního odboje vyplývající z Balfourova dopisu, a britská ochota uznat československou armádu jako jednotku bojující po boku Spojenců, se vztahovaly k rozhodnutí Dohody použít tuto armádu k okupaci strategických bodů podél Transsibiřské magistrály. Toto rozhodnutí padlo 28. května 1918, tři dny po úspěšném povstání Čechů proti bolševikům.[54] Tajemník britského ministerstva zahraničních věcí již věděl o konfliktu československých jednotek s bolševiky v Rusku a na Sibiři. Omezené uznání Národní rady bylo tedy vázáno na vojenské a politické rozhodnutí, jež buď již britská vláda učinila, anebo se nacházelo ve stadiu přípravy: rozhodnutí o intervenci v Rusku a na Sibiři.

Po návratu do Paříže poslal Beneš do Prahy velice optimistickou zprávu o svých jednáních s britskou vládou a britské ochotě „přepravit našich 70 000 vojáků do Francie z Ruska".[55] Ponecháme-li stranou Benešovu nadsázku ohledně počtu vojáků, jejich transport by nepochybně posílil postavení Národní rady na Západě. Osud však rozhodl jinak. Benešův předčasný optimismus se projevil také v jeho očekávání, že v blízké budoucnosti bude proklamována československá samostatnost a ustavena prozatímní československá vláda. Jak vysvětlil ve zprávě do Prahy, tato prozatímní exilová vláda bude považovat sebe samu za „delegaci" a současně pouze za „součást" prozatímní vlády, jejíž „druhá část" je v Čechách.[56] Trvalo ale ještě nějaký čas, než k tomu skutečně došlo.

Po Benešově „vítězném dopise" z konce května následovala střízlivá zpráva, datovaná 14. června 1918.[57] Beneš opakoval své tvrzení, že politicky „pro nás vyhráno už všecko", avšak vojenská situace není tak příznivá. „Chceme-li vyhrát," stálo ve zprávě, „musíte i Vy doma

dělat všecko, co se dělat dá." Vojenská situace byla podle zpráv špatná; Beneš připouštěl i pád Paříže. Předpověděl, že válka bude trvat do roku 1919, protože Spojenci nebudou moci do jara 1919 podniknout nic rozhodného. Žádal zahájení sabotáží a příprav k revoluci přesně v okamžiku, kdy budou Spojenci v takové situaci, aby mohli přispět rozhodující ofenzívou. Varoval před ukvapeným postupem, nekoordinovaným s ofenzívou Spojenců a nereagujícím na přesné instrukce ze zahraničí. Ačkoli Beneš s oblibou činil politické předpovědi, význam československého protibolševického povstání v Rusku a na Sibiři nepředvídal.

Kapitola jedenáctá

MASARYKOVA CESTA DO AMERIKY

Když Masaryk 8. března 1918 opouštěl Moskvu, vydávaje se přes Sibiř a Japonsko do Spojených států, byl přesvědčen, že budoucnost československé armády v Rusku je vyřešena: armáda se co možná nejrychleji stáhne z této nešťastné země a dorazí na západní frontu. Se sovětskou vládou se dohodl na podmínkách transportu jednotek a na jejich neutralitě ve vnitřních politických zmatcích v Rusku. Ale během jeho dlouhé cesty přes Sibiř zahájila Dohoda intenzívní diplomatická jednání, týkající se intervence v Rusku. Masaryk o nich nebyl informován. Nemohl ani předvídat, co se stane během jeho nepřítomnosti v Rusku s dohodami, jež vyjednal.

Masaryk navrhl již 1. září 1917 vyslání 300 000 japonských vojáků do Ruska, za což mělo být Japonsko odškodněno některými územími na asijském Dálném východě. Jakkoli skepticky tehdy britská vláda přistupovala k Masarykově myšlence, začala počátkem února 1918 zvažovat japonskou intervenci na Sibiři, o čemž informovala ostatní dohodové státy. Britové navrhli japonskou okupaci čínských východních a amurských železnic a případně celé Transsibiřské magistrály, ale japonská vláda požadovala „volnou ruku co se týče intervence na Sibiři". Avšak americký velvyslanec David R. Francis z Ruska sděloval, že „všichni Rusové" jsou „silně proti japonské intervenci". Americká vláda se proti ní postavila s odůvodněním, že by byla mezi Rusy nepopulární a že by nebylo v zájmu Spojenců „odcizit si významnou část ruského obyvatelstva". Ministr zahraničních věcí Robert Lansing formuloval svůj postoj k japonské intervenci v důvěrném memorandu z 18. března 1918, s nímž se prezident plně ztotožnil.[1)]

Lansing uvedl, že „návrh požádat Japonsko o vyslání expedičního sboru na Sibiř je vyvolán měnícím se stupněm znepokojení britské, francouzské a italské vlády, jež si přejí učinit z Japonska zmocněnce velmocí". Avšak zdálo se, že japonská vláda „si nepřeje postupovat společně s dalšími vládami preferujíc vlastní postup bez jiného druhu spolupráce než je souhlas". Protože břemeno vojenských operací na Sibiři dolehne na Japonsko, byly tu dvě rozhodující úvahy s ohledem na jeho připravovanou akci: „*Zaprvé*, jaký bude morální dopad na ruský národ? *Zadruhé*, jaký bude vojenský užitek?"

První otázku Lansing zodpověděl negativně: morální dopad bude špatný, protože Rusové přijmou japonskou intervenci se všeobecným odporem. S výjimkou několika malých skupin se Rusové rozhořčeně postaví proti Japonsku i velmocem, které jeho akci odsouhlasily. „Objeví se obvinění, že Rusko bylo zrazeno svými takzvanými přáteli a vydáno žluté rase." Rusko by se mohlo obrátit o pomoc k Německu ve snaze odolat „'žlutému nebezpečí', které se bude zdát akutní". Co se týče druhé otázky, Lansing chápal, že Japonsko by mohlo zabránit dodávkám zásob z Vladivostoku západním směrem. Kdyby okupovalo západní Sibiř, Německo by nemohlo dostávat obilí a dobytek z této oblasti. Avšak poznamenal, že zásoby uskladněné ve Vladivostoku by se pak nepřepravovaly po lodích na západ. Mimoto byli bolševici na východní Sibiři slabší než kdekoli jinde v Rusku a existovaly také vážné logistické problémy, plynoucí z předpokládané japonské vojenské operace. Především střežit 5 000 mil jednokolejné železniční tratě z Vladivostoku na západní Sibiř a do evropského Ruska by bylo velice obtížným úkolem z hlediska „téměř jistého nepřátelství Rusů k japonské okupaci Sibiře a proněmeckého cítění, jež by následovalo". Závěrem Lansing konstatoval, že japonská intervence by pouze „sjednotila různé skupiny Rusů proti Japonsku a tím... vydala Rusko do rukou Němců". Nenacházel přitom vojenskou kompenzaci, jež by přicházela v úvahu. Proto „musíme vyčkat dalšího vývoje". Americká vláda tedy odmítla použít japonské vojáky, uvědomujíc si, jak by to bylo v Rusku nepopulární. Ale nenabídla alternativu v podobě vyslání vlastních jednotek do Ruska. O československé armádě nebylo v Lansingově memorandu ani zmínky.

Zatímco Masaryk cestoval přes Sibiř, francouzští, britští a italští vládní a vojenští úředníci se sešli 15. března 1918 v Londýně k diskusi o možnosti japonské intervence v Rusku za účelem obnovení vý-

chodní fronty. Několik dní po této konferenci bylo dáno do oběhu memorandum britského vojenského experta na Rusko generála sira Arthura Knoxe, jež vinilo dva spojenecké agenty v Rusku, Brita Bruce Lockharta a amerického podplukovníka Raymonda Robinse z „otálení na východě".[2] Ve vojenských a politických kruzích pokračovaly diskuse, v nichž byla nastolena otázka českých jednotek v Rusku, zvláště když přišly na Západ zprávy o srážce Čechů s Němci na ukrajinské železniční křižovatce v Bachmači. Generál Ferdinand Foch navrhl 21. března 1918 zvážit případný prospěch, plynoucí z bolševického plánu zadržet československou armádu v Rusku a použít ji jako jádro nové ruské armády, protože v takovém případě by Češi mohli být použiti na místě a nemuseli by být přepravováni do Francie.[3] Týž den připravilo britské ministerstvo zahraničních věcí memorandum pro ministerstvo války o roli a využitelnosti československé armády v Rusku. Tento dlouhý dokument po určitou dobu ležel bez povšimnutí, až 1. dubna v něm ministerstvo války opravilo některé nepřesnosti:[4] bylo pochybné, zda československá armáda měla 70 000 mužů s ohledem na skutečnost, že v Kyjevě - před obsazením města bolševiky - v ní sloužilo asi 42 000 mužů.

Memorandum zdůraznilo, že dřívější pokusy poslat československou armádu na rumunskou frontu byly neúspěšné, protože Masaryk odmítl dát k tomu souhlas. V nynější době francouzští důstojníci s největší pravděpodobností opustili armádu, k níž byli přiděleni. Koncem března 1918 se armáda přesunula z Kurska do Samary. Podle došlých zpráv byly československé jednotky v současnosti pravděpodobně bez dělostřelectva a munice a navíc zápasily s přepravními obtížemi. Trockij požádal Čechy, aby se stali jádrem nové ruské armády, ale oni odmítli, trvajíce na cestě do Francie. Protože ve Vladivostoku nebyly k dispozici žádné lodě, britské ministerstvo války se domnívalo, že československé jednotky by mohly být nějakou dobu ponechány v Rusku. Přitom by mohly být použity třemi různými způsoby: a) soustředit se v okolí Omsku na Sibiři; b) být poslány do Archangelska jinudy; c) soustředit se v Zabajkalí k případné pomoci atamanu Semenovovi. Z pohledu operačního náčelníka ministerstva války byla nejpřitažlivější první možnost, kdyby Češi byli schopni zablokovat jakoukoli akci německých válečných zajatců na Sibiři.[5] Francouzi měli k tomuto řešení výhrady, protože zoufale potřebovali nové vojáky na západní frontě; Češi, jejichž bojová morálka měla vy-

sokou úroveň, již prý byli na cestě do Francie. Francouzský konsul ve Vladivostoku očekával jejich brzký příjezd a dokonce žádal o instrukce, jak s nimi jednat.[6] Ale bolševici nedůvěřovali francouzským důstojníkům v Rusku, ani důstojníkům československé armády, jež byla součástí francouzských ozbrojených sil. Bolševický komisař vnitra řekl Jiřímu Klecandovi, jenž zastupoval československou armádu v Moskvě (kde koncem března jednal o přepravě jednotek přes sověty ovládané území), že nelze pustit československé ešelony přes Sibiř, protože Francouzi by je mohli vést „na Dálném východě proti bolševikům".[7] Když měl francouzský vojenský atašé v Moskvě generál Lavergne reagovat na toto tvrzení, uvedl dne 27. března 1918, že jelikož Češi chtějí do Francie, „Francie jim pouze pomáhá".[8]

Po překvapivém japonském vylodění 4. dubna Francouzi stále věřili, že Češi by mohli přijet do Francie, ale souhlasili s jejich pomocí atamanu Semenovovi po dobu, než pro ně připlují britské lodě. Teprve až se Češi skutečně shromáždí ve Vladivostoku, padne definitivní rozhodnutí, co s nimi.[9] Avšak kdyby byl přesun Čechů zastaven Trockým kvůli japonskému vylodění, měli by být posláni do Archangelska jinou cestou, podle Lavergnova návrhu z 9. dubna.[10] Francouzský generální štáb diskutoval 16. dubna s Brity o transportu Čechů, o jejichž morálce přicházely ty nejlepší zprávy. Navrhl, že pokud jsou Britové ochotni přepravit Čechy do Francie přes Archangelsk, mohou být Češi mezitím využiti ke hlídání severních přístavů.[11] Britové návrh uvítali s vědomím, že Češi jsou v Rusku jediní, kdo jsou ochotni bojovat proti Němcům. Československé oddíly měly proto být poslány jinou cestou ze Sibiře do Archangelska a Murmanska, a poté do Francie. V severních přístavech nebyly k dispozici žádné britské lodi, ale Britové zřejmě nepovažovali evakuaci Čechů do Francie za naléhavou; Češi tudíž mohli být použiti ke střežení válečného materiálu a železnic na severu Ruska.[12] Avšak francouzský generální štáb váhal poslat všechny, kteří již dosáhli Sibiře, oklikou.[13] Clemenceau 26. dubna požádal francouzského velvyslance v Tokiu, aby se pokusil získat japonskou pomoc při přepravě těch Čechů do Francie, kteří se již nacházeli ve Vladivostoku.[14]

Úspěch nebo selhání britských a francouzských plánů týkajících se legií závisel vposledku na ochotě Čechů ke spolupráci. Spojenci proto chtěli vědět, co si o tom myslí Masaryk, který dorazil 8. dubna 1918 do Tokia. Tam jej na pokyn ministra zahraničních věcí Lansinga vy-

hledal americký velvyslanec Roland S. Morris, aby informoval ministerstvo zahraničních věcí o jeho názorech na celkovou situaci v Rusku a možnostech organizování účinného odporu proti Centrálním mocnostem. Morris byl rovněž požádán, aby poslal ministerstvu každou informaci, kterou byl Masaryk ochoten poskytnout.[15]

Lansing měl velký zájem o Masarykovy názory, protože obdržel informaci o československém armádním sboru v souvislosti s přípravami a plány na spojeneckou intervenci na Sibiři. Hlavním stoupencem intervence byl francouzský velvyslanec v Rusku Joseph Noulens, jehož doporučení předal 24. března 1918 americkému ministerstvu zahraničních věcí francouzský velvyslanec ve Washingtonu Jean J. Jusserand. Noulens věřil, že pouze co nejrychlejší vojenská akce Japonska, podniknutá jménem Spojenců a ve spolupráci s nimi, může zmařit německé plány ve východní Evropě. Japonská intervence by měla být doprovázena vyloděním mezispojeneckých ozbrojených sil v Murmansku a Archangelsku; Češi, kteří dosud nebyli odesláni na Dálný Východ, by přitom mohli být nanejvýš užiteční.[16]

Podobně jako Britové i francouzský diplomat by dal přednost tomu, aby Češi zůstali v Rusku a na Sibiři, místo aby jeli do Francie, a stejně uvažoval i americký diplomatický personál v Rusku. Např. 29. března 1918 se Raymond Robins, vedoucí mise amerického Červeného kříže v Rusku, který působil jako neoficiální americký zástupce u bolševické vlády, dotazoval amerického velvyslance Francise (který se nalézal ve Vologdě), zda je informován o politice a přáních americké vlády s ohledem na transport československých jednotek přes Spojené státy do Francie. Robins se domníval, že vyslání těchto oddílů kolem světa na francouzskou frontu by bylo mařením času, peněz a tonáže.[17]

Francis telegrafoval 2. dubna 1918 Lansingovi, že v Moskvě byl otevřen náborový úřad pro české válečné zajatce, kteří byli ochotni bojovat proti Němcům.[18] Šlo o úřad československé armády, jež se pokoušela zformovat další armádu z řad válečných zajatců, kteří byli dosud v Rusku. Lansing se samozřejmě zajímal o použití českých oddílů v Rusku. Na jeho radu proto Morris požádal Masaryka, aby napsal pro prezidenta Wilsona memorandum „o stavu Ruska a bolševismu". Velvyslanec Morris také položil Masarykovi mnoho otázek a jeho odpovědi poslal americkému ministerstvu zahraničních věcí.[19]

Masaryk řekl Morrisovi, že je silně proti intervenci v Rusku, pro-

tože věří, že bolševický režim nějakou dobu potrvá. Nakonec ale bude vystřídán koaliční vládou, složenou z bolševiků, socialistů a liberálů. Podle jeho názoru bylo možné, že „bolševici, s pomocí a sympatiemi Spojenců, mohou v průběhu jednoho roku zorganizovat značnou armádu proti německé agresi".[20]

Cílem Masarykova čtrnáctibodového memoranda, napsaného 10. dubna 1918 v Tokiu, bylo poskytnout prezidentu Wilsonovi všeobecný přehled o situaci v Rusku.[21] Ačkoli bylo označeno jako „soukromé a důvěrné", bylo zasláno také zástupcům dalších spojeneckých velmocí v Tokiu, kteří je dali k dispozici úřadům v domovských zemích. V tomto rozsáhlém dokumentu Masaryk psal, že „Spojenci by měli uznat bolševickou vládu" *de facto*, protože „budou-li Spojenci s bolševiky v dobrém poměru, budou moci mít na ně vliv" jako Němci, kteří je uznali, sjednavše s nimi mír. Masaryk dodal, že zná slabé stránky bolševiků, ale zná také slabé stránky ostatních stran, které „nejsou lepší ani schopnější". Monarchistické hnutí bylo podle něj slabé a „Spojenci ho nesmějí podporovat". Ani od kadetů, ani od eserů, kteří se „organizují proti bolševikům", Masaryk neočekával „nějaký větší úspěch". Tvrdil, že Spojenci se dopustili chyby, předpokládajíce, že „Alexejev a Kornilov budou mít na Donu velký úspěch". Nepovažoval takový úspěch za možný, a proto se odmítl k nim připojit, i když jej k tomu oba generálové vyzývali.

Masaryk byl přesvědčen, že „bolševici udrží moc déle než jejich odpůrcové předpokládají". Ačkoli byli oslabeni selháním při mírových jednáních (tím, že přijali ponižující podmínky brestlitevského míru), „získávají sympatie, protože se učí pracovat a protože ostatní strany jsou slabé". Ale jako ostatní strany, i bolševici „umřou na politický diletantism [*sic*]". Masaryk byl nakloněn myšlence, že „by vláda koaliční (socialistických stran s kadetskou levicí) po nějaké době mohla dosáhnout všeobecného souhlasu (bolševici by byli ovšem také ve vládě)". Věřil, že „trvalá demokratická a republikánská vláda v Rusku bude vykonávat veliký tlak na Prusko a Rakousko...; to je důvod, proč Němci a Rakušané jsou proti bolševikům".

Masaryk opakoval své přesvědčení, že „všechny malé národy na Východě... potřebují silného Ruska, sice budou na milost a nemilost Němců a Rakušanů. Spojenci musejí Rusko podporovat za každou cenu a všemi prostředky. Podrobí-li si Němci Východ, podrobí si potom Západ." Zdůrazniv, že samostatná Ukrajina by byla „německou

nebo rakouskou provincií", vyjádřil naději, že by „schopná vláda [Ruska] mohla přimět Ukrajince, aby se spokojili s autonomní republikou, tvořící část Ruska".

V další části memoranda Masaryk naléhavě vyzval Spojence ke zformování „společného plánu o Rusku, jak je podporovat". Učinil několik doporučení s ohledem na ekonomickou pomoc Rusku ze strany Spojenců, které velice připomínají o měsíc pozdější Leninovy návrhy Spojeným státům. Věřil, že „Spojenci by mohli vykonávat vliv na zajatce německé, pokud tito zůstanou v Rusku (tiskem, zvláštními agitátory atd.)". Jak řekl, „nikde na Sibiři neviděl (od 15. března do 2. dubna ozbrojené zajatce německé a rakouské); na Sibiři není větší anarchie než v Rusku". V odpovědi na otázku, zda může být v Rusku sestavena armáda, odpověděl, že „mohl by být formován za 6 až 9 měsíců řekněme jeden milion mužů. Rudá armáda nic neznamená a bolševici už vyzvali důstojníky staré carské armády, aby vstoupili do jejich armády jako instruktoři."

Masaryk ve svém memorandu také sdělil, že „se mu podařilo organisovat z českých a slovenských zajatců korpus 50 000 mužů a „dohodl se s francouzskou vládou, že jej teď pošleme do Francie. Spojenci mohou pomoci transportem této armády: jsou výborní vojáci, jak to dokázali v obnovené ofensivě v minulém červnu. Můžeme organisovat korpus druhý v téže velikosti; to musí být učiněno, aby se naši zajatci nevraceli do Rakouska, kde by mohli být posláni proti Spojencům na italské nebo francouzské frontě. Spojenci se dohodli opatřit nám nutné prostředky...Význam celé české armády ve Francii je patrný: musím tu uznat, že Francie politický význam věci pochopila od samého počátku a podporovala naše národní hnutí všemi prostředky. Ministr Briand byl prvý státník, jenž našemu národu veřejně slíbil pomoc Francouzské republiky. A on to byl, jemuž se podařilo ve spojenecké odpovědi Wilsonovi přidat výslovný požadavek, aby Čechoslováci byli osvobozeni (Čechoslováci jsou nejzápadnější slovanská bariéra proti Německu a Rakousku). Za daných poměrů 100 000, ba i 50 000 vycvičených vojáků má značný význam."

Masarykovo memorandum, zvláště části týkající se vztahu k bolševickému režimu a jeho rady Spojencům, aby bolševiky uznali, Masarykovi a jeho věci více uškodilo, než pomohlo. Memorandum prozradilo Masarykovo nedostatečné chápání povahy Leninovy strany, „strany nového typu". Toto neporozumění se naneštěstí neomezovalo

pouze na něj. Tvrzením, že dokázal zorganizovat československou armádu, si přičítal více zásluh, než si zasloužil; armáda byla zorganizována společným úsilím Čechů v Rusku. Při Masarykově příjezdu do Ruska v květnu 1917 již existovala česká brigáda o 9 000 mužích. Význam přítomnosti celé české armády ve Francii byl „patrný" pro něj (tj. aby mu zajistila vůdcovství ve státě, který měl vzniknout), ale ne pro Spojence, jimž bylo memorandum určeno. Z jejich hlediska a z pohledu většiny Čechů, oddaných myšlence československé nezávislosti, mohla česká armáda prokázat mnohem větší služby v Rusku než na západní frontě. Dokonce i Beneš si nemohl nepovšimnout, že memorandum vyvolalo v Paříži zděšení; zde „se však celkem pevně věřilo v brzký nový převrat" situace v Rusku a „v trvání sovětského režimu nikdo nevěřil". Beneš připomíná *Echo de Paris* jako jedny z novin, jež byly překvapeny Masarykovými názory.[22] Beneš pochopil význam nepříznivé zprávy o Masarykovi, kterou poslal ministerstvu zahraničních věcí francouzský velvyslanec v Tokiu, a snažil se mu čelit směřováním pozornosti francouzských úřadů, politiků a novinářů k otázce přepravy vojska do Francie. Dlouho nemohl přesvědčit Štefánika o správnosti Masarykových názorů.[23] Tak či onak, existovali lidé, kteří - ať už se mýlili nebo ne - věřili, že Masaryk dělal vše proto, aby zachránil bolševický režim v Rusku.[24]

Nejprve ve Vladivostoku a poté v Tokiu jednal Masaryk se zástupci spojeneckých velmocí, naléhaje na rychlý odjezd československých jednotek ze Sibiře. Stavěl se proti intervenci v Rusku, o níž se šířily dohady, a byl dokonce pro uznání bolševického režimu. Avšak v době, kdy připravoval své memorandum pro prezidenta Wilsona, uvažovaly Velká Británie a Francie o použití československé armády k intervenci v Rusku. Když francouzští vládní úředníci nastolili tuto otázku 1. dubna v rozhovoru s Benešem, dostali negativní odpověď. Clemenceau informoval Londýn, že československá armáda, jejíž disciplína a morálka vyniká uprostřed všeobecné demoralizace a dezorganizace ruské armády, pokračuje v cestě na Dálný východ a dále do Francie. Uvedl, že čeští vůdci „z mravních důvodů" nesouhlasí s využitím československých vojáků v Rusku.[25] Rusko však nadále zůstávalo středem zájmu Spojenců. Od jara 1918 se podle Beneše Národní rada stávala „skutečně něčím mezi Spojenci, politicky i mocensky".[26]

Masaryk opustil Japonsko 19. dubna 1918 a o deset dní později dorazil do Vancouveru. Před jeho příjezdem do Washingtonu 9. květ-

na 1918 Albert H. Putney z amerického ministerstva zahraničních věcí připravil s pomocí Karla Perglera z Českého národního sdružení obsáhlé memorandum pro Lansinga s názvem „Slované Rakousko-Uherska".[27] Putney upozornil, že v historickém ohledu byly Čechy volební a nezávislou monarchií a že Habsburkové nezničili české státní právo, ačkoli se jej pokoušeli potlačit. Čechy mají právo ukončit svůj dynastický poměr k Rakousku a Spojené státy i Spojenci by měly toto právo uznat. V dalším, kratším memorandu pro prezidenta Putney doporučil, aby Spojené státy vydaly prohlášení: 1) uznávající Čechy za nezávislou volební monarchii; 2) prohlašující, že nynější habsburská vláda je nekonstituční a že Češi mají právo odmítnout uzurpátora, aniž se dopustí zrady; 3) uznávající Národní radu za skutečného zástupce československého národa, protože v Čechách neexistuje vláda, jež by mohla být považována za vládu *de jure* a *de facto*.

Díky neúnavné aktivitě Českého národního sdružení a Slovenské ligy v Americe před Masarykovým příjezdem byla vláda Spojených států příznivě nakloněna požadavkům československého zahraničního odboje v Americe. Tomu napomohly dvě významné události v roce 1917: ruská revoluce a vstup Spojených států do války, zvláště americké vyhlášení války Rakousko-Uhersku z prosince 1917. Základna zahraničního odboje v Americe se rozšířila poté, co se k němu díky houževnaté snaze reverenda Oldřicha Zlámala z Clevelandu připojil Národní svaz českých katolíků. Společné shromáždění zástupců Českého národního sdružení a Národního svazu českých katolíků v Chicagu 17. května 1917 přijalo rezoluci konstatující, že „založení Česko-Slovenské republiky" je cílem obou organizací. Na dalším společném setkání 4. července 1917 se obě organizace podrobily politickému a národnímu vedení Národní rady v Paříži. Uznání této organizace, vedené profesorem Masarykem, jenž byl českým katolíkům v Americe znám jako nepřítel katolické církve, bylo ospravedlněno nejvyšším národním zájmem, ale neobešlo se bez dlouhých debat a následných sporů mezi českými katolíky ve Spojených státech. Národní svaz českých katolíků přispěl zhruba 600 000 dolary na potřeby Národní rady. Zaslal také šek na 5 000 dolarů Svatému stolci s memorandem, požadujícím papežovu podporu „československé" svobodě a samostatnosti; podnikl také několik dalších akcí ve prospěch hnutí za nezávislost.[28]

Počátkem února 1918 svolaly České národní sdružení a Slovenská

liga konferenci zástupců Čechů a Slováků ve Spojených státech. Tato konference rozhodla, že obě organizace vytvoří odbočku Národní rady, v níž bude každá z nich reprezentována stejným počtem členů. Zhruba o měsíc později, 10. března, byla vytvořena šestnáctičlenná odbočka Národní rady v Americe. Na ni byly napojeny hlavní organizace Čechů a Slováků v Americe - České národní sdružení (včetně českých sociálních demokratů), Slovenská liga a Národní svaz českých katolíků. Stejně jako ruská odbočka Národní rady ani její americká obdoba neměla předsedu (předsednický úřad měl být vykonáván vždy členem pařížské Národní rady, jenž se právě nacházel ve Spojených státech). Místopředsedou odbočky, jejíž úřad sídlil ve Washingtonu, byl zvolen socialista Karel Pergler. Zřízení odbočky neznamenalo zánik hlavních českých a slovenských organizací v Americe, jež i nadále aktivně působily. Odbočka vystupovala pouze jako výkonný orgán jejich sdružení a také jako reprezentant pařížské Národní rady ve Spojených státech. Jedním z prvních aktů odbočky bylo předložení překladu „Tříkrálové deklarace" americkému ministerstvu zahraničních věcí 14. března 1918.[29)]

Po americkém vyhlášení války Rakousko-Uhersku v prosinci 1917 objevil „Victor" -Voska - po návratu z neúspěšné mise v Rusku - opět své americké občanství. Nabídl služby své „adoptované vlasti se slavnostním slibem", že všechny jeho dosavadní experimenty a vazby směrem k revolučním organizacím „budou používány výhradně s cílem přivodit pád militaristického imperialismu Centrálních mocností, a to s pomocí určité formy revoluce v Rakousko-Uhersku za přispění dvoučlenného americko-britského výboru. Výbor by jmenovaly úřady Spojených států a Británie"; jemu by Voska podával zprávu o své činnosti. Za členy výboru doporučil Charlese R. Cranea za Spojené státy a Williama Wisemana za Velkou Británii. (Je zřejmé, že Voska, Crane a Wiseman pracovali pro tutéž věc.) Voska doporučil, aby americká vláda „zahájila organizovanou propagandu a podporu ve prospěch revolučního hnutí v rakousko-uherské monarchii, jež by posléze proniklo do Německa, Bulharska a Turecka". Na základě svého přesvědčení, že takový podnik „je naprostou nezbytností, bez níž je úplné vítězství v blízké budoucnosti nemyslitelné", učinil následující prohlášení: „Rakousko-uherská říše je nejzralejší pro revoluci, jež by zkrátila válku, protože by způsobila desorganizaci nejenom v rakousko-uherských zemích, ale do značné míry také v Německu, Bul-

harsku a Turecku, neboť Rakousko-Uhersko je spojovacím článkem mezi severními a jižními národy pod pruskou vojenskou kontrolou. Pokud by sjednocené vnější vojenské úsilí doprovázela revoluční snaha zevnitř rakousko-uherské říše, znamenalo by to pád tohoto umělého státního celku v roce 1918." K tomuto účelu „je potřebné podporovat všechny československé, jihoslovanské, polské, ruské a italské protirakouské snahy a zformovat ústřední organizaci, jež bude napojena na všechny revoluční organizace výše uvedených národností".[30]

Voska požádal o zvláštní jmenování důstojníkem armády Spojených států a o povolení k výběru šesti mužů svého štábu, jimž bude udělena hodnost nadporučíka s platem, a také nejméně dvanácti civilistů. Dále požadoval právo používat úřední kanál pro posílání zpráv a kabelogramů a kromě toho o právo využívat tolik agentů a pracovníků v rakousko-uherských zemích a jinde, kolik bude zapotřebí. Navíc chtěl mít dva úřady, jeden v New Yorku a druhý poblíž francouzsko-švýcarské hranice. Práce by musela být „v každém ohledu absolutně důvěrná", přičemž on by byl odpovědný výhradně onomu dvoučlennému výboru. Voskův roční plat by činil 10 000 dolarů a celkový roční rozpočet odhadoval na 695 000 dolarů.[31]

William Wiseman v dopise Gordonu Auchinclossovi z amerického ministerstva zahraničních věcí (zeti plukovníka Housea, s nímž se důvěrně stýkal) Vosku vřele doporučil ke zpravodajské a propagandistické práci a uvedl, že „mimořádně" oceňuje Voskovu schopnost „pro tento typ činností". Protože Voska a jeho spolupracovníci jsou americkými občany, Wiseman se domníval, že „musejí pracovat podle příkazů vlády Spojených států a nezbytné prostředky, bude-li rozhodnuto jim je poskytnout, budou vyplaceny někomu, koho pověříte dohledem nad jejich akcí".[32] Voska byl nakonec jmenován kapitánem americké zpravodajské služby a vyslán do Evropy jako dočasný přidělenec Výboru pro veřejné informace, jemuž zadával příkazy Will Irwin.[33] Po činnosti ve prospěch Masaryka a Britů pracoval nyní Voska oficiálně pro strýčka Sama, ačkoli tak jako dříve udržoval kontakty s Wisemanem a Masarykem.[34] Wiseman měl nyní svého člověka, Vosku, v The Inquiry - americké zpravodajské službě (Voska se stal později členem americké delegace na pařížské mírové konferenci) a mohl jej využívat jako dodatečný kanál, aby „informoval" plukovníka Housea a zároveň sám dostával žádoucí informace.

Nebylo náhodné, že Voska dychtil po vybudování propagandistic-

kého a špionážního centra v Evropě za americké peníze a že Wiseman byl potěšen, že ho tam americká vláda vyslala. Během pobytu v Anglii v říjnu a listopadu 1917 se Voska setkal s Wisemanem, členem válečného kabinetu sirem Edwardem Carsonem a britským zpravodajským důstojníkem Robertem F. Youngem, který pracoval s Čechy ve Spojených státech a představoval spojení mezi zpravodajskou službou a Masarykem. Dále se sešel s lordem Alfredem CH. W. H. Northcliffem, vedoucím britské propagandy, jejíž propagační materiály Voska od roku 1914 šířil ve Spojených státech.(Na všechna důležitá místa v Americe bylo rozesláno asi 46 640 knih a letáků.) Hovořil s nimi o dalším šíření spojenecké propagandy a o boji s nepřátelskou propagandou, zvláště ve Spojených státech a Rusku. Britská vláda zřídila v únoru 1918 oficiální propagandistickou organizaci, oddělení pro propagandu v nepřátelských zemích v čele s lordem Northcliffem. Steed byl odpovědný za rakousko-uherskou sekci oddělení; k jeho hlavním pomocníkům patřil Seton-Watson.[35]

Česká propaganda ve Spojených státech byla vedena revolucionáři v čele s Perglerem až do jara 1918. Očekávalo se, že Masaryk, který přijel do Vancouveru 28. dubna 1918, se stane velkým pomocníkem v jejich snahách. Ale Lansing poté, co 13. dubna obdržel tokijské memorandum, ztratil o Masaryka zájem. Masaryk byl nicméně uvítán v Chicagu 5. května 1918 jako hrdina. Podle zpráv tisku jej na ulicích zdravilo více než 100 000 lidí. Z Chicaga odjel do Washingtonu, Bostonu, New Yorku, Pittsburghu a na další místa. V Pittsburghu, jenž byl střediskem Slovenské ligy, se zástupci Ligy sešli 30. května 1918 s reprezentanty s Českého národního sdružení a Národního svazu českých katolíků. Účelem setkání byla diskuse o organizaci budoucího československého státu. Jelikož někteří slovenští mluvčí vyjádřili obavu, že Slováci nebudou v novém státě zcela rovnoprávní s Čechy, Masaryk sepsal memorandum, jež zajistí Slovensku úplnou autonomii a zabezpečí, že nový stát bude spočívat na rovnosti obou národů. Aby úplně uspokojil Slovenskou ligu, souhlasil s tím, že dohoda bude obsahovat termín „sněm".[36] Dokument, který Masaryk zredigoval a sám napsal ve slovenštině, je znám jako Pittsburghská dohoda. Schvaloval „politický program usilující o spojení Čechů a Slováků v samostatném státě z českých zemí a Slovenska". Co se týká Slovenska, určoval, že „Slovensko bude mít svou vlastní administrativu, svůj sněm a svoje soudy. Slovenština bude úředním jazykem ve škole,

v úřadě a ve veřejném životě vůbec... Česko-slovenský stát bude republikou, jeho ústava bude demokratická". Podrobná ustanovení o státním zřízení „se ponechávají osvobozeným Čechům a Slovákům a jejich právoplatným představitelům".

Tento dokument, navržený a podepsaný Masarykem a dalšími, přivedl americké Slováky, tvořící asi jednu třetinu národa, do řad česko-slovenského [*sic*] hnutí za nezávislost. Zaručoval jejich krajanům na Slovensku rovnost a autonomní rozvoj ve státě, jež měl být teprve vytvořen. Od té doby američtí Slováci plně podporovali Masaryka, pomáhajíce mu „dokazovat", že Slováci jsou proti Rakousko-Uhersku a přejí si vznik „národního" státu Čechů a Slováků. Po válce se ale Masaryk od Pittsburghské dohody distancoval, označiv ji „za lokální smlouvu amerických Čechů a Slováků mezi sebou". Napsal, že podepsal „dohodu" - zdůraznil, že nešlo o „smlouvu", aby uspokojil „malou slovenskou frakci, která snila o bůh ví jaké samostatnosti Slovenska; idee některých ruských slavjanofilů, pak Štúra a Vajanského, ujaly se také mezi Slováky v Americe".[37] Když otec Andrej Hlinka, vůdce Slovenské ľudové strany, připomněl Masarykovi jeho závazek vůči Slovákům, Masaryk odpověděl osobním útokem; nazval ho „lhářem", aniž řekl, co myslí onou lží. V dopise otci Hlinkovi z 12. října 1929 nazval Masaryk Pittsburghskou dohodu „podvrhem" *(falsem)*, přestože ji sám navrhl a dvakrát podepsal. (Druhý podpis byl připojen ke kaligrafické kopii dohody, předané mu Albertem Mamateyem, prezidentem Slovenské ligy, 14. listopadu 1918, v den volby Masaryka za prezidenta nové Československé republiky a několik dní před jeho odjezdem ze Spojených států.)[38]

Pittsburghská dohoda, navzdory jejím pozdějším dalekosáhlým důsledkům, nebyla hlavním důvodem Masarykovy cesty do Ameriky. Masaryk se především zajímal o převoz československého armádního sboru z Ruska do Francie a o diplomatické uznání Národní rady a její armády jako nutného předpokladu pro budoucí uznání československého státu. Přepravou vojska se intenzívně zabýval již během cesty do Spojených států. Zatímco se pokoušel činit nutná opatření ve Vladivostoku a Tokiu, pařížský sekretariát Národní rady napřel své úsilí týmž směrem.

Podle Masaryka a Beneše byl transfer jednotek předběžnou podmínkou úspěchu jejich akce na Západě. Od března 1918 Beneš s velkými obavami pozoroval náznaky objevující se ve vojenských zprá-

vách, že by bylo lepší použít československé jednotky v Rusku. Národní rada sdělila své negativní stanovisko k této věci již 2. dubna 1918 v odpovědi na dotaz francouzského vojenského atašé v Londýně. Atašé o den dříve sděloval, že britský generální štáb předložil britskému ministerstvu zahraničních věcí nótu, vztahující se k rozmístění československého armádního sboru v Rusku. Trockij údajně požadoval, aby československé vojsko zůstalo v Rusku a stalo se tvrdým jádrem reorganizované ruské armády. Avšak ruská odbočka Národní rady to odmítla, a proto se celý korpus vydal na cestu do Vladivostoku.[39] Britské ministerstvo války vážně pochybovalo, že by mohl být k dispozici dostatek lodí pro přepravu vojska do Evropy a zdůraznilo, že vojsko má opravdovou hodnotu a mohlo by být použito v Rusku nebo na Sibiři.

Beneš odmítl myšlenku použít jednotky na západní Sibiři. Opakoval své předchozí požadavky na jejich převoz do Francie.[40] Podle Benešova názoru si čeští vojáci velmi přáli bojovat na západní frontě. Dohady, jež kolovaly (a podle nichž byly československé jednotky opouštěny týmiž Spojenci, kteří je organizovali), by znamenaly obrovskou ránu československému národnímu odboji proti rakousko-uherské vládě. Masaryk v témže duchu vystupoval ve Vladivostoku, Tokiu a Spojených státech. Vzhledem k Masarykově a Benešově odporu vůči britskému návrhu (a také z vlastních důvodů) se Clemenceau pokusil získat potřebnou tonáž od Britů, kteří ji ale poskytnout nemohli. Proto Clemenceau v polovině dubna o totéž požádal americkou vládu. Jak však uvedl v kabelogramu z 22. dubna 1918 ministr zahraničních věcí Lansing, americká vláda nebyla schopná zajistit potřebnou tonáž pro přepravě jednotek přes Pacifik.[41]

Nedostatek loďstva znemožnil v dohledné době jejich převoz. Nejvyšší válečná rada přijala 2. května návrh nasměrovat co nejvíce českých jednotek k Archangelsku a vyjednávat s Japonskem o transportu těch jednotek, jež se dostanou blíže k Vladivostoku. Přes odpor Clemenceaua zajistil britský ministr války Alfred Milner povolení pro většinu jednotek, náležejících k československé armádě, k cestě do Archangelska a Murmanska.[42] Britové měli v Archangelsku vojenskou základnu, jež byla důležitým skladištěm válečného materiálu. Československé jednotky, jež by tam přijely, měly být použity k obraně obou přístavů, Archangelska a Murmanska, jakož i železnice do Murmanska. Jednotky, které se již nacházely východně od Omska, se

mohly případně podílet na spojeneckých akcích na Sibiři.[43] Britský názor na využití československých jednotek v Nejvyšší válečné radě převážil.

Přesto Beneš, tento „věčný optimista", informoval 2. května odbočku Národní rady ve Washingtonu, že jednotky jsou již na cestě z Ruska do Francie a že probíhají přípravy na jejich přepravu s pomocí Anglie a Spojených států. Jak se vyjádřil, znamenalo to, že „během příštích tří měsíců můžeme míti ve Francii 50 000 - 60 000 vojáků", nebo s těmi, kteří přijedou z Itálie, až 80 000. Dosud neexistující Československo je tedy „vojensky silnější než Belgie, Portugaly, Srbsko" a je vedle Anglie, Francie, Spojených států a Itálie „největším nepřítelem" Německa a Rakousko-Uherska. „Přicházíme hned za Itálií", psal Beneš a dodával, že „to je věc velmi důležitá".[44] Ale později, během svých jednání v Londýně 14. května 1918, Beneš uzavřel s ministerstvem války dohodu, v níž souhlasil s použitím československých jednotek v západním Rusku jako části masívní spojenecké intervence proti Německu za podmínky, že by nemělo dojít k zasahování do vnitřních ruských záležitostí [*sic*] a že alespoň polovina ze 75 000 [*sic*] vojáků bude přepravena do Francie.[45]

Podobný optimismus (a nadsázku) ukázal Masaryk po příjezdu do Chicaga, kde 7. května 1918 řekl novinářům, že je nutné převézt z Ruska do Francie první československý armádní sbor o 50 000 mužích stejně jako dalších 50 000 mužů, kteří se podle jeho slov přihlásili do druhého československého armádního sboru. Příštího dne vyhlásil, že „potom... v době několika měsíců budeme míti na západní frontě armádu 100 000 až 120 000 mužů, vesměs výborných vojáků, a pak bude celý svět nucen vážně s námi počítat".[46] Ve Washingtonu byl uvítán několika členy Kongresu Spojených států. V rozhovoru, otištěném ve *Washington Post* 12. května 1918, Masaryk opakoval doslova některé pasáže z dubnového tokijského memoranda. Zdůraznil také nutnost spolupráce dohodových mocností se sovětským režimem a potřebu přepravit československý armádní sbor do Francie. V dalších veřejných prohlášeních a řečech Masaryk opakoval, co řekl v Chicagu o převozu 50 000 až 100 000 československých vojáků do Francie.

Francouzská vláda byla nespokojena Masarykovým odporem vůči spojeneckému plánu, že legie by měly pomoci obsadit základnu na ruském severu a železnice z Murmanska a Archangelska, nebo Trans-

sibiřskou magistrálu a Vladivostok na východě. V telegramu ze 30. dubna 1918 sděloval francouzský ministr zahraničních věcí Pichon francouzskému velvyslanci ve Washingtonu, že zatímco „Beneš, Štefánik a všichni další jsou připraveni poslouchat rozhodnutí Nejvyšší válečné rady ve Versailles, na níž záleží všechny české naděje", Masaryk postupuje odlišně. Pichon požádal velvyslance, aby vysvětlil Masarykovi nutnost spolupracovat se Spojenci. Velvyslanec poděkoval 12. května Pichonovi za jeho důvěrný telegram, dotýkající se Masaryka a „quasi-bolševických tendencí vůdce českého národa". Domníval se však, že Masarykovy pro-bolševické názory komplikují jednání s ním. Dne 13. května sdělil Pichon, že Masaryk stále doporučuje uznání sovětské vlády Spojenci *de facto* a že hovoří s opovržením o dalších ruských politických stranách a zdůrazňuje sílu a relativní stabilitu Leninovy vlády, jakož i potřebu připojení Ukrajiny k Rusku.[47] Tato Masarykova soukromá a veřejná prohlášení problematizovala myšlenku rozdělení Rakousko-Uherska a zřízení jím vedeného samostatného československého státu nejen ve Francii, ale i ve Velké Británii.

Dne 27. dubna 1918 Masaryk napsal dopis Setonovi-Watsonovi. Vyjádřil v něm uspokojení, že čeští vojáci mohou cestovat nejen přes Sibiř, ale i přes Archangelsk a Murmansk; „ukazuje se, že lze dosáhnout dohody s bolševiky". V roce 1943 se Seton-Watson vyjádřil k tomuto listu i tokijskému memorandu takto: „Za situace, jaká panovala v květnu 1918, byl tento dopis a memorandum příliš silnou kávou pro jeho přátele v Londýně, a tím více pro oficiální svět, jemuž byly určeny."[48] Ačkoli před Masarykovým odjezdem z Ruska mu Voska poslal několik telegramů oznamujících, že Crane „připravil vše pro setkání s naším prezidentem" Wilsonem, Wilson Masaryka po jeho příjezdu do Washingtonu nepřijal.

Charles Crane a jeho syn Richard, tajemník ministra zahraničních věcí Lansinga, vskutku naléhavě doporučovali prezidentovi Masarykovu audienci. Crane ho přitom vychvaloval jako „nejmoudřejšího a nejvlivnějšího Slovana dneška". Věřil, že „jedině Slovan takového formátu může plně pochopit a sjednotit to, oč se prezident pokouší".[49] Ale v květnu 1918 prezident Wilson neměl zájem naslouchat radám Masaryka, jak uznat *de facto* Leninův režim v Rusku.

V polovině května 1918 předalo ministerstvo zahraničních věcí prezidentu Wilsonovi obsáhlou zprávu amerického vojenského atašé v Rusku (ve Vologdě), datovanou 10. května. Zpráva podávala detail-

ní popis růstu československé armády a vypovídala o tom, jak čeští váleční zajatci dávají navzdory tlaku bolševické vlády přednost vstupu do legií před rudou gardou. Hlavní informací však bylo, že ruská odbočka Národní rady nedovolí použití žádné z českých vojenských jednotek pro střežení železnic a se vší pravděpodobností ani pro případ vojenské intervence, pokud o to Rusko výslovně nepožádá.[50] Zpráva naznačovala, že americká vláda zvažuje možnost použít Čechy jako policii na ruských železnicích. Hlavním zastáncem tohoto plánu byl Butler J. Wright, první tajemník americké ambasády v Rusku. Věřil, že mezispojenecké síly o síle 60 000 mužů (po 20 000 Američanech, Češích a Japoncích) mohou kontrolovat rozhodující železnice v Rusku. Americký velvyslanec v Japonsku Morris věděl o Wrightově plánu intervence, v němž byla byla Čechům přiřknuta role „udržovat komunikační linky na Sibiři otevřené". Masarykovo odmítnutí účasti na takové intervenci muselo zklamat prezidenta Wilsona, který zjevně považoval plán na použití Čechů jako železniční policie a tedy síly kontrolující hlavní komunikační a dopravní tahy za prospěšný.

Navzdory celkově pozitivnímu postoji USA k národně osvobozeneckým hnutím v Rakousko-Uhersku byl Masaryk ve Washingtonu přijat chladně, a to kvůli svému vztahu k bolševickému režimu. Americké ministerstvo zahraničních věcí dostávalo zprávy z Evropy a Ruska, v nichž se československá armáda i domácí odboj ukazovaly ve velice příznivém světle. Počátkem května 1918 napsal americký velvyslanec v Itálii Nelson Page ministru zahraničních věcí o římském Kongresu utlačovaných národností a důležitosti českých vojáků v Itálii. Doporučil americké vládě veřejně podpořit československé hnutí za nezávislost. Dne 7. května 1918 Page informoval o československo-italské dohodě z 21. dubna 1918 s tím, že podle dostupných informací se Anglie chystá uzavřít podobnou dohodu.[51] Americký velvyslanec ve Švýcarsku zaslal 13. května telegram plukovníku Houseovi (dostal jej 15. května), v němž navrhoval využít momentální politickou krizi v Rakousko-Uhersku k poskytnutí podpory tamním utlačovaným národnostem, jež žádaly svobodu. Rakouský císař měl spoustu času něco v této věci udělat; bylo by proto politicky správné přidat se ke Spojencům a přispět k rozbití Rakousko-Uherska. Taková politika by přinesla větší úspěch. Zdálo se, že dozrál čas zařadit Rakousko-Uhersko do téže kategorie jako Německo a zahájit tažení proti těmto nezodpovědným vládám.[52]

Masaryk se 16. května zúčastnil večeře v domě Richarda C. Cranea, syna Charlese R. Cranea, jehož znal z doby před válkou a který pracoval na ministerstvu zahraničních věcí (po válce se stal prvním americkým vyslancem v Československu). Mezi přítomnými se nacházelo několik vládních úředníků : Butler Wright, Joseph Grew, Julius Lay, Basil Miles a Breckinridge Long, třetí asistent ministra zahraničních věcí. Ve svém memorandu o konverzaci Breckinridge Long zachytil Masarykovy náhledy na situaci v Rusku.[53] Masaryk myslil, že Rusové nemohou podniknout ofenzívu proti Němcům a že Němci ze dvou důvodů nevstoupí ani do Petrohradu, ani do Moskvy: „Za prvé proto, že jsou to politická střediska, čímž by vznikla politická opozice kvůli příliš křiklavému porušení brest-litevské smlouvy. Za druhé, kdyby se zmocnili kteréhokoli z těchto měst nebo jich obou, měli by odpovědnost za výživu a zásobování tamějšího obyvatelstva, a dostáti tomuto závazku by nebyli schopni." Nedostatek potravin a problém se zásobováním obyvatelstva nevyřeší ani bolševici, ani Němci. „A Německo může jen těžit z nepřátelství obyvatelstva vůči bolševikům." (Zde Masaryk předpokládá, co chce dokázat: opoziční postoj vůči bolševikům by prospěl Německu, a proto je správná jeho politika neutrality.)

Masaryk považoval „snahy po samostatnosti, projevující se v různých částech ruské říše, za nadějné symptomy, ale... je málo naděje, že by bylo možno přiměti tato nezávislá hnutí ke spolupráci... rudá armáda způsobuje bolševikům mnoho starostí [*sic*]... lidé v ostatních částech Evropy a zde nepřiznávají bolševikům žádné skutečné schopnosti a upírají, že by byla v bolševictví opravdová myšlenka a skutečná idea". Dále řekl, že „rudou gardu tvoří divocí anarchisté, kteří hrají komedii pod pláštíkem bolševictví a poškozují celé hnutí...", že „Rusové jsou jednotni v jediné věci, to jest, ve snaze utvořiti nezávislou vládu. Avšak k tomuto utvoření jsou v každé oblasti jiné zájmy a důvody". Přirovnal Rusko k velké nemocnici, kde je spousta pacientů. (Nezávislá hnutí tedy srovnával s pacienty.) V této nemocnici vedoucí muž by předpisoval všem tentýž lék. V pondělí pro každého chinin, v úterý zase pro všechny stejně nějakou jinou medicínu.

Předchozí tvrzení prozrazuje intenzívní Masarykův zájem o Platóna. Ve spise *Republika* přirovnává řecký filosof „filosofa krále" k lékaři a národ k pacientům. Ale ruská hnutí za nezávislost mohou být stěží srovnávána s nemocnými ve špitále, kteří jsou ochotni brát léky, pře-

depisované neexistujícím „vedoucím mužem". Obě analogie - Platónova i Masarykova - jsou ale především falešné.

Podle Longova memoranda o konverzaci Masaryk „se zvláště zajímá o rozšiřování propagandy mezi Čecho-Slovany [*sic*] a jejich podněcování k revoluci proti Rakousku". Ale Longovi se tento plán „zdál nepraktickým". Píše, že „propaganda nezmůže mnoho, zejména ne pod silně centralistickou vládou, kde většina mužů je v armádě, leda by za ní stála nějaká síla a dostalo se jí jistého důrazu vojenskou pomocí. Propaganda sama o sobě nemůže škodit, ale také nevede k žádným očividným výsledkům".[54]

Breckinridge Long, který se musel zabývat konkrétními problémy spojenými s vedením války a situací v Rusku, se zajímal o české jednotky, ne o Masarykovo propagandistické schéma. Boris Miles informoval 21. května Longa, že podal ministru zahraničních věcí memorandum o Semenovově hnutí na Dálném východě. Pokud se americká vláda rozhodne k podpoře Semenova, bylo by nejužitečnější využít československé oddíly, z nichž 6 000 mužů je již ve Vladivostoku, 40 000 se připravuje k odjezdu do Archangelska a navíc je organizováno dalších 50 000. (Masaryk se stavěl proti jakékoli spolupráci se Semenovem, Děnikinem, Alexejevem nebo s jinou protibolševickou skupinou. Čísla, jež Miles obdržel ze zdrojů blízkých Masarykovi, byla silně nadsazená a tvrzení, že většina jednotek je připravena k cestě do Archangelska, bylo nepřesné.) Miles doporučil, aby některé československé jednotky byly převzaty americkou vládou a podřízeny americkým důstojníkům. Plukovník Emerson a tři jeho pomocníci odjeli 19. května z Vladivostoku do Vologdy „na porady s panem Francisem o tom, může-li být něco učiněno pro dráhy v evropském Rusku. Pan Stevens asi se stem inženýrů pracuje na čínské východní dráze. Zbytek oddílu amerických železničních inženýrů - 80 mužů - jest v Nagasaki, kde očekávají, jak se věci vyvinou".[55] Toto memorandum ukazuje, že existovala americká alternativa k Brity prosazovanému návrhu na japonskou okupaci ruských železnic: plán, který předpokládal, že na ruských železnicích by operovali američtí inženýři s pomocí československých jednotek.

Nehledě na Masarykův negativní postoj k jakékoli české účasti na spojenecké intervenci v Rusku, Spojenci se nadále zajímali o československé legie a hnutí za nezávislost v Rakousko-Uhersku. Jako doplnění své depeše ze 13. května doporučil americký velvyslanec ve Švýcar-

sku dne 23. května 1918, aby Spojené státy veřejně podpořily hnutí za nezávislost v Rakousko-Uhersku, včetně českého.[56] Srbský vyslanec ve Washingtonu Lubo Mihajlovič předal 28. května, u příležitosti nadcházejícího 4. výročí vyhlášení války Srbsku Rakousko-Uherskem, ministru zahraničních věcí memorandum se žádostí, aby Spojené státy veřejně uznaly právo rakousko-uherských národů na národní sebeurčení. Toto formální uznání jejich požadavku by podle memoranda sehrálo velice významnou roli při pokračování války. Mihajlovič vyzval ke sjednocení všech Jihoslovanů v jednom státě, ustavení nezávislého českého a polského státu a rozdělení Rakousko-Uherska, což je hlavní podmínkou trvalého míru.[57] Snahy utlačovaných národů získat americké uznání byly odměněny 29. května 1918, když ministr zahraničních věcí USA Lansing veřejně konstatoval, že „průběh kongresu utlačovaných rakousko-uherských národů, jenž se konal v dubnu v Římě, byl sledován vládou Spojených států s velkým zájmem; nacionální aspirace Čecho-Slováků a Jihoslovanů na svobodu mají nejupřímnější sympatie této vlády".[58] Ačkoli Lansingovo prohlášení vůdce zahraničních hnutí za nezávislost plně neuspokojilo, což mu dali najevo, podpořily jej společnou deklarací ze 3. června 1918 Anglie, Francie a Itálie.[59]

Lansing Masaryka nepřijal až do dne, kdy evropské noviny přinesly senzační zprávy o povstání československé armády proti bolševikům (3. června 1918, v týž den, kdy britská vláda naznačila ochotu uznat Česko-slovenskou národní radu, o čemž již předtím informovala amerického ministra zahraničních věcí). Skutečnost, že Masaryk musel měsíc čekat na audienci, navzdory svým skvělým kontaktům na ministerstvo zahraničních věcí a mnoha intervencím v jeho prospěch ze strany veřejně známých osobností Spojených států,[60] byla se vší pravděpodobností zapříčiněna „nepříznivě naladěným tiskem" a „chladným přijetím", jehož se mu ve Spojených státech dostalo kvůli jeho názorům na situaci v Rusku a kategorickému odmítání návrhů na ozbrojenou intervenci. Masaryk veřejně i soukromě opakoval, co uvedl v „soukromém a důvěrném" tokijském memorandu pro prezidenta Wilsona, v jehož důsledku úředník ministerstva zahraničních věcí, který udělil Masarykovi povolení k příjezdu do Spojených států, uvedl do příslušné povolovací nóty, že si český vůdce „přeje navštíviti Washington v zájmu ruské bolševické vlády". Týž úředník později informoval o příjezdu „profesora Masaryka alias Marsdena od bolševic-

ké vlády v Rusku".[61] Veškerá Masarykova prohlášení pro tisk, vyzývající ke spolupráci se sovětskou vládou, byla oficiálním Washingtonem přijímána s rozpaky a odmítavě.

Když 27. května 1918 všechny americké noviny přinesly zprávu o prohlášení lorda Cecila, že britská vláda nehodlá uznat bolševický ruský režim, *The New York Times*[62] přinesly rozhovor, ve kterém profesor Masaryk zdůraznil potřebu spolupráce mezi Spojenci a bolševiky. Tytéž noviny otiskly o den dříve článek o Masarykově práci a československém zahraničním odboji. Obsahoval Masarykovo vyhlášení, podle něhož bylo hlavním problémem Čechoslováků dopravit legie z Ruska do Francie. Masaryk si přál, aby armáda cestovala do Francie přes Spojené státy, což by mělo vliv na americké Čechy. Kvůli jeho probolševickým postojům ho po příjezdu do Bostonu místní deníky zcela ignorovaly.

Navzdory Masarykově politice neutrality se československá armáda v Rusku sama koncem května 1918 ocitla - nedobrovolně a náhodně - v roli intervenční síly. Vedena pudem sebezáchovy odepřela poslušnost Masarykem jmenovanému politickému představiteli Maxovi, odmítla Masarykovy pokyny k udržení přísné neutrality a vzbouřila se proti bolševikům. Zprávy o jejich akci vyvolaly ve spojeneckých zemích senzaci; Čechům se náhle dostalo obrovské pozitivní publicity. *New York Times* přinesly 3. června 1918 depeši agentury Associated Press s datem 2. června, že spiknutí proti bolševickému režimu se rozšířilo po celém Rusku a že československé oddíly „se prý zmocnily důležité železniční křižovatky a tratí". V domnění, že revolta československé armády by mohla mít dalekosáhlé důsledky, přijal Lansing 3. června 1918 Masaryka. Ministerstvo zahraničních věcí zvažovalo Wrightův plán na použití Čechů jako policejní síly ke střežení ruských železnic a udržování otevřených komunikačních tras mezi Ruskem a Vladivostokem.[63] Ale Masaryk řekl Lansingovi 3. června stejně jako při příštích diskusích, že Češi si nepřejí bojovat proti Rusům včetně bolševiků. Naléhavě žádal, aby Spojené státy pomohly s transportem československého armádního sboru z Ruska do Francie.[64] Masaryk zjevně nepochopil, že československé jednotky se již octly v boji na život a na smrt s bolševiky a že pro ně již neexistovala cesta zpět. Ani nevěděl, že o dva měsíce dříve dva američtí zástupci v Rusku označili přepravu československých legií do Francie za maření času, peněz a tonáže.[65] Nenapadlo ho, že Spojenci by mohli

mít vlastní důvody pro neposkytnutí lodí k převozu vojáků do Francie a že by mohli předvídat širší využití Čechů v Rusku. Zatímco Lansing se usilovně zabýval otázkou spojenecké intervence v Rusku, Masaryk ho žádal, aby poskytl legionářům lodě a převezl alespoň dva pluky napříč Spojenými státy, což by „nadchlo naše lidi zde".[66]

Masarykův protiintervenční postoj, který byl - ať oprávněně či nikoli - mnohými vykládán jako výraz jeho probolševické orientace - možná pozdržel americké uznání Národní rady. Lansing ve svém memorandu pro prezidenta ze 30. května 1918 uvedl, že je žádoucí rozčlenit Rakousko-Uhersko mezi národnosti, z nichž se skládá.[67] Vojenská dohoda mezi Rakousko-Uherskem a Německem z 12. května 1918 podřizuje podle zpravodajů veškerou vojenskou organizaci Rakousko-Uherska na dvacet let pod německou kontrolu. Podrobení se rakouského císaře a jeho cesta do německého hlavního stanu s cílem demonstrovat loajalitu k Německu vyloučily „jakoukoli možnost oddělení obou monarchií". Jestliže bude Rakousku povoleno udržet si dosavadní územní rozsah, „německý císař bude ovládat miliony lidí krajně nepřátelských k Němcům, kteří budou takto porobeni". Jestliže podle Lansinga císař Karel I. „ukázal, že separátní mír je ztracen a stal se německým vazalem, je nutná revize dosavadní politiky. Od tohoto okamžiku Rakousko-Uhersko ztratilo právo na existenci jako říše, zahrnující utlačované národy". Z hlediska tohoto nového vývoje se ministrovi zdálo, že „Rakousko-Uhersko musí být jako říše v podstatě vymazáno. Mělo by být rozděleno mezi národnosti v něm žijící. Jako velmoc by už nemělo existovat. Poláci, Češi a další národy, toužící po samostatnosti a nenávidějící každou cizí nadvládu, nesmějí být uvrženi do pruského jařma tím, že zůstanou provinciemi Rakousko-Uherska. Bylo by zločinem je k tomu nutit a bylo by pošetilostí, kdyby to svět dovolil." Lansing se domníval, že Spojené státy by měly „všemi způsoby podporovat národní tužby těchto národů". V případě potřeby by „byl dokonce pro to slíbit jim samostatnost, až budou Centrální mocnosti poraženy, jestliže to mezi nimi vyvolá vzpouru proti Německem ovládanému Rakousko-Uhersku". Zatímco toto memorandum se vyslovovalo pro veřejné oznámení nové politiky vůči rakousko-uherské monarchii, v oficiálních deklaracích byl Lansing nadále opatrný, čekaje na prezidentovo rozhodnutí. O nové politice se dokonce nezmínil ani Masarykovi při jeho audienci 3. června, přičemž jej Masarykovy argumenty zjevně nijak neovlivnily.

Ve druhé polovině května 1918 klesla Masarykova popularita u washingtonských úřadů na nejnižší možnou úroveň; uprostřed června začala šplhat až do nebes. Tisk všech spojeneckých zemí přinášel v průběhu června zprávy o nových úspěších československé armády v Rusku a na Sibiři. *The New York Times* a *The New York Herald Tribune* vyzvaly k vytvoření ruské armády, jež osvobodí Rusko od germánského jha a rudého teroru. *The New York Times* z 9. června 1918 naléhavě vyzval k obnovení Ruska s pomocí dohodových sil, jež by staly jádrem ruské armády. *Washington Post* 11. června napsal, že spřátelení Rusové volají po vytvoření „shromaždiště" jako centra, kolem něhož by mohly být organizováni rozptýlení ruští vojáci, aby se mohli postavit proti bolševické vládě, jež byla pod německým vlivem. Velvyslanec Page napsal z Říma 28. května 1918 dopis v podobném duchu, který se dostal Lansingovi na stůl 13. června.[68] Ruský velvyslanec ve Washingtonu řekl 7. června Breckinridge Longovi, že přes Masarykovo prohlášení, že Češi nebudou na ruské půdě bojovat proti žádné části ruského obyvatelstva, čeští vojáci se nakonec postaví bolševikům na odpor. Mohli by poté být použiti jako vojenská expedice k eliminaci bolševického vlivu a - pod vedením Spojenců - k obnovení pořádku v Rusku.[69] Dne 8. června Lansing obdržel memorandum z britského velvyslanectví, že Balfour je připraven uznat československou armádu jako spojeneckou sílu, bojující v zájmu Dohody. Britská vláda byla také připravena uznat Národní radu stejným způsobem, jak to učinily francouzská a italská vláda, jsouc ochotna poskytnout jí tatáž práva, jež byla dříve přiznána Polskému národnímu výboru.[70]

The New York Times publikoval 9. června dva články upozorňující na nebezpečí německého vlivu v Rusku, v nichž se tvrdilo, že válka bude v Rusku buď vyhrána, nebo ztracena. Kromě toho od 3. června 1918 všechny americké noviny přinášely zprávy o úspěších československých legií v Rusku, vyzdvihujíce statečnost malé skupiny, jež tolik dokázala. *The New York Herald* přinesl obrázek malého československého rytíře s vytaseným mečem, který vyvádí ruského obra z nebezpečí.[71] *The Washington Sunday* napsal 16. června, že česká vítězství by mohla znamenat počátek nové éry v Rusku; týž den *Chicago Herald Examiner* zdůraznil, že úspěch Čechoslováků vyřešil problém Spojenců a že jejich vítězství přinášejí dlouho očekávanou možnost pro nepřátele Německa v Rusku. *The New York Times* citoval 19. června článek z *Echo de Paris*, jenž radil francouzské vládě využít

český úspěch na Sibiři k zahájení dlouho očekávané intervence v Rusku. *The New York Times* v redakčním komentáři vytkl americké vládě, že nedoceňuje význam české vojenské akce v Rusku. Tvrdil, že Češi se mohou stát jádrem odporu proti bolševikům. *Washington Post* - referuje o tom, jak Češi otřásli bolševickou vládou na Sibiři - napsal 19. června, že nová ruská vláda má podporu československé armády. Tytéž noviny přinesly 16. června prohlášení generála Berthelota, jenž přijel do Washingtonu získat prezidenta Wilsona pro spojeneckou intervenci v Rusku. Generál řekl, že pouze vojenská intervence Dohody zachrání Rusko před německým obklíčením. Podle jeho slov „ti, kdož podporují bolševiky, pomáhají německé říši. Intervence je jedinou nadějí".[72]

V důvěrném memorandu pro prezidenta z 12. června 1918[73] Lansing napsal: „Při řešení otázky intervence v Rusku, kterou prosazují Velká Británie a Francie, závisí politické rozhodnutí, založené na předpokladu, že pouze expedice za účasti Spojených států, spojeneckých národů a Japonska by byla přijatelná pro Rusy..., předně na schopnosti přepravit vojsko." Lansing po zjištění stavu japonského a amerického loďstva konstatoval, že „nejsou k dispozici lodi pro transport vojáků přes Pacifik". Za dané situace neviděl „důvod schvalovat jako prozíravou intervenci přes Vladivostok. Co se týká intervence přes severní přístavy Murmansk, Archangelsk nebo oba, kloním se k tomu, co si přeje Foch". Jakmile bude dosaženo početní převahy vojska ve Francii, pak „bude záhodno učinit politické rozhodnutí". Lansing dodal, že vycházel z premisy, že „by bylo hrubou chybou Japonska podniknout expedici na vlastní pěst".

„*Pokud Čecho-Slováci nebudou ochotni čelit Rusům, kteří se spojují s Němci*, je tu pouze jediný způsob, jak zabránit proniknutí Němců na Sibiř, a to s pomocí určité formy mírové podpory prostřednictvím komise reprezentující obchodní, zemědělské, pracovní, finanční a sociální aktivity." (Je třeba zdůraznit, že Češi již od 25. května 1918 bojovali proti bolševikům.) „Domnívám se," psal Lansing, „že určená skupina Američanů jdoucí Rusům na pomoc přes Vladivostok, by účinně napomohla udržet alespoň sibiřské obyvatelstvo mimo dosah německé nadvlády. Vyžadovalo by to *mezinárodní policejní sílu* [zdůrazněno J. K.] k ochraně komise, ale nemyslím, že by musela být velká nebo že by narazila na odpor."

„V současnosti vidím, že je to *jediný praktický plán* [zdůrazněno J. K.], a ten předložím prezidentovi."

Zde se zaprvé ukazuje, že uplatnění „praktického plánu" americké vlády vyžadovalo „mezinárodní policejní sílu k ochraně komise", jež by pomáhala Rusům; a zadruhé, že pokud Čechoslováci budou ochotni „čelit Rusům, kteří se připojí k Němcům", jak to už učinili, nastane v Rusku nová situace a bude muset být přijato nové rozhodnutí ohledně intervence. Jedinou překážku představoval Masaryk, který se nedal ovlivnit zprávami tisku a houževnatě lpěl na neutralitě, trval na přepravě československých jednotek ze Sibiře do Francie (ačkoli lodě nebyly po ruce) a vyzýval Spojence k uznání bolševiků jako vlády *de facto* v Rusku. Masaryk nevěděl, že Wilsonova vláda 19. února 1918, tedy ještě před březnovým podpisem brestlitevské mírové smlouvy, vyloučila možnost poskytnout bolševické vládě materiální a finanční pomoc pro případ, že se rozhodne hájit Rusko proti německé agresi. Navíc 23. února 1918 Lansing řekl svému asistentu Breckinridgovi, že bolševici koneckonců ohrožují americkou bezpečnost mnohem více než Německo, protože bolševismus odmítá jak národnost, tak soukromé vlastnictví a ohrožuje Ameriku revolucí. Den předtím Wilson s Lansingem rozhodli, že americká vláda neuzná Leninův režim ani s ním nebude vyjednávat, a to ani na bázi válečného oportunismu.[74]

Od svého příjezdu do Spojených států Masaryk toužil po setkání s prezidentem Wilsonem, jenž se však zdráhal ho přijmout; nepomáhaly mnohé intervence v Masarykův prospěch, např. ze strany francouzského velvyslance Jusseranda, Cranea (dokonce opakované) a člena kongresu Adolpha J. Sabatha z Chicaga. Sabath, který pocházel z Čech, poradil Masarykovi, jak si získat prezidentovu přízeň. Věděl, že Wilson odmítal jednostrannou japonskou intervenci, zato však podporoval použití československých jednotek v Rusku a na Sibiři pro policejní účely. Jednalo se o střežení Transsibiřské magistrály a udržování pořádku na Dálném východě, kde - zvláště ve Vladivostoku - byla uskladněno veliké množství válečného materiálu zaslaného do Ruska Spojenými státy, jež ovšem dosud nebylo zaplaceno.[75] V neděli 16. června 1918, když Sabath psal prezidentovi žádost o přijetí Masaryka, přinesl *Washington Post* na první stránce článek s podtitulkem *Češi ovládají Sibiř.* O dva dny později, 18. června, otiskl *New York Times* pod titulky *Češi rozšiřují své sibiřské úspěchy* a *Bývalí rakouští zajatci kontrolují železnici v délce 1 250 mil* telegram z Londýna datovaný 15. června, podle něhož Češi, když „obsadili Samaru na

Volze", pokračují ve svém postupu. Masaryk ve svých pamětech připouští, že to byla sibiřská „anabáze" legií, jež „připoutala" pozornost prezidenta Wilsona a „probudila v něm dobrou vůli".[76] A tak 19. června 1918, po šesti týdnech čekání, byl Masaryk konečně přijat americkým prezidentem.

Dle svých pamětí Masaryk diskutoval s Wilsonem kromě jiného o potřebě rozdělit Rakousko-Uhersko, o Clemenceauově odhalení rakouských mírových pokusů a také o rakouské odpovědnosti za válku.[77] Masaryk také prezidenta požádal o pomoc při převozu československých vojáků z Ruska do Francie s odůvodněním, že budou tou nejlepší protirakouskou propagandou mezi neněmeckými a nemaďarskými národy Rakouska. Historikové Antonín S. Kalina a Viktor S. Mamatey si povšimli, že Masarykovy paměti nepřesně popisují setkání s Wilsonem; Masaryk smíchal obsah dvou rozhovorů, z nichž druhý se uskutečnil teprve 11. září 1918, tedy o téměř tři měsíce později.[78] Jak se ukázalo, mezi Masarykem a prezidentem nenastala v otázce intervence v Rusku shoda, a proto den jejich prvního setkání je možná rozhodujícím pro dějiny ruské občanské války.

Masarykovy vlastní rukopisné poznámky a strojopisný záznam o tomto setkání s prezidentem ukazují,[79] že Wilson byl především zaujat otázkou pomoci Rusku. Vysvětlil Masarykovi plán japonské intervence a „jejího významu pro Rusko", přičemž bezpochyby dal najevo svůj nesouhlas s vysláním velké japonské armády do Ruska. Wilsonův hlavní zájem nespočíval v Rakousko-Uhersku, nýbrž v československé armádě a jejím využití při obnovení pořádku v Rusku. Masarykův zápis ze setkání ukazuje, že prezident při konverzaci několikrát použil pojem „jádro"; toto slovo naznačuje, že prezident řekl Masarykovi o plánu, zastávaném některými americkými diplomaty a Lansingem. Tento plán předpokládal, že se československá armáda stane jádrem, kolem něhož by mohla být vybudována protibolševická a prospojenecká armáda z Rusů a jiných Slovanů v Rusku. Ale Masaryk řekl Wilsonovi, že s plánem nesouhlasí, protože neví, co by taková „malá intervence", zahrnující nějakých 50 000 až 100 000 vojáků, mohla způsobit. Masaryk odmítl myšlenku, že by československé vojenské oddíly mohly představovat jádro spojeneckých sil v Rusku a obsadit Transsibiřskou magistrálu.[80] Trval naopak na jejich převozu do Francie. Netřeba připomínat, že bez Masarykovy spolupráce nebyl Wilsonův plán uskutečnitelný. Ve svých poznámkách si Masaryk an-

glicky poznamenal: „Vskutku - nikdy jsem nedostal více informací." To ukazuje, že Masaryk nevěděl, co se děje ve spojeneckých diplomatických kruzích a že jeho myšlení se ubíralo jiným směrem než úvahy dohodových státníků.

Masaryk byl však „příznivě nakloněn obnovení války proti Německu s pomocí celé japonské armády", nebo - jak se uvádí v rukopisném záznamu - je „válka Japonska proti Něm[ecku]. Ale obtíže: Hlavní - jak zaplatit Japonce? To si musí Spojenci uvědomit." Záznam naznačuje Wilsonovu odpověď, že Spojenci by financovali masívní japonskou intervenci, již předpokládal Masaryk. Ale podle Masaryka „to nestačí, Japonci by snad chtěli území".

Masarykovy poznámky, útržkovitá směs českých a anglických frází, jsou srozumitelné pouze tehdy, zná-li člověk Masarykovy názory na otázku japonské intervence v Rusku, jak jsou zachyceny ve zprávě z 1. září 1917, napsané z Petrohradu W. Somersetem Maughamem.[81] Tehdy Masaryk navrhl, aby Spojenci poslali do Ruska „japonskou armádu s nejméně 300 000 muži", za účelem „obnovení morálky [*sic*] ruských jednotek". Protože Masaryk se vrátil k myšlence vyslat do Ruska velkou japonskou armádu při své druhé audienci u Wilsona 11. září 1918, poté ji obhajoval ve svém oficiálním komuniké a znovu se o ní veřejně vyjádřil v únoru 1919, logicky z toho vyplývá, že také během prvního přijetí u Wilsona Masaryk navrhl vyslat do Ruska japonskou armádu, aby bojovala proti „Německu". Ale Wilson 19. června 1918 namítl, že „ví, že Japonci mají jen 250 000 vojáků a stejný počet rezerv," a že „milion by sotva shromáždili".[82]

Ačkoli při přijetí 19. června Masaryk navrhl vyslat do Ruska japonskou armádu, požádal také prezidenta o poskytnutí lodí pro transport československých vojáků ze Sibiře do Francie. Tutéž žádost opakoval o šest dní později Lansingovi. Wilson litoval, že nemůže Masarykovi vyhovět a přijetí skončilo prezidentovou poznámkou, že se cítí být vázán Spojenci. „Foch je voj[enským] vůdcem a tudíž se mu podřizuje", čteme v Masarykově poznámce.

Jak řekl Richard Crane Gordonu Auchinclossovi, zeti plukovníka Housea a poradci na ministerstvu zahraničních věcí, Wilson Masarykovi sdělil, že „má plán na koordinaci činnosti Červeného kříže, který zajišťuje v Rusku výměnný obchod a že zamýšlí podřídit Červený kříž jedinému člověku, jenž nebude obchodníkem". Auchincloss usoudil, že prezident se rozhodl přijmout návrh obsažený v dopise ministra za-

hraničních věcí, který on sám připravil. Jeho jediným přáním bylo, aby si „pospíšil a jednal".[83]

Wilsonův plán se pravděpodobně vyvinul z několika návrhů, které mu byly dříve předloženy. Již 11. března 1918 Wiseman v memorandu plukovníku Houseovi radil, aby Spojené státy vyslaly do Vladivostoku a Murmanska výbor složený z Červeného kříže, sdružení YMCA, propagačních a vojenských náborových jednotek, jež by pomáhaly Rusům organizovat jejich odpor proti Němcům. V rozhovoru 30. května Wilson řekl Wisemanovi, že „jeho představou je poslat do Ruska civilní výbor složený z Britů, Francouzů a Američanů, který by pomáhal organizovat železnice a dodávky potravin a - protože měna je bezcenná - organizovat systém výměnného obchodu. Poslal by takové mise do Vladivostoku a Murmanska".[84] Výbor, který byl jmenován v květnu ředitelem válečné obchodní rady a pověřen přípravou zprávy o Rusku, předložil 5. června 1918 své poznatky o ruských podmínkách a doporučil způsoby, jak navodit užší a přátelštější vztahy mezi oběma zeměmi a čelit německým obchodním aktivitám v Rusku. Zpráva obsahovala několik zvláštních doporučení, z nichž hlavní byla, aby prezident jmenoval komisaře, který „bude v budoucnu řídit veškeré záležitosti týkající se Ruska". Komisař bude mít k dispozici a ke konzultaci misi, složenou z různých odborníků. Tato mise „by se ihned odebrala do Vladivostoku a zahájila východní Sibiří postup na západ, přičemž by vytvořila organizaci pro distribuci a výměnu domácí produkce všech těch výrobků, které Rusové nejnaléhavěji potřebují". Zpráva dále sdělovala, že „tato organizace by se opírala o Transsibiřskou magistrálu, postupujíc západním směrem po železnici tak rychle, jak se země bude moci organizovat".[85]

Auchincloss po rozhovoru s několika představiteli Demokratické strany a plukovníkem Housem a po diskusi s Herbertem Howerem, jenž řídil úřad pro zásobování potravinami, napsal 13. června dopis o sibiřské situaci, který Lansing podepsal a poslal prezidentovi. Byly v něm učiněny dva zvláštní návrhy: 1) „vytvoření výboru pro pomoc Rusku" a 2) oznámení prezidenta, které podá „světu hmatatelný důkaz, že Spojené státy hodlají stát při Rusku a pomoci ruskému národu v situaci, v níž se nachází". Dopis končil sdělením, že „ozbrojená intervence k ochraně humanitární práce komise by byla mnohem více žádoucí než ozbrojená intervence před zahájením práce komise".[86] Auchincloss požádal paní Wilsonovou, aby „řekla prezidentovi, že

plukovník House plně souhlasí s návrhem učiněným v dopise". Auchincloss vyjádřil politování, že prezident nejedná podle tohoto návrhu. [87] Protože Češi již kontrolovali většinu Transsibiřské magistrály, bylo by možno plán snadno prosadit, kdyby Masaryk neodmítal spolupráci.

Masarykovy a Benešovy názory na tuto věc nesdíleli všichni vedoucí představitelé zahraničního odboje. Štefánik vyslovil během návštěvy Itálie v únoru 1918 nesouhlas s Masarykovým postupem v Rusku. Chtěl dokonce jet do Ruska a vzít armádu „do vlastních rukou". Když v dubnu došla do Francie zpráva o Masarykově tokijském memorandu pro prezidenta Wilsona, Štefánik opět odmítl Masarykovo jednání.[88]

V červnu 1918 se objevil nesouhlas s Masarykovou politikou mezi jinými u Lva Borského ze státoprávně pokrokové strany, jejíž předválečný program vyzýval k vytvoření samostatného, suverénního státu. Borský, který přijel do exilu v lednu 1918, považoval ze dvou důvodů transport jednotek do Francie za zásadní chybu: 1) po převozu do Francie by jednotky nemohly sehrát hlavní roli tak, jako kdyby zůstaly na Sibiři; 2) čeští politici měli přihlížet k tomu, že armáda by tak byla mimo dosah Spojenců, kteří by ji nemohli na konci války odzbrojit. Armáda měla být v takové situaci, aby mohla nezávislost státu vynutit vojenskou akcí. Když Borský probíral tuto otázku s Benešem a protestoval proti převozu armády, Beneš uvedl, že on i Masaryk chtějí mít co nejdříve ve Francii co možná největší armádu. Borský navrhl, aby Beneš oficiálně žádal potřebnou tonáž, ale ve skutečnosti odkládal transport, jak to jen půjde dlouho.[89] Beneš odmítl Borského taktiku, ten si ale nedělal iluze o motivech a cílech vůdců zahraničního odboje.

Ačkoli Beneš s Masarykem měli stejné zájmy a tytéž názory na mnoho věcí, Beneš byl pružnější a byl ochoten ustoupit Britům a Francouzům v záležitosti rozmístění československých jednotek v Rusku. Avšak ještě 28. července 1918 napsal z Paříže Masarykovi do Ameriky: „Ohledně 'intervence' v Rusku: Francie chce poslat tam Janina a s ním Štefánika, aby naše vojsko skonsolidovali, zorganisovali a prováděli věc intervenci systematicky. Zdá se mi, že Janin skutečně by mohl udělat velice mnoho, a jako generalissimo náš bude mít zájem co nejvíc udělat a co nejvíc vojáků našich pro Francii zachovat. Zde dohodnuto, že naši zůstávají v Sibiři jen provisorně, dokud ne-

budou nahrazeni jinými vojáky nebo dokud se neukáže hned možnost je přepravit. Ostatně rozhodnuto, že jakmile Janin tam dojde, hned po částech posílat začne. Myslím, že to je jedině správné a nyní jedině možno. My to vyhrajeme ovšem jen na evropském bojišti speciálně ve Francii. Budeme-li míti aspoň 20 000-25 000 našich vojáků zde, docílíme politicky všeho, co budeme chtít [to jest Masaryk a Beneš budou uznáni jako političtí vůdci 'československého národa', a tak dosáhnou svého osobního cíle]. A pak v okamžiku míru, myslím, musíme být s vojskem tam, kde bude Amerika a Francie."[90]

Vojáci však do Francie nikdy nedorazili. Problém jejich transportu vyřešily události v Rusku a československá armáda sama.

Kapitola dvanáctá

POČÁTKY KONFLIKTU MEZI ČESKOSLOVENSKOU ARMÁDOU A BOLŠEVIKY

Sociální program ruské říjnové revoluce neměl přímý dopad na ty, kdož bojovali na domácí frontě za československou samostatnost. Zato však ostře polarizoval československý zahraniční odboj v Rusku.[1] Během roku 1918 nenašli bolševici stoupence a agitátory v českých zemích a na Slovensku; v těchto zemích neexistovali profesionální revolucionáři, kteří by - jak hlásal Lenin - v násilné proletářské revoluci převzali moc. Protihabsburské hnutí v českých zemích bylo vedeno středostavovskými nacionalisty a ani nejbujnější fantazie ho nemůže vydávat za třídní boj dělnictva proti buržoazii. Ostatně i dělníci si osvojili ideu nacionalismu a samostatnosti, spolupracujíce s měšťanskými politickými skupinami a jejich vůdci. Ale v Rusku vedl mocenský nástup bolševiků k rozdělení československého hnutí.

Na jedné straně se politická pravice, reprezentovaná Josefem Dürichem, F. Králem, kapitánem Němečkem a S. Koníčkem, připojila k protibolševickým silám a bojovala společně s bílými proti „ne-ruskému" Leninovu režimu. (Jak je dobře známo, Lenin byl obviněn z toho, že jako německý agent byl vyslán německým generálním štábem do Ruska, aby prováděl pacifistickou propagandu a demoralizoval ruské vojáky na frontě.[2] Uzavřel také mír s Centrálními mocnostmi, a to za ponižujících podmínek pro Rusko.) Na druhé straně stáli levicoví sociální demokraté, kteří převzali program bolševické revoluce a spojili s ní svůj osud. Snili o světové revoluci a přeměně „imperialistické války" na válku tříd, v níž proletáři svrhnou kapitalistic-

ké panství. Ani jedna z obou skupin nebyla velká; většina z těch, kdo podporovali myšlenku československé nezávislosti, následovala Masarykův „neutralistický" kurs. Dodejme, že pravicové živly loajálně setrvaly v rámci odbojového hnutí, aniž nijak systematicky agitovaly mezi legionáři. Naopak radikální levičáci se snažili získávat mezi vojáky své stoupence, přičemž jejich agitace a obstrukce působily československému armádnímu sboru velké problémy. Nakonec se od československého zahraničního odboje úplně oddělili.

Československá komunistická strana byla založena v Rusku ještě před vznikem československého státu a její aktivita předznamenala politickou a třídní stratifikaci v poválečném Československu. Tedy ještě před vznikem nového státu se mezi silami, jež byly původně oddány myšlence jeho vzniku, odehrávala „občanská válka". Konflikt se nejprve rozhořel kvůli Masarykově politice nevměšování. Jablkem sváru mezi československými bolševiky na jedné a většinou odbojového hnutí na druhé straně se nakonec nestala samotná existence státu, ale jeho sociální a hospodářská struktura, jakož i otázka, kdo v něm bude u moci.

S Masarykovým rozhodnutím vyvést co nejdříve československou armádu z Ruska nesouhlasili ti Češi a Slováci v Rusku, kteří milovali tuto slovanskou zemi, jež umožnila zformování jejich vojenských oddílů a v tomto nejkritičtějším okamžiku své historie potřebovala zoufale pomoc. Tito Češi a Slováci věřili, že Masarykova politika „nevměšování" či „nezasahování" do vnitřních ruských záležitostí je chybná morálně i politicky. Jak jsme už uvedli, vůdci donské dobrovolnické armády včetně Alexejeva a Kornilova vyzvali Čechy, aby se připojili k jejich boji proti bolševikům. Poukázali přitom na množství německých a maďarských válečných zajatců, spolupracujících s bolševiky a vstupujících do rudé gardy. Apelovali na vlastenectví Čechů a Slováků, kteří se přihlásili k boji proti německým a rakousko-uherským státním příslušníkům. Doufali, že po porážce Leninovy vlády (která bezprostředně po svém ustavení zahájila mírová jednání s Centrálními mocnostmi a nakonec s nimi uzavřela mír) bude obnovena východní fronta. Věřili také, že československé jednotky by mohly vstoupit do osvobozené vlasti se svými ruskými bratry. Na toto „volání povinnosti" reagovala v lednu 1918 malá skupina silně proruských Čechů, vedená F. Králem a kapitánem Němečkem, vytvořením vojenské jednotky o velikosti roty. Tito muži bojovali po boku dobrovol-

nické armády navzdory Masarykovým protestům a jeho odmítnutí postavit se s československou armádou na stranu bílých.[3] V témže měsíci se někteří čeští váleční zajatci a několik málo členů legií připojili k rudé gardě[4]; reagovali tak na výzvu bolševiků a jejich stoupenců mezi levicovými českými sociálními demokraty, národními sociály a anarchisty.

Toto rozvrstvení mezi Čechy a Slováky v Rusku nevedlo ke konfliktu s bolševiky ihned, ale bylo velmi důležitým faktorem v bojích, jež se odehrály v květnu a červnu 1918. Roztržka mezi Čechoslováky a bolševiky se vyvíjela postupně jako důsledek řetězu událostí z jara 1918. Počátkem března tohoto roku se československé armádní jednotky soustřeďovaly na Ukrajině jako jediné dobře organizované a disciplinované vojenské těleso v celém ruském prostoru. Proto i Trockij, který byl poděšen jak postupem rakouské a německé armády v jižním Rusku, tak možností spojenecké intervence proti bolševické vládě, navrhl francouzskému kapitánu Jacquesovi Sadoulovi a Britu Bruce Lockhartovi možnost použití československých legií proti útočníkům. Uvítal rovněž, že v Murmansku přistály početně nevelké britské síly, jež byly vyslány proti Němcům a Finům, ohrožujícím murmanskou železnici.[5]

Na základě optimistických zpráv od svých agentů v Rusku[6] Spojenci dlouho věřili, že lze obnovit ruskou frontu, zastavit a nebo dokonce zatlačit armády Centrálních mocností. Mezi dohodovými státy stejně jako mezi jejich reprezentanty v Rusku existovaly různé názory, jak tohoto cíle dosáhnout. Někteří spojenečtí diplomaté a členové vojenských misí povzbuzovali protibolševické síly ke svržení Leninovy vlády a obnovení východní fronty. Naopak někteří američtí úřední činitelé a zástupci jiných dohodových států jednali s bolševickými vůdci doufajíce, že je přimějí k zaujetí protiněmeckého postoje a pokračování ve válce. Předpokládali, že kdyby bolševická vláda pokračovala v boji proti Německu a Rakousko-Uhersku, obdržela by podporu Dohody tak jako předtím vláda prozatímní.[7] Velká Británie zprvu upřednostňovala intervenci proti Němcům v naději, že ji bolševici uvítají, zatímco Francie a Japonsko se vyslovovaly pro intervenci namířenou proti bolševikům. Spojené státy odporovaly jakémukoliv zásahu na ruském Dálném východě.[8]

V lednu 1918 spojenečtí diplomaté jednali o vyslání francouzských jednotek na Sibiř, do Vladivostoku a Irkutska. Británie začala

28. ledna 1918 zvažovat myšlenku použití japonských jednotek k okupaci Transsibiřské magistrály. Doporučila tuto myšlenku vládě Spojených států, kterou požádala o souhlas s případným rozmístěním japonských jednotek ke střežení železnice.[9] Na počátku února 1918 předložilo britské ministerstvo války francouzskému generálnímu štábu důvěrné memorandum, doporučující japonskou okupaci Transsibiřské magistrály z Vladivostoku do Čeljabinsku. V odůvodnění stálo, že pokud německá nadvláda v Rusku a na Sibiři představuje vážnou hrozbu, potom německo-japonské panství nad celým světem by bylo nebezpečím ještě mnohem větším. Takové možnosti se předejde pouze tehdy, když se Japonsko opravdu zapojí do boje proti Německu, čemuž se Japonci od počátku války vyhýbají.[10] Spojenci přirozeně věděli o existenci československých legií a Masarykově neochotě zapojit je do jakékoli vojenské akce v Rusku.

Československá armáda bez velkých obtíží opustila v březnu 1918 Ukrajinu a dosáhla sověty kontrolovaného území. Během ústupu se musela zapojit do několika střetnutí s německým vojskem postupujícím do žitomirské oblasti. Největší srážka se odehrála na železniční křižovatce v Bachmači. Tehdy prokázal talent vojenského stratéga kapitán Eduard Kadlec, někdejší vydavatel *Revoluce*, když vedl své jednotky proti německým útočníkům, které s relativně malými ztrátami zahnal zpět.[11] Kapitán Eduard Kadlec, bývalý důstojník belgické armády v Kongu, byl jediným českým důstojníkem legií, který měl z dřívějška velitelské štábní zkušenosti.[12]

Podle zprávy, kterou pro Masaryka připravil kapitán Vladimír S. Hurban koncem března 1918[13], obdrželo téměř 50 000 českých vojáků poselství od rakouského císaře, aby složili zbraně a vrátili se domů. Byla jim přislíbena amnestie a všem Čechům pak autonomie v rámci habsburské monarchie. Legionáři nabídku odmítli a ustoupili z Kyjeva na území pod sovětskou kontrolou. V „bitvě u Bachmače" Češi měli „600 mrtvých, raněných a nezvěstných", kdežto sami „pohřbili v jednom dni 2 000 Němců". Hurban také líčí spolupráci mezi legiemi a bolševiky během ústupu.

I když údaje o mrtvých Němcích, které nelze ověřit, mohou být nadsazené, měla „bitva u Bachmače" trojí význam. Zaprvé to byla první srážka československé armády s Němci za války a první vojenská operace od zborovské akce v červenci 1917 - z psychologického hlediska proto významně posílila morálku mužstva. Zadruhé šlo

o první příležitost Čechů bojovat bok po boku s bolševiky a pozorovat jejich chování. Zatřetí si Bachmače všimli jak ve spojeneckých, tak v nepřátelských zemích. Zvláště britské ministerstvo zahraničních věcí začalo uznávat vojenský potenciál československé armády.

Vojákům a mladým důstojníkům dodal na pocitu důležitosti fakt, že německý vojenský velitel požádal o příměří, třebaže později převážilo mínění jeho nadřízených, kteří odmítli vyjednávat s „rebely".[14] Ti z legionářů, kteří od svého zajetí Rusy neměli žádnou bojovou zkušenost, dostali příležitost osvědčit se v boji a zhostili se jí dobře. Německá povýšenost vůči českým „vyjednavačům o příměří" a náhlé přerušení jednání připomněly vojákům a důstojníkům jejich statut dezertérů a vzbouřenců, kteří od Němců nemohou očekávat slitování. Popravy zajatých Čechů posílily u vojáků vědomí, že vstupem do legií za sebou spálili všechny mosty a není pro ně cesty zpátky. Uvědomili si, že se nemohou vrátit domů jako jiní váleční zajatci, z nichž mnozí tak učinili, když měli příležitost. Strach z Němců a Maďarů, jejichž nepřátelství mnozí zažili již v zajateckých táborech, držel příslušníky československé armády pohromadě.

U Bachmače měli Češi možnost učinit si obrázek o „rudé mládeži", která, ač dobře vyzbrojená, byla připravena uprchnout před jakýmkoli útokem. Rudá garda a „armáda", skládající se ze špatně vycvičených a nedisciplinovaných dobrovolníků, se více zajímala o drancování a plenění než o boj. Bachmač byl vskutku obrovskou morální vzpruhou pro Čechy. Od té doby rostlo jejich sebevědomí a pohrdání bolševickou chátrou.

Pod dojmem Bachmače připravilo 21. března 1918 britské ministerstvo zahraničních věcí memorandum pro ministerstvo války o vlivu a možném využití československé armády v Rusku.[15] Vidělo v legiích sílu, jež by mohla zastavit postup německo-bolševické akce a propagandy na Dálném východě. (Bylo to po ratifikaci brestlitevské smlouvy sověty.) Odpověď na memorandum dodalo ministerstvo války 1. dubna 1918. Vyjádřilo v ní pochybnost, že by bylo v legiích organizováno 70 000 Čechů. Oba úřady si však uvědomovaly potenciální užitečnost československé armády, jež byla v březnu a dubnu 1918 jedinou dobře organizovanou silou v Rusku, použitelnou buď proti Němcům na frontě, nebo proti bolševikům. Z toho důvodu se začala počátkem dubna 1918 britská vláda veřejně zabývat Česko-slovenskou národní radou.[16]

V této době tvořilo Rusko po vojenské stránce mocenské vakuum, v němž československé legie směřovaly ke svému určení. Byla tu samozřejmě rudá garda a rudá armáda, jejichž bojová hodnota však byla velmi pochybná. Do 22. dubna 1918 nebyli dobrovolníci, kteří do rudé armády vstoupili, vůbec služebně vázáni, a poté byla délka služby stanovena na půl roku, ale ani toto opatření nevyhovovalo. Proto sovětská vláda vydala 29. května 1918, po vzpouře československých jednotek, dekret o povinné službě v bolševické armádě.[17]

Spojenečtí diplomaté v Rusku si byli při úvahách o intervenci plně vědomi slabosti bolševiků. O možnosti české účasti na intervenci se 3. března 1918 před několika českými vojenskými a politickými představiteli zmínil francouzský generál Paris, jenž byl přidělen k československé armádě s pověřením dohlížet na převoz jejích jednotek do Francie. Paris se vyjádřil, že v případě intervence by se mělo začít od jihu, ve spolupráci s ruskými protibolševickými silami na Donu. Náčelník štábu československé armády generál Dieterichs navrhl, aby se za takových okolností legie připojily k silám, vedeným generálem Alexejevem, obsadily hlavní železnice a poté společně s bílými pochodovaly na Petrohrad a Moskvu.[18] Dieterichsův návrh ztratil smysl, když Masaryk vydal 7. března legiím jednoznačný zákaz jakékoli aktivity v Rusku. Naopak celá armáda se měla na základě dohody s bolševiky odebrat do Francie. Přestože si mnozí přáli, aby jednotky zůstaly v Rusku jako „základna boje proti bolševikům",[19] legie poslechly Masarykova příkazu.

Před odjezdem z Moskvy do Vladivostoku zajistil Masaryk úvěry od Spojenců (ve výši asi 15 000 000 rublů) a od družstevního svazu, kontrolovaného převážně ruskými esery. Cestou do Vladivostoku měly československé jednotky nakupovat zásoby u těchto družstev a vymanit se tak ze závislosti na úvěru od bolševické vlády.[20] Masaryk odjel z Moskvy 7. března pověřiv odpovědností za české záležitosti v Rusku Jiřího Klecandu a Prokopa Maxu. Ani jeden z těchto dvou mladých mužů nebyl dostatečně vybaven k řešení obrovských politických a vojenských problémů, na něž narážely legie na cestě z Ruska. Nebylo také vhodné pověřit touto odpovědností současně dvě osoby. (Masaryk snad chtěl, aby jeden dohlížel na druhého, a tak jeho samého nepřipravil o politické a vojenské vůdcovství, což by se mohlo snadno stát, kdyby svým zástupcem jmenoval zralejšího člověka.) Masaryk byl zasvěcen do konspirační práce, znal „pravidla hry",

a proto dal písemné instrukce pouze Klecandovi, který však v dubnu 1918 náhle zemřel.[21]

Po odchodu československé armády z Ukrajiny museli oba zplnomocněnci znovu jednat s bolševiky o převozu jednotek do Vladivostoku. Jednání s velitelem jižní fronty V. Antonovem-Ovsejenkem vedl převážně Maxa, zatímco s radou lidových komisařů v Moskvě a Petrohradě byl ve styku Klecanda. Při jednáních s vládními úředníky Klecanda 15. března 1918 zajistil povolení k evakuaci celé armády přes Sibiř. P. V. Aralov, Josef V. Stalin a další, kteří zastupovali radu lidových komisařů, by nejraději tuto „jedinou disciplinovanou armádu" v Rusku měli co nejdříve z očí a co možná nejdále od center kontrarevoluce na Ukrajině a v donské oblasti. Maxa vyjednával zároveň v Moskvě a se sovětem v Kursku.[22] Tamní bolševici viděli situaci jinak. Dospěli k názoru, že Češi, kteří jsou na cestě, by mohli být přinuceni zaplatit určitou cenu za povolení opustit Rusko. Vytkli Čechům, že opustili německou frontu a mají u sebe zbraně, jež dostali od ruské armády. Maxa byl těmto argumentům přístupný. Den poté, co rada lidových komisařů tiše souhlasila s volným přesunem Čechů do Vladivostoku bez podmínky odevzdat zbraně, podepsal Maxa 16. března, aniž se dotázal Klecandy, místní dohodu, jež byla pro Čechy velice nepříznivá a jejíž dvojznačnost měla v budoucnu způsobit neshody. Vyplývalo z ní, že Češi se musejí vzdát „přebytečného" dělostřelectva, kulometů a obrněných automobilů. Velitel sovětských jednotek v „jižní republice" V. Antonov-Ovsejenko 16. března 1918 veřejně poděkoval „našim soudruhům československého armádního sboru, kteří čestně a udatně bojovali" a kteří „opouštějí nyní Ukrajinu a odevzdávají nám část zbraní".[23] Antonov-Ovsejenko prohlásil, že „revoluční vojska nezapomenou bratrské pomoci, jež byla prokázána československým armádním sborem v boji dělného lidu s hordami ničemného imperialismu. Zbraně, odevzdané Čechoslováky, přijímají revoluční vojska jako bratrský dar".[24] Mezitím Klecanda získal v Moskvě souhlas zformovat v Omsku druhý československý armádní sbor, do něhož - jak Češi doufali - se budou hlásit dobrovolníci z řad válečných zajatců. Věci se nyní zdály být vyřešené. Maxa 21. března radostně sděloval: „Prozatím postupujeme... Je to skoro zázrak."[25]

Zázrak měl ale krátký život. Již v Moskvě Klecanda začal pociťovat, že bolševici tajně připravují spiknutí proti legiím; první potíže se dostavily dříve, než kdokoli očekával. Omský sovět 22. března 1918

nařídil, aby byly legie zastaveny a odzbrojeny. Jeho předseda řekl Maxovi, že armádní sbor neodevzdal Ovsejenkovým lidem část děl a že někteří z ruských důstojníků sboru se k sovětským orgánům chovali provokativně. Povolení k zastavení transportu mu prý předal J. V. Stalin, člen sovětské vlády v Moskvě.[26] Sovětský komisař války Krutikov nařídil zastavit a odzbrojit vlaky, převážející Čechoslováky. Tvrdil, že je „zradou na sovětech" nechat je postupovat východní Sibiří. Omský sovět navrhl sovětské vládě v Moskvě, aby byli Čechoslováci odesláni přes Archangelsk.[27]

Klecanda 23. března z Moskvy informoval, že došlo k nedorozumění mezi Leninem a Trockým. Lenin povolil převoz československé armády do Francie, zatímco Trockij žádal Francouze, aby nepřeváželi jednotky do Francie, protože Rusko obnoví válku a on sám bude organizovat armádu s využitím československého armádního sboru.[28] Beneš zachytil falešnou informaci, jež se dostala do Francie a podle níž se Masaryk dohodl s bolševickou vládou, že československá armáda zůstane v Rusku. Francouzská vojenská mise v Rusku zastavila proto všechny přípravy na její transport.[29] Šíření nepravdivých informací bylo jednou ze zbraní v arzenálu bolševiků.

V následujících dnech diskutovalo předsednictvo ruské odbočky Národní rady o vzniklé situaci. B. Pavlů soudil, že Čechoslováci by neměli být odzbrojeni a naopak by si měli probojovat cestu do Vladivostoku, ale náčelník štábu generál Dieterichs to odmítl. (Kdyby došlo k boji, byla by nutná spolupráce s dobrovolnickou armádou, což Dieterichs navrhoval na počátku března.) Na rozdíl od Pavlů dával Maxa, podporován Dieterichsem, přednost jednání se sověty a 25. března navrhl odevzdání většiny zbraní ve vlastnictví Čechů výměnou za povolení pokračovat dál do Vladivostoku. Předseda sovětu v Penze V. V. Kurajev telegrafoval tento návrh do Moskvy. Stalin v telegramu z 26. března 1918 souhlasil za podmínky, že Čechoslováci se vydají okamžitě do Vladivostoku a že budou ihned odstraněni „protirevoluční" velitelé. Dále si vymiňoval, že „Čechoslováci nejedou jako bojové jednotky, ale jako skupina svobodných občanů, berouce s sebou určité množství zbraní k sebeobraně před útoky protirevolucionářů". Stalin, zaštiťující se autoritou rady lidových komisařů, nařizoval penzkému sovětu, aby „odvolal všechny staré komisaře jedoucí s československými vlaky, jmenoval nové, spolehlivé k doprovodu a na ochranu Čechoslováků jako organisovaného celku na cestě do

Vladivostoku a pravidelně informoval radu lidových komisařů o všem, co se týkalo pohybu Čechoslováků... Rada lidových komisařů chce jim přispěti každou pomocí na půdě Ruska, jestliže budou čestní a upřímně loajální".[30] Dohoda ze 26. března mezi Národní radou (Maxou) a sověty povolovala pro každý ešelon 168 pušek a jeden kulomet. Zbylé zbraně se musely odevzdat v Penze. Tímto příkazem vzrostl význam Penzy; zatímco ešelony před Penzou byly ozbrojené, vlaky, jež městem projely, byly „odzbrojeny". Měly si ponechat pouze omezené množství lehkých zbraní a odpovídající množství munice.

Maxova dohoda s bolševiky se příčila Klecandovi, který 23. března 1918 poslal varovný signál předsednictvu ruské odbočky Národní rady. O tři dny dříve vydali moskevští bolševici příkaz k zastavení a odzbrojení ešelonů, což bylo v rozporu s předchozím ujednáním. Penzký sovět v odpovědi poznamenal, že odzbrojení legií není uskutečnitelné, protože jsou mnohem větší a lépe ozbrojené než místní rudá garda. Klecanda zvláště vytkl, že „telegramy, jež jsem vlastníma očima četl, potvrdily mně naprostou nutnost ponechati si všechnu zbraň". Dodal, že jednání bolševiků je neupřímné, ba přímo „podloudné a podvodné". Když se 31. března Klecanda dověděl o Maxově kapitulaci, naléhal na odbočku, aby jednotky neodzbrojovala, protože bolševická vláda může být nahrazena vládou novou. V takovém případě bude přítomnost legií na Sibiři velmi důležitá.[31] Klecanda odjel z Moskvy, aby se na místě přesvědčil, jaká je situace. Poté se odebral do Omska organizovat z válečných zajatců na Sibiři druhý armádní sbor. Tam ale náhle zemřel a byl tak ušetřen toho stát se svědkem selhání českého politického vedení při jednání s bolševiky. Od té doby byl Maxa jediným Masarykovým zástupcem v Rusku.

Kromě nejasnosti Stalinova příkazu (tj. jak se mělo určit, kdo je „čestný a upřímně loajální" a kdo je kontrarevolucionář) a podmínek jím stanovených (tedy odstranění „protirevolučních velitelů" a jmenování nových komisařů) existovaly i jiné faktory, jež zpochybňovaly tuto dohodu. Především členové Leninovy vlády nebyli zcela jednotni v otázce odchodu Čechoslováků z Ruska (např. Trockij, který budoval novou rudou armádu, zoufale potřeboval vycvičené vojáky a stavěl se proti odchodu Čechů.) Zadruhé brest-litevská smlouva, ratifikovaná ruskou stranou 15. března, zavazovala sověty k demobilizaci, výměně válečných zajatců a zákazu protiněmecké propagandy. Existence armádního sboru, jenž byl součástí francouzské armády, pohyboval se

po sovětském území směrem k Vladivostoku a skládal se z bývalých válečných zajatců, na něž mělo právní nárok Rakousko-Uhersko, byla obtížně slučitelná s podmínkami smlouvy a „neutralitou" Leninova Ruska. Sovětská vláda kromě toho převzala ideologický závazek k revolučnímu marxisticko-socialistickému působení doma i v zahraničí (navzdory dočasnému „míru" s Centrálními mocnostmi), zatímco Čechoslováci odjížděli zjevně válčit za francouzské, britské a americké kapitalisty a vposledku za československý stát. Tento ideologický aspekt dráždil zejména české bolševiky v Rusku. Pro ně by povolení československé armádě pokračovat v jejích plánech znamenalo zradu revoluce.

Maxa byl o deset měsíců později kritizován Pavlů, Štefánikem a Janinem za uzavření dohody z 26. března; byl také obviněn, že souhlasem s odevzdáním zbraní v Penze dostal legie do „zoufalé situace".[32] Ale Masaryk s Maxovou akcí, když se o ní cestou do Spojených států dozvěděl, vyslovil souhlas. Ke svému již citovanému tokijskému memorandu pro prezidenta Wilsona připojil nótu, která se objevila v japonském tisku. *Japan Advertiser* z 11. dubna 1918 informoval, že „jako výsledek dohody mezi Trockým a francouzským velvyslancem armáda československých dobrovolníků, jdoucích do Francie, odevzdala své zbraně úřadům sovětským. Důstojníci byli propuštěni s výjimkou generála Dieterichse, jenž provázel korpus do Francie". Masaryk k této zprávě připojil vlastní poznámku: „Zpráva je velmi příznivá: armáda, jdoucí do Francie, nemusí mít zbraně, protože budou nově vyzbrojeni ve Francii; důstojníci, o kterých se děje zmínka, jsou důstojníci *ruští*, kteří vstoupili do naší armády."[33]

Jednostranné odzbrojení a odevzdání zbraní potenciálnímu nepříteli, jakož i usmiřování bolševiků odmítali od samého počátku ti Češi v Rusku, kteří dávali přednost spolupráci s bílými. Pro ně představoval bolševický režim ne-li přímo dílo Němců, tak alespoň ochotného a vědomého spolupracovníka Centrálních mocností. Nejvýznamnějším z nich byl Dürich, který odjel z Kyjeva s ustupující československou armádou. Dürichův protibolševický postoj odpovídal jeho slovanské a proruské orientaci. Připomeňme, že obhajoval připojení československých jednotek k národní ruské (republikánské) armádě v listopadu 1917, což mu vyneslo kritiku Masaryka a dalších. (Masarykovo obvinění vznesené na jaře 1918, že Dürich se před ruskou březnovou revolucí „postavil do služby reakční vlády, zřejmě austrofil-

ské a germanofilské, a proti spojencům a proti nám ostatním", bylo evidentně nepravdivé.)[34] Na společné cestě s armádou do Penzy pokračoval Dürich v rozhovorech s vojáky a důstojníky, z nichž všichni se k němu chovali přátelsky. Vlaku, jímž Dürich cestoval, velel kapitán Kadlec. Na žádost ruské odbočky Národní rady Kadlec navrhl, aby Dürich provázel jednotku ke štábu československé armády v Penze. Dürich se domníval, že vedoucí ruské odbočky Národní rady změnili názor, a proto do Penzy jel.[35] Předsednictvo odbočky však nevědělo, co si s ním počít. Jeho přítomnost přiváděla do rozpaků jak ty, kteří možná souhlasili s jeho názory na povahu bolševického režimu, ale nechtěli to veřejně přiznat, tak i ty, kdož s ním nesouhlasili. Bylo mu proto nabídnuto, aby se odebral buď na Sibiř - do Omska, nebo do Gelendžiku na pobřeží Černého moře. Dürich se rozhodl pro Gelendžik.

Úsilí zbavit se Düricha souviselo s debatou mezi Pavlů a Maxou o postoji armády k bolševikům. Především Maxa si uvědomoval, že Dürich by mohl posloužit legiím jako alternativní vůdce. Pavlů byl přesvědčen, že armáda by měla spíše bojovat než odevzdat v Penze zbraně, zatímco Maxa trval na jednáních a usmiřování bolševiků. Koncem března 1918, po prvních bojích s bolševiky, vyjádřili někteří důstojníci a vojáci, stejně jako civilisté, souhlas s Dürichovou kritikou Masarykovy politiky neutrality. Oni sami byli pak považováni nekritickými stoupenci Masaryka za „nepříjemné živly". Vladimír S. Hurban, jeden z Masarykových „agentů" v carském Rusku a carský zpravodajský důstojník, člen odbočky v Penze, napsal Masarykovi do Washingtonu o Dürichovi toto: „Přítomnost Dürichova ztěžovala naši pozici vůči sovětům, s kterými jsme jednali a které stále chtěly nalézt v nás nějakou 'kontrarevolučnost', aby měly zákonnou příčinu vystoupit proti nám, neboť sověty dobře věděly, že Dürich dával v Kyjevě černosotněncům k 'dispozici' naše vojsko. Také vůbec po celou dobu svého pobytu v transportu však... Dürich nedodržel povinnou rezervu a nedobré živly v našem vojsku v něm vždy nacházely podporu... jeho přítomnost v našem vojsku vůbec je nežádoucí... je třeba poslat Düricha na nějaké bezpečné místo... Takovým místem bylo v daný čas naše sanatorium v Gelendžiku... Kpt. Zajíček s Dürichem odcestoval do Penzy 23. března."[36]

Jízda do Gelendžiku byla pro starého muže dlouhá a obtížná. V místech, kudy projížděl, viděl navíc rozkladné důsledky činnosti

bolševiků. Svou cestou vnímal jako „cestu křížovou".[37] Viděl, jak se kdysi mocné Rusko hroutí a jak zoufale bojuje hrstka dobrovolníků kolem Kornilova a Alexejeva proti svedeným masám, které ztratily disciplínu a s ní i lidskou podstatu. Dürichův zármutek vzrůstal uvědoměním, že nemůže nic změnit. Jeho osoba a jeho názory byly nežádoucí. V očích mnoha Rusů si povšiml němé výtky Čechům za jejich „neutralistický" postoj, který uvolnil pole bolševikům. Cítil se před ruským národem vinen, ale nemohl nikterak zabránit tragédii, jejímž byl svědkem. Byl odeslán do izolace, kde zůstal do srpna 1918, kdy pro něj poslal generál Alexejev se žádostí, aby zůstal v jeho velitelském štábu.[38]

Zatímco o politickou „pravici" se Národní rada v čele s Maxou snadno postarala, krajní levice působila stálé problémy. Malá skupina českých bolševiků v Rusku sestávala z „profesionálních revolucionářů" a stoupenců Lenina. Třebaže jich bylo málo, pomohli nastolit v Rusku stav, který Winston Churchill popsal jako „stát bez národa, armáda bez země, náboženství bez Boha. Vláda, která o sobě prohlašovala, že je novým Ruskem, vyšla z revoluce a byla živena terorem. Odmítla důvěru v dohody; uzavřela separátní mír; propustila milión Němců, použitých pro konečný prudký útok na západě. Prohlásila, že mezi ní a nekomunistickou společností nemůže existovat důvěra, veřejná či soukromá, a žádné závazky není třeba dodržovat... Tak byli Rusové zbaveni vítězství, cti, svobody, míru a chleba..."[39] A co je důležitější, československí bolševici se významně podíleli na rozpoutání konfliktu mezi československou armádou a sověty. Na tomto místě je proto vhodné věnovat pozornost vývoji krajní levice mezi ruskými Čechy.

Koncem března 1918 se skupina levicových sociálních demokratů z Petrohradu přesunula společně se sovětskou vládou do Moskvy, kde začala vydávat noviny *Průkopník*, propagandistický orgán bolševiků. Další skupina socialistů z Kyjeva se také přemístila do Moskvy, kde byla 18. května 1918 poprvé vydána *Svoboda*, jež se stala druhým československým radikálně socialistickým periodikem ve městě. Moskva se tak stala ruským centrem československého komunistického hnutí, jež se odpoutalo od zahraničního odboje svou radikálně marxistickou ideologií, ačkoli akceptovalo program nezávislého českého státu. Tento stát však měl být socialistickou republikou - součástí evropské federace socialistických republik.[40]

Programový článek v prvním vydání *Průkopníka* z 27. března 1918, nazvaný *Proč jsme komunisty?*, pouze opakoval tezi někdejší petrohradské skupiny: proletariát musí osvobodit svou zemi světovou revolucí. Článek odmítl názor, že Francie může dát českému národu samostatnost a tvrdil, že „žádný kapitalistický stát nemá zájem na záchraně a osvobození malých národů... Naše osvobození se uskuteční pouze s pomocí světové sociální revoluce". Otázku zjednodušil do dvou možných alternativ: „Buď budeme loajálně stát za ruskou revolucí proti buržoazii a kapitalismu, staneme se skutečnými revolucionáři a naším cílem bude vybudování komunistické společnosti, nebo nadále budeme hračkou v rukou buržoazie a kapitálu." Tento druh argumentu „buď - anebo" měl sotva vliv na československé vojáky. Zato však článek Jaroslava Haška *Proč jít do Francie?* byl mnohem efektivnější propagandou, protože se obracel k nejnaléhavějšímu problému, s nímž byli vojáci konfrontováni. Hašek tvrdil, že vedoucí představitelé ruské odbočky Národní rady oklamali každého včetně profesora Masaryka, když ho přiměli, aby akceptoval myšlenku cesty do Francie. Pomineme-li lež, na níž je tento argument postaven, bylo hlavním smyslem článku vyvolat dojem, že Čechoslováci musí zůstat v Rusku, aby se zúčastnili na obnově ruské armády, „zúčastnili se činně ruské revoluce a pomohli ruskému národu upevnit republiku sovětů, ze které vycházejí paprsky osvobození celého světa i našeho národa". Zde v Rusku „musí zůstat každý z nás, který ví, že jsme potomci Táboritů, prvních v Evropě socialistů-komunistů!... Náš politický význam je zde a nikoli na západě. Musíme Rusku pomoci!"[41]

Mezitím se 5. dubna 1918 ve Vladivostoku vylodil malý oddíl japonské armády. Sibiřské sověty se začaly obávat japonské intervence a jejich nedůvěra k československým vojákům vzrostla. K tomuto psychologickému faktoru přistupovaly mnohé technické problémy, jako nedostatek lokomotiv a pomalý pohyb vlaků. Vojáci a důstojníci československého armádního sboru považovali tyto odklady za obstrukce, za něž je odpovědná sovětská vláda. Věřili, že obstrukcí není zapotřebí, protože dodržují přísnou neutralitu a jejich pohyb k Vladivostoku a dále ze země není namířen proti sovětům. Nervozita těch, kteří toužili co nejdříve dospět do Vladivostoku, se stupňovala aktivitami československých bolševických skupin, které se shromažďovaly na všech velkých železničních stanicích východního Ruska, jimiž československé ešelony projížděly. Tyto agitační aktivity porušovaly do-

hodu, kterou sovětská vláda uzavřela s Národní radou, měly však oficiální požehnání bolševiků.

Z iniciativy předsedy místního sovětu v Penze Kurajeva byla utvořena smíšená československo-sovětská komise, pod jejímž dohledem probíhalo odzbrojování legií uspokojivě. To se však nelíbilo Jaroslavu Štrombachovi, organizátoru jednotky československé rudé armády v Penze. Štrombach napsal 3. dubna 1918 svým soudruhům v Moskvě, že se dostane do „hrozného boje" a že požádal Kurajeva, aby „za žádnou cenu" nepustil československé oddíly dál na východ. Naléhal na československé komunisty v Moskvě, aby jej podpořili a žádali sovětskou vládu o vydání příkazů, jež budou v souladu s jeho názory. Moskevští soudruzi musí skupinu v Penze více podporovat a poslat, co je v Penze nejvíce potřeba: to jsou „agitátoři, kancelářské síly, všechno". Zdůraznil, že všechny vlaky musejí projet Penzou, což dodává jeho skupině strategického významu. „Udělat se to může tak, že po agitaci i náboru, po našem oznámení mohou teprve odejeti, a po odjezdu jednoho ešelonu, již zpracovaného - jen s musorem smetím důstojnickým a sluhami kapitalismu odjíždějícím - přijati druhý ešalon k zpracování - analýze. Pomalou jízdou, stálým zdržováním se jen nálada pro Francii umenšuje a lidé poznávají, že je to hloupost tam jet. Posílejte nám co nejvíce novin... Na tom peníze nešetřte. Pole pro agitaci zde je opravdu velké. Musíme šířit mezi lidmi internacionalismus. A především nám pošlete více literatury. Potřebujeme více pravomocí. Zařiďte, aby bylo penzskému sovětu nařízeno, aby se nám bezpodmínečně podřídil..."[42]

Průkopník, vydávaný československými komunisty v Moskvě, také vyzýval československé vojáky, aby Rusko neopouštěli, užívaje různých argumentů a úskoků. Tak vydání z 18. dubna 1918 přineslo pod titulkem *Vladivostok, či Archangelsk?* článek, sepsaný jedním z účastníků mezinárodního kongresu válečných zajatců, v němž stálo: „Tu jsme se dozvěděli, že celá Sibiř s jejími zajateckými tábory... je v doslovném socialistickém varu." Není možné, aby československé jednotky jely do Francie, protože „zde stojí vyzbrojené batalióny zajatců všech národností, připravené odraziti útok japonských militaristů. Je možné, je myslitelné, aby si české vojsko klestilo cestu těmito revolučními tisíci zajatců ..., kteří drží zbraň v rukou proti všem imperialistům, a kteří otázku českého vojska přičiněním samých ztřeštěných českých vlastenců... nechápou a nemohou chápat jinak, nežli ja-

ko otázku imperialistickou? Tato nelítostná skutečnost se českému vojsku říci nesmí, a - jak se dovídáme v posledních chvílích - řekne se mu, že se změnil strategický plán a že se do Francie půjde kratší cestou, přes Archangelsk... Již není tu jen útěk před revolučním Ruskem... *Cesta na Archangelsk znamená krom toho útěk českého vojska před živelným revolučním hnutím rakouského proletariátu všech národností i proletariátu Německa,* představeného statisíci zajatců Sibiře."[43]

Tato argumentace byla nejen přitažená za vlasy a založená na nesprávném hodnocení situace na Sibiři, nýbrž účinkovala přesně opačně, než si přáli její původci. Podnítila již tak silný nacionalismus českých vojáků a podpořila názor, že němečtí a maďarští zajatci bojují na straně sovětů. Posílila také odpor vojáků k myšlence cesty do Francie přes Archangelsk. Tlak českých bolševiků na československou armádu prostřednictvím sovětských úřadů a jejich neúnavná agitace a umělé odklady dalšího pohybu ešelonů způsobily, že v dubnu 1918 panovalo v legiích napětí. Vedoucí skupina ruské odbočky Národní rady, jež trvala na neutralitě vůči sovětům a na cestě do Francie přes Vladivostok se souhlasem sovětské vlády, v nich ztrácela podporu. Šířily se zvěsti, že na pořadu dne je úplné odzbrojení armády a že Češi budou repatriováni. Opačné dohady a kontrapropaganda tvrdily, že bolševici jsou německými loutkami a jedinou záchranou je prostřílet si cestu do Vladivostoku. Neustále sílily hlasy, požadující nastoupit cestu do Vladivostoku vlastními prostředky legií a vlastní cestou, čili - jak legionáři říkali - „vlastním pořádkem", a to bez ohledu na orgány sovětské moci. Někteří čeští důstojníci začali přemýšlet o defenzívním plánu pro všechny možné eventuality.[44]

Dne 7. dubna 1918 bylo československým ešelonům zakázáno projet Samarou; totéž se opakovalo o dva dny později. Tento zákaz přiměl francouzského vojenského atašé generála Lavergnea telegrafovat do Francie, že v důsledku japonského vylodění ve Vladivostoku „Trockij dal rozkaz zastavit pohyb českého sboru na Dálný východ".[45] Lavergne žádal instrukce ohledně možnosti transportu československých jednotek přes Archangelsk. Veliký zmatek vznikl 12. dubna, kdy sovětská vláda vydala dva příkazy: jeden nařizující místním sovětům zastavit československé vlaky, druhý přikazující povolit jim cestu do Vladivostoku. K vyřešení této komplikované situace se 14. dubna v Kirsanovu tajně sešli někteří důstojníci první česko-

slovenské divize. Z této schůzky vzešla tzv. kirsanovská rezoluce.[46] Jedna z jejích klíčových vět prohlašovala, že „poněvadž dřívější smlouva byla porušena a došlo k pokusům násilného odzbrojení - armádní sbor neodevzdá na žádný způsob zbraně před dosažením Vladivostoku". Rezoluce dále konstatovala, že zkušenosti z uplynulých šesti týdnů vedou Čechy k závěru, že „nelze spoléhat na to, že se podaří odstranit vzájemnou dohodou se sovětskými úřady překážky při další cestě..." Je pravda, že bolševici dosud splnili mnohé závazky, protože se obávali síly armádního sboru. Ale „až... budou zbraně odevzdány, změní se tón jejich jednání s námi, a my nebudeme míti sil k eventuelnímu nátlaku". Proto důstojníci rozhodli, že „jestliže by však byly podniknuty proti československým částem neodpovědnými živly jakékoli aktivní operace..., pak by se tyto živly setkaly s příslušným odporem." Rezoluce odrážela převažující náladu mezi vojáky, kteří byli přesvědčeni, že se musejí bránit - v případě potřeby i silou - proti každému pokusu klást překážky postupu armády k jejímu cíli.[47]

Situace se dále vyhrotila po německém protestu proti hlášenému útlaku německých válečných zajatců v Rusku. Nový sovětský komisař zahraničních věcí Georgij Vasiljevič Čičerin poslal 21. dubna sibiřským sovětům následující telegram: „V obavě před japonským útokem na Sibiř Německo důrazně žádá, aby bylo započato s rychlou evakuací německých zajatců z východní Sibiře do západního nebo evropského Ruska. Prosím, učiňte všechna opatření. Československé oddíly nesmí se pohybovati na východ."[48]

Již 17. dubna vyhlásili bolševici, vyděšení zprávami o postupu protibolševického kozáckého vůdce Semenova proti Karymsku na východní Sibiři, stanné právo. V důsledku Čičerinova telegramu a chování místních sovětů rostlo rozhořčení u části československých vojáků. Zástupci ruské odbočky Národní rady se pokusili utišit vášně, rozbouřené na obou stranách. Jejímu omskému úřadu, který začal vážně uvažovat o cestě jednotek první divize přes Archangelsk nebo Murmansk, se podařilo dosáhnout souhlasu irkutského sovětu, aby ešelony nacházející se východně od Omska pokračovaly na cestě do Vladivostoku. Ale trpělivost vojáků a důstojníků první divize, rozhořčených mnohem více než jejich druzi východně od Omska nebo ve Vladivostoku, se ztrácela.

Její delegáti se proto 27. dubna 1918 sešli na sjezdové předporadě, aby se připravili na očekávaný sjezd vojenských delegátů. Ruská od-

bočka Národní rady s touto schůzí, svolanou na příkaz předsedy divizního komitétu, vyslovila nesouhlas. Činnost odbočky byla na předporadě kritizována „zleva" i „zprava", zprvu nejvíce ze strany levice, tj. od bývalých členů kyjevské Československé revoluční rady dělníků a vojáků, kteří byli po ukončení krátké existence své organizace rádi, že armáda nereagovala na jejich výzvy bojovat proti Němcům a Ukrajincům a že mohli opustit Kyjev pod její ochranou. Tito jedinci - Skoták, Vaníček, Koudelka a Synek - vystupovali proti dalšímu pohybu ešelonů na východ a požadovali, aby armáda neopouštěla Rusko. Vzhledem k všeobecně známé náladě jednotek, jež požadovaly rychlý odjezd do Vladivostoku, byly jejich návrhy velkou většinou delegátů odmítnuty. Levicoví socialisté pak opustili schůzi a připojili se jako vítaná posila k jednotce československé rudé armády v Penze, která měla tehdy pouhých asi 200 mužů. Jak se vyjádřila moskevská *Svoboda* z 18. května 1918, předporada v Penze zavinila, že „soudruzi" opustili československou armádu. V bolševickém duchu pak tvrdila, že „v září ruské revoluce rodí se revoluce ve střední a západní Evropě. Světová revoluce přinese i českému a slovenskému lidu osvobození..."[49] Podle názorů těchto levicových socialistů bylo chybou jet do Francie, když sovětské Rusko buduje novou armádu a základy nového sociálního systému v Rusku a ve světě.

Armáda, již českoslovenští komunisté navrhovali vytvořit, měla být československou socialistickou armádou. Její příslušníci však museli přijmout občanství sovětského Ruska, aby se vyhnuli obvinění z porušení brestlitevské mírové smlouvy. Získat občanství byla jednoduchá záležitost: tři dny po vyplnění formální žádosti o občanství na místním sovětu obdržel žadatel sovětské občanství. V souladu s požadavkem, že členové rudé armády musí být občany sovětského Ruska, vydal *Průkopník* 17. května 1918 výzvu ke „všem Čechoslovákům v Rusku" s tvrzením, že jejich povinností je vstoupit do rudé armády a stát se ruskými občany. Tato výzva jasně demonstrovala československým vojákům závislost československého komunistického hnutí na sovětském režimu. Proto zůstaly jednotky československé rudé armády malé; největší z nich, první československý revoluční pluk, byl založen v Penze v dubnu 1918.[50]

Českoslovenští komunisté se řídili instrukcemi ruské komunistické strany, k níž náleželi. Jako Leninovi stoupenci uvažovali v pojmech světové revoluce. Z Leninovy iniciativy byla 9. května 1918 založena

Federace zahraničních skupin ruské komunistické strany (dále Federace), jejímž účelem bylo: a) získávat válečné zajatce pro věc bolševismu; b) zařazovat ty zajatce, kteří zůstali v Rusku, do bojových jednotek rudé armády; c) získávat jejich pomoc při šíření bolševismu v jejich zemích. Jejím předsedou byl zvolen Béla Kun, který se připojil k bolševikům již před revolucí. Stojí za pozornost, že Maďaři tvořili nejpočetnější složku Federace a že na vleklých porevolučních bojích se po boku bolševiků zúčastnilo mezi 80 000 a 100 000 Maďarů.[51] To znamená, že se 15-20% maďarských válečných zajatců z celkového počtu odhadovaného na 500 000, připojilo k bolševikům. Pro srovnání: stejně se zachovalo asi 10 000 Čechů a Slováků, tj. přibližně 4% českých a slovenských zajatců v Rusku.[52]

Skladba vedení Federace a velký počet Maďarů bojujících po boku bolševiků patří k faktorům, jež pomohly dotvořit protibolševický postoj československé armády. Československá sekce Federace byla malá, ale úkol měla veliký: všemi prostředky zabránit transportu československé armády do Francie. Českoslovenští komunisté tvrdili, že si nemohou „vzíti na svědomí", aby byli nadějní čeští hoši „obětováni kapitalisticko-imperialistické válce ve Francii".[53] Dalším důvodem pro jejich agitaci proti převozu armády do Francie bylo přání pomoci sovětské vládě při budování rudé armády. Po masové výměně zajatců, jež následovala po ratifikaci brest-litevské smlouvy, byli čeští komunističtí agitátoři posláni do všech center na železnici mezi Penzou a Vladivostokem. Měli za úkol rekrutovat vojáky pro rudou armádu a agitovat proti politice neutrality armády, jež se přesouvala na východ. *Průkopník* 9. května tvrdil, že „československá armáda může dnes spasiti Rusko, poraziti hrozící reakci a zabezpečiti svobodu". Odmítaje její neutralitu psal, že „naše práce je zůstati zde a zachrániti bratrské Rusko". Čechoslováci byli vyzýváni, aby pomohli vytvořit jednotnou armádu a mít v ní vlastní sbor;... „Pak uděláme pořádek v Rusku i za hranicemi!" Co Čech v Rusku - „to revolucionář" - to voják čs. revoluční armády.

Tyto plamenné výzvy nepochybně vyjadřovaly jednak Trockého přání použít československou armádu jako jádro nové ruské armády, jednak víru českých komunistů, že sovětské Rusko je základnou světové revoluce, která „vypukne co nevidět". V téže době však byli v Moskvě a Londýně Češi předmětem zcela jiných plánů.

Na počátku dubna 1918 zvažovalo britské ministerstvo války, po-

chybujíc o možnosti obstarat dostatečnou tonáž pro převoz československých jednotek z Vladivostoku do Francie, tři alternativy využití československého vojska na Sibiři: a) soustředit ho v prostoru Omska s cílem bránit nepříteli v pronikání na Sibiř; b) poslat jej do Archangelska k ochraně zásob a k pokusu navázat kontakt se Sibiří přes Perm; c) přesunout Čechy za Bajkal, kde by mohli spolupracovat s atamanem Semenovem.[54] Národní rada všechny varianty odmítla, trvajíc na transferu armády do Francie.[55]

Mezitím členové francouzské vojenské mise v Moskvě a ruské odbočky Národní rady hovořili se sovětskou vládou o plánu na převoz československých vojenských jednotek, nacházejících se západně od Omska, směrem k Archengelsku. Výsledkem těchto jednání bylo, jak sděloval z Moskvy do Paříže generál Lavergne, že sovětská vláda, zvláště Trockij, souhlasila s transportem jednotek západně od Omska a že sovětský vojenský velitel severního vojenského okruhu počítá s těmito jednotkami pro obranu přístavů Murmanska a Archengelska.[56] Ale sovětská vláda trvala na tom, že s ohledem na Německo musí operace zůstat tajná. Národní rada žádala od francouzské vojenské mise záruku, že cesta na sever bude skutečně znamenat zkrácení cesty do Francie a že Čechoslováci nebudou zataženi do možného sporu s Ruskem.

Obava Národní rady byla pochopitelná, neboť o intervenci se tehdy mnoho mluvilo. Češi však nevěděli, že britské ministerstvo války v polovině května rozhodlo vyslat generála F. C. Poolea s jednotkou pěchoty do Murmanska. Jeho posláním bylo organizovat Čechoslováky, o nichž kolovaly zprávy, že jsou již na cestě do Archengelska a Murmanska a kteří měli spolu s ruskými jednotkami vytvořit sílu, která by byla pod jeho velením a jemu k dispozici.[57] Češi také netušili, že 15. května 1918 Beneš schválil plán lorda Cecila ponechat část českých jednotek v Rusku za podmínky, že Spojenci vydají deklaraci, uznávající Čechy za spojence a potvrdí oprávněnost jejich nároků na samostatnost.[58]

Zatímco sověty a Britové zamýšleli použít československé jednotky ke svým vlastním cílům na ruském severu, Čechoslováci nebyli ochotni změnit cestu svého „určení". V rozporu s bolševickou propagandou *Pochodně* a *Svobody* nebyla Sibiř „pro sověty bezpečná", přičemž tamní protibolševické síly hledaly pomoc u Čechoslováků, pohybujících se na východ. Prostřednictvím dohody Národní rady

s eserskými obchodními družstvy o zásobování československých jednotek na jejich cestě do Vladivostoku vstoupili Čechoslováci do styku s eserskými organizacemi na Sibiři. Ve skutečnosti tyto organizace samy kontaktovaly české důstojníky, stěžujíce si na těžký život pod bolševickou vládou. Čechoslováci tak zjistili, že mají na Sibiři mnoho přátel a příznivců. Zejména rozhodně protibolševicky orientovaní důstojníci si rychle uvědomili, že místní obyvatelstvo jim může být významně nápomocno. K těmto důstojníkům patřil velitel sedmého pluku kapitán Radola Gajda, který přišel k československé brigádě ze srbské dobrovolnické divize, a také jeho zástupce kapitán Kadlec. Gajda poslal 3. května 1918 ešelonům náležejícím k sedmému pluku a dalším dvěma rotám plány operací pro mimořádné situace. Tyto plány připravené Kadlecem předvídaly několik různých situací, jež mohou nastat mezi československými jednotkami a sověty. Patřilo k nim i použití síly proti bolševikům, bude-li to nutné.[59]

Další plán týkající se československé armády vedl 15. května 1918 k vytvoření československé sekce lidového komisariátu národností. Stalin jako hlava komisariátu jmenoval do čela sekce Karla Knoflíčka, jeho náměstkem Arno Haise a tajemníkem Josefa Beneše. Tito československí komunisté připravili „plán" na vytvoření československé rudé armády. Svým nadřízeným pak doporučili: 1) administrativně zlikvidovat ruskou odbočku Národní rady a její funkce odevzdat československé sekci lidového komisariátu národností; 2) uspořádat „sjezd" delegátů československého armádního sboru a československých jednotek rudé armády, jež pak přijmou rezoluci, požadující rozpuštění československých národních vojenských jednotek a vytvoření československých socialistických vojenských jednotek; 3) Čechoslováky, kteří budou po rozpuštění armády nezaměstnaní, umístit do pracovních táborů; 4) zrušit *Československý deník*, orgán Národní rady, a zkonfiskovat jeho tiskárnu. Vláda měla dále vydat příkaz k rozpuštění armády a nařídit železničním zaměstnancům, aby nepouštěli československé jednotky dál na východ. Nové noviny *Československá rudá armáda*, jež začaly vycházet v Penze 12. května 1918, se obrátily k „soudruhům" v československé armádě s emotivně laděnou výzvou, aby neopouštěli půdu Ruska - „socialistického Ruska, které máte milovat a podporovat všemi silami, protože Rusko pozvedlo prapor osvobození proletariátu celého světa". „Soudruzi" byli varováni před tím, aby „svou krví podporovali kapi-

talistickou Francii" a kontrarevoluci; místo toho se měli připojit k rudé armádě.[60]

Československí komunisté jednali s rozhodností fanatiků, kteří mají za sebou podporu vlády. A. Hais v doprovodu tří ozbrojených členů české rudé gardy provedl 9. května nařízení sovětské ústřední rekviziční komise, podle něhož byly zkonfiskovány úřadovny ruské odbočky Národní rady v Moskvě. Úřadovny dal k dispozici socialistickým novinám *Svoboda*. Nařízením vlády se československá sekce lidového komisariátu národností, zřízená dekretem z 15. května, stala jediným oficiálním československým mocenským orgánem v sovětském Rusku. Jeden článek dekretu stanovil, že všechny styky mezi Čechy a Slováky žijícími v Rusku a sovětskou vládou mohou probíhat pouze prostřednictvím této sekce. Všechny tyto akce demonstrovaly připravenost českých komunistů převzít vedení československého osvobozovacího hnutí a přetvořit ho k obrazu svému, a to jak v sovětském Rusku, tak i jinde. *Průkopník* vyjádřil tuto připravenost 17. května 1918 těmito slovy: „Převzali jsme vedení české politiky na Rusi do rukou. Formujeme zde Československou rudou armádu... V Moskvě v nejbližších dnech otevřen bude komisariát pro vyřizování československých záležitostí, do Ameriky, mezi naše krajany-socialisty, posláni budou naši emisaři..."[61]

V polovině května 1918 vzniklo tedy několik plánů, vztahujících se k budoucímu využití československých jednotek: 1) poslat je na francouzskou frontu; 2) zbavit se armády co možná nejdříve, jak si přáli někteří sovětští vládní představitelé; 3) použít armádu k intervenci proti bolševikům; 4) postavit ji po bok bílých; 5) použít ji v severním Rusku, jak si přáli Britové; 6) použít ji na straně revoluce, jak si přáli českoslovenští komunisté. Všechny tyto představy vzaly ve druhé polovině května zasvé, když se českoslovenští vojáci a důstojníci rozhodli k akci, s níž ve svých plánech nikdo nepočítal.

V polovině května se ve vzrušené, nervózní a podrážděné atmosféře konaly volby delegátů na sjezd československého vojska. Ruská odbočka Národní rady se pokoušela uklidnit vojáky, kteří byli pobouřeni zprávami, že část armády má být odkloněna na Archangelsk namísto pokračování do Vladivostoku. Avšak úředníci Národní rady otevřeně konstatovali, že rychlý přesun jednotek do Vladivostoku není možný a *Československý deník* navrhl, aby - bude-li to nutné - byla nastoupena cesta přes Archangelsk; dne 22. května 1918 připojil in-

formaci, že francouzská vláda rozhodla o cestě části armádního sboru přes Archangelsk. Do oběhu však pronikly dohady, že se jedná pouze o bolševickou lež a že transport se do severního přístavu nikdy nedostane. Odpor vojáků proti cestě přes Archangelsk den ode dne rostl. Vojáci nedůvěřovali bolševikům a dokonce ani těm, kdo s bolševiky vyjednávali. Mnozí doufali, že sjezd rozptýlí všechny obavy a podezření. Jeho výsledek byl však neočekávaný.

Návrh cesty do Francie přes Archangelsk delegáti odmítli již na předporadě 15. května 1918 v Čeljabinsku. V tomto městě se právě den předtím odehrála událost, známá později jako „čeljabinský incident" a považovaná za bezprostřední podnět ke konfliktu mezi Čechoslováky a bolševiky. Byl to jeden z řady incidentů mezi československými oddíly a sověty vydržovanou rudou gardou, v níž působili jednotlivci, vedení různými motivy pro rozhodnutí začlenit se do tohoto bolševického nástroje síly (patřili k nim také maďarští a němečtí váleční zajatci). Ráno 14. května projížděl vlak s rakousko-uherskými zajatci železniční stanicí. Kdosi z něj vyhodil kus železa do malé skupinky vojáků šestého československého pluku a jednoho z nich těžce poranil. Vojáci vlak zastavili, nařídili zajatcům vystoupit a zabili maďarského zajatce, kterého považovali za viníka. Poté zasáhl místní sovět v Čeljabinsku ovládaný maďarskými „internacionalisty", kteří na předchozích stanicích zadržovali československé vlaky směřující na východ. Sovět dal zatknout stráž šestého pluku, jež zastavila vlak s Maďary, dále Čechy, kteří byli bolševickými úřady povoláni jako svědci, a také delegaci českých vojáků, kteří byli na sovět vysláni žádat propuštění svých krajanů. Toto arogantní jednání Čechy rozzuřilo. Odzbrojili rudou gardu na stanici, kterou obsadili a vynutili si propuštění zatčených krajanů. Přitom zabavili nalezené zbraně, jimiž se sami ozbrojili.

Tento incident byl vyřešen místními vyjednavači a část zabavených zbraní byla vrácena. *Československý deník*, vydávaný tehdy v Omsku, se o této události zmínil 21. května na čtvrté straně zdůrazniv, že takové věci se dějí, když jsou lidé podrážděni a rozhořčeni situací, do níž se dostali. Deník varoval před opakováním podobných incidentů, protože se mohou stát záminkou k vytváření překážek na cestě z Ruska. V telegrafické zprávě, odeslané do Moskvy, okružní vojenský komisař Sadlucký vysvětloval, že propustil zajaté Čechy, aby „předešel krveprolití", protože si plně uvědomoval výtečnou disciplí-

nu Čechů a naopak nepřipravenost rudé armády. Češi, kteří již 18. května vrátili kulomety a pušky, komisaře ujistili, že brzy vrátí další zbraně. Podle Sadluckého telegramu čeští vojáci začínají být vzpurní. Odmítají poslušnost velitelům jednotek, protože nedůvěřují zárukám od sovětské vlády, že budou přepraveni do Vladivostoku. „Chtěli jsme Čechoslováky odzbrojit, ale nemáme dostatek sil," uvedl Sadlucký. Po akci Češi vydali prohlášení, že nejsou proti sovětské vládě.[62]

Incident se podařilo utišit, ale moskevští bolševici se již rozhodli pro tvrdý postup proti československému armádnímu sboru. Sovětský válečný komisař Trockij a jeho zástupce P. V. Aralov věděli, že dohoda ratifikovaná Stalinem se ukázala jako neúčinná, pohyb československých vojáků na východ je velice pomalý a mnoho plně ozbrojených ešelonů dosud nedorazilo do Penzy. Německá vláda vykonávala na sověty tlak, aby nepovolily odjezd československých jednotek, naléhajíc na transport svých vlastních válečných zajatců, kteří byli dosud na Sibiři a v Rusku. Již jsme zdůraznili, že brest-litevský mír zavazoval Leninovu vládu netolerovat v Rusku protiněmecké síly. Československý armádní sbor vystupoval mimoto ostře proti přepravě některých svých jednotek do Archangelska, jak bylo ujednáno mezi sověty a francouzskou vládou.[63] Trockij a Aralov udržovali kontakt se zástupci ruské odbočky Národní rady P. Maxou a B. Čermákem, kteří slíbili rychlý odjezd jednotek v obou směrech - do Vladivostoku a Archangelska - a byli ochotni dát vojsko odzbrojit. Zjevně však nebyli schopni přinutit armádu k přijetí tohoto řešení. Při svém momentálním rozhodnutí ale Trockij s Aralovem postupovali podle rady československých komunistů v Moskvě, kteří slíbili, že získají alespoň část armádních jednotek pro rudou armádu, přičemž zbytek bude do rozpuštění armádního sboru umístěn v pracovních táborech.[64] Proto Trockij rozhodl československé jednotky odzbrojit a armádu rozpustit. Kostky byly vrženy.

Čeští legionáři nebyli zaskočeni událostmi, které se právě dávaly do pohybu. Od 17. května 1918 kontrolovali telegrafní ústřednu v Čeljabinsku, takže mohli zachytávat zprávy, zasílané z Moskvy místním sibiřským sovětům.[65] V noci z 20. na 21. května byli v Moskvě zatčeni Maxa a Čermák. Bylo jim řečeno, že budou propuštěni teprve po úplném urovnání čeljabinského incidentu a úplném odzbrojení československých jednotek. Byli přinuceni podepsat příkaz československým oddílům k bezpodmínečnému odevzdání zbraní místním

sovětským zástupcům. Sibiřské sověty obdržely telegram od Trockého zástupce Aralova z 20. května 1918 se sdělením, že „na rozkaz předsedy rady lidových komisařů, komisaře vojenství soudruha Trockého, navrhuji Vám nabídnouti Čechoslovákům v ešelonech, aby se organisovali v odborové dělnické družiny a aby vstupovali v řady sovětské rudé armády. Postarejte se, jak jen můžete, o pomoc organisacím československých komunistů..."[66] Příkaz Maxy a Čermáka, vydaný jménem ruské odbočky Národní rady s datem 21. května 1918, konstatoval kromě nařízení o úplném odzbrojení československých oddílů, že „zajištění ochrany přechází úplně na sovětské orgány Ruské Federativní Republiky. Každý, kdo neplní tohoto rozkazu, považován buď za zrádce a postaven mimo zákon".[67] Tak vypadal neslavný konec politického vedení, jemuž Masaryk svěřil armádu v Rusku. Deklarace dovršila roztržku mezi ruskou odbočkou Národní rady, reprezentovanou komisařem (zplnomocněncem) Maxou, a československou armádou.

Vycházejíce ze zkušeností svých ruských soudruhů, se československí komunisté pokusili „legitimizovat" zamýšlený převrat v československém zahraničním odboji v Rusku svoláním sjezdu, který měl pouze „schválit" to, co se již odehrálo.[68] Při přípravě na sjezd přinesl *Průkopník* 24. května 1918 článek s podtitulkem *Česká bílá garda*, který zařazoval celý československý armádní sbor mezi nepřátele sovětské moci. Zejména zdůrazňoval, že „česká bílá garda odjíždí do Francie. Teď víme jasně a určitě, proč nechce zůstati v Rusku ... Nemáme nic proti tomu, ale co dělala bílá garda cestou, k tomu nesmíme mlčet... S českou bílou gardou a její představitelkou OČSNR, [odbočkou Česko-slovenské národní rady], jsme domluvili... V Moskvě zatčeni vůdcové této gardy..." Příštího dne, tj. 25. května - v tutéž dobu, kdy Trockého telegram učinil definitivní tečku za všemi jednáními požadavkem bezpodmínečného odevzdání všech zbraní Čechoslováků - byly v moskevském hotelu Evropa zahájeny předběžné porady delegátů. Sjezd svolal „ústřední výbor Československé sociálně demokratické strany dělnické v Kyjevu (nyní v Moskvě) společně s Československou komunistickou stranou v Moskvě". Podle českých komunistických novin *Československá rudá armáda*, vydávaných v Penze, bylo hlavním účelem sjezdu sjednotit obě strany. V domnění, že Aralovovy a Trockého rozkazy definitivně vyřešily otázku převozu československých jednotek do Francie a rozpustily armádní sbor, rozhodli

československí komunisté a jejich spojenci s velkou sebejistotou o vytvoření „jednotné" politické strany.

O zhruba 30 let později, v roce 1948, se tento precedens mnohem úspěšněji opakoval, když se strany sociálních demokratů a komunistů sloučily v jedinou Komunistickou stranu Československa jako výraz úplného převzetí moci v Československu.

Na sjezdu se sešlo 79 delegátů, kteří měli zastupovat 5 600 členů obou skupin, a 22 delegátů reprezentujících 1 850 Čechoslováků v rudé gardě a rudé armádě. Rezoluce sjezdu odrážela závislost československých komunistů na sovětské vládě a vliv jejich ruských soudruhů. Sjezd plně podpořil marx-leninskou koncepci války a revoluce, jak ji pojímala ruská komunistická strana a proklamovala vznikající Třetí internacionála. Jedno z usnesení kongresu znělo: „Plně schvalujeme program i taktiku Ruské komunistické strany bolševické, přijímáme název Československé komunistické strany a vstupujeme v mezinárodní spojení dělnictva pod Třetí internacionálou. Zdůrazňujeme tím nutnost a povinnost dělnictva všech států a národů věrně postaviti se po bok ruské sociální revoluci." Tento základní koncepční rámec odrážely také tři základní rezoluce sjezdu.

V první z nich sjezd vyhlásil, že „československý socialistický proletariát bude vždy věrně hájit ruskou svobodu i ruskou proletářskou republiku" a vyjadřoval „pevné přesvědčení, že ruský proletariát dovede odrazit divoké útoky reakce a obhájí svou svobodu do té doby, pokud proletariát západní Evropy nepřijde na pomoc". Druhá rezoluce se obracela k „československému dělnictvu v hranicích Rakousko-Uherska". Vyzvala jej, aby zavrhlo „jakékoliv kompromisy s měšťáctvem, které v první příhodnou dobu zradí zájmy dělnické třídy", a připravovalo „spolu se socialisticky uvědomělým dělnictvem všech národů Rakouska veliký den evropské sociální revoluce". Slíbivši mu pomoc „v hodině rozhodné srážky s kapitalismem a imperialismem" rezoluce vyhlásila, že českoslovenští komunisté v Rusku tvoří „pomocné hnutí československého dělnictva sociální revoluci na západě Evropy... Ať žije československá socialistická republika ve federativním svazku socialistických republik Evropy".

Program československých komunistů v Rusku korespondoval se strategickými plány bolševiků a Třetí internacionály, která poté vznik-

la (ačkoli program k ní odkazoval jako by již existovala) a jež byla ve svých strategických a taktických přístupech poplatná marx-leninské ideologii. Československí komunisté očekávali, že se ve střední a západní Evropě odehraje politická a sociální revoluce, za jejíž předvoj se považovali. Jejich osvobozovací strategie vycházela z předpokladu, že proletariát střední a západní Evropy povstane proti existujícím vládám a že socialistická revoluce v Evropě je předběžnou podmínkou pro osvobození Čechoslováků. Československí komunisté popřeli předválečnou linii sociální demokracie, podle níž bylo strategickým cílem socialistů přetvořit podunajskou monarchii na socialistický stát. Převzali nyní ideu *československého* státu a jednoho *československého* národa. Avšak socialistická republika, jestliže by byla vytvořena, musela by se stát součástí federace evropských socialistických republik. Komunisté odmítli názor, že samostatný československý stát by mohl vzniknout jako výsledek vojenských vítězství dohodových mocností nad Německem. Zaslepeni svou ideologií, neuměli si představit, že dohodové mocnosti by mohly založit nebo pomoci založit československý stát. Jedna ze zpráv předložených sjezdu celkem jasně uváděla, že dohodové mocnosti „bez rozdílu, zda v mateřské zemi, nebo v koloniích, udržují národy v porobě a vytvořily z nich předmět bezohledného vykořisťování". Podle československých komunistů jedinou zárukou národního osvobození bylo přežití a posílení základny a střediska evropské socialistické revoluce - sovětského Ruska.

Strategický program československých komunistů v Rusku nebyl však přijat domácím českým a slovenským socialistickým hnutím, které nesdílelo jejich naděje nebo přesněji řečeno jejich iluse. Domácí socialisté nebyli ovlivněni československými komunisty ve „vzdáleném" Rusku. Víc a víc se blížili programu národního odboje, vedeného středostavovskými předválečnými politiky, zejména Kramářem a Rašínem a triumvirátem Masaryk-Beneš-Štefánik (a jinými) v zahraničí. Válečný program československých komunistů v Rusku měl ale silný dopad na základní orientaci budoucí komunistické strany Československa a její postoj vůči Československé republice. Českoslovenští komunisté nepředpokládali, že je vznik buržoazní republiky vůbec možný. Když se stala skutečností, viděli v ní nástroj kapitalisticko-imperialistické Francie a jejích domácích lokajů. Později komunisté dospěli k závěru, že nástroj kapitalisticko-imperialistického útlaku musí být smeten a na jeho místo musí nastoupit nový „nástroj

útlaku", diktatura proletariátu. To se vskutku o třicet let později stalo.

Třetí rezoluce sjezdu se vztahovala k aktuálním úkolům československého komunistického hnutí v Rusku, zvláště k situaci v československém armádním sboru a ruské pobočce Národní rady. Rezoluce uváděla, že „tzv. odbočka Československé národní rady v Rusku nikdy nebyla zástupcem a mluvčím československého proletariátu v Rusku". Vyzvala proletáře, „kteří dosud slouží ve vojsku, vytvořeném Národní radou", aby opustili řady těch, „kdož vědomě zrazují ruskou revoluci a prodávají proletáře v československém vojsku francouzskému měšťáctvu". Rezoluce tvrdila, že „kdo v této hodině opustí ruskou socialistickou republiku, stane se zrádcem mezinárodního socialistického proletariátu". Sjezd poté vyzval sociální demokraty v československé armádě, aby „vstoupili do Československé rudé armády, která je součástí rudé armády Ruské federativní republiky".

Sjezd také zvolil dvacet členů ústředního výkonného výboru a rozhodl, že dvoje noviny, *Svoboda* a *Průkopník,* se sloučí v jeden oficiální orgán československé komunistické strany, *Průkopník svobody.* Zatímco sjezd ještě zasedal, delegáti byli informováni o rostoucím duchu odporu v československé armádě. Krátce poté, co sjezd skončil, se zbývající delegáti dozvěděli, že se československý armádní sbor vzbouřil proti sovětské vládě. Delegáti vyzvali vojáky, aby odmítli účast v „kontrarevolučním boji" a uposlechli příkazu sovětské vlády ke složení zbraní. Muna, Koza, Synek a další delegáti byli pozváni k rozhovoru s Leninem, Trockým, Stalinem a Aralovem v Kremlu. Komunistická strana Československa byla na tomto setkání vyzvána, aby se podílela na likvidaci sporu mezi sověty a československou armádou. Strana se vskutku podílela na všech pokusech demoralizovat jednotky, ochromit armádu, a pokud možno ji zcela zničit.

Mezitím se do Čeljabinska sjížděli delegáti armádního sjezdu. Na předporadě 20. května 1918 byl zvolen Prozatímní výkonný výbor. Skládal se z přítomných členů ruské odbočky Národní rady a z velitelů pluků (podplukovník Sergej Vojciechovskij, kapitán Gajda a poručík Čeček); předsedou se stal Bohdan Pavlů. Během následujících dvoudenních diskusí se delegáti rozhodli neuposlechnout příkazů, jež přicházely z Moskvy a neodevzdat zbraně místním sovětům. Vzhledem k tomu, že Maxa byl v Moskvě v zajetí a nejvyšší armádní velení se nacházelo ve Vladivostoku, Bohdan Pavlů a vzbouření mladí důstojníci převzali velení nad jednotkami. Zvolený Prozatímní výkonný

výbor byl pověřen vedením operací, spojených s transportem jednotek do Vladivostoku. Uvedení důstojníci dostali neomezenou pravomoc nad armádními jednotkami, které dosud nedorazily do Vladivostoku. Čeček se stal velitelem penzké skupiny ešelonů v evropském Rusku, Vojciechovskij čeljabinské skupiny na západní Sibiři a Gajda velel ešelonům mezi Omskem a Irkutskem.[69]

Sjezd se 22. května usnesl na rezoluci, určené ruské pobočce Národní rady, francouzské vojenské misi ve Vologdě a sovětům podél Transsibiřské magistrály: „Sjezd československého revolučního vojska, zahájený v Čeljabinsku, rozhlásil u přítomnosti vojenského komisaře Sadluckého své sympatie s ruským revolučním národem v jeho těžkém boji za upevnění revoluce. Sjezd je však přesvědčen, že sovětská vláda nemá sil zaručit volný a bezpečný průjezd našim vojskům do Vladivostoku, a proto se usnesl jednomyslně zbraní neodevzdat do té doby, dokud se nám nedostane záruk svobodného odjezdu a osobní bezpečnosti proti protirevolučním vlakům."[70]

Ačkoli rétorika rezoluce odpovídala terminologii používané Národní radou, jejím důsledkem byl naprostý rozchod se sověty. Armáda se rozhodla pokračovat do Vladivostoku „vlastním pořádkem". Rozhodnutí postavit armádu mimo politickou kontrolu ruské odbočky Národní rady (jejíž část byla zadržována v Moskvě, další byla v Omsku a zbylá ve Vladivostoku) a mimo pravomoc velitele armády (generál Šokorov se nacházel v Omsku a náčelník štábu generál Dieterichs ve Vladivostoku) bylo výsledkem hněvu československých vojáků kvůli nesplněným slibům, kteří již dlouho požadovali vzít osud do vlastních rukou. Z hlediska vůdců Národní rady a bolševiků šlo o vzpouru a totální odmítnutí Masarykovy politiky neutrality. Pavlů a mladí důstojníci postupovali tak, jako kdyby bylo vojenské velení armády - Šokorov a Dieterichs - spolu s politickými zástupci Maxou a Čermákem sesazeno, třebaže nikdy nebylo v tomto směru vydáno žádné oficiální prohlášení.

Dne 23. května byla první jednotka, pověřená vynutit si postup „vlastním pořádkem" a ozbrojená kulomety, umístěnými na lokomotivách, vypravena z Čeljabinska do Omska. Na odpoledním zasedání sjezd rozhodl vyjmout otázky transportu z pravomoci ruské odbočky Národní rady a převést je na Prozatímní výkonný výbor; „případná nařízení" odbočky byla prohlášena za neplatná.[71] Téhož dne odeslal Aralov sibiřským sovětům nový telegram nařizující, aby byly „odzbro-

jeny a rozformovány všechny vlaky a oddíly československého armádního sboru". V souladu s přáním československých komunistů v Moskvě Aralov přikazoval, aby z vojáků byly tvořeny „oddíly rudé armády a pracovní skupiny. Je-li potřebí pomoci československých komisařů, obraťte se o pomoc ke komitétům československých sociálních demokratů v Penze, Samaře, Petropavlovsku a Omsku". Aby místní sověty povzbudil k provedení příkazu, Aralov v poslední větě upozorňoval, že „v ešelonech nacházejí se zásoby lihu".[72]

Rozhodnutí sjezdu byla sdělena sovětské vládě telegramem z 23. května 1918, v němž se zejména uvádělo: „Sjezd delegátů československého korpusu v Čeljabinsku se usnesl předat vrchní řízení transportu československých vojsk výhradně Prozatímnímu výkonnému výboru, zvolenému sjezdem. Nařízení jiných představitelů československých orgánů jsou neúčinná. Co se týče rozkazu představitele Československé (Národní) Rady Maxy a vojen. komisaře Aralova o vydání zbraní, sjezd jednomyslně se usnesl zbraní před Vladivostokem nevydávat, neboť je považuje za záruku bezpečnosti pohybu. Se zajištěním transportu pouze úřady sovětské federativní republiky pro neurčitost všeobecné situace nelze se spokojiti. Sjezd protestuje proti konstatovaným pokusům o odzbrojení a zastavení československých ešelonů... Čině nezbytná bezpečnostní opatření, československý Prozatímní výkonný výbor nepozbývá naděje, že sovětská vláda nebude chtít klást překážky odchodu revolučních československých vojsk... Tím spíše doufáme ve smírné východisko ze zapletené situace, že každá srážka by jen komplikovala situaci místních orgánů sovětské vlády na Sibiři. Podepsán Předseda Československého výkonného výboru Bohdan Pavlů..."[73]

Členové ruské odbočky Národní rady se pokusili zabránit úplné roztržce s bolševiky telegramem kapitánu Gajdovi z rána 25. května, aby ve své velitelské pravomoci nepodnikal žádnou akci východně od Omska. Gajda byl zpraven o tom, že generál Foch nařídil „jedné z našich divizí vydat se do Archangelska" a že armáda musí poslouchat příkazů. Je nutné „vyhovět ruské vládě a řídit se jejími nařízeními. A ovšem je možné s ní jednat". Jménem členů ruské odbočky Národní rady v Omsku byl Gajda vyzván, aby zachoval klid a nepouštěl se do žádných bojů. Nechceme a nemůžeme bojovat s bolševiky. To by nás zničilo!... V témže telegramu, podepsaném dr. Kudelou, majorem Alfredem Guinetem a generálem Šokorovem, bylo Gajdovi vyhrožo-

váno vojenským soudem, pokud příkazu neuposlechne.[74] *Československý deník*, vydávaný odbočkou Národní rady, přinesl 25. května rozhovor s majorem A. Guinetem, jenž trval na cestě první československé divize do Archengelska. Úvodník připomínal, že toto interview si kladlo za cíl rozptýlit „pochybnosti, které vznikají v našich řadách z neznalosti, neporozumění i následkem ničemné agitace".[75]

Tyto kroky však nemohly zastavit řetěz událostí, vedoucích k otevřenému boji s bolševiky. Kapitán Kadlec obsadil dle Gajdova příkazu 25. května Marijinsk, ležící východně od Nikolajevska. Současně vypuklo západně odtud v Chulymsku protisovětské povstání. V noci na 26. května Gajda obsadil Novonikolajevsk, kde byla ustavena prozatímní sibiřská vláda. O den dříve odeslal Trockij telegramy všem sovětům podél železniční tratě z Penzy do Omska s příkazem „okamžitě odzbrojiti Čechoslováky. Každý Čechoslovák, který bude nalezen se zbraní na linii železniční dráhy, budiž na místě zastřelen. Každý ešelon, v němž se ukáže třebas jeden ozbrojený, musí býti vyloučen z dopravy a zavřen do zajateckého tábora. Místní vojenští komisaři jsou povinni ihned vyplniti tento příkaz. Každá liknavost se rovná nečestné zradě a přinese viníkům krutý trest. Zároveň jsou posílány v týl československých ešelonů spolehlivé síly, kterým je přikázáno dát naučenou buřičům. S čestnými Čechoslováky, kteří odevzdají zbraně a podřídí se sovětské vládě, bude jednáno jako s bratry. Bude jim poskytnuta veškerá podpora. Všem železničářům se oznamuje, že ani jeden vagón s Čechoslováky nesmí se pohybovat na východ. Kdo ustoupí násilí a poskytne Čechoslovákům pomoc při jejich pohybu na východ, bude krutě potrestán. Tento příkaz přečtěte všem československým ešelonům a oznamte všem železničářům v místech, kde jsou Čechoslováci. Každý vojenský komisař je povinen referovati o výsledku".[76]

[podepsán] L.Trockij, lidový komisař války.

Tento příkaz byl reakcí na telegram, odeslaný o dva dny dříve sovětské vládě Prozatímním výkonným výborem. Nyní už nic nemohlo zastavit ozbrojenou srážku mezi Čechoslováky a sověty. Sovět Centrosibiře nařídil 26. května všem místním sovětům odzbrojovat československé ešelony: „Nemáte-li dostatek sil, abyste odzbrojení provedli, učiňte všechno možné k zastavení ešelonů: zavezte je na slepou kolej, odebírejte jim lokomotivy, v krajním případě rozebírejte i železniční trať!"[77] To se snáze řeklo, než vykonalo, zvláště když byly místní so-

věty konfrontovány s dosud neodzbrojenými Čechoslováky západně od Penzy. Penzský sovět proto 26. května telegrafoval Trockému, že uspořádal konferenci „za účasti československých komunistů" a došel „k tomu závěru, že nemůže vyplniti předpis v plném smyslu, jak toho žádáte..." Na to Trockij ještě téhož dne odpověděl: „Soudruzi! Vojenské rozkazy se nevydávají k posuzování, nýbrž k vyplnění. Poženu před vojenský soud všechny představitele vojenského komisariátu, kteří se zbaběle budou vyhýbati odzbrojení Čechoslováků... Vy jste povinni, jednati ihned a rozhodně."[78] Mosty byly spáleny; ani pro jednu stranu už nebylo cesty zpátky.

Válka mezi bolševiky a Čechy, jež vypukla koncem května 1918, byla historickou událostí, vedoucí k téměř okamžitému uznání válečného stavu československé armády ze strany britské a francouzské vlády. Je ironií osudu, že povstání československých jednotek proti bolševikům se stalo současně revolucí „proti Maxovi a tím i proti Masarykovi".[79] Podle ruského historika a několika dalších autorů válka začala v rozporu s principem neutrality, zastávaným „diktátorem" Masarykem. „Kdyby se toto stalo o několik měsíců dříve, vypořádaly by se jistě čs. oddíly s tlupami rudé gardy, tehdy skoro ještě neorganisovanými, docela lehce."[80] Ale Češi sáhli ke zbraním z důvodu sebeobrany a dosažení svého vladivostockého cíle, nikoli ve snaze zničit rudou gardu a potřít bolševický režim. Historická ironie tkví také v tom, že protibolševické povstání pomohlo Masarykovi a Benešovi, kteří se proti němu stavěli, získat diplomatické uznání jako *de facto* prozatímní vláda, nacházející se ve válečném stavu a zastupující neexistující československý stát. Masaryk s Benešem si tak vytvořili předpoklady pro převzetí rozhodujícího postavení v budoucím Československu.

Kapitola třináctá

ODPOR ČECHOSLOVÁKŮ PROTI BOLŠEVIKŮM. ROZHODNUTÍ O INTERVENCI

Při pohledu zpět se zdá, že československí vojenští činitelé měli lepší přehled o momentální politické situaci v Rusku a lépe porozuměli povaze sovětské moci než většina civilních představitelů ruské odbočky Národní rady a jejích místních odboček na Sibiři.[1] Při svém rozhodnutí opustit Rusko ignoroval Prozatímní výkonný výbor a tři vojenští velitelé, jimž byla svěřena odpovědnost za tři sektory železnice, protesty reprezentantů Národní rady v místních odbočkách v Omsku a Vladivostoku. Výbor nebral na vědomí ani naléhání odboček, že jednání se sověty musí pokračovat, které vycházelo z předpokladu, že se sověty je možné se dohodnout. Československé vojsko se neřídilo instrukcemi generála Šokorova, ani francouzského vojenského personálu na Sibiři a v Moskvě.

Ze čtyř plukovních velitelů (podplukovník Vojciechovskij, poručík Čeček, kapitán Gajda a poručík Syrový) byl pro momentální potřebu vytvořen štáb, jenž měl připravit plán pro přesun jednotek a okupaci Transsibiřské magistrály. Plán určoval, že penzké skupině ešelonů bude velet Čeček, čeljabinské Vojciechovskij, omské Syrový a východní skupině Gajda. Důstojníci doufali, že silná vladivostocká posádka pod vedením generála Dieterichse bude postupovat vstříc Gajdově skupině. Bylo rozhodnuto, že akce bude zahájena současně ve všech sektorech, ale ne dříve, než rada lidových komisařů odpoví na poslední českou výzvu upustit od opakovaných pokusů odzbrojit československé jednotky.[2]

Zatímco čeští vojáci vyzývali bolševiky, aby je nechali pokračovat v cestě na východ, místní odbočka Národní rady ve Vladivostoku a vladivostocký sovět naléhaly na vojáky, aby nebojovali. V prohlášení z 29. května 1918 vladivostočtí Češi a bolševici tvrdili, že transport jednotek do Vladivostoku je plně zabezpečen a že toliko technické důvody (chybějící lodě) jej zastavily. V prohlášení se uvádělo, že ve Vladivostoku je již 12 000 československých vojáků, o které je dobře postaráno a jež místní sovětská vláda podporuje, zatímco oni se k ní na oplátku chovají přátelsky a loajálně. Násilí by pohyb na východ pouze zpomalilo; společné prohlášení „naléhavě požadovalo" okamžitou likvidaci všech sporů podél železnice.

Ozbrojené srážky však trvaly již několik dní. Z Omska vyjely 25. května 1918 na základě Aralovových instrukcí dva vlaky, vezoucí sovětskou a internacionální rudou gardu a směřující na západ s cílem odzbrojit ešelon šestého československého pluku. Útočníci byli odraženi zpět k Omsku. Téhož dne Češi zachytili telegram Trockého, který nařizoval zastřelit každého Čechoslováka, přistiženého se zbraní v ruce. Pokus o odzbrojení československého vlaku v Irkutsku vedl 26. května k přestřelce, a když večer téhož dne dorazily dva české vlaky do Irkutska, byly napadeny ozbrojenými rakouskými a německými válečnými zajatci. Pět z nich Češi zabili, a navíc „zajali dvacet dva Rakušanů, čtyři Němce a devět Rusů, kteří patřili k rudé gardě".[3] V noci z 26. na 27. května okupovali Čechoslováci nejdůležitější železniční křižovatku - Čeljabinsk. Prozatímní výkonný výbor vydal 28. května manifest „Všem, všem", v němž stálo: „Ústřední sovětská vláda po hrozbách odzbrojiti československé vlaky a zastřeliti jednotlivé ozbrojené Čechoslováky přistoupila 25. května k úskočnému přepadení československého vlaku blízko Omska za pomoci ozbrojených Rakušanů a Němců... Čechoslováci odpověděli na tuto provokaci krátkým úderem v noci na 27. května, v jehož důsledku ovládli všechna nejdůležitější místa po dráze od Čeljabinska do Irkustka s výjimkou okolí Omska, jelikož v Omsku nebylo ani jednoho československého ešelonu... Občanskou vládu sovětů nechráváme na místech. Čechoslováci se nechtějí míchati do vnitřních záležitostí ruského národa; zabezpečili se pouze proti útoku ozbrojených zajatců, hrozících pod firmou internacionalistů zmocniti se velké sibiřské dráhy... Podepsáni Bohdan Pavlů, předseda; František Richter, tajemník."[4]

Přítomnost velkého množství maďarských a německých válečných

zajatců na Sibiři pomohla - kromě jiných činitelů - zformovat postoj československých vojáků vůči sovětské vládě. Odhadovaný počet všech válečných zajatců se blížil dvěma miliónům, z nichž zhruba dvě třetiny byly občany Rakousko-Uherska. Po brestlitevském míru se německá a rakousko-uherská komise pro výměnu zajatců pokoušely co nejrychleji repatriovat své státní příslušníky, zatímco bolševici vedli mezi zajatci propagandistickou kampaň, pokoušejíce se přimět je ke vstupu do mezinárodních oddílů rudé armády, rudé gardy a pracovních oddílů na obranu sovětského režimu a předpokládané světové revoluce. Německý velvyslanec v Moskvě Wilhelm von Mirbach několikrát protestoval proti bolševickým aktivitám mezi zajatci; Trockij proto nařídil místním sovětům, aby vězně izolovaly v táborech.[5] Místní úřady však těmto pokynům nevěnovaly žádnou pozornost a horlivě prováděly mezi zajatci nábor pro sovětské jednotky, připravené k ozbrojeným srážkám s Čechoslováky.

K nejvážnějšímu střetu došlo 28. května 1918 v Penze. Zde byla situace výbušnější než na jiných místech železnice. Podle březnové dohody musely všechny československé ešelony projet Penzou, kde měly odevzdat zbraně s výjimkou stanoveného malého množství pušek a kulometů, s nimiž se měly bránit proti „kontrarevolučním" silám na Sibiři. Z tohoto důvodu byly vlaky západně od Penzy plně ozbrojené. Toto město se proto stalo nejdůležitějším střediskem agitace československých bolševiků, zaměřené na nábor československých vojáků pro rudou armádu. Jak už jsme uvedli, byla na počátku května místní československá jednotka rudé armády posílena několika levicovými socialisty z československého armádního sboru (Vaníček, Koudelka, Skoták a jiní). Tito bývalí legionáři se zúčastnili všech pokusů přesvědčit co nejvíce Čechů a Slováků k podpoře bolševické světové revoluce. Dne 12. května začaly v Penze vycházet noviny s názvem *Československá rudá armáda.* Uprostřed května dosáhl první československý bolševický revoluční pluk počtu více než 700 mužů. Pluk se zúčastnil bojů s cílem potlačit protibolševické povstání v Kuzněcku; dalších 220 mužů pod vedením Jaroslava Štrombacha bylo vysláno k potlačení protisovětské vzpoury v Saratově. Odtud se tyto jednotky nevrátily, protože byly odeslány bojovat proti jednotkám kozáckého atamana A. J. Dutova.[6]

Když do Penzy došel Trockého telegram, předseda místního sovětu V. V. Kurajev svolal poradu, jíž se zúčastnili zástupci českosloven-

ské komunistické skupiny - tzn. těch, kdož nebyli přítomni na komunistickém sjezdu, jenž se v těchto dnech konal v Moskvě. Penzká porada došla k závěru, že Trockého nařízení nelze splnit prostě proto, že československé jednotky v penzké železniční stanici a na trati před Penzou jsou plně ozbrojené a mají zřejmou vojenskou převahu. Jak známo, Trockij reagoval na telegram z Penzy pobouřeně s tím, že o příkazech se nediskutuje - ty musejí být splněny. Proto se na velkém shromáždění československých jednotek odpoledne 27. května Kurajev naposledy pokusil přesvědčit vojáky, aby složili zbraně a vyhnuli se prolévání bratrské ruské krve. Protože ešelony, nacházející se v evropském Rusku, byly nejvíce rozhořčeny stálými odklady jejich odjezdu do Vladivostoku, napětí mezi nimi bylo největší. Kurajevovy pokusy byly marné, neboť vojáci už byli předtím mnohokrát oklamáni. Pod vedením poručíka Čečka, který se vrátil do Penzy z čeljabinského sjezdu s pokyny pokračovat dál „vlastním pořádkem" a použít v nutných případech sílu, odmítly československé jednotky i jen částečné odzbrojení a zahájily přesun východním směrem. Napětí vyvrcholilo ráno 28. května, když na penzské nádraží dorazil vlak z Moskvy s posilami, včetně tří obrněných automobilů pro tamní sovětské vojenské jednotky. Československí vojáci z ešelonů, stojících v železniční stanici, zbraně okamžitě zabrali a odmítli Kurajevovu žádost o jejich navrácení. Onoho dne vypukly těžké boje v Penze, po nichž českoslovenští vojáci obsadili celé město. Roty prvního československého revolučního pluku (tedy bolševické jednotky) se též zúčastnily bitvy o Penzu; poprvé tak Čechoslováci bojovali proti Čechoslovákům v této válce „nového typu". Byl to počátek „občanské války" mezi příslušníky ozbrojených sil, nacházejících se daleko od domova, od rodné země i od státu, který dosud ani neexistoval. Během bojů zahynulo 128 příslušníků československé rudé armády a 3 oficiální představitelé československé komunistické skupiny v Penze byli zajati.[7)]

V penzských ulicích se 30. května objevily plakáty s oznámením podepsaným nadporučíkem Josefem Švecem, že Čechoslováci nehodlají měnit politický režim v Rusku. Nechtějí ani převzít vládu v Penze do svých rukou a město opustí, jakmile bude zajištěn odjezd jejich ešelonů. S penzským sovětem bylo dosaženo dohody, jež otevřela cestu do Syzraně, takže k 1. červnu 1918 všechny československé jednotky z oblasti Penzy dosáhly území za Volhou. Hněv českých vojáků byl namířen vůči každému, kdo jim podle jejich názoru překážel

v cestě do Vladivostoku. Vojáci sesazovali místní sověty, které se pokoušely vyplnit příkaz sovětské vlády k odzbrojení a zastřelení ozbrojených Čechoslováků. V důsledku zhroucení sovětské moci podél železnice začaly vznikat protisovětské organizace a poté se v oblasti Uralu a na Sibiři vyrojily nové protisovětské vlády, jež vítaly československé jednotky jako své osvoboditele od sovětského teroru. Některé ruské a sibiřské protibolševické vojenské jednotky byly zformovány ve spolupráci s československým armádním sborem.

Jakmile kapitáni Gajda a Kadlec zahájili první vojenské operace v sektoru mezi Omskem a Irkutskem, byla v Novonikolajevsku ustavena nová prozatímní sibiřská vláda, která začala budovat z důstojníků bývalé carské armády a studentských dobrovolníků vlastní vojenské oddíly. Spolupráce s protibolševickými silami tak nutně vtáhla Čechy do ruské občanské války. Někteří členové ruské odbočky Národní rady a příslušníci zahraničních vojenských misí se pokoušeli zastavit tento vývoj událostí vydáváním výzev a „příkazů" oněm třem vojenským velitelům, v nichž trvali na nutnosti „vyjednávání".

Kapitán Gajda odmítl telegrafické výzvy francouzského majora Arsene Vergého z 2. a 3. června, že „sovětské orgány vynakládají všechny síly, aby usnadnily zrychlení transportu" a „Čechoslováci nemají ani práva, ani zájmu vměšovati se do vnitřních bojů". Dne 3. června Gajda sdělil všem jemu podřízeným jednotkám, že „zplnomocněný vojenským kolegiem pro grupu od Omska na východ a vůbec pro všechny ešelony druhé divize jsem já, takže bez mého vědomí nesmí se vésti žádné dogovory (= úmluvy) ani příměří..." Pokud by někteří členové Národní rady do jeho příkazů zasahovali, měli být podle Gajdy zadrženi. V téže době rovněž narychlo ustavená prozatímní sibiřská vláda sdělila zástupcům dohodových mocností na Sibiři, že dává československé armádě na výběr: buď jít do Francie, nebo pokračovat v boji proti Německu „v řadách ruské armády". Dohoda se také dozvěděla, že vojenské jednotky prozatímní sibiřské vlády plně souhlasí a spolupracují s československou akcí.[8)]

Sovětská vláda byla překvapena rozhodnutím československého vojenského sjezdu povstat proti bolševikům, jakož i snadnými počátečními vítězstvími Čechoslováků. Sověty, neschopné vojensky zvítězit, se pokoušely podmanit si československý armádní sbor za pomoci lsti a výzev k jednání. Sovětská vláda přinutila poddajného Maxu posílat zprávy Prozatímnímu výkonnému výboru. Krátce před bitvou

u Lipjagu, po níž se otevřela cesta na Samaru, shazovalo sovětské letadlo letáky s Maxovými vzkazy pro československé ešelony penzké skupiny. Letáky obsahovaly následující sdělení: „Bratři! Vyzývám Vás jménem Vašeho vůdce profesora Masaryka, jménem naší vlasti..., jménem našich přátel Francouzů: Vzpamatujte se z těžkého nedorozumění, které hrozí zničiti naši svatou věc..., Zastavte ihned všechny operace ... a vyšlete delegáty k vyjednávání... Pokračování v nepřátelském chování nezbytně vytvoří nepřátelství mezi naším a bratrským ruským lidem; to nemůžete připustit. Nebudeme přece k radosti rakousko-německých imperialistů, našich společných nepřátel, rozvíjet boj československých revolucionářů s ruskými revolucionáři. Je to nejhroznější ze všech bojů - boj bratrovražedný... Váš transport je zaručen francouzskou a anglickou vládou... Ale cesta k dosažení cíle je jedna: ihned přerušit všechny nepřátelské operace a začíti vyjednávati... Delegáty vyšlete s bílým praporem beze zbraní po železniční trati směrem na Syzraň."

Na zadní straně letáku psaného rusky byl francouzský dodatek: „Drazí přátelé, jménem generála Lavergne... Vás žádám, abyste se řídili instrukcemi profesora Maxy. Vaše doprava do Francie je zaručena francouzskou vládou v souhlase s ruskou vládou. Kapitán podpis nečitelný."

Ale vojáky už nebylo možné oklamat takovými triky. Věděli dobře, jaká rozhodnutí jsou přijímána v Moskvě a co by je čekalo, kdyby přistoupili na jednáním s těmi, kteří vydávali příkazy k jejich okamžitému zastřelení. Major Guinet, který se pokusil vyhovět příkazu vést československé jednotky na západ od Omska do severních ruských přístavů, nedokázal přesvědčit Prozatímní výkonný výbor, aby uposlechl jeho instrukcí. Guinet obvinil československé důstojníky z kontrarevolučních snah a pokusil se poslat v tomto smyslu majoru Vergému do Irkutska telegram, který však Češi zachytili. Spolupráce s přednosty železničních stanic a poštmistry umožnila Čechoslovákům získávat zpravodajské informace a na jejich základě rychle jednat. Instrukce sovětské vlády pro sověty podél železniční trati, stejně jako zprávy informující o pohybech rudé armády, se tak dostávaly do československých rukou.[9] Zde leží částečné vysvětlení skutečnosti, že českoslovenští důstojníci měli lepší informace o tom, co se odehrává, než jejich „političtí nadřízení" v odbočce Národní rady a příslušníci zahraničních vojenských misí.

Ačkoliv to byla sovětská vláda, která vyvolala československé vojenské povstání proti sovětům a jejich „internacionální" rudé gardě a rudé armádě, mistr propagandy Lenin obvinil v telegramu všem sovětům z 1. července 1918 z nastalého krveprolití „kontrarevoluční provokatéry", kteří zavlekli Čechoslováky do povstání s pomocí podvodu. Zprvu tuto linii sledoval i *Československý deník,* do něhož 28. května Josef Kudela napsal, že sovětská vláda má mnoho nepřátel, kteří se pokoušejí strhnout Čechoslováky, aby vystoupili v jejich prospěch. Kategoricky prohlásil: „To není náš úkol..." Ještě 2. června Kudela tvrdil, že vojenské úspěchy „nesmějí nám plést hlavy"; „naše zásada byla, jest a bude: nemíchat se do vnitřních záležitostí". Změny v ruské společnosti, v něž v průběhu několika málo dní vyústila československá akce, přivodily však změnu jeho názoru. Dne 4. června napsal: „Z našeho pokusu o vynucení cesty stává se věc dalekosáhlého, dosud nedohledného významu. Sovětská vláda v Sibiři padá... A na její místo staví se nová správa, nová vláda, založená na demokratické zásadě všeobecného rovného hlasovacího práva, se svými hesly: všesibiřský ústavodárný sněm a obnovení protiněmecké fronty." Kudela nyní psal o „obrovském úkolu, který před nás osud staví". O dva dny dříve popsali situaci prozaičtějším způsobem Pavlů a Richter z Prozatímního výkonného výboru v dopise vydavateli *Československého deníku*: „Původně jsme myslili, že stačí svržení vojenské moci sovětů, dnes vidíme, že nutno kraj osvobozený v našem zájmu i v zájmu kraje nově organizovat politicky a vojensky a vyjíti z neutrality."

Změnu postoje *Československého deníku* vyvolaly dva faktory: 1) z praktického hlediska by svržení sovětské vojenské moci bez odstranění orgánů sovětské civilní vlády znamenalo bolševiky trvale sledovat a zahájit nové boje s jednotkami, které by bolševici případně zorganizovali; 2) jako houby po dešti se rozrůstaly nové vlády, složené z eserů a menševiků, jež přebíraly politickou moc od sovětů oslabených československými vojenskými vítězstvími. Proto Bohdan Pavlů 4. června 1918 v ruském vydání *Československého deníku* jménem Prozatímního výkonného výboru oznámil, že „s ohledem na stálé násilí sovětské vlády proti nám přestáváme zachovávat neutralitu k sovětské vládě a podporujeme všechny politické strany, jejichž heslem je Ústavodárné shromáždění, proto podporujeme zatímní sibiřskou vládu". (Ústavodárné shromáždění bylo zvoleno v prosinci 1917 a v lednu následujícího roku Leninem rozpuštěno.)

V souladu s plánem se Gajdovy síly pohybovaly z východu na západ, zatímco jednotky pod vedením Vojciechovského postupovaly opačným směrem. Vojciechovský obsadil 7. června 1918 Omsk, který se stal sídlem prozatímní sibiřské vlády. O den později Čečkovy oddíly zabraly Samaru, kde vznikla s podporou předsedy eserů Viktora Černova „všeruská" vláda Ústavodárného shromáždění.

Protože československá armáda byla po formální stránce součástí československé armády ve Francii, a tím tedy součástí francouzské armády, francouzský vojenský personál přidělený k československým jednotkám zastupoval francouzskou armádu a nepřímo i francouzskou vládu. Major Guinet jakožto voják byl zvyklý poslouchat příkazy bez otázek (a to i tehdy, mohly-li být zastaralé nebo kvůli novému vývoji nerealizovatelné). Předseda Prozatímního výkonného výboru Pavlů a jeho tajemník Richter si uvědomovali, že Guinetovy příkazy nejsou aktuální. Odpověděli proto na jeho námitky dopisem z 2. června 1918: „Podle jistých projevů soudíme, že naše vystoupení odpovídá interesům Spojenců v míře větší, než snad francouzský zástupce je si vědom." Major Guinet opravdu změnil svůj postoj v souladu s novými instrukcemi, které obdržel. Zatímco ještě 4. června vytkl Čechoslovákům, že porušili neutralitu, o dva dny později, po obdržení nových direktiv od svých nadřízených prohlásil, že francouzská vláda nikdy nepomýšlela na odzbrojení legií, jak požadovali bolševici. Francouzi budou první, kdo vyzvou Čechy k boji, bude-li to nutné a nebude-li možné dosáhnout se sověty dohody. Stále však radil vyjednávat se sovětskou vládou v naději, že dohody bude přece jen dosaženo.[10)]

Po čase se Prozatímní výkonný výbor dozvěděl o předchozích francouzských plánech vyvést československé oddíly ze země přes Archangelsk a Murmansk, stejně jako o naději Britů, že část jednotek bude zajišťovat pozice Spojenců na ruském severu. Výbor se též dozvěděl o nedostatku tonáže pro přepravu armády ať už ze severu nebo z Vladivostoku. Noví vojenští a političtí vůdci československé armády pochopili důležitost činu, který podnikali a podstatu situace, jak se vyvíjela před Trockého nařízením z 25. května a po něm. Úsilí francouzských vojenských činitelů přimět armádu k jednání se sovětskými úřady a realizovat původní plán přepravy alespoň poloviny armády na sever bylo tak odsouzeno k nezdaru.

Od 16. června 1918 byly marné také snahy ruské odbočky Národ-

ní rady ve Vladivostoku zastavit „vzpouru", protože celá západní Sibiř už vedla boj na život a na smrt s bolševiky. Houska, Špaček, Girsa a generál Dieterichs „důrazně připomínali" jednotkám, probojovávajícím si cestu na východ, že „jediným cílem" pro všechny bylo „co nejdříve přijeti na francouzskou frontu", k čemuž byla nezbytná „úplná neutralita v ruských záležitostech". Na bojující jednotky byl vykonáván nátlak, aby uzavřely dohody s místními sověty o transferu do Vladivostoku v souladu s dohodou, dosaženou se sověty 26. března 1918. Ta „se úplně osvědčila při dopravě prvých 12 vlaků" - jako kdyby se od dubna nic neudálo a jako kdyby Trockij nevydal 25. května žádný příkaz.[11]

Předcházející podrobné líčení událostí vyvrací pozdější komunistické obviňování, že legionářští důstojníci plánovali vzpouru na základě instrukcí Spojenců a jednali podle jejich příkazů. Skutečností je, že spojenečtí zástupci v Rusku a na Sibiři odrazovali od jakékoli vojenské akce proti bolševikům. Plníce Trockého příkaz z 25. května, zaútočili rudí hned následujícího dne na vlak, převážející české jednotky po jeho příjezdu do Irkutska. Jakmile se posádky dalších dvou vlaků, jedoucích za ním, dozvěděly, co se stalo jejich druhům ve zbrani, zastavily nedaleko před Irkutskem. Vojáci obsadili dvě železniční stanice v okolí Irkutska, zabrali zásoby potravin a dělostřelecké sklady, zatkli několik členů místních sovětů a zahájili ofenzívu proti Irkutsku s cílem osvobodit své druhy. Příštího dne, po dobytí Irkutska, uzavřeli na naléhání francouzského a amerického konzula s bolševiky příměří. Když jim bolševici přislíbili volnou cestu do Vladivostoku, vrátili také všechny zabavené zbraně dokonce včetně těch, které měli sami ve vlacích (kromě třiceti pušek). Ačkoli dohoda byla chybou části velitelů vlaků, incident ukazuje, že neexistoval společný plán vzpoury proti bolševikům nebo dokonce plán na obsazení magistrály do Vladivostoku. Čeští velitelé uposlechli rady obou spojeneckých konzulů a vzdali se strategického centra, které dobyli ztrativše přitom 30 mrtvých a 63 zraněných bratří. O šest týdnů později musel Gajda Irkutsk dobýt s většími ztrátami a za mnohem obtížnějších podmínek.[12]

Zkušenější dohodoví diplomaté v Rusku mnohem lépe pochopili podstatu nového vývoje mezi československou armádou a sověty, než vojenští poradci, kterým chybělo porozumění pro politické problémy. Povstání protisovětských politických sil pod ochranou československé vojenské akce odhalilo slabost sovětů a přesvědčilo spojenecké diplo-

maty v Rusku, že sovětská moc se brzy zhroutí. Francouzský velvyslanec Joseph Noulens záhy postřehl, že československí vojenští velitelé neměli jinou volbu a že jejich protisovětský postoj byl věcí sebeobrany a sebezáchovy, a proto jedinou správnou politikou. Podpořil tedy veřejně odpor Čechoslováků k sovětskému rozhodnutí o odzbrojení a přesvědčil ostatní reprezentanty dohodových mocností, že postup Čechoslováků je správný. Dne 31. května 1918 telegrafoval generálu Lavergneovi: „Rozumí se, že ani Vy, ani důstojník přidělený nebo poslaný k českým oddílům, žádným způsobem nebudou raditi nebo dávati podnět k odzbrojení těchto oddílů." Svůj postoj odůvodnil „odiosní mluvou rozkazu Trockého" z 25. května.[13] Tentýž „ohavný" rozkaz Trockého uvedl americký velvyslanec v Rusku David R. Francis jako důvod pro české odmítnutí složit zbraně. Ve svém telegramu ministru zahraničních věcí z 31. května se Francis také zmínil o informaci, kterou jeho atašé získal od protibolševického zaměstnance sovětské vlády, podle níž sovětská moc visí na vlásku a „první projev spojenecké intervence" ji zničí. Tento zaměstnanec se atašého zeptal: „Proč Spojenci nepodniknou rozhodnou akci?"[14] Reprezentanti Francie, Anglie, Spojených států a Itálie vznesli 4. června 1918 protest proti odzbrojovacímu příkazu u lidového komisaře zahraničních věcí Čičerina. Vojenští přidělenci těchto zemí požádali také o přijetí u Trockého. Sovětská vláda diskutovala o československém povstání v noci ze 4. na 5. června 1918, jak se uvádělo v telegramu generála Lavergnea do Paříže. Generál sděloval, že sovětská vláda zvažovala, zda spojenecký protest proti příkazu o odzbrojení Čechoslováků není předzvěstí intervence; v takovém případě by bylo nutné, aby sověty pokračovaly v energických a rychlých operacích proti Čechoslovákům. Toto stanovisko houževnatě hájil Trockij, zatímco Lenin věřil, že intervence se zatím neuskuteční; Trockého postup považoval za příliš násilný chtěje se s legiemi nějak dohodnout. Lavergneův telegram končil slovy: „... nemůžeme připustiti, aby Češi byli odzbrojeni".[15]

Spojenečtí diplomaté v Rusku odmítli žádost, aby Čechoslováci byli úplně odzbrojeni. Velvyslanec Spojených států Francis telegrafoval 3. června 1918 ministerstvu zahraničních věcí, že podle jeho názoru by Čechoslováci neměli být odzbrojeni. Uložil generálnímu konzulátu informovat sovětskou vládu, že „Spojenci budou považovat odzbrojování a ostrý postup za důsledek německého vlivu nebo v kaž-

dém případě nepřátelského postoje vůči Spojencům".[16] Příštího dne Lansing telegrafoval Francisovi, že „vláda opatrně zvažuje" velvyslanců návrh intervenovat na Sibiři.[17] Požádal jej, aby předložil „konkrétnější podobu a plán akce a vzal přitom do úvahy skutečnost, že vojenské síly určené k nasazení by... byly téměř úplně japonské".[18] Americký vyslanec v Číně Paul Reinsch telegrafoval Lansingovi 5. června 1918, že „všichni američtí zástupci na Sibiři jsou zajedno, že spojenecká intervence je absolutně žádoucí; dokud nebude podniknuta okamžitá akce, Sibiř zůstane pod německou kontrolou... Přítomnost Čechoslováků lze využít. Americké síly o 10 000 mužích budou dostačující".[19]

Téhož dne informoval Prozatímní výkonný výbor francouzskou misi v Rusku, proč Čechoslováci sáhli ke zbraním. Uvedl přitom následující důvody: „1) Příčinou vystoupení Čechoslováků po celé linii od Penzy až do Irkutska byly hrozby sovětské vlády, že rozformuje naše oddíly, umístí je jako oddíly válečných zajatců v táborech a postřílí všechny ozbrojené Čechoslováky. Měli jsme bezpečné zprávy, že po odzbrojení měla být naše vojenská organisace úplně likvidována a z části měla být přeměněna v rudou armádu. To nás přinutilo připraviti se k ozbrojenému odporu. 2) Přímou pohnutkou k vystoupení... bylo zrádné přepadení našeho ešelonu u Marianovky blízko Omska 25. května. V odpověď na to obsadili jsme všechny nejdůležitější stanice na linii Čeljabinsk-Omsk-Irkutsk... 3) Naší taktikou s počátku bylo zajistiti si jen bezpečnost a svobodnou cestu do Francie. Do vnitřních ruských věcí jsme se nechtěli míchat a ponechali jsme sověty na jejich místech. Ale brzy jsme se přesvědčili o tom, že na př. čeljabinský sovět... organisuje proti nám ozbrojené a stávkové hnutí. Tu jsme se rozhodli odstranit sovětskou moc z jejích pozic, tím spíše, že přišly nové zprávy..., že sovětská vláda mobilisuje proti nám všechny síly. 4) Za takových okolností rozhodli jsme se opustiti taktiku politické neutrality a pozvat k pomoci všechny nejlepší lidi z místního obyvatelstva."[20]

Telegramem ze 7. června 1918 sděloval velvyslanec Francis do Washingtonu, že sovětský příkaz k odzbrojení Čechoslováků a rozpuštění jejich armády byl podle dostupných zpráv nadiktován Němci. Zdůraznil, že mnozí němečtí a rakouští váleční zajatci jsou členy rudé gardy, bojující proti Čechoslovákům. Sovětská vláda šíří mezi Čechoslováky bolševickou doktrínu a všemi možnými způsoby zabraňuje

odjezdu armádního sboru, který je prý kontrarevoluční organizací.[21] Situace se začala vyjasňovat, když 11. června 1918 rada lidových komisařů vydala dekret o rozpuštění ruské odbočky Národní rady a „všech organizací a výborů na ni napojených". Dekret rovněž oznamoval, že „majetek, archívy atd. výše zmíněných organizací budou předány československé sekci lidového komisariátu národností".[22] Fakticky to bylo provedeno už o měsíc dříve, jak je uvedeno v předchozí kapitole. Čechoslováci tehdy již věděli, co je čeká a měli tedy důvody nesouhlasit s radami vojenských přidělenců spojeneckých misí.

Dne 12. června Čičerin vydal nótu, určenou dohodovým zástupcům jako odpověď na jejich protest ze 4. června, „ve kterém konstatovali, že kdyby bylo provedeno odzbrojení Čechoslováků, uvedené vlády budou to považovati za nepřátelský akt... jelikož československé oddíly jsou spojeneckými vojsky a nacházejí se pod ochranou a v péči mocností dohody". Čičerin tvrdil, že odzbrojení Čechoslováků „bylo způsobeno především tím, že Rusko jako neutrální stát nemůže trpěti na svém území ozbrojené oddíly nenáležející k armádám sovětské republiky". Připomněl však, že bezprostřední příčinou „rozhodných a přísných opatření pro odzbrojení Čechoslováků, byly jejich vlastní činy... Československé povstání začalo v Čeljabinsku 26. května... a další rozvoj povstání vedl k obsazení Penzy, Samary, Novonikolajevska, Omska a jiných měst Čechoslováky... Čechoslováci všude jednali v dohodě s bílými gardisty a protirevolučním ruským důstojnictvem".[23] Čičerin tak potvrdil, že „povstání v Čeljabinsku" vypuklo 26. května, tj. den poté, co Trockij vydal svůj příkaz k zastřelení každého ozbrojeného Čechoslováka.

Intervence spojeneckých diplomatů v Rusku ve prospěch československého armádního sboru posílila pozice Prozatímního výkonného výboru. Vydavatelství *Československého deníku* se 10. června přesunulo na západ do Čeljabinska, odkud 11. června 1918 B. Pavlů vyzval československé jednotky ve Vladivostoku, aby se vrátily na Sibiř. Jak uvedl Gajda v dopise svému zástupci kapitánu Kadlecovi 10. června, „mír s bolševiky je již vyloučen a naší úlohou jest dokončiti započaté dílo..." Informoval ho, že poslal několik lidí do Vladivostoku s příkazem, že pátý a osmý pluk, které již dorazily do Vladivostoku, se mají vrátit, aby navázaly styk s jeho oddíly. Také se zmínil o tom, že československé jednotky podpoří, kde je to možné, proza-

tímní sibiřskou vládu a formování sibiřské armády. O dva dny později Gajda konstatoval: „Nějaké vyjednávání s bolševiky nebo uzavření míru s nimi jest úplně vyloučeno a mezi nimi a námi je boj na život a na smrt a my musíme za každou cenu bolševiky zničiti. Podle zpráv, které jsem obdržel, my asi již do té Francie nepojedeme..."[24] Oficiální postavení Prozatímního výkonného výboru charakterizoval B. Pavlů v dopise Fr. Langerovi z 13. června 1918: „Politické naše stanovisko jest: na místech námi obsazených podporujeme demokratické vrstvy národa... sdílíme zásadu nové sibiřské vlády, jejímž principem jest Ústavodárné shromáždění."[25]

Dohodoví zástupci v Rusku, na Sibiři a v Číně si uvědomili důležitost československé akce na Sibiři a ve východním Rusku. Např. americký zástupce v Pekingu se v telegramu z 13. června 1918 se svými kolegy shodl, že „by bylo vážnou chybou odvolat Čecho-Slováky ze Sibiře". Tyto jednotky s pouze symbolickou podporou „by mohly převzít kontrolu nad celou Sibiří proti Němcům. Jsou sympatičtí ruskému obyvatelstvu, chtějí se podílet na spojenecké věci"; „jejich odchod by velice prospěl Německu a dále oslabil odhodlání Ruska. Kdyby na Sibiři nebyli, bylo by prospěšné je tam i z dálky dopravit."[26] Nazítří velvyslanec Francis telegrafoval ministerstvu zahraničních věcí USA, že se od svého francouzského kolegy v Moskvě dozvěděl, že pařížská konference Nejvyšší válečné rady rozhodla 3. června držet Murmansk a Archangelsk, bude-li to možné, a pak tam vylodit spojenecké jednotky. Jejich úkolem mělo být kontrolovat oba přístavy, a kromě toho „udržet české oddíly v Rusku pro tuto chvíli".[27] V odpovědi na dotaz ministra zahraničních věcí ohledně navrhované intervence v Rusku Francis 15. června 1918 do Washingtonu sdělil, že „intervence z východu bude uvítána velkou většinou Rusů" a že „ozbrojení Češi rychle rozšiřují svou moc západním směrem, čemuž sovětská vláda nedokáže čelit s výjimkou ozbrojování německých válečných zajatců, což podle dostupných zpráv také činí".[28]

Československá vítězství v Rusku a na Sibiři způsobila ve spojeneckých zemích senzaci a zajistila Čechoslovákům, reprezentovaným Národním radou s Masarykem v čele značnou vojenskou, politickou a morální důležitost. Francouzské *de facto* uznání Národní rady za zákonnou vládu česko-slovenského státu z 15. června 1918[29] nepochybně souviselo s velkým významem, připisovaným akci československé armády v Rusku, zejména okupaci pět tisíc mil dlouhé sibiřské

železnice a měst podél ní včetně Vladivostoku. Francouzská vláda už ztratila zájem na převozu jednotek do Francie. Naopak - 20. června 1918 obdržel generál Lavergne jasný pokyn z Paříže: „Dočasné nehybnosti českých divizí v dnešním pásmu má být využito: a) k rozšíření ohnisek odporu, utvořených těmito divizemi tím, že budou seskupovány kolem nich živly sibiřské a kozácké, které jsou stoupenci obnovení pořádku; b) k doplnění záborů na sibiřské dráze; c) k přípravě a krytí případné intervence spojenecké z východu."[30]

Legionářský *Československý deník* otiskl prohlášení majora Guineta k československým vojákům s oznámením o speciálním telegramu od francouzského velvyslance v Rusku, který informoval o spojeneckých krocích ve prospěch Čechoslováků v Rusku. Major vzdal úctu těm, „jichž názorů vždy nesdílel" a napsal, že ke své velké radosti byl pověřen poděkovat jménem Spojenců československým jednotkám za jejich akci. Velitel nejzápadnější skupiny československé armády v Rusku Čeček dostal 22. června 1918 od francouzského konzula v Samaře následující zprávu: „Francouzská vláda dává na vědomí českým ešelonům, soustředěným v Samaře, že bez výslovných a autentických instrukcí spojeneckých vojenských autorit nemají opouštěti žádnou ze zaujímaných pozic, nýbrž naopak je opevňovati... Cílem českých ešelonů není více přepraviti se železnicí před Vladivostok do Francie, nýbrž připraviti východní frontu na Volze."[31]

Vlády Anglie a Francie používaly nyní přítomnosti a úspěchů československých oddílů v Rusku a na Sibiři, aby přiměly americkou vládu k souhlasu s intervencí na Sibiři a s ní souvisejícím rozmístěním japonských jednotek. Britové a Francouzi tvrdili, že bez intervence na Sibiři a obnovení východní fronty by Německo mohlo učinit z východní Evropy svou kolonii, a to i kdyby Spojenci vyhráli válku na západě. Také velvyslanec Francis naléhal 22. června 1918 na ozbrojený zásah: „...Rusové očekávají, že Amerika bude v čele intervence". Domníval se, že „bez intervence se válka protáhne možná o dva roky a bude nás stát drahocennou krev a obrovské prostředky, protože neintervence umožní Německu využít Rusko jako zdroj zásob a případně též k organizaci armády. Intervence by byla vhodná. Čecho-Slováci kontrolují velkou část sibiřské magistrály, a kdyby byla intervence oznámena, ovládli by ji po celé délce... Všichni naši Spojenci trvají na intervenci... a nelze vyloučit... intervenci bez našeho souhlasu. Takové postavení...by bylo trapné..."[32]

Ačkoli podrobný rozbor rozhodnutí o intervenci v Rusku není v této knize na místě, stručné pojednání je nutné. Řekli jsme, že Britové zvažovali japonskou intervenci na Sibiři v lednu a únoru 1918, ale narazili na odpor vlády Spojených států. Po delších diskusích a diplomatických jednáních britské ministerstvo války uprostřed června 1918 podrobně rozvedlo vojenské důvody pro intervenci na Sibiři a v Rusku.[33] Kdyby válka pokračovala v roce 1919 nebo dokonce v roce 1920, spojenecká intervence by měla velký vliv na vojenskou kampaň roku 1919. Němci, čelící hrozbě na východě, by totiž museli stáhnout některé divize ze západní fronty. Kdyby nemuseli bojovat na východě a mohli čerpat z přírodních zdrojů Ruska, Ukrajiny a dalších míst bývalé romanovské říše, pravděpodobně by značně zesílil jejich tlak na západě. I kdyby na západní válčiště dorazilo velké množství amerických jednotek, Centrální mocnosti by si tam stále udržely vojenskou převahu. Za takových okolností by Spojenci nejen měli malou naději zajistit si v roce 1919 vítězství, nýbrž mnohem pravděpodobněji by na jeho počátku čelili nebezpečí porážky.[34]

Kromě tohoto hlavního argumentu pro intervenci tu byl další neméně důležitý. Byly by cíle, za něž Spojenci bojovali, zajištěny, kdyby bylo Německo na západě na hlavu poraženo, zatímco by východní fronta nebyla obnovena? Centrální mocnosti by i v případě vypuzení z Francie a Belgie stále mohly vyrovnat své ztráty zisky na východě. Pouze intervence na východě by přinutila Němce vzdát se obilí a uhlí, ropy a nerostných surovin z Ukrajiny a Kavkazu. Dokument britského ministerstva války připomínal, že intervenční síly by v první fázi musely být zásobovány Spojenci, ale cílem by bylo obnovit Rusko tak, že jakmile se dohodové armády stáhnou, Rusko samo bude schopno uhájit svou nezávislost, čest a národní existenci proti německému vydírání.[35]

Britové nepředpokládali oslabení spojeneckých sil na západě kvůli intervenci na východě. Většinu jednotek měli proto poskytnout Japonci; smyslem přítomnosti malých britských a amerických oddílů by bylo podpořit mezinárodní ráz akce a ubezpečit Rusy, že motivem Spojenců není pokořit Rusko, nýbrž pomoci obnovit jeho národní existenci. Japonské síly by byly rozmístěny podél Transsibiřské magistrály z Vladivostoku po Ural. Britské ministerstvo války považovalo za potřebné použít osm a půl japonských divizí; šest a půl ke střežení magistrály a zbylé dvě ke zřízení přední linie.[36]

Cílem japonských jednotek by bylo dosáhnout povodí Volhy, mít je pod kontrolou, a dále vytvořit frontu na linii Vologda-Samara, s předsunutými oddíly v Archangelsku a Astrachani. Okupace hlavních železničních tratí v oblasti by účinně zablokovala německý přístup k sibiřskému obilí, bavlně a uralskému nerostnému bohatství. Také by znesnadnila repatriaci německých a rakousko-uherských zajatců, kteří by jinak byli použiti jako posily na západní frontě. Za spojeneckou frontou by se Rusové soustředili kolem vlády, která by se zavázala obnovit v Rusku pořádek. Ruské síly by pak pokračovaly v ofenzívě západním směrem, podporovány partyzány v západních částech Ruska. Protože intervence by obnovila národní Rusko, ty součásti ruské populace, které touží po svobodě a dobré vládě, by se zajisté připojily k intervenčním silám a národní ruské vládě.[37]

Ohromující činy Čechoslováků a následné zhroucení bolševické moci na Sibiři přesvědčily i skeptiky, že jen menšina sibiřského obyvatelstva sympatizuje s bolševiky. Zatímco 19. června britské ministerstvo války dokončilo studii, vyzdvihující vojenskou nezbytnost intervence, francouzské ministerstvo vojenství den poté poslalo generálu Lavergneovi první telegrafické pokyny k této záležitosti. Z hlediska vývoje v Rusku a nehybnosti českých pluků ministerstvo naléhalo, aby Češi neopouštěli pozice, které drží. Třebaže rozhodnutí o spojenecké intervenci dosud nepadlo, Češi na ni měli být připraveni. Pokyny dále vyzývaly místní ruské skupiny, přející si obnovení pořádku, aby se shromažďovaly kolem československých pozic. Kontrola magistrály měla zajistit úspěch intervence, pokud k ní Spojenci přikročí. Náčelník francouzského generálního štábu generál Alby navíc žádal, aby Češi neodevzdávali zbraně a ti, kteří již přijeli do Vladivostoku beze zbraní, byli znovu ozbrojeni. Beneš a nejvyšší velitel československé armády generál Janin o těchto pokynech věděli a souhlasili s nimi.[38]

Ještě na shromáždění Prozatímního výkonného výboru 4. června 1918 v Čeljabinsku major Guinet kritizoval legionáře za porušení Masarykovy politiky neutrality, když řekl, že „v politickém ohledu Čechoslováci zabloudili" dodávaje, že „nedirigujeme události, ale jsme jimi dirigováni". O sedmnáct dní později ale změnil kurs o 180 stupňů. Na setkání téhož výboru řekl přítomným - generálu Šokorovovi, plukovníku Vojciechovskému, Richterovi, Bémovi, Závadovi, Davidovi, Ježkovi a Kyselovi, že je šťasten, že jim může sdělit

několik velmi dobrých zpráv. „Právě jsem obdržel šifrovaný telegram z Permu od majora Royarda, dle něhož Spojenci rozhodli se aktivně vystoupiti v Sibiři. Jsem zplnomocněn všemi spojeneckými vládami poděkovati československému vojsku za jeho vojenské činy." Žádné takové oprávnění tehdy neobdržel. „Vystoupení Čechoslováků, jež bylo sice trochu předčasným, jest dnes také výrazem politiky spojenců, takže československá armáda jeví se avantgardou spojeneckých vojsk, které přibudou na Sibiř k aktivní účasti již koncem tohoto měsíce. Vaším úkolem nyní jest udržovati dobyté posice a starati se o obsazení sibiřské dráhy a čekati přibytí spojeneckých vojsk." Guinet se snažil ospravedlnit za své předchozí jednání: „Spojenecké missie omlouvají se před Vámi za svá zakročování proti Vašemu vystoupení; stalo se tak proto, že měly přesné instrukce, předpisující nezasahovati do vnitřních záležitostí Ruska."[39]

Rozhodnutí o intervenci bylo československému armádnímu sboru sděleno 29. června 1918, tedy několik dní předtím, než jej spojenecká válečná rada opravdu přijala. V tomto sdělení Guinet informoval české velení, že obdržel od francouzského velvyslance šifrovaný telegram se zprávou, že Spojenci zasáhnou v Rusku. Byl také pověřen, aby „vyjádřil poděkování Spojenců Čechoslovákům za jejich akci v Rusku. Jednání Čechoslováků, plynoucí z jasného porozumění situaci, dělá čest celé československé armádě... Ještě nedávno se členové francouzské mise snažily udržovat styky s ruskou sovětskou vládou. Ale tato vláda si nadále od Spojenců a civilizovaného světa takový ohled nezasluhuje. Nejsme už v kontaktu s bolševiky..." Slíbiv československé armádě pomoc, Guinet zakončil svou zprávu slovy: „Jste to vy, komu jsme zavázáni za znovuobnovení ruské fronty... proti skutečným nepřátelům Ruska a Spojenců... Francouzská mise, vždy věrný spojenec Ruska, bojuje po jeho boku v prvním zákopu této nové fronty."[40] Téhož 29. června Češi, povzbuzení spojeneckými zástupci, vypudili sovětskou vládu z Vladivostoku a převzali nad městem kontrolu.[41]

O čtyři dny dříve se představitelé ruské odbočky Národní rady setkali ve Vladivostoku se spojeneckými konzuly a námořními důstojníky. Sdělili jim, že české jednotky ve Vladivostoku (asi 15 000 mužů) budou poslány zpět na Sibiř, aby se spojily se zbytkem československé armády. Zástupci Národní rady naléhavě žádali, aby jim Spojenci poslali na pomoc alespoň 100 000 mužů a velké množství zbraní a mu-

nice. Po obsazení města Čechy, které Spojenci nadšeně přivítali, se ve Vladivostoku vylodily malé spojenecké oddíly. Reprezentanti Británie, Francie, Japonska, Spojených států a Číny podepsali 6. července proklamaci, že celá vladivostocká oblast byla převzata pod dočasnou kontrolu dohodových velmocí, jež přijmou všechna nezbytná opatření „na její obranu proti vnějšímu i vnitřnímu ohrožení".[42)]

Celý měsíc nečinnosti vladivostocké posádky, během něhož západněji položené jednotky sváděly od 25. května boje s bolševiky, byl zaviněn tím, že vladivostocké velení trvalo na Masarykově politice neutrality a drželo se jeho příkazů. Nebylo proto ochotno poslat jakoukoli pomoc těm, kteří si probojovávali Sibiří cestu na východ. Tento měsíc poskytl bolševikům oddech; mohli tak budovat - a také to činili - armádu založenou na povinných odvodech a povinnosti vojenské služby po dobu občanské války. Tato nová disciplinovaná armáda se ukázala mnohem odolnější, než dobrovolnická rudá armáda a volně organizovaná rudá garda.[43)]

Masarykova politika vycházela z nepochopení vzniku a charakteru konfliktu mezi Čechy a bolševiky. Podle jeho názoru Češi reagovali na německou či rakouskou provokaci; konflikt byl tedy důsledkem rakouských či německých intrik a mohl být - jak Masaryk věřil - vyřešen mírovou cestou. Byl také přesvědčen, že dovede jednat s bolševiky coby svými spolu-revolucionáři, aniž si uvědomoval, že jejich cíle jsou diametrálně odlišné. Masaryk vnímal situaci optikou vlastního prospěchu a na bázi představ, v nichž rozhodující roli hrála jeho přání. Ignoroval přitom existenci brestlitevské mírové smlouvy a shodu zájmů mezi bolševiky a vládami Centrálních mocností. Bolševici potřebovali mezinárodní uznání Centrálními mocnostmi a mír na východní frontě, aby mohli uskutečnit své cíle v Rusku. Německo a Rakousko-Uhersko zase potřebovaly bolševickou vládu, aby udržovali Rusko ve stavu vojenské a politické neschopnosti.

Dokonce i po zavraždění německého velvyslance v Moskvě hraběte Mirbacha-Harffa 6. července 1918, které mohli Němci využít k přerušení diplomatických vztahů se sověty, radil německý ministr zahraničních věcí Richard von Kühlmann císaři Vilému II. ke zdrženlivosti: „Je-li to vůbec možné, je nutno se vyhnout obnovení pravidelné války na Východě." Jeho nástupce admirál von Hintze, někdejší námořní atašé v St. Petersburgu, se také stavěl proti obnovení nepřátelství mezi Němci a sovětským Ruskem: „Kdokoli jiný než bolševici

je nám přirozeně bližší, ale pouze oni mohou zajistit to, co nejvíce potřebujeme: realizaci brestlitevského míru a pokračující vojenské ochromení Ruska."[44] Co se týče bolševiků, ti zvolili mír jako dočasně výhodný, doufajíce v magickou sílu světové revoluce.

Němci akceptovali a podporovali názor bolševiků, že česká vzpoura je výsledkem připraveného spiknutí. Podle Lenina stáli za revoltou Čechů spojenečtí důstojníci, kteří také řídili jejich vojenské operace. (Ve skutečnosti těch několik dohodových důstojníků, kteří byli v kontaktu s Čechy před povstáním a po něm, vystupovalo proti němu a zavinilo pouze zmatky.) Jestliže Masaryk silně přeceňoval německé či rakouské zasahování do konfliktu mezi Čechy a bolševiky, potom mnozí ruští levicoví eseři přeceňovali německý vliv na politická rozhodnutí bolševiků. Na pátém všeruském kongresu sovětů počátkem července 1918 jeden z nich, Kamkov, zahřímal: „Diktatura proletariátu se změnila na diktaturu Mirbachovu! Pryč s Mirbachem! Pryč s německými řezníky! Pryč s katovou oprátkou brestlitevského míru!"[45] Je ironií, že zatímco levicoví eseři se odvažovali kritizovat bolševiky jako spojence Němců a i na onom pátém všeruském sjezdu sovětů jim vytýkali, že přijímají příkazy od Němců, Masaryk doporučoval, aby Spojenci uznali bolševiky za ruskou vládu.

Masaryk, Němci i bolševici považovali, i když každý z jiných důvodů, česko-bolševický spor za výsledek spiknutí nebo intriky. Lenin potvrdil bolševický názor 27. června 1918, když řekl, že „československé povstání je evidentně podporováno anglo-francouzským imperialismem ve snaze svrhnout sovětskou vládu".[46] Ačkoliv britská a francouzská vláda si možná přály, aby někdo svrhl bolševický režim (činnost Borise Savinkova se ubírala tímto směrem) a jedním z cílů připravované intervence bylo nahradit „internacionalistický" bolševický režim národní ruskou vládou, fakta v případu československé revolty ukazují, že legionáři povstali proti bolševikům, aby zachránili sebe, dosáhli Vladivostoku a mohli se tak přeplavit do Francie. Myšlenkou svržení Leninovy vlády se nezabývali.

Příznivý ohlas na postup československé armády proti bolševikům, který se prosadil ve spojeneckých zemích (zvláště ve Spojených státech), otevřel mnohé z dveří, jež profesoru Masarykovi zavřelo jeho tokijské memorandum. Prezident Wilson ho 19. června 1918 přijal v Bílém domě a jak už jsme uvedli, tento den je možná nejdůležitějším v dějinách ruské občanské války. Již 30. května sděloval William

Wiseman do Londýna, že mu Wilson řekl, že americká vláda bude nakloněna vojenské intervenci v Rusku, pokud budou Spojenci pozváni „nějakým odpovědným a reprezentativním orgánem".[47] Poté taková žádost přišla od Všeruského svazu obchodních družstev, jenž vyjádřil svůj odpor k bolševikům a požádal Spojené státy, aby se postavily do čela intervence. Wilson komentoval 19. června před Lansingem tuto žádost, směřující k nastolení sociálního řádu na ruském východě a umožňující Sibiřanům čelit německému pronikání. Řekl, že tato organizace „by mohla velmi dobře posloužit jako nástroj pro to, co nyní plánujeme na Sibiři".[48] Téhož dne také prezident požádal ministra války Newtona Diehla Bakera, aby připravil plán sibiřského válečného tažení. V jeho vlastním plánu měli klíčovou roli sehrát Češi, které chápal vzhledem k jejich slovanské příbuznosti s Rusy jako účinnou sílu a jádro, které hledal od poloviny dubna. Prezident byl připraven Čechy podpořit, protože jsou nejenom protibolševičtí, ale také protiněmečtí, ne-li i protijaponští. Avšak Masaryk stále trval na převozu Čechů do Francie.

Třebaže vůdce československého zahraničního odboje ujistil Lansinga, že Češi nebojují „proti Rusům, ale pouze se snaží dostat přes Vladivostok na západní frontu" a ačkoli 19. června odmítl Wilsonův plán, Lansingovi se 23. června zdálo, že „situace československých sil na západní Sibiři" vytvořila „nové okolnosti, které si zasluhují bedlivého uvážení". Protože česká snaha dosáhnout Vladivostoku narazila na odpor bolševiků, Češi „bojují proti rudé gardě podél sibiřské magistrály s větším či menším úspěchem". Lansing chtěl tuto věc probrat s prezidentem, přičemž mu nejprve položil dvě otázky: 1) „Protože tyto jednotky jsou naší věci nejvíce loajální a různé sovětské orgány s nimi zacházely nanejvýš nespravedlivě, neměli bychom uvážit nějakou formu podpory pro ně?" 2) „Není možné, aby se tyto schopné a loajální oddíly staly jádrem vojenské okupace sibiřské železnice?" O dva dny později poslal ministr zahraničních věcí Lansing telegram americkému konzulovi ve Vladivostoku se žádostí o vyčerpávající zprávu o organizaci československých jednotek ve Vladivostoku, jejich počtu, morálce, charakteru, počtu vysokých důstojníků atd., naléhaje na co nejrychlejší odpověď.[49]

Dne 25. června, po obdržení nových zpráv ze Sibiře, požádal Lansing Masaryka, aby přišel znovu na ministerstvo zahraničních věcí k diskusi o „možnosti použití Čechů na Sibiři". Postaral se také o to,

aby Boris Miles „zjistil, jak je to s výzbrojí Čechů na Sibiři".[50] Fakt, že Lansing předtím odeslal spěšný telegram do Vladivostoku o československých legiích, ukazuje, že již pomýšlel na služby Čechů na Sibiři, podobně jako členové ostatních spojeneckých vlád. Během tohoto dne Lansing dvakrát diskutoval s prezidentem o národnostech v Rakousku a na Sibiři, načež obdržel memorandum od asistenta ministerstva zahraničních věcí Williama Phillipse s doporučením, aby Spojené státy uznaly Národní radu společně s britskou a francouzskou vládou. Navzdory tlaku obou těchto spojeneckých vlád nebylo uznání uděleno; nejpravděpodobněji proto, že na Lansinga nezapůsobilo to, co mu Masaryk řekl při schůzce.

Podle Masarykova záznamu z přijetí se ho Lansing ptal, zda by české jednotky mohly být použity „jako policie pro americkou misi". Masaryk odpověděl kladně, ale položil si dvě podmínky. Zaprvé bude chtít vědět, jak chce americká vláda dostat misi k bolševikům [sic] a co bude jejím účelem; zadruhé československé vztahy k bolševikům budou muset být urovnány po dobrém.[51]

Masarykovy podmínky Lansinga nejspíš překvapily. Ministr zahraničních věcí hovořil o Wilsonově připravované hospodářské pomocné komisi obchodníků, zemědělských odborníků, pracovních poradců, zástupců Červeného kříže a sdružení mladých křesťanských mužů (YMCA), fungující pouze za předpokladu, že by se jí dostalo ochrany československé armády, jež kontrolovala železnice a udržovala otevřenou cestu z Ruska na Dálný východ. Vzhledem k přátelskému postoji Rusů k československé armádě se komise mohla stát jádrem pro nové seskupení Rusů a obnovu jejich významu coby vojenského faktoru. Ale Masaryk byl především zaujat otázkou uznání bolševiků jako ruské vlády. Naplnění jeho první podmínky by implikovalo uznání Leninovy vlády. Druhou podmínku pak vůbec nebylo možno splnit. V boji mezi Čechy a bolševiky neexistovala ani pro jednu stranu cesta zpátky.

Masaryk také nastolil otázku rakouských Slovanů a Lansingovy deklarace z 29. května, přičemž navrhoval, aby americká vláda vydala rozhodnější prohlášení o podpoře podmaněných národů Rakousko-Uherska. Masarykova kritika americké politiky s ohledem na rakousko-uherské národy však nebyla aktuální. Od vydání deklarace z 29. května již Američané svůj postoj revidovali, a sice v dopise Lansinga Mihajlovičovi z 24. června 1918.[52]

Při vzájemném setkání způsobil Masaryk Lansingovi další rozpaky žádostí, aby poslal sovětskému komisaři zahraničních věcí Čičerinovi memorandum, jež posléze do Moskvy odeslalo ministerstvo zahraničních věcí USA „na útraty profesora Masaryka..., nikoli americkými diplomatickými kanály".[53]

Memorandum Čičerinovi, obsahující Masarykovu reakci na rozhovor agentury Associated Press s ruským komisařem zahraničních věcí, znělo takto: „V interview... vysvětlujete své nepřátelské chování k československému vojsku na Rusi tím, že prý bylo protirevolučním již od doby ukrajinské Centrální rady kyjevské a že dokonce kulo pikle proti vládě sovětů... Byl jsem v Rusku od května r. 1917 až do března r. 1918. Organizoval jsem to vojsko. Znám každou podrobnost jeho života za tu dobu. S plným uvědoměním všech okolností musím prohlásiti, že Vaše tvrzení je nesprávné a že jste na omylu...Mohu dokázat nevyvratitelnými dokumenty, že jsem odmítl každý plán, namířený proti Vaší vládě, mně navržený Vašimi politickými protivníky, a to dokonce i těmi, kteří nemohou být spravedlivě nazýváni kontrarevolucionáři. Mohu dále dokázat, že jsem donedávna doporučoval státníkům Dohody, aby s Vaší vládou byli za dobré. My, Čecho-Slováci, milujeme Rusko a přejeme si, aby bylo silnou a svobodnou demokracií... Byli jsme k Rusku naprosto loajální a ve vztahu k Vaší vládě korektní; v uznání této loajality zaručil velitel Muravjov naší armádě volný průchod do Francie (16. února) a totéž garantoval moskevský sovět. Jsa vzdálen Ruska tři měsíce a nemaje podrobných zpráv, neodvažuji se vyslovit mínění o tom, co se děje dnes. Zdá se však, že některý místní sovět podlehl rakouským a německým intrikám [sic] a provedl útok na naše vojsko, jež za daných okolností bylo nuceno se bránit. Nestavěl bych se proti Vašemu požadavku za odzbrojení, můžete-li nám zaručit svobodný a nerušený odchod do Francie. Ujišťuji Vás, že jediným přáním našich vojáků je bojovat proti našemu společnému nepříteli a tak pomoci Rusku. Žádám Vás ve jménu demokracie, abyste dodržel sliby, dané Vaším vlastním velitelem. Prosím, vyšetřte věc pečlivě, protože by bylo neodpustitelnou absurdností, kdyby demokratická a socialistická vláda omylem prospěla zájmům svých největších nepřátel."[54]

Citovaný dokument stejně jako rozhovor s Lansingem, přesvědčivě ukazují, že Masaryk byl o situaci v Rusku informován nedostatečně a že nechápal podstatu sovětského režimu ani jeho cíle. Neviděl, že

Lenin je ve skutečnosti profesionálním revolucionářem, plně oddaným věci světové revoluce. Zatímco se Masaryk domníval, že Německo je „společným nepřítelem", Moskva to viděla jinak. Ostatně Německo zajistilo Leninovu režimu mezinárodní uznání a podepsalo s ním mírovou smlouvu. (Lenin očekával od Německa mnoho: proletářskou revoluci, jež zažehne jiskru světové revoluce). Masarykovo pojetí demokracie se lišilo od bolševiků, pro něž „demokracie" znamená diktaturu proletariátu, jež je ve skutečnosti vždy diktaturou jejich vlastní strany, strany „nového typu". Koncem června 1918 Masaryk stále trval na transferu československé armády do Francie. Měsíc poté, co v Rusku začal pro legionáře boj na život a na smrt, byl stále ochoten souhlasit s odzbrojením československé armády sovětskou vládou. Masarykovy názory na situaci stály v protikladu k postoji Prozatímního výkonného výboru, zastupujícího smýšlení vojska. Byly neslučitelné rovněž se stanovisky dohodových státníků a diplomatů, kteří považovali bolševiky za spojence a nástroj Německa.

Dne 25. června, kdy Lansing rozmlouval s Masarykem, poslal americký konzul ve Vladivostoku ministru zahraničních věcí dva telegramy. V prvním sděloval, že dva přední členové Národní rady ve Vladivostoku na setkání se spojeneckými konzuly sdělili, že 15 000 českých vojáků ve městě se musí vrátit na západ, aby pomohli svým druhům. Potřebují zbraně a munici, což - vedle přímé vojenské podpory - požadují od Spojenců. Češi potřebují 13 000 pušek, tři baterie pojízdných děl, 100 kulometů a 1 000 000 nábojů „a měli by být podpořeni 50 - 100 000 spojeneckých vojáků, aby zřídili stálou frontu proti Německu".[55] Čeští mluvčí uvedli, že pokud by měla být intervence realizována, mělo by se využít skutečnosti, že Češi kontrolují značnou část magistrály; akce také „musí začít během tří týdnů". Ve druhém telegramu, který se dostal Lansingovi do rukou také 26. června, konzul psal, že Češi se vzdali myšlenky na evakuaci přes Archangelsk a že jejich síly jsou „mimořádně vhodným *jádrem* [zdůraznil J. K.] pro novou sibiřskou armádu". Se spojeneckou podporou „lze na Sibiři zorganizovat armádu o nejméně 200 000 mužích", jež by operovala proti Němcům v evropském Rusku; tak by se Rusko mohlo vrátit do války. Konzul „naléhavě žádal" uvážení „tohoto plánu jako možné nabídky rychlé a účinné pomoci pro věc Spojenců". O čtyři dny později Češi rozpustili vladivostocký sovět a obsadili město, zjistivše, že místní bolševici se rozhodli poslat na

západ vojenský materiál, který měl být zjevně použit proti jejich druhům.

Beneš na rozdíl od Masaryka neměl v Paříži „přímého spojení" s armádou na Sibiři. S použitím legií pro intervenci souhlasil, pokud by o ní mělo být rozhodnuto.[56] Neváhal poskytnout armádu k dispozici Spojencům tam, „kde je jí nejvíce potřebí", věda, že Spojenci budou jednoho dne rozhodovat o bytí či nebytí československého státu a jeho vlády. Souhlas s českou účastí na intervenci pro něj byl „otázkou taktiky; podstatné bylo, čeho tím dosáhneme politicky".[57] Mimoto legie již „intervenovaly" a ukončily beztak Masarykovu politiku neutrality. Beneš se z toho pokoušel vyzískat co nejvíce. Ve zprávě do Čech z počátku července 1918 napsal, že v intervenci v Rusku, o které se nyní jedná, „budeme hrát jistou roli..."[58]

Po Benešově výslovné podpoře účasti československé armády na intervenci zbyl jediný Masaryk, který se držel opačného názoru. Štefánik odmítl Masarykovu politiku neutrality již v únoru 1918. V souvislosti s tehdejším francouzským plánem přemístit československý armádní sbor na rumunskou frontu byl major Štefánik (což byla jeho dočasná hodnost) také dočasně povýšen na podplukovníka. Byv jmenován poradcem vrchního velitele československé armády generála Janina dostal rozkaz odebrat se 11. února 1918 do rumunského města Jassy.[59] Ale Masaryk odmítl se Spojenci spolupracovat, československá armáda neodešla na rumunskou frontu a Štefánikova mise do Rumunska se neuskutečnila.

Dne 1. července 1918 informoval Basil Miles Lansinga o telegramu z Vladivostoku s podrobnostmi o výzbroji, výstroji a celkovém stavu tamních Čechoslováků - kopii předal náčelníkovi štábu generálu Peytonu C. Marchovi.[60] Stálo v něm, že morálka československých sil je „skvělá", ale že mají pouze 2 500 pušek, 26 kulometů, 586 000 nábojů, 1 800 ručních granátů; pro 14 000 mužů a 5 000 důstojníků nejsou žádné další zbraně k dispozici. Potřebují přinejmenším 13 000 pušek a další zbraně, mimoto zásobu léků a jiné potřeby. Pokud je Spojenci ujistí o pomoci, budou čekat na jejich příjezd; jinak s 2 500 tisíci muži, pro něž mají zbraně, odejdou zpět na Sibiř na pomoc svým krajanům. Ozbrojené síly Spojenců uvítají; potřebují zvláště pomoc železničních inženýrů pro opravářské práce. Generál už informoval své nadřízené, že může obstarat 13 000 ruských pušek a 1 000 000 nábojů. Kdyby se prezident rozhodl pomoci

Čechoslovákům, mohl by „snad pro ně sehnat nějaké kulomety". Materiál přivezou do Vladivostoku americké válečné lodi. Generál se však domníval, že vojenská intervence by byla „hazardní, mimořádně obtížnou a neprozíravou politikou".[61]

Úspěch spojenecké intervence v Rusku do značné míry závisel na podpoře americké vlády a její ochotě poskytnout k tomuto účelu vojáky. Československá vítězství na Sibiři byla použita dohodovými státníky a Nejvyšší válečnou radou jako argument při jejich výzvách prezidentu Wilsonovi, aby intervenci na Sibiři a v Rusku podpořil.

Ministr Lansing dostal 3. července 1918 zprávu, že „Čechoslováci se zmocnili Vladivostoku".[62] O den dříve americký diplomatický styčný důstojník telegrafoval ministru zahraničních věcí[63], že Nejvyšší válečná rada považuje spojeneckou intervenci v Rusku a na Sibiři za „naléhavou a imperativní nutnost", a to vzhledem k úplné změně situace od jejího posledního setkání. Telegram především uváděl, že „současná akce česko-slovenských jednotek zastavila úpadek Sibiře. Je tu nyní 50 000 vojáků slovanské národnosti, kteří se vůbec nezajímají o vnitřní ruskou politiku, majíce přitom pod kontrolou železnici na západní Sibiři. Tento úspěch československých oddílů prokazuje, že většina obyvatelstva Sibiře už nesympatizuje s bolševiky a musí být přátelsky nakloněna věci Spojenců. Tím je také odstraněna námitka, že intervence narazí... na vážnou opozici u obyvatelstva východně od Uralu... Pokud se intervence uskuteční včas, bude na západní Sibiři slovanská armáda, k níž se mohou přidružit ruští vlastenci... Československé síly jsou však ve velkém nebezpečí, že budou odříznuty organizací německých a rakousko-uherských zajatců v Irkutsku; česká Národní rada ve Vladivostoku požádala tamní spojenecké konzuly o pomoc. Spojenci stojí před odpovědností podniknout okamžitou akci, nemají-li být tito chrabří spojenci přemoženi. Neschopnost poskytnout těmto věrným jednotkám, bojujícím nyní zoufale za věc Dohody, pomocnou ruku, by nejen navždy zdiskreditovala Spojence, ale mohla by mít katastrofální dopad na slovanské obyvatelstvo jak v Rusku samém, tak v Rakousko-Uhersku a na Balkáně jako důkaz, že Spojenci jsou neschopni nebo neochotni snažit se účinně o záchranu slovanského světa před úplným pádem do německého vlivu... Intervence na Sibiři je proto naléhavou nutností jak k záchraně Čechoslováků, tak k získání výhody kontrolovat Sibiř, jaká se Spojencům už nemusí vrátit..."[64]

Nejvyšší válečná rada naléhala na intervenci ze tří důvodů: 1) pomoci Čechoslovákům; 2) „zachránit Rusko před nastolením samovlády, podporované německými bajonety"; 3) učinit to „podstatné z hlediska vítězství ve válce".[65] Analýza Nejvyšší válečné rady a memorandum ministra zahraničních věcí byly předmětem diskuse na konferenci v Bílém domě 6. července 1918. Lansingovo memorandum ze 4. července[66] ukazuje jasně, jak podstatně akce československé armády na Sibiři změnila tamní situaci: „Obsazení Vladivostoku Čecho-Slováky 29. června a úspěch jejich krajanů na západní Sibiři skutečně změnily situaci; vnesly totiž do otázky naší povinnosti moment citový." Je povinností Spojených států poskytnout jim pomoc, protože neučinit tak by znamenalo jejich porážku a Spojené státy by tím byly vinny. „Tato odpovědnost vzrostla a stala se naléhavější, protože Čecho-Slováci jsou napadáni propuštěnými Němci a Rakušany." Lansing navrhl tento postup: zaprvé okamžitě pomoci „těmto loajálním jednotkám tím, že oněch 15 000 ve Vladivostoku bude vybaveno zbraněmi, děly, municí a zásobami... tak, aby se mohli přesunout na západ na pomoc těm 50 000, kteří se nacházejí západně od Irkutska". Zadruhé vyslat jednotky „pomoci jim při střežení železnice tak, jak po ní postupují" a pomoci jim odzbrojit „Němce a Rakušany, kteří jim kladou odpor", protože je „morálním závazkem zachránit tyto muže před naším společným nepřítelem... Zatřetí i když většina vojáků bude dodána Japonskem, je třeba, aby byly vyslány i americké a spojenecké síly. Začtvrté ohlásit „tuto zamýšlenou pomoc" a zpravit o ní okamžitě „Čecho-Slováky ve Vladivostoku a na západní Sibiři". Zároveň vydat deklaraci, že Spojenci nemají „v úmyslu zasahovat do vnitřních ruských záležitostí", že „v žádném případě nebude ruské území okupováno déle než je nutné, aby se zamezilo německé nadvládě". Až expediční síly dokončí svou misi, „územní suverenita Ruska... bude tak úplná a nepoškozená, jako byla před vstupem jednotek na ruskou půdu". Zapáté poslat do Vladivostoku komisi „s ohlášeným cílem pomoci ruskému lidu při obnově normálních podmínek obchodu, průmyslu a sociálního řádu... Tato komise by se měla pohybovat na západ z Vladivostoku za... Čecho-Slováky".

Lansing tedy zjevně podporoval intervenci v Rusku, naléhal na prezidenta, aby poslal Čechoslovákům vojenskou pomoc i spojenecké ozbrojené síly a navrhoval pacifikaci Sibiře co nejdál na západ. Naopak generál March byl proti vojenské intervenci; a stejně tak i Masa-

ryk. Nelze stanovit, nakolik odpor českého vůdce vůči protibolševické intervenci Wilsona ovlivnil. Víme však, že na konferenci v Bílém domě 6. července 1918 byly návrhy na obnovení východní fronty proti Centrálním mocnostem odmítnuty. Podle Lansingova záznamu se na ní diskutovalo o materiálu Nejvyšší válečné rady, „podporujícím úsilí obnovit východní frontu proti Centrálním mocnostem a také o memorandu ministra zahraničních věcí USA". Bylo: 1) rozhodnuto, že „zřízení východní fronty pomocí vojenské expedice, a to i kdyby bylo rozumné použít velké japonské síly, je fyzicky nemožné, i když by fronta měla být vytvořena na východ od Uralu"; 2) „že jakýkoli postup západně od Irkutska se nezdá možný a nevyžaduje dalších úvah"; 3) „že současné postavení Čecho-Slováků si žádá, aby vláda Spojených států i vlády další se pokusily pomoci jednotkám ve Vladivostoku navázat spojení s jejich krajany na západní Sibiři"; 4) „že s ohledem na neschopnost Spojených států zajistit v krátké době významnou sílu na pomoc Čecho-Slovákům", japonská vláda by měla zajistit „lehké zbraně, kulomety a munici pro Čecho-Slováky ve Vladivostoku" za předpokladu, že je ochotna spolupracovat. Mimoto se ve Vladivostoku shromáždí asi 7 000 Američanů a 7 000 Japonců ke střežení komunikačních linií Čechoslováků, postupujících k Irkutsku.

Dále by se měly ve Vladivostoku vylodit americké a spojenecké námořní lodi, které jsou k dispozici, převzít kontrolu nad městem a navázat spolupráci s Čechoslováky. A konečně se konference také shodla, na 5) „veřejném prohlášení americké a japonské vlády, že účelem vylodění vojska je pomoci Čecho-Slovákům proti německým a rakouským zajatců a nemá za cíl zasahovat do vnitřních ruských záležitostí. Oba státy se zavazují, že neporuší politickou a územní suverenitu Ruska". 6) „Vyčkat příštího vývoje, než budou podniknuty další kroky".[67]

Zatímco 6. července americká vláda rozhodla, že zřízení východní fronty je „fyzicky nemožné" a zaujala k ruskému vývoji vyčkávací postoj, československá penzká a čeljabinská skupina se téhož dne spojily na Urale. Protože se již 10. června setkaly s Gajdovou skupinou v Omsku, byla celá Transsibiřská magistrála obsazena Čechoslováky. Plukovník Čeček dostal 7. července rozkaz od plukovníka Vojciechovského, který byl za nepřítomnosti generála Dieterichse náčelníkem štábu armádního sboru, aby bránil volžskou frontu do příchodu spojeneckých armád. Téhož dne vydal Čeček následující historický

rozkaz velitele týlové stráže československé armády: „Oznamte všem bratřím, že na základě rozhodnutí sjezdu sboru, v souhlase s naší Nár. radou i po dohodě se všemi Spojenci náš sbor je určen jako předvoj spojeneckých sil a že instrukce, vydané štábem armádního sboru mají jediný účel, vybudovati protiněmeckou frontu v Rusku ve spojení s celým ruským národem a našimi spojenci."[68] Rozkaz vydaný Čečkem, jeho nadřízenými a sjezdem sboru byl založen na informaci a instrukcích od francouzských oficiálních kruhů[69]. Zatímco francouzská a britská vláda podporovaly obnovení východní fronty, Bílý dům to vyloučil jako „fyzicky nemožné". Ale to Čeček a jeho druzi ve zbrani v Rusku a na Sibiři nevěděli.

Čechoslováci měli důvody k optimismu. Dne 6. července 1918 vypuklo protisovětské povstání v Jaroslavli a na Sibiři, v Samaře a na Urale byly ustaveny protisovětské vlády, složené převážně z eserů. Levicoví eseři se dokonce pokusili převzít moc v Moskvě. Na 5. sjezdu sovětů 4. a 5. července požadovali obnovení nepřátelství s Německem a 6. července, po atentátu na německého velvyslance v Moskvě hraběte Mirbacha, obsadili telefonní ústřednu a oznámili, že moc přechází do jejich rukou. V reakci na tento vývoj velitel sovětských vojsk Muravjov, jehož jednotky bojovaly na Volze proti československé armádě, otočil svou frontu proti Moskvě. Ale příštího dne byli levicoví eseři, účastnící se sjezdu, pozatýkáni, střediska protibolševického odporu v Moskvě byla potlačena a Muravjov spáchal sebevraždu.[70] Rudá fronta proti Čechům byla obnovena. Gajdovy jednotky obsadily 11. července „prakticky bez odporu" Irkutsk, jak informoval tamní americký konzul Harris ministra zahraničních věcí.[71] Podle jeho slov bylo město „úplně terorizováno" anarchisty, bolševiky a rudou gardou „ještě několik málo hodin před vstupem Čechů a kozácké jízdy". Češi a kozáci byli „přijati lidem s nadšením. Jako zázrakem byl nastolen zákon a řád a ulice byly ucpány všemi třídami společnosti, nesmírně šťastnými, že byly zbaveny bolševické moci. Bílá garda převzala policejní službu ve městě a bývalá místní duma se ujala vlády", život se vrátil v každém ohledu do normálních kolejí. Generální konzul vyjádřil svou radost nad „odchodem bolševiků" a nad tím, že sibiřský lid „se opět vzpamatoval". Složil hold „hrstce česko-slovenských vojáků, mužů nepřekonatelné odvahy, vycvičených ve škole protivenství, kteří vždy měli na mysli útlak své vlastní země. Poté, co si probojovali cestu z rukou svých rakousko-uherských pronásledova-

telů, když si probojovali cestu z Ukrajiny, byť byli v Penze úplně odzbrojeni, uvědomili si, že přišel čas akce, která pro ně znamená svobodu nebo smrt. Bez podpory okolního světa byli cele závislí na svých vlastních zdrojích v srdci obrovského kontinentu, obklopeni nepřáteli, jejichž každý akt proti nim znamenal zkázu. Přesto provedli čin, který bude žít v historii tak dlouho, dokud bude mít smysl zaznamenávat lidské skutky." Podle jeho názoru bylo „absolutně nutné, aby česko-slovenské oddíly zůstaly v Rusku a nebyly posílány do Francie, jak se původně zamýšlelo", protože „nikdo nezná smýšlení a zvyky Rusů lépe než Češi. Všichni mluví rusky a pokud jejich jednotky zůstanou nedotčené, stanou se páteří spojenecké intervence", čímž bude obnovena východní fronta. Poukázal na Gajdovu „pokračující energickou vojenskou kampaň proti zbytku rudé gardy a maďarským válečným zajatcům" za účelem otevření cesty do Vladivostoku.[72]

Nakonec si i Masaryk uvědomil, že za situace, jaká se vyvinula v Rusku, armáda a dokonce i Beneš rezignovali na politiku neintervence. A především nahlédl, že houževnaté setrvávání na této politice překáželo jeho snaze získat uznání Národní rady ze strany Spojených států. V červenci 1918 Masaryk obdržel zprávu z Vladivostoku, že legie mimo vší pochybnost jako celek spolupracují se Spojenci a že jednotky odeslané zpět na Sibiř zoufale potřebují zbraně, munici a další zásoby. Zprávu ze 14. července připomněl v důvěrné příloze ke své žádosti z 20. července 1918 o americké uznání Národní rady, v níž se označil za „reprezentanta budoucí vlády svobodného Česko-slovenského státu".[73] Masaryk psal, že „toto uznání se stalo prakticky nezbytným; disponuji třemi armádami (v Rusku, Francii a Itálii) a jsem, jak praví jeden vtip, vládcem Sibiře a poloviny Ruska; přitom jsem ve Spojených státech formálně soukromníkem". V první části své „důvěrné" přílohy k tomuto memorandu Masaryk popsal „mezinárodní postavení naší armády". Armáda v Rusku „byla vydržována nejprve starým režimem, pak prozatímní vládou, po nějaký čas ukrajinskou radou a v kritické době zkoušky dokonce bolševickou radou". Ve druhé části přílohy vyložil, jak bolševici porušili „dohodu" a napadli armádu, „jednajíce zlovolně proti zásadě demokracie". Toto „vysvětluje válku mezi bolševickou vládou a naší armádou v Rusku a na Sibiři". Podle „všech zpráv ze Sibiře a Ruska" československé jednotky nikdy na bolševiky nezaútočily a „pouze se bránily proti útokům, vedeným

často velmi zrádným způsobem". Masaryk s politováním konstatoval, že bolševická vláda „prokazuje, že je více než slabá proti německé a rakouské agresi". On sám „už déle nevěří v loajalitu bolševické vlády vůči Spojencům". Stále alespoň verbálně podporoval „nezasahování do vnitřních záležitostí této země", zdůraznil ale, že „naše armáda, jež bojuje proti Němcům a Rakušanům, musí bojovat proti těm ruským oddílům, jež jsou spojeny s Němci a Rakušany proti Spojencům".

Ve třetí části přílohy Masaryk požádal o pomoc pro československou armádu v Rusku a na Sibiři. Svým typickým, dosti zdlouhavým způsobem požádal jako „prezident naší Národní rady, jíž armáda v Rusku přísahala věrnost", o zbraně a munici „v dostatečných množstvích pro pokračování bojů v pravidelných bitvách", aniž specifikoval jejich druh a počet. Vzhledem k dlouhé vzdálenosti ze spojeneckých zemí na Sibiř Masaryk předpokládal, že „první dodávky" by mohlo poskytnout Japonsko. Požádal dále, aby byl Vladivostok obsazen „spojeneckým oddílem", takže „podstatná část naší jednotky ve Vladivostoku by mohla být odeslána na západ".

Není třeba připomínat, že Masaryk byl o několik týdnů opožděn za aktuálním vývojem. Spojenci již přistáli ve Vladivostoku a české jednotky, pro něž bylo dostatek zbraní, odjely zpátky na Sibiř. Jakmile 29. června přišla z Vladivostoku první žádost o zbraně, jak bylo uvedeno výše, generál March vyjádřil ochotu poskytnout Čechům 13 000 pušek, nějaké kulomety a munici pro obojí, jestliže prezident bude s poskytnutím vojenské pomoci Čechům souhlasit. Ve své zprávě si Masaryk postěžoval, že „je to stav nerozhodnosti, který nás tíží" a že by se mu „zamezilo vydáním jasných a určitých příkazů našim jednotkám". Avšak pokud byl někdo odpovědný za tuto „nerozhodnost", byl to Masaryk. Jednotky nepotřebovaly jeho „jasné a určité příkazy"; ony již odmítly před dvěma měsíci jeho politiku neutrality. Pomoc, kterou potřebovaly nejvíce, jim byla odpírána houževnatým Masarykovým trváním na tom, že by měly „jednat" s bolševiky, místo aby proti nim bojovaly. Pomoc byla odkládána také jeho nabídkou Čičerinovi, že Češi odzbrojí, pokud jim sověty zaručí svobodný odjezd do Francie. Ještě 20. července si Masaryk stále přál, aby byla celá armáda poslána do Francie. Avšak souhlasil, že „za daných podmínek si přejeme využít naši armádu co možná nejlépe ve prospěch Ruska a Spojenců". Jako „nejjednodušší prostředek" Masaryk navrhl „vyslat

japonský oddíl o zhruba dvou divizích, jenž by spolupracoval s menšími jednotkami Spojenců".

Dalo by se snadno argumentovat, že kdyby byl Masaryk požádal o spojeneckou pomoc pro československou armádu alespoň o měsíc dříve, místo aby nabízel Čičerinovi odevzdání československých zbraní sovětům, pomoc by již bývala byla na cestě a Bílý dům by se byl jinak rozhodl o intervenci a použití Čechoslováků jakožto jádra všech dohodových sil v Rusku a na Sibiři. Nyní - aby si udržel své politické vůdcovství a mohl vystupovat jako mluvčí československé armády, podpořil a využil akci armády, žádaje o americké uznání své Národní rady „jako reprezentant budoucí vlády svobodného česko-slovenského státu".

Je celkem zřejmé, proč Masaryk takto jednal. Méně jasné už je, co ho vedlo k vytrvalému naléhání, aby Spojenci poslali na Sibiř japonské jednotky a převezli české oddíly do Francie. Rovněž není příliš zřejmé, proč nedokázal požádat o speciální zbraně a vybavení dokonce ani poté, co americká vláda schválila úvěry pro Národní radu. Na rozdíl od Masaryka ruští zástupci ve Spojených státech viděli nebezpečí ve vyslání velkých japonských sil na Sibiř. Trvali na tom, aby spojeneckým jednotkám, poslaným do Ruska a na Sibiř, veleli Američané a aby Japonci veřejně deklarovali, že si nečiní na Sibiři žádné územní nároky. Americká vláda s tímto stanoviskem souhlasila; její oficiální postoj byl sdělen britským, francouzským, italským a čínským spojencům 26. července 1918. Američané také trvali na tom, aby všechny mocnosti, jež se budou podílet na akci v Rusku a na Sibiři, ujistily „ruský lid co možná veřejným a slavnostním způsobem, že žádná z těchto vlád, ať už zasáhne na Sibiři nebo v severním Rusku, nezamýšlí jakékoli narušení politické suverenity Ruska, jakékoli zasahování do jeho vnitřních záležitostí nebo jiné poškozování jeho územní integrity nyní nebo později. Každá zúčastněná mocnost má za cíl nabídnout ruskému lidu takovou pomoc, jaká bude přijatelná v jeho snaze obnovit kontrolu nad vlastními záležitostmi, vlastním územím a vlastním osudem".[74]

Zatímco americká vláda odporovala jakémukoli narušení územní integrity Ruska, Masaryk uvažoval o „zaplacení Japoncům" ruským územím. Jestliže Američané zajišťovali dostupné vojenské dodávky pro Čechy na Sibiři, Masaryk po několik týdnů nedal žádnému oficiálnímu americkému úředníkovi vědět, co přesně potřebuje. Ještě

16. září 1918 Bernard Baruch napsal prezidentovi, že nedostal „ani od profesora Masaryka, ani od nikoho jiného přesnou informaci, co se žádá". Příštího dne Wilson Barucha upozornil, že uvolnil ze zvláštního fondu částku 1 500 000 dolarů pro odeslání těch zásob Čechoslovákům, o kterých se Baruch zmínil v dopise z předešlého dne. Téhož 17. září Breckinridge Long požádal Masaryka, aby ho navštívil v jeho bytě. Při rozhovoru navrhl, aby Masaryk nejednal pouze s Baruchem, ale vyhledal i kompetentní osoby v americké vládě, které mohou zajistit materiál pro sibiřské jednotky; využil by tak úvěry, jež poskytla americká vláda Národní radě. Masaryk, ačkoli slovně uznával potřebu vojska, nejevil zájem o podstatné aspekty vojenských operací československé armády na Sibiři. Řekl však Longovi, že neněmecké obyvatelstvo Centrálních mocností je jako „černoši v Americe, jsouc otroky a služebníky Němců". To byla sotva pravda. Prohlásil rovněž, že vytvoření samostatných států - „Polska, Čech, Rumunska atd. - odstraní z Evropy všechny příčiny válek tím, že umožní těmto 160 000 000 lidí nezávislou a konstruktivní činnost namísto toho, aby byli udržováni v porobě a pod vlivem nepřátel".[75]

Kvůli nedostatku místa nelze déle prodlévat u dalších Masarykových tvrzení. Ta výše uvedená však ukazují, že Masaryk příliš nestál o požadované zbraně a posily ze spojeneckých zemí, za jejichž zájmy Čechoslováci válčili. Houževnatě trval na převozu armády do Francie a vyslání velkého japonského kontingentu do Ruska a na japonském velení spojeneckým silám v Rusku a na Sibiři.

Dne 21. července 1918 poslal Masaryk pozdrav Čechoslovákům v Rusku a na Sibiř ujistiv je, že je „velice spokojen" s jejich chováním. Potvrdil také, že se jim dostane pomoci. Prozatím musejí zůstat v Rusku a s pomocí Spojenců tam bojovat proti společnému nepříteli.[76] V tomto i dalším telegramu jednotkám Masaryk prohlašoval, že boj je veden a musí být veden „proti Rakušanům i Němcům a také proti těm ruským tlupám a oddílům, které se spojují s Rakušany a Němci proti spojencům". Varoval před politickými dohodami s monarchisty a reakcionáři a opakovaně zdůraznil, že „našimi nepřáteli v Rusku" jsou Maďaři, Rakušané a Němci a z Rusů „jen ti jednotlivci, frakce nebo strany, které proti zájmům Ruska jdou společně s našimi nepřáteli proti našim přátelům a proti nám. Naše armáda je demokratická a slouží demokratickým cílům".[77]

Protibolševickou akci vojska Masaryk výslovně schválil ve svých

poselstvích z 21. července a 1. srpna 1918. Uvědomil si také obrovský politický význam statečné armády, jež se postavila proti těm, kteří ji „zákeřnicky" napadli, k nimž „byli loyální a kterým jste prokazovali jen dobré".[78] V rozkazu československé armádě v Rusku z 1. srpna uvedl: „Vykonávali jste přísně svoji povinnost, uloženou Vám Vaším svědomím a naším národním programem: šli jste a jdete v boj na život a na smrt na svobodu a neodvislost svého národa i ostatních národů."[79] Změnil tak svůj postoj o 180 stupňů. Pochválil „hrdinské činy" vojáků, ocenil jejich vůli a pronikavý pohled do budoucna, který rozložil „plány nepřítele". Vyslovil důvěru v armádu a jejího velitele generála Dieterichse a oznámil jim, že „následkem vývinu okolností prozatím zůstanete ještě v Rusku a budete bojovati v dohodě se spojenci".[80]

Čechoslováci bojovali v souhlase s *některými* ze Spojenců. Ofenzívu zahájili za předpokladu, že vzápětí dojde k účinné spojenecké intervenci. Ruští eseři, kteří spolupracovali s Čechy, vycházeli ze stejného předpokladu. Jak uvedl ve svých zápiscích jeden z jejich vůdců V. I. Lebeděv: „Spojenci (prostřednictvím svých zástupců) se zavázali poslat vojenské síly k vylodění v Archangelsku a na Sibiř přes Vladivostok... Na tom spočívaly všechny naše kalkulace. Stručně řečeno, náš plán byl následující: Povstání ve volžské oblasti, dobytí Kazaně, Simbirsku, Samary a Saratova; mobilizace za touto linií, vylodění spojeneckých sil v Archangelsku; dále pohyb směrem na Vologdu s cílem připojit se k volžské frontě... Za takových podmínek by si nejenom nepřátelé bolševiků, ale rovněž i ti, kteří sympatizovali se sověty, mohli vybrat mezi spojenectvím s Německem proti všem ruským demokratickým stranám, a spojenectvím s námi proti císařskému Německu, které obsadilo polovinu evropského Ruska."[81] Češi a jejich ruští spojenci pevně věřili, že dohodové státy jim přicházejí na pomoc, aby obnovily východní frontu. Přesun Čechů k Jekatěrinburgu, který byl obsazen 25. července, se odehrál v očekávání rychlé a účinné spojenecké podpory.

Dříve než Češi dosáhli města, byl tu 16. července 1918 zavražděn car Mikuláš II. se svou rodinou. Podle Trockého bylo rozhodnutí k likvidaci královské rodiny vydáno Leninem, který byl přesvědčen, že bolševici by neměli „propustit bílým živý prapor, kolem něhož by se soustředili", zejména za situace pro bolševiky složité. Trockij tvrdil, že „rozhodnutí bylo nejenom vhodné, nýbrž i nezbytné. Krutost této ry-

chlé spravedlnosti ukázala světu, že budeme pokračovat v nelítostném boji a nezastavíme se před ničím. Poprava carovy rodiny byla potřebná nejen k zastrašení a zdeptání nepřítele, ale také k vyburcování našich vlastních řad. Těm se také mělo ukázat, že není cesty zpátky, vpředu čeká úplné vítězství, nebo úplná porážka."[82]

Čechoslováci uskutečnili ofenzívu na základě tří předpokladů: 1) realizace vojenské akce bude snadnou záležitostí; 2) česká akce bude pouze výpomocí všeruskému povstání proti bolševickému režimu; 3) Spojenci poskytnou rozsáhlou pomoc při otevření východní fronty.[83] A proto se Čeček, který velel jednotkám nejdále na západě, Čechům a Rusům, pokusil spojit síly s generálem Děnikinem a kozáckou armádou v Caricynu (dnešní Volgograd), aby tak mohli zahájit společný útok na Moskvu.[84] Můžeme pouze spekulovat, jak odlišná mohla být situace, kdyby Masaryk souhlasil s účastí v protibolševických silách, v dobrovolnické armádě, o několik měsíců dříve. Nebo kdyby se Češi v květnu rozhodli táhnout na Moskvu společně s bílými, místo aby se probíjeli Sibiří k Vladivostoku.

Červenec 1918 byl pro bolševiky těžkým měsícem. Lenin si plně uvědomoval význam volžské fronty, otevřené Čechoslováky a jejich ruskými spojenci, jakož i význam samarské vlády (tzv. *Komuč*, jak se začala nazývat podle iniciál ruského názvu), založené skupinou sedmdesáti eserů z rozpuštěného Ústavodárného shromáždění a vedené Viktorem Černovem. Tato vláda dokázala vybudovat lidovou armádu, jež v srpnu 1918 čítala více než 10 000 mužů. (Od chvíle, kdy *Komuč* přijala krajní program levicových eserů, sama se zbavila podpory většiny bohatého vesnického obyvatelstva v oblasti.) Nebezpečí však signalizovala naléhavá Leninova výzva 1. srpna spolubojovníkům na (bolševické) frontě porazit Čečkovy oddíly: „Nyní je *celý* osud revoluce vsazen na jedinou kartu: rychlé vítězství nad Čechoslováky na frontě Kazaň - Ural - Samara. Všechno závisí jen na tom."[85] V tomto okamžiku československá armáda vskutku ohrožovala samu existenci bolševického režimu v Rusku. O několik měsíců dříve, ruku v ruce s ruskými protibolševickými silami, by bývala měla k jeho svržení mnohem lepší vyhlídky.

Kapitola čtrnáctá

ÚSILÍ O UZNÁNÍ. BOJ S BOLŠEVIKY O OMEZENÝ ROZSAH SPOJENECKÉ POMOCI

Když ve svých poválečných spisech Beneš posuzoval faktory, jež přispěly k uznání Národní rady ze strany Spojenců jako prozatímní vlády budoucího československého státu, vyzdvihl své diplomatické úsilí, zatímco protibolševickému povstání československé armády v Rusku věnoval méně pozornosti.[1] Připouští však svou marnou snahu získat pro Národní radu uznání již v květnu 1918 v Paříži a Londýně a připomíná svůj nesouhlas s versailleskou deklarací ze 3. června 1918,[2] v níž se Spojenci vyslovili pro vznik samostatného a jednotného polského státu, ale vyjádřili pouhé sympatie pro národní cíle Čecho-Slováků a Jihoslovanů.

Jednání s italskými politiky Orlandem a Sonninem Beneš obnovil 4. června, kdy oba přijeli do Paříže. O den později požádal o uznání Národní rady Francii, jelikož zaznamenal příznivý ohlas protibolševického vystoupení legií a z toho plynoucí opravdový zájem o československé jednotky u části francouzské vlády. Francie nebyla proti, ale upřednostňovala společné prohlášení s Velkou Británií a Spojenými státy. Britové naznačili ochotu odměnit Čechy za jejich akci v Rusku, ale prezident Wilson takový závazek odmítl.[3] S ohledem na Benešův nesouhlas s tím, aby akce československé armády v Rusku byla hlavním faktorem ve spojeneckém uznání, bude užitečné ocitovat Balfourův telegram lordu Readingovi z 5. června 1918, v němž britská vláda poprvé projevila ochotu uznat Národní radu: „Informoval jsem zástupce Česko-slovenské národní rady, že vláda Jeho veličenstva je při-

pravena uznat Radu tímtéž způsobem, jak to učinily vlády francouzská a italská, a přiznat jí stejná politická práva, týkající se občanských záležitostí Čecho-Slováků, jaká již obdržel Polský národní výbor. Také je ujišťuji, že uznáme česko-slovenskou armádu jako organizovanou jednotku, operující v zájmu Spojenců a budeme připraveni, až přijde vhodná chvíle, jmenovat pro ni britského spojovacího důstojníka."[4]

Druhá část telegramu byla poslána britským diplomatickým zástupcům v Paříži, Londýně a Washingtonu: „Prosím informujte vládu, u níž jste akreditováni a vysvětlete, že jsme se zavázali podniknout tuto akci nejen kvůli aktivitě a spolupráci, dosažené s Čechoslováky na italské a západní frontě, ale také díky skutečnosti, že tu je asi 50 000 Čecho-Slováků v Rusku, částečně zajatců a dezertérů, u nichž je velká naděje, že budou zorganizováni jako účinná síla pro boj s nepřítelem na východním nebo západním válčišti."[5]

Spojenecké vlády si uvědomily význam překvapivých úspěchů československé armády. Česká kontrola Transsibiřské magistrály znemožnila či alespoň ztížila repatriaci rakousko-uherských a německých válečných zajatců, kteří by jinak mohli být opět oblečeni do uniforem a posláni na západní či italskou frontu. Ohromný výkon poměrně malého počtu Čechoslováků zvýšil prestiž Národní rady a dodal větší váhu jejím nárokům na reprezentaci tužeb a přání Čechů a Slováků. Spojenci také dospěli k poznání významu československých organizací mimo hranice Rakousko-Uherska jako faktoru, jenž napomáhá úpadku morálky neněmeckých a nemaďarských národů monarchie. Proto když v polovině června 1918 Národní rada v Paříži předložila francouzské vládě požadavek na uznání existence československého státu a *de facto* uznání sebe sama jako zákonné vlády tohoto státu, francouzská vláda se tím vážně zabývala a oslovila vlády Anglie a Spojených států, aby zjistila jejich názor.[6]

Ministr zahraničních věcí Spojených států Lansing telegrafoval 18. června 1918 americkému velvyslanci ve Francii, že britská vláda je připravena uznat Národní radu stejně jako ji předtím uznaly vlády francouzská a italská, žádaje velvyslance o veškeré údaje o Národní radě a jejím uznání uvedenými vládami.[7] Požadované informace byly ministerstvu zaslány 22. června. Většinu z nich dodal Beneš, který velvyslanci řekl: a) britská vláda slíbila Benešovi, že uzná Národní radu; b) Národní rada má zástupce ve Washingtonu; c) Masaryk je ve Spojených státech; d) kongresman Sabath, bývalý velvyslancův „kole-

ga v kongresu a původem Čech, srdečně sympatizuje s cíli Rady". Beneš také řekl, že záměrem Národní rady je poskytnout československé jednotky v Rusku k dispozici Spojencům a že 80 000 z nich může být posláno do Francie.[8] (Benešovy údaje o počtu vojáků byly nadsazené.)

Americké ministerstvo zahraničních věcí bylo - jak jsme již uvedli - příznivě nakloněno české věci. Ředitel jeho blízkovýchodního oddělení Albert H. Putney předložil 9. května 1918 ministru zahraničních věcí memorandum o „Slovanech Rakousko-Uherska", ve kterém doporučoval, že Čechy mají právo být považovány za nezávislou zemi.[9] Když se prezident Wilson 13. června 1918 dozvěděl o návrhu na využití československé armády, která se vzbouřila proti bolševikům, řekl: „Zdá se mi, že se tu rýsuje - s pomocí Japonců a dalších - proveditelný plán. Tito lidé [tj. Češi a Slováci] jsou bratranci Rusů."[10] Jak známo, Masaryk 19. června odmítl Wilsonův plán trvaje na transferu jednotek do Francie. Ale 27. června prezident schválil Lansingovo memorandum z 24. června o Rakousko-Uhersku.[11]

V tomto dokumentu Lansing uvedl, že „dokud byla šance na separátní mír s Rakousko-Uherskem, bylo moudré a účelné se o něj pokoušet, třebaže to bylo v rozporu se spravedlivými nároky národností monarchie, které usilují o nezávislost". Jakmile byla neformální vyjednávání „ukončena pošetilým zveřejněním dopisu prince Sixta a následujícím prohlášením císaře Karla o věrnosti k německému spojenci... vznikla nová situace". Lansing navrhl, aby se prezident „vyslovil bez výhrad pro samostatné Polsko, samostatné Čechy a samostatný jihoslovanský stát a pro návrat rakousko-uherských Rumunů a Italů k Rumunsku, resp. Itálii. To by v konečném důsledku znamenalo rozdělení nynější rakousko-uherské říše na její původní prvky, tedy samostatné národnosti, jež by vytvořily nezávislé státy. Z jejich svobodného rozhodnutí by mohly vzejít také federální státy, zvláště pokud by to vedlo k oddělení Rakouska a Uher". Poněkud v rozporu se skutečností Lansing tvrdil, že Rakousko-Uhersko bylo udržováno „převážně ze strachu před silou a rozpínavostí ruského impéria", takže po svržení cara „strach před pohlcením moskevskou mocí zmizel a převládla touha po národní nezávislosti". Lansing obhajoval rozbití Rakousko-Uherska: „Úplné poddání se dualistické monarchie německé říši by mělo odstranit veškeré sympatie a soucit pro habsburské vládce. Už si nezaslouží smilování a ohleduplnost, protože se stali vazaly Hohenzollernů."

Deklarace je zcela jasná a prezident také vskutku podpořil myšlenku samostatného polského, českého a jihoslovanského státu. Nebyl však připraven uznat Masarykem vedenou Česko-slovenskou národní radu, jak mu doporučil asistent ministra zahraničních věcí William Phillips. Phillips předložil 25. června 1918 Lansingovi memorandum o „Uznání československé Národní rady"[12] se sdělením, že ministerstvo zahraničních věcí bylo informováno britským velvyslanectvím, že vláda Velké Británie „je připravena uznati československou Národní radu stejnou formou, jakou byla uznána francouzskou a italskou vládou". Memorandum zdůraznilo, že „francouzská vláda nám předložila politický program..., který obsahuje: 1) uznání československého státu a 2) *de facto* uznání Národní rady československých zemí jakožto představitele oprávněné vlády tohoto státu včetně povolení půjčky atd. Francouzové si přejí uznati *de facto* existenci českého [sic] národa s právní podstatou a připustit, aby česká Národní rada zastupovala ve Francii politické a administrativní zájmy českého národa do té doby, než bude schopen schválit konečnou vlastní konstituci". Phillips doporučil, aby Spojené státy „uznaly *de facto* existenci Rady a uvědomily o tom britskou, francouzskou a italskou vládu!"

Ačkoliv Lansing sympatizoval s hnutím za nezávislost a doporučoval rozdělení Rakousko-Uherska a zřízení samostatného českého státu, Phillipsovo doporučení nepodpořil. Navzdory nátlaku Spojenců, zvláště Francie, na rozšíření takového uznání, prezident se rozhodl „neudělit v současné době formální uznání Česko-slovenské národní radě".[13] Neexistuje žádný neotřesitelný důkaz, že Lansing ovlivňoval prezidenta ve smyslu neuznání Rady kvůli Masarykovu odmítnutí povolit použití československé armády při intervenci v Rusku. Je však velice pravděpodobné, že Masarykův probolševický postoj sehrál jistou roli v odmítnutí USA uznat v období od června do srpna 1918 Národní radu. Víme už, že navzdory Masarykově anti-intervenční pozici a jeho podpoře uznání bolševiků za *de facto* ruskou vládu, Lansing si přál pomoci československým vojákům na Sibiři. Stejně jako jiní zástupci Spojenců uznával jejich význam a podporoval jejich akci podobně jako americký velvyslanec Francis, sídlící ve Vologdě. Od něho dostal Lansing 23. června 1918 telegram, v němž se zejména uvádělo: „Zmocní-li se Němci Moskvy, mohou postupovati na Vologdu, a budou-li Češi poraženi, nebo opustí-li Rusko, zmocní se sibiřské dráhy buď sověty nebo Němci a bude nutno přeložiti spojene-

cké mise do Archangelska."[14] Jak víme, Lansing požádal 25. června Masaryka o souhlas s využitím Čechů k ochraně Wilsonem navrhované americké mise v Rusku. Masaryk odvětil, že musí znát účel mise a že to musí být americká mise k bolševické vládě.[15]

Nehledě na Masarykovy nerealistické požadavky se Lansing poté, co se čeští vojenští vůdci ve Vladivostoku rozhodli poslat pomoc svým druhům na Sibiři a požádat o americkou podporu, odhodlal urychleně předat tuto čerstvou zprávu prezidentovi s purpurovou cedulkou „DŮLEŽITÉ".[16] Je sporné, zda Masaryk byl či nebyl překážkou pro americké uznání Národní rady. Ale český historik Antonín S. Kalina dospěl v první dokumentárně podložené studii o uznání Národní rady k závěru, že Lansing nebyl spokojen s Masarykem během jejich druhého rozhovoru 25. června a radil prezidentovi neuznat Národní radu, a to navzdory naléhání Britů a Francouzů.[17] Wilson a Lansing uznávali právo Čechů na samostatnost, ale neuznávali Masaryka za jejich mluvčího. Pozdější Masarykovo tvrzení, jak dokázal, že „president Wilson a zahraniční ministr Lansing krok za krokem přijímali náš program", odráží jeho subjektivní mínění, nikoli objektivní realitu, skrývající se za případným americkým rozhodnutím uznat Národní radu. Toto rozhodnutí nebylo učiněno kvůli Masarykovi, nýbrž jemu navzdory. Lansingovo prohlášení z 28. června 1918 tedy nezpůsobil svou aktivitou Masaryk, jak sám tvrdí.[18]

Masaryk předložil 26. června 1918 Lansingovi memorandum s požadavkem revize deklarace z 29. května, „týkající se národní touhy Čecho-Slováků a Jihoslovanů po svobodě".[19] K této revizi už došlo 24. června, jak naznačuje Lansingova odpověď na dopis srbského ministra Mihajloviče ze 14. června. V ní Lansing použil větu, zařazenou později do amerického veřejného prohlášení o slovanských národech z 28. června, že „všichni příslušníci slovanského národa musí být zcela osvobozeni z rakouského jha".[20] Zatímco toto prohlášení podstatně zlepšilo postavení Národní rady, události ukazují, že Masaryk nesledoval podrobně vývoj americké diplomacie a neuvědomoval si v této době význam československé akce v Rusku a na Sibiři. Právě kvůli této akci byla americká vláda připravena odměnit jeho Národní radu v podobě jejího uznání za zástupce českého národa.

Rozhodnutí neuznat Národní radu padlo 29. června 1918. Téhož dne napsal Lansing Wilsonovi, že francouzský velvyslanec „dychtivě očekává" americký názor ve vztahu k Česko-slovenské národní radě

tak, aby její postavení mohlo být „plně stabilizované" 1. července, „kdy se francouzský prezident zúčastní důležité slavnosti, při níž bude Rada formálně uznána francouzskou vládou".[21] V dalším dopise z téhož dne napsal Lansing prezidentovi, že „Spojenci se trvale snaží přimět nás ke společnému postupu v politických záležitostech", ale on věří, že „naší nejlepší politikou je udržet si volné ruce a jednat nezávisle, protože tímto způsobem se můžeme vyhnout nutnosti postavit se na něčí stranu v konfliktu zájmů".[22] Po telefonickém rozhovoru s prezidentem sdělil ministr zahraničních věcí francouzské vládě, že prezident uznání Národní rady neschválil.[23]

Ačkoli francouzská vláda by dala přednost společnému uznání, Wilsonovo odmítnutí tomu zabránilo. Francouzský ministr zahraničních věcí Pichon poslal 29. června 1918 Benešovi dopis, v němž jménem francouzské vlády slavnostně prohlásil, že Francie „považuje za spravedlivé a nutné prohlásiti práva Vašeho národa na samostatnost a uznati veřejně a oficielně československou Národní radu jako nejvyšší orgán, spravující veškeré zájmy národa, a jako první základ příští vlády československé". Pichon vyjádřil své „nejupřímnější a nejvřelejší přání", aby se československý stát společným úsilím všech Spojenců a v těsném spojení s Polskem a jihoslovanským státem stal „nepřekročitelnou hrází proti útokům germánským a činitelem míru v Evropě..."[24] Téhož dne francouzský prezident předal československé armádě ve Francii prapor a pronesl dlouhou a emotivní řeč.[25] V telegramu americkému ministru zahraničních věcí z 29. června Pichon upozornil, že Francie uznala Nrodní radu „za nejvyšší orgán československého hnutí v dohodových zemích" a prohlásil, že „Francie bude se vší vážností podporovat naděje na samostatnost, za niž jeho vojáci bojují v řadách Spojenců".[26]

Francouzské uznání neznamenalo automaticky závazek Spojenců ani k rozbití Rakousko-Uherska, ani k ustavení československého státu, nýbrž pouze odráželo ocenění Francie za to, co československá armáda učinila pro Spojence v Rusku a na Sibiři, kde vystupovala jako *deus ex machina* připravované intervence. Československé jednotky se dozvěděly o své funkci ve spojenecké intervenci dokonce předčasně, když jim major Guinet 21. června 1918 předal poděkování Spojenců za „znovuzřízení ruské fronty".[27] Pichonův dopis z 29. června byl v Benešově zprávě do Prahy, datované 8. července, označen za „největší politický úspěch", jehož Národní rada dosud dosáhla, za „totální

uznání všech našich práv a požadavků..., za naprosté vítězství naší politiky zde".[28]

Po vítězství ve Francii se Beneš pokusil uspět také v Británii, ale tamní ministerstvo zahraniční věcí nebylo příliš kooperativní. Benešův požadavek uznat suverenitu Národní rady byl považován za „velmi neobvyklou myšlenku"[29] - čímž také byl, protože nová politická entita, již měla Národní rada reprezentovat, neměla žádné jasně definované území. Ostatně nad územím nárokovaným Národní radou měla suverenitu jiná uznaná mocnost. Lewis Namier z ministerstva zahraničních věcí také pochyboval, je-li prozíravé založit uznáním Masarykovy Národní rady nový precedens, protože si nebyl jist, co si o tom myslí Češi doma.[30] Britové velmi dobře věděli, že Kramář, vůdce domácího odboje, byl hlavním Masarykovým předválečným odpůrcem. Masarykovo doporučení, aby Spojenci uznali bolševický režim jako *de facto* vládu Ruska a jeho odepření souhlasu s použitím armády k intervenci, neodpovídalo ani politice Spojenců, ani Kramářovým proruským a protibolševickým postojům. Zatímco Francouzi a Britové vyzývali Spojené státy k účasti na protibolševické intervenci a československé jednotky - v rozporu s Masarykovou proklamovanou politikou - byly strženy do boje na život a na smrt s bolševiky, Masaryk stále odmítal intervenci Dohody v Rusku a na Sibiři.

Britský ministr zahraničních věcí Balfour napsal 1. července 1918 dopis ministru Pichonovi, že jeho vláda „přeje si připojiti se plně k citům, vyjádřeným tak obdivuhodně v řeči presidenta" při slavnosti odevzdání praporu (prezident sledoval stejnou politiku jako ministr Pichon).[31] Balfour nejenom veřejně vyjádřil sympatie s rozhodnutím francouzské vlády, ale také se veřejně objevil s Benešem na demonstraci Jihoslovanů 25. července v Londýně, kde připustil, že středoevropské problémy už nemohou být vyřešeny bez pomoci národů Rakouska, jelikož se Rakousko-Uhersko stalo vazalem Německa. Beneš měl konkrétní návrhy, jak by tyto národy mohly pomoci spojenecké věci a co konkrétně žádal on a Národní rada. V dlouhém memorandu britské vládě vycházel z předpokladu, že československá samostatnost byla oficiálně uznána Francií a že Národní rada je touže zemí považována za první základ národní vlády.[32] Generální tajemník Národní rady je zván, aby se zúčastnil oficiálních akcí právě tak, jako zástupci různých nezávislých států. Rada je řídícím orgánem tří armád (ve

Francii, Itálii a Rusku) a má vůči nim výkonnou moc, příslušející skutečné vládě.

V praxi však situace nebyla tak jednoduchá, protože Národní rada měla vůči armádám pouze poloviční suverenitu, kterážto skutečnost zabraňovala sjednocení celého československého zahraničního odboje. Beneš například psal, že Národní rada by ráda sjednotila československou armádu v Itálii a Francii, ale italská vláda chce udržet československou národní armádu na italském území pod svou kontrolou. Polosuverénní Národní rada neměla dostatečnou sílu a podporu pro požadavek, aby armáda podléhala výlučně jí. Beneš zdůrazňoval výhodu zesílené suverenity Národní rady s ohledem na použití celé armády ve válce s Německem. Požadoval rovněž, aby kvůli posílení vnitřní síly a morálky československé armády v Rusku pro již probíhající intervenci, Spojenci nedisponovali československými armádami v Itálii ani v Rusku bez konzultace s Národní radou. Třebaže Národní rada trvala na svém cíli přepravit jednotky z Ruska na západní frontu, podle Beneše je nyní chtěla udržet v souladu s Francií a Anglií „dočasně v Rusku". Nejvyšší velitel československých armád generál Janin má být proto vyslán společně s generálem Štefánikem do Ruska, aby zkonsolidovali tamní československé síly, „podřídili ... celé československé vojsko soustavné akci" a tak připravili „intervenci rozhodným způsobem". Po dokončení úkolu by řídili převoz armády do západní Evropy. Toto všechno však vyžadovalo, aby Národní rada obdržela „skutečnou vládní suverenitu".[33] To byla cena, kterou Beneš žádal za podporu intervenční úlohy československé armády, která se tak měla stát předvojem spojeneckých sil v Rusku.

Z dalších důvodů, proč měli Britové udělit Národní radě úplné uznání, vyjmenoval Beneš následující: uznání by povzbudilo národně-osvobozenecká hnutí v Rakousko-uherské monarchii; československé jednotky prokazují zvláštní službu Anglii, hájíce v Rusku proti Němcům cestu do Persie, Afghánistánu a Indie; československá akce na Sibiři a v Rusku vytvořila podle převažujícího názoru ve Francii možnost, že Spojené státy a Japonsko lze přesvědčit k mohutné intervenci v Rusku; protože v Anglii neexistuje československá armáda, Anglie by mohla převzít iniciativu a uznat naše vojsko za válčící (počet našich vojáků „přesahuje nyní 100 000 mužů" a nemůže proto již být pokládáno za zrádce a rebely), a dále uznat československou vládu.

Beneš v tomto memorandu také zdůraznil, že požádal české politické vůdce doma, aby založili národní radu, jež by se stala součástí Národní rady v Paříži. Vyzval tuto pražskou radu, aby se považovala za prozatímní vládu českých zemí a část Národní rady v Paříži. Podle Beneše bylo ustavení Národního výboru v Praze pod vedením Kramáře 13. července splněním této instrukce. Podle jeho názoru by bylo hrozným úderem Rakousku, kdyby byla Národní rada uznána za vládu.[34]

V memorandu britské vládě Beneš nadsadil sílu československé armády. Totéž učinil ve svém prohlášení o politických a hospodářských podmínkách na Balkáně, předloženém americkému velvyslanci v Paříži 11. července 1918. Beneš předal velvyslanci také mapy, znázorňující jednotlivé národnosti v Evropě, relativní velikost jejich území, umístění hlavních železničních tratí atd.; na těchto mapách vyznačil oblasti osídlené Slovany v mnohem větším rozsahu, než jak tomu bylo ve skutečnosti. Beneš požadoval úplné oddělení „jeho národa" a rozčlenění monarchie. Jeho odhad počtu československých vojáků v Rusku a na Sibiři - „od 80 000 do 90 000" - byl příliš vysoký. Navzdory svému pozdějšímu opačnému prohlášení si Beneš nemohl neuvědomovat, že přehání.[35] Jeho tvrzení však bylo věrohodné; velvyslanec informoval o téměř denních zprávách, líčících úspěchy českých jednotek jako o „ potvrzení Benešových údajů".[36]

Armáda v Rusku a na Sibiři byla největším trumfem Národní rady, čehož si byli Masaryk s Benešem vědomi. Jak Masaryk napsal ve svých válečných pamětech, „opanování magistrály přisuzovali i střízliví politikové a vojáci značný význam vojenský; sám [gen. Erich] Ludendorff způsobil protest své vlády, daný bolševikům proti naší armádě v Rusku, a naší anabasi připisoval, že se němečtí zajatci nemohli vrátit domů a zesílit armádu."[37] Masaryk tu potvrzuje svědectví generála Gajdy, podle kterého „kolosální, několik set tisíc čítající armáda zajatců, která byla již na cestě do Německa, byla námi zadržena právě v tu dobu, kdy Němci s napětím všech sil vrhali poslední své oddíly na francouzskou frontu. Tím bylo Německo připraveno o veliké reservy. I hospodářské plány německého štábu..., zvláště využitkování hospodářského a minerálního bohatství na Urále a v Sibiři, rázem byly námi zhaceny... Tato naše vojenská pomoc dohodě dobyla nám znovu samostatnosti."[38]

Na domácí frontě napomohly porážky Centrálních mocností v lé-

tě 1918 krystalizaci postojů českých politických vůdců. Beneš informoval 14. června 1918 Maffii, že zahraniční odboj se přihlásil k politice nevměšování do ruských věcí, takže čeští vojáci „nebudou bojovat proti jisté části Rusů" a celá armáda je zachraňována pro spojeneckou frontu ve Francii.[39] Maffie však měla svou vlastní zpravodajskou síť v Haliči, vybudovanou Slovincem dr. Kavčičem, jež dodávala slovinskému i českému tajnému výboru informace o událostech v Rusku. S pomocí polských kontaktů se Kramář, Švehla, Rašín i další dozvěděli o československém povstání proti bolševikům, jejich pochodu Sibiří a národních (bílých) armádách v Rusku.[40]

Ve zprávách domů Beneš zdůrazňoval československé diplomatické a politické úspěchy v zahraničí a naléhal na české vůdce, aby za žádných okolností veřejně neodsuzovali české politické vedení ve Francii; naopak je povzbuzoval ke spolupráci. Rakouskou neschopnost vyhrát válku, a zvláště zhroucení ofenzívy proti Itálii v červnu 1918, chápali čeští politici ve shodě s představiteli ostatních neněmeckých a nemaďarských národností v monarchii jako příznak slabosti. V rakouském parlamentě začali Češi otevřeně projevovat odpor k pokračující existenci monarchie. V očekávání vojenské porážky Rakousko-Uherska a vítězství dohodových mocností obnovili čeští politici 13. července 1918 Národní výbor, který se stal oficiálním orgánem domácího odboje. Skládal se z politických stran, zastoupených podle výsledků posledních předválečných voleb do říšské rady v roce 1911. Osm zástupců v něm měli agrárníci, sedm sociální demokraté, pět Kramářova Česká státoprávní demokracie, po čtyřech národní sociálové a katolíci a po jednom staročeši a realisté. Dalších osm členů bylo dodatečně zvoleno bez ohledu na stranickou příslušnost; několik míst bylo též rezervováno pro budoucí zástupce Slováků. Předsedou Národního výboru se stal K. Kramář, místopředsedy A. Švehla a V. Klofáč a tajemníkem F. Soukup. V jeho programu ze 13. července 1918 se kromě jiného konstatovalo, že „poslání Národního výboru československého jest dáno příkazem této doby", což znamená „právo sebeurčení v samostatném, demokratickém státě československém s vlastní správou ve vlastním domě a pod vlastní svrchovaností".[41]

Předpokládalo se, že po porážce Rakousko-Uherska bude Národní výbor uznán vítěznými Spojenci jako budoucí orgán státní moci. Od poloviny července neexistovaly proto rozpory v cílech mezi československým zahraničním a domácím odbojem. Spolupráce mezi nimi

obnášela zasílání a přijímání zpráv s informacemi a instrukcemi. V jedné z nich (8. července 1918) požádal Beneš české politické vůdce, aby byli připraveni na možnost „rány proti Německu a Rakousku" v listopadu, i když je možné, že válka potrvá až do příštího jara.[42)]

Jak ukazují dobové dokumenty, Beneš si byl plně vědom významu ozbrojeného boje. Z Paříže napsal 28. července 1918 Masarykovi do Ameriky, že „ve Francii jsme to vyhráli totálně - vojskem v Italii, Rusku i ve Francii. Pokusil jsem se situace využít politicky a viděl jste dopis Pichonův a telegram Balfourův... Slíbili mi Francouzi a Angličané dát prohlášení ve Versailles. Ale ve Versailles Sonnino překazil kvůli Jihoslovanům..."[43)] Beneš tvrdil, že připravil návrh Pichonova dopisu z 29. června 1918 a že všechny jeho požadavky byly úplně přijaty, „i historické právo i právo na české Němce". Národní rada podle Beneše „oficiálně funguje jako vláda, ale formálně a vnějšně se bojí přece jen dát nám jako vládě uznání". Zatímco se situací ve Francii byl spokojen, zdráhání britského ministerstva zahraničních věcí uznat Národní radu jako vládu budoucího československého státu přikládal skutečnosti, že „mají strach, že by museli uznat Comité Dmovského polský výbor a jihoslovanský kom., což nechtějí". Beneš měl také dojem, že Britové považují takové uznání za něco, co je „proti všem tradicím diplomacie". Bude o tom jednat s Robertem Cecilem a potom s ministrem zahraničních věcí Balfourem, přičemž věří, že bude snadné získat od Francie formální uznání Národní rady jako prozatímní vlády budoucího státu, pokud tak učiní i Británie.[44)]

Podle Benešových poznámek mu během červencového jednání Cecil - ač se velice zajímal o českou armádu v Rusku - řekl, že britská vláda bude sotva „moci mluviti o novém státu a nové vládě"; tak daleko nepůjde.[45)] Do měsíce však Beneš dostal Balfourův dopis z 9. srpna 1918, který - jak Beneš věřil - znamenal smrtelný úder Rakousko-Uhersku.

V prohlášení z 9. srpna 1918[46)] britská vláda uznala Národní radu za „nejvyšší orgán československých národních zájmů a jakožto nynějšího představitele [trustee] budoucí československé vlády", mající právo „vykonávati nejvyšší autoritu" nad bojující československo armádou, „stojící v pravidelné válce proti Rakousko-Uhersku a Německu". Balfourova deklarace zdůraznila, že Čechoslováci postavili „značně velikou armádu, bojující na třech různých bojištích, která se pokusila v Rusku a na Sibiři zastaviti německou invazi". Uznání bylo tedy

uděleno především proto, že československá armáda přispěla ke spojeneckému válečnému úsilí, zejména v Rusku a na Sibiři.

Dva dny před vydáním deklarace Lloyd George vysoce vyzdvihl akci českých jednotek v Rusku a na Sibiři. Samotná deklarace uváděla, že Velká Británie uznává „Čechoslováky za národ spojenecký" a „tři československé armády za jednotnou armádu spojeneckou a válku vedoucí".[47] Úvodník v *Times* z 15. srpna 1918 zdůraznil, že je to poprvé, co britská vláda „oficiálně prohlásila národ, sídlící na teritoriu habsburské monarchie, za spojence" a že toto rozhodnutí „bylo dosaženo po zralé úvaze. Služba, již Čechoslováci vykonali na Sibiři, si bohatě zasloužila tuto odměnu; ukázali totiž, jakým způsobem může být Rusko ještě zachráněno před německou nadvládou. Pokud někdy lidé prokázali svou připravenost, tak to byli vojáci této slovanské demokracie". V podobném duchu zdůraznil úvodník *The New York Times* z 15. srpna 1918, že „Čechoslováci si zaslouží odměnu za služby, které prokázali Spojencům". Důsledky tohoto uznání je však třeba zvážit, protože to zaváže Spojence k „zásadě rozbití rakousko-uherské říše".

Navzdory úvodníku *The New York Times* britské uznání nezavázalo Spojence k rozčlenění Rakousko-Uherska, jak na to Cecil upozornil ve zprávě Balfourovi z 5. září 1918: „Naše uznání Čechů bylo formulováno velice opatrně a i když nepochybně odpovídá rozdělení Rakouska, ve skutečnosti nás to k tomuto řešení nezavazuje."[48] Tuto možnost si tíživě uvědomoval i Beneš. Zeptal se Steeda, který původně navrhl uznání tímto způsobem, co přesně znamená výraz „představitel [*trustee*] budoucí československé vlády", a dostalo se mu následující odpovědi: „Neptejte se, příteli... Tomu nikdy neporozumíte. 'Trustee' je mystické slovo. Je právní, morální, metafyzické, cokoliv chcete, ale bude pracovat pro vás."[49] A skutečně pracovalo.

Na základě deklarace z 9. srpna 1918 byla 3. září mezi britskou vládou a Národní radou podepsána dohoda, podle níž se vláda Jeho veličenstva zavazovala udržovat diplomatické styky s Národní radou „až do organizace budoucí československé vlády". Britská vláda souhlasila s tím, že československé armády budou podléhat „všeobecné kontrole Česko-slovenské národní rady". Vyjádřila vůli podílet se rovnocenně s ostatními Spojenci „na případné půjčce Česko-slovenské národní radě". Uznala „ právo Československé národní rady, aby byla zastoupena na každé spojenecké konferenci, na níž se budou projed-

návat otázky týkající se zájmů Čechoslováků". Začala uznávat pasy, vydávané Národní radou nebo jí pověřenými zástupci. A konečně se zavázala, že „bude nakládati s úředními sděleními, vyměňovanými mezi Československou národní radou a jejím zástupcem v Londýně podobně jako se sděleními vyměňovanými mezi jinou přátelskou vládou a jejím zástupcem v Londýně".[50]

Uznání ze strany Británie připravilo půdu pro další spojenecké vlády. Ve Spojených státech vyvinul Masaryk velké úsilí, aby získal uznání americké vlády pro budoucí československý stát a Národní radu jako vládu *de facto*. Ale tlak ostatních dohodových zemí měl větší váhu než jeho memorandum z 31. srpna a předchozí styky s Lansingem, jejichž význam přeceňoval.[51]

Vláda USA uznala po dlouhém jednání Národní radu prohlášením ministra zahraničních věcí ze 3. září 1918. Víme už, že Phillipsovo doporučení z 25. června uznat existenci Národní rady jako *de facto* vlády budoucího československého státu nebylo přijato. Ministr Lansing se celou záležitostí zabýval v dlouhém dopise prezidentovi z 19. srpna 1918, v němž radil proti „plnému uznání Čecho-Slováků jako suverénního národa".[52] Doporučil ale dvě alternativy omezeného uznání. Zaprvé Spojené státy „uznávají česko-slovenské revolucionáře za válčící stranu vzhledem k jejich vojenské organizaci, operující na Sibiři a v Rusku... a Česko-slovenskou radu v čele s Masarykem za revoluční vládu *de facto*". Nebo mohou Spojené státy vydat všeobecnou deklaraci, že jsou „připraveny podpořit věc národní svobody navázáním styků s určitou radou nebo orgánem mužů, skutečně zastupujících revolucionáře proti rakousko-uherské vládě, kteří usilují o národní nezávislost silou zbraní".

Mezi přílohami k tomuto Lansingovu dopisu bylo také nové memorandum Alberta H. Putneyho, nazvané „Čechy jsou *de iure* nezávislou volební monarchií", podle něhož jsou „Čechy v jiném postavení než ostatní porobené národy, žádající pomoc Spojených států při zajištění své svobody a nezávislosti".[53] Putney tvrdil, že „po mnoho století před zvolením Ferdinanda Rakouského českým králem v roce 1526 byly Čechy absolutně nezávislou zemí a dlouhou dobu před tímto datem byly volební monarchií. Jediným účelem volby Ferdinanda za českého krále bylo sjednocení sil obou zemí proti Turkům a nepředpokládalo se, že bude existovat trvalý svazek mezi Čechy a Rakouskem nebo že by měl zrušen volební charakter českého krá-

lovství". Jako „nanejvýš žádoucí válečný krok" doporučil, aby Spojené státy prohlásily: „1)uznáváme Čechy jako nezávislou volební monarchii; 2)současná habsburská vláda v Čechách je neústavní a usurpátorská, a proto mají Češi právo proti ní vystoupit, aniž se dopustí zrady; 3) za nepřítomnosti české vlády - *de facto* i *de jure* - Spojené státy uznávají Česko-slovenskou národní radu za skutečného reprezentanta česko-slovenského národa".[54]

Prezident v odpovědi na Lansingův dopis vyslovil 22. srpna souhlas, že přišel čas učinit „rozhodující krok v této důležité záležitosti".[55] Lansing byl také pověřen připravit veřejné prohlášení a publikovat jej. Než tak 23. srpna učinil, požádal Lestera H. Woolseyho o právní analýzu vzhledem k možným precedentům a vhodnému způsobu realizace uznání. Woolsey připravil dlouhý dokument, rozebírající právní aspekty uznání Čechoslováků jako válčící strany a vysvětlující, jak by taková proklamace mohla být vydána.[56] Téhož dne pozval Lansing Masaryka k diskusi o situaci v Rusku a na Sibiři a o uznání Národní rady.[57] Masaryk mu slíbil, že dodá memoranda k oběma otázkám, a také kopii britského uznání z 9. srpna 1918.[58]

I když byl Lansing rozhodnut rozšířit uznání Národní rady, měl právní a politické výhrady, které jsou zachyceny v jeho memorandu z 23. srpna. Připomíná v něm, že tisk a stoupenci české věci vyvíjejí silný tlak na vládu USA, aby uznala „Čecho-Slováky za samostatnou národnost" a přijala „směr, jímž postupovaly Velká Británie, Francie a Itálie", protože hrdinská a romantická akce československých vojáků vzbudila všeobecné nadšení. „Je to nejskvělejší vojenský čin v této válce" a emocionální „stav veřejného mínění musí být brán v úvahu". Lansing sám byl „hluboce dojat statečností a povahou mužů, kteří překonali tolik překážek" a není proto „snadné nahlížet tuto věc s rozvahou a správně zvážit důvody pro a proti uznání Čecho-Slováků jako národa".

Lansing nepochyboval, že „plné uznání tohoto národa jako samostatného státu, oprávněného k držbě území Čech, Moravy a Slovenska", plně vyhoví všeobecnému požadavku, „dodá nepochybně novou odvahu Čechům a Slovákům v Rusku, na Sibiři i jinde a ještě pevněji je připoutá ke společné věci", přičemž „dojde spontánního souhlasu u amerického lidu". Ale pokud by americká vláda vydala takové prohlášení, a tak projevila starost o utlačované národy, je nanejvýš pravděpodobné, že Centrální mocnosti nastolí otázku, proč „nezaujímá-

me tak rozhodný postoj pro samostatnost Irska, Egypta, Indie a jižní Afriky". Spojené státy se tak „vystaví obvinění z nedůslednosti a předsudečnosti". Navíc budou-li Spojené státy ignorovat „národy Irů a další, nacházející se pod svrchovaností dohodových mocností", ocitnou se v trapné situaci na mírové konferenci, kde se bude se vší pravděpodobností o takových věcech hovořit. Spojené státy by neměly učinit nic, co by nepříznivě poznamenalo jejich vliv a omezilo svobodu jejich činů.

Uznáním „Čecho-Slováků za samostatný národ" se britská vláda vmanévrovala do „paradoxního postavení vzhledem k národům poddaným britské koruně". Kdyby byl Lansing rakouským státníkem, „reagoval by uznáním samostatnosti Irska, Egypta a Indie". Byl zvědav, jak britští delegáti na mírové konferenci „vysvětlí tuto zjevnou nedůslednost". Podle Lansinga „Velká Británie si již získala nezáviděníhodnou pověst tím, že uplatňuje jedno pravidlo pro sebe a jiné pravidlo pro druhé národy". Proto „je jí víceméně oprávněně vytýkáno sobectví, nespravedlnost a nedostatek zásadovosti". Jelikož Spojené státy nechtějí ztratit „veliký vliv", který mají mezi ostatními státy, „měly by být velice opatrné, aby si nezískaly stejnou pověst".

Z těchto důvodů se Lansing „staví proti uznání národní samostatnosti Čecho-Slováků nebo jejich uznání za suverénní stát". Věří, že by bylo lepší a bezpečnější „uznat je za válčící stranu, jelikož bojují otevřeně proti Rakousko-Uhersku a jeho spojencům. Pokud bude jejich revolta úspěšná a budou se spolu se Spojenými státy a Dohodou podílet na vojenském vítězství, silou zbraní si vydobudou svrchované právo k vlastní vládě a samostatnosti". Tatáž politika „by se měla uplatnit i vůči Jihoslovanům..."[59]

Toto memorandum odráží Lansingovy obavy ohledně precedentů, zásad, politiky dvojího metru a dalekosáhlých závazků, jež by bylo obtížné uplatnit v podobných situacích. Navíc nechtěl vyloučit možnost sjednaného míru, jak o tom svědčí jeho memorandum z 25. srpna 1918 o vyhlídkách mírových návrhů Centrálních mocností.[60] Lansing tu vyjadřuje přesvědčení, že s ohledem na pokračující úspěchy spojeneckých armád v posledních téměř šesti týdnech, „navrhnou Centrální mocnosti velice brzy jednání o míru". Pokud by takový návrh přišel z Vídně, měl by být odmítnut. Ale nebyl si jist, jaký přístup zvolit, pokud by mírové jednání navrhlo Německo. „Mnoho záleží na vojenské situaci a na upřímnosti německých návrhů," napsal. Byl si

však naprosto jist, že Centrální mocnosti zahájí mírovou ofenzívu „velice brzy" a že Spojené státy „musejí být připraveny reagovat na ni způsobem, jenž nám zajistí výhodné postavení".[61]

Lansing si pozorně prostudoval návrh deklarace o uznání Národní rady, který mu předložil Woolsey a 25. srpna načrtl návrh veřejného prohlášení. Poté co jej pravděpodobně porovnal s britskou nótou o uznání Národní rady a po poradě s prezidentem, která se uskutečnila 30. srpna, svůj návrh zrevidoval.[62] V konečné verzi deklarace ze 30. srpna 1918, jež byla publikována 3. září, Lansing vynechal všechny zmínky o zeměpisné jednotě České koruny a Slovenska a po vzoru britského uznání odkazoval pouze k „Čecho-Slovákům".

Ačkoliv vývoj na frontách, diplomatické aktivity a vládní rozhodnutí se vzájemně proplétaly a ovlivňovaly, podrobný rozbor událostí na italské a volžské frontě, líčení spolupráce legií s různými ruskými skupinami a názory ruských vůdců na československé politické programy by neúnosně rozšířily rozsah této práce. Postačí říci, že sjezd československé armády v Omsku na Sibiři ve dnech 23. července až 3. srpna 1918 učinil politicko-vojenská rozhodnutí o budoucím postupu armády. Vzešla odtud proklamace k „Ruské veřejnosti", že československá armáda nemůže podporovat ty ruské politické trendy, které by mohly vést k nastolení diktatury nebo návratu carského režimu. Armáda si přeje, aby Rusko mělo pevnou a demokratickou vládu, jež uchová pro ruský národ všechna cenná práva a privilegia dosažená únorovou revolucí, jíž československý národ vděčil za jasné prohlášení zásady sebeurčení národů. Sjezd zvolil nové místopředsedy ruské odbočky Národní rady: Bohdana Pavlů, Janko Jesenského a Josefa Patejdla. František Richtr byl zvolen tajemníkem a několik dalších osob členy vedení odbočky.[63]

Víme již, že Masaryk schválil postup armády telegramem z 21. července. Avšak vůdci hnutí za nezávislost v Rusku si nebyli jisti jeho minulými a současnými názory a motivy. Proto vyslali jednoho z prvních Masarykových „agentů" v Rusku, kapitána Vladimíra S. Hurbana, bývalého důstojníka carské rozvědky, jenž byl přidělen ke hlavnímu štábu, do Washingtonu, aby Masarykovi vysvětlil situaci v Rusku a na Sibiři a vyzval jej k zajištění pomoci pro jednotky bojující proti bolševikům. Vedle Hurbanovy zprávy Masarykovi ze 6. srpna vyzvala ruská odbočka Národní rady Masaryka a Spojence, aby pomoc poslali okamžitě. Ve zprávě ze 31. července o stavu české armády

a požadavcích na zásoby a posily naléhali tři její členové na svého vůdce, aby „okamžitě předložil Spojencům" otázku vyzbrojení a vybavení jednotek a potřebu vyslání vojenské podpory, „kterou by Japonci již byli poskytli", kdyby Spojenci dostali „oficiální souhlas Spojených států. Tato věc má pro nás zásadní význam". Podle této zprávy se zdálo, že bolševismus ztrácí půdu pod nohama. Trvá dosud „pouze díky síle Němců a Maďarů z mezinárodní armády". Hnutí proti bolševikům „zesílilo naší akcí po celém Rusku a jsou zprávy o sesazení sovětů v Rusku". Zpráva též konstatovala, že „v evropském Rusku vznikla koaliční centristická vláda, v níž jsou také Miljukov a Rodzianko". Členové odbočky chtěli znát Masarykovy názory na to, zda jednotky zůstanou v Rusku a zda by měly „spoléhat na doplnění naší armády dobrovolníky ze Spojených států". Masaryk odpověděl v telegramu z 10. srpna, že posílá na Sibiř 100 000 pušek, 4 000 000 nábojů a 100 kulometů. Ale přestože získal americký úvěr, tyto zbraně sibiřské legie nikdy nedostaly, ba dokonce zbraně nebyly nikdy ani obstarány.[64]

Dne 3. srpna 1918 vydala americká vláda prohlášení o omezeném rozsahu své vojenské a hospodářské akce v Rusku. „Vojenská intervence v Rusku by spíše napomohla nynějšímu zmatku, než aby jej vyléčila a mohla by Rusko spíše zranit než mu pomoci z nesnází".Podle americké vlády „vojenská akce v Rusku je nyní přípustná pouze k ochraně a podpoře Čecho-Slováků proti ozbrojeným rakouským a německým zajatcům, kteří je napadají, a ke stabilizaci pokusů o vlastní vládu nebo sebeobranu, při nichž sami Rusové budou pravděpodobně ochotni přijmout pomoc". Prohlášení také slibovalo hospodářskou podporu Sibiřanům. Jako celek vyznívalo dvojsmyslně, jednoznačně však konstatovalo, že japonská a americká vláda pošlou „jednotku o síle několika tisíc mužů do Vladivostoku" k obraně týlu „na západ se pohybujících Čecho-Slováků".[65]

Po tomto projevu, o němž se myslelo, že je oficiálním politickým prohlášením, dostala americká vláda mnoho naléhavých žádostí od spojeneckých diplomatů a vojenského personálu v Rusku, aby vyslala vojáky až do Irkutska (a snad až na západ do Omska), aby tamní československé strážní jednotky, rozmístěné po železnici až k Vladivostoku, mohly být odeslány na západní Sibiř a na Volžskou frontu.[66] Všechny tyto žádosti a doporučení se řešily na konferenci v Bílém domě 20. srpna 1918 za přítomnosti prezidenta a Lansinga. Bylo roz-

hodnuto, že americká vláda nemůže dodat více jednotek, než bylo dříve dohodnuto mezi USA a Japonskem. Americká vláda není „nakloněna postupovat západně od Irkutska při podpoře Čecho-Slováků na západní Sibiři"; vláda „podporuje ústup Čecho-Slováků ze západní Sibiře na východ tak rychle, jak to jen bezpečnost dovoluje".[67]

Americká politika na Sibiři, jak je zachycena v Lansingově memorandu z této konference, nenaplňovala představy československých jednotek v Rusku, jež se ve snaze obnovit frontu proti Centrálním mocnostem pohybovaly po sibiřské magistrále a podél Volhy na západ. Jejich naléhavé žádosti o pomoc přiměly Masaryka, aby o situaci v Rusku a na Sibiři a o uznání Národní rady jednal 25. srpna s Lansingem jsa veden i vlastním zájmem o udržení věrnosti jednotek. Dohodli se, že Masaryk Lansingovi předloží k oběma problémům memoranda.[68] V prvním z nich, doručeném ministerstvu zahraničních věcí a „určeném i prezidentovi", Masaryk předestřel své argumenty pro intervenci.[69]

Tento dokument s datem 28. srpna 1918, v němž se Masaryk „omezil" na „nejdůležitější fakta" a „stručně nastínil" některé své názory, zabral šestnáct stran, k nimž nutno připočíst sedm stran příloh. Byl nazván „Situace v Rusku a vojenská pomoc Spojenců a Spojených států".[70] Masaryk zde vykládá deklaraci ze 3. srpna 1918 jako závazek „Spojenců a Spojených států k rychlé pomoci Rusku a naší armádě". Usuzuje, že „po této deklaraci už není v sázce pouze osud naší armády, ale dobré jméno Spojených států a Spojenců v ohledu morálním, politickém a vojenském. Rakušané a Němci nesmějí v Rusku zvítězit; porážka Spojenců v tomto prostoru by se negativně projevila i na západní frontě..." Po deklaraci, míní Masaryk, už nelze jednat s bolševiky, a „to tím spíše, že bolševici, vedení Rakušany a Němci [*sic*] vyhlásili svatou válku proti Spojencům a zejména proti československé armádě".

Podle Masaryka musejí mít Spojenci „určitý politický a vojenský cíl" a musejí formulovat „definitivní plán"; „musejí položit nejvíce důrazu na obnovení řádné správy... Musí být obnoven pořádek..." v Rusku. Masaryk „vážně varuje" před často opakovaným sloganem: „Ruský národ musí rozhodnout, MUSEJÍ SI POMOCI SAMI, atd. Ruský národ dnes neexistuje, protože je dezorganizován [sic]; právě proto musejí být využity všechny existující organizace k postupné organizaci celého národa."[71]

„Cíl musí být jediný: sjednotit celé Rusko (vyjma Polska) do jedné republiky, v níž národy, které o to požádají, obdrží úplnou národní autonomii. Finsko se navrátí do unie s Ruskem." Masaryk „osobně upřednostňuje" republikánskou formu vlády pro Rusko, protože není „žádný vhodný kandidát" pro monarchii a jelikož „ruská republika bude vytvářet trvalý tlak na Německo a bude pro něj politickou inspirací".

Masaryk pak líčí „chování Němců a Rakušanů v Rusku", připomínaje, že „využívají bolševiků a částečně také jiných stran pro své potřeby" nevojenskou cestou i ve smyslu válečném a „používají... své válečné zajatce ... vojensky proti naší armádě a Spojencům". Poukazuje na vojenský a hospodářský význam československé armádní akce ve volžské oblasti a na Sibiři a naléhavě požaduje zaslání vojenské pomoci včetně „spojeneckých armád" do Ruska a na Sibiř. Opakuje návrh, který učinil v memorandu z 20. července, na rozmístění „dvou divizí" japonských vojáků v oblasti. Navrhuje také vytvoření „spojeného velení na Sibiři" s japonským velitelem v čele, „neboť Japonci musejí poskytnout nejvíce vojáků. Spojenecké jednotky budou reprezentovány společnou válečnou radou, jejímž členem bude též generál Dieterichs".

V té části memoranda, ve které se Masaryk zaobírá vztahem k bolševikům, tvrdí, že mluví z vlastní zkušenosti, protože se s nimi stýkal na Ukrajině a v Moskvě a ví, „jak s nimi jednat" a „měl na ně určitý vliv". Ale „nikdy nesouhlasil s celým jejich programem" a „naprosto odsuzuje jejich taktiku". Je tu několik pikantních vět typu „Lenin je jezuita... čestný a morální cíl nelze dosáhnout nečestnými prostředky. Bolševism je čistý amatérism ve všech ohledech [*sic*], nemůže vládnout Rusku a nastolit tam pořádek". Zmíniv se o Normanu Hapgoodovi a jeho citaci Leninových slov, že „ze stovky bolševiků je jeden odpovědný člověk, ostatní jsou hlupáci a zločinci", Masaryk připomněl, jak československá armáda nejprve spolupracovala s bolševiky, aby se s nimi později dostala do konfliktu. Jakmile bolševici „ukázali, že jsou otevřeně věrolomní a spojili se s Němci, byli jsme nuceni se bránit. S oněmi 99 hlupáky a zločinci není možné se dohodnout o míru; jejich agresi nutno energicky čelit. Tomu - a jedině tomu - rozumějí".

Masaryk neočekával „účinnou pomoc" od „ruské armády" po „značně dlouhou dobu", jelikož „organizace ruských vojenských jednotek a obnovení jejich disciplíny si vyžádá několik měsíců". Proto

není možné „počítat s větší ruskou armádou". Semenovovy oddíly na Dálném Východě mohou být použity pouze „z nedostatku lepšího materiálu". Nalézá útěchu ve víře, že „bolševici... budou také bez armády; v tomto ohledu se ukázali slabí". Tento předpoklad platil před několika měsíci, ale ne na konci srpna 1918. Nyní šlo u Masaryka pouze o zbožné přání.

Poslední čtyři části dokumentu (11. až 14.) se zabývají vojenskou situací v československé armádě v Rusku a na Sibiři. Armáda byla podle Masaryka „přinucena k boji věrolomností bolševiků a agresivitou Rakušanů a Němců". Armáda kontroluje magistrálu od Volhy po Vladivostok, jsouc rozptýlena na rozsáhlém území. Masaryk předpovídá, že „nepřítel se pokusí ji porazit a pokud možno vyhladit jednotky na Volze a Urale a poté na Sibiři". Proto bolševici posílají posily z Ruska, používajíce také rakouské a německé zajatce. Je velmi důležité udržet Volžskou frontu; spojenecké posily musejí pomoci Čechoslovákům „zbraněmi, municí a tak dále, a... podpořit je částí vlastních jednotek". Masaryk také upozorňuje na obtížnost navrhovaného plánu evakuace československých oddílů z Volhy a západní Sibiře na Dálný Východ. Opuštění volžské oblasti a železnic směrem na Dálný Východ a do Turkestánu by vydalo Ural s jeho nerostným bohatstvím, jakož i Sibiř se zásobami potravin a obilí, bolševikům a jejich německým spojencům. Lidé na tomto území, rozčarováni tím, že byli ponecháni na pospas bolševikům, se obrátí proti Spojencům. Území propadne anarchii a odpůrci bolševiků budou zmasakrováni rudou gardou. Masaryk věřil, že je snažší poslat spojenecké posily na západ - na volžskou frontu, než přesunout československou armádu na východ do Vladivostoku.

Podle Masaryka je v zájmu Spojenců udržet volžskou frontu, aby nepřítel nemohl čerpat z bohatství přírodních a lidských zdrojů Povolží, Uralu a Sibiře. Západně položené jednotky československé armády „musejí být posíleny spojeneckými oddíly", jinak nebude možné udržet spojení s předsunutými základnami dohodových jednotek na linii Perm-Vologda-Archangelsk. (Takové spojení se nikdy neuskutečnilo.) Československá armáda „je nedostatečně vyzbrojená; podle dohody s bolševiky vojáci odevzdali zbraně, ponechavše si pouze asi 10 pušek na 100 mužů; nyní mají pouze to, co si udrželi v nerovných bojích na některých místech a sebrali nepřáteli". (Poznámka : 1) Masaryk souhlasil s odevzdáním zbraní potenciálnímu nepříteli; 2) české

jednotky na západ od Penzy byly v době vzpoury ozbrojeny, i když ne těžkými zbraněmi.) Československé armádě se podle Masarykových slov nedostává výstroje, zdravotnických potřeb, zbraní a munice. „Spojenci ale musejí pomoci také vojenskou silou." Armáda je v malých množstvích rozptýlena na obrovském území, jež nemůže udržet příliš dlouho. „Zaprvé nelze zapomenout, že naše jednotky jsou již vyčerpány, nejen neustálými boji, ale také hroznými podmínkami v Rusku. V bojujících armádách není jednotky, jež by byla trvale nasazena alespoň desetinu času, po který je v akci naše armáda. Žádám pro ně odpočinek formou vojenské pomoci Spojenců." Masaryk dále žádá pomoc pro „eventuální přezimování".

V části označené „Vojenský a politický úkol československé armády" konstatuje, že „vojenské kvality armády jsou všeobecně uznávány". Spojenci mají „z vojenského hlediska" povinnost „co nejúčinněji použít takové vojenské síly". Zdůrazňuje, že armáda je organizována pro válku proti Rakousko-Uhersku a Německu nejenom ve Francii a Itálii, ale i v Rusku, nicméně převoz armády z Ruska do Francie „je stále naším vojenským a politickým cílem". Armáda má „velkou politickou a vojenskou důležitost: Rakousko-Uhersko bylo pod jejím vlivem podstatně oslabeno, jeho obyvatelstvo a armáda demoralizovány... Rakušané a Němci se proto pokusili zabránit přesunu armády z Ruska do Francie; proto přinutili bolševiky porušit jejich vlastní dohody a závazky, z toho důvodu organizují válečné zajatce proti nám a Spojencům". (Trockij nemusel být „nucen" Němci, aby nařídil rozpuštění legií. Měl k tomu vlastní důvody.)

„Je tudíž ve vojenském a politickém zájmu Spojenců a Ameriky, aby se naše armáda dostala z Ruska do Francie. Čím více našich vojáků se dostane na západní frontu, tím méně vojáků tam bude muset poslat Amerika." Masaryk si uvědomuje obrovitost úkolu spojeného s transportem jednotek na tak velikou vzdálenost. Věří však, že je to realizovatelné a nutné, protože armáda „bude mít na západní frontě zvláštní a velmi důležitý úkol v okamžiku rozhodujícího vítězství: bude se muset pokusit o invazi do Rakousko-Uherska". Připouští ale, že armáda „může být výhodně použita v Rusku. Naši muži znají Rusko a Rusy." Ať tak či tak, co se s armádou stane, „záleží na dalším vývoji ruské situace a plánech Spojenců v Rusku. Naše armáda zatím zůstane v Rusku (na Sibiři) a bude spolupracovat se Spojenci".

Poté Masaryk navrhuje, že „až bude Sibiř uspořádána, a toho by se

mělo dosáhnout do zimy, nechť je polovina naší armády převezena do Francie; druhá polovina může prozatím v Rusku zůstat". Navrhuje dále vyslat jeden nebo dva pluky do Francie rychlou cestou přes Ameriku, protože „objevení se našich 'romantiků' z Ruska by mělo všeobecně blahodárný vliv na americkou veřejnost". Znovu naléhá na Spojence, aby do Ruska poslali „nemalé síly". (V téže době chce odeslat polovinu legií do Francie.) Spojenecká politika vůči „různým ruským stranám a vládám... by měla být jasnější a energičtější. Pro úspěch vojenských operací je také nezbytný přesný politický (a administrativní) plán".[72]

Toto memorandum ukazuje, jak Masaryk změnil názor na roli českých jednotek v Rusku. Dne 19. června 1918 v Bílém domě odmítl plán prezidenta Wilsona, podle něhož by se české oddíly staly jádrem spojeneckých sil, střežících Transsibiřskou magistrálu, a chránily by americkou misi na Sibiři. O několik dní později - 25. června - přivedl do rozpaků ministra Lansinga žádostí o předání telegramu Čičerinovi, v němž nabízel odevzdání všech zbraní československých legií výměnou za slib volné cesty do Vladivostoku. Nyní - žádaje o americké uznání Národní rady jakožto vlády *de facto* - Masaryk popřel svou vytrvale prosazovanou politiku nezasahování a nevměšování se do ruských záležitostí. Schválil akci legií a žádal, aby Spojenci vyslali do Ruska mnohem větší síly. (Podle rozhodnutí, jež padlo 6. července 1918 na konferenci v Bílém domě, měl být počet amerických vojáků, kteří se vylodí ve Vladivostoku zhruba stejný jako počet Japonců, tj. asi 7 000 mužů. Při této příležitosti Auchincloss vyjádřil politování, že plán, jejž navrhl o několik týdnů dříve, nebyl přijat: „Pomoc Čecho-Slovákům by bývala mohla být doplňkovým důvodem pro vyslání vojska." Auchincloss byl přesvědčen, že prezidentova domněnka, že japonské jednotky nebudou Rusy dobře přijaty, je správná.)[73]

V souhlase s britským míněním Masaryk také předpokládal společné vojenské velení na Sibiři v čele s japonským velitelem, protože Japonsko nasadí „největší část jednotek". Tento názor houževnatě hájil i při rozhovoru s Wilsonem 11. září 1918 s odůvodněním, že pokud Japonci přispějí největším počtem vojáků, bude „správné, aby měli komando". Prezident Wilson se tehdy Masarykovi otevřeně svěřil s obavou, že Rusům se nebude líbit nejvyšší japonské velení nad spojeneckými jednotkami. Nebude se líbit ani Američanům a se vší

pravděpodobností jej nepřivítají ani Češi. (Wilsonovy informace byly správné. Podle zprávy oddělení britského politického zpravodajství generál Gajda vystihl názor, který se často objevoval v Japonsku, když konstatoval, že „cílem Japonců je oslabit Rusko".)[74] Wilson nevítal ani myšlenku, že Japonci by měli mít v Rusku více vojáků než československé vojsko. Stále se držel představy, že legie by se měly stát základem spojeneckých sil, aby tak bolševici nemohli využít protijaponských nálad v Rusku. Masaryk v tomto bodě s Wilsonem nesouhlasil. Tvrdil, že to je „německá intrika zveličující napětí mezi Japonci a Amerikou". Podtrhl, že Rusové nebudou mít špatný názor na japonské velení v Rusku. Wilson však velmi diplomaticky Masarykovi naznačil, že by mohl být obětí britské propagandy: „Mezi námi, Angličané se vždy snaží využít vše pro sebe."[75]

Dne 31. srpna předložil Masaryk ministru zahraničních věcí Lansingovi dvacetistránkové memorandum s názvem „Uznání Československé národní rady a československé armády", rozdělené do deseti částí se dvěma dodatky.[76] Stejně jako u jiných Masarykových propagandistických sdělení šlo o směs určitých subjektivně pojatých historických faktů, pravd, polopravd a nepřesností.

Je snadno pochopitelné, proč tento propagandistický materiál, v němž Masaryk použil „techniku velké lži", prohlásila po válce československá vláda za „podléhající úřednímu utajení", čímž se stal pro badatele nedostupným. Ve svém úsilí „dokázat", že „*rozdělení Rakousko-Uherska je jedním z nejpřednějších cílů války a míru,*" jak Masaryk v memorandu zdůraznil, vyslovil český vůdce mnoho neopodstatněných tvrzení. Např. uvádí, že Česko-slovenská národní rada byla založena roku 1915 s plným souhlasem vedoucích českých politických stran. Pravda je taková, že prohlášení Českého [sic] komitétu zahraničního ze 14. listopadu 1915 bylo podepsáno pouze dvěma (z více než jednoho sta) českými poslanci vídeňského parlamentu, Masarykem a Dürichem - vedle zástupců českých a slovenských zahraničních kolonií, kteří souhlas s uvedením svých jmen na deklaraci zaslali telegraficky. Kramář byl touto dobou ve vězení a velká většina českých a slovenských poslanců podpořila prohlášení loajality vůči monarchii. Česká družina byla organizována českou kolonií a carskými vojenskými kruhy v Rusku, nikoli tehdy ještě neexistující Česko-slovenskou národní radou. Později byla přeměněna v brigádu nařízením náčelníka generálního štábu ruské armády generála Alexejeva ze dne

17. dubna 1916, což je více než rok před příjezdem Masaryka do Ruska. Česká [sic] národní rada byla založena dohodou mezi Masarykem a Dürichem v únoru 1916, nikoli 1915, jak uvádí Masaryk. Stanovy, pravidla a složení Národní rady, které lze nalézt v National Archives, USA a jejichž část byla publikována v knize *The Birth of Czechoslovakia,* ed. Čestmír Ješina (Washington 1968), s. 5-7, byly sestaveny v říjnu 1918. Masaryk bez jediného dokladu uvádí, že papež nazval císaře Františka Josefa I. „krvavým vládcem" a o několik stránek dále prohlašuje, že „Řím pracuje pro Habsburky". Rovněž tvrdí, že František Josef I. nařídil popravu „kolem 30 až 60 000 osob". Tyto údaje Masaryk použil několikrát již dříve: někdy to bylo „mezi 30 000 a 40 000", zatímco v telegramu prezidentu Wilsonovi z prosince 1917 Masaryk uvedl, že v případě 40 000 až 60 000 lidí, kteří byli popraveni, šlo „vždy o civilisty".

Zatímco na podzim 1914 přikázal rakouský vojenský režim popravit pravděpodobně asi 1 000 osob v Haliči, přesný počet vojáků a civilistů popravených v celé monarchii není znám. Víme však, že pro údajnou velezradu byli od listopadu 1914 až do května 1915 popraveni čtyři Češi. (Viz. *The Birth of Czechoslovakia*, ed. Ješina, s. iv.) V dopise Ješinovi z 22. srpna 1972 udává vrchní archívní rada rakouského státního archívu dr. Anna Coerthová číslo 1 000 popravených za války v monarchii, třebaže přesná statistika není dostupná. Podle jejího názoru není pochyb o tom, že Masaryk ve své válečné propagandě nadsazoval počet lidí, kteří byli v Rakousko-Uhersku popraveni.

Kromě toho jen malá skupina ze 750 000 Čechů, kteří sloužili v rakousko-uherské armádě, se dobrovolně vzdala nepříteli, přičemž jen část z nich se účastnila Masarykovy „podivné revoluce". Chování Masarykova syna bylo „typičtějším" postojem českého vojáka než chování „československého vojáka", vylíčené v Masarykově memorandu. Janu Masarykovi, synovi člověka, který se stal pro monarchii „nepřítelem číslo jedna", nečinilo obtíže sloužit během války v rakousko-uherské armádě, jak dokumentují následující údaje poskytnuté rakouským státním archívem (válečným archívem), s odkazem na číslo 19.147/155:

Jan Masaryk, narozen 1886; povolán do armády 1914; zařazen do transportní divize č. 8 jako válečný dobrovolník; uznán schopným služby 1. srpna 1915 jako kadet v záloze, 1. srpna 1916 povýšen na

poručíka v záloze, 1. listopadu 1918 povýšen na nadporučíka v záloze. Podle doporučení k vyznamenání u 34. pěší divize (velitelství transportní divize), datovaného 5. dubna 1917, byl v poli od 1. června 1915 až k datu doporučení a mimoto byl vyznamenán stříbrnou medailí za chrabrost 2. třídy.[77]

V memorandu se zrcadlilo Masarykovo myšlení, povaha i ideologické a politické argumenty pro rozbití Rakousko-Uherska a zřízení samostatného československého státu. Bylo však dodáno příliš pozdě na to, aby ho Lansing mohl prostudovat a mohlo tak ovlivnit americké prohlášení z 3. září 1918.

V den, kdy byl Masarykův materiál doručen na ministerstvo zahraničních věcí USA, poslal Lansing prezidentovi svůj návrh amerického uznání Národní rady. V průvodním listě se nezmínil o Masarykově memorandu, zato vyzval prezidenta, aby z politických důvodů zveřejnil prohlášení co nejdříve.[78] Americké uznání vycházející z faktu, že Čechoslováci jsou válčící stranou, konstatovalo: „Čechoslováci chopili se zbraní proti císařství německému a rakousko-uherskému a postavili do pole organisované armády, které vedou válku proti těmto císařstvím za vedení důstojníků vlastní národnosti ... Jelikož Čechoslováci ku podpoře svého snažení po samostatnosti v této válce svěřili svrchovanou politickou pravomoc Národní radě československé, vláda Spojených států uznává, že existuje válečný stav mezi takto organisovanými Čechoslováky a císařstvím německým a rakousko-uherským. Uznává taktéž Národní radu za vládu *de facto*, vedoucí vojenské a politické záležitosti československého národa a požívající náležité pravomoci k jejich řízení. Vláda Spojených států prohlašuje dále, že jest hotova vstoupiti ve styk s vládou de facto, takto uznanou, za účelem vedení války proti společnému nepříteli: císařství německému a rakousko-uherskému."

V komentáři ze 4. září o uznání Národní rady Spojenými státy a dalšími dohodovými mocnostmi list *New York Times* uvedl, že „z toho plyne nutnost, aby se na mírové konferenci trvalo na oddělení Čechoslováků od Rakousko-Uherska, čehož přirozeným důsledkem bude jejich uznání jako státu".

Bez ohledu na tento komentář americké prohlášení uznávalo výslovně pouze fakt, že Čechoslováci jsou ve válečném stavu. Zavazovalo Spojené státy k podpoře nezávislosti československého národa na Rakousko-Uhersku, ale neříkalo nic specifického o tom, jakou podo-

bu by ona nezávislost měla mít a rozhodně neimplikovalo uznání jakéhokoli územního nároku. Neuznávalo historické právo Čech na samostatnost ani princip sebeurčení. Protože revoluční a válčící vláda nedržela území, jež si nárokovala, aniž jej jakkoli kontrolovala, postrádala ten nejzákladnější prvek suverenity. Proto mohly americká i britská vláda Národní radě, třebaže uznané, snadno odmítnout účast na mírové konferenci, jestliže by se jejím jménem nikdo nechopil v českých zemích politické moci. Následovala však další uznání.[79]

Dne 9. září 1918 prohlásila japonská vláda, že je „šťastna, že může pokládati československou armádu za spojeneckou a válčící armádu, stojící v pravidelném boji proti Rakousko-Uhersku a Německu, a uznati práva Československé národní rady na výkon svrchovanosti nad touto armádou". Japonská vláda je „hotova vstoupiti... v jednání s řádně pověřenými zástupci Československé národní rady o všech věcech, o něž se stejně zajímají japonské a československé branné síly na Sibiři".[80]

Zatímco japonského uznání Beneš dosáhl bez větších problémů, Itálie váhala z obavy, že by uznání principu sebeurčení a práva rakousko-uherských národů na vlastní státnost mohlo ustavit precedens, jenž by mohl poškodit italský nárok (vyplývající z tajných dohod uzavřených v roce 1915) na určitá území habsburské říše, osídlená Jihoslovany. Beneš musel použít mnoho ze svého diplomatického umu, aby dosáhl italského uznání Národní rady jako československé vlády *de facto*. Zdůraznil přitom hospodářské výhody, které by Itálie získala budoucím používáním italských přístavů Čechoslováky a přístupem k československému uhlí. V memorandu italské vládě z 24. září 1918 argumentoval nutností uzavřít politickou úmluvu mezi oběma zeměmi ještě před skončením války.[81] Avšak trvalo do 3. října 1918, než ministerský předseda Orlando pronesl v italském parlamentě projev, v němž se zmínil o uznání Národní rady jako vládě *de facto* a hovořil o poválečné československo-italské spolupráci.[82]

Po americkém uznání Národní rady jako vlády *de facto* požádal Masaryk o přijetí u Wilsona. V dopise prezidentovi ze 7. září 1918 vyjádřil svou vděčnost, že americká vláda uznala „spravedlivost našeho boje za samostatnost a národní jednotu". Věřil, že „americké uznání posílí naše armády a celý náš národ v jeho neotřesitelném odhodlání obětovat vše za osvobození Evropy a lidstva".[83] Na oplátku Wilson při audienci v Bílém domě 11. září 1918 pronesl, že „nezná příkladu

v historii válek, že by armáda, chatrně vyzbrojená jako vaše, se chovala tak jako vaše".[84] Dodal, že „zvláště vašimi armádami jste ukázali, že trváte na úplné samostatnosti. My jsme pouze uznali dokonaný fakt".[85]

Britský ministerský předseda Lloyd George složil československé armádě hold podobným způsobem 11. září. Poslal jménem britského válečného kabinetu předsedovi Národní rady v Paříži „nejsrdečnější blahopřání k údivným úspěchům, jichž dobyly československé sbory proti armádám německých a rakouských vojsk na Sibiři. Zpráva o příhodách a vítězstvích této malé armády je v pravdě jedním z největších eposů dějin. Naplnila nás všechny obdivem nad odvahou, vytrvalostí a sebekázní Vašich krajanů a ukazuje, jak ti, kdož ve svých srdcích chovají ducha svobody, dovedou zvítězit nad časem, vzdálenostmi a nedostatkem hmotných potřeb. Váš národ prokázal neocenitelnou službu Rusku a Spojencům v jejich boji za osvobození světa od despotismu. Nikdy toho nezapomeneme."[86]

Mezitím se československá armáda a její ruští spojenci dostali pod velení generála Syrového, který byl podřízen generálu Janinovi. Ten byl dosud ve Francii, ale před svým odjezdem na Sibiř 3. září 1918 obdržel rozkazy od francouzského ministra vojenství, vydané po dohodě s Nejvyšší válečnou radou. Československé jednotky měly převzít kontrolu nad celou Sibiří a spojit se spojeneckými silami na ruském severu a protiněmeckými a protibolševickými skupinami Rusů na Volze, Donu a černomořské oblasti. Z hlediska omezených lidských zdrojů Čechů a Slováků a malého počtu vojáků v poli to byl úkol vskutku náročný.[87]

Podle příkazů spojeneckého velení ve Vologdě zahájili Čechoslováci na volžské frontě ofenzívu západním směrem. Dne 7. srpna obsadili Kazaň (kde zabrali ruské zlaté rezervy) a rozšířili svou moc až k Samaře a Orenburgu. Jednotky byly řídce rozptýlené a bez spojenecké pomoci nemohly dlouho pokračovat v ofenzívě několika směry. Celkový počet Čechů a Slováků v Rusku od uzavření brestlitevského míru výrazně poklesl. Do 31. července 1918 se do Rakousko-Uherska navrátilo 522 235 válečných zajatců, z nichž bylo Čechů a Slováků asi 65 000 až 75 000.[88] Podle zprávy předložené českému vojenskému sjezdu v Omsku 21. srpna 1918 z 180 000 českých a slovenských zajatců, kteří byli ještě v Rusku, se pro službu v československé armádě zapsalo jenom 58 604 mužů, tedy méně než jedna třetina. Proto ruská odbočka Národní rady vydala 20. srpna 1918 prohlášení, rozšiřují-

cí vyhlášenou mobilizaci na všechny československé civilní osoby a válečné zajatce v Rusku a všechny občany budoucího československého státu.[89] Pokusy „nutit" zajatce k vojenské službě neměly velký úspěch a z dlouhodobého hlediska byly dokonce kontraproduktivní. Nedobrovolní „dobrovolníci" se stávali snadnou kořistí pro bolševickou propagandu, zejména když se situace začala zhoršovat.

Místní francouzští důstojníci, zvláště kapitán Bordes a major Guinet, vystupovali s velkou sebedůvěrou jako „zástupci Spojenců". Prezentovali své vlastní výklady toho, o čem se domnívali, že představuje spojeneckou politiku a vyslovovali nepodložené sliby, zvyšujíce tak naděje a očekávání Čechoslováků. Oproti dohadům a propagandě ani Němci, s nimiž měli Češi podle svých představ bojovat, ani Spojenci, od nichž čekali pomoc, nikdy na volžskou frontu nepřijeli.[90] Koncem srpna bolševici uzavřeli dohodu s Němci, jež otevřela sovětům cestu na východ. Nad velením jejich nové, většinou carskými důstojníky vycvičené armády převzal osobně velení Trockij, jenž v ní bezohledně obnovil disciplínu. Na počátku září 1918 bolševici zahájili protiofenzívu. V této době veleli Čechům tři mladí důstojníci, kteří byli v průběhu tří měsíců bojů povýšeni na generály - Gajdovi bylo 26 let, Čečkovi 32 a Syrovému 33 let. Měli oporu ve zkušenějších generálech Dieterichsovi, Vojciechovském a Bogoslovském.[91] (Když vzpoura vypukla, Syrový byl nadporučíkem; nyní byl jmenován vrchním velitelem československých a ruských sil.) Mladí důstojníci byli dosud plni nadšení, ale jejich vojáci již byli unaveni stálým bojem a začaly se u nich projevovat známky vyčerpání a demoralizace.

Americký generální konzul v Irkutsku Harris telegrafoval 2. září 1918 ministru zahraničních věcí, že bolševikům se podařilo přerušit železnici v Ufě, což dokazuje, že „Češi nejsou tak silní, aby udrželi své pozice na tak velkém území a budou zničeni, pokud jim Spojenci nepřispěchají na pomoc. Ruská armáda se nevytváří, jak by měla a nelze očekávat, že by materiálně pomohla Čechům". O dva dny později poslal Harris ministru zahraničních věcí nový kabelogram se zprávou o dalších úspěších bolševiků v západní části volžské fronty a varováním, že Orenburg, Simbirsk a Kazaň by mohly být znovu dobyty bolševickými oddíly. Dřívější sdělení amerického místokonzula v Samaře konstatovalo, že bolševici zesílili na frontě západně od Volhy „díky dělostřelectvu, jež je pod německým velením. Pokud

Spojenci energicky nezasáhnou, polovina českých úspěchů bude ztracena".[92]

Náznakem zájmu amerického ministerstva zahraničních věcí o rozšíření pomoci Čechům a Rusům, bojujícím bok po boku, může být kabelogram Harrisovi s datem 5. září 1918, poslaný přes Čínu a žádající informace o počtu ruských jednotek, spolupracujících s Čechy západně od Irkutska, a to i v evropském Rusku, informace o jejich organizaci, zásobování a morálce, jakož i sdělení, zda tyto jednotky reprezentují cítění sibiřského lidu a kdo jsou jejich vůdci.[93] Ale Češi potřebovali okamžitou pomoc, ne takováto šetření. Jediné posily pro volžskou frontu přišly z jejich vlastní posádky počátkem září - asi 2 200 mužů.[94] To byla ale kapka v moři. Po popravě Urického v Petrohradě a pokusu o atentát na Lenina 30. srpna v Moskvě rozpoutali bolševici rudý teror („legalizovaný" radou lidových komisařů 5. září 1918), pokračujíce v soustřeďování jednotek proti Čechům. Podle Harrisovy zprávy postupovalo více než 30 000 dobře vyzbrojených bolševických vojáků (s těžkými zbraněmi a letadly) na Kazaň. Navíc „z německého příkazu se má proti vítěznému postupu Čechů vést zoufalý odpor. Je proto velice důležité přiblížit se k Vjatce směrem ke spojeneckému kontingentu, jenž se vylodil v Archangelsku".[95] Na volžské frontě bylo pouze přibližně 12 000 Čechů, kteří ani s pomocnými ruskými sbory nemohli odolat prudkému útoku. Jak Harris uvedl v kabelogramu z 10. září, Rusové v Kazani „se obávali ztotožnit s [protibolševickým] hnutím", protože bolševici by se mohli vrátit.[96] Uvedl také, že nová ruská armáda si v bojích kolem Kazaně vedla velice chabě - „důstojníci i mužstvo opustili důležitá postavení". Češi proto nebyli schopni nahradit své ztráty náborem z řad místního ruského obyvatelstva. Jejich naléhavé výzvy o pomoc zůstaly nevyslyšené. Rudá armáda 10. září opětovně dobyla Kazaň, kterou Češi předchozí noci vyklidili.[97]

Shodou okolností rovněž 10. září, tedy před Lloyd Georgeovou gratulací Národní radě do Paříže, Trockij vítězoslavně oznámil, že Kazaň byla dobyta „na bílých a Čechoslovácích. Je to okamžik obratu. Postup nepřítele byl konečně zastaven; jeho duch byl zlomen. Po Kazani dobudeme zpět Jekatěrinburg, Simbirsk, Samaru a další města na Volze, Urale a na Sibiři".[98]

Ofenzíva rudé armády na volžské frontě si vynutila návrat československých oddílů, které si probojovávaly cestu Sibiří. Americký

konzul ve Vladivostoku Caldwell informoval v telegramu do Washingtonu z 12. září, že tento zpětný pohyb začal 9. září pod velením generála Gajdy, „který byl jmenován velitelem všech českých jednotek. Generál Dieterichs... přebírá velení a organizaci ruských sil, jež spolupracují s Čechy". Čechoslováci stahující se z Kazaně zoufale potřebovali pušky a munici. Dostali sice necelých 7 000 pušek od Japonců, ale žádnou munici. Rudá armáda shromáždila „mezi 30 000 a 40 000 bolševiků a rakousko-německých zajatců v okolí Jekatěrinburgu, pod vedením rakouského generála" proti „zhruba 12 000 Čechů a kozáků". Podle Caldwella je otázkou, zda Češi a kozáci město udrží.[99]

Pomalý postup při náboru vojáků pro dobrovolnickou (lidovou) armádu pramenil z teroru bolševiků proti obyvatelstvu a obrovského nedostatku zbraní, výstroje a výzbroje. V odpovědi na dotaz ministerstva zahraničních věcí USA o stavu ruské armády američtí zástupci v Číně 3. září informovali, že „se tvrdí a věří, že by mohlo být mobilizováno mnohem více jednotek, kdyby Spojenci byli ochotni dodat materiál a vycvičené důstojníky". Bolševická strana přestala na západní Sibiři prakticky existovat a ruské jednotky byly řízeny vládou v Omsku. Čechoslováci „sdělují, že jejich nynější činnost v oblasti Jekatěrinburgu a Permu je namířena výhradně proti silám, složeným z Maďarů, jimž velí němečtí a rakouští důstojníci". České jednotky byly vystaveny bolševické propagandě, podle níž „Američané jsou ochotni dát peníze, ale ne bojovat". Americký zástupce zdůraznil, že je nutné, aby Spojenci poslali Čechům posily, ti by jinak mohli bolševické propagandě uvěřit.[100]

Po pádu Kazaně byla československá armáda donucena bránit se útokům stále organizovanější, lépe vyzbrojené a disciplinované rudé armády. Simbirsk padl 12. září, načež byly československá a ruská národní armáda donuceny stáhnout se na levý břeh Volhy. Bolševici postavili proti Čechům čerstvé síly, takže ani zformování nové československé divize, složené z rekrutů sebraných v sibiřských zajateckých táborech, nemohlo zvrátit vývoj událostí. Po vyklizení Kazaně zanikla možnost spojení s Archangelskem. Podle zprávy Pavlů Harrisovi z 15. září „nebylo zbraní". Nedostatek zbraní znemožnil vyzbrojení Rusů, kteří mohli být odvedeni do národní ruské armády. Pavlů řekl, že pokud brzy nepřijde pomoc z východu, „budeme nuceni opustit Samaru a stáhnout se do Ufy. To znamená ztratit možnost brzkého

spojení s generálem Alexejevem, který postupuje k Caricynu ve spojení s Brity na Kaspickém moři."[101]

V průběhu kritických dní bojů na volžské frontě od 8. do 23. září 1918, kdy bolševici dokázali zvrátit vývoj událostí a zatlačit Čechoslováky a ruské spojence do defenzívy, se na celostátní konferenci v Ufě sešly různé protibolševické skupiny, aby vytvořili všeruskou vládu. Zástupce ruské pobočky Národní rady Bohdan Pavlů vyzval v zaníceném projevu 12. září delegáty různých skupin „vytvořit všeruskou vládu, jež by měla podporu všech skupin ruského obyvatelstva". Vyzdvihl vážnost chvíle, plynoucí ze zhroucení fronty severně od Ufy a pádu Kazaně, města dobytého Čechoslováky 7. srpna. Ufské shromáždění požádalo v samostatné výzvě Spojence o okamžitou pomoc. Jeho nadšení tlumila nejistá situace na frontě i v týlu a dohady, že „Spojenci možná neuznají všeruskou vládu", která se v Ufě vytvoří. Jak sděloval Pavlů 15. září, bylo naplánováno předat moc do rukou pěti či sedmi osob, zvolených na ufské konferenci, jež jmenují vládu, odpovědnou ústavodárnému shromáždění v podobě ufské konference nebo jinému sboru, vzešlému z jejího pléna. Pavlů věřil, že „udržení prestiže ústavodárného shromáždění" by příznivě ovlivnilo „psychologii mas v těch částech Ruska, jež nebyly ještě osvobozeny od bolševiků".[102] Výsledkem dohody na konferenci bylo ustavení ufského Direktoria, zvolení všeruské zatímní vlády a přijetí nové ústavy 23. září 1918.

Bolševiky však nešlo zastavit pomocí konferencí a aktivitou mladých, nevyzbrojených vlád. Vrchní velitel českých a ruských jednotek generálmajor Syrový telegrafoval 12. září do Čeljabinska americkému konzulovi ve Vladivostoku, že situace na Volze je kritická, československé jednotky „vyčerpané třemi měsíci nepřetržitých bojů se neuvěřitelně rychle unaví a přísun jednotek z východu pouze dočasně oddálí katastrofu. Je nemožné operovat bez okamžité pomoci silných spojeneckých oddílů." Syrový žádal od Spojenců „okamžitou a jednoznačnou" odpověď na otázky: „1) Je jejich záměrem podílet se nějakým způsobem na operacích k naší podpoře na volžské frontě; 2) pokud ano, zamýšlejí zahájit ihned mimořádný přesun jednotek a v jakém počtu?... Je jen malá naděje na pomoc od ruské armády v blízké budoucnosti." Syrový požadoval od Spojenců okamžitou telegrafickou odpověď, ale jeho dotaz se dostal do Washingtonu až o pět dní později, 17. září.[103] Trvalo několik dal-

ších dní, než americká vláda rozhodla o odpovědi na tuto a další podobné žádosti.

Původcem jedné z nich byl ruský velvyslanec, který přišel na americké ministerstvo zahraničních věcí 17. září 1918 požádat o vojenskou pomoc „ruskému lidu". Dostal „několik kabelogramů od omské vlády, jež formuje armádu k boji proti německým a rakouským válečným zajatcům, čelícím Čechům na řece Volze a jekatěrinburské frontě. Chtěl vědět, zda je může povzbudit v jejich očekávání, že jim bude pomoženo". Dozvěděl se ale, že „v Rusku není žádná vláda", kterou by ministerstvo zahraničních věcí uznalo a je tudíž nemožné, aby Spojené státy podpořily ty, které reprezentuje.[104]

Další naléhavá žádost přišla od amerického velvyslance v Japonsku Rolanda S. Morrise, dočasně se nacházejícího ve Vladivostoku, který ministru zahraničních věcí telegrafoval: „Všechny zprávy z volžského regionu se shodují, že tamní české síly jsou vážně ohroženy z více směrů. Jejich velící důstojníci naléhají na neodkladnou pomoc. Generál Gajda přijel do Vladivostoku s netajeným cílem naléhat na Spojence, aby ihned dodali pomoc, bez níž budou Češi nuceni stáhnout se východně od Uralu, pravděpodobně k Omsku. Obává se, že pokud se to stane, ztratí Češi stoupence ve vyklizených městech, zanechaných bez obrany před perspektivou všeobecných masakrů, ke kterým pravděpodobně dojde." Jediná otázka, na kterou chtěli Čechoslováci slyšet odpověď, byla, zda jim Spojenci pošlou pomoc, aby mohli udržet volžskou oblast, nebo alespoň linii Uralu, během nadcházející zimy a tak „udržet otevřené dveře do evropského Ruska". Jak velvyslanec upozorňoval, nelze to provést, „pokud jim rychle nebudou poslány posily".[105]

Z velvyslancovy zprávy také vyplynulo, že americký generál William S. Graves se domnívá, že by měl odjet do Omska jako velitel podstatné části jednotek. Tento přesun by měl následující výhody: „1) Dostalo by se tak potřebné podpory českým silám ve volžské oblasti, což by bylo v souladu s účelem nynější expedice. 2) Ochrana magistrály by dostala zřetelnější obrysy, čímž by se zajistila základna pro hospodářské a jiné aktivity v evropském Rusku. 3) Přítomnost spojeneckých sil, a zejména amerických jednotek v této části Ruska by měla výrazný morální dopad na veškeré obyvatelstvo území, které má bezprostřední vliv na evropské Rusko. 4) Dodatečnou výhodou by bylo, že naše síly by dostaly během zimy příležitost k důležitější

službě než byla přítomnost ve Vladivostoku, kde je tak málo přímého kontaktu s ruským veřejným míněním."

Americký admirál Augustin M. Knight byl „přesvědčen, že taková expedice by vůbec Rusy nepobouřila, ba naopak by byla všeobecně přivítána a dala by vzniknout velice účinnému středisku pro americké aktivity v této části Sibiře. Generál Graves studoval pečlivě strategickou situaci a je přesvědčen, že z ní neplynou žádná vážná vojenská rizika". Podle velvyslancova názoru „by takový přesun byl plně ve shodě s politikou, kterou vzhledem k Sibiři naše vláda přijala". Vyjádřil také obavu, že „naše neschopnost dostat se do užšího kontaktu s českými silami a s Rusy na západní Sibiři by mohla mít vážné následky". Zjistil již, že britští a francouzští zástupci ve Vladivostoku, „zvláště generál Knox a generál Paris, zahrnují vůdčí české činitele neuskutečnitelnými plány na násilné vytvoření nové ruské armády a nové východní fronty. Generál Gajda, jenž je velice mlád, byl zaujat těmito plány a sveden neověřenými náznaky rozhodující americké podpory". .Velvyslanec Morris věřil, že „přítomnost generála Gravese na západní Sibiři bude oporou českým vůdcům a jim i ruskému lidu ozřejmí naši politiku a cíle". Doporučení velvyslance znělo, aby byl generál Graves pověřen odjet do Omska se značnou částí svých jednotek. Ať už bude přijato jakékoli rozhodnutí, mělo by být doručeno českým velitelům co možná nejdříve, protože jejich zimní plány jsou „závislé na charakteru a rozsahu pomoci", s níž mohou počítat ze strany USA a spojeneckých vlád.[106]

Kabelogram s odpovědí americké vlády byl velvyslanci v Japonsku doručen 26. září. Příštího dne bylo memorandum se zhruba toutéž informací předáno zástupcům Velké Británie, Francie, Japonska, ruskému velvyslanci a profesoru Masarykovi. Velvyslancův návrh, aby „se generál Graves usadil v Omsku nebo v kterémkoli jiném místě dalekého vnitrozemí", byl odmítnut, protože „naši vojenští činitelé se jednoznačně shodují na tom, že snaha o vojenské aktivity na západ od Uralu je snahou o nemožné" a že české síly „by se měly stáhnout východně od Uralu". Tam mohou být zásobovány z východu a budou moci „znemožnit, aby Němci odčerpávali jakékoli zásoby ze západní Sibiře". Velvyslanec v Tokiu byl také důvěrně zpraven, že „myšlenky a cíle Spojenců s ohledem na vojenské operace na Sibiři a na volžské frontě jsou myšlenkami a cíly, s nimiž nesympatizujeme".[107]

Politické rozhodnutí, jímž se Spojené státy distancovaly od spoje-

necké politiky v Rusku, padlo na konferenci v Bílém domě 25. září, ostře kontrastujíc s Lansingovými doporučeními prezidentovi. Ministr zahraničních věcí řekl prezidentovi 9. září: „Naše důvěra v české síly byla oprávněná. Skutečnost, že se k nim nyní připojily stejně velké ruské síly, doplněná radostným přijetím Čechů civilním obyvatelstvem obsazených oblastí, je evidentním důkazem, že Rusové jsou plně odhodláni spolupracovat s Čechy v Rusku a že pomoc Čechům rovná se pomoc Rusům."[108] Koncem září byl Lansing dokonce ještě více než v červenci přesvědčen o nutnosti pomoci Čechům, které považoval za ochranu protibolševických Rusů. Soudil, že „jestliže se Čecho-Slováci stáhnou východně od Uralu, ruské skupiny volžského regionu, které se k Čecho-Slovákům chovaly přátelsky..., budou vydány na milost rudé gardě, jež spáchala v posledních šesti týdnech v Moskvě a jiných městech tak kolosální zločiny". Lansing připustil, že sympatizuje „s morálkou Čecho-Slováků, kteří říkají, že nemohou opustit své bezbranné přátele a zanechat je napospas jistým masakrům a drancování". Věřil, že „svět bude připraven odsoudit takové metody a Čecho-Slováci s jejich vyvinutým smyslem pro čest raději zemřou na Volze, než by snášeli výtku takové nevděčnosti. Česko-slovenské síly západně od Uralu tam zůstanou a udělají vše pro ochranu spřátelených ruských skupin před bolševickým násilím".[109]

Při odmítnutí Lansingova (a Phillipsova) doporučení i spojenecké politiky se prezident Wilson řídil radou generála Marche a soudce Louise D. Brandeise, kteří použili „veškerý vliv", aby jej odvrátili od akce v Rusku nebo na Sibiři. Toto rozhodnutí bylo tedy naprostým úspěchem pro Masaryka, který - čekaje na vytoužené americké uznání (založené na tom, že československá armáda byla bojující silou) - stále prosazoval svůj plán na převoz armády z Ruska a Sibiře do Francie. Masaryk se pokusil získat Wilsona pro svůj cíl. Prezident mu 16. září poděkoval za jeho „radu a poučení", jichž „si cení". Dne 20. září nařídil ministru zahraničních věcí, aby „sdělil dotyčným vládám jeho 'nezměněný názor', aby se Čecho-Slováci přesunuli na východ a byli dopraveni na francouzskou frontu". Ministr a jeho poradci si však uvědomili, že taková zpráva by byla v rozporu s „prezidentovým prohlášením v jeho slavném pamětním spise ze 17. července, v němž oznámil svůj postoj. Uvedli však, že to není míněno jako kritika jakékoli samostatné akce, k níž by se případně odhodlaly jiné vlády". Lansing proto poslal 21. září prezidentovi dopis upozorňující na sku-

tečnost, že Spojené státy „nejsou v situaci, aby 'naléhaly' na jakoukoli specifickou politiku v Rusku. Žádal tudíž, zda by prezident mohl v tomto ohledu pozměnit své předchozí příkazy". Ale i když důvěrné memorandum Spojencům ze 27. září obsahovalo změnu prezidentovy pozice, francouzský velvyslanec vyjádřil ministerstvu zahraničních věcí USA údiv ohledně Ruska a Sibiře. Obával se, že rozhodnutí poradit Čechoslovákům, aby se stáhli z Ruska, „povede k hromadným masakrům ruského obyvatelstva" a že „Spojené státy budou pak povinny vzít vinu na sebe". Domníval se, „že je to tragédie a byl velice rozrušen". Phillips si do deníku zapsal, že „prezident samozřejmě zvažoval možnost masakrů, ale usoudil, že nic takového se nestane. Osobně si přeji, aby se rozhodl jinak".[110]

Oficiální memorandum pro profesora Masaryka z 27. září konstatovalo, že vláda USA „se nemůže podílet na žádných pokusech o operační a obranná spojení ze Sibiře do Archangelska". Dále s ohledem na skutečnost, že „není naděje na utvoření nějaké účinné ruské vojenské síly", vláda Spojených států „bude naléhat na druhé vlády, pokud se týče spolupráce Spojených států, aby bylo upuštěno od všeho vojenského úsilí v severním Rusku s výjimkou střežení vlastních přístavů". Spojené státy sice dodají zásoby, ale nevyšlou do severních přístavů žádné další americké vojáky.[111]

Počátkem října se britští vojenští činitelé, kteří nesouhlasili s americkou analýzou situace, domnívali, že Británie je „vázána svou ctí" neopustit své přátele v evropském Rusku. Britská vláda rozhodla nepožádat Čechy, aby se stáhli na východ od Uralu. Věřila, že dostane-li se jim od všech Spojenců plné podpory, mohou být nadále schopni ve spojení se silami generála Alexejeva udržet volžskou frontu „proti všem silám, o nichž je pravděpodobné, že tam budou dopraveny našimi nepřáteli".[112] Náčelník britské vojenské mise ve Vladivostoku generál Knox odsoudil v polovině října nečinnost kombinovaných sil, které měli Spojenci ve Vladivostoku naléhaje na jejich odjezd na Ural. Domníval se, že kdyby tak učinily o měsíc dříve, byly by pronikly před koncem zimy do Moskvy. Generál apeloval na americkou veřejnost, přičemž zdůrazňoval naléhavou nutnost pomoci Čechům z humanitárních důvodů. Vyjádřil pochybnost, zda „humanisté všech zemí chápou, co pro Čechy znamená vyklidit město jako je Samara" a zda si uvědomují, „že to znamená, že ihned po odchodu Čechů bude každému slušnému Samařanu prořízнuto hrdlo".[113]

Americké memorandum z 27. září 1918 postavilo Masaryka „do dosti zvláštní pozice", jak konstatoval ve svých „poznámkách" o memorandu pro Wisemana, s nímž byl ve styku a kterého požádal, aby se 1. října sešli. Masaryk psal, že memorandum „radikálně mění prohlášení ze 3. srpna", jež Masaryk interpretoval jako závazek Spojenců nedopustit rakouské a německé vítězství v Rusku: „Nabízí se otázka, proč je prohlášení ze 3. srpna rušeno v době, kdy se politická i vojenská situace proměňuje k lepšímu." Ačkoli sám Masaryk v úmluvě s generálem Janinem z 21. září „zvažoval možnost ústupu přes Ural", otázka „ústupu přes Ural je otázkou strategickou" a měla by být přenechána vojenským činitelům. „Zatímco prohlášení ze 3. srpna akceptuje pohyb našich jednotek na západ a strategická pomoc Spojenců byla plánována v souladu s tím, memorandum modifikuje tento veledůležitý bod argumentujíc tím, že vojenská činnost na západ od Uralu je nemožná. Podle mého názoru není zcela nemožná, jestliže naše jednotky dostanou včas potřebné zbraně a munici a celkovou pomoc; taková činnost by byla spíše možná pokud by Spojenci poslali větší vojenskou pomoc."[114]

Masaryk dále věřil, že „nynější porážky Němců na západě a slibný vývoj věcí na východní frontě" zmenšily ohled bolševiků na Německo a Rakousko. Masaryk bude chtít „použít tuto změnu k pokusu oddělit bolševiky od Němců a Rakušanů; pokusil bych se za tento ústup zaplatit, řečeno zcela otevřeně". Bude „mluvit dokonce i s ďáblem" a je přesvědčen, „že postoj Spojenců vůči bolševikům byl chybný od samého počátku". Také platí, že memorandum přestavující „tak radikální změnu oproti stavu z prohlášení 3. srpna bude mít velmi špatný dopad na ruské obyvatelstvo". Masaryk věřil, že „během několika málo měsíců by mohly být zorganizovány nemalé ruské vojenské síly". Závěrem Masaryk doporučil, aby bylo memorandum odesláno generálu Janinovi. Posílá generálovi své vlastní „poznámky se žádostí, aby věnoval veškerou pozornost navrhovanému plánu ústupu přes Ural", protože „omezení operací v Murmansku a Archangelsku a ponechání Ruska (vlastního) jemu samému" se mu zdá „být tím hlavním bodem memoranda".[115]

Koncem září 1918 Češi v Rusku stále doufali, že pomoc přijde. Situace kolem Samary se stávala kritickou. Jak informoval tamní americký místokonzul, Češi a Rusové byli unaveni neustálými boji s „pětkrát" početnějším nepřítelem, jemuž pomáhali při útocích na Samaru

němečtí důstojníci. Osm set Sibiřanů nemá žádné střelné zbraně, a protože zbraně nejsou k dispozici, bylo zbytečné nabírat do armády více Rusů. „Dokonce i několik málo set čerstvých spojeneckých vojáků by bylo dostatečnou podporou," sděloval místokonzul. Varoval, že Samara může snadno padnout do rukou rudé armády, čímž Němci získají veliké množství cenných zásob. Poté budou kontrolovat celé volžské údolí a prakticky celé Rusko. „Taková katastrofa by zničila naděje Rusů, kteří nyní bojují s Čechy proti německé nadvládě jejich země, spoléhajíce na spojeneckou pomoc."[116]

Zoufalá žádost o spojeneckou pomoc byla ruskou odbočkou Národní rady poslána spojeneckým konzulům s tím, že je třeba zachránit volžskou frontu, ale nebylo to nic platné. Vojáci na frontě, špatně živení, nedostatečně oblečení a postrádající lékařské potřeby a munici, začali ztrácet naději; jejich morálka postupně klesala. Stále se houževnatě snažili uhájit Samaru, město však bylo 7. října 1918 dobyto rudou armádou. O dva dny později ministr zahraničních věcí Lansing poslal americkému generálnímu konzulovi do Irkutska kabelogram, že americká vláda „sdělila Spojencům, že Češi by se měli stáhnout z volžské fronty".[117]

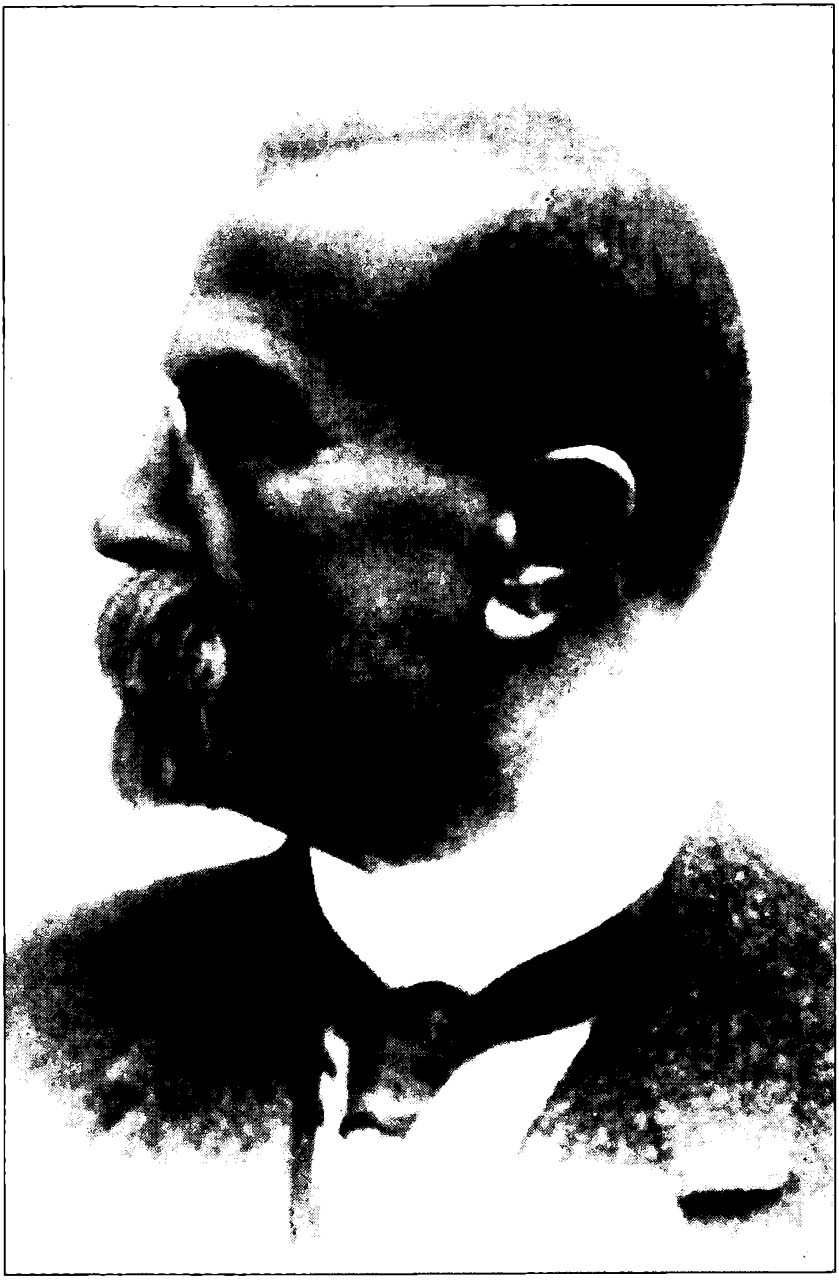
Americký konzul Jameson, pověřený speciálními úkoly v Rusku a na Sibiři, sděloval ministru zahraničních věcí 10. října 1918, že Čechoslováci považují výhradně americkou vládu odpovědnou za to, že jim Spojenci na volžské frontě nepomohli. Hlásil, že Britové a Japonci „otevřeně konstatují, že Američané přebírají odpovědnost za zradu československých životů". Podle konzula je nová ruská armáda ovlivněna představou, že Spojené státy jsou nebezpečím pro Rusy, jelikož zabránily Spojencům pomoci Čechoslovákům na volžské frontě. Rusové se již obracejí proti Američanům a Spojencům kvůli stálému odkládání pomocných dodávek: „Amerika byla ještě před několika měsíci pro Čechy a většinu Rusů nejpopulárnějším státem, ale nyní je opak pravdou." Avšak stále je čas okamžitou akcí zachránit před Čechy a Rusy pověst Spojených států. To jest, kdyby „americké oddíly, třeba i v malém počtu, dorazily na volžskou frontu". I pouhé dva prapory vojáků v amerických uniformách „by ukázaly, že českého spojence podporujeme, nikoli zrazujeme. A i když bude otevření fronty v Rusku odmítnuto jako nežádoucí, je životně nutné poslat nyní americké vojáky na volžskou frontu a poté je spolu s českými vojáky stáhnout". Jameson se domníval, že je „životně nutné pro americkou

prestiž a českou morálku, abychom popřeli německé zprávy o našem stanovisku náhlým objevením se na bojišti".[118] Tyto jednotky se však na volžské frontě nikdy neobjevily a koncem října pak japonská vláda odmítla britskou žádost vyslat dodatečné síly na Sibiř k podpoře Čechů ve volžské oblasti. [119]

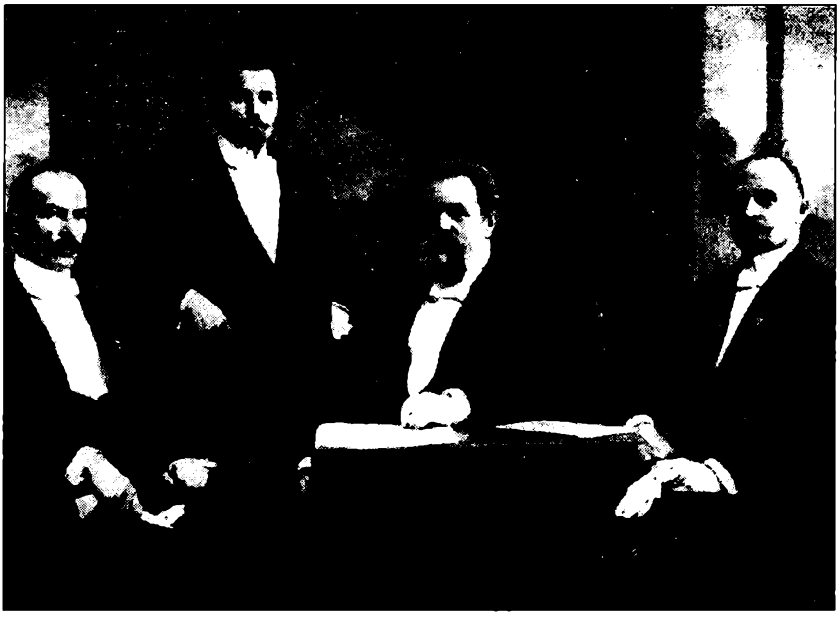
Ústup Čechoslováků z volžské fronty a bolševická vítězství už ale nemohly déle ovlivňovat průběch událostí na politicko-diplomatické frontě ve Washingtonu, Paříži, Londýně, Vídni a Praze. Vojáci vykonali svůj díl práce. Dílo dokončili českoslovenští představitelé v zahraničí a národ se svými vůdci doma.

Dr. Karel Kramář ve své pražské vile.

Prof. T. G. Masaryk (fotografie z roku 1916).

Delegace ruských Čechů u cara v září 1914;
zleva Ján Országh, Jiří Klecanda, Otakar Červený,
Svatopluk Koníček-Horský.

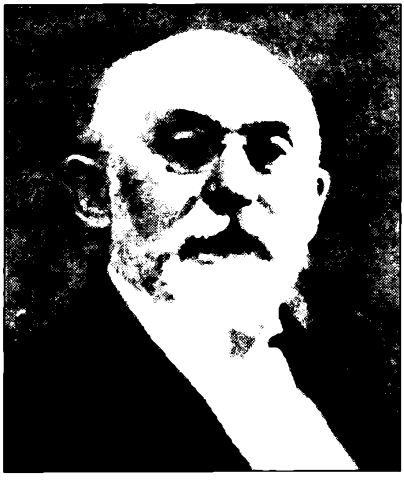

Vlajka České družiny se Svatováclavskou korunou uprostřed.

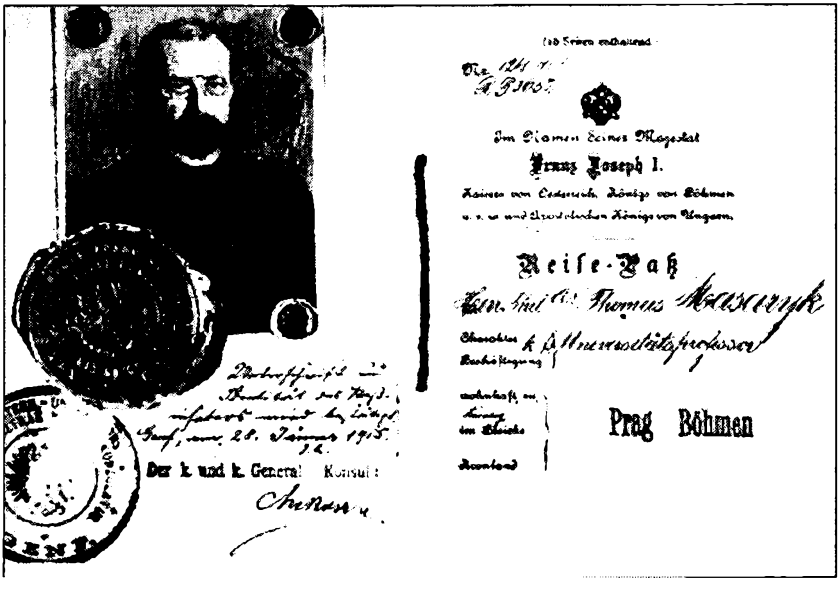

T. G. MASARYK,
předseda zahraničního výboru.

JOSEF DŮRICH
poslanec, místopředseda
Národní rady čs. (zahraniční).

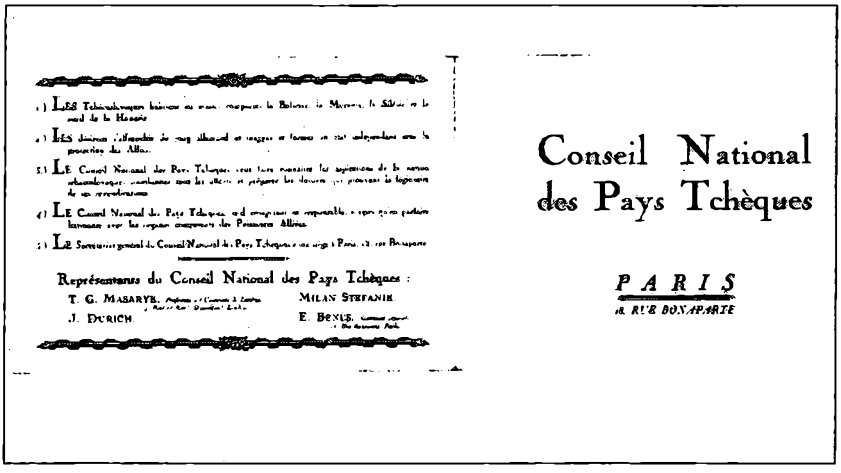

První stránky pasu, s nímž Masaryk odjel v prosinci 1914 za hranice.

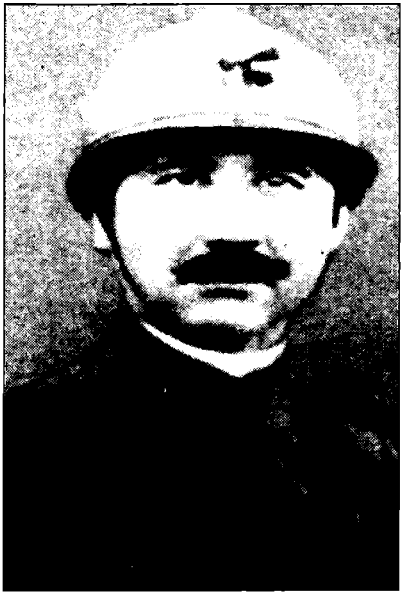
Masarykův náčrt budoucího státu z roku 1915, který by se skládal
z Čech, Moravy, Slezska, Slovenska (Horních Uher),
k nimž by byly připojeny Lužice
a koridor k jihoslovanskému státu,
s menšími úpravami hranic.

Propagační materiál vydaný v Paříži Národní radou československou v době první světové války.

Generál N. V. Alexejev, náčelník štábu ruské armády.

Kapitán KADLEC

Generál GAJDA

Dr. Vácslav VONDRÁK

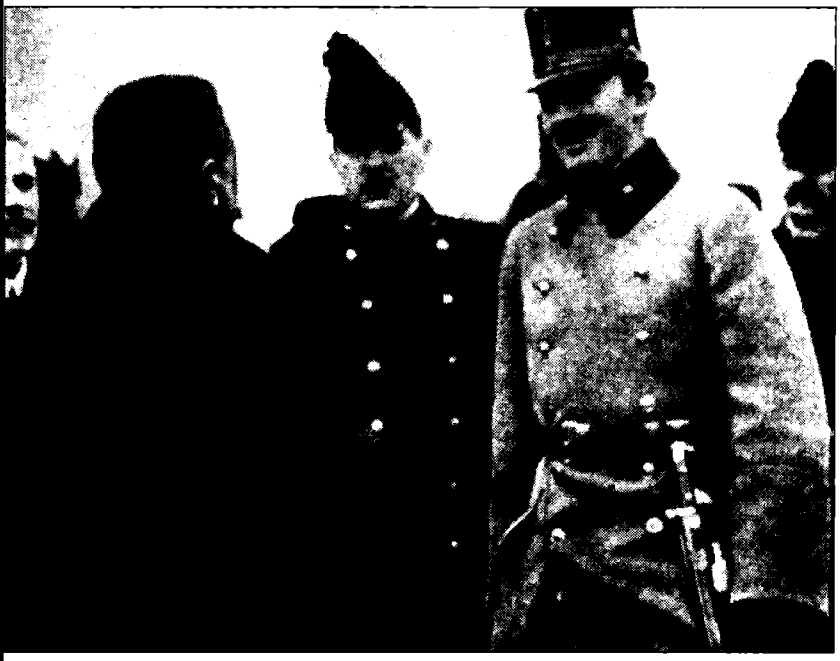
Dr. Edvard BENEŠ

Albert Mamatey, Milan R. Štefánik
a dr. Ludvík Fischer ve Washingtonu.

Masaryk u čs. brigády v Rusku. V popředí zleva: Prokop Maxa, T. G. Masaryk, plk. Molotov, Jiří Klecanda.

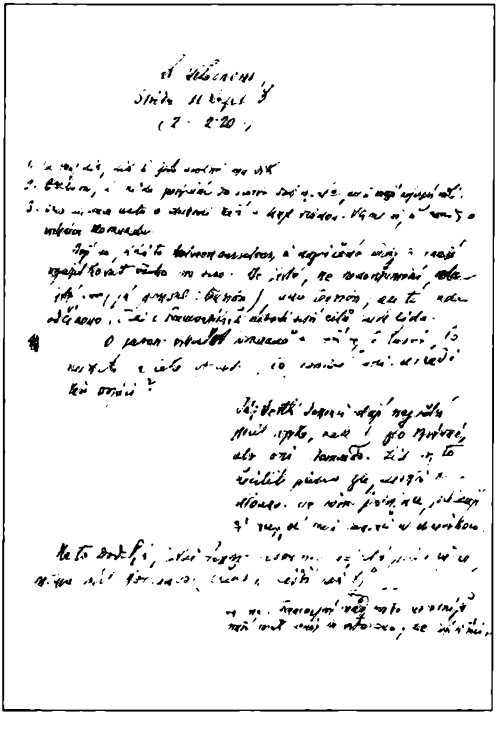
Rakouský císař Karel I. rozmlouvá se starostou města Brandýsa n. L. 25. března 1917.

Jan Masaryk v uniformě rakouského vojáka s Alicí a matkou v létě 1916.

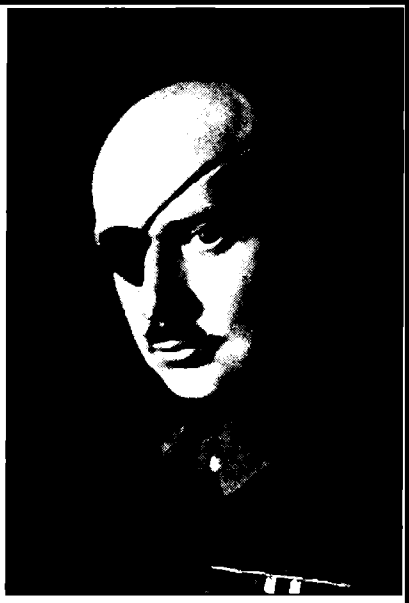
T. G. Masaryk
vyhlašuje nezávislost
Československa 26. října 1918
ve Filadelfii v USA.

Masarykovy poznámky
ze setkání s Wilsonem
11. září 1918.

Generál M. Janin,
nejvyšší velitel čs. armády.

Generál Jan Syrový,
vrchní velitel čs. sil na Sibiři.

Členové předsednictva pražského Národního výboru. Zleva doprava stojící: František Soukup, Jiří Stříbrný, Vavro Šrobár; Sedící: A. Rašín a A. Švehla.

Účastníci setkání v Ženevě v říjnu 1918; sedící zleva G. Habrman, F. Staněk, K. Kramář, E. Beneš, V. Klofáč, P. Šámal; stojící: I. Markovič, K. Svoboda, A. Kalina, Š. Osuský, L. Strimpl, J. Preiss.

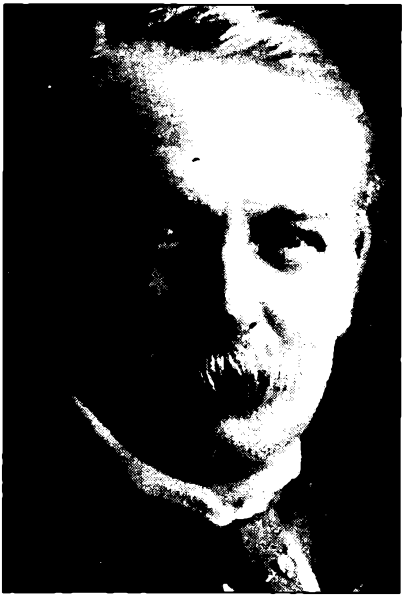
K. Kramář s čsl. delegací ženevskou při návratu do Čech v listopadu 1918.

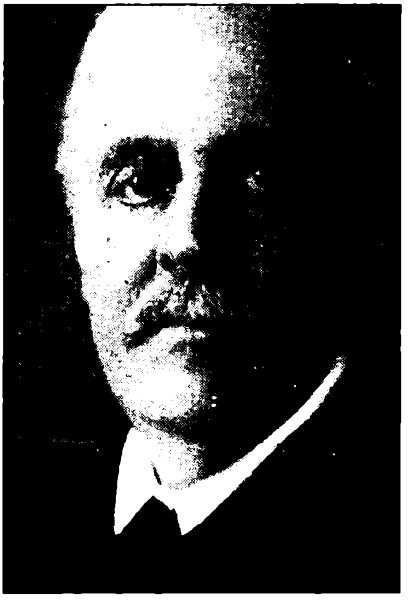
Andrej HLINKA

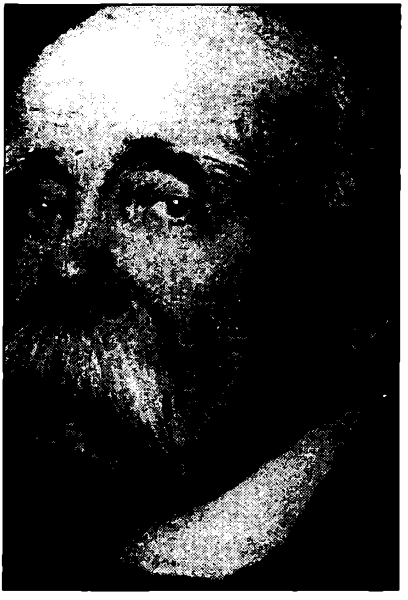
Woodrow WILSON

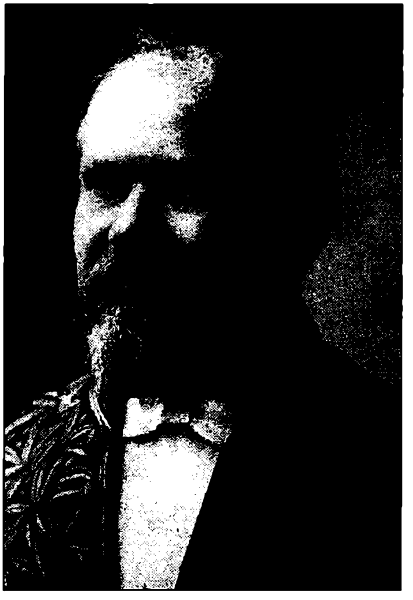
George D. LLOYD

Arthur J. BALFOUR

Georges CLEMENCEAU

Raymond POINCARÉ

Vittorio ORLANDO

Winston CHURCHILL

Čeští a slovenští členové první americké mise do Československa v lednu 1919 v Praze.

Kapitola patnáctá

DEKLARACE NEZÁVISLOSTI

Podle jedné z Benešových zpráv do Prahy se zdá, že vůdci československého zahraničního odboje zvažovali zřízení prozatímní vlády již 27. května 1918. Uvádí se v ní, že nejpravděpodobněji po prohlášení nezávislosti bude ustavena nová prozatímní vláda, na což by měli být vůdčí představitelé českých politických stran připraveni. Za žádných okolností ji nesmějí odmítnout; naopak by si měli uvědomovat, že prozatímní vláda v exilu považuje sama sebe za delegaci a zároveň součást prozatímní vlády, jejíž druhá část je v Čechách. Totéž opakoval v dlouhých zprávách z 8. července a 11. září 1918.[1] V zářijové zprávě Beneš psal, že padlo definitivní rozhodnutí o vytvoření státní organizace s řádnou vládou a diplomatickým zastoupením; v čele této vlády stojí Masaryk. O vytvoření vlády se sídlem v Paříži jednal tehdy Beneš s francouzským ministrem zahraničních věcí. V telegramu Masarykovi z 18. září[2] do Spojených států Beneš sděloval, že francouzská a britská vláda v principu akceptovaly uznání československé vlády. Po dohodě s francouzským ministerstvem zahraničních věcí Čechoslováci vybudují v blízké budoucnosti řádné ústřední vládní orgány. Beneš navrhl několik jednotlivců pro diplomatická zastoupení v Římě, Paříži, Londýně, Washingtonu a Tokiu, žádaje Masaryka o názor a souhlas. Masaryk návrhy schválil a doporučil Karla Perglera jako představitele Národní rady ve Spojených státech.[3]

Připravit zřízení prozatímní vlády nutně znamenalo zajistit přechod moci v českých zemích v okamžiku vojenského zhroucení Rakousko-Uherska. Ve zprávách do Prahy Beneš vždy zdůrazňoval nutnost odmítat návrhy na spolupráci s rakousko-uherskou vládou včetně pouhé účasti na schůzích parlamentu. Vzhledem k vítězstvím

Spojenců a Benešovým optimistickým zprávám přijal Národní výbor v Praze a Český svaz 29. září 1918 rezoluci[4] v souladu s Benešovými direktivami. Čeští politici v ní prohlašovali, že „zkušenosti se sliby danými a nedodrženými naučily nás správně odhadovati jejich cenu". Vídeňská vláda nebyla schopna dát jim to, co žádali. „Národ náš nikdy nemůže spoléhati, že by svobody své dosáhl od těch, kteří po celou dobu války neviděli v něm nic jiného, nežli předmět bezohledného vykořisťování ... Národ náš nemá také nic společného s činiteli, které postihuje nesmírná odpovědnost za hrůzy válečné... Národ český proto na svém pevném postupu setrvá, nechť přijde cokoli, v přesvědčení, že spravedlivá jeho věc dojde svého konečného cíle, zejména dnes, kdy se stala součástkou velikých ideálů světových, jejichž vítězství bude jediným dobrým plodem této strašlivé války."[5]

Rezoluce a veřejné prohlášení českých poslanců v rakouském parlamentu pomohlo věci zahraničního odboje přesně v době, kdy Rakousko-Uhersko podniklo poslední sebezáchovný pokus. Monarchie spolu s Německem předaly 5. října 1918 nótu prezidentu Wilsonovi, požadující příměří a okamžité zahájení mírových jednání v souladu s prezidentovými „čtrnácti body" z 8. ledna 1918.[6] Wilson odpověděl pouze na německou nótu, zatímco odpověď Rakousko-Uhersku odložil. Beneš navštívil 14. října 1918 francouzské ministerstvo zahraničních věcí, kde jej ujistili, že Rakousko-Uhersko je odsouzeno k zániku a nic ho nemůže zachránit - další existence habsburské říše je už vyloučena.[7] Beneš byl těmito ujištěními povzbuzen. Stejně tak ho povzbudila Wilsonova druhá odpověď Německu, požadující konec absolutistické císařovy vlády. Téhož dne pozdě odpoledne Beneš předal nótu francouzskému ministerstvu zahraničních věcí a informoval ostatní spojenecké vlády, že 26. září 1918 byla ustavena prozatímní československá vláda.[8] (Toho dne Masaryk schválil Benešův návrh na ustavení prozatímní vlády.) Nóta upozorňovala na americké vládní prohlášení ze 3. září, dohody s Británií (3. září) a Francií (28. září) a prohlášení italského premiéra z 3. října 1918. „Se zřetelem k těmto postupným uznáním" byly spojenecké vlády informovány, že prozatímní československá vláda byla založena a provizorně sídlí v Paříži. Má tyto členy: „Pan T. G. Masaryk, předseda zatímní vlády, předseda ministerské rady, ministr financí; p. Eduard Beneš, ministr zahraničních věcí a ministr vnitra; p. Milan Štefánik, ministr války." Prozatímní vláda rozhodla pověřit funkcí chargé d'affaires dr. Osuského ve

Velké Británii, dr. Lva Sychravu ve Francii, dr. Lva Borského v Itálii, Karla Perglera ve Spojených státech a Bohdana Pavlů u ruské vlády v Omsku. Nóta dále uváděla, že rozhodnutí vytvořit vládu bylo učiněno „v dohodě s politickými vůdci našich zemí" a že „dne 2. října 1918 česko-slovenský [*sic*] poslanec Staněk, předseda Českého svazu ve vídeňském parlamentu, oznámil slavnostně, že Československá Národní rada jako nejvyšší orgán československých armád je povolána, aby zastupovala československý národ před Spojenci a na mírové konferenci".[9]

Beneš byl tajným vzkazem z Prahy 11. října informován, že přípravy k aktivizaci prozatímní vlády byly vykonány. Jejím úkolem bude udržovat pořádek v českých zemích do příchodu Spojenců a Beneše.[10] V předchozím prohlášení českých poslanců, které přednesl agrárník František Staněk na prvním zasedání vídeňského parlamentu, byla odmítnuta navrhovaná autonomie a vyjádřena víra v brzké vítězství Spojenců.[11] Jakmile se to stane, čeští domácí vůdci převezmou politickou moc; učinili v tomto směru příslušná opatření stejně jako Chorvaté, Slovinci a Poláci. Otec Anton Korošec, který se o několik dní později stal předsedou jihoslovanské národní rady v Záhřebu, vystupující jménem jihoslovanských politických stran z rakouské i uherské části monarchie, prohlásil 2. října 1918 ve vídeňském parlamentu, že Jihoslované mají v úmyslu založit jednotný nezávislý stát a že vláda monarchie nebude oprávněna je zastupovat na mírové konferenci.[12] Podobné prohlášení učinil téhož dne polský socialistický poslanec Ignacy Daszyński.[13] Ale císař ještě věřil, že poté co předloží mírovou nabídku prezidentu Wilsonovi, mohl by říši zachránit. Proto pozval mluvčí parlamentních klubů k diskusi o budoucím vývoji monarchie. Čtyři zástupci Českého svazu, Staněk, Tusar, Fiedler a Hruban, jej navštívili 12. října a předložili mu české požadavky. O tři dny později, v průběhu interpelací v říšské radě, čeští poslanci tyto požadavky opakovali. Šlo o: 1) okamžité ustavení české národní vlády v Praze; 2) její účast na mírové konferenci; 3) přesun všech českých pluků z uherského a německo-rakouského území do jejich vlasti. Císař si uvědomil, že situace dostoupila kritického bodu a že je to horší, než si myslel. Rakousko-Uhersko se rozpadalo.[14]

Národní výbor chystal převzetí politické moci v okamžiku kapitulace Rakousko-Uherska, ale obratně a bez předchozího ohlášení. Tato taktika nebyla pochopena ani přijata socialistickou radou, reprezentu-

jící socialistické strany. Tato rada se rozhodla se souhlasem sociálně-demokratické a socialistické strany svolat na 14. října generální stávku. Bez konzultace s Národním výborem a jeho sociálně-demokratickým jednatelem dr. Soukupem, který připravil k této příležitosti proklamaci, doplnili dva osobní nepřátelé Kramáře a Rašína tuto proklamaci o paragraf, vyzývající k ustavení republiky: „Doba se naplnila! Shodili jsme již okovy poddaných rabů! Povstali jsme k samostatnosti!... za sankce všeho demokratického světa prohlašujeme, že dnes tu stojíme jako vykonavatelé nové státní svrchovanosti, jako občané svobodné republiky československé...Věc naše jest věcí celého světa!"[15]

Proklamace vyzývala socialisty, aby po celé zemi svolávali shromáždění, jež neměla být nikterak spojována s bojkotem a násilím proti Židům. (Většina Židů v Rakousko-Uhersku hovořila německy a podporovala monarchii. Národně sociální strana (od dubna 1918 Česká strana socialistická) byla před válkou a během ní anti-semitská.) Proklamace se zmiňovala o republice, ačkoliv vůdci českých politických stran si nebyli jisti, jakou vládní formu bude mít nový stát. Někteří socialisté byli připraveni akceptovat monarchii, pokud by tím měla být vykoupena samostatnost.[16] Nevěděli, že od 13. října Masaryk horečně pracuje na deklaraci nezávislosti, jež se také vyslovovala pro republikánskou formu vlády a vzniká s pomocí mnoha Američanů ve Washingtonu.[17]

Před jejím úplným dokončením ke dni 15. října 1918 uznala Francie prozatímní československou vládu dopisem ministra zahraničních S. Pichona, adresovaným Benešovi. Ještě předtím byla v Paříži uzavřena tajná dohoda mezi francouzskou vládou a Národní radou. Ačkoli definitivní text dohody byl hotov 10. září, oficiálním datem jejího vzniku je 28. září 1918. Dohoda začínala následovně: „V den sv. Václava podepsána... dohoda..., z níž bylo umluveno uveřejniti čtyři prvé články..." V prvním článku dohody Národní rada souhlasila, že „bude pokračovati v propůjčování vládě Republiky francouzské po dobu trvání nynější války podpory svých armád...", včetně československé armády na Sibiři a v Rusku. V článku dvě francouzská vláda slibovala podporovat Národní radu jako československou vládu *de facto* v její snaze obnovit nezávislý československý stát „ve hranicích jeho bývalých zemí historických". Nejdůležitější třetí článek uváděl: „Vláda Republiky francouzské přiznává národu československému, právo býti

reprezentován na konferencích mezispojeneckých, na nichž bude jednáno o otázkách, týkajících se zájmů Čechoslováků."[18]

Podle této tajné dohody dala Národní rada francouzské vládě k dispozici československé armády, zejména armádu bojující v Rusku a na Sibiři proti bolševikům. Francie uznala historické hranice nového státu, což s sebou neslo i uznání českého nároku na Slovensko, které nepatřilo k historickým zemím. A stejně tak i právo „československého národa" na zastoupení na mírové konferenci. Americká vláda byla zpravena o tomto závazku, který učinila vláda Francie.[19] Pojem „bývalé země historické" *bylo nutno vztahovati* na česká pohraniční území, osídlená převážně Němci. A *mohl být vztažen* také na srbskou Lužici nebo dokonce Slezsko, které rovněž dříve patřily ke Svatováclavské koruně. Francie byla jediná mocnost z řad Spojenců, která před koncem války uznala české územní nároky. Jelikož dohoda byla tajná, Češi doma o ní nevěděli; jejich vůdci pochybovali o mezinárodních zárukách pro nový stát a jeho hranice. (Otázka byla nastolena na půdě revolučního Národního shromáždění. Proto na jeho schůzi 14. ledna 1919 tehdejší ministerský předseda Česko-Slovenska Kramář přečetl dohodu z 28. září 1918 a Pichonův dopis z 29. června jako důkazy, že Francie garantuje Československu jeho historické hranice. Po pařížské mírové konferenci Kramář 30. září 1919 veřejně přiznal podporu Francie všem požadavkům, předloženým česko-slovenskou delegací na konferenci.)[20]

Dne 16. října 1918 předložil Masaryk americkému ministru zahraničních věcí první návrh československé deklarace nezávislosti.[21] Téhož dne vydal rakousko-uherský císař Karel manifest o přeměně habsburské monarchie ve svaz svobodných států.[22] Manifest a vůle k transformaci rakouské části podunajské monarchie na federaci se objevily příliš pozdě; rozhodující moment, vedoucí k rozpadu politického a hospodářského celku ve střední Evropě, se odehrál dříve. Císař už nemohl zvrátit průběh událostí.

Císařský manifest ze 16. října se záměrem federalizovat předlitavské Rakousko (a tedy pomíjející Uhry) měl vyřešit ústřední problém rakouské vnitřní politiky, který sužoval tento stát po dvě generace. Místo toho však zapůsobil jako katalyzátor nevyhnutelného vývoje. Maďarští vládci jej užili jako záminku pro zrušení dualistického svazku s Rakouskem tvrdíce, že i pouhý projekt federalizace Předlitavska se dotýká základů dualismu.[23] Lpění maďarské vlády na integritě

Svatoštěpánské koruny a její neochota k jakýmkoli ústupkům nemaďarským národnostem v „uherském národním státě" znemožnily federalizaci habsburského státu dokonce i v případě, že by byli Spojenci ochotni přijmout ji za základ nového pořádku v podunajské oblasti. Hrozby uherského předsedy vlády Alexandra Wekerleho přerušit dodávky potravin z Uher do Rakouska vedly k vzrůstu nejistoty a chaosu. Stažení uherských jednotek z fronty urychlilo vojenskou katastrofu armády.[24] Zřízení prozatímního německo-rakouského národního shromáždění 21. října 1918, další přímý důsledek císařského manifestu, také přispělo k rozkladu monarchie. Ale byla to nóta prezidenta Wilsona z 18. října 1918, která přivedla habsburskou říši na okraj zániku.[25]

Když ministr zahraničních věcí Lansing obdržel Masarykovu programovou deklaraci s datem 18. října, měl již v ruce odpověď prezidenta Wilsona vládě Rakousko-Uherska, jež byla nyní ochotna přijmout Wilsonových „Čtrnáct bodů" jako základ pro mírové urovnání. Americká nóta z 18. října 1918, kterou Wilson osobně načrtl, informovala švédského ministra, jenž předal vládě Spojených států rakouskou mírovou nabídku, že situace se od 8. ledna 1918 změnila. Spojené státy uznaly Národní radu jako „*de facto* válčící vládu, vybavenou skutečnou autoritou k řízení vojenských a politických záležitostí Čecho-Slováků". Proto prezident Wilson „už nemohl akceptovat pouhou 'autonomii' pro tento národ jako základnu míru, ale je zavázán trvat na tom, že Čecho-Slováci, nikoli on, budou posuzovat, jaký čin rakousko-uherské vlády uspokojí jejich aspirace a jejich představu o právech a vlastním osudu jako příslušníků rodiny národů".[26] Ačkoli Masaryk tvrdil, že „zmařil císařský manifest vyhlášením... nezávislosti 18. října" a že americká odpověď byla „rozsudkem smrti nad habsburskou dynastií",[27] československá deklarace nezávislosti, obyčejně označovaná českými a slovenskými autory jako „Washingtonská deklarace", neovlivnila obsah americké nóty. Ukázala však Masarykovo pojetí práv a osudu Čechů a Slováků, přičemž zejména uváděla: „V této vážné chvíli, kdy Hohenzollernové nabízejí mír, aby zastavili vítězný postup spojeneckých armád a zabránili rozdělení Rakouska-Uherska a Turecka, a kdy Habsburkové slibují federalisaci říše a autonomii nespokojeným národům, podrobeným jejich vládě, my, československá Národní rada, uznaná vládami spojeneckými a vládou americkou za prozatímní vládu československého státu, v plném souhlasu

s prohlášením českých poslanců, učiněným v Praze dne 6. ledna 1918, a vědomi si toho, že federalisace a tím více autonomie neznamenají ničeho pod habsburskou dynastií, činíme a prohlašujeme toto naše prohlášení nezávislosti."

„Byli jsme samostatným státem již od sedmého století," uváděla deklarace, připomínající „historické právo" na státnost. „Habsburkové porušili svou smlouvu s naším národem, nezákonně překročujíce naše práva a znásilňujíce ústavu našeho státu, kterou sami přísahali zachováti..." Češi proto odpírají „zůstati déle součástkou Rakousko-Uherska v jakékoliv formě". Požadují také „pro Čechy právo, aby byli spojeni se slovenskými bratry ze Slovenska, kdysi součástky našeho národního státu..."

Deklarace měla oslovit americkou veřejnost (zajisté oslovovala spíše Američany než Čechy a Slováky) tvrzením, že „ideály moderní demokracie" byly „ideály našeho národa po staletí". Uváděla také, že „přijímáme americké zásady, jak byly stanoveny presidentem Wilsonem: zásady o osvobozeném lidstvu, skutečné rovnosti národů, a vládách, odvozujících všecku svou spravedlivou moc ze souhlasu ovládaných. My, národové Komenského, nemůžeme než přijati tyto zásady, vyjádřené v americké deklaraci nezávislosti, v zásadách Lincolnových a v prohlášení lidských a občanských práv. Za tyto zásady proléval národ náš krev před stoletími v památných válkách husitských, za tytéž zásady prolévá náš krev dnes po boku svých spojenců v Rusku, v Italii a ve Francii."

Deklarace poté nastínila hlavní zásady „ústavy československého národa". Československý stát bude zastupitelskou demokracií, republikou zaručující všechny základní svobody a s církví oddělenou od státu. Volební právo bude všeobecné, ženy budou rovnoprávné s muži a práva menšin budou chráněna poměrným zastoupením s tím, že „národní menšiny budou požívati rovných práv". Vláda bude mít formu parlamentní a „bude uznávati zásady iniciativy a referenda". Stálé vojsko „bude nahrazeno milicí". (Z těchto zásad nebyly v československém státě uplatněny odluka církve od státu, iniciativa a referendum a nahrazení stálé armády milicí.)

Deklarace slibovala zavedení „dalekosáhlých sociálních a hospodářských reforem", zrušení „výsad šlechtických", přijetí „demokratického a sociálního principu národnostního" i doktríny, že „veškeré úmluvy a smlouvy mají býti sjednávány otevřeně a upřímně, bez tajné

diplomacie". Závěrečný odstavec vyjadřoval víru, že „demokracie porazila theokratickou autokracii", militarism je zničen a „mocnosti temnoty sloužily vítězství světla - vytoužený věk lidstva vzchází".[28] K deklaraci byla připojena jména Masaryka, Beneše a Štefánika, ačkoli Štefánik se nepodílel na její přípravě a později vznesl námitky proti odluce církve od státu, nahrazení armády milicí a republikánské formě vlády.[29] Dodejme, že když československé revoluční Národní shromáždění navrhovalo v roce 1920 československou ústavu, Masarykovu Washingtonskou deklaraci většinou ignorovalo.

Dne 19. října 1918 Masaryk požádal americkou vládu o půjčku pro Národní radu jakožto *de facto* spoluválčící vládu.[30] Téhož dne vydal Národní výbor v Praze prohlášení, odmítající „veškeré jednání o znovuzřízení vnitřních poměrů rakouských" a uznávající československý odboj za nedílnou součást legitimní reprezentace československých přání. Česká otázka přestala být „otázkou vnitřní úpravy Rakousko-Uherska". A jelikož císařovo prohlášení o federalizaci státu nebylo přijatelné pro maďarské vůdce, právě oni spolu s Wilsonovou odpovědí dokončili úpadek státu. Rakouští Němci nyní požadovali ustavení samostatného německo-rakouského státu, který by zahrnoval oblasti českých zemí, osídlené Němci. Čeští poslanci pod vedením Kramáře přijali rezoluce, volající po utvoření nezávislého státu bez jednání s Vídní s ohledem na situaci, kdy „mezinárodní otázka má být řešena společně s ostatními světovými otázkami", a to „v souhlasu s mezinárodně uznanou částí národa, která se nachází mimo hranice české".[31]

Koncem října 1918 mnoho lidí ve Washingtonu, kde byl Masarykův vliv největší, věřilo, že rozbití habsburské monarchie nepřivodí balkanizaci střední Evropy a že na troskách Rakousko-Uherska vznikne nová středoevropská federace. Ve dnech 23. až 26. října 1918 se 72 zástupců dvanácti středoevropských národů sešlo na konferenci Demokratické unie střední Evropy, jež se konala v síni nezávislosti ve Filadelfii. Zasedání konference, jíž předsedal Masaryk, byla dosti bouřlivá. Masarykovy názory se odrazily v závěrečné rezoluci, nazvané „deklarace o společných cílech středoevropských národů", kterou Masaryk přečetl před síní nezávislosti. Podobně jako československá deklarace nezávislosti i tato byla určena americké veřejnosti; americký tisk ji uvítal jako krok k deklaraci nezávislosti sjednocené Evropy.[32]

Masaryk jako první podepsaný z celkem dvanácti signatářů před-

ložil deklaraci prezidentu Wilsonovi. V průvodním dopise s datem 1. listopadu 1918 uvedl, že Demokratická unie střední Evropy „se pokouší nahradit německý plán Mitteleuropy pozitivním plánem reorganizace mnoha menších národů, žijících v prostoru mezi Němci... a Rusy. Je jich asi osmnáct, počínaje Finy a konče Řeky." Masaryk tvrdil, že „prvotním cílem války a nadcházejícího míru je reorganizace východu včetně nového Ruska" a první podmínkou této „reorganizace východní Evropy a tím i Evropy a lidstva je rozčlenění Rakousko-Uherska, složeného z osmi neněmeckých národů, utlačovaných a vykořisťovaných zdegenerovanou dynastií a nezodpovědnou feudální šlechtou, podporovanou Němci a Maďary."

Signatáři deklarace tvrdili, že reprezentují „více než 50 miliónů lidí, kteří tvoří řetěz národů mezi mořem Baltským, Jaderským a Černým a zahrnující se Čecho-Slováky, Polák, Jihoslovany, Ukrajince, Uherské Rusíny, Litevce, Rumuny, italských irredentisty, neosvobozené Řeky, Albánce, sionisty a Armény, úplně nebo částečně podrobené cizí nadvládě..." Zároveň se přihlásili k šesti „základním zásadám pro všecky svobodné národy". Podle prvních dvou „všecky vlády odvozují svou spravedlivou moc ze souhlasu těch, kterým vládnou" a je „nezadatelným právem každého národa organisovat svou vlastní vládu podle takových zásad a takovou formou, o kterých věří, že budou nejlépe podporovat jeho blahobyt, bezpečnost a štěstí". Signatáři se zavázali „jménem svých vlastních národů", že uvedené principy dále „budou vtěleny do soustavy zákonů všech vlád, které ten který z našich národů snad nyní v bodoucnosti zřídí".

Jak se ukázalo, velká většina československého revolučního (ústavodárného) Národního shromáždění, ustaveného po válce, se držela Masarykových názorů a nevěnovala žádnou pozornost deklaraci společných cílů nezávislých středoevropských národů. Národní shromáždění neodvozovalo svou moc od souhlasu ovládaných - nebylo zvoleno československým lidem a československí Němci, Maďaři, Poláci a Rusíni v něm vůbec nebyli zastoupeni. Němci, Maďaři, Slováci a Rusíni žijící v zemi neměli možnost „organizovat své vlastní vlády na takových principech a v takové formě, o které věřili, že bude nejlépe podporovat jejich blaho, bezpečnost a štěstí".

Cit. dle Kozák, T. G. Masaryk a vznik Washingtonské deklarace, 1968.

V průběhu přípravy této deklarace ve Filadelfii přijížděli delegáti pražského Národního výboru do švýcarské Ženevy. Vzhledem k vnitřnímu i vnějšímu vývoji rakouská vláda dovolila odjezd několika českých politiků do zahraničí k rozhovorům s představiteli prozatímní vlády o budoucí české politice. První část delegace opustila Prahu 22. října, druhá pod vedením Kramáře 25. října. Mezi jejími členy byli V. Klofáč, F. Staněk, G. Habrman a A. Kalina. Těsně před plánovaným odjezdem delegace pozval císař Karel Klofáče k osobnímu rozhovoru, k němuž došlo o půl deváté večer. Během debaty císař nevyjádřil žádné politické přání nebo návrh. Pouze požádal, aby Klofáč působil na Čechy tak, aby - ať se stane cokoli - se to obešlo bez krveprolití. Klofáč odvětil, že český národ si přeje to samé.[33]

Neexistuje žádný důkaz, že císař požádal Klofáče o rozhovor s cílem učinit poslední pokus o záchranu říše. Zdá se, že Karlovo gesto bylo vyjádřením jeho rezignace a připravenosti na nejhorší. Nová vláda, vedená Heinrichem Lammaschem, posledním ministerským předsedou Rakouska, se ujala úřadu 25. října; jejím úkolem nebylo už zachraňovat monarchii, ale zajistit její mírovou a řádnou likvidaci.[34]

Dne 28. října 1918 přijel dr. Beneš a několik dalších příslušníků zahraničního odboje do Ženevy na setkání s domácími politickými představiteli k diskusi o aktuálních politických problémech.[35] Beneš zde podal zprávu o mezinárodní situaci a znovu vyslovil předpoklad, že válka bude definitivně rozhodnuta na jaře 1919. Ani on, ani další účastníci ženevských jednání netušili, co se v tu chvíli odehrává v Praze.

Pod dojmem katastrofálních zpráv z fronty v severní Itálii, kde se rakousko-uherská armáda rozpadala, umožňujíc tak neočekávaný úspěch italské ofenzívy, prohlásil rakouský ministr zahraničních věcí v diplomatické nótě z 27. října 1918, že monarchie přijímá všechny podmínky prezidenta Wilsona z 18. října 1918. Tato nóta byla zveřejněna v Praze 28. října a byla pochopena jako bezpodmínečná kapitulace Rakousko-Uherska. Lidé se vyhrnuli do pražských ulic a Národní výbor převzal veškerou výkonnou moc. Vydal proklamaci k „československému lidu" začínající slovy, že 28. října československý stát „vstoupil... v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa". Vyzval občany, aby nezapomněli na disciplínu, připomínaje, že jako občané nemají pouze práva, nýbrž i povinnosti. „Naši osvoboditelé Masaryk a Wilson nesmí být zklamáni ve svém přesvědčení, že

dobyli svobody lidu, který dovede sám sobě vládnouti, ni jediným rušivým činem nesmí být zkaleny nynější veliké okamžiky, ni jediný z Vás nesmí se dopustiti ničeho, co by mohlo vrhnouti stín na čisté jméno národa. Každý z Vás musí bezvýhradně šetřiti všeho, co jinému jest svato. Svobody osobní, majetku soukromého nesmí býti dotčeno. Podrobte se bezvýhradně rozkazu Národního výboru."[36]

Na základě této deklarace nezávislosti byl oznámen „první zákon československého státu". Národní výbor v Praze se „jménem československého národa" prohlásil za „vykonavatele státní svrchovanosti". V prvních třech článcích „zákona" se ohlašovalo, že Národní shromáždění určí definitivní podobu československého státu, všechny dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají prozatím v platnosti a úřady samosprávné jsou podřízeny Národnímu výboru.[37] Přechod moci do rukou nového výkonného a vládního orgánu státu byl velice jednoduchý, hladký a obešel se bez vážnějších incidentů.

České obyvatelstvo v radosti, že je po válce, přijalo nový mocenský státní orgán se značným nadšením. Ale Slovensko a české oblasti osídlené Němci zůstaly mimo kontrolu Národního výboru.

Češi, kteří pracovali pro československou samostatnost, od počátku plánovali začlenit Slovensko - známé jako Horní Uhry - do státu, jenž měl být vytvořen na troskách Rakousko-Uherska. Pro Kramáře byli Slováci nejbližšími slovanskými příbuznými Čechů a Slovensko bylo spojovacím článkem mezi českými zeměmi a Ruskem. Na druhé straně se Masaryk domníval, že Slováci jsou Češi, hovořící místním dialektem. Jakožto jeden národ by Češi a Slováci měli žít v jednom státě.

Na počátku války potvrdil slovenský poslanec uherského parlamentu Ferdiš Juriga loajalitu Slováků k maďarské vládě. Avšak na konci války on i další slovenští vůdci začali vyslovovat nesouhlas s danými podmínkami v Uhrách. Zatímco masy Slováků byly většinou apolitické, vůdčí představitelé Slovenské národní strany a Slovenské ľudové strany se lišili v názorech na budoucnost Slováků; někteří upřednostňovali autonomii v rámci Uher, jiní hájili unii s českými zeměmi. Když se posléze koncem května 1918 setkali vůdci Slovenské národní strany v Turčianském Sv. Martině (dále Martin), otec Andrej Hlinka vystoupil jako mluvčí pro spolupráci s Čechy: „Musíme jasně konstatovat, zda půjdeme dále s Maďary nebo s Čechy. Této otázce se nemůžeme vyhnout; řekněme otevřeně, že jsme pro československou

orientaci. Tisícileté manželství s Maďary se nepovedlo. Musíme se rozejít".[38] Avšak pro příštích několik málo měsíců zůstala politická situace klidná; teprve v říjnu vytvořili slovenští vůdci Slovenskou národní radu.

Když 19. října jediný slovenský zástupce v Maďarském parlamentě Juriga četl prohlášení, požadující pro Slováky právo rozhodovat o svém osudu, leccos již naznačovalo blížící se konec války. Juriga zdůraznil, že uherský parlament a vláda nemají právo mluvit za Slováky. Slovenští zástupci na mírové konferenci budou muset být vybráni jejich vlastním národním shromážděním nebo jeho orgánem, Slovenskou národní radou; nikdo jiný nemá právo jednat a rozhodovat jménem slovenského národa. Juriga vyhlásil, že Slováci pro sebe požadují právo na sebeurčení právě tak, jako uznali právo na sebeurčení dalších národů v Uhrách.[39]

Jurigův odkaz ke Slovenské národní radě ukazoval, že byly podniknuty první kroky k seznámení veřejnosti s existencí tohoto orgánu, jehož účelem bylo docílit sjednocení všech politických skupin národa v jednom zastupitelském orgánu. Slovenská národní rada byla formálně ustavena v Martině 30. října 1918 - jejím předsedou se stal Matúš Dula a tajemníkem Karol A. Medvecký. Byly v ní zastoupeny Slovenská národní strana, Slovenská ľudová strana a slovenská sociální demokracie.[40]

Když se slovenští vůdci shromáždili 30. října v Martině, nevěděli, že o dva dny dříve český Národní výbor v Praze vyhlásil československou samostatnost. Věděli ale, že nový rakousko-uherský ministr zahraničních věcí Gyula Andrássy přijal Wilsonovy mírové podmínky a uznal právo národností v Rakousko-Uhersku, zvláště právo Čechů, Slováků a Jihoslovanů, rozhodovat o svých osudech.[41] Proto zástupci všech slovenských politických stran, organizovaní v „Národní radě slovenské větve československého národa", trvali na „právu sebeurčení přijatém celým světem" a jako „Národní rada česko-slovenského národa, žijícího v Uhrách" vyhlásili: „1) Slovenský národ je součástí česko-slovenského národa, jednotného jazykově i kulturně-historicky... 2) Pro tento česko-slovenský národ žádáme i my neomezené právo na sebeurčení na základě úplné nezávislosti. Na základě této zásady vyjadřujeme souhlas s nově utvořeným právním pořádkem, který 27. října 1918 uznal rakousko-uherský ministr zahraničních věcí. 3) Žádáme okamžité uzavření míru, a to na všelidských křesťanských

zásadách, aby to byl takový mír, který by mezinárodně-právními zárukami zabraňoval dalším válkám a zbrojení..."[42] Tak se Slovensko mělo stát součástí Česko-Slovenska.

Čeští političtí představitelé byli překvapeni náhlým zhroucením Rakousko-Uherska. Bez váhání ale převzali politickou moc, kterou byli odhodláni udržet. Připravovali se na tuto situaci od chvíle, kdy Kramář převzal vedení Národního výboru. Jeho členové, kteří přijeli do Ženevy, se radili s Benešem, který navrhl, aby Národní výbor vydal deklaraci, schvalující politiku prozatímní (zahraniční) vlády, odsuzující habsburskou monarchii a odmítající další existenci Rakousko-Uherska. Benešův návrh byl přijat a vtělen do deklarace s datem 31. října 1918. Tato ženevská deklarace, podepsaná K. Kramářem, V. Klofáčem, G. Habrmanem, F. Staňkem a A. Kalinou, zvláště konstatovala, že československí poslanci a delegáti Národního výboru pražského na společné schůzi s ministrem zahraničních věcí prozatímní vlády „zemí československých" dr. Edvardem Benešem „jménem československého národa prohlašují slavnostně", že plně schvalují politické i vojenské akce prozatímní vlády. Československý národ „pro vždy zlomil všechny svazky s Vídní a Budapeští...; není a nebude nikdy již žádného svazku mezi národem a dynastií Habsburků." Mírová konference musí poskytnout „československému národu možnost, aby bral účast na vytvoření nového politického řádu, zaručujícího spravedlivý a trvalý mír v celé Evropě".[43]

Beneš odjel ze Švýcarska do Paříže, kde zjistil, že již probíhají jednání s Rakousko-Uherskem o příměří bez československého zastoupení. Okamžitě protestoval u francouzského ministra zahraničních věcí, připomínaje tajnou dohodu z 28. září 1918. Francouzská a britská vláda snadno zapomněly na dohody, jež podepsaly s Benešem a které mu dávaly právo na zastoupení na spojeneckých konferencích, dotýkajících se československých zájmů.[44] Nyní ale vzhledem k pádu podunajské monarchie a zřízení české vlády v Praze a jihoslovanské v Záhřebu se ministerstva omluvila uvědomujíce si, že si musí zvyknout na „novou diplomacii" neobvyklého spojence. Beneš byl tedy 2. listopadu pozván na schůzku, jíž předsedal americký delegát plukovník House za účasti delegací z Francie (vedené Clemenceauem), Velké Británie (vedené Lloyd Georgem) a Itálie (vedené Orlandem). Schůzky se zúčastnili také zástupci Japonska, Srbska a Řecka. Dne 4. listopadu 1918 byl Beneš oficiálně pozván do Versailles a té-

hož dne se poprvé zúčastnil spojenecké porady na nejvyšší úrovni. Jestliže příměří se rovnalo uznání Rakousko-Uherska, konference ze 4. listopadu implikovala uznání konce habsburské monarchie.[45] Československo bylo jediným z nástupnických států Rakousko-Uherska, jenž byl na ní zastoupen, čímž za výjimečných okolností vstoupil do mezinárodní politiky. Benešovo diplomatické vítězství bylo úplné: „... nemohl tomu všemu skoro ani věřiti... Před třemi lety utíkal jsem ... přes hranice Čech, plíže se úkradkem houštinami, abych ušel zrakům rakouských a bavorských celníků... dnes tu sedím se zástupci Francie, Anglie, Spojených států... rozhoduje o osudu říše císařů Viléma a Karla a podpisuje podmínky jejich kapitulace."[46] Beneš zůstal ve Francii, aby se zúčastnil na mírových jednáních a podpisu mírových dohod v roce 1919. Vrátil se do Prahy po čtyřech letech exilu 24. září 1919.[47]

Koncem října 1918 dosáhl československý odboj zřízením samostatného československého státu svého cíle. Prozatímní ústava Československé republiky byla vyhlášena 14. listopadu 1918. K faktorům, jež určily republikánský charakter nového státu, patřily pád carského Ruska, Masarykovo vlastní rozhodnutí pro republiku a pomoc, kterou se svými spolupracovníky získal od Spojených států a Francie. Na první schůzi revolučního Národního shromáždění 14. listopadu 1918 (skládalo se z 249 delegátů[48], přičemž Němci, Maďaři, Poláci a Rusíni, žijící v novém státě, na něm nebyli zastoupeni) byl Masaryk jednomyslně zvolen prezidentem republiky.[49] Později se Národní shromáždění rozrostlo na 270 členů o přibyvší Slováky. Z 270 křesel měli Slováci oficiálně 54 (ačkoli podle počtu obyvatelstva by jim připadlo více než 70), ale bylo mezi nimi několik Čechů včetně Masarykovy dcery Alice. Podle slovenského autonomisty Karola Sidora měli Slováci pouze 40 míst v parlamentě (se Šrobárem 41), z nichž 30 bylo protestantů a pouze 10 katolíků, ačkoli Slovensko bylo z 80% katolické.[50] Vskutku, praví Slováci a katolíci byli diskriminováni v revolučním Národním shromáždění, jež se stalo shromážděním ústavodárným. Tento stav poskytl Slovákům, zejména otci Hlinkovi, důvod k nespokojenosti s postavením Slováků v novém státě. V revolučním Národním (ústavodárném) shromáždění převládali promasarykovští Češi. Když Masaryk, nyní uznaný vůdce nového státu, přijel 21. prosince 1918 do Prahy, byl uvítán na velké manifestaci jako osvoboditel. Později jej jeho stoupenci zpravidla označovali za „Prezidenta-Osvoboditele".

Den po příjezdu do Prahy Masaryk přednesl svůj první projev v revolučním Národním shromáždění.[51] Předválečný „realista" Masaryk prohlásil, že svět se rozdělil do dvou táborů, přičemž ve vzájemném světovém střetnutí „zvítězili idealisté". Bylo to vítězství „ducha nad hmotou, práva nad násilím, pravdy nad chytráctvím". Teokratická autokracie podlehla demokracii - bylo to vítězství „demokracie nemilitaristické, hájící ideálů humanity". Spojenci prohlásili „důsledně právo všech států a národů, nejen velikých, nýbrž i malých, na samostatnost; president Wilson formuloval vedoucí zásady demokracie, obsažené v americké deklaraci nezávislosti a ve francouzském prohlášení práv člověka a občana... Revoluce zvítězila nad legitimistickou strnulostí... Prezident Wilson prohlásil jakožto cíl války osvobození celého lidstva... Proti čtyřem centrálním mocnostem spojilo se celé lidstvo..." Po kritice Habsburků, „zneužívajících náboženství pro své nízké hmotné cíle" Masaryk vyzdvihl „naše probuzení, vedené ideou humanity, a vyplývající z ní demokracie" a prohlásil, že „osud našeho národa přímo logicky je spjat se Západem a jeho moderní demokracií".

Masarykova rétorika jako obvykle vedla k přeceňování jeho vlastní práce. Tvrdil, že „organisovali jsme za hranicemi všechny naše kolonie emigrantské", kdežto ve skutečnosti české a slovenské kolonie v zahraničí byly první, které organizovaly československý zahraniční odboj.[52] „Důrazně" také uvedl, že „jsme nevzali od Spojenců ani krejcaru - zdůrazňuji to, protože naši odpůrci mluví o ruských, anglických a jiných penězích. A stejně zde konstatuji, že jsme za celou tu dobu pobytu v zahraničí neužili ani jediné nepravdy proti našim nepřátelům, ani jedné z těch tak zvaných diplomatických chytrostí - tak čestný politický boj, tak čestná revoluce, smím říci, sotva kdy byla provedena."

Dokumenty prozrazují něco jiného. Jestliže Lansing měl pravdu, když řekl, že „Velká Británie si již získala nezáviděníhodnou pověst za to, že uplatňuje jedno pravidlo pro sebe a jiné pravidlo pro druhé národy", takže „je jí víceméně oprávněně vytýkáno sobectví, nespravedlnost a nedostatek zásadovosti,"[53] pak Masaryk byl více britský než sami Britové. Lansing varoval, že by Spojené státy „měly být velice opatrné, aby si nezískaly stejnou pověst".[54] Masaryk učinil nejen velký krok k tomuto nezáviděníhodnému cíli, on ho dokonce o kus překročil.

Kapitola šestnáctá

NOVÝ STÁT NA PAŘÍŽSKÉ MÍROVÉ KONFERENCI

Český boj za nezávislost vyvrcholil převzetím vládní moci Národním výborem v Praze 28. října 1918. Revoluční uchopení moci zajistilo, že vítězné velmoci dodržely své sliby českému exilu a respektovaly vůli národa. Kdyby nedošlo k takovému projevu vůle národa rozhodovat o vlastním osudu, veškeré úsilí zahraničních armád, Masaryka, Beneše, Štefánika a dalších by mělo malý význam. Jen pár měsíců poté si Kramář na pařížské mírové konferenci povšiml, že někteří britští a francouzští státníci se nerozloučili s myšlenkou zachování federalizovaného Rakousko-Uherska.[1)]

Nebýt revolučního činu z 28. října, připraveného a provedeného domácími politickými vůdci, Češi by možná vůbec nebyli na mírovou konferenci přizváni. Poté co „muži 28. října" převzali politickou moc a vyhlásili československou samostatnost, dohodové mocnosti musely vyslovit souhlas s novou politickou jednotkou ve střední Evropě a uznat ji za spojence. Beneš se nezúčastnil první schůze konference, jež začala 31. října. Ale po návratu ze Švýcarska a protestu u francouzského ministerstva zahraničních věcí byl na další jednání konference pozván. Zastupoval tam nástupnický stát Rakousko-Uherska, jenž byl jako jediný od počátku jejího jednání takto poctěn a privilegován.

Nová - revoluční - československá vláda musela zápolit s několika problémy. Ačkoli se těšila plné podpoře a spolupráci Čechů, z nichž mnozí vyjadřovali své nadšení a radost nad nově nabytou samostatností po „třech stech letech života pod habsburským jhem", Němci žijící v historických zemích odmítli uznat autoritu nového státu. Bě-

hem několika dní založili ve čtyřech oblastech (provinciích), kde měli většinu, své vlastní vlády. Dr. Rudolf Lodgman von Auen převzal 29. října 1918 vedení provinční vlády v Deutschböhmen se sídlem v Liberci. Téhož dne Němci moravští, rakousko-slezští a východočeští vyhlásili provinční vládu v Sudetenland v čele s dr. Robertem Freisslerem,[2] další dvě pak vznikly na jižní Moravě a v západních Čechách. Mluvčí všech čtyř provinčních vlád požadovali připojení svých oblastí k německému Rakousku. V odpovědi na tuto žádost přijalo prozatímní rakouské národní shromáždění 30. října 1918 provincii Deutschböhmem za součást nového rakouského státu.[3] Na zbylé provincie vzneslo Rakousko nárok později.

Mluvčí Deutschböhmen a Sudetenland se pokusili vyjednávat s českým Národním výborem v Praze jako rovnocenní partneři vycházejíce z přesvědčení, že souhlas ovládaných je základem demokratického státu. Na pozvání sociálního demokrata Rudolfa Bechyně, který zastával názor, že nový stát by měl obsáhnout co nejméně Němců a byl ochoten obětovat historické hranice, navštívil dr. Lodgman Prahu k rozhovorům s několika členy Národního výboru. Vůdce německých sociálních demokratů v Čechách Josef Seliger šel ještě o krok dále, když jednal o omezené autonomii pro české Němce. Čeští sociálně demokratičtí představitelé František Soukup a Antonín Němec takové řešení podporovali; tak jako Seliger se domnívali, že otázka sebeurčení může být odložena. Avšak člen Národního výboru a zakládající příslušník Maffie dr. Alois Rašín tato jednání 9. listopadu ukončil, když Seligerovi kategoricky řekl: „S rebely se nevyjednává!" Bechyně později kritizoval Rašína za toto vyhlášení, protože otrávilo vztahy mezi Čechy a Němci.[4] Ve zprávě o jednáních v Praze Seliger uvedl, že na jeho upozornění, že „právo na sebeurčení je Wilsonovým programem", se mu dostalo odpovědi, že „právo na sebeurčení je pouze fráze - dnes je to síla, která rozhoduje".[5] Po neúspěšných pokusech jednat s Národním výborem se čeští a moravští Němci obrátili k prezidentu Wilsonovi a na pařížskou mírovou konferenci, dovolávajíce se svého sebeurčovacího práva.

Prozatímní vláda Deutschböhmen poslala protestní nótu proti „imperialistickému zasahování českého státu" prezidentu Wilsonovi, ochránci všech menšin a jejich práva na sebeurčení. Ve Washingtonu ji dostali 21. listopadu 1918. Byla sepsána těmi, kdo tvrdili, že mluví „jménem dvou a půl miliónů Němců v Čechách, kteří - připomínají-

ce právo na sebeurčení - se považují za součást svobodné Německé republiky". Nóta žádala o ochranu německé minority v Čechách a zamezení možného násilí proti ní.[6] Rakouská vláda se také podílela na diplomatické aktivitě jménem „více než tří miliónů Němců", žijících „na velkých, souvislých územích Čech a Moravy". Žádala, aby se v těchto oblastech uskutečnil plebiscit pod dohledem neutrálních úřadů s cílem ozřejmit přání obyvatel, protože československý stát zamýšlel začlenit Němce do svého území bez ohledu na rozhodnutí mírové konference.[7]

Německé Rakousko se obrátilo na spojenecké vlády včetně francouzské. V odpovědi na sdělení rakousko-německé vlády s datem 13. a 16. prosince 1918 francouzský ministr zahraničních věcí Pichon odmítl navrhovaný plebiscit a arbitráž. Pichonova nóta uváděla, že „česko-slovenský stát" jako uznaná vládní moc „považuje za své hranice, alespoň do rozhodnutí mírové konference, hranice historických zemí Čech, Moravy a rakouského Slezska".[8] Generál Franchet d'Esperey, velitel francouzských armád na Balkáně, požádal Rakousko, aby stáhlo své jednotky ze Slovenska. Francouzská vláda se tedy postavila na stranu Čechů.

Hlavní vyjednavač československé vlády Beneš využíval v Paříži své styky na ministerstvech vojenství a zahraničních věcí. Masaryk byl dosud ve Spojených státech, odkud poslal 7. listopadu 1918 Benešovi dopis s devatenácti body různých pokynů.[9] Především žádá o zajištění materiálních potřeb nového státu a sděluje, že prezident Wilson „nám chce všemožně pomoci"; on sám organizuje středoevropskou unii „na ekonomickém podkladě" a „společnost, která se bude starat o rekonstrukci zony malých národů". Dále sděluje, že uherští Rusíni se chtějí spojit s československým státem, ale jsou proti „Karpatorusům" a „Ukrajincům". Podkarpatská Rus bude československým spojením s Rumunskem; v této souvislosti Masaryk nabádá Beneše, aby „pěstoval Rumuny". V bodě šest se Masaryk zaobírá ruským problémem, žádaje pomoc pro Rusko a zbraně a „vojenskou posilu" pro tamní českou armádu. „Ale Spojenci musí mít kuráž, vystoupit proti bolševikům, neschopným administrace." Spojenci chybovali tím, že „podporovali kde koho" v Rusku. Protože Romanovci jsou neschopní, je třeba ve federalizovaném Rusku vytvořit koaliční vládu. Nejlepším řešením by bylo udržet Rusko takové, jako bylo před válkou. Výjimečně by bylo možné poskytnout nezávislost Finsku za podmínky,

že „nebude s Německem" a s Ruskem uzavře hospodářskou smlouvu. Baltské státy a Ukrajina musí zůstat v rámci Ruska jako federativní republiky. Jelikož nelze v Rusku nastolit pořádek bez armády, „Spojenci (s námi) musí sorganizovat ruskou armádu". Avšak politické vedení musí být ruské.

Masaryk zdůrazňuje, že Prušáci jsou „brutální, ale ne tak nízcí a falešní" jako Rakušané. Nařizuje Benešovi, aby trval na historickém právu a na výroku, že „my vytvořili stát" a Němci byli českými králi pouze pozváni, aby se usadili v zemích Koruny české. Jako „dovršení politického uznání" chce Masaryk získat od Spojených států půjčku deset miliónů dolarů a v této souvislosti žádá Beneše, aby řekl Francouzům, že to není namířeno „proti nim". Také sděluje, že „kolonel [plukovník] House je v duši pacifista [*sic*]; ale věří v demokracii a 'liberalism' poctivě, přístupen argumentům... Sir Wiseman je s ním intimní, Wisemanem můžete na něho". Beneš musí dávat pozor na Vosku, aby „něco z nevědomosti nepokazil". Kapitán americké zpravodajské služby Voska tehdy působil jako zpravodajec v Evropě, jsa přidělen k americké delegaci na mírové konferenci. Už jsme uvedli, že Wiseman dokázal získat Vosku pro zpravodajskou činnost a považoval ho za spolehlivého a britské věci oddaného agenta. Zdá se, že Masaryk si nebyl jist, zda je Voska dostatečně obratný, aby hrál úspěšně roli trojnásobného agenta. (V dopise Benešovi z 5. ledna 1919 Masaryk na něj coby svého oblíbence naléhal, aby „využil" dvou britských architektů nové Evropy, Setona-Watsona a Steeda.)[10] V listopadu 1918 Masaryk Benešovi sděloval, že „nyní je důležitá taktika - taktický-politický a sociální takt".

Dále psal, že zůstane ve Spojených státech, „dokud Wilson nerozhodne vše, co musí rozhodnout", a že také pracuje na knize *Nová Evropa*, jejíž část již vyšla v roce 1918 v *Čechoslováku*. V poslední části této knihy, nazvané *Demokratický mír a jeho podmínky*, Masaryk prohlásil, že v Evropě vzniknou „jen tři nezávislé státy: polský, československý a finský". Rusko se stane federací národů, zahrnující Estonce, Lotyše, Litevce a Ukrajince, jakož i národy Kavkazu, jež dostanou autonomii. Anglická a francouzská území Asie zůstanou pod vládou těchto zemí. Teokracie „musí ve všech státech Evropy být zrušena", říká Masaryk a na mírovou konferenci „připuštěni budou zástupcové všech národů, o nichž se rozhoduje, a kteří mají nároky na sebeurčení".(Právo na sebeurčení zjevně nepříslušelo těm národním skupi-

nám, jež Masaryk přičlenil k velmocem, k Československu a k Rusku.) Mírová konference dohodne se „o zákoně mezinárodně garantovaném, zabezpečujícím národním minoritám kulturní a národní rovnoprávnost". Zákon stanoví také další pravidla, např. „alkoholism... musí být mezinárodně potlačen". Kniha končí připomínkou bible: dokonce i demokracie si přeje, aby „byl jeden ovčinec a jeden pastýř"; heslem demokratické Evropy je „Ježíš, ne Caesar".[11] Navzdory tomuto heslu Masaryk (a ani Beneš) nešel ve stopách Ježíše, hledajícího Boží království. Oba názorně dokumentovali svou oddanost království tohoto světa.

Beneš nebyl spokojen s představou, že o územních otázkách týkajících se Československa se bude rozhodovat na mírové konferenci. Rozhodl se proto pro politiku *fait accompli,* aby novému státu zajistil požadovaná území. Vedle území osídlených Němci šlo o Slovensko a Těšínsko. Tato teritoria musela být obsazena vojensky, což bylo možné realizovat pouze s podporou aspoň jedné mocnosti. Československo se přitom mohlo spolehnout na podporu Francie, jež měla zájem na oslabení Německa a uplatnění vlastní převahy ve střední Evropě. Také Československo chtělo budovat svou hegemonii v této oblasti, což opět záviselo na souhlasu a spolupráci Francie. Na základě slučitelnosti českých a francouzských zájmů v zahraničních záležitostech se pracovalo na plánech nového pořádku ve střední Evropě, jenž by byl přijatelný pro obě země.

Beneš se vyslovil ke vztahům obou zemí dopisem Národnímu výboru z 9. listopadu 1918, v němž ho požádal o souhlas se svým plánem přivést do Prahy francouzskou vojensko-politickou misi: „a) Zastávám stanovisko, že naše budoucí organisace vojenská musí se díti pod vlivem francouzským z důvodů politických, protože Francie bude míti ohromný vliv na konferenci mírové a Francie bude nás vždycky ve všem podporovati. b) Naše položení v centrální Evropě dává nám neobyčejně veliký význam, ve Francii jsou si toho vědomi, chtějí přijíti s námi v blízký faktický styk, a my můžeme z toho míti neobyčejně veliké výhody politické, diplomatické i hospodářské. Pro okamžik ruského vlivu není, a my k organisaci armády pomoci cizí budeme potřebovati v každém případě."[12] Vláda v Praze souhlasila s Benešovým návrhem; vztahy mezi oběma zeměmi byly založeny na podřízení československé armády armádě francouzské. Francie vyslala do Československa důstojníky, aby pomohli zformovat místní ozbro-

jené síly. Tento stav byl legalizován 20. ledna 1919 první smlouvou, zabývající se francouzskou vojenskou misí v Československu. Rozsah a cíl této spolupráce určovala přesněji smlouva z 1. srpna 1920.[13] Stala se dokladem jednostranné orientace československé zahraniční politiky na Francii, jež krátkodobě zemi nepochybně posloužila - zejména v průběhu okupace území, na něž nový stát vznesl nárok při jednání mírové konference v Paříži.

Dříve než Beneš požádal Kramářovu vládu v Praze o podporu umístění francouzských vojenských poradců v Československu, pokusil se přesvědčit Spojence, zvláště Francii, o důležitosti strategické pozice Československa z hlediska hegemonie ve střední Evropě. V memorandu Spojencům ze 3. listopadu 1918 Beneš poukázal na to, že z československého území lze působit na Rakousko, Maďarsko, Itálii, Polsko a důsledně vzato i na Rusko a Ukrajinu. Ostatně Československo není daleko ani od Berlína. Současně zdůraznil, že Československo je jedinou zemí míru, zatímco „v této situaci je nebezpečí bolševismu ve Vídni obzvlášť hrozivé a ze speciálních důvodů ještě více v Budapešti. Jedině Češi mohou zastaviti toto hnutí..."[14] Nebezpečí bolševismu vyzdvihl též v dopise Clemenceauovi ze 16. prosince 1918, v němž žádal o podřízení československé armády nejvyššímu francouzskému veliteli maršálu Fochovi. Beneš navrhl, že československá armáda by mohla být použita, „pokud by to bylo nutné, pro udržování pořádku a zastavení vlny bolševismu v sousedních zemích".[15]

Jelikož Rakousko-Uhersko a Německo prohrály válku, nebyly zastoupeny na mírové konferenci, kde Beneš shánět podporu pro jeho vládou navrhovanou novou, rekonstruovanou střední Evropu, jež by nebyla „ani německá, ani ruská" a v níž by Československo hrálo ústřední roli. Československá delegace v Paříži, vedená nejprve Benešem a později Kramářem, připravila písemné odůvodnění svých územních nároků.[16] Tvořilo je sedm bodů v „Memorandu II.", a to včetně požadavku na začlenění tří hlavních zemí „staré Koruny české" (Čech, Moravy a Slezska) do Československa. „Memorandum" rovněž žádalo úpravu hranic tří „historických zemí" na úkor Německa a Rakouska, připojení Slovenska, Podkarpatské Rusi, srbské Lužice a koridor k Jugoslávii. Nechyběly v něm požadavky na internacionalizaci několika řek a železnic a na ochranu české menšiny ve Vídni.[17] „Memoranda" obsahovala tvrzení, že „Čecho-Slováků" je deset milió-

nů[18] a jejich územní nároky vycházejí z „historické tradice", protože Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko a Lužice „tvořily základ prvního československého státu".[19] Československá republika také požadovala integraci tří malých území, jež momentálně spadala do pruského Slezska a dolních Rakous; tyto nároky „se opíraly o princip národnosti". „Memoranda" uváděla, že začlenění těchto území „nikterak nepoškodí životní zájmy sousedních států".[20] Čecho-Slováci si také činili nárok na slovenské území včetně oblastí, „částečně osídlených Maďary" na základě toho, že toto území tvoří zeměpisný celek a že je ho zapotřebí z hospodářských a politických příčin. Navíc by mírová konference měla uplatnit „proti Maďarům stejný reparační princip jako proti Němcům".[21]

Kdyby se součástí nového státu stala srbská Lužice a koridor k Jugoslávii, znamenalo by to zisk území s převážně, ne-li výlučně neslovanským obyvatelstvem: s Němci a Maďary. Česko-slovenský nárok na tato území byl odůvodněn následovně: „Má-li ve střední Evropě vzniknout nový politický systém, zajišťující trvalý mír, je nutné oddělit Němce a Maďary od sebe navzájem a naopak spojit Čechy a Jihoslovany - jde o evropský problém."[22] Lužičtí Srbové, kteří byli rozděleni mezi Sasko a Prusko, „musí být sjednoceni v jednom území" a „musí mít zajištěn přímý styk s Čechy, aby se usnadnily intelektuální a hospodářské vztahy mezi oběma národy".[23] Problém Lužice byl rovněž předmětem zvláštního „memoranda".[24]

„Memoranda" obsahovala mnoho statistik a map, dokládajících nároky v nich obsažené. Statistiky napadaly předválečné sčítání lidu v Rakousko-Uhersku; oficiální výsledky prý byly založeny na „systematickém falšování sčítání a nátlaku na československé obyvatelstvo".[25] Tvrdilo se také, že Němci byli „uměle usazeni v Čechách jako kolonisté, státní úředníci nebo byrokraté".[26] Nová republika nebude „Němce nijak utlačovat". Naopak se budou „těšit spravedlnosti a svobodě".[27] Jedna příloha se zvlášť zabývala „Útlakem Slováků maďarskou vládou, zachyceným oficiální statistikou".[28] I zde bylo uvedeno, že Maďaři falšovali výsledky oficiálního sčítání.

„Memorandum VI." bylo věnováno uherským Rusínům. Konstatovalo, že jsou „národem úzce spřízněným se Slováky, žijícím v týchž podmínkách jako Slováci, s nimiž udržují těsné styky, a že jejich spojení s Československou republikou nezpůsobí naprosto žádné těžkosti". Toto řešení „by bylo nejlepší odpovědí na politickou realitu a zá-

sady spravedlnosti". Bylo zdůrazněno, že „někteří zástupci Rusínů v Uhrách se již vyslovili pro toto řešení".[29]

Československí delegáti na mírové konferenci se pokoušeli obstarat podporu své věci oficiální cestou i soukromými schůzkami s dalšími delegacemi. Proto ještě před tím, než Československo 5. února 1919 předložilo svou představu Radě deseti, byli mírotvorci požádáni, aby akceptovali hranice nového státu, jdoucí daleko mimo území, obydlené převážně Čechy a Slováky. Ve zdůvodnění se uvádělo, že nový pořádek ve střední Evropě vyžaduje strategicky hájitelné a hospodářsky silné Československo, jež pomůže Spojencům nahradit německý a rakouský vliv v oblasti. Tomuto argumentu rozuměli hlavně Francouzi, mající zájem na vytvoření kruhu států, který by oddělil Německo od jeho východního spojence - Leninova Ruska.[30] Při prezentaci československého postoje před Radou deseti československý ministr zahraničních věcí zdůraznil strategický význam státu - „předsunuté stráže Slovanstva na západě" - při kontrole osmdesátimilionové „německé masy". Němci se už nikdy nepokusí o násilnou invazi do jižní a východní Evropy, pokud jim bude stát v cestě silné Československo. Češi podle Beneše vždy považovali za své zvláštní poslání čelit teutonské povodni. Jako „obránci demokracie proti německví... byli povinni vždy bojovat proti Němcům".[31] Dalším aspektem zvláštního poslání Čechoslováků bylo sloužit jako spojovací článek mezi Ruskem a Západem.[32]

Na jednání se členy spojeneckých delegací se Beneš pokusil získat je pro svůj postoj na základě jejich sympatií k československým jednotkám v Rusku. Proto řekl 7. února 1919 dr. Dayovi, dr. Seymourovi a majoru Douglasovi z americké delegace, že „mezi 40 a 45% těchto vojáků bylo již ztraceno", ale dodal, že „navzdory skutečnosti, že zbytek musí být také obětován, nemůže je jeho vláda stáhnout. Spolupracují s proti-bolševickým hnutím ve snaze překonat hrozbu bolševismu v Rusku; nemohou své ruské přátele opustit v tak kritické chvíli. Čechoslováci jsou prakticky jedinou oporou, s níž může ta lepší část ruského obyvatelstva počítat. Bolševismus v Rusku musí nakonec zmizet a je nanejvýš důležité, aby obrozené Rusko mohlo říci, že Čechoslováci je nenechali napospas bolševismu a že zůstali věrni přátelům i za cenu zničení své malé armády. Čechoslováci jsou malý národ a neochvějné přátelství velkého ruského národa je pro ně důležité."[33]

Beneš se také „lehce dotkl obtíží, spojených s udržením dobré morálky v československé armádě, bojující proti veliké převaze a postrádající adekvátní podporu od Spojenců". Major Johnson usuzoval, že Beneš „se cítil velice zklamán, že Spojenci neposkytli československé armádě dostatečnou pomoc v jejich těžkém úkolu". Navzdory „těžkostem, na něž narážel při reprezentování těch radikálnějších živlů mezi vojáky", Beneš potvrdil, že je jeho cílem, aby „Češi co nejusilovněji bojovali po boku Spojenců a aby se také spolu s nimi a v souladu s jejich přátelskými radami podíleli na uzavření míru. Kde se budou názory mezi nimi rozcházet, Češi otevřeně a upřímně sdělí své představy a pak loajálně uposlechnou rozhodnutí velmocí, jimž jsou tolik zavázáni".[34]

Podle svědectví majora Johnsona se tedy Beneš snažil využít situace v Rusku k získání podpory pro československou věc. Ale o několik let později Beneš prohlásil, že „Spojenci se pokoušeli využít naše vojáky v Rusku, ale my jsme byli proti... Naše armáda se účastnila bojů proti bolševikům proti své vůli a vůli svých vůdců. První fáze její vojenské akce byla výlučně proti Centrálním mocnostem, a teprve ve druhé fázi nám byl vnucen ruský spor, ale i pak se naše armáda pouze bránila... Jediným správným postojem naší armády v Rusku bylo nezasahovat do ruských vnitřních záležitostí..." Podle Beneše zaujal československý parlament následující zásadní postoj: „Již na jaře 1919 se všechny naše politické strany bez výjimky postavily proti intervenci v Rusku, ačkoli jsme nesouhlasili s metodami bolševismu, jeho zahraniční propagandou a pokusy o světovou revoluci..."[35] (Toto tvrzení není pravdivé: Kramář a jeho strana intervenci podporovali.)

Soukromě i veřejně Beneš na mírové konferenci ujišťoval, že Československo nehodlá utiskovat Němce, ani jiné menšiny, jimž zaručí menšinová práva.[36] Z hlediska pozdějšího vývoje, zvláště pak krize v Sudetech v roce 1938, bude snad užitečné ocitovat z „Memoranda III." části oddílu, nazvaného „Osud Němců v Československé republice". „Je absolutně nutné vědět, jak se bude v Československé republice zacházet s Němci. Nejen že je Československá republika připravena přijmout, bude-li to nutné, mezinárodní zásady ochrany menšin, nastolené mírovou konferencí, ale je dokonce připravena předejít takovým opatřením a dát Němcům práva, jaká jim náleží.

Československá republika bude zcela demokratickým státem. Všechny volby budou probíhat podle všeobecného, přímého a rovné-

ho volebního práva. Všechny úřady budou přístupny všem státním občanům. Jazyk menšin bude všude povolen. Žádné menšině nebude nikdy odepřeno právo mít své školy, soudce a své soudní dvory... Češi, ačkoli jsou si vědomi toho, že Němci byli za starého režimu nadmíru upřednostňováni, nemají v žádném případě v úmyslu potlačit německé školy, univerzity, technické vysoké školy, které ostatně byly před válkou málo navštěvovány.

Shrnuto: Němci by měli v Čechách [*sic*] stejná práva jako Čecho-Slováci.Němčina by byla druhým zemským jazykem a nikdy by se proti německé části obyvatelstva nepoužívalo žádných potlačovacích prostředků. *Režim by byl podobný režimu švýcarskému* [zdůrazn. J. K.]".[37]

Beneš podrobně vyložil tento bod v nótě z 20. května 1919, v níž oznámil záměr československého státu aplikovat zásady švýcarské republiky při tvorbě orgánů nového státu. Tak se z Československa stane „jakési Švýcarsko". V závěru „memoranda" Beneš slíbil „režim krajně liberální, který se bude značně blížit švýcarskému".[38]

„Tento režim," pokračuje „Memorandum III.", „bude nastolen v Čechách [*sic*] nejenom proto, že Češi jsou a vždy byli prodchnuti nejhlubším smyslem pro demokracii, právo a spravedlnost, kterážto práva přiznávají i svým nepřátelům, ale také proto, že Češi považují řešení, které bude příznivé pro Němce, za odpovídající politickému zájmu jejich vlastní země a národa.

Během celého 19. století podávali Češi důkazy velkého pragmatismu a především politického smyslu. Jsou navíc 'realističtí' a mají příliš zdravého rozumu, aby neviděli, že příčinou katastrofy Rakousko-Uherska byly násilí a nespravedlnost a že podobná politika by uškodila jejich vlastnímu státu a národu. Němci sami to vědí a uznávají."

To byly ale pouhé sliby práv, jež měla být zaručena Němcům v Československu.

Totéž „memorandum" tvrdilo, aniž by poskytlo nějaký důkaz, že „1) čeští Němci netvoří jeden celek, řádně organizovaný a sledující určitý cíl; 2) nemají žádné vůdce, těšící se důvěře lidu a v Čechách neexistuje žádné opravdu silné lidové hnutí, oprávněné dovolávat se zásady práva národů rozhodovat o svém osudu; 3) naopak ti z Němců žijících v Čechách, kteří jsou v současnosti schopni jasně formulovat politickou myšlenku, prohlašují chtě nechtě, že jejich ekonomické zájmy je nutí, aby dali přednost česko-slovenskému státu před velkým

Německem; spojení německých Čech s Německem je iluzí." To sotva odpovídalo pravdě - čeští Němci protestovali proti svému začlenění do nového československého státu.

Na mírové konferenci nebyl učiněn žádný pokus zpochybnit skutečnost, že v českých zemích žije velká německá menšina. Avšak kolik jich tam žilo, bylo předmětem sporu. Na jedné straně tvrdila rakouská vláda, že vystupuje jménem asi čtyř miliónů sudetských Němců, čímž přidala jeden milión. Na druhé straně Beneš jejich počet zhruba o totéž množství snížil. Němci tvrdili, že Beneš svými „memorandy" záměrně konferenci klamal, což on popřel.[39] Jeho „memoranda" byla bezpochyby propagandistickými prohlášeními. Volby do obecních zastupitelstev v roce 1919 a sčítání lidu z roku 1921 ukázaly, že jak rakouská vláda, tak i Beneš přeháněli. Pravda byla někde uprostřed. Při uvedeném sčítání obyvatelstva se zjistilo, že v novém státě žije 8,8 (65,5%) miliónů Čechů a Slováků. (Statistika zahrnula pouze „československou" národnost. Podle hrubého odhadu z nich Češi tvořili 6,8 miliónů a Slováci 2 milióny.) Kromě toho 3,1 miliónu (23,4%) bylo Němců, 0,75 miliónů (5,6%) Maďarů, 0,46 miliónů (3,4%) Ukrajinců a 75 000 Poláků (0,6%).[40]

Jako odpověď na otázku Davida Lloyda George připustil Beneš, který nechtěl plebiscit, že Němci žijící v historických českých provinciích by hlasovali proti československému státu. Spoléhaje na protisocialistickou orientaci politiků na mírové konferenci Beneš prohlašoval, že Němci by volili proti československému státu a za připojení k Německu pod vlivem německé sociální demokracie, „která si myslí, že Německo bude mít od nynějška sociálně demokratický režim. Česká vláda je koaliční a je považována Němci za buržoazní", napsal Lloyd George.[41] Kdyby však dle Beneše bylo Němcům v českých zemích dovoleno prosadit svou vůli a připojit území jimi obydlená k Rakousku, které 12. listopadu vyhlásilo přání „tvořit část velké německé republiky",[42] tak by se německá území Čech, Moravy a Slezska vskutku stala částí Německa. Jelikož na mírové konferenci vládl protiněmecký duch, expertní rady vítězným mocnostem byly z větší části dílem známých kritiků habsburské monarchie. A protože zvláště francouzská vláda chtěla slabé Německo, Spojenci mlčky tolerovali českou vojenskou okupaci německého pohraničí.

Pro nový stát bylo podstatné představit se světu jako spořádaná země, a proto 5. listopadu 1918 Beneš z Paříže varoval Kramáře, aby

„předešel bojům a krvavým nepokojům v německých částech Čech". Zároveň zdůraznil nutnost pevně podřídit tato území pomocí *fait accompli* české kontrole, aby z těchto oblastí neprosákla žádná zpráva, naznačující vytvoření nezávislých politických organizací, které by vyjadřovaly nesmiřitelný postoj vůči Čechům.[43] Pravda v této věci byla taková, že Němci nebyli schopni bojovat proti české armádě, jež byla budována pod vedením francouzské vojenské mise a byla formálně podřízena vrchnímu veliteli spojeneckých armád maršálu Fochovi. Jako spojenecká síla se mohla česká armáda podílet na plnění podmínek příměří, které zahrnovaly právo obsadit strategické pozice na rakousko-uherských územích.[44] A tak v relativně krátkém čase pronikla česká armáda během listopadu a prosince 1918 bez větších potíží pohraničními oblastmi a nastolila účinnou kontrolu nad Němci obydlenými oblastmi historických zemí. Avšak němečtí vůdci pokračovali za podpory svých krajanů v českých zemích v protestech vůči přítomnosti Čechů. Když německá sociálně demokratická strana zorganizovala 4. března 1919 dělnickou demonstraci, požadující právo českých Němců účastnit se voleb do vídeňského parlamentu, dostalo se jí podpory ode všech německých politických stran. Ale při této příležitosti česká vláda neváhala použít ozbrojené síly, jež střelbou do davu demonstrantů usmrtily 54 osob.[45]

Česká vojenská okupace pohraničí vyřešila pouze jeden z územních problémů, jimž nový stát čelil. Anexe Slovenska byla pro Kramářovu vládu neméně důležitá. Přestože se zástupci všech slovenských politických stran, shromážděni 30. října 1918 v Martině, vyslovili pro začlenění Slovenska do společného státu s Čechy, bylo Slováky obydlené území pod kontrolou maďarských úřadů. Nová maďarská vláda hraběte Mihály Károlyiho se snažila získat si přízeň Slováků (a Maďarů) liberální politikou, slibující pozemkovou reformu a přijímající populární sociální opatření jako zvyšování mezd a práci pro demobilizované vojáky. Károlyi jednal se značným úspěchem s Francií. Článek 17 dohody o příměří mezi Spojenci a Maďarskem, jež byla podepsána v Bělehradě 13. listopadu 1918, výslovně trval na tom, že celé území Uher s výjimkou Chorvatska a Slovinska zůstane pod maďarskou správou a že Spojenci nebudou zasahovat do vnitřních záležitostí Maďarska.[46] Nebyla učiněna žádná opatření pro vyklizení Slováky obydlených oblastí. Károlyiho vláda vysvětlovala, že toto opomenutí znamená, že Slovensko zůstane částí Maďarska. Češi to viděli jinak.

Kramářova vláda v Praze zahájila boj o Slovensko: diplomatický (Beneš v Paříži) a vojenský (na Slovensku, kam Kramář poslal vojsko). Vláda dále jmenovala Vavro Šrobára, Slováka hlásícího se k „československému" pojetí, ministrem pro Slovensko. Jeho úkolem bylo vypudit maďarskou státní správu ze Slovenska, obsadit zemi a udržovat tam pořádek. Ale maďarská vláda se dovolávala dohody o příměří mezi Budapeští a generálem Franchet d'Esperey, uzavřené v Bělehradě 13. listopadu 1918, trvajíc na svém nároku na Slovensko jako integrální součásti maďarského státu. Ve zprávě Kramářově vládě v Praze maďarský předseda vlády Károlyi navrhl, aby byla vytvořena Slovenská národní rada za podmínky, že uzná maďarskou svrchovanost nad Slovenskem. Kramář v telegramu Károlyimu ze 14. listopadu 1918 odpověděl: „Dovoluji si upozorniti, že naše republika byla uznána dohodou jako spojenecká moc a že náš ministr Beneš se účastní jako řádný člen vojenské rady spojených mocností ve Versailles. Následkem toho máme právo dle 3. článku uzavřeného příměří obsaditi všechna místa, požadovaná jako důležitá k udržení pořádku. Není naším úmyslem, obsaditi násilím jakékoliv území zbraní, poněvadž zrovna tak, jako vláda uherská, očekáváme konečné rozhodnutí mírové konference.

Nepřišli jsme na Slovensko z jiných důvodů, než proto, že jsme byli žádáni, abychom zabránili násilnostem a anarchii, jelikož správní úřady a maďarské četnictvo opustily svá místa.

Kdyby nyní maďarské vojsko chtělo násilím vytlačiti naše bezpečnostní oddíly, byli bychom nuceni obrátit se na dohodu se žádostí o vojenské zakročení a budeme zároveň nuceni učiniti vládu maďarskou zodpovědnou za všechny urážky a násilí, spáchané na slovenském lidu.

Nemůžeme souhlasiti s Vaším návrhem, aby Národní rada slovenská sama spravovala slovenské území pod podmínkou, že uzná maďarskou suverenitu, již z toho důvodu, že Vy a Vaše vláda uznala právo sebeurčení pro Slováky a jejich Národní radu 29. října, načež 30. října Národní rada vyhlásila slavnostně ve smyslu sebeurčení národů své spojení s národem českým ve státě Československém. V důsledku toho dovoluji si žádati Vaši vládu, aby neprodleně vydala rozkaz své armádě, aby tato se zdržela každého napadení našich strážních oddílů."[47]

Když se československá vláda pokusila nastolit svou moc na Slo-

vensku - s pomocí italské vojenské mise, vedené generálem Luigim Piccionem, jenž přijel s československými legiemi z Itálie v prosinci 1918, a francouzské mise, doraziví v únoru 1919 - došlo skutečně k ozbrojeným srážkám s maďarskými oddíly. Francouzská vojenská mise pod vedením generála Maurice Pellého se především soustřeďovala na pomoc při organizování nového československého generálního štábu. Jejím politickým poradcem byl muž, s nímž Beneš za války spolupracoval, odborník francouzského ministerstva vojenství na Rakousko-Uhersko Louis Eisenmann.[48] V italsko-francouzském soupeření o vliv v Československu zvítězila Francie; předpisy, organizace a struktura československé armády byly odvozeny od francouzského vzoru.

Situace na Slovensku se zkomplikovala nástupem vlády Bély Kuna v Maďarsku v březnu 1919.[49] Navrátilec ze Sovětského svazu Béla Kun ohrozil ve snaze rozšířit sovětskou moc do střední Evropy samu existenci československého státu. Jeho počínání vyjadřovalo mezinárodní charakter komunistického hnutí. Zatímco československé jednotky bojovaly proti maďarské rudé gardě na Sibiři, maďarští bolševici zaútočili na nový řád ve střední Evropě, jemuž otevřela cestu československá protibolševická akce. Rudí Maďaři nyní hrozili, že převezmou moc ve vlastní zemi. Těsné spojení mezi bolševickým režimem v Maďarsku a sovětskou mocí v Rusku zřetelně zaznívá ve výzvě Bély Kuna „Maďarským internacionalistům" v Rusku z 23. dubna 1919: „Buďte inspirováni hlubokým poznáním, že ruská sovětská republika je spojena neužším spojenectvím s maďarskou sovětskou republikou...Vy, maďarští rudí bojovníci, bojující proti Kolčakovovým bandám a kontrarevolucionářům na ruské půdě, válčíte dnes neméně za maďarskou republiku rad, než kdybyste byli doma, neboť Maďarsko a Rusko jsou dnes jedno tělo a jedna duše: Maďarský proletariát pozdvihl zbraně proti kontrarevoluci, kdekoli je to nutné, a bývalí ruští váleční zajatci v Maďarsku také vytvořili rudé oddíly na obranu maďarské fronty internacionální revoluce.. Příkaz Maďarské republiky rad zní: nikdo nesmí opustit bitevní pole!"[50]

Lenin tuto výzvu plně podpořil dovětkem: „Věřím, že maďarští soudruzi dbají především internacionálních zájmů."[51]

Na znamení jednoty cílů mezinárodního bolševického hnutí podpořily sověty režim Bély Kuna vojensky, když byl napaden 16. dubna 1919 Rumunskem. Velení ukrajinské fronty dostalo 23. dubna po-

kyn „zajistit trvalý kontakt s Maďarskem". Sovětská vláda poslala 1. května vládě rumunské nótu s požadavkem zastavit vojenské akce. Krátce poté sověty zahájily ofenzívu s cílem spojit se se silami Maďarské republiky rad.[52] Maďarské jednotky byly překvapeny úspěšnou dubnovou ofenzívou československé armády, vedené francouzskými a italskými důstojníky a podpořené Rumuny, a donuceny k ústupu. Naděje na pomoc sovětského Ruska však obrátila poměr sil a Maďaři v květnu přešli do útoku. V červnu 1919 byly československé jednotky vytlačeny z maďarského území a maďarská rudá armáda dosáhla na východním Slovensku polských hranic. Ve snaze získat podporu místního slovenského obyvatelstva pro sovětskou moc svolali „československí internacionalisté" do Prešova na 16. června 1919 shromáždění, na němž vyhlásili vznik Slovenské republiky rad.[53] To je historicky první pokus o diktaturu proletariátu na československém území. Odtud vyzvali „českoslovenští internacionalisté" proletáře v celém státě, aby pozvedli vlajku socialistické revoluce. Je symbolické, že skupina, jež proklamovala sovětské Slovensko, byla vedena českým komunistou Antonínem Janouškem, který 20. června převzal předsednictví jepičí revoluční vlády. Bolševici jako vždy postupovali po dvou úrovních: na jedné straně agitátoři vyzývali dělníky, aby zničili „imperialisty", na druhé straně vůdce Janoušek telegrafoval československé vládě 16. června, že „zůstává naším největším přáním žít v nerozděleném státě ve spojení s českým proletariátem, našimi pokrevními bratry". Jak se vyjádřil, vůdci revoluce si přejí pracovat v co nejtěsnějším spojení s českým proletariátem „pro všeobecný mír, pro založení proletářského státu všech lidí..."[54]

Slovenská republika rad svolala shromáždění do Prešova, kde vysvětlila svou mezinárodní politiku. Ve výzvě světovému proletariátu „nově zrozená Slovenská republika rad" oznamovala, že „považuje své vítězné bratry - sovětské Rusko a Maďarskou republiku rad - za své přirozené spojence. Staví se pod ochranu veškerého mezinárodního proletariátu, pod ochranu spojené dělnické Internacionály..." V telegramu Leninovi jej slovenská revoluční vláda rad uznala za „vůdce mezinárodního proletariátu".[55] Osud sovětského Slovenska byl ale neodlučitelně spojen s osudem jeho hlavního ochránce - sovětského Maďarska; po pádu Maďarské republiky rad skončila i tři týdny trvající existence sovětského Slovenska.[56]

I když byla československá vládní politika, spoléhající na jedno-

stranné akty, úspěšná v případě Slovenska a českých historických zemí, nedokázala se plně prosadit na Těšínsku, kde se střetla s tvrdou opozicí ze strany Polska. Na uhlí bohaté území se považovalo za navýsost důležité pro nový stát. V lednu 1919 byly v Těšínsku rozmístěny české jednotky, ačkoli v této oblasti žilo většinou polské obyvatelstvo. Varšava se odmítla z Těšínska stáhnout a nařídila svým jednotkám odpovědět „na násilí násilím".[57] Po týdnech bojů byl na příkaz Dohody ozbrojený konflikt ukončen, ale spor tím neskončil. V létě 1920, když byli Poláci ve velmi svízelné situaci, byla jednání o Těšínsku obnovena a Československo dokázalo část jeho území udržet.[58] Protože novým státem požadované oblasti byly zajištěny silou zbraní, pařížská konference musela vzít toto *fait accompli* v úvahu.

Kdekoli hrál princip sebeurčení na mírové konferenci do rukou Rakouska, tam československá delegace argumentovala obranyschopnými hranicemi, ekonomickou životaschopností a dějinnou kontinuitou českých zemí. Pokud šlo o Slovensko, delegace se opírala o zásadu národnosti. Beneš rovněž zdůrazňoval, že Československo „jako země pořádku a demokracie vytváří bariéru proti šíření bolševismu do střední Evropy, a proto by mělo požívat podpory Západu".[59] Reálnou hrozbu bolševismu Beneš používal, aby vylíčením Československa jako ostrova míru, pořádku a demokracie uprostřed chaosu ve zbylé části střední Evropy získal pro svůj stát politickou podporu. Když československá vláda plánovala okupaci celého Těšínska, Beneš napsal 10. ledna 1919 dopis Pichonovi, že bolševismus ohrožuje tuto průmyslovou oblast, jež by proto měla být obsazena. „Kdybychom byli pány těchto oblastí, byl by to jediný prostředek, jak zarazit bolševický vpád u nás."[60]

Pozornost Dohody se zpočátku roku 1919 opět soustředila na události v Maďarsku. Státníci na pařížské mírové konferenci neustále zvažovali možnost spojenecké intervence v Rusku, přičemž se vážně zabývali Kramářovým návrhem vytvořit vojenské jednotky, složené z ruských emigrantů a válečných zajatců a vycvičené v Československu. Když se uskutečnila bolševická revoluce v Maďarsku a sověty se pokusily spojit se s Kunovými oddíly, vypracoval maršál Foch plán na vojenskou akci proti Maďarské republice rad,[61] čímž stoupl strategický význam Slovenska a Podkarpatské Rusi. Maršál Foch, hlavní francouzský stoupenec intervence, navrhl zahájit vojenskou ofenzívu proti bolševickému režimu v Maďarsku. Po likvidaci maďarského bol-

ševismu se podle jeho představ mělo pokračovat v útoku proti sovětskému režimu v Rusku, který vyprovokoval převzetí moci bolševiky v Maďarsku. První část plánu byla vyzkoušena, když francouzský generál Pellé, nejvyšší velitel československých ozbrojených sil od 1. června 1919,[62] zahájil 7. června na Slovensku protiofenzívu proti maďarské rudé armádě, vytlačuje postupně maďarské vojenské jednotky z československého území. Fochův plán však nepodpořily Spojené státy, jež nechtěly být zataženy do konfliktu ve střední Evropě a pochybovaly o reálnosti vojenské kampaně proti bolševickému Rusku.[63] Nicméně Slovensko bylo nyní pevně v českých rukou.

Okupace Podkarpatské Rusi byla také ospravedlněna s ohledem na bolševickou hrozbu v této oblasti. V odpovědi na Benešovu žádost Pichonovi, aby velmoci pomohly Československu v případě intervence nebo války, podniknuté Spojenci nebo Francií[64], a v souvislosti s předpokládanou intervencí československé armády v Rusku, Spojenci vyslovili souhlas s československou okupací západní části této země. Podkarpatská Rus byla obydlena převážně Ukrajinci (Rusíny), jejichž zástupci ve Spojených státech se s Masarykem za války dohodli, že jejich země bude připojena k budoucímu československému státu. Po válce požadovalo takové řešení několik skupin Karpato-Rusínů a v roce 1920 byla celá země připojena k Československu, přičemž dostala zvláštní parlamentní statut.[65] Benešovi tedy bolševická hrozba a akce československé armády v Rusku sloužily jako vhodné zdůvodnění československých územních požadavků a cílů.[66] Naopak Kramářovi poskytovaly příležitost uskutečnit osvobozením Ruska - a tedy celého světa - od bolševismu bezprecedentní historické poslání.

Na tomto místě přibližme vztahy mezi Kramářem a Benešem a jejich činnost na mírové konferenci. Do 16. ledna 1919 byly jednání a propaganda v Paříži v zájmu Československa vedena ministrem zahraničních věcí Benešem, houževnatým vyjednavačem, obohaceným válečnou zkušeností. Po příjezdu do Paříže se stal oficiální hlavou československé delegace ministerský předseda Kramář. Jeho východiska a postoje ostře kontrastovaly s Benešovými, což potvrzují ostatní účastníci konference.[67] Beneš, který prožil válku v západní Evropě, „velmi jasně chápal *quit pro quo* základ západní politiky". Když tedy Beneš usiloval o souhlas Spojenců s českou okupací Němci obydlených pohraničních oblastí a Slovenska, „pochopil nezájem Spojenců o záležitosti střední Evropy a jejich nechuť zde zasahovat".[68] Vycítil

neochotu Spojenců připojit k Československu oblasti, jež nenáležely historickým zemím, a tím zvčtšovaly jeho již tak velké národnostní menšiny. Kramář na druhé straně zaujímal ostře nacionalistický postoj; žádal koridor k Jugoslávii (mezi Rakouskem a Maďarskem) a srbskou Lužici, a rovněž bojoval s Poláky o Těšínsko. Rovněž jej velmi znepokojovala nepřítomnost Ruska na mírové konferenci.

Oba politici se lišili i v dalších ohledech. Kramář byl „postarší státník", „přímé povahy", zatímco Beneš se jevil jako „diplomatický", „sofistikovaný", „povýšenec". Kromě rozdílu věku a povahy měli oba rozdílné představy o intelektuální cti, odlišný vzdělanostní základ a válečnou zkušenost a vyznávali různé ideologie. Další důvod Kramářových potíží v Paříži spočíval v tom, že očekával příliš mnoho a věřil, že československé požadavky jsou rozumné a budou přijaty mírovou konferencí jako hotová věc. Klíčem k pochopení Kramářovy psychologie, jeho vysokých očekávání a pozdějšího konfliktu s Benešem je jejich setkání v Ženevě, kam Kramář přijel koncem října 1918 v čele delegace českého Národního výboru.

Podle Kramářovy interpretace jim Beneš na ženevské konferenci sdělil, že Spojenci oceňují československé válečné úsilí v zahraničí i doma, a proto dají československé vládě bianco šek pro její požadavky, jež budou všechny mírovou konferencí přijaty.[69] „Postarší státník" Kramář nemohl pochopit, že mladý Beneš by mu byl řekl něco ne zcela pravdivého, a tudíž vzal vážně tuto jednu z mnoha Benešových nadsázek. Ale reálná situace v Paříži neodpovídala Kramářovým předpokladům.

Jak se sám vyjádřil, odjel do Paříže „pln ženevského optimismu, s vědomím našich zásluh o vítězství tím, že jsme rozbili a zničili rakouskou frontu a že jsme uhájili Sibír před německou exploitací". Důvěřoval si tedy s „jistým sebevědomím, že jsme ve střední Evropě státem tehdy relativně nejspořádanějším".[70] Byl šokován, když velmoci ignorovaly oficiální československý požadavek koridoru k Jugoslávii a připojení Lužice k novému státu. Jako mluvčí jedné z vítězných vlád „přímo fysicky...cítil všechnu tu křivdu", páchanou na Češích,[71] když se musel vzdát mnoha požadavků, jež považoval za spravedlivé a správné. Měl tendenci vinit za tyto nezdary ty, kteří se opírali o teorii „přirozeného práva", stojíce v protikladu k jeho teoriím historického a „státního práva jakožto základu české samostatnosti".[72] (Je skutečností, že se čeští Němci dovolávali téhož „přirozeného

práva na sebeurčení", jehož se Masaryk a sociální demokraté dožadovali jménem Čechů před válkou.)

Bez ohledu na platnost Kramářových domněnek a jeho zklamání si dokázalo Československo zajistit více území než považovali zahraniční pozorovatelé za rozumné. Beneš byl ovšem ochoten spokojit se s tím, co nedosahovalo Kramářových maximalistických požadavků. Lloyd George jej nicméně popsal takto: „... impulzívní, chytrý, avšak mnohem méně inteligentní a dosti krátkozraký politik, který nepředvídal, že čím více bude žádat, tím méně bude moci udržet."[73] Britská vláda nakonec přijala Benešovo zdůvodnění nutnosti zachovat jednotu českých zemí na zeměpisném, strategickém a hospodářském podkladě. Britové, tak jako Francouzi a Američané, zaručili Čechům jejich historické hranice. Na svém prvním zasedání 27. února se komise pro československé záležitosti jednomyslně shodla, že „politické hranice Čech a Moravy z roku 1914 budou v zásadě akceptovány jako hranice československé republiky, jež budou podléhat takovým malým úpravám, připojením nebo odebráním území, pokud to bude na základě dalšího zkoumání jednotlivých bodů shledáno potřebným".[74] Jednota českých zemí byla zachována navzdory protestům německého Rakouska a slovní opozice německých vůdců. (Ještě 1. června 1920 dr. Lodgman protestoval jménem německých poslanců československého parlamentu proti nově přijaté ústavě, jež byla vnucena Němcům žijícím v historických zemích Ústavodárným shromážděním, s nímž nemají nic společného.[75] Němečtí poslanci také odmítli účast ve volbách prezidenta státu.)

Kromě německého problému, jenž vyvrcholil v Mnichově a při rozbití Československa koncem třicátých let, měl nový stát problémy s některými Slováky, kteří požadovali pro Slovensko autonomii. Ačkoliv zodpovědní slovenští vůdci - včetně vysoce uznávaného slovenského vlastence otce Andreje Hlinky - patřili k hlavním tvůrcům martinské deklarace ze 30. října, postavení Slovenska v novém státě scházely v důsledku nečinnosti vlády zřetelné kontury. Dne 19. prosince 1918 Hlinka obnovil Slovenskou ľudovou stranu, jejímž programem byl slovenský nacionalismus a odpor proti „centralismu a liberalismu" pražské vlády a jejímu zástupci na Slovensku, Vavro Šrobárovi. V protikladu k „československému" pojetí trval Hlinka na tom, že Češi a Slováci jsou dva rozdílné národy, a proto mají Slováci právo na samosprávu. Věřil, že Pittsburghská dohoda z 31. května

1918, nikoli deklarace ze 30. října, má být základem postavení Slovenska v Československu. Masarykem podepsaná Pittsburghská dohoda předpokládala, že „Slovensko bude mít vlastní administrativu, svůj sněm a svoje soudy. Slovenština bude úředním jazykem ve škole, v úřadě a ve veřejném životě vůbec".[76] Hlinka a jeho stoupenci byli přesvědčeni, že Pittsburghská dohoda je právním závazkem pro nový stát. Čeští delegáti na ženevské konferenci a revoluční Národní shromáždění schválily a ratifikovaly všechny dohody a závazky, učiněné Masarykem za války v cizině s cílem dosáhnout česko-slovenské nezávislosti. Masaryk naopak považoval Pittsburghskou dohodu za místní ujednání mezi americkými Čechy a Slováky.[77] Protože Hlinka nebyl v Československu se svou žádostí o nápravu vyslyšen, rozhodl se v srpnu 1919 odjet se svými nejbližšími spolupracovníky do Paříže a požádat mírovou konferenci o udělení autonomie Slovensku na základě Pittsburghské dohody.

Hlinkova skupina cestovala do Paříže přes Polsko. Ve Varšavě jí udělil soukromou audienci vůdce polského státu Józef Pilsudsky. V Paříži pomohli Poláci Hlinkovi předložit „memorandum" s datem 20. září 1919 tajemníkovi mírové konference. Memorandum odmítalo „československou koncepci" Masaryka, Beneše a Vavro Šrobára, požadujíc menšinový statut a „co největší možnou politickou samosprávu" pro Slováky.[78] Podle „memoranda" „jsou Češi a Slováci rozdílné národy" a Slováci „si přejí zůstat navždy Slováky".

Hlinkovo úsilí v Paříži ztroskotalo především ze dvou důvodů: 1) memorandum nemohlo být na konferenci řádně projednáno, protože přišlo pozdě. St. Germainská smlouva, jež určila podobu nástupnických států po Rakousko-Uhersku, byla podepsána 10. září 1919; 2) česká delegace, nejpravděpodobněji Beneš, informovala francouzskou policii, jež Hlinku a jeho druhy přinutila opustit Francii, protože neměli v pořádku dokumenty. Po návratu do Československa byl otec Hlinka zbaven parlamentní imunity, zatčen a uvězněn.[79]

Vymykalo by se z rámce této práce detailně rozebírat důvody zklamání otce Hlinky z nového státu a následující spor. Připomeňme alespoň, že Hlinka byl předsedou Slovenské ľudové strany od jejího vzniku v roce 1913 a ještě před tím - v roce 1911 - odmítl Masarykovy „pokrokové" názory, před jejichž aplikací na Slovensku varoval. Kromě rozdílu jejich filosofií Hlinka odmítal Masarykovu interpretaci Pittsburghské dohody, o níž do roku 1922 třikrát hovořili. Českoslo-

venský prezident Hlinkovi řekl, že sympatizuje s myšlenkou slovenské autonomie, ale že dohoda platila pouze v Americe [*sic*].[80] Hlinka navíc protestoval proti antikatolické kampani, vedené některými Čechy na Slovensku, a vůči politice Vavro Šrobára. R. W. Seton-Watson, jenž se zabýval situací na Slovensku po válce, o svých zjištěních napsal: „Zdá se téměř neuvěřitelné, že by jakýkoli výkonný orgán pro slovenské záležitosti mohl být vytvořen bez jeho [Hlinkovy] účasti... Rivalita mezi Šrobárem a Hlinkou, přenesená z malého Ružomberoku na široké jeviště bratislavské a pražské, přispěla jako žádný jiný jednotlivý faktor k otrávení situace na Slovensku."[81] Masaryk jmenoval Šrobára ministrem pro Slovensko bezpochyby díky jeho výrazné čechofilské orientaci a těsným vzájemným vazbám, jež mezi nimi vznikly již před válkou. Zklamání otce Hlinky rostlo, když viděl Šrobárův postup při demaďarizaci: reorganizaci správy, vzdělávacího systému a zvláště katolické církve na Slovensku s pomocí Čechů, přičemž z těchto oblastí byli odstraňováni všichni Slováci, kteří byli, oprávněně či neoprávněně, podezřelí nebo obvinění z maďarofilství.[82]

Dokud byl Hlinka ve vězení, jeho stranický časopis *Slovák* byl zakázán a *Slovenský denník* vyzýval k jeho oběšení. Šrobár veřejně obžaloval Hlinku, že je maďarofil, a obvinil ho z pokusů odtrhnout Slovensko od Československa a připojit ho k Maďarsku. Scotus Viator přitom (pseudonym R. W. Setona-Watsona) poznamenal, že kdokoli se pokouší udělat z Hlinky maďarofila, prokazuje pouze svou vlastní hloupost.[83] Hlinka bojoval s uherským režimem a jeho maďarizační politikou před válkou celá léta a v jeho vězeních strávil 33 měsíců. Na obvinění, že se dopustil velezrady na československém státě, Hlinka odpověděl, že kdyby byl zrádcem jen proto, že se dovolával Pittsburghské dohody, potom by museli být zrádci i ostatní její signatáři.[84]

Konflikt mezi centralisty a autonomisty posloužil sociálním demokratům, kteří v roce 1920 získali na Slovensku více hlasů a v československém Národním shromáždění více křesel než jakákoli jiná strana. Slovenská ľudová strana zdvojnásobila počet svých mandátů oproti stavu před volbami v roce 1920. Šrobár ztratil své místo ve prospěch sociálního demokrata dr. Ivana Dérera. Deset dní po volbách byl Hlinka propuštěn z vězení. Ačkoliv nemohl vést volební kampaň, jsa nelegálně vězněn, byl osvobozen slovenským lidem, který jej zvolil poslancem československého parlamentu.[85]

V depeši o zatčení Hlinky ze 16. října 1919 poskytl americký vyslanec v Praze Richard Crane americkému ministerstvu zahraničních věcí přehled tisku, zabývajícího se zatčením otce Hlinky pro domnělou velezradu. Kopie této depeše byla předána k informaci americkým komisařům na mírové konferenci. Podle článku *Zatčení Andreje Hlinky* (*Národní listy*, 14. října 1919) bylo proti Hlinkovi vedeno vyšetřování „pro velezradu, jíž se dopustil v zahraničí, a pro podněcování řečí na shromážděních, pořádaných jeho stoupenci v létě minulého roku... Jeho zadržení mu zabrání v dalších škodlivých akcích".[86]

Ačkoli Hlinka žádal, aby byl postaven před soud, souzen nikdy nebyl a z moravské věznice na Mírově byl propuštěn 18. dubna 1920, poté co jej jeho voliči zvolili do poslanecké sněmovny parlamentu. Byl to drsný počátek nové politické kariéry vůdce slovenské ľudové strany, který byl přesvědčen, že Česko-Slovenská republika se nemůže „stát střediskem pořádku a míru ve střední Evropě, pokud neuspokojí oprávněné tužby všech národů, které v ní žijí".[87]

Události na Slovensku byly sotva povzbuzující pro 80% slovenskou katolickou většinu. Avšak Hlinka byl čestný muž, jenž projevoval úctu tomu, kdo si ji zasloužil. U příležitosti Kramářových 75. narozenin v roce 1935 ho Andrej Hlinka vyzdvihl jako „našeho nezištného přítele a obránce", od jehož slovanské politiky Slováci očekávali naplnění svých přirozených práv. Hlinka věřil, že Kramář učiní všechno pro to, aby pomohl Slovákům získat „v Pittsburghu, Clevelandě a Petrohradě slíbenou politickou autonomii". Tato autonomie „utuží svazek mezi historickými zeměmi a Slovenskem". Hlinka si uvědomoval, že „co se ve válce zrodilo, může zase jen ve válce zaniknout". Ale Hlinka válku nechtěl. Byl pro mír a uznával svatost mírových dohod, jež „zajišťují práva" všem národnostním menšinám v Československu.[88] Navzdory neustálému boji za práva Slováků se Hlinka nerozešel s československým státem. Zemřel dříve, než vzniklo samostatné Slovensko.

Jestliže slovenský problém byl jedním z mnoha, s nímiž se musel nový stát vypořádat, na pařížské mírové konferenci šlo o záležitost nepatrného významu. Tamní mírotvorci se především zabývali ruskou občanskou válkou. V Paříži neoficiálně pobývalo několik ruských politiků - např. známý carský ministr zahraničních věcí Sazonov, ministr zahraničních věcí první prozatímní vlády Miljukov či bývalý revolucionář a Maughamův chráněnec Boris Savinkov, jemuž v roce 1918

podle dostupných údajů Klecanda na Masarykovův pokyn předal 200 000 rublů.[89] Savinkov v Paříži nežádal o cizí vojáky, neboť byl přesvědčen, že jejich přítomnost by Rusku spíše uškodila než pomohla. Požadoval však od Spojenců aktivní podporu v penězích a ve zboží. Podle Savinkova měli bolševici v lednu 1919 armádu o 400 000 mužích, která by do jara mohla stoupnout na 600 000 mužů. „Avšak on se domnívá, že pouze 50 000 nebo 60 000 z nich jsou aspoň trochu dobří vojáci," prozrazuje nám Lloyd George.[90] Na straně druhé „protibolševické síly odhadoval na 200 000 mužů. Savinkov plánoval zorganizovat v Československu a Polsku armádu o 200 000 mužích, složenou z bývalých ruských zajatců, českých, jihoslovanských a polských dobrovolníků atd., placenou a vyzbrojenou Spojenci". Savinkov byl přesvědčen, že kdyby taková síla byla při koordinované ofenzívě rozmístěna na všech frontách v Rusku, bolševická armáda by byla rozdrcena. Tento návrh zaujal maršála Foche, který na schůzce Rady čtyř „načrtl schéma rozsáhlého útoku proti sovětskému Rusku, který by podnikli Finové, Estonci, Lotyši, Litevci, Poláci, Češi, Rusové - tedy ve skutečnosti všechny národy, žijící na okraji Ruska, a to pod vedením Spojenců".[91] Návrhu se ale nedostalo plné podpory od maršála Pilsudského, jenž chtěl k Polsku připojit Halič, osídlenou převážně Ukrajinci, na níž si činila nárok Ukrajina.

Lloyd George se postavil proti Fochovu plánu kvůli jeho nákladnosti. Dne 19. února 1919 napsal Philipu Kerrovi z americké delegace o francouzském plánu organizovat armádu z ruských válečných zajatců, kteří by „s podporou Čechoslováků a dalších národů" vpadli do Ruska. Plukovníku Houseovi navrhl, aby dříve než cokoli „takového bude schváleno, je třeba se vojáků zeptat na náklady". Byl si jist, že ani Francie, ani Velká Británie nebudou schopny takový podnik financovat a byl zvědav, zda Spojené státy ponesou náklady.[92]

V lednu 1919 na shromáždění delegací z britského impéria nastolil Lloyd George otázku intervence v Rusku. William Morris Hughes z Austrálie souhlasil s lordem Readingem, že „bolševismus nezná pojem vlasti" a upozornil na Lockhardovu zprávu, podle níž „bolševici měli v listopadu 1918 213 000 mužů, ale v lednu 1919 již 820 000". Hughes byl přesvědčen, že účinná intervence není proveditelná. Proto by Spojenci měli „zadržovat bolševismus uvnitř Ruska a uplatňovat hospodářský tlak". Dále řekl, že „bolševismus musí nevyhnutelně za-

niknout, pokud bude omezen hranicemi Ruska".[93] To byla definice politiky zadržování (containment).

Podle Lloyda George byl jeden člen britské vlády - Winston Churchill - „horlivým zastáncem plánů na svržení bolševismu s pomocí spojeneckých armád",[94] ale on sám poukázal na finanční náročnost pokusu dobýt Rusko vojensky. Ale francouzské velení věřilo, že vojenská porážka bolševismu je možná i žádoucí, protože jinak bolševismus ohrozí zbytek Evropy a světa. (Z dlouhodobého hlediska bude mnohem dražší bolševismus zadržovat než ho porazit vojensky.) Těmto úvahám byl velice nakloněn hlavní český delegát předseda vlády Kramář, který měl zvláštní zájem na spojenecké intervenci v Rusku, jejíž realizaci také sám navrhl.

Nápadná absence Ruska na mírové konferenci zarmucovala Novoslovana Kramáře, který věřil, že nové Československo nepřežije ve hře evropské mocenské politiky bez podpory silného, národního Ruska. Dokud bude Německo na lopatkách, Československo bude hrát předpokládanou roli v Evropě. Ale co se stane, až se Německo vzpamatuje z porážky, k čemuž - o tom byl přesvědčen - v blízké budoucnosti dojde? V takovém případě bude Československo příliš slabé, aby čelilo osmdesáti miliónům Němců. Bude potřebovat silného a spolehlivého spojence - národní Rusko. Zkušenost z pařížské konference Kramáře ještě více přesvědčila, že Rusko, bez jehož příspěvku by válku nebylo možné vyhrát a bez jehož pomoci by Čechoslováci nedosáhli nezávislost, musí být osvobozeno od bolševismu. Začal proto v Paříži organizovat kampaň za osvobození Ruska.[95] Po několika obtížných jednáních získal souhlas britské a francouzské vlády, aby v tomto směru podnikl rozhodné kroky. (Obě vlády již v praxi pomáhaly protibolševickým silám, zejména admirálu Kolčakovi a generálu Děnikinovi.) I když Británie a Francie souhlasily s dodávkami vojenského materiálu a finančně podporovaly protibolševickou ofenzívu, chtěly, aby Československo organizovalo jednotky z řad dobrovolníků, zvláště ruských válečných zajatců, a převzalo za ně odpovědnost. Jugoslávský regent princ Alexander slíbil poslat do Ruska pomocné dobrovolnické oddíly.

Kramář napsal o svém plánu do Prahy, přičemž zdůraznil, že Beneš a Štefánik ho podporují. Byl ale konsternován, když si 13. února 1919 v *Le Temps* přečetl, že Masaryk je proti jakékoli československé účasti na intervenci. Aniž se s někým poradil, Masaryk poskytl rozho-

vor zvláštnímu dopisovateli pařížského deníku, v němž prohlásil zakročení v Rusku za „nyní nemožné..." Československá armáda „má toho dost a domáhá se návratu do vlasti... Po čtyřech a půl roku hrozné války nemohou státy Dohody žádat na svých vojácích, aby šli bojovat do Ruska za účelem špatně definovaným..."[96]

Toto interview přimělo Kramáře, aby prezidentovi napsal dlouhý dopis, v němž vyjádřil nesouhlas s Masarykovým způsobem jednání. „Není možno," psal, „míti zodpovědnou vládu, zodpovědného předsedu ministerstva a *nezodpovědného presidenta*, který *urbi et orbi*, v novinářských interviewech určuje cesty politiky vládní..."[97] Kramář připomněl Masarykovo prohlášení na schůzi československé vlády, podle něhož prezident mohl s našimi vojáky „spasit Rusko od bolševismu". „Mne to bodlo přímo do srdce," uvedl Kramář, „a řekl jsem si, že bych nechtěl nésti Vaši zodpovědnost..." Také Masaryka upozornil, že Josef Dürich, jenž byl také v Rusku během bolševické revoluce, nesouhlasil s Masarykovým vedením a jeho politikou neutrality vůči bolševikům, protože se domníval, že bolševici nejsou jen ruským, ale také evropským problémem. Dürich byl přesvědčen, že československá armáda by bolševiky snadno porazila a chtěl v této věci zahájit proti Masarykovi kampaň.

Podle Kramáře by měla porážka bolševiků v roce 1917 nebo 1918 obrovský význam, protože by udržela Rusko v táboře Spojenců a zkrátila by válku. Bylo by „docela jiné postavení naše, kdybyste Vy a naši zachránili Rusko a celý svět. Nyní je to po druhé, kdy bychom my mohli Rusko spasit, zbavit se navždy strašného nebezpečí aliance rusko-německé ..." Kramář by byl „nerad, aby se říkalo o Vás, že jste podruhé zmařil pomoci Rusku".[98]

O tři roky později Kramář k této věci řekl: „Byla to pro nás jediná chvíle v celé naší historii, tak velká, že se nikdy nevrátí. Osud jako by nám dal do rukou za všechno naše utrpení možnost... přinésti národ nejvýš, než jsme kdy myslili... Kdyby naší pomocí bylo osvobozeno Rusko, navždy jsme hráli nejvážnější úlohu ve Slovanstvu a druzí by nám toho záviděli. Ale nejen to - byli bychom osvobodili celý svět od bolševismu, byli bychom spojeni s Ruskem a my navždy zabezpečeni."[99] Podle Kramáře to bylo volání po velikosti, byla to československá mise v evropské a světové historii. Byl hluboce zklamán, když narazil na opozici tam, kde ji nejméně čekal: doma.

Boj proti bolševismu byl Kramářovi věcí národního zájmu a ná-

rodního přežití, logickým završením národního programu československé armády v Rusku. Hořce odporoval těm, kdož se dovolávali hesla nevměšování a nezasahování do ruských vnitřních záležitostí, kdykoli se jednalo o bolševiky, a ignorovali celý problém, když vypukl spor mezi esery a Kolčakem.[100] Kramář chápal obtíže, na něž Češi naráželi na Sibiři kvůli ruskému politickému hašteření a jejich rozhořčení nad nekompetentností a morálním chaosem v kruzích blízkých Kolčakovi. Ale to vše mělo podle Kramáře pouze druhotný význam z hlediska celosvětové důležitosti mise, kterou osud svěřil Čechům a jež neměla v jejich historii obdoby.

Kramář neuspěl ve snaze zorganizovat pomoc pro Rusko a zahořkl poznáním, jak v Československu „zvítězila nevděčnost" k Rusku. Byl přesvědčen, že pouze nové demokratické národní Rusko může zabezpečit československý stát proti německému revanšismu a revizionismu.[101] „Jen Rusko nové, národní a slovanské, spojené se slovanskými státy" může pomoci posílit evropskou mocenskou rovnováhu. Byla to jediná naděje „nejen na trvalý mír, nýbrž i na klidný a nerušený rozvoj státního a národního života všech slovanských států".[102] Jeho proruské názory a zájem o ruskou otázku mu znepřátelily mnoho krajanů, pro které byl krátkodobý úspěch důležitější než dlouhodobé důsledky buď Benešovy, anebo Kramářovy politiky. Kramář byl velice překvapen, když mu bylo 8. července 1919 prezidentem Masarykem sděleno, že přestává být ministerským předsedou a že jeho nástupcem bude sociální demokrat Vlastimil Tusar, člen největší politické strany, a to na základě výsledků obecních voleb v červnu 1919. Kramář byl bez ohledu na příslušný ceremoniál odstraněn z funkce předsedy vlády dlouho předtím, než se uskutečnily parlamentní volby; každý tak viděl, kdo má „výsadní moc" ve státě. Jak se později vyjádřil jeden poslanec lidové strany, „výrok vídeňského soudu [tj. rozsudek smrti] nebolel ho snad tak, jako tento rozsudek".[103] Masarykovo svévolné rozhodnutí prozrazovalo jeho odpor vůči osobě Kramářově i jeho plánu na obnovu Ruska. Porážka bolševismu v Rusku by posílila Kramářovo postavení ve státě a ovlivnila by orientaci republiky. V takovém případě by měly Masarykovy politické koncepce konkurenci. nebyl by udržel své postavení quazi-diktátora nebo arbitra ve všech důležitých politických otázkách během konstitutivních let nového státu; nemohl by se stát „filosofem-králem".

Kramář byl v Paříži také členem komise pro Společnost národů

a zúčastnil se jejích porad. Podle jeho názoru byla Společnost předurčena stát se neefektivní institucí, protože postrádala výkonnou moc a o uvalovaných sankcích by se rozhodovalo teprve po vzájemné konzultaci o tom, co by měl kdo udělat. Ostatně Společnost bez Ruska a Německa byla pouze torzem. Byl navíc přesvědčen, že Společnost národů na samém počátku své existence porušila morální principy, na nichž byla založena, pasívním přihlížením vraždě více než jednoho a půl miliónu nevinných Rusů při převzetí moci bolševiky, kteří zničili veškeré principy křesťanské civilizace a s nejvyšší brutalitou potírali vše, co lidstvo považovalo za přirozená práva a svobodu národů.[104] Za své názory na Rusko byl Kramář v Československu probolševickými propagandisty odsuzován jako „nepotřebná veteš", „krvežíznivý kapitalista" a dokonce „vlastizrádce".[105]

Po podepsání mírových smluv se Kramář vrátil do Prahy, aby se připravil na cestu. Počátkem října odjel přes Istanbul do jižního Ruska, jež bylo kontrolováno Děnikinovou armádou. V Rostově na Donu se zúčastnil diskusí o budoucnosti ruského státu, pro který připravil ústavu.[106] Po návratu do Prahy před vánoci 1919 se nadále zabýval Ruskem a budoucností československého státu. Jak napsal, „jsme příliš malí, abychom si svůj osud strojili sami. Nejsme na ostrově, jsme obklopeni nepřáteli...My můžeme míti vliv v životních svých otázkách jen prostřednictvím velkého celku a to jest Slovanství".[107] Kramář věřil, že západní státy mají své vlastní zájmy a že geografie - sousedství Německa - byla silnější než všechno filosofování. Benešovy a Masarykovy řeči o demokracii a jejich neoprávněné naděje vkládané do Společnosti národů ukazovaly jejich sebeklam a iluze. Kramář se nakonec stal hlavním kritikem Benešovy zahraniční politiky. Podle Beneše a Masaryka byl bolševismus vnitřní ruskou záležitostí, do níž se Čechoslováci neměli žádný důvod plést. Tento názor se stal součástí politické doktríny československého státu.

Kapitola sedmnáctá

TI, KTEŘÍ BOJOVALI V RUSKU A NA SIBIŘI

Legendu o Češích a Slovácích, kteří bojovali v Rusku a na Sibiři, vyprávěli mnozí autoři, kteří se ne vždy shodli na důvodech povstání československé armády proti bolševikům[1] a často se liší v hodnocení významu protibolševického boje při vzniku Československa. Jak už jsme uvedli, většina českých a slovenských válečných zajatců - tři čtvrtiny až dvě třetiny - se neúčastnila boje za nezávislost v Rusku. Dodrželi - i když z rozličných důvodů - svou přísahu věrnosti císaři. Počet těch, kteří padli v rakousko-uherské armádě, byl větší než celkový počet příslušníků československých legií v Rusku, jak prokazují pomníky postavené ve dvacátých letech v československých městech a vesnicích k uctění jejich památky. Avšak československá armáda, jež bojovala v Rusku a na Sibiři pod spojeneckou vlajkou, mohla oprávněně tvrdit, že bez ní by samostatnosti nemohlo být dosaženo. Legionáři byli poslední z českých a slovenských emigrantů, kteří se vrátili domů. Někteří strávili ve vleklé válce na Sibiři rok, jiní dva roky. První transport s legionáři opustil Vladivostok v prosinci 1919. Generální štáb dorazil do Prahy v červnu 1920, poslední transport vyjel v září 1920 a v listopadu téhož roku byla evakuace dokončena.[2]

Na konci podzimu 1918 byli Češi a Slováci, bojující proti bolševikům, vystaveni četným vnitřním i vnějším tlakům. Nebyli schopni déle držet frontu proti veliké přesile nepřítele a museli ustupovat. Tři dny před vyhlášením československé samostatnosti spáchal plukovník Josef Švec sebevraždu poté, co jeho jednotky odmítly uposlechnout příkazu. Plukovník Švec zanechal dopis, v němž psal o „nákaze", která se rychle šířila v plucích, praporech, rotách a četách. Mnozí vojáci

propadli nedůvěře v sebe sama a svou morální sílu. Odmítáním všech zákonů pořádku a disciplíny začali rozkládat organizaci armády a ničit charakter a pověst československých vojáků. „Nemohu přežít hanby, stihnuvší naše vojsko vinou mnohých nezřízených fanatiků-demagogů, kteří ubili v sobě i v nás všech ubíjejí to nejcennější - čest."[3] Plukovníkova sebevražda odhalovala zjevnou demoralizaci v části armády, jejíž příčina netkvěla pouze v bolševické agitaci. Vojáci si začali postupně uvědomovat, že zatímco byli posláni do boje proti početnějšímu nepříteli v očekávání, že spojenecká pomoc je nablízku, Spojenci nepodnikli žádný vážný pokus dodat jim zoufale potřebné posily, munici, zbraně a zásoby. Když Rakousko-Uhersko přestalo bojovat, vojáci věřili, že jejich mise je u konce a toužili po návratu domů. Pomohli koneckonců Masarykovi zvítězit - samostatný stát se stal realitou. Když v listopadu 1918 přijeli na velitelství legií nový ministr vojenství generál Štefánik a velitel všech neruských jednotek ve východním Rusku a na Sibiři generál Janin, povšimli si nízké morálky mužstva, jehož použitelnost v boji klesala. Ale legionářská akce umožnila československou samostatnost a oni byli v daleké domovině oslavováni jako hrdinové.

Na rozdíl od úspěchu „Masarykových následovníků", kteří uspěli popřením jeho pokynů a porušením jeho politiky neutrality, čeští a slovenští komunisté, připojivší se k sovětským oddílům, ani čeští a slovenští antikomunisté, kteří se přidali k protibolševickým ruským dobrovolnickým armádám, svých cílů nedosáhli. Češi, kteří bojovali na straně bílých, museli po skončení občanské války uznat svou porážku. Československí komunisté v Rusku se stali svědky národních revolucí a vzniku nových národních států ve střední Evropě (především Masarykem vedeného Československa) a ztroskotání své strategie, spoléhající na rozbřesk socialistické revoluce ve střední Evropě v čele s německým proletariátem. Avšak komunisté neztratili optimismus a vraceli se domů se záměrem pokračovat v třídním boji v nově založeném státě. Nadále věřili, že ruská říjnová revoluce ovlivní proletariát, dočasně „nakažený" nacionalismem, a tak změní vývoj v Německu i v jejich státě. Věřili, že po buržoazní národní revoluci bude následovat revoluce socialistická; za svůj úkol považovali zničit buržoazní stát a nastolit sovětskou republiku.

Po srpnu 1918 byl politickým zástupcem československé vojenské jednotky, bojující po boku ruské dobrovolnické armády, Josef

Dürich, jenž v této činnosti pokračoval ještě i po smrti generála Alexejeva. Při jedné příležitosti Alexejev Dürichovi řekl, že Rusové nikdy nečekali, že Češi zaujmou neutrální postoj ve chvíli pro Rusko nejkritičtější. Oba věřili, že situace mohla vypadat zcela jinak, kdyby se česká armáda připojila k dobrovolnické armádě na Donu. (V prosinci 1917 a později ještě několikrát žádal Alexejev Düricha a také Masaryka, aby se Češi připojili k jeho silám.) Alexejev litoval, že Masaryk nebyl ochoten poslat armádu na Don a dovolit, aby se stala jádrem ruské národní armády, jež by byla mohla porazit tehdy ještě slabé bolševiky. Starý generál řekl Dürichovi smutně: „Považte, když jsme se dodělali takových úspěchů se 1 600 dobrovolců, kde bychom už dnes byli, kdybych měl jen jednu jedinou, ale vaši, českou slavnou brigádu. Vždyť já ji znám nejlépe, vždyť já jsem byl jejím krestným otcom!" (Česká brigáda byla ustavena jeho rozkazem ze 17. dubna 1916.) Alexejev hořce litoval, že Rusové byli všemi opuštěni: „Prodali Slavjanstvo, prodali..."[4]

Slova ruského generála, který měl Čechy rád, se týkala situace z počátku roku 1918 a relativní důležitosti československého armádního sboru v občanské válce v Rusku. Když 15. března 1918 sověty formálně rozhodly povolit československým legiím odjezd z Ruska přes Vladivostok, měly legie asi 42 000 mužů. O několik dní později sjezd sovětů ratifikoval brestlitevskou mírovou smlouvu, jež zavazovala sovětskou vládu rozpustit ruskou armádu. V dubnu 1918 byl tedy československý armádní sbor, který dále sílil, jediným bojeschopným tělesem v Rusku. Protože dostal pokyn zajistit si od rozkládající se ruské armády co nejvíce zbraní, byl mimořádně dobře vyzbrojen, jak prozrazuje množství zbraní, které odevzdal bolševikům. Do 4. dubna 1918 předaly legie místnímu sovětu v Penze 50 000 pušek, 5 miliónů kusů munice, 1 200 kulometů, 6 000 kulometných pásů (s náboji), 72 děl, 3 letadla, 197 košů s municí, výstroj a koně.[5] Navíc legie získaly mnoho válečného materiálu, zanechaného bolševiky na útěku před Němci u Bachmače, avšak odevzdaly ho již v Kursku zpět bolševikům. Kdyby se legie bývaly připojily k protibolševickým silám, místo aby svým nepřátelům odevzdávaly zbraně, bolševici mohli být poraženi. Teprve po české vzpouře z konce května 1918 začal Trockij budovat armádu na základě povinných odvodů a tuhé disciplíně. Zatímco legie měly v červnu 1918 asi 50 000 mužů, dobrovolnická armáda Děnikina a Alexejeva sestávala ze zhruba „devíti tisíc mužů

a všeho všudy jedenadvaceti děl".[6] Postrádala peníze, zbraně, výstroj a munici.

V době české vzpoury mohlo být podle sovětského historika N. I. Šatagina ze 185 000 ozbrojených a 49 000 vycvičených vojáků rudé armády pouze 17 039 použito přímo na frontě.[7] Avšak (papírové) množství sovětských vojáků, byť chabě vycvičených, uboze oděných a špatně vybavených stouplo do konce roku 1918 na stovky tisíc; koncem následujícího roku dosáhla rudá armáda počtu tří milionů. Před srážkou s Čechy byla tedy rudá armáda vzhledem ke špatnému výcviku a nedostatečné disciplíně pro boj nepoužitelná. Trockij si to uvědomil a rozhodl se použít k výcviku rudé armády bývalé carské důstojníky. Koncem roku 1918 jich v ní sloužilo přes 20 000 a v červnu 1919 jejich počet činil již 27 000. Mezi červnem 1918 a srpnem 1920 vstoupilo do rudé armády dalších 48 000 někdejších důstojníků carské armády. Navíc jen během roku 1918 bylo do rudé armády povoláno 128 000 bývalých carských poddůstojníků, z nichž mnozí byli povýšeni na důstojníky.[8] Kdyby se v březnu či dubnu 1918, po Brest-Litevsku, zformovala kolem československých legií národní ruská armáda, tito důstojníci a poddůstojníci z nefunkční ruské armády by velice pravděpodobně vstoupili do této dobrovolnické armády a bojovali spíše proti bolševikům, „spojencům" Centrálních mocností, než proti Čechoslovákům, Polákům, Ukrajincům, kavkazským a baltským národům, Finům a bílým. Po uzavření brestlitevského míru byli bolševici nepopulární dokonce i mezi ruskými socialisty, levými esery a menševiky. Ruská armáda demobilizovala. Tlupy rudé gardy byly většinou dezorganizované a jejich činnost nebyla centrálně řízena. Masarykova politika neutrality vůči bolševikům ve skutečnosti znamenala uznání Leninova režimu jako *de facto* vlády Ruska; k témuž Masaryk - jak známo - vyzýval také Spojence. Kdyby legie odmítly Masarykovu politiku o několik měsíců dříve, byly by se mohly stát jádrem silné národní ruské armády, jež mohla snadno odstranit Leninovu vládu. V takovém případě by válka možná skončila dříve a historie Ruska a světa by se snad ubírala jinou cestou.[9]

Na velitelství dobrovolnické armády v Jekatěrinodaru Dürich spolupracoval také s Václavem Vondrákem, který odmítl vzít si z rukou Němců, kteří obsadili Kyjev, zpět svůj majetek a poskytoval důležité služby bílým. Před návratem domů v prosinci 1918 Dürich prohlásil český prapor dobrovolnické armády za „věčnou" jednotku ruské ar-

mády „na paměť bratrství českých a ruských zbraní". Generál Děnikin, který převzal po zemřelém Alexejevovi velení dobrovolnické armády, poděkoval Dürichovi za jeho „plodonosnou práci na nivě slovanské vzájemnosti, obzvláště ruskočeského sblížení". Vyslovil lítost, že „sen ruského národa" - osvobodit západní a jižní Slovany z cizího jařma - se nenaplnil, neboť „Všemohoucí Pán usoudil jinak".[10] Dürich se vrátil do osvobozené vlasti zanechávaje za sebou bojiště bratrovražedného zápasu, v němž zahynulo jeho milované Rusko. Doma se mu dostalo dosti chladného přijetí, ba dokonce narazil i na nepřátelství u těch, kteří byli ovlivněni anti-dürichovskou propagandou. Ani u novinářů nenašel pochopení; nemohl v tisku, včetně *Národních listů*, obhájit svou práci pro Kramářem předpokládanou „slovanskou říši". Svou knihu vzpomínek vydal soukromě. Peníze, které mu dal Kramář v roce 1915, Dürich vrátil na „správná místa". Ve skutečnosti dostal od Kramáře, Švehly a Mattuše 30 000 korun, ale vrátil 120 000 korun, které s jeho souhlasem Kramář a Švehla věnovali ruským utečencům.[11] Ačkoli ho Masaryk i jiní obviňovali z prospěchářství, Dürich byl jediný z vůdčích českých exulantů, který splnil, co ostatní hlásali, že totiž nelze brát peníze za práci pro národ. Masaryk, Beneš, ani Štefánik nevrátili, co za války dostali.

Neustálé urážky Düricha zlomily. Teprve jeho zeť spisovatel Karel Horký, který hájil Dürichovu čest proti falešným obviněním, dokázal přimět prezidenta Masaryka k veřejnému prohlášení, že se s Dürichem odlišovali v politických názorech, ale že ho nemůže vinit z nečestnosti. Dokonce ani Kramář neotevřel znovu Dürichův případ, aby očistil poslance, který reprezentoval jeho názory v zahraničí. Pravděpodobným důvodem bylo, že Kramář podepsal ženevské „prohlášení československých poslanců a delegátů Národní rady pražské" z 31. října 1918. V Ženevě Beneš s pomocí tvrzení, že Národní rada obdržela od dohodových mocností „bianco šek", požádal zástupce domácího odboje o paušální schválení všech akcí pařížské Národní rady. Na Benešovu žádost byla do tohoto dokumentu zahrnuta pasáž, v níž signatáři schvalují „politiku a veškerou činnost, jak vojenskou, tak diplomatickou Národní rady československé, přeměnivší se v prozatímní vládu zemí československých, s dočasným sídlem v Paříži, jakož i závazky, jež jménem československého národa se Spojenci a spřátelenými mocnostmi učinila. Současně vyslovujeme jí vděčnost za veliké služby, jež našemu národu prokázala."[12] Protože Kramář,

Klofáč, Staněk, Habrman a Kalina podepsali tento bezvýhradný souhlas se vším, co Národní rada vykonala před 31. říjnem 1918, nemohli později zpochybnit oprávněnost čehokoli, co Beneš, Štefánik a Masaryk učinili před tímto datem.

Další skupinou Čechů a Slováků, jejichž cíle se nenaplnily, byli komunisté. Komunističtí historici tvrdí, že během občanské války v Rusku sloužilo v rudé armádě více než 10 000 Čechů a Slováků.[13] To by znamenalo, že zhruba 4% českých a slovenských válečných zajatců v Rusku spolupracovalo s bolševiky.

Vznik československého státu přinutil sověty, aby se opět pokusily nejprve neutralizovat a později eliminovat československou armádu jako nástroj intervence. Počátkem listopadu 1918 poslal lidový komisař zahraničních věcí Čičerin telegram československé vládě v Praze. Tvrdil, že sověty vedou pouze boj na obranu revoluce a že sovětská vláda je ochotná nechat Čechoslováky odjet domů přes území sovětského Ruska. Sovětská vláda si prý přeje zahájit jednání s prozatímní československou vládou o podmínkách odchodu těch Čechoslováků, kteří se chtějí vrátit do vlasti.[14] Ačkoli ještě 29. října 1918 Masaryk zvažoval možnost uzavřít se sověty podobnou dohodu, změnil názor a shodl se s Benešem, Štefánikem a Kramářem na nutnosti udržet jednotky na Sibiři. Dne 14. listopadu 1918 jim vydal příkaz, aby zůstaly na Sibiři, neboť tato jejich oběť „posílí posici našeho národa na mírové konferenci".[15]

Zatímco Čičerin provozoval jménem sovětské vlády „vysokou politiku", vyzývaje československou vládu k jednáním, ústřední výbor Československé komunistické strany na Rusi (sekce ruské strany bolševiků) působil „dole", čili - jak říkají marxisté-leninovci - „zdola". Apeloval na Čechoslováky v Rusku, kteří se nepřipojili k rudé armádě, aby se vrátili domů a po vzoru ruských bolševiků pomohli proletariátu v českých zemích převzít moc. V prohlášení ze 17. listopadu 1918 vůdci československých komunistů v Rusku vyzvali své „soudruhy", aby se připravili na odjezd domů a vstup „do řad československých částí Rudé armády, které budou základem dělnické armády v Čechách, na Moravě a Slovensku..."[16] Někteří z československých komunistů v Rusku zareagovali kladně na tuto snahu rozšířit revoluci do střední Evropy a odjeli domů.

K předákům československých komunistů v Rusku patřil Alois Muna. Když 10. a 12. listopadu 1918 obdržel pokyny od samotného

Lenina, odcestoval do Československa, aby propagoval cíle bolševické revoluce a agitoval mezi českými sociálními demokraty pro ustavení komunistické strany.[17] Vedle tohoto hlavního cíle měli Leninovi agenti v Československu zvláštní poslání: ovlivnit socialisty ve vládě, aby odmítli Kramářův Štefánikem podporovaný návrh na boj Čechoslováků v Rusku proti bolševikům. Hlavního cíle - komunistické revoluce a převzetí politické moci ve státě - tito Moskvou instruovaní čeští bolševici nakonec nedosáhli. Ale pomohli vytvořit atmosféru, v níž většina československé vlády odmítla Kramářův návrh na intervenci v Rusku.[18]

Odchod agitátorů a profesionálních revolucionářů do Československa snížil počet československých komunistů v Rusku. Na jejich konferenci v Moskvě 2. března 1919 bylo sděleno, že členů strany je 2 685. Mnoho komunistů odjelo ze sovětského Ruska počátkem roku 1919 na - jak bylo uvedeno - svou vlastní žádost a částečně z rozhodnutí strany. Měli posílit síly, pracující pro socialistickou revoluci zevnitř československé sociální demokracie, a tak připravovat půdu pro revoluci. Konference vydala politické prohlášení, vyzývající proletariát k převzetí moci v Čechách a označující vládu Kramáře a Masaryka za pouhou loutku dohodových kapitalistických vlád a jejích burz. Prohlášení bylo zakončeno heslem „Ať žije vláda sovětů a diktatura proletariátu v Čechách! Sláva III. internacionále!"[19]

Po moskevské konferenci se většina vedení československé komunistické strany na Rusi přesunula do Kyjeva, kde v květnu 1919 vyhlásila „mobilizaci československých komunistů". Pravilo se v ní, že je povinností všech československých komunistů dát se k dispozici rudé armádě pro boj s bílými. V červnu 1919 vydala stejná skupina proklamaci k „československému proletariátu" doma, podle níž „nedaleký je den, kdy i ve Francii, Italii, Německu a na Balkáně a všude jinde bude dělnická vláda, vláda dělnických Sovětů. Proklamace skončila zvoláním: „Ať žije světová proletářská revoluce! Sláva sovětským Čechám!"[20]

Českoslovenští komunisté v Rusku a na Sibiři se na základě příslušných pokynů snažili během let 1919 a 1920 propagandou a agitací trvale demoralizovat československou armádu až do jejího odjezdu z Ruska. Pokud bojovali v rudé armádě, sledovali ustupující legionáře až na Dálný Východ. K politickým pracovníkům pátého sboru rudé armády, jenž pronásledoval Kolčakovovu armádu přes Omsk do Ir-

kutska, patřil Jaroslav Hašek. Hašek stál v čele zahraniční sekce štábu páté armády, ustavené počátkem prosince 1919. Jejím úkolem bylo agitovat mezi skoro půl miliónem bývalých německých a maďarských válečných zajatců. Zvláštním posláním sekce pak bylo agitovat mezi vojáky „intervenčních armád" včetně československých legií s cílem rozložit jejich morálku a přimět je ke vstupu do rudé armády.[21]

Po podepsání příměří s československou armádou na Sibiři se vydali českoslovenští komunisté na západ, zatímco legie se přes Japonsko vracely domů. Před odjezdem do Československa dostali demobilizovaní příslušníci rudé armády instrukce, jak nejlépe pracovat pro revoluci. Někteří z nich byli v Moskvě politicky vyškoleni tak, aby se z nich stali v Československu ještě zdatnější profesionální revolucionáři.[22]

V dubnu 1920 přijel do Moskvy na „konzultace" Bohumír Šmeral. V témže roce se další návštěvník z Československa, Antonín Zápotocký, zúčastnil druhého kongresu Třetí internacionály, přičemž se osobně sešel s Leninem.[23] Koncem roku 1920 českoslovenští komunisté v Rusku dokončili svou práci a vrátili se domů. Po příjezdu vystoupili na stovkách shromáždění československé sociální demokracie, pokoušejíce se přetáhnout její členstvo ke komunistům. Po ztroskotání generální stávky v prosinci 1920 měli lví podíl na založení Komunistické strany Československa, sekce Třetí internacionály.[24]

Hlavní proud československého zahraničního odboje v Rusku a na Sibiři však uznal autoritu Národní rady a později československé vlády. Ale vedoucí činitelé vlády se lišili v názoru, jak naložit s československými jednotkami v Rusku a na Sibiři. Masaryk telegrafoval 29. října 1918 Benešovi, že je nutné požadovat návrat československých vojáků z Itálie a Francie v případě rakousko-uherské kapitulace a také „bude-li možno, zahájit jednání s Leninem o propuštění naší ruské armády domů..."[25] Štefánik naopak odjel přes Japonsko za československou armádou na Sibiř, aby vyřešil problémy, jež v armádě vznikly. Vycházel přitom z předpokladu, že jeho úkolem je obnovit morálku jednotek a vést je k vítězství v jejich boji se sověty.[26]

Štefánik absolvoval ve zdvojené roli francouzského důstojníka a člena Národní rady krátkou, ale velkolepou kariéru. Když se francouzská vláda rozhodla 20. června 1918 použít československé legie (tvořící oficiální část francouzské armády) jako předvoj spojeneckých intervenčních sil v Rusku, bylo dočasně jmenovanému podplukovní-

ku Štefánikovi francouzskou vládou sděleno, že byl na dobu trvání své mise v československé armádě povýšen na brigádního generála. Bude tak moci efektivně vykonávat své poslání jako pomocník velitele československé armády generála Janina a jako člen Národní rady.[27] Navzdory těsné spolupráci s Masarykem a Benešem se od nich Štefánik odlišoval psychicky, politicky a ve filosofických východiscích, jak poznamenal Beneš v dopise Masarykovi z 28. července 1918.[28] Beneš si stěžoval, že Štefánik je extrémně emocionální, popudlivý, nepředvídatelný a nestálý. Štefánikovo pojetí života a všeho ostatního se liší od jeho a „to také na konec nutně se objevuje".

Ačkoliv měl francouzské občanství, byl Štefánik se souhlasem francouzské vlády jmenován ministrem války prozatímní československé vlády a později Kramářovy vlády.[29] Po rozpuštění ruské odbočky Národní rady 14. listopadu se stal Štefánik jako ministr války nejvyšším politickým činitelem československých sil na Sibiři.[30] Generál Janin osobně převzal velení československé armády na Sibiři ve druhé polovině listopadu 1918. Admirál Kolčak, v dohodě s francouzskou a britskou vládou, provedl 18. listopadu svůj „státní převrat", čímž nastolil na Sibiři novou politickou situaci. Kolčakova aktivita narazila na nepochopení u legionářů, kteří rovněž nelibě nesli, když Štefánik zrušil systém výborů, oblíbených zejména mezi těmi vojáky, kteří se připojili k armádě jako dobrovolnické organizaci, poukazujíce na její revoluční původ.[31]

Ve svých projevech se Štefánik pokusil zlepšit morálku vojska. V Omsku prohlásil, že „raději zemře na Sibiři, ale donutí Čechy bojovat proti bolševikům".[32] Dne 2. prosince 1918 prohlásil, že československá armáda je spojeneckým expedičním sborem a československá vláda bude zasahovat do vnitřních ruských záležitostí tak, jako vlády britská a francouzská.[33] V rozhovorech s vojáky zdůrazňoval své přesvědčení, že československá republika „je v dobrých stycích zvláště s Francií".[34] Při povzbuzování legionářů před útokem na Perm, aby změnili svůj poraženecký postoj a přešli do ofenzívy, razil tezi „probít se přes Rusko".[35] Dobytím Permu vyvrcholila československá ofenzíva. Krátce nato velitel legií generál Syrový informoval Štefánika, že podle názoru velitelů pluků a divizí nejsou už legie schopny boje.[36] Rudá armáda je den ode dne silnější, navíc bolševická agitace snížila morálku legií. Francouzské ministerstvo vojenství poslalo koncem prosince 1918 nové příkazy generálům Janinovi a Štefánikovi, podle

nichž mají Češi tvořit pouze „obrannou bariéru na Urale".[37] V lednu 1919 začaly české jednotky opouštět uralskou frontu a byly nahrazovány vojenskými oddíly bílých.[38]

Štefánik v domnění, že vyřešil problémy armády, opustil Sibiř v lednu 1919. Před odjezdem do Evropy poslal 25. ledna telegram generálu Janinovi, jehož jmenoval nejvyšším velitelem československé armády na Sibiři během své nepřítomnosti. Naléhavě v něm žádal, aby nedopustil odjezd československé armády přes bolševiky kontrolovaná území evropského Ruska na základě dohody, kterou vyjednal se sovětskou vládou v Moskvě Prokop Maxa.[39] Poslal také telegram československé vládě v Praze, naléhaje „z hloubi duše", aby se boj proti bolševismu ve všech podobách stal převládajícím faktorem v její politice.[40] Štefánikovy představy zjevně nekorespondovaly s názory Beneše, který přizpůsoboval svá veřejná prohlášení přáním dohodových velmocí a hrozbu bolševismu a československý boj proti němu používal jako diplomatickou zbraň; ohledně intervence však vystupoval nejednoznačně.

Za politickými rozhodnutími československé vlády, týkajícími se ruské situace, nebyly jen racionální úvahy, ale také (jak je to v politice obvyklé) iracionální faktory jako osobní neshody a nevraživosti. Jako předtím v Dürichově případě se rozdílné názory a osobní žárlivost vyvinuly mezi Štefánikem a Benešem. Podle Štefánikovy důvěrné přítelkyně Louise Weissové, vydavatelky *L'Europe Nouvelle*, se Štefánikova odlišnost stala pro Beneše posedlostí. Třebaže byl Štefánik mimořádně zaměstnán, dokázal jí „během tří minut" představit „tohoto prvořadého socialistu, papírového revolucionáře, pokřiveného diplomata". Jakmile Štefánik odešel z její kanceláře, přišel Beneš a „tři hodiny rozkládal o 'tomto astronomovi, jenž se domnívá být vojákem, tomto rolníkovi, který se považuje za aristokrata, tomto politikovi, který se pokládá za génia, ale ve skutečnosti je pouhým popletou'". Později, „když se Štefánik vracel z cest, zjišťoval, že Beneš je stále pevněji spojen s některými vládními úřady, s nimiž vyjednává za Štefánikovy nepřítomnosti a podle situace jej o tom neinformuje. Beneš nedokázal bez závisti pozorovat auru, obklopující Milana jako legendárního hrdinu".[41]

Zatímco za scénou se odehrávaly politické manévry, československé jednotky zůstávaly na Sibiři a plnily Masarykův příkaz ze 14. listopadu 1918, aby tam zůstaly ne kvůli boji proti bolševikům, ale aby

svou obětí posílily československou pozici na mírové konferenci. Někteří vojáci a důstojníci se v duchu Kramářovy a Štefánikovy politiky pokoušeli přispět k porážce bolševiků, byli však v menšině. Přitom spolupracovali s Kolčakem, který jmenoval koncem roku 1918 generála Gajdu - vědom si jeho kvalit vojenského stratéga a vůdce - velitelem ruské sibiřské armády. Mladý český generál připravil plán na vytlačení bolševiků z uralské oblasti a zahájení ofenzívy s cílem dobýt Moskvu. Avšak po sérii Gajdových úspěchů začali někteří ruští generálové žárlit na tohoto „cizince", reagovali podrážděně na jeho politická doporučení Kolčakově vládě a nakonec Gajdu v červnu 1919 donutili k rezignaci. Generál odjel do Vladivostoku, kde se neúspěšně pokusil Kolčaka svrhnout, načež se vrátil do Československa. Gajdova rezignace byla počátkem konce Kolčakovy vlády na Sibiři.[42]

Během roku 1919 se Winston Churchill usilovně snažil zajistit pomoc národním ruským vládám, neboť se k tomu podle jeho názoru Spojenci zavázali (podpora Děnikinovi a Kolčakovi byla velice omezená). Churchill litoval, že ani Japonsko, ani Spojené státy nebyly ochotny poslat v roce 1918 do Ruska větší počet vojáků. Věřil, že s ohledem na „ohromující úspěchy české armády" by odhodlaný pokus „srovnatelně malého množství spolehlivých amerických nebo japonských jednotek umožnil, aby byla Moskva obsazena národní ruskou armádou a spojeneckými silami a to ještě před pádem Německa". Podle jeho názoru „nesoulad při poradách a křížící se zájmy mezi Spojenci, americká nedůvěra k Japoncům a osobní opozice prezidenta Wilsona omezily spojeneckou intervenci v Rusku během války na přesně tu míru, kdy nejvíce uškodila a byla nejméně prospěšná".[43]

Třebaže se Masaryk stavěl proti Kramářovu plánu na intervenci[44], dohodoví státníci nadále diskutovali o situaci v Rusku s Benešem, který byl přizpůsobivý a zdánlivě neodporoval společné akci Spojenců. V polovině června 1919 poslal Beneš zprávu československému revolučnímu Národnímu shromáždění s návrhem, že „když intervence, pak intervence důsledná až do konce".[45] Ale Benešův slib Spojencům podléhal schválení pražské vlády a prezidenta. Masarykovy názory jsou obsaženy v jeho prohlášeních k delegaci legionářů, kteří přijeli v březnu 1919 ze Sibiře. Byl mezi nimi Janko Jesenský, zvolený na čeljabinském sjezdu místopředsedou ruské odbočky Národní rady. Na otázku, co se stane s československou armádou na Sibiři, Masaryk

odvětil: „Necháme armádu v Rusku do skončení mírových jednání a podepsání mírové smlouvy. Pak vyjednáme s bolševiky její transport přes střední Rusko."[46] To odporovalo představě Štefánika, který ale v květnu 1919 zahynul.

Dne 23. června 1919 poslal Beneš Masarykovi telegram a pak i dopis o svých jednáních s britským ministrem války Winstonem Churchillem, týkajících se přepravy československých jednotek ze Sibiře. Churchill jménem Spojenců navrhl, že je do konce roku dostane domů, pokud československá vláda přijme jeho plán (pokud ano, sliboval, že se postará o souhlas mírové konference s transportem). Na jeho základě převezou Spojenci československé vojáky domů za předpokladu, že 20 000 z nich pocestuje přes Vladivostok a zbytek (30 000) po linii Perm, Vjatka a Petrohrad nebo Archangelsk. Byla tu ale jedna podmínka: pokud se bolševici pokusí zabránit spojení fronty v linii Perm, Petrohrad a Archangelsk, realizovanému pomocí československé armády, ta si bude muset cestu probojovat. Britové měli mezi Permem, Baltským mořem a Severním mořem 30 000 vojáků a byli ochotni tyto jednotky posílit, pokud Češi provedou Churchillův plán, tj. budou-li ochotni bojovat proti bolševikům. Pokud československá vláda tento návrh nepřijme, bude doprava jednotek domů - jak bylo Benešovi řečeno - trvat nejméně jeden a půl roku. Ale pokud přijme, bude realizován pod heslem „Češi na cestě domů", nikoliv jako pomoc Kolčakovi. Beneš věřil, že tentokrát to Spojenci myslí vážně a neposkytnou Čechům lodě, pokud se tito neúčastní Churchillova plánu, který Beneš v každém případě slíbil držet v tajnosti.[47]

V téže zprávě Beneš vyjádřil své zadostiučinění, že Kramářův plán týkající se Ruska nebyl přijat kvůli politickému vývoji v Československu. Pokud Kramář bude svůj plán nadále prosazovat, „bylo by nutno nahradit ho zde v Paříži". Ale udělat to „v žádném případě nespěchá".[48] Beneš informoval o Kramářově plánu intervence, v němž byl tehdy nečinné československé armádě na Sibiři přisouzen úkol zahájit ofenzívu západním směrem, na západ od Uralu, a dobytí Moskvy. Benešova poznámka naznačuje, že spolu s Masarykem byli připraveni sabotovat tento plán, pokud by došlo k jeho uskutečňování, odvoláním Kramáře z Paříže i z funkce československého premiéra. Další poznámka v témže dopise ukazuje, že Beneš již v některých záležitostech jednal se západními Spojenci za zády Kramáře.[49]

Beneš poslal dne 5. července 1919 telegram B. Pavlů do Omska.

Upozornil ho, že „při vyjednávání se spojenci ohledně repatriace armády Angličané navrhují, aby část šla na Archangelsk a druhá na Vladivostok. Československá vláda je rozhodně proti každému kroku, který by postavil v nebezpečí byť i část armády, souhlasila by však tehdy, uznáte-li plán za proveditelný a je-li vojsko samo odhodláno proraziti dráhu na Archangelsk, byť i za cenu nových bojů s bolševiky. Veřejné mínění u nás proti intervenci, vůle armády však bude směrodatnou. Dohodněte se se Syrovým a Janinem a odpovězte bezodkladně a nedejte na sebe působiti žádnými jinými úvahami, než snahou dostat naše vojsko co nejdříve domů."[50]

V této době byla morálka českých vojáků nízká - jako u jakékoli nečinné armády, vystavené systematické agitaci zkušených agitátorů. Mise poslaná československou vládou na Sibiř neuspěla ve snaze vzbudit vlastenectví jednotek, hlavně proto, že přišla příliš pozdě, když byl Kramářův plán již doma odmítnut. Delegáti odjeli z Prahy 14. června, zastavili se v Paříži pro pokyny u ministerského předsedy Kramáře a po příjezdu na Sibiř seznámili vojáky s jeho poselstvím, jež je vyzývalo k zahájení útoku na Moskvu a návratu domů přes Rusko. Delegáti ujistili Kolčakovy zástupce v Irkutsku, že „Čechoslováci neodejdou ze Sibiři, pokud jich přítomnost bude Rusku potřebná".[51] Ale tato zpráva byla předána v době, kdy Kramář již nebyl předsedou vlády, protože dne 8. července 1919 byl Masarykem sesazen.[52] Navíc delegáti přivezli zprávu od prezidenta, v níž Masaryk vyjádřil naději, že návrat vojáků domů je nyní pouze technickou otázku transportu.[53] Následovně - po odstranění Kramáře a Štefánikově smrti - dostávalo vojsko politické pokyny od Beneše.

V odpovědi na Benešův telegram ze 16. července Pavlů informoval, že ačkoliv byl v armádě nastolen pořádek, je si jist, že projevy nesouhlasu se opět objeví, pokud brzy nebudou zajištěny prostředky na cestu domů. Nejnovější vzpoura v československé armádě je podle Pavlů důsledkem vnitřních ruských problémů, pramenících z ruské revoluce - byla to daň bolševické agitaci. „Bílí Rusi nám navrhují cestu domů přes Archangelsk nebo jih. Premier Kramář prý nemá námitek." Ale z důvodů psychologických a vojenských Pavlů pochyboval, zda směr a probojování si cesty ať už přes Archangelsk nebo jih, kontrolovaný Děnikinem, je možný. Podle jeho mínění „by dnes znamenal rozklad našeho vojska".[54] Armáda tedy neakceptovala ani Kramářův, ani Churchillův plán.

Ačkoliv bolševická propaganda doma a na Sibiři byla účinná, rozhodovala politika prezidenta. Dobrovolníkům nebylo povoleno účastnit se bojů proti bolševikům, neboť i vedoucí delegace z domova potvrdil, že vojáci zůstanou na Sibiři pouze do podpisu mírových smluv. Benešovy pokyny byly jasné, i když ve Vladivostoku nebyly v dohledu žádné lodi. Počátkem října 1919 přišel telegram z Paříže, v němž Beneš přikazoval velení soustředit armádu ve Vladivostoku.[55] Splnění tohoto pokynu by - jak si uvědomili Syrový a Janin - znamenalo zhroucení protibolševické fronty.

Po dojmem vítězství v první fázi Děnikinovy ofenzívy proti Moskvě z jihu Pavlů 20. října 1919 navrhl probojovat cestu legiím tak, že při ofenzívě na západ budou nasazeny nejodhodlanější části československé armády. Věřil, že ztráty s tím spojené nepřesáhnou ty, jimiž armáda v nečinnosti trpí pod útoky bolševických band. Tento postup by také zkrátil těžkou sibiřskou zkoušku. Jak podtrhl v telegramu Benešovi do Paříže, zahájení ofenzívy západním směrem by ušetřilo čas, peníze, vojenský materiál a koně. Pavlů měl zejména v oblibě „12 000 výborných koní a technicky dobře vypravené tři divize". Pavlů a velitel armády Syrový nyní žádali vládu, aby dostali volnou ruku pro případný výpad západním směrem za momentálních příznivých okolností. Zdůraznili, že „stalo by se tak jen s živly odhodlanými, aby riziko bylo co nejmenší". Pavlů žádal o pokyny zdůrazniv, že nejde o dobrodružství, nýbrž vážně míněný plán. Opakoval také požadavek na odvolání dr. Girsy, jenž odmítal jakoukoli spolupráci s Kolčakem, dávaje přednost součinnosti s admirálovými eserskými protivníky.[56]

Spojenečtí důstojníci na Sibiři, zvláště generál Knox, naléhali na Pavlů, generála Syrového a československé vojáky, aby se odebrali na frontu, vydali se západním směrem a pomohli svým ruským bratřím v jejich heroickém úsilí svrhnout bolševiky. Knox zdůraznil, že Velká Británie pomáhá generálům Děnikinovi a Judeničovi (ten velel jednotkám, ohrožujícím Petrohrad) a že Američané a Japonci by měli pomoci Kolčakovi. Ačkoliv Knox dělal pro Kolčaka co mohl, slíbil československé armádě jakoukoli pomoc, pokud se připojí k silám ruského sibiřského vůdce.[57]

Avšak Beneš v této době, aniž vyčkal rozhodnutí Spojenců, nařídil armádě opustit Sibiř přes Vladivostok a nepodílet se na mohutné koordinované protibolševické akci bílých armád Kolčaka, Děnikina a Judeniče.[58] Protože hlavní mírové smlouvy již byly podepsány

(Versailleská smlouva v červnu a St. Germainská v září 1919), a protože 22. září prezident Spojených států schválil americkou půjčku ve výši 12 000 000 dolarů československé vládě na předpokládané výdaje k repatriaci 50 000 Čechů,[59] Beneš a pražská vláda už neměli zájem na tom, aby česká armáda zůstávala a bojovala na Sibiři a v Rusku. Třebaže Pavlů a generál Janin požádali vládu v Praze, aby bylo armádě dovoleno vrátit se domů po pevné zemi, jejich opakované žádosti byly odmítnuty.[60] Ve své zprávě z 28. října 1919 Masaryk veřejně vyhlásil: „Byl jsem a jsem proti intervenci na Rusi a v Uhrách. Každý národ musí v těžkých krisích pomoci sám sobě." „Filosof-král" promluvil, Pavlů a Janin už nemohli nic dělat. Generál Syrový poté, odvolávaje se na Benešův příkaz, zahájil evakuaci.[61] Protože ruská sibiřská armáda nemohla nalézt náhradu za československé oddíly, střežící magistrálu, její ofenzíva ztroskotala. Chování Čechů mělo vskutku demoralizující dopad na ruské vojáky pod Kolčakovým vedením. Ti Češi, kteří se v zastoupení dr. Girsy vyslovovali v zájmu návratu domů pro jednání s bolševiky, podkopávali postavení Kolčakovy vlády a fakticky tak pomáhali bolševikům.[62]

Podle Winstona Churchilla byl Kolčak „čestný, věrný a neúplatný", ale neměl „žádnou politickou zkušenost a byl oddán těm hlubokým tušením, jež umožňují mužům takových kvalit a charakteru razit si cestu úskalími a bouřemi revoluce. Byl inteligentním, čestným, vlasteneckým admirálem".[63] Mezi Kolčakem a Čechy, kteří střežili sibiřskou dráhu a stále více toužili po návratu domů, vypukla řada sporů. Kolčak pronesl několik nelichotivých poznámek o neochotě Čechoslováků pokračovat v boji, jež vedla k jejich stažení z fronty. Měl spory i s velitelem neruských spojeneckých sil generálem Janinem. Češi nesouhlasili s Kolčakovým převratem z 18. listopadu 1918, dávajíce přednost jiným (převážně socialistickým) politickým skupinám, v důsledku puče potlačovaným.[64] Narušené vztahy mezi Kolčakem na jedné a Čechy a jejich vrchním velitelem na druhé straně vyústily v sérii událostí, završených zatčením Kolčaka a jeho předsedy vlády. Kolčak se 4. ledna 1920 vzdal Čechům a byl předán konkurenční vládě Politického středu v Irkutsku.

Na konci roku 1919 Češi věděli, že Kolčak, Děnikin a Judenič byli poraženi. Jak generál Syrový konstatoval v dopise zástupcům Dohody (publikovaném v *Československém deníku*) z 23. prosince 1919, zhroucení ruského státu přinutilo Čechy, aby se postarali sami o se-

be.[65] Politikou Čechů byl vždy pouze boj na obranu vlastní bezpečnosti. Neochota československé armády bojovat si nezískala sympatie bolševiků, zato vyprovokovala otevřené nepřátelství u části protibolševických Rusů, kteří začali označovat Čechoslováky za zbabělce. Bílý ruský generál V. O. Kapell, jehož jednotky - „Kapellovci" - pomohly Čechům dobýt v létě 1918 Kazaň a zmocnit se ruských zlatých rezerv, vyzval generála Syrového na souboj. Bolševická propaganda také zveličovala rabování a obohacování se československých vojáků, jejich sobectví a krutost. Mnozí sibiřští rolníci (mužíci) začali proto mluvit o *českých psech* a *české svoloči* (czecho-sobaki a czecho-svoloč).[66] Je paradoxní, že o rok dříve ti samí Sibiřané oslavovali Čechy jako hrdinné osvoboditele od bolševického teroru.

V lednu 1920 dostoupila protikolčakovská nálada v českých jednotkách v Irkutsku, podporovaná některými českými a bolševickými agitátory, svého vrcholu. Na rozkaz generála Janina předali 14. ledna dva čeští důstojníci Kolčaka mimořádné komisi Politického středu (Čeka), která řídila vyšetřování Kolčaka. Protože jejím předsedou byl bolševik, výslechy pokračovaly, když se Irkutsk stal součástí sovětské říše, přičemž bolševický revoluční výbor (Revkom) nahradil 18. ledna 1920 Politický střed. V noci ze 4. na 5. února 1920 revoluční výbor rozhodl, že Kolčak nesmí být osvobozen jednotkami Kapella a Vojciechovského, jež se blížily k městu. Musí být proto popraven, k čemuž vydal souhlas I. N. Smirnov z velení 5. rudé armády.[67] „Je škoda," napsal Churchill, „že velkolepý úspěch československé armády byl poskvrněn vydáním Kolčaka."[67]

Ve snaze usmířit bolševiky během zdlouhavých jednání o příměří nedovolilo české vojsko bílým ruským jednotkám, vedeným generálem Vojciechovským, vstoupit do Irkutska a osvobodit Kolčaka. V důsledku toho byli generálové Janin a Syrový činěni odpovědnými za admirálův osud. (Za realizaci Benešových evakuačních rozkazů byl Syrový v Československu odměněn povýšením a řády. Během mnichovské krize ho prezident Beneš jmenoval předsedou vlády, jejímž úkolem bylo provést kapitulaci. V roce 1947 byl Syrový odsouzen ke 25 letům vězení novou „lidovou republikou", vedenou Benešem, za domnělou zradu a spolupráci s nacisty. Ve vězení měl čas, aby přemýšlel o svém bouřlivém životě včetně Kolčakova případu.)

Československé střetnutí s bolševiky na Sibiři dospělo 7. února 1920 rychle ke svému závěru Onoho dne bylo mezi oběma stranami

podepsáno příměří - bolševiky zastupoval soudruh Smirnov a Čechy nadporučík Hub.[69] Podmínky příměří jsou skvrnou na úspěchu české sibiřské „anabáze". Článek 5 dohody určoval, že Čechoslováci nechají admirála Kolčaka v Irkutsku, článek 6 je zavazoval odevzdat zlaté rezervy carské ruské vlády bolševikům a v článku 10 Čechoslováci souhlasili s tím, že neodvezou Kolčakův majetek a neevakují jeho armádu. Dohoda tedy ponechala Kolčaka v rukou bolševiků. V den podpisu dohody byli Kolčak a jeho předseda vlády v Irkutsku zastřeleni. Kolčakova poslední slova údajně zněla: „Spasibo vam, čecho-sobaki!" (Děkuji vám, čeští psi).[70]

Byl to neslavný konec kapitoly, kterou zahájil Štefánikův odjezd do Evropy. Carské zlaté rezervy zabraly jednotky plukovníka Švece před vyklizením Kazaně 10. září 1918. Byly uskladněny v osmnácti železničních vagónech, jež byly předány bolševikům 1. března 1920. Podmínky příměří flagrantně kontrastovaly s obsahem Štefánikových projevů v listopadu 1918, v nichž vojáky vyzýval, aby zůstali „nepřemožitelnými nepřáteli bolševismu". V proslovu k důstojníkům slovenského pluku 28. listopadu o úkolech československé armády po dosažení samostatnosti vyhlásil: „Bolševismus je anarchismus, bolševismus v Rusku ohrožuje i náš stát. Nenastanou-li v Rusku normální podmínky, budou jiskry anarchie z Ruska dolétati až do Čech. Vypukne-li požár, nelze čekati až se oheň přiblíží až k našemu stavení a je zachvátí, nýbrž nutno hasiti včas... Žádali jsme o pomoc a byla nám poskytnuta... Rusko samo nám mezi prvními umožnilo organisovati se. Připadlo nám za úkol pomáhati Rusku. Nemůžeme pomoc odepříti. Bylo by to i nevděčné i neslovanské i konečně neprozřetelné, neboť silné obrozené Rusko je naším životním zájmem. Budeme jistě v budoucnu potřebovati jeho pomoc."[71]

Štefánikova slova byla prorocká, ale Masaryk a někteří další, kteří v Československu převzali moc, měli jiný názor. Štefánikovi nebylo souzeno účastnit se na boji proti bolševismu, který tak horlivě propagoval. Po svém návratu ze Sibiře do západní Evropy Štefánik odletěl z Říma letadlem na své rodné Slovensko, ale nebylo mu souzeno nadále zasahovat do československé domácí a zahraniční politiky. Když se jeho letoun chystal k přistání na vojenském letišti poblíž Bratislavy, byl údajně 4. května 1919 sestřelen „českou [*sic*] protiletadlovou baterií u Bratislavy" a zahynul v troskách letadla[72].

Štefánik se posléze stal národním hrdinou jak pro „českosloven-

ské" centralisty, tak pro slovenské autonomisty, z nichž někteří se domnívali, že Štefánikova smrt nebyla náhodná, jak naznačuje výše uvedený citáta a další z ní rovnou obvinili Masaryka a Beneše. Je jisté, že se Štefánik v mnoha ohledech - zvláště v otázce československého poslání v Rusku a na Sibiři - lišil od Masaryka a Beneše. Avšak nepodařilo se nikdy nezvratně prokázat, zda jeho smrt byla, či nebyla náhodná.[73)]

Masaryk s Benešem se snažili pro Štefánika, jmenovaného se souhlasem francouzské vlády ministrem války, najít nové oficiální postavení. Jako ministr uvedeného resortu měl na starosti pouze československé vojenské operace na Sibiři, zatímco v Praze bylo zřízeno zvláštní ministerstvo národní obrany, obsazené Václavem Klofáčem. Situaci komplikovala rivalita mezi Benešem a Štefánikem, neboť oba aspirovali na post ministra zahraničních věcí, na nějž byl však Masarykem - bez konzultace se Štefánikem - jmenován Beneš (Masaryk se ani při jiných nominacích ministrů se Štefánikem neradil). Korespondence mezi Masarykem a Benešem prozrazuje, že oba chystali odstranění Štefánika z vlády a jeho vyslání na diplomatickou misi do zahraničí, nejpravděpodobněji do Říma.[74)] Kdyby se tak bylo stalo, lze se domnívat - vzhledem ke Štefánikově výbušné povaze, že by možná odhalil podrobnosti Masarykova a Benešova *modus operandi*, jejich tajemství a jejich práci pro britskou a francouzskou vládu za války, což pečlivě tajili. Avšak hlavním důsledkem Štefánikovy smrti bylo, že trojice zahraničních vůdců - Masaryk, Štefánik, Beneš - přestala existovat. Ti dva, kteří zůstali, se už nemuseli zabývat Štefánikem, jeho politickými stanovisky a problémy, jež by mohla způsobit jeho impulzívnost. Není však pochyb o tom, že nečekaný konec Štefánikova života měl zásadní dopad na situaci těch, kdož bojovali v Rusku a na Sibiři a jejichž poslední transport opustil Vladivostok v září 1920.

Kapitola osmnáctá

REFLEXE, REKAPITULACE A CO BYLO POTÉ

Jeden z architektů „nové Evropy", R. W. Seton-Watson, tvrdil, že „existuje trestající spravedlnost, jež ničí celé říše".[1] Mohlo by se zdát, že trestající spravedlnost zničila jak habsburskou říši, tak samostatnost Československa. Seton-Watson dále předpokládá, že „existují určité historické standardy pravdy" a že „historik, který potlačuje nebo překrucuje pravdu, bude spíše dříve než později stát usvědčen před soudem dějin".[2] Pravda nakonec vskutku zvítězí; a vědec má právo a povinnost pravdu hledat. Má právo a povinnost přemýšlet o pravdě, ctít pravdu a jednat pravdivě. Přirozeně lze položit onu starou otázku: co je pravda? Autor této knihy vždy věřil, že „tvrzení je pravdivé, je-li v souladu s fakty - se skutečností, jestliže vztahy, jež tvrzení obsahuje, vskutku existují takovým způsobem a v tom čase a prostoru, jak o nich tvrzení vypovídá. Naším úkolem je odkrýt vztahy mezi věcmi a považovat pravdu, tak jako dobro a krásu, za jednu z nejvyšších hodnot."[3]

Ústředním problémem historika je podle Setona-Watsona otázka „opomenutí a výběru". Historikovým „základním pravidlem je nikdy nezamlčovat fakta. Nalezení správného poměru mezi opomenutím a potlačením musí záležet na zdravém úsudku nebo cti jednotlivého spisovatele".[4] Ale i čestný spisovatel, uplatňující zdravý úsudek, může být vždy obviněn z nedostatku objektivity těmi, jimž předpojatost nebo pýcha brání vidět věci tak, jak jsou. Nepochybně se najdou tací, kterým se nebude líbit, že se tato kniha zmiňuje o Pekařově kritice Masaryka, že cituje Masarykova slova, že vyslání Vosky ke Steedovi v srpnu 1914 bylo „začátkem", popisuje Masarykovy styky s britskou

tajnou službou i to, že Britové financovali Voskovu zpravodajskou síť ve Spojených státech, Rusku a jinde. Dále že zdůrazňuje nepravdivost některých Masarykových tvrzení, ukazuje, jak se Masaryk - v roce 1914 Švihovou aférou tak zdiskreditovaný, že s ním většina vůdčích českých politiků odmítala mluvit - mohl v roce 1918 vrátit ze zahraničí jako prezident nového státu.[5] Protože všechna tato a další fakta se vztahují ke vzniku Československa, musela se jimi tato kniha zabývat.

Dosažení československé samostatnosti bylo výsledkem řady historických náhod, jež využili vůdci odboje doma i v zahraničí. V poslední fázi války získali exiloví vůdci plnou podporu čelných domácích českých politiků, a proto mohli vystupovat jako mluvčí celého národa. Vzestup nebo úpadek československého odboje závisel na významných mezinárodních událostech; některé mu byly ku prospěchu, jiné mu uškodily, jak si povšiml za války Beneš.[6] On i další příslušníci zahraničního odboje si byli plně vědomi důležitosti domácí fronty, a nikdy také neoddělovali diplomaticko-politickou práci od vojenských úspěchů armády. Ti, kdož bojovali za československou samostatnost doma a v zahraničí, si tedy uvědomovali provázanost práce doma, na vojenských frontách a v zahraničí.

Štefánik, který tragicky zahynul v květnu 1919, se nemohl tak jako Masaryk s Benešem podílet na osudech československého státu. Tito dva se navzdory jednotě svých cílů za války lišili v základních hlediscích. Masaryk byl před válkou politický „realista", zatímco pro Beneše byl „realismus... nepolitický, neživotný, strohý, doktrinářský a někdy malicherný, v jádru nerevoluční, neradikální".[7] Beneš úzce spolupracoval s radikály a byla mu blízká sociální demokracie, do jejíhož deníku *Právo lidu* přispíval; dokonce mu nabídli místo redaktora. Masaryk byl politik středostavovský. Ve své *Otázce sociální* chápal revoluci jako znamení „slabosti a nedokonalosti". Revoluce je mu „politickou pověrou", „politickým a sociálním mysticismem a mythem". Revolucionář je hráč, jenž hraje o život, „pověrec, politický fetišista, věřící v sociální a politické zázraky. Věří v náhodu a je přesvědčen, že 2 x 2 = 5 nebo 4, jak si to přeje. Je přesvědčen o své geniálnosti a velikosti, hrá na reky - revolucionář je aristokrat, absolutista a tyran, třeba že do boje táhne pod heslem rovnosti a bratrství". Ale Masaryk sám se stal revolucionářem a za svůj úspěch děkoval „šťastným náhodám", mezi nimiž zvláště připomínal sibiřskou „anabázi". Připustil,

že se dopouštěl taktických chyb a v diplomatické práci improvizoval.[8] Beneš se naopak chlubil, že hlavním důvodem úspěchu zahraničního odboje bylo, že „dělal vždy politiku vědomě vědecky" a filosofii a vědeckou metodu soustavně aplikoval na politické problémy.[9]

Přestože se Masaryk s Benešem lišili věkově i svým postojem ke světu, měli mnoho společného. Oba měli tendenci zaměňovat politické iluze za realismus a střízlivost, jak dokládají Masarykův dopis Čičerinovi a Benešova víra v kouzlo Společnosti národů a jeho důvěra ve Stalina. Vnímali realitu pouze svýma vlastníma očima - na sebe a události kolem nikdy nepohlíželi jinou optikou. Upadali tak do sebestřednosti a pokrytectví, uplatňujíce v konkrétních situacích „svatý zákon sobectví". Oběma byla česká otázka problémem malého národa, žijícího mezi východem a západem, nikoli problémem politického národa, jehož historie a tradice jsou spjaty se střední Evropou. (Za první světové války se Masaryk s Benešem snažili prosadit západní orientaci nového státu, za druhé světové války přivedl Beneš Československo do východní zóny ovládané sověty.) Oba tedy představovali moderní politický trend, charakterizovaný politickou manipulací lidských vztahů, v níž ti, kdož se formálně hlásí k racionalismu, uměle vytvářejí atmosféru iracionality.

Před válkou Masarykova „nová politika" v české politice nijak nepokročila. Masaryk byl dosti izolován, trvale se svářel s jinými politiky - někdy s národními sociály, jindy se sociálními demokraty, nezřídka s oběma - a skoro vždy s Kramářem a katolíky. Válka nabídla neobvyklou příležitost jeho způsobu manipulace mas, protože vytvářela umělou atmosféru hysterie, strachu a naděje, kdy propaganda a manipulace nabývaly na účinnosti. Za těchto okolností nebyla slova a činy Masaryka (a Beneše) analyzovány jejich protivníky, jak by se normálně dělo v mírové době. Před válkou se život Čechů odehrával v zásadě v rámci křesťanské kultury a tradice. Nesnášenlivé postoje a polonáboženská (nebo pseudonáboženská) vášnivost Masarykovy politiky byly cizí české toleranci. A stejně tak jí bylo vzdálené Masarykovo (a Benešovo) základní pojetí člověka a historie, přírody a času, bytí a pravdy. Zásada, jež pronikala politickou praxí obou, nemohla nikdy vzniknout v Čechách: „V politice se lze spojit i s ďáblem k dosažení svých cílů, ale člověk musí mít jistotu, že ďábla přelstí, nikoli ďábel jeho." Masaryk zemřel dříve, než se Československo zhroutilo. Ale Beneš, jak napsal bývalý britský premiér Clement Attlee, „příliš

věřil ve vlastní chytrost" při jednání jak s Němci, tak později s Rusy. „Zdá se, že si neuvědomoval, jak dlouhé lžíce je potřebí k pojídání polévky s ďáblem."[10]

Masarykovo náboženství bylo před válkou cizí velké většině Čechů a Slováků podobně jako jeho sklon k extrémům. Jeho silné zaujetí náboženstvím ho přivedlo k myšlence, že česká a ruská otázka jsou otázkami náboženskými.[11] Tvrdil, že revoluční hnutí v předválečném Rusku jsou v zásadě náboženské povahy. V letech 1906-1907 bedlivě sledoval ruský náboženský vývoj, jemuž připisoval velký význam. Když byl ale v roce 1917 v Rusku, nevěnoval náboženskému kvasu v zemi pozornost, ačkoli byl zjevnější než kdy předtím. Jestliže před válkou Masaryk náboženský prvek přecenil, v roce 1917 se o něj přestal zajímat, což naznačuje, že náboženství pro něj bylo pouze prostředkem na ovlivňování mas k podpoře vlastního programu a politických cílů.

Ačkoli Masaryk původně zamýšlel založit spíše novou církev než iniciovat vznik nové politické skupiny - realistické strany, zrcadlí se v ideologii této strany jeho vlastní filosofie a náboženství. Ukázalo se však, že to byl nevhodný nástroj k proměně východiska a postojů převážné většiny Čechů před válkou. Ale po válce jako prezident státu mohl formovat a také formoval inteligenci a mladou generaci v souladu s vlastními představami.

Už jsme se zmínili o rizicích, spjatých s každým pokusem zařadit Masaryka do určitého šuplíku. Autorovi této práce se Masaryk jeví jako gnosticky orientovaný politik, jehož duchovním praotcem byl Platón. Náleží k dlouhé řadě gnostiků, u nichž dualismus a protiklad mezi duchem a hmotou tvoří společný základ jejich jinak odlišných nauk. (Ve svém prvním prezidentském projevu k revolučnímu Národnímu shromáždění 22. prosince 1918 Masaryk popsal první světovou válku jako boj, v němž „duch zvítězil nad hmotou".) Gnostik na základě své „vnitřní vize" věří, že sám stojí nad celou společností a jejími zákony. Cítí se také nezávislý na hierarchické církvi, která učí náboženské pravdě a morálním ctnostem. Gnostik se považuje za nejvýše kvalifikovaného učitele pravdy o Bohu a Stvoření. Masaryk patřil k oněm *illuminátům,* kdož věří, že mají zvláštní schopnost ponoru do pravdy - jedním z těch, kdo učinili své soukromé svědomí nejvyšším soudem o pravdě.

Ve svých politických spisech Masaryk podřídil politiku etice; jako

politik obojí úplně odděloval. Nejvyšší morální hodnoty, např. obrana pravdy, nebyly pro Masaryka nejvyššími politickými hodnotami, jak názorně ukazuje jeho politický postup za války. Třebaže nikdy své teorie jasně nevysvětlil a ačkoliv propast mezi moralizováním a politikou je u něj zcela zřejmá, lze namítnout, že skutečný Masaryk představoval kombinaci teoretika a propagandistického politika. Již v *České otázce* poukázal na reálného Masaryka, když se tázal: „...proč musil Hus podstoupiti smrt, kdežto Wiklef nikoli?... byla smrt ta skutečně nutná a neodvratná? Proč Luther dovedl žít?"[12] Podle Masaryka mají Češi sklon k mučednictví, což je odrazem pasivity jejich povahy. Ale Masaryk byl aktivista, politik tělem i duší, pro něhož měl význam jedině úspěch. Zdá se, že konečným cílem tohoto charismatického vůdce, jehož povaha se tak odlišovala od té, kterou - ne zcela přesně - připisoval Čechům, bylo uspět pomocí jakékoli metody, bez ohledu na vyznávanou mravnost a objektivní pravdu. (Mimochodem, Masarykova charakteristika Čecha jako mučedníka je v přímém protikladu k jinému českému stereotypu, jehož představitelem je dobrý voják Švejk.)

Přední český historik Josef Pekař ve své kritice „Masarykovy české filosofie"[13] poznamenal, že Masaryk byl spíše agitátor než vědec a jeho ctižádost, vášeň, antikatolické cítění a úsilí obracet okolí na svou víru snižovaly jeho schopnost rozpoznat strukturu reality. Masarykova brožura *V boji o náboženství* (1904) odráží jeho gnosticismus nebo dokonce ateismus. Píše v ní, že „Ježíš žádal po zbožném víru, ale my již nevěříme a věřit nemůžeme a nechceme, neboť pochopili jsme, že věřit v boha a bohu vždy znamená věřit člověku, jinému nebo sobě". Ačkoli řekl ve svých *Amerických přednáškách*, vydaných roku 1902, že u protestantů je papežem každý sám sobě[14], sám se stal papežem „Masarykovy sekty" - okrajové předválečné skupiny. Po válce, když byl zvolen prezidentem Československa, se tato sekta stala celou církví. S pomocí zákona na ochranu republiky, přijatého v roce 1923, Masaryk výrazně ovlivňoval celý národ. Oportunisté se přidali k jeho úspěšnému politickému proudu, snažíce se překonat předválečné „sektářství" pochlebováním „tatíčkovi Masarykovi". Zpochybňovat nejenom víru a morálku, ale i metody, teorie, spisy a politiku „národního papeže" bylo tabu a svatokrádež pro ty z „masarykovských demokratů", kteří nekriticky prosazovali jeho mytologii.

Masaryk a Beneš měli po válce v Československu i jinde své obdi-

vovatele i protivníky. Oba znali hodnotu pozitivní publicity a postarali se o to, aby jí měli dostatek doma i v zahraničí. Avšak jejich kritici jim dávali za vinu „balkanizaci střední Evropy", jež přivodila ekonomický úpadek a kletbu „organického nacionalismu" na národy v této oblasti, čímž dláždila cestu Hitlerově rozpínavosti ve druhé světové válce. V meziválečném období se Masarykovi stoupenci v Československu, „masarykovští demokraté", hrdě hlásili k filosofii svého idolu, „státníka-filosofa". Avšak jiní lidé, příznivci pravice a levice, stejně jako centristické Lidové strany, Češi a Slováci, Němci, Poláci a také německá, polská a maďarská menšina nesdíleli toto nadšení pro „tatíčka Masaryka".

Německý sociální demokrat Wenzel Jaksch se domníval, že Masarykova politická filosofie neodpovídala pojetí „filosofie jako důsledného uplatňování určitého souboru principů". Popsal ji jako „směsici pravdy, lži a protikladů, doktrínu čisté účelnosti, halící se do pláště demokratické etiky a konstruované pro specifické potřeby velké české *Machtpolitik*. Výsledkem bylo šíření množství politických omylů, které narušily způsob myšlení dvou generací".[15]

Vůdcem české politické akce za první světové války ve Spojených státech byl Karel Pergler. Patnáct let po završení své snahy o českou samostatnost prohlásil na velkém veřejném shromáždění v Chicagu, že režim Masaryka a Beneše v Československu není právním státem, jak ho předepisuje československá ústava. Práva jednotlivců, kteří se znelíbili Benešovi, nejsou respektována a censura je mnohem horší než byla v Rakousko-Uhersku za bachovského absolutismu. Podle Perglera ve státě řádí „realistická" klika, jež má však tentokrát k dispozici státní moc, což předtím neměla. Navíc paragraf 11 zákona na ochranu republiky, zabývající se prezidentem republiky, zakazoval jeho kritiku a nepřipouštěl důkaz pravdy každého takového obvinění před soudem. Prezident byl ve skutečnosti nad zákonem. O jeho činech a filosofii se nemohlo pochybovat. Katolický básník a spisovatel Jakub Deml byl soudně stíhán za kritiku filosofického prohlášení, jež Masaryk jako soukromý občan Rakousko-Uherska učinil před válkou. V roce 1932 byl sám Pergler, rozený Čech a první československý vyslanec v Japonsku, zbaven svého mandátu v československém parlamentu a byl mu zakázán vstup do Československa pod záminkou, že není československým občanem.[16] Odmítnutí jeho práva na občanství porušovalo článek šest mírové smlouvy

s Československem z roku 1919 a československou ústavu z roku 1920.

Pergler odsuzoval také zacházení se Slováky. V roce 1929 zašel Masaryk tak daleko, že označil Pittsburghskou dohodu za padělek; byla prý „míněna pro Ameriku a americké podmínky" - jako kdyby se autonomie Slováků v Československu mohla uplatnit v Americe. V roce 1918 Masaryk potřeboval finanční, politickou a morální podporu amerických Slováků. Proto navrhl a podepsal tuto dohodu. Revoluční Národní shromáždění ratifikovalo 12. listopadu 1918 všechny závazky, učiněné Masarykem, a on sám 14. listopadu, v den své volby prezidentem Československé republiky, podepsal kaligrafickou kopii Pittsburghské dohody.[17] (Byl to jeho druhý podpis tohoto dokumentu.) Ve jménu republiky - Česko-Slovenska - byla obsažena myšlenka dualistické republiky; tento pravopis byl užíván ve všech dokumentech, prezentovaných česko-slovenskou delegací na pařížské mírové konferenci.

V roce 1920 byla však situace jiná. Československo existovalo jako uznaný nezávislý stát, jehož ústava předpokládala unitární formu vlády. Masaryk už nepotřeboval Slováky v Americe. On a jeho spolupracovníci věřili, že Slováci na Slovensku mohou být podrobeni s pomocí a spoluprací čechofila Vavro Šrobára a některých dalších protestantských politiků, jakož i na základě přísně centralistické politiky pražské vlády. Členové l'udové strany však protestovali proti degradaci Slovenska na provincii (nebo „českou kolonii") státu, ovládaného Čechy a jejich slovenskými čechofilskými přáteli. V letech 1922, 1930 a 1938 předložili československému Národnímu shromáždění návrhy zákonů, požadující slovenskou autonomii na bázi Pittsburghské dohody. Zákon č. 299 z 19. listopadu 1938[18], který vedl k zániku první republiky a dal vzniknout federalizované „druhé" česko-slovenské republice, na jejich naléhání výslovně uznal, že „v Pittsburghské dohodě a dalších podobných dohodách a deklaracích domácího a mezinárodního významu byla slovenskému národu zaručena úplná autonomie". Zákon dále konstatoval, že „Česko-Slovenská republika vznikla konvergující a suverénní vůlí dvou národů, nadaných rovnými právy".[19]

Naneštěstí bylo Slovákům příliš pozdě poskytnuto, co jim patřilo - příliš pozdě pro česko-slovenský stát. Prezident Kolumbijské univerzity Nicholas Murray Butler k tomu uvedl: „... kdyby byla Česko-

Slovenská republika v době své organizace v roce 1919 založena na kantonálním systému, její historie by možná byla velmi odlišná a daleko šťastnější."[20] Již v letech 1919 a na počátku roku 1920 Kramář ostře kritizoval chyby, jichž se dopustila pražská vláda na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Vinu přikládal slabosti administrativy a jejím socialistickým tendencím, které - jak se domníval - byly inspirovány bolševiky. Pokud jde o Slováky, ti měli mnoho důvodů pro odpor k Čechům. Mnozí z Čechů, které pražská vláda vyslala na Slovensko, byli úplatní, nekompetentní a arogantní. Také čeští vojáci, zvláště příslušníci 28. pluku, se chovali velmi špatně, znesvěcujíce svatyně a kostely a jednajíce s pohrdáním s těmi Slováky, kteří se zúčastňovali bohoslužeb.[21] Masaryk nechtěl přiznat bezpráví, jehož se nový stát dopustil na Slovácích. Neuznal ani, že jednal nedůsledně, pokud žádal právo na sebeurčení pro Čechy, ale odmítal je udělit Slovákům a německé, maďarské a rusínské menšině, žijící v Československu. Masarykův hlavní kritik v Československu, Kramář, mu však nejvíce vytýkal nedůslednost ve vztahu k Rusku.

Kramář zdůrazňoval Masarykova po válce publikovaná slova, že „carská Sodoma a Gomorrha musila být vyhlazena ohněm a sírou".[22] Týž Masaryk však v memorandu tajemníkovi britského ministerstva zahraničních věcí Greyovi ze 6. dubna 1915 (Grey ho dostal na stůl počátkem května) přisoudil carskému Rusku Konstantinopol, Bospor a Dardanely (viz kap. 4). Tehdy Masaryk uvedl, že „česká republika je hájena jen několika málo radikálními politiky"; sám si představoval Čechy jako „monarchistický stát", v němž „ruská dynastie, v jakékoliv formě, by byla velmi populární. Na každý způsob chtějí čeští politikové zřízení českého království v plné dohodě s Ruskem. Ruská přání a plány měly by rozhodující vliv."[23] O rok později, ve svém projevu Čechům a Slovákům v Rusku ze 6. dubna 1916[24] napsal: „Vaše kolonie ruská má zvláštní postavení mezi koloniemi - jste teď jediní, kteří žijete ve slovanském státě a v státě rozhodujícím." Zdůraznil, že „proto že od Ruska čekáme pro své osvobození tolik, je velmi důležité, abyste k ruskému politickému světu měli správné postavení". Masaryk sám se hlásil „ruským představitelům v cizině napřed a v první řadě a žádal o bratrskou pomoc". Čtenář si možná vzpomíná, že navzdory varování, které Masaryk dostal od svých přátel v Rusku, napsal článek pro noviny vydávané ministrem vnitra Protopopovem, hrobařem Ruska, jak ho nazval Kramář, a to pouhých několik málo

týdnů před pádem ruské monarchie. Přitom Dürich byl vyloučen z Národní rady za to, že jednal přesně tak, jak Masaryk chtěl, aby jednali Češi a Slováci v Rusku a jak zjevně postupoval i on sám: za „správné postavení vůči ruskému politickému světu". Po válce byl Kramář za totéž chování vůči Rusku napadán. Odmítl to prohlásiv, že neexistuje rozdíl mezi jeho činností po válce a Masarykovým pokynem ruským Čechům z roku 1916.[25]

Ohledně Ruska se však přece v jednom výrazně lišili: cokoli Kramář říkal o Rusku, říkal s pevným přesvědčením, zatímco Masarykův pro-ruský postoj byl pouze otázkou taktiky. Kramář se nikdy nedozvěděl o Masarykových stycích s britskou zpravodajskou službou. A pokud by se dozvěděl, nemohl nic dokázat, protože celá záležitost zůstala utajena. Štefánik měl důkazy, ale ten byl mrtev. Kramář byl čestný muž, který nevznášel obvinění, jež nemohl prokázat. Beneš a Masaryk, kteří neměli morální skrupule, kdykoli šlo o jejich vlastní politické zájmy, měli v tom vůči Kramářovi nečestnou výhodu. Jak známo, Kramářova koncepce zahraniční politiky státu byla poražena ve prospěch Masarykovy představy. Štefánik, který už pro žijící nebyl nebezpečím, se stal národním hrdinou. Benešovým osudem zase bylo stát se nejspornější postavou z těchto tří, jimž mnozí připisovali zásluhu za československou samostatnost. Jako prezident republiky se na podzim 1938 rozhodl pro kapitulaci a během druhé světové války a po ní přivedl Československo do sovětské sféry vlivu.

Ale bez ohledu na to, co si o komkoli z nich myslíme, Masaryk, Beneš a Štefánik se podujali gigantického úkolu boje proti veliké přesile, když se pokusili zničit téměř čtyři sta let starou říši - životaschopnou ekonomickou a politickou jednotku ve střední Evropě, považovanou dlouho za samozřejmou součást starého kontinentu a záštitu proti Rusku a Německu. Byl to ostatně český historik 19. století František Palacký, který řekl, že „kdyby Rakouska nebylo, bylo by nutno jej založit".[26] Dlouho poté, co zmizela turecká osmanská hrozba (zmíněná v Masarykově memorandu americkému ministru zahraničních věcí z 31. srpna 1918), považovali i Masaryk a Beneš existenci Rakousko-Uherska za samozřejmou. Ve své disertaci, vydané knižně v Paříži roku 1908, Beneš napsal: „Lidé často hovoří o rozčlenění Rakouska. Vůbec tomu nevěřím. Historická a hospodářská pouta mezi rakouskými národy jsou příliš silná, aby takové rozčlenění umožnila. Zavedení všeobecného hlasovacího práva a demokratizace

Rakouska, zvláště v Čechách, připravují půdu pro národní usmíření."[27] Také Masaryk v roce 1909 neviděl lepší alternativu k Rakousko-Uhersku; až do počátku války věřil v jeho nutnou existenci.[28]

Po válce si Beneš vzpomněl, jak přijel v roce 1915 do Paříže, aby před skupinou francouzských novinářů přednesl své názory o potřebě rozbít Rakousko-Uhersko. Byl tam přítomen také jeden poslanec, který po Benešově řeči pravil: „Je to velmi hodný hoch, ale je blázen."[29] Z hlediska všeobecné atmosféry v tehdejší době byla myšlenka na rozbití Rakousko-Uherska šílenstvím. A přece se na konci války Rakousko-Uhersko zhroutilo.

Netřeba připomínat, že počátky první světové války nemají žádný vztah k národním cílům Čechů a Slováků, nýbrž k národním zájmům bojujících mocností. Pro Francii bylo důležité porazit Německo, tak jako bylo pro Prusko důležité porazit v letech 1870-1871 Francii. V rozporu s tím, co napsali Masaryk a jeho stoupenci, válka nebyla světovou revolucí programů a ideologií. Nebyla vyvolána československým problémem nebo problémy jiných malých národů Rakousko-Uherska. Je pravdou, že carské Rusko plánovalo v roce 1916 zřízení československého státu, ale dlouho před koncem války zaniklo. A západní mocnosti byly až do léta 1918 ochotny v té či oné podobě Rakousko-Uhersko zachovat. Masarykovo tvrzení, že „program Spojenců byl v podstatě programem reorganisace Východní Evropy" a že „rozčlenění Rakousko-Uherska bylo hlavním cílem války", není opodstatněné.[30] Velmoci uznaly existenci a národní tužby malých národů střední a východní Evropy teprve tehdy, když došly k závěru, že je to v jejich vlastním zájmu. Je zcela běžné, že ve válkách některé státy zanikají a jiné vznikají, ale jen člověk, který je neschopen či neochoten vidět strukturu reality, může tvrdit, že velmoci šly do války, aby osvobodily Čechy, Slováky, Poláky a Srby atd.

Lze akceptovat tvrzení, že o rakouském zániku bylo rozhodnuto již v roce 1914, jak tvrdil ve snaze obhájit se zatrpklý Czernin, když po válce napsal, že říše musela po válce beztak zaniknout. Litoval jen, že vstupem do války si „vybrala ten nejhroznější způsob" smrti.[31] Ale rakouská říše by bývala nemusela zaniknout, kdyby se včas reformovala. Skutečný hrobník monarchie František Josef I. žil dlouho, a přesto nedokázal vyřešit národnostní problém Rakousko-Uherska a zavlekl zemi do války, jež se proměnila ve válku světovou. Jeho nástupce Karel I. měl obtížnou pozici, protože pokus o federalizaci říše

během války by se vší pravděpodobností narazil na násilný odpor německé a maďarské opozice. Podle Czernina mohl být národnostní problém monarchie během války vyřešen pouze s mohutnou vnější podporou[32] - s pomocí Spojenců. Císař Karel se skutečně pokusil takovou pomoc získat, když učinil Spojencům mírovou nabídku. Ale Sixtova aféra ukončila jednání jak o separátním, tak o případném všeobecném míru. Když prezident Wilson schválil Lansingovo doporučení „vyslovit se bez výhrad pro nezávislé Polsko, Čechy a jihoslovanský stát a vrácení Rumunů a Italů k rumunskému, resp. italskému státu;"[33] „Rakousko-Uhersko jako velká evropská mocnost bylo odsouzeno k zániku."[34]

Britské uznání československé armády a Národní rady jako „nynějšího představitele budoucí československé vlády"[35] z 9. srpna 1918 stále neznamenalo závazek Spojenců k rozkouskování Rakousko-Uherska a potvrzení samostatného československého státu, ale později nepochybně k tomuto vývoji vedlo. Henry Wickham Steed se ve svém úvodu k Masarykově knize *The Making of a State* zmínil o rozhodujícím faktoru pro britské uznání Národní rady: „Díky armádě na Sibiři a paralelně organizovaným československým legiím ve Francii a Itálii získali Masaryk a jeho oddaní pomocníci Beneš a Štefánik pro svůj národ oficiální status bojujícího spojence."[36] Zatímco uznání Čechoslovaků jako bojujícího národa stále neznamenalo uznání samostatné politické jednotky, většina historiků - komunistických, antikomunistických, českých, ruských, britských a amerických - se shoduje v tom, že uznání Masarykem vedeného výboru jako prozatímní vlády budoucího československého státu se vztahovalo k československému protibolševickému povstání v Rusku v květnu 1918 a boji s bolševiky, který následoval.[37] Podle vlastních Masarykových slov, „fakt, že jsme měli armádu v Rusku a že v Rusku to byla jediná větší organisace politická a vojenská, dával nám důležitosti; a v jednáních o naše uznání respekt pro naši armádu byl závažný faktor".[38]

Podle Masaryka sibiřská „anabáze" československé armády vyvolala zájem prezidenta Wilsona o českou otázku.[39] Avšak Masarykovo odmítnutí udělit souhlas s předpokládaným rozmístěním československé armády v Rusku a na Sibiři v době, kdy již celý měsíc bojovala proti bolševikům, rozpaky, do nichž přivedl Lansinga při jejich setkání 25. června 1918 a jeho další výše zmíněné aktivity ve Spojených státech poskytují klíč k pochopení neochoty americké vlády připojit

se k francouzské a britské vládě v záležitosti rozšíření uznání Československé národní rady.

Wilson i Lansing sympatizovali s českým úsilím o nezávislost. A stejně tak úředníci ministerstva zahraničních věcí a americká veřejnost. Breckinridge Long z amerického ministerstva zahraničních věcí, naléhaje na americkou vládu, aby zásobila v srpnu 1918 českou armádu zbraněmi a dalším materiálem, zdůraznil, že „postavení československých sil na Sibiři, jež brání průchodu dodávek ze Sibiře do Německa a repatriaci německých a rakouských válečných zajatců" mělo přímý vliv na „ofenzívu na západní frontě". Ve svém memorandu napsal, že „česko-slovenští vojáci na Sibiři zachraňují životy amerických vojáků ve Francii. V okamžité pomoci těmto vojákům tkví čest i zájem Ameriky..."[40] Byl to spojenecký tlak na Wilsona a jeho uznání naléhavé potřeby vojenské spolupráce s československou armádou v Rusku a na Sibiři, jež vedly americkou vládu k rozhodnutí uznat Národní radu. Úspěchy československé armády v Rusku a na Sibiři a z toho plynoucí zájem americké veřejnosti o československou věc jsou tedy faktory, jež nakonec přiměly amerického prezidenta uznat Národní radu.

Navzdory tvrzení komunistických historiků nelze prokázat, že bolševická revoluce podnítila český národ k revolučnímu počínání. Ani myšlenka samostatného československého státu nevznikla mezi bolševiky - ve skutečnosti ji podpořila carská vláda.[41] Avšak byla to brestlitevská konference, jež upozornila utlačované národy Centrálních mocností na problém národního sebeurčení. Čeští poslanci ve Vídni proto v reakci na urážky Čechů v Brest-Litevsku požadovali v Tříkrálové deklaraci ze 6. ledna 1918 úplnou nezávislost Čechoslováků a *„zabezpečení účasti a plné volnosti obhájiti svých práv na mírovém kongresu"*.[42] Svou ochotou jednat s bolševiky a zabývat se v Brest-Litevsku jejich návrhy si rakouská vláda vytvořila v zázemí velmi vážný problém.

Brestlitevská smlouva byla také důležitým faktorem při vývoji spojenecké protibolševické politiky, stejně jako původcem pozdějšího konfliktu mezi československou armádou a bolševiky. Ačkoliv v době podpisu byla smlouva oslavována jako velké vítězství Habsburků, v dlouhodobé perspektivě dláždila cestu k rozpadu Rakousko-Uherska. Zatímco Německo mohlo v důsledku smlouvy odvolat své vojenské jednotky z východní fronty, podunajská monarchie musela zapla-

tit vysokou cenu. Uznala Leninovu radu lidových komisařů jako vládu Ruska, a to se všemi politickými a morálními důsledky včetně dopadu na Poláky[43] a sblížení domácích českých politických vůdců s exilem. Je pravda, že toto uznání „neutralizovalo" Leninovo Rusko ve válce. Avšak ruská neutralita, na jejímž doslovném naplnění Centrální mocnosti trvaly, znamenala neslučitelnost ozbrojených československých jednotek v Rusku s podmínkami brestlitevské mírové smlouvy, čímž urychlila vypuknutí konfliktu, který náhle proslavil Čechoslováky v Rusku. Podepsáním smlouvy se bolševici rovněž zařadili do tábora nepřátel Spojenců a Čechoslováků. Odtud „emancipace" československé armády jako nezávislé vojenské síly, a to jak v očích spojenecké veřejnosti, tak ve skutečnosti. Nebylo už možné považovat Čechy, kteří pozvedli zbraně proti Rakousko-Uhersku, za skupinu zrádců, kteří porušili přísahu věrnosti rakousko-uherské vládě, zřekli se svého občanství a přísahali věrnost ruskému caru. Nebyli už nadále zavázáni ruské vládě, nýbrž věci československé nezávislosti. Churchill o tom napsal: „Čeští vojáci už nebyli vzbouřenci, ani zrádci habsburské monarchie. Byli vítěznými vojáky a průkopníky Československa."[44] Tak se Čechoslováci ze zrádců, jak je viděla část veřejného mínění dokonce i ve spojeneckých zemích, stali opravdovými vlastenci a národními hrdiny. Bolševici vystupovali při zrodu těchto nových hrdinů jako porodní bába. Čechoslováci byli nepřáteli nepřátel Spojenců a jejich bolševických „přátel" či nástrojů. Toto nepřátelství jako důležitý psychologický faktor bylo důvodem, proč se Brest-Litevsk stal pro Rakousko-Uhersko ztělesněním bohyně pomsty, a to jak ve vnitřních záležitostech, tak také ve vztazích ke Spojencům a k nim připojeným vládám.

Dva čeští poslanci ve vídeňském parlamentě, agrárník František Staněk a sociální demokrat Vlastimil Tusar, upozornili 26. června 1918 přímo císaře Karla na katastrofální důsledky brestlitevského míru pro habsburskou říši. Oba poslanci napadli zahraniční politiku Německa a politickou dohodu, uzavřenou rakousko-uherským císařem ve Spaa 12. května. Tvrdili, že Rakousko-Uhersko tím přestalo existovat jako nezávislý stát a ztratilo možnost rozhodovat samostatně ve věci míru. Karel odpověděl, že dohoda ze Spaa nejde tak daleko, jak se poslanci domnívají a že mír musí být uzavřen. Avšak dodal, že nepřítel o míru nechtěl slyšet a připravoval plány na rozdělení říše. Nato Tusar odpověděl, že brestlitevský mír je odpovědný za tuto poli-

továníhodnou situaci, protože v jeho důsledku je celá Evropa proti Rakousku. Císař, který vypadal deprimovaně, na to neodpověděl.[45]

Rakousko-uherská vláda si kopala vlastní hrob tím, že uznala Leninovu radu lidových komisařů za vládu Ruska, čímž jí dodala zdání serióznosti. V komentáři o právě uzavřeném „nečestném" brestlitevském míru si Masaryk pospíšil vyzdvihnout, že císař Vilém je ochoten paktovat se s Trockým: „legitimní monarcha jedná s revolucionářem, a dokonce s židem, který by se v jeho armádě nemohl stát důstojníkem".[46] Dvojí standardy jsou vskutku odmítány mnoha lidmi, zatímco morálka a moralizování patří k faktorům domácí i zahraniční politiky. Jestliže Centrální mocnosti uznaly právo na nezávislost některých neruských národů bývalé ruské říše, např. Ukrajinců, to samé právo odmítli některým svým poddaným, např. Čechům a Slovákům. A dále, jestliže byl bolševický režim správný pro Rusko, proč by podobný (nebo dokonce lepší) režim v Německu či Rakousku měl být předmětem námitek? Císařové Centrálních mocností, sobečtí a neprozíraví, zaseli vítr a sklidili bouři.

Rozdělení Rakousko-Uherska bylo Spojenci schváleno dříve, než se skutečně odehrálo. V této knize není na místě úvaha, zda to bylo či nebylo moudré rozhodnutí. Lze ovšem porozumět nebo dokonce přitakat proslulému americkému historikovi a diplomatu George F. Kennanovi, který „litoval rozpadu rakousko-uherské říše" a „neměl žádné sympatie pro rozdrobení suverénní moci v Podunají, k němuž vedl výsledek první světové války".[47] S výhodou poučeného pohledu zpět lze uvést důvody ve prospěch návrhu císaře Karla na federalizaci říše (který ovšem přišel příliš pozdě). Československá armáda tím, že se postavila na odpor ruským bolševikům, dosáhla již uznání exulantů jako vlády budoucího Československa, ač ne státu jako takového, přičemž názory exilu na budoucnost habsburské monarchie byly Spojenci akceptovány. Boj československé armády proti bolševikům si získal spojenecké uznání jejího válečného statusu, za což zaplatila krví prolitou na ruských stepích a sibiřských pláních. Ačkoliv počet těch, kteří při bojích v řadách zahraničního odboje v Rusku, na Sibiři, Francii a Itálii zahynuli, byl relativně malý (zhruba 4 500 mužů)[48], Masaryk měl pravdu, když řekl, že „naší samostatnosti bylo dobyto krví".[49]

Založení Československa záviselo na získání mezinárodního uznání. Avšak náležité ocenění zaslouží i vůdci domácího odboje, bez je-

jichž podpory a spolupráce a zvláště vyhlášení nezávislosti a převzetí moci by exil svých cílů nikdy nedosáhl. Byl to Národní výbor, který převzal výkonnou, zákonodárnou, administrativní a soudní moc *dříve*, než byly určeny hranice státu, přičemž o těch se na mírové konferenci diskutovalo teprve *poté*, co revoluční vláda poslala vojáky na Slovensko a do pohraničních oblastí, osídlených převážně Němci. Mírová konference byla tak postavena před sérii *fait accompli*. Nový stát se mohl vykázat existencí všech prvků státnosti, vyžadovaných mezinárodním právem: měl obyvatelstvo, určené hranice (určené armádou, která je obsadila) i vládu, mající efektivní kontrolu nad svým územím a udržující diplomatické vztahy s ostatními státy. (Uznání vláda získala dříve.) Úspěch domácí revoluce a způsobilost nové vlády vládnout patřily - vedle starších závazků britské a francouzské vlády - k faktorům, jež pomohly československé delegaci získat přístup na mírovou konferenci od samého počátku a jednat s důvěrou ve vlastní síly. (Polsko mělo na počátku konference určité problémy, Jugoslávie, nikoli Srbsko, na ni byla připuštěna až v červnu 1919, Albánie a některé státy na hranicích sovětského Ruska se na ni vůbec nedostaly.) Kdyby nebylo bývalo rozhodnuto využít a využívat pro existenci efektivní československé vlády moc státu, zánik Rakousko-Uherska by nebyl delegáty konference přijat jako hotová věc (někteří z nich to ostatně několik měsíců nemohli pochopit). O existenci (či neexistenci) Československa by se tak mezi velmocemi diskutovalo bez československé účasti. Vědomí významu revolučního 28. října 1918 způsobilo, že tento den byl slaven jako národní svátek, Den nezávislosti.

Hlavní důvod, proč zejména komunističtí historikové bagatelizovali nebo úplně ignorovali Kramářovu roli v odboji, byly jeho názory na situaci v Rusku v roce 1919, odlišující se od pohledu Masaryka, Beneše, sociálních demokratů a dalších. Je známo, že Masarykova a Benešova poválečná zahraniční politika byla založena na spojenectví s Francií. V projevu k československému Revolučnímu národnímu shromáždění v prosinci 1918 Masaryk zřetelně formuloval svou prozápadní orientaci, jež se nakonec stala i politikou státu. Západní mocnosti označil za „demokracie nemilitaristické, hájící ideály humanity" a jednoznačně prohlásil, že Češi a Slováci stáli od počátku války na straně Spojenců a že „osud našeho národa přímo logicky jest spjat se západem a jeho moderní demokracií".[50]

Nehledě na Masarykovu rétoriku, západní mocnosti bojovaly spí-

še za své vlastní zájmy než za „humanitní ideály" a se vznikem československého státu souhlasily teprve poté, co zjistily, že další existence habsburské monarchie už není v jejich zájmu. Když se na konci října 1918 Rakousko-Uhersko zhroutilo, měli Spojenci příliš mnoho jiných starostí a nehodlali bojovat za jeho záchranu v té či oné podobě, nebo usilovat o ustavení středoevropské federace. Mezitím Češi v Praze, Maďaři v Budapešti, Jihoslované v Záhřebu a rakouští Němci ve Vídni převzali politickou moc a postavili vítěze před hotovou věc. Výše citovaná Masarykova slova použili jako heslo ti, kteří posléze zkonstruovali „wilsonovskou legendu" a teorii o československé nezávislosti jako daru Spojenců. Masaryk se vskutku více staral o vzrůst svého osobního vlivu než o „humanitní ideály"; čtenář si možná vzpomíná, že v letech 1915 a 1916 prohlašoval, že Češi jsou rusofilové, Rusko je pro československou nezávislost ta nejdůležitější země a romanovská dynastie by byla v Čechách nejpopulárnější. V prvních letech existence nového státu ale on i Beneš tvrdili, že česká zahraniční akce spočívala na očekávání jdoucím až k roku 1915, že Rusko jako mocnost je mimo hru a že nový stát bude potřebovat podporu jiných velmocí, aby dosáhl svých cílů. Druhým významným prvkem Masarykových a Benešových prohlášení bylo, že vytrvale odmítali zasahovat v Rusku nebo použít československé legie proti bolševikům.

Kramář oba kritizoval za to, že nedotáhli boj za nezávislost do konce a zastavili se krátce před konečným úderem, jenž by Československu i světu zajistil bezpečnost. Od roku 1919 se domníval, že nezbytným završením onoho boje není nabytí národní nezávislosti, nýbrž její udržení. Ve veřejných projevech i soukromých rozhovorech Kramář zdůrazňoval, že pokud nebude Rusko obnoveno jako demokratická federativní republika, Československo nepřežije. Byl si jist, že Malá dohoda nebude vůči bolševickému Rusku dostatečně účinná, takže Jugoslávie ani Československo nebudou v budoucnu v bezpečí bez obnovení silného, slovanského Ruska. Češi měli jedinečnou příležitost „vysoko vystoupit, zachránit Rusko a získat ho pro slovanskou politiku, a tím zachránit svět před aktivním a pasivním bolševismem. Čas k takovému činu nastal v roce 1917, kdy se bolševici zmocnili moci v Rusku, jsouce podle vlastních dobových doznání velmi slabými a bez armády. Stačily dvě armádní jednotky a dokázaly by zázraky. Kdyby byli Čecho-Slováci v pravý čas podpořili ruské vlastence při záchraně země před hrdiny z Zimmerwaldu, dovezenými do Ruska

z podnětu německého generálního štábu, ruská armáda, jež byla v roce 1917 vyzbrojená jako nikdy předtím, by byla zkrátila válku o rok." Kdyby to Češi udělali, „nenastalo by sblížení mezi Ruskem a Německem" a československý stát by byl zabezpečen. Navíc „bolševismus nemohl být nikdy správně považován za vnitřní ruskou záležitost, protože sociální hnutí tohoto typu, jež se zmocňuje Ruska, představuje všeobecné nebezpečí. Bolševismus je od počátku otázkou světovou." Kramář byl přesvědčen, že Spojenci měli přijmout Churchillovy návrhy a podpořit Děnikina, Kolčaka a další. Jedinou příčinou ztroskotání spojenecké intervence byla její nedostatečnost. „Spojenci nikdy v Rusku nikde neintervenovali; dodávali zbraně, zásoby a peníze, ale i to nedostatečně." Od porážky bílých „je nyní místo intervence v Rusku na pořadu dne intervence Ruska v Evropě".[51]

Kramář zdůrazňoval význam svobodného, národního Ruska pro přežití nového suverénního státu. Osvobození Ruska od bolševismu bylo nejen v zájmu nového státu, ale představovalo nejdůležitější historické poslání Československa, a to z těchto důvodů: 1) Rusko bylo potřebné pro rovnováhu sil v Evropě jako protiváha Německu, jehož pokusy o odplatu a revizi Versailles by zadržovalo; 2) porážka bolševismu v Rusku by znamenala osvobození celého světa od totalitní hrozby; 3) služby, poskytnuté Čechoslováky Rusům při osvobozování od bolševismu, by Čechoslovákům zajistily důležité místo v historii a umožnily by (se značnou mírou pravděpodobnosti) pokračování československého vlivu v Rusku a v dlouhodobé perspektivě demokratizaci této země.[52] Kramář věřil, že Češi mají zaprvé morální závazek vůči Rusku, bez jehož obětí by nedosáhli samostatnosti (poukazoval na vstup Ruska do války na obranu malého slovanského státu - Srbska - a jeho vojenské úsilí, bez nějž by Spojenci válku nevyhráli), a zadruhé životně důležitý zájem na existenci národního slovanského Ruska (v kontrastu k „ne-slovanskému", bolševicko-internacionálnímu Rusku). Češi by se neměli spoléhat výlučně na západní mocnosti, s nimiž nemají společné hranice; potřebují k přežití mocného slovanského spojence. Pro tyto názory byl Kramář zesměšňován mnohými svými krajany, z nichž někteří ho označovali za „duševně nevyrovnaného", a kvůli nimž jej Masaryk odvolal z funkce předsedy vlády. Do své smrti v roce 1937 se mnohokrát ocitl v palbě svých odpůrců a v politické izolaci. Osud se postaral o to, že jeho hlavní rival v zahraniční politice - Beneš - se stal v roce

1935 prezidentem a bylo mu souzeno dožít se Mnichova a rozbití Československa.

Masaryk a Beneš věděli o strukturální slabosti Rakousko-Uherska. Ale přesto se dopustili těchže chyb, když do nového státu včlenili tolik menšin. Vytvořili tak zmenšeninu Rakousko-Uherska s jeho národnostními problémy, ale bez hospodářských a vojenských předností zaniklé monarchie. Situace se zhoršila neochotou Masaryka a Beneše dát Slovákům autonomii, kterou jim slibovala Pittsburghská dohoda. Dvacet let po pařížské mírové konferenci konstatoval Lloyd George, že britská delegace byla oklamána „úmyslnými podvody" - to byl důvod, jenž byl použit k ospravedlnění revizionismu Nevilla Chamberlaina a lorda Halifaxe během mnichovské krize. Nemesis předložila svůj účet. Od pařížské konference v roce 1919 vedl řetěz událostí k Mnichovu, Teheránu, Jaltě a Postupimi, a nakonec k roku 1948 a sovětské invazi do Československa v roce 1968. Zatímco pro Masaryka a Beneše byl bolševický režim v Rusku a komunismus vůbec vnitřní věcí Ruska, historie ukázala, že to je problém evropský a světový.

Češi a Slováci by si měli vzít z historie poučení. V roce 1918 se Masaryk s Benešem usilovně snažili učinit z Československa předsunutou hlídku Západu ve střední Evropě. O dvacet let později Francie a Velká Británie souhlasily se zničením Československa v Mnichově. Beneš se poté pokusil o východní, sovětskou orientaci, podle níž mělo být Československo mostem mezi Východem a Západem. Místo toho se však proměnilo v sovětské předmostí. Svou zeměpisnou polohou a historickou tradicí patří Češi a Slováci do střední Evropy a měli by z toho vytěžit co nejvíce. Češi a Slováci by měli spolupracovat s dalšími malými národy v oblasti a najít federální řešení jejich společného problému: přílišné slabosti na to, aby sami obstáli mezi Německem a Ruskem.

Ediční a překladatelská poznámka

Při překladu dlouhé řady pojmů, které se v této práci vyskytují, jsem se opíral většinou o práce současných badatelů, zejména Karla Pichlíka a Jana Galandauera. V několika případech jsem však dal přednost starší transkripci, např. u termínu „socialistická rada", který v této podobě - tedy s malým „s" - používá podle mého správně mezi jinými také Zdeněk V. Tobolka. Ale i mezi novějšími tituly existuje dílčí pojmová rozkolísanost, k níž česká verze této knihy chtě nechtě také přispěje (např. Pichlík v knize Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend, Praha 1968 píše na s. 390 o „Brestlitevské mírové smlouvě", zatímco Československé dějiny v datech, Praha 1986 uvádějí „brestlitevský mír" apod).

Potíže panují zejména u pojmů, jejichž podoba byla mj. také z politických důvodů rozkolísaná již v době vzniku institucí či organizací, které označovaly. Pro období zahraničního odboje to platí zvláště pro vrcholný odbojový orgán, dnes zpravidla uváděný jako „Československá národní rada". Masaryk ve „Světové revoluce" píše o (Československé) Národní Radě, Edvard Beneš o Národní radě (československé), Zdeněk Tobolka má „Československou Národní radu", Pichlík „Čs. národní radu, resp. ČSNR apod. V oficiálních francouzských dokumentech z doby války se zpravidla užíval termín „Le Conseil National Tchèco-slovaque", přičemž tvar s pomlčkou se objevil také např. 2. července 1917 v kyjevském Čechoslovanu - Česko-slovenská národní rada (srv. Pichlík, Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend, Praha 1968, s. 198).

K pomlčkové variantě se přiklonil i autor této knihy v podobě „Czecho-Slovak National Council", což překládám s ohledem na rozdílný český pravopis a zmíněné dobové verze jako „Česko-slovenská národní rada", zkráceně jako Národní rada.

Citace z české literatury či pramenů jsou v naprosté většině přelo-

ženy dle originálu, přičemž byla zachována jejich původní jazyková forma. Při odkazech na americké vydání Masarykovy „Světové revoluce" (The Making of a State; memories and observations, 1914 - 1918, New York 1928) jsem v hranaté závorce odkázal na příslušnou stránku ze „Světové revoluce", kde se citát nachází. Vzhledem k určité odlišnosti české a americké verze nemohly být všechny citace z „Making of a State" tímto způsobem zpracovány.

Po dohodě s autorem jsem při odkazech na četné americké archívní zdroje ponechal některé termíny typu Folder, File, Supplement apod. nepřeložené. Podobně zůstaly v originále názvy amerických univerzit.

(A.V.)

Poznámky

Úvod

1. K rané historii Čechů a Slováků ve vztahu k ostatním národům srv. tři knihy Francise Dvorníka: *The Slavs, Their Early History and Civilization*, Boston 1956; *The Making of Central and Eastern Europe*, London 1949; *The Slavs in European History and Civilization*, New Brunswick 1962.
2. Victor S. Mamatey, *Rise of the Habsburg Empire, 1526-1815*, New York 1971. Srv. zvláště bibliogr. pozn., s. 161-166.
3. Mezi historickými spisy srv. následující: František Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě, Praha 1908*;. V. Bílek, Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618, sv. I-II, Praha 1882-1883; K. Tieftrunk, *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I, léta 1547*, Praha 1872. Srv. též Robert J. Kerner, *Bohemia in the Eighteenth Century*, New York 1932.
4. Srv. vynikající studii *Czech-Slovak Relations and the Student Organization Detvan*, 1882-1914. V Slovak Politics, *Essays on Slovak History in Honour of Joseph M. Kirschbaum*, red. Stanislav J. Kirschbaum. Cleveland, Ohio, Rome 1983.
Z dalších knih v anglickém jazyce, zabývajících se historií Čechů a Slováků lze uvést následující: Robert William Seton-Watson, *A History of the Czechs and Slovaks*, London 1943; Kamil Krofta, *A Short History of Czechoslovakia*, New York 1934; S. Harrison Thomson, *Czechoslovakia in European History*, Princeton 1943 (2.vyd. v r. 1953); Joseph Kirschbaum, *Slovakia: Nation at the Crossroads of Central Europe*, New York 1960; Jozef Lettrich, *History of Modern Slovakia*, New York 1955; Gilbert L. Oddo, *Slovakia and Its People*, New York 1960.
5. Peter Brock a Gordon Skilling (red.), *The Czech Renascence of the Nineteenth Century*, Toronto 1970.
6. Podrobnosti a analýzu srv. u Zdeňka Václava Tobolky, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*, IV díly v 5 sv., Praha 1932-1937, IV., s. 88 an.
7. Jaroslav Bidlo a kol., *Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti*, Praha 1912, s. 150-151.

8. R. W. Seton-Watson, *The New Slovakia*, Praha 1924, s. 14; Samuel Štefan Osuský, *Služba národu*, Bratislava 1938, cit. dle Branislav Štefánek, *Masaryk and Slovakia.* V T. G. Masaryk in Perspective. Comments and Criticism, ed. Milíč Čapek a Karel Hrubý, New York 1981, s. 205.

9. Podrobnosti a dokumentace srv. dále v této knize.

10. Toto Masarykovo tvrzení zpochybnil Josef Kalvoda ve studii *Masaryk in Amerika in 1918*, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, 27, 1979, s. 85-89. Masaryk zařadil toto tvrzení do všech edicí svých pamětí - české, anglické i německé. Srv. níže pozn. 12.

11. František Kubka, *Mezi válkami. Masaryk a Beneš v mých vzpomínkách*, Praha 1969, s. 54.

12. Masaryk a Beneš nepopírali význam domácího odboje, ale vyzdvihovali svou vlastní práci v zahraničí, aby zvýšili svou prestiž a politický vliv v Československu. Jejich nekritičtí obdivovatelé a pochlebovači zveličovali důležitost zahraničního odboje a umenšovali význam odboje domácího. Většinou se jednalo o profesionální novináře, kteří si osvojili roli „hradních historiků", přejímajíce Masarykovy a Benešovy interpretace událostí. Paměti těchto dvou mužů, navzdory některým nepřesnostem, zůstávají nezastupitelnými zdroji informací pro každou práci, zabývající se vznikem Československa. Srv. Dr. Edvard Beneš, *Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa*, sv. I-III, Praha 1927-1928. Třetí svazek, obsahující dokumenty, je mimořádně cenný. Od této chvíle bude tato práce citována následovně: Beneš, I(II,III). Masarykova kniha *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*, Praha 1925 byla vydána v německém a anglickém překladu, ale anglická verze se od českého originálu poněkud liší. Srv. Thomas Garrigue Masaryk, *The Making of a State: memories and observations 1914-1918. An English version arranged and prepared with an introduction by Henry Wickham Steed*, New York 1927. Nepřesné údaje, nedůslednosti, chybná fakta a interpretace v této knize vypovídají o autorovi, jemuž bylo asi sedmdesát pět let v době, kdy jeho paměti vyšly v češtině. Moje odkazy se častěji vztahují k anglické verzi Masarykovy práce než k jejímu českému originálu, pokud není uvedeno jinak. Verzi „hradních historiků" - „Masarykovu legendu" - napadali někteří novináři a politikové v období mezi válkami. Spory o faktech a jejich interpretacích, stejně jako o tom, čí příspěvek k získání nezávislosti byl důležitější a větší, zda těch, kteří odešli do zahraničí nebo těch, kdož zůstali doma, vedly k polemikám široce traktovaným v novinách a dalších periodikách. Jako příklady polemických knih o tomto předmětu srv. Karel Kramář, *Kramářův soud nad Benešem. Spor dr. K. Kramáře s ministrem zahraničních věcí dr. E. Benešem. S předmluvou Jiřího Stříbrné-*

ho, Praha 1938; Jiří Stříbrný, *TGM a 28. říjen*, Praha 1938. Existovali také profesionální a vážení historici, kteří se nepokoušeli převracet dějiny. Srv. např. Jan Opočenský, *Konec Monarchie rakousko-uherské*, Praha 1928; Tobolka, *Politické dějiny*, díl III a IV; Milada Paulová, *Dějiny Maffie*, díl I, Praha 1937.

13. Václav Kopecký, *ČSR a KSČ*, Praha 1960, s. 9.

14. Jiří S. Hájek, *Wilsonovská legenda v dějinách československé republiky*, Praha 1953, s. 110. Jde o soubor v Praze vydaných dokumentů, snažící se prokázat, že „vítězství říjnové revoluce znamenalo začátek konce Rakousko-Uherska". Srv. úvod Jaroslava Křížka v publikaci Ludmily Otáhalové, *Souhrnná hlášení prezidia pražského místodržitelství o protistátní, protirakouské a protiválečné činnosti v Čechách 1915*-1918, Praha 1957. Dokumenty zde shromážděné stěží dokazují výše uvedenou tezi. Stávky a obecný odpor byly drženy pod kontrolou tak dlouho, dokud fungovala správa. Neúspěch socialistické stávky a prohlášení ze 14. října 1918 jasně ukazují, že hnutí pracujících, pokud vůbec nějaké existovalo, bylo chabě organizováno. Vedení domácího hnutí za nezávislost bylo pevně v rukou občanských politiků, s nimiž úzce spolupracovali „neortodoxní" sociální demokraté.

15. Tuto tezi prosazovali čeští komunističtí historici včetně Václava Krále, který tvrdil, že to, co vedlo ke vzniku samostatného Československa, nebyla činnost Masaryka, Beneše a Štefánika, nýbrž spíše „revoluční pracující lid doma i na frontách, který veden příkladem Velké říjnové socialistické revoluce, pohřbil starou reakční monarchii." Václav Král, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice*, Praha 1953, s. 7.

16. Vavro Šrobár, ortodoxní „Čechoslovák" a Hodžův kolega ve slovenské agrární straně, kritizoval Hodžu za jeho chování v říjnu 1918. Podle Šrobára chtěl být Hodža na vítězné straně bez ohledu na to, kdo zvítězí. Zatímco udržoval styky s určitými českými poslanci ve Vídni, byl také v kontaktu se státníky v Budapešti, kteří podporovali rakousko-uherskou federaci. Srv. Vavro Šrobár, *Oslobodené Slovensko*, Praha 1929, s. 96.

17. Přehled o vzniku a zániku „buržoazní koalice"(černo-zelená nebo panská koalice) podává Dušan Uhlíř, *Republikánská strana ve vládě panské koalice*, ČsČH XVII, 1970, s. 195-233; a týž, *Konec vlády panské koalice a republikánská strana v roce 1929*, ČsČH XVII, 1970, s. 551-591.

18. Na této konferenci francouzský předseda vlády George Clemenceau, britský premiér David Lloyd-George a italský předseda vlády Vittorio Orlando schválili americkou deklaraci z 29. května 1918, v níž státní tajemník Robert Lansing uvedl, že „touha Čecho-Slováků a Jiho-Slovanů po svobodě" si získala neupřímnější sympatie ame-

rické vlády. Lansing Pageovi 29. května 1918 a Frazier Lansingovi 4. června 1918, americké ministerstvo zahraničí, *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*, The World War, 1918, dodatek 1, díl I, s. 808-810. Tento zdroj bude dále citován jako FRUS.

19. Dr. Karel Kramář, *Život-dílo-práce. Vůdce národa.* Ed. Vladimír Sís, Praha 1936, s. 86.

20. Podrobnosti srv. např. u Rudolfa Urbana, *Tajné fondy III. sekce. Z archivu ministerstva zahraničí Republiky československé*, Praha 1943.

Kapitola první
Češi, Slováci a jejich vůdčí představitelé na prahu války

1. K mnoha anglicky psaným knihám, zabývajícím se rakousko-uherskou říší, patří: Robert A. Kann, *The Multinational Empire, Nationalism and National Reform in the Habsburg Monarchy, 1848-1918*, 2 svazky, New York 1950 (reprint 1964); Arthur J. May, *The Habsburg Monarchy, 1867-1914*, Cambridge 1951. K detailní analýze postojů českých politických stran před první světovou válkou srv. Tobolka, *Politické dějiny*, III, passim.

2. František Bokes, *Dějiny Slovákov a Slovenska od nejstarších čias až po prítomnost*, Bratislava 1946, s. 318-320 a 325-328. K Hodžovi srv. *Milan Hodža and the Politics of Power*, 1907-1914. V Slovak Politics, ed. Kirschbaum, s. 42-62. K náboženské situaci srv. Ludvik Nemec, *Our Lady of Hostýn, Queen of the Marian Garden of the Czech, Moravian, Silesian and Slovak Madonnas*, New York 1981. Viz též recenze knihy Josefem Kalvodou (Nationalities Papers, XI, č. 2, podzim 1983, s. 32-321).

3. Tobolka, *Politické dějiny*, III, část. 2, s. 560. K volbám v roce 1911 srv. s. 557-562.

4. Tyto a další statistiky a podrobné informace jsou V: Bidlo a kol., *Slovanstvo*, s. 150-151 an. Úvod k této monumetální práci (XV + 777) napsal dr. Karel Kramář. Mimochodem, velká většina Židů v českých zemích a Slovensku hovořila německy, resp. maďarsky. Dokonce i v Praze, která byla v roce 1890 skoro úplně česká, mluvili Židé převážně německy. Nacionalističtí Češi a Slováci vnímali Židy jako nástroj germanizace a maďarizace. Rovněž židovští podomní obchodníci a kupci, kteří půjčovali peníze a vykořisťovali české a slovenské rolníky, vyvolávali odpor mezi Nežidy stejně jako Židy. Zatížení horentními úroky, jež nutily rolníky a někdy i zámožné statkáře prodávat v aukcích svůj majetek, kupovaný často těmito obchodníky za nízké ceny, společně s proněmeckým a promaďarským postojem Židů, vytvářely u velkých

skupin obou národů latentní antisemitismus. Podrobnosti srv. Hans Kohn, *Before 1918 in the Historic Lands* a Ruth Kestenberg-Gladstein, *The Jews Between Czechs and Germans in the Historical Lands, 1848-1918.* V The Jews of Czechoslovakia: Historical Studies and Surveys, díl I, Philadelphia 1968, s. 12-20 a 21-71.

5. Ohledně podrobností a historického pozadí srv. Josef Kalousek, *České státní právo*, 2. vyd., Praha 1892; a Josef Redlich, *Das österreichische Staats- und Reichsproblem*, 2 díly, Leipzig 1920-1926. Analýzu srv. u Rudolfa Wierera, *Das Böhmische Staatsrecht und der Ausgleichsversuch des Ministeriums Hohenwart-Schäffle.* V Bohemia, Jahrbuch des Collegium Carolinum, díl 4, Munich 1963. Srv. též Tobolka, *Politické dějiny*, sv. I a II, passim; Karel Mattuš, *Historické právo a národnost co základové státního zřízení říše Rakouské*, Praha 1867.

6. Stanley B. Winters: *Kramář, Kaizl and Hegemony of the Young Czech Party.* In: The Czech Renascence, Brock a Skilling (red.)

7. Elisabeth Wiskeman, *Czechs and Germans: A Study of the Struggle in the Historic Provinces of Bohemia and Moravia.* London, New York, Toronto 1938, s. 46-47. Vedle Kramáře patřil k realistům, kteří se v roce 1890 přidali k mladočechům, také T. G. Masaryk, který se však se stranou v roce 1893 rozešel. Srv. Stanley B. Winters, *The Young Czech Party (1874-1914): An Appraisal*, Slavic Review, XXVIII, č. 3, 1969, s. 426-444. Jde o rozsáhlé hodnocení mladočeské strany (s odkazy v poznámkách pod čarou).

8. *Revue de Paris*, 1. února 1899; *National Review*, říjen 1902. Srv. též Sís, *Dr. Karel Kramář*, s. 92.

9. *National Review*, říjen 1902.

10. Johannes Lepsius, Albrecht Mendelssohn Bartholdy a Friedrich Thimme (red.), *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette 1871-1914*, svazek 13, Berlin 1924, s. 151-157 a 161-164.

11. *The Times* (Londýn), 2. října 1902.

12. Tamtéž. Kramář nebyl ani první, ani jediný Čech, který se pokusil ovlivnit britskou veřejnost. Český šlechtic, hrabě František Lützow, který pracoval několik let na rakousko-uherském vyslanectví v Londýně, tam po odchodu z diplomatické služby vydal v letech 1896-1914 několik článků a knih. V roce 1905 napsal rozsáhlý článek „Bohemia and the Conflict between Austria and Hungary", vydaný v časopise *The Westminster Gazette* 27. dubna 1905, v němž ostře kritizoval dualismus z roku 1867 jako základní příčinu politických problémů a nacionalistické agitace v Rakousko-Uhersku. Zdůraznil, že Češi jsou plně loajální k Habsburkům, zatímco mnoho rakouských Němců otevřeně agituje proti dynastii a obhajuje těsné spojení s Němec-

kem. Podle Lützowa „autonomní české království pod habsburským panstvím by... napomáhalo evropskému míru a uchování rovnováhy na kontinentě".

13. Sís, *Dr. Karel Kramář*, s. 38-40.
14. Tamtéž, s. 51.
15. Tamtéž, s. 72,87,93.
16. Tamtéž, s. 153 a 156 an.
17. Tamtéž, s. 153.
18. Tamtéž, s. 156.
19. Tamtéž, s. 159.
20. Tamtéž, s. 161.
21. Tamtéž, s. 52.
22. Tamtéž, s. 162.
23. Tamtéž, s. 158 a 162.
24. Tamtéž, s. 64 a 76.
25. Tamtéž, s. 164. Též srv. Dr. Karel Kramář, *Pět přednášek o zahraniční politice*, Praha 1922, s. 37.
26. Většina knih Masarykových a mnoho prací o Masarykovi je uvedeno v bibliografii. Několik bude citováno níže. První Masarykovu biografii napsal Jaromír Doležal, *Masarykova cesta životem*, 2 svazky, Brno 1920-1921.
27. Zbyněk Zeman, *The Masaryks: The Making of Czechoslovakia*, London 1976, s. 17. Srv. také esej Willyho Lorenze o Masarykových v jeho *Monolog über Böhmen*, Vienna 1964; též „Wer war Thomas Garrigue Masaryk?", *Die Fürche*, 14 .září 1957.
28. Jan Vrzalík, *Tomáše G. Masaryka původ a léta mladosti*, nepublikovaný rukopis. Srv. také Willy Lorenz, *Wer war Thomas Garrigue Masaryk?* V Festschrift für Otto von Habsburg zum fünfzigsten Geburtstag. Vienna, Münich 1965, s. 109-114; a původní (nezkrácený) rukopis článku.
29. Lorenz, Festschrift, s. 112.
30. Karel Čapek, *Hovory s T. G. Masarykem* (President Masaryk Tells His Story), London 1951 (poprvé jako celek vydáno v r.1936), s. 69.
31. *Masaryk a židovství*. Red. Ernst Rychnovský ve spolupráci s dr. O. Donathem a dr. F. Thiebergerem, Praha 1931. Vydáno také v německé verzi pod názvem *Masaryk und das Judentum*, s. 247.
32. Čapek, c. d., s. 72.
33. Tamtéž.
34. Tamtéž, s. 76.
35. Původní rukopis byl vydán v knižní formě v roce 1881 v němčině s názvem, kte-

rý v překladu zní *Sebevražda jako masový sociální jev moderní civilizace.* Jeho česká verze vyšla v Praze roku 1926. Anglický překlad se objevil pod názvem *Suicide and the Meaning of Civilization*, přel. William B. Weist a Robert G. Batson, s úvodem od Anthonyho Giddense. Chicago, London 1970.

36. *Masaryk a židovství*, red. Rychnovský, s. 144.

37. Tamtéž.

38. Tamtéž. Podle prvního Masarykova životopisce činilo dědictví po židovském studentu 62 000 zlatých. Srv. Doležal, *Masarykova cesta životem*, I, s. 31.

39. Srv. knihu jednoho z obhájců Rukopisů Vladimíra Kopeckého, *Plno záhad kolem Hanky*, Praha 1969 (vyšlo také ve Švýcarsku roku 1981). Kopecký byl kurátorem Národního muzea v Praze. Soupis obránců Rukopisů vydal Francisco C. Štěrba, *Rukopisný slovníček*, Sao Paulo 1967.

40. Doležal, *Masarykova cesta*, II, s. 170.

41. Eva Schmidt-Hartmann, *Thomas G. Masaryk's Realism: Origins of a Czech Political Concept*, München 1984, s. 130.

42. Čas, 6.března 1900.

43. Jan Herben, *Deset let proti proudu*, Praha 1898, s. 92.

44. *Čas*, 6. března 1900.

45. Hartmann, c. d., s. 178.

46. Tomáš G. Masaryk, *Americké přednášky*, 2. vydání, Praha 1929, s. 130-131, 134.

47. T. G. Masaryk, *Rukověť sociologie: podstata a methody sociologie*, Naše doba, 8, 1901, s. 824.

48. T. G. Masaryk, *Otázka sociální. Základy marxismu sociologické a filosofické*, sv. 1, Praha 1947, s. 299.

49. T. G. Masaryk, *The Spirit of Russia*, ed. George Gibian, ed. a překl. Robert Bass, díl III, New York 1967, s. 86.

50. Tamtéž.

51. T. G. Masaryk, *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, Praha 1895.

52. Masaryk, *Otázka sociální.*

53. Jan Herben, *Masarykova sekta a Gollova škola*, Praha 1912. Mezi kritiky Masarykových náboženských a filosofických názorů nebyli jen příležitostní filosofové a katoličtí teologové, ale i protestantští teologové. Srv. např. Josef L. Hromádka, *Křesťanství a vědecké myšlení*, Praha 1922, s. 7-8 a 30-31. Roman Szporluk (*The Political Thought of Thomas G. Masaryk, Boulder 1981*) píše, že převážná většina Čechů odmítla následovat „Masarykovo filosofické poselství", když se stalo „oficiální filosofií Československa" a že toto odmítnutí bylo „spíše než neschopností dbát hlasu proroka dokla-

dem jejich politické a kulturní vyzrálosti" (s.100). Nedostatek prostoru znemožňuje další diskusi o tomto předmětu.

54. Masaryk, *The Making of a State*, s. 83. V rozporu s lidovým výkladem příběhu Hilsner nebyl ani obžalován, ani souzen za rituální vraždu. Obvinění z „rituální vraždy" se však objevilo ve veřejných debatách o případu během procesu. Rakouský Nejvyšší soud proto zrušil rozsudek smrti a nařídil nový proces na jiném místě v jiném soudním obvodě. Při druhém procesu byl Hilsner obviněn z účasti na vraždě mladé dívky a odsouzen k doživotnímu vězení. O rituální vraždě se u druhého soudu nemluvilo; v prvním procesu použil v soudní síni frázi „rituální vražda" pouze Hilsnerův advokát ve snaze zprostit svého klienta obžaloby. Zákon uznával vraždu, ale ne „rituální vraždu". Podrobnosti o případu a části přepisu soudních svědectví se nacházejí v knize *Masaryk a židovství*, red. Rychnovský, s. 151-241.

55. *Masaryk a židovství*, red. Rychnovský, s. 320.

56. T. G. Masaryk, c. d., s. 236. český překlad dle Masaryk, *Světová revoluce* (dále SR), s. 279.

57. Tamtéž, s. 83 a 236-237. český překlad dle SR, s. 279.

58. Ivan Herben, *Dvakrát 28.říjen*. V: Padesát let, Toronto 1968, s. 99-106. Masarykovy záznamy jsou v Masarykově archívu (MA), VII/15a. Ve své *Světové revoluci*, 1925, Masaryk na s. 279 uvádí: „A zejména v Americe se Hilsnerova aféra, řekl bych, v této době vyplatila."

59. T.G. Masaryk, *Otázka sociální. Základy marxismu filosofické a sociologické*, 1. vyd., Praha 1898, s. 649-651. Masaryk napsal svou *Novou Evropu. Stanovisko slovanské* v roce 1918 a části tohoto díla byly vydány v tomto roce; kniha vyšla v Praze v r. 1920.

60. „Lidé mě nazývají nenapravitelným pacifistou a idealistou," píše Masaryk v *The Making of a State* na s. 1; avšak odmítl Tolstého doktrínu neprotivení se zlu, trvaje na tom, že „že se zlu musíme protivit každý stále a ve všem"(s. 59). český překlad dle SR, s. 75.

61. Milan Machovec, *Tomáš G. Masaryk*, Praha 1968, s. 161.

62. Čapek, *Hovory*, III, s. 189 a Masarykův sborník, III, s.97. Cit. V: Machovec, *Masaryk*, s. 46. Větu, „nerozuměl sobě já sám," použil Masaryk také v roce 1919 ve snaze vysvětlit stanovisko, které zaujal v osmdesátých letech, když přemýšlel, stojí-li „zápas o zachování naší národnosti za oběti..." a „nebylo-li by v kulturní příčině pro nás výhodnější připojiti se k nějakému velkému kulturnímu národu a uvolniti síly, nyní zápasem o zachování národnosti mařené, pro pozitivní práci kulturní...", která by byla prospěšnější a rozšiřovala lidské obzory. Karel Kramář, *Paměti*, Praha 1938, s. 93.

Masaryk použil stejnou větu „nerozuměl jsem sám sobě" a připustil, že udělal mnoho chyb, „zejména ... odpuzoval lidi", v dopise Josefu Gruberovi, (red). *Albín Bráf, Život a dílo. Paměti.* Díl I., Praha 1922. Dopis s datem 6. června 1919 je uveřejněn ve výše uvedené práci v úvodních poznámkách editora. Bráf, vynikající ekonom, byl jedním z těch, kdož ostře kritizovali Masarykovy metody. Bráf cituje žert, odrážející Masarykův postoj: „Bůh ví všechno, německý císař (Vilém II.) zná všechno lépe, ale Masaryk zná vše nejlépe" (s. 27). „Masaryk byl po celá desetiletí nazýván vlastizrádcem, svatokrádežníkem, černým apoštolem národní sebevraždy, vrahů štítonošem, židovským zaprodancem, bludným prorokem, vlkem s ovčí kožíš, proradným Milotou, nízkým Jidášem, českým Pipergrem, realistickým Efialtem, národním nihilistou, katilinářskou existencí, černým krkavcem, vládním otrokem, rakušákem, rozsévačem dravčího jedu - a to jsou ještě tituly ‚nejjemnější'. Titulů jiných, kterých nelze ani otiskovati, je množství bezpočetné." *Syn dělníka vítězem nad Habsburky. K sedmdesátým narozeninám presidenta československé republiky T. G. Masaryka.* Sepsal a upravil Dr. František Soukup. Praha, b. r. 1920, s. 196.

63. Machovec, c. d., s. 47. Ke kontroverzi mezi Pekařem a Masarykem srv. *Český časopis historický*, VI, 1900, s. 142-156; *Česká mysl*, 1910, s. 117-137; Josef Pekař, *Smysl českých dějin*, Praha 1929; a Jan Slavík, *Pekař kontra Masaryk*, Praha 1929. K Masarykově „determinismu" srv. jeho *Sebevražda jako hromadný sociální jev současnosti*, s. 225

64. Josef Pekař, *Poznámky*, Český časopis historický, XVIII, 1912, s. 130-136.

65. Tamtéž.

66. Tamtéž, s. 170-208.

67. Wenzel Jaksch, *Europe's Road to Potsdam*, přel. a red. Kurt Glaser. New York, London 1963, s. 131; srv. též Karel Pichlík, *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend*, Praha 1968, s. 26.

68. May, *The Habsburg Monarchy*, s. 427.

69. Tobolka, c. d., III, část 2 ,s. 560; k volbám 1911 srv. s. 557-562.

70. Obvinění, že Šviha byl ve službách policie, bylo prvně uveřejněno v *Národních listech* 4. března 1914; jedním z výsledků aféry bylo hořké nepřátelství mezi Masarykem a Kramářem, kteří spolu dokonce přestali mluvit. Komunikace mezi nimi byla obnovena pouze prostřednictvím Beneše, když byl Masaryk v exilu v roce 1915. Podrobnosti této události jsou v tehdejších novinách (březen až květen 1914); pro shrnutí srv. Milada Paulová, *Dějiny Maffie*, Praha 1937, I, s. 70-76; Tobolka, c. d., III, s. 611 an.

71. K nejzapřísáhlejším kritikům Masaryka a *Času* patřili sociální demokraté. V kniž-

ní podobě vydali celý přepis procesu s komentáři. Srv. *Zrádce dr. Karel Šviha před porotou*, Praha 1914. Švihova aféra ovlivnila český politický život v předvečer první světové války. Šviha se musel vzdát poslaneckého mandátu a odejít do ústraní. V soudním procesu byly jeho styky s policií prokázány; teprve po letech bylo zjištěno, že Šviha měl kontakty s následníkem trůnu Františkem Ferdinandem prostřednictvím některých úředníků pražské policie. Nešlo tedy o obvyklé konfidenství.

72. Svetozár Hurban Vajanský, *Complete Works*, Turčiansky Sv. Martin 1912, svazek XI, s. 280-281. Cit. in: Joseph A. Mikus, *Slovakia. A Political History 1918-1950*, Milwaukee 1963, s. xxxii.

73. Srv. Edita Bosak, *Czech-Slovak Relations*. V: Slovak Politics, red. Kirschbaum, s. 6-42; z téhož zdroje esej od Susan Mikula o Milanu Hodžovi, s. 42-67. Ve slovenštině existuje samozřejmě mnoho pramenů k situaci na Slovensku a k česko-slovenským vztahům před první světovou válkou.

Kapitola druhá
Styky s Rusy a Brity

1. Srv. např. dokumentaci V: Paul Vyšný, *Neo-Slavism and the Czechs, 1898-1914*, Cambridge 1977.

2. Paulová, c. d., s. 34-38.; a Milada Paulová, *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918*, Praha 1968, s. 10. Srv. také Tobolka, c. d., III, s. 631 an.

3. A. Popov, *Čecho-slovacki vopros i carskaja diplomacija*, Krasnyj Archiv, Moskva, XXXIII, 1929, s. 5; Paulová, *Maffie*, s. 38-39; srv. také Pichlík, c. d., s. 29.

4. Karel Kramář, *Na obranu slovanské politiky*, Praha 1926, s. 62-63. Srv. také Sergej D. Sazonov, *Fateful Years, 1909-1916*, London 1928, s. 273-274.

5. Kramář, c. d., s. 63.

6. Text ústavy je v Paulové, c. d., přílohy, s. 635-640.

7. Tamtéž, s. 56 a 305; také *Dr. Karel Kramář*, red. Sís, s. 95; a Pichlík, c. d., s. 32

8. Srv. *Národní osvobození*, 24. června a 5. července 1934.

9. Paulová, *c. d.*, s. 49; srv. také Pichlík, c. d., s. 32.

10. Jaroslav Werstadt, *The Czechoslovak State Idea in the Revolution of Liberation during World War*. V: Die Tschechoslovakische Republik, Praha 1937, svazek I, s. 133; také *Dr. Karel Kramář*, red. Sís, s.95.

11. Masaryk, c. d., s. 6. Masaryk odkazoval k poselství, které obdržel od H. W. Steeda, britského novináře a zpravodajského důstojníka. Srv. Paulová, c. d., s. 163-164.

12. Beneš, I, s. 43. Pro systematický přehled postojů všech českých a slovenských politických stran válce a otázce nezávislosti srv. Tobolka, c. d., IV, s. 88 an.
13. Ohledně podrobností srv. Robert W. Seton-Watson, *Masaryk in England*, Cambridge 1943, s. 35-36.
14. Ke Kramářově skupině srv. Paulová, c. d., s. 151; a táž, *Tajný výbor*, s. 13 an; také Tobolka, c. d., IV, s. 53; a *Dr. Karel Kramář*, red. Sís, s. 99.
15. Sazonov, *c. d.*, s. 275 poznámka.
16. Sir Eyre Crowe, *From Memorandum on the Present State of British Relations with France and Germany, 1. ledna 1907.* V: British Documents on the Origins of the War, 1914-1918, red. G.P. Gooch a Harold Temperley, sv. III, London 1928, s. 402-403.
17. Public Record Office, Foreign Affairs, 371/2162, 5. srpna 1914 (dále cit. jako FO 371). Srv. také Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918*, Slavonic and East European Review, 47, 1969, s. 163.
18. *Naše doba*, srpen 1914; výňatky z Masarykovy analýzy vyšly také v *Času*, deníku jeho strany.
19. Masaryk, c. d., s. xi a 5-6. O vytváření britského veřejného mínění a diplomatické politiky H. W. Steeda a Roberta W. Setona-Watsona před válkou a během ní srv. Arthur J. May, *R. W. Seton-Watson and British Anti-Habsburg Sentiment*, The American Slavic and East European Review, XX, únor 1961, s. 40-54.
20. Hugh a Christopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe: R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary*, Seattle 1981, s. 108.
21. Seton-Watson se poprvé setkal s Masarykem v červenci 1907; mýlí se, zdůrazňuje jeho syn, když píše, že poprvé potkal Masaryka v roce 1910 „ve společnosti jeho přítele a mecenáše, Charlese R. Cranea..." Srv. Hugh a Christopher Seton-Watson, c. d., s. 52 a 55. Seton-Watson se takto mýlil v *Masaryk in England*, 1943, s. 35. Ke Steedovým stykům s Masarykem srv. Henry Wickham Steed, *Through Thirty Years, 1892-1922*, části I, II, New York 1924, passim.
22. Podrobnosti v knize *Paměti kapitána Em. V. Vosky*, vydané na pokračování v *Jas* (svazky VII, VIII, IX a X, 1933, 1934, 1935 a 1936, zvl. č. 16, 17, 19/1933/ a 27/1934/. Také srv. Masaryk, c. d., s. 259-262; Paulová, *Maffie*, s.160-165; Steed, c. d., I, s. 316, a II, s.45-48. Srv. též Robert W. Seton-Watson, *Masaryk in England*, Cambridge 1943; a Peter Schuster, *Henry Wickham Steed und die Habsburgermonarchie*, Wien, Köln, Graz 1970, zvl. s. 84 an. K Voskovu ne zcela přesnému a spolehlivému anglickému popisu jeho pohybu v Americe a Evropě srv. Emanuel Victor Voska a Will Irwin, *Spy and Counter-Spy*, London 1941. Předávání zpravodajských informací Britům znamenalo velezradu, což si Masaryk plně uvědomoval. Sám píše, že za

to, co prováděl před opuštěním Rakousko-Uherska v prosinci 1914, „by byla jistá šibenice". Srv. Masaryk, *Světová revoluce*, s. 18; také německé vydání, *Die Welt-Revolution*, Berlin 1927, s. 9.

23. Steed, c. d., II, s. 43 a 45; a Voska, *Paměti*, Jas, 1933, č. 18.

24. Židovský vydavatel Oskar Stein, který bojoval za Švihu společně s Masarykem, připravil v srpnu 1914 pro Masaryka setkání s ředitelem pražské policie, s nímž se Šviha stýkal, a připisuje si proto zásluhy za to, že Masaryk mohl cestovat do zahraničí. Srv. *Masaryk a židovství*, ed. Rychnovský, s. 332 a faksimile Masarykova dopisu na s. 333. Srv. také Masaryk, *The Making of a State*, s. 6-7; a Beneš, III, s. 227. Masarykovi byl pas vydán 17. září 1914.

Jeden starý český historik, ještě počátkem sedmdesátých let žijící v Praze, byl přesvědčen, že rakousko-uherská vláda nechala Masaryka odjet do zahraničí domnívajíc se (či předpokládajíc), že dodá vídeňské vládě informace a bude jednat jako informátor (Masaryk skutečně hovořil před odjezdem s rakouskými úředníky). Když se ukázalo, že Masaryk pracuje pro britskou vládu (nebo je jí spíše využíván) než pro rakouskou, byl obviněn z velezrady. Z téhož důvodu jej ministr zahraničních věcí Czernin na počátku roku 1918 nazval „bídným Masarykem". Jak nazírali na Masaryka Britové, ukazuje „Memorandum o rozhovoru mezi profesorem T. G. Masarykem a R. W. Setonem-Watsonem v Rotterdamu ve dnech 24.-25. října 1914", předložené jako „důvěrné" ministerstvu zahraničních věcí, v němž Seton-Watson třikrát odkazuje k Masarykovi jako k „informantovi"(FO 371/1900/67456). Výše zmíněný český historik si byl vědom toho, že jeho tvrzení (sdílené mimochodem mnoha dalšími lidmi) nelze doložit, protože inkriminovaný materiál byl z vídeňských úřadů a archívů záměrně odstraněn lidmi pracujícími pro Masaryka. Skutečně jakmile bylo počátkem listopadu 1918 ujednáno příměří, Voska a členové jeho zpravodajské skupiny odjeli do Vídně a „odvezli z rakouských archívů tři naložené nákladní vagony do Prahy", kde „je důkladně prohledalo dvacet vědců, historiků a úředníků". Viz Voska a Irwin, c. d., s. 297. V únoru 1919 Voskovi lidé nelegálně převezli do Prahy soukromé dokumenty habsburské rodiny. Aby se vyhnuli možnému prohledání dvou automobilů pohraniční hlídkou, přejeli rakouskou hranici rychlostí 100 km v hodině, čímž zavinili pohraniční incident se střelbou. Viz Voska, *Paměti*, Jas, X, č. 9, 1936.

25. Masaryk, c. d., s. 8. český překlad dle SR, s. 17. Také Pichlík, c. d., s. 100. Charles R. Crane, autodidakt a dědic značného majetku, se poprvé setkal s Masarykem v roce 1896. Před Craneovou cestou do Ruska a střední Evropy ho jeho důvěrný přítel William R. Harper, rektor chicagské univerzity, vybídl, aby v Praze kontaktoval profesora Masaryka, známého odpůrce pan-slavismu. Během rozhovoru s Masary-

kem se Crane zmínil o svých obchodních zájmech. V roce 1902 Crane přivedl Masaryka k přednáškám na chicagské univerzitě; po nich následovaly lekce profesora Pavla Miljukova z moskevské univerzity a ruského sociologa Maxima Kovalevského. Tato série přednášek vedla ke zřízení školy slovanských studií na University of Chicago.
Je dobře známo, že Britové pracovali s domorodými „přirozenými vůdci", aby ovlivňovali politiku jiných zemí zevnitř. Byli úspěšní v pronikání do hinduistických, buddhistických, muslimských a jiných zemí. V Rusku byli Britové vnímáni jako soupeři, a proto byli podezřelí; dávali tudíž přednost užívání Spojených států jako základny pro pronikání do slovanského světa.
Masaryk udržoval podle *The National Cyclopedia of American Biography*, svazek XXX, 1943, s. 221 důvěrné styky s Charlesem R. Craneem od let 1904-1905; podle Masaryka byl mezi nimi důvěrný vztah od roku 1901. Srv. Masaryk, *The Making of a State*, s. 224. Masaryk předával zpravodajská data Steedovi, peníze dostával od amerického milionáře. Na počátku války Steed působil také jako prostředník mezi Masarykem a Craneem. Mimochodem Steed dostával tajně informace o Rakousku od Masaryka již před válkou v době svého pobytu ve Vídni. Srv. Steed, *Through Thirty Years*, I, s. 367-368.
Crane a Masaryk udržovali úzké kontakty od Masarykovy návštěvy v Chicagu v roce 1902. Když se Masarykův syn Jan stal vzpurným mladíkem, špatně zapadajícím do intelektuálního prostředí otcova světa, odjel do Spojených států, kde strávil několik let před první světovou válkou. Po určitou část této doby pracoval v Craneově továrně v Bridgeportu, ve státě Connecticut, kde se ale nervově zhroutil a Craneova rodina o něj pečovala a nakonec umístila do sanatoria. Janova matka odjela do Spojených států, aby synovi pomohla a obrátila se také na paní Craneovou se žádostí o podporu. Crane se krom jiného zapojil do americké politiky. Když přestoupil od republikánů k demokratům, stal se přítelem a stoupencem Woodrowa Wilsona a významně finančně přispěl na jeho prezidentskou kampaň v roce 1912. Po Wilsonově zvolení byl Crane častým hostem v Bílém domě a členem kruhu prezidentových blízkých přátel. Nepřijal Wilsonovu nabídku postu vyslance v Rusku, ale zůstal neoficiálním prezidentovým poradcem pro ruské záležitosti. Crane byl nepochybně pro Masaryka velmi významným spojením - stejně tak i Steed.
Kopie některých dokumentů, jež Masaryk získal ve Vídni, jsou uloženy v Masarykově archívu (MA), fond Válka I/11. Ke Craneovi a jeho aktivitám srv. jeho *Memoirs* a the Crane Papers, Russian and East European Archives (Columbia University) a the Harper Papers, uložené na University of Chicago. Samuel Harper, syn Williama R. Harpera (rektora chicagské univerzity), patřil k učencům podporovaným Craneem.

Crane souhlasil s financováním místa pro Harpera při studiu ruštiny na univerzitě v Chicagu, přičemž si kladl několik podmínek, k nimž patřily např. tyto: Harper si měl každý rok rozdělit svůj čas stejně mezi univerzitu a cestování po Rusku, a příležitostně měl diskutovat o ruských věcech s různými ekonomy a politickými představiteli ve Spojených státech. V březnu 1918 Harpera jako odborníka na Rusko povolali na ministerstvo zahraničních věcí USA, kde aktivně podporoval intervenci v Rusku a byl autorem několika důležitých politických prohlášení, vztahujících se k této zemi. Jeho nejznámějším zásahem do politického procesu bylo působení ve výboru, který přijal za pravé padělky, známé jako „Sissonovy dokumenty".

26. Voska, *Paměti*, Jas, 1933, č. 19 a 20. Masaryk si byl plně vědom velezrádného charakteru své činnosti. Před odjezdem do Holandska požádal své přátele v Praze, aby ho varovali zasláním domluveného hesla *poste restante* do Rotterdamu, pokud by pro něj návrat domů nebyl bezpečný. Kompletní soubor vzájemných zpráv a Masarykovy vlastní záznamy jsou v MA, fond Válka, I; MA, fond Rakousko-Češi, II. Srv. také K. Pichlík, *První projekt samostatného Československa z podzimu 1914*, Historie a vojenství, 1966, č. 3, s. 357-407.

27. MA, fond Válka, I/1. Srv. též Pichlík, c. d., s. 399.

28. MA, fond Válka, I/11; Voska, *Paměti*, Jas, 1933, č.20.

29. Memorandum je otištěno V: Seton-Watson, c. d., s. 40-47; srv. tamtéž s. 20, 38-39, 49-51; také Masaryk, c. d., s. 7-8; Beneš, III, s. 227-236 (český překlad memoranda); Beneš, III, s. 4 (Seton-Watsonův návrh státu, založeného na národním principu). Podrobnosti propagandy a špionážní činnosti V: Emil Filla, *Hlídka české Maffie v Holandsku*, Praha 1934; Voska, *Paměti*, Jas, 1933-1936; Voska a Irwin, c. d., passim.

30. Beneš, I, s. 40 an. V té době viděl Masaryk Beneše jako člena své „podzemní organizace a sociálního demokrata". Masaryk, c. d., s. 49.

31. Theodor Syllaba, *T. G. Masaryk a revoluce v Rusku*, Praha 1959, s. 118. Srv. též Max Ronge, *Kriegs- und Industrie-Spionage. Zwölf Jahre Kundschaftsdienst.* Zürich, Leipzig, Vienna 1930, s. 201-202, 211.

Masarykova dcera Olga se vdala za advokátního koncipienta Halíka s podmínkou, že se jí „nedotkne". Když se jí pak po svatbě „dotknul", dala se s ním rozvést. Zjevně měla určitý „problém", a proto ji Masaryk vzal na léčení do zahraničí. Ve Švýcarsku ji léčil psychiatr Revilliod, za něhož se později provdala. Měla s ním dva syny. Během druhé světové války se oba přihlásili jako dobrovolníci do britského královského letectva a tragicky zahynuli.

Masaryk si obvykle zapisoval poznámky o rozhovorech s vlivnými lidmi. Podle jeho

záznamu o návštěvě u místodržitele Thuna Masaryk řekl, že navzdory jeho sympatiím ke Slovanům a Rusům byla jeho kniha v Rusku zakázána. „Já nebudu nyní v Praze pro carismus a carskou policii," řekl Masaryk. Srv. Doležal, *Masarykova cesta*, I, s. 63. Masaryk cestoval do Vídně, aby jednal s rakouskými vládními úřady a zároveň získal důvěrný materiál včetně kopií dokumentů ministerstva vnitra, vyhotovených českými pracovníky ministerstva (Doležal, c. d., I, s. 65). Mezi pracemi o špionáži jsou knihy jednoho ze špiónů: Jan Hajšman, *O špionáži. Špióni, špiónky, špiclové, lidé podzemní. Zpravodajská a informační služba*, Praha 1928 a *Česká Maffie*, 2 svazky, Praha 1932, 1935.

32. V dopise, jenž se nakonec dostal do rukou policie, Masaryk psal své ženě: „Právě 15. března 1915 obdržel jsem výstrahu, abych se nepokoušel přijíti domů." Toto varování muselo přijít od Steeda. Přestože Masaryk vystoupil veřejně proti Rakousko-Uhersku 6. července, zatykač byl vydán až 4. srpna a jeho dům prohledán teprve 30. srpna 1915. Srv. Doležal, c. d., s. 67 a 74. Profesorský plat byl Masarykovi zasílán do ciziny poštou.

33. Masaryk, c. d., s. 15; Beneš, I, s. 66-67 a 39.

34. Název *Maffie* byl převzat ze sicilské organizace; avšak tento tajný výbor se skládal z vážených politiků střední třídy, ne ze zločinců. Podrobnosti srv. Paulová, *Tajný výbor*, s. 13 an; a Beneš, I, s. 40 an.

35. Pichlík, *Zahraniční odboj*, s. 107; také Masaryk, c. d., s. 9, 41-42; a viz také Beneš, I, s. 31 an.

36. Beneš, III, s. 17-21, 22-28.

37. Tobolka, c. d., IV, s. 148; srv. také Josef Dürich, *V českých službách. Vypsání mého pobytu za hranicemi 1915-1918*, Klášter na Jizerou 1921, s. 13; dále cit. jako „Dürich". Dürichova dcera, provdaná za spisovatele Karla Horkého, žila se svým manželem a svobodnou sestrou ve Španělsku. Pod záminkou návštěvy svých dcer ve Španělsku a návratu s nimi zpět domů mohl Dürich získat cestovní pas. Dříve než opustil svůj domov, dostal 30 000 korun od Kramáře se žádostí, aby z této částky dal 10 000 korun profesoru Masarykovi ve Švýcarsku. Masaryk tento obnos ale odmítl řka, že očekává finanční příspěvek z Ameriky. Dürich, c. d., s. 15.

38. Pichlík, c. d., s. 115-116.

39. Martínek, *Jak jsme to dělali*. V: Padesát let, Naše Hlasy, Toronto 1968.

40. Tamtéž.

41. Nepublikované paměti Františka Kopeckého, poštovního úředníka na rakouském konzulátu v New Yorku, jehož Voska v knize *Spy and Counter-Spy* uvádí pouze pod krycím jménem „Zeno", nazývaje ho „naším nejcennějším agentem". V roce

1937 československé ministerstvo zahraničních věcí zakázalo publikaci pamětí s odůvodněním, že by to mohlo zhoršit vztahy mezi Československem a Velkou Británií. Kopecký dokládá, jak Voska podváděl svého zaměstnavatele, britskou tajnou službu. Kopie pamětí se nachází ve Vojenském historickém ústavu v Praze. Voskova korespondence s Masarykem, Steedem a kapitánem (později admirálem) Guy Gauntem, britským námořním přidělencem ve službách britské tajné služby ve Spojených státech, a další dokumentární materiál je v *Jasu*, svazky VII, VIII a IX.

42. Masaryk Voskovi, cit. ve Voskových *Pamětech*, Jas, 1933, č. 52. Podrobnosti viz *Jas*, 1933, č. 28 a 29; a 1934, č. 1 a 2. Masarykův dopis Craneovi ze 3. února 1915 je v dokumentech Charlese R. Cranea; Masarykův dopis Voskovi z 19. února 1915 byl publikován v *Masarykově sborníku*, red. V. K. Škrach, Praha 1925, s. 269-272.

43. Paulová, *Maffie*, I, s. 580-588 a II, s. 43-44. Viz též Pichlík, c. d., s. 147-148.

44. MA, VII/2. Číslo pasu bylo 766; britská víza byla vydána 22. září 1915; Masaryk odjel do Anglie 24. září.

45. Robert W. Seton-Watson, *The Future of Bohemia*, London 1915, s. 31. Srv. též Robert W. Seton-Watson, *The Origins of the School of Slavonic Studies*, The Slavonic and East European Review, XVII, č. 50 (1939), s. 360-372. Všechny následující přímé citace a informace pocházejí z tohoto vysoce informativního článku. Viz také Arthur J. May, *Seton-Watson and the Treaty of London*, Journal of Modern History, březen 1957, s. 45.

46. MA, VI/15a. Telegram z 5. října 1915, s vlastnoručními poznámkami Masaryka ze setkání.

47. MA, VII/60b. Dopis Vosky Masarykovi, poslaný poštou z New Yorku 29. října 1915. Voska píše, že doufá, že Masaryk obdržel „zprávu", kterou poslal na Steedovu adresu a že v práci pokračuje stejným směrem.

48. Hugh a Christopher Seton-Watson, c. d., s. 154.

49. MA, VII/15. Dopis Setona-Watsona Masarykovi, datovaný 5. prosince 1915. Též MA, VII/15a, Masarykovy vlastní záznamy.

50. MA, VII/15a; srv. též Masaryk, c. d., s. 338. Masaryk píše, že poznal Wisemana v Anglii. Masarykův fascikl je také ve Wisemanových dokumentech - sbírka plukovníka E. M. House, Yale University.

51. MA, VII/15a; a MA, VII/32; a dopis rektora Burrowse Masarykovi z 23. prosince 1915. Též Masarykův záznam z 31. prosince 1915, MA, VII/15a.

52. MA, I/11. Voskův dopis Masarykovi z 8. února 1916. Srv. také Masarykův dopis Voskovi z 9. prosince 1915, cit. u Václava Krále, *Americké plány na světovládu a Masarykův první odboj*, Historie a vojenství, 1953, č. 2. Před první světovou válkou žil

Robert F. Young (synovec lorda Jamese Brycea) ve Spojených státech, údajně za účelem studia slovanských národů, zvláště Čechů. Ale udržoval kontakty s mnoha Neslovany, k nimž patřil Charles R. Crane, který měl zase styky s „šéfy" americké politiky. (Jak bylo uvedeno výše, Crane byl největším soukromým přispěvatelem na volební kampaň Woodrowa Wilsona v roce 1912, v níž aktivně působil.) Na podzim 1916 Seton-Watson zajišťoval spojení mezi Masarykem a britskou zpravodajskou službou během nepřítomnosti R. F. Younga ve Švýcarsku. Po válce přibyl Young do Prahy s britským vyslanectvím jako prozatímní první tajemník. Srv. Hugh a Christopher Seton-Watson, c. d., s. 154. Voska se sejde s Youngem opět mezi říjnem a listopadem 1917 v Anglii a v červnu 1918 ve Francii.(To už bude Voska kapitánem americké zpravodajské služby). Srv. Voska, *Paměti*, Jas, 1935, č. 23 a 43.

53. McDonogh Burrowsovi, 12. února 1916; Burrows Masarykovi, 29. února 1916. MA, VII/32.

54. Tamtéž.

55. Podrobnosti u Vosky, *Paměti*, Jas, 1934, č. 49.

56. MA, VII/50. Masarykův záznam setkání na ministerstvu války, 24. března 1916.

57. MA, III/1; a MA, II/4 (Gauntův dopis Voskovi). Voska vydal faksimile tohoto dopisu ve svých *Pamětech,* Jas, 1934, č.49.

58. Seton-Watson Masarykovi, 6. května 1916, MA, VII/15a.

59. Seton-Watson Masarykovi, 6. května 1916, MA, VII/15a. Viz též Wiseman Murrayovi 8. června 1918, Wiseman Papers, General č. 1. Wiseman píše: „Chci Vám představit kapitána E. V. Vosku z americké zpravodajské služby. Kapitán Voska je hlavní organizátor Českého národního sdružení ve Spojených státech; vykonal mnoho cenné práce pro naši věc, a zvláště pro Brity. *Dva roky jsem s ním úzce spolupracoval* [zdůrazněno J. K.] a mohu potvrdit, že je v každém směru spolehlivý a zaslouží si Vaši důvěru. Vysvětlí Vám své poslání a já budu rád, pomůžete-li mu, jak jen budete moci." Voskovy dokumenty se nacházejí ve Vojenském historickém archívu. Voska tvrdil, že jeho organizace měla šedesát osm lidí (podle *Spy and Counter-Spy* osmdesát čtyři), za něž pobíral platby. V neuveřejněných pamětech však Voskův hlavní agent „Zeno" (Kopecký) zpochybňuje toto tvrzení jako přehánění, jehož smyslem bylo získání větší finanční podpory od britské tajné služby. Kopie Kopeckého pamětí má též J. K.

60. W. B. Fowler, *British-American Relations, 1917-1918: The Role of sir William Wiseman*, Princeton 1969; David Wise a Thomas B. Ross, *The Espionage Establishment*, New York 1967; sir Samuel Hoare, *The Fourth Seal*, London 1930; sir Guy Gaunt, *The Yield of the Years*, London 1940; sir Arthur Willert, *Road to Safety: A Study in*

Anglo-American relations, s úvodem Charlese Seymoura, London 1952, New York 1953. Jak uvádí Willert, příběh Vosky a Masaryka (s. 23-30) náleží do kategorie pohádek. Viz Richard Deacon, *A History of the British Secret Service*, New York 1969.
61. František Šindelář, *Z boje za svobodu otčiny*, Chicago 1924, s. 135.

Kapitola třetí
Vznik hnutí za nezávislost

1. *Dokumenty našeho osvobození*, red. Cyril Merhout, Praha 1919, s. 14. Podrobnosti viz dr. V. Vondrák, *Z doby bojů o samostatnost československého vojska*, Praha 1925; František Šteidler, *Československé hnutí na Rusi*, Praha 1922; také Jindřich Veselý, *Češi a Slováci v revolučním Rusku 1917-1920*, Praha 1954, s. 13-15; a Otakar Vaněk, *Čechoslováci v Rusku*, Praha 1919.
2. Memorandum je otištěno u Beneše, III, s. 554-555; původně vyšlo v kyjevském *Čechoslovanu* 25. srpna 1914. Srv. také Šteidler, c. d., s. 7.
3. Vedle zdrojů uvedených v pozn. č. 1 nahoře existuje rozsáhlá česká literatura o Družině, napsaná vesměs jejími bývalými příslušníky. Srv. Jaroslav Čižmář, *V řadách české družiny a československé brigády*, Brno 1925; Emil Dostál, *Svatý Václav patronem čsl. odboje na Rusi*, Praha 1929; týž, *Katolíci v zahraničních bojích o československou samostatnost. Úvahy, doklady a vzpomínky z let 1914-1920*, Brno 1928; Alois Navrátil, *Katolicism a úcta svatováclavská v čsl. legiích*, Přerov 1930; Alois Navrátil a Josef Krejčí, *Tradice cyrilometodějská v československém odboji. Sborník dokladů a vzpomínek*, Přerov 1936; Vladimír Lazarevský, *Rusko a československé znovuzrození*, Praha 1927; *Vondrák kontra Masaryk*, Bohemia, č. 1, Köln 1958; Alois Navrátil, *Svatý Václav a Čsl. legie*, Přerov 1929; Vojtěch Prášek, *Česká družina*, Praha 1934. Viz též Victor M. Fic, *Revolutionary War for Independence and the Russian Question: Czechoslovak Army in Russia 1914-1918*, New Deplhi 1977, s. 5-7. Existuje také mnoho článků na toto téma.
4. Mezi členy delegace, přijaté carem 17. září 1914, byli Otakar Červený z Kyjeva a Jiří Klecanda z Petrohradu, kteří byli připomenuti výše, horlivý český carofil a majitel reklamní kanceláře v Moskvě Svatopluk Kouřček a Josef Országh, vlastník části obchodního domu ve Varšavě a bratr Jana Országha, slovenského představitele ve Varšavě, který spolupracoval s Čechy v Rusku. Srv. Beneš, III, s. 555 a Ľudovít Holotík, *Štefánikovská legenda a vznik ČSR*, 2. vyd. ,Bratislava 1960, s. 106.
5. Citováno podle *Čechoslovana* (Kyjev). V: Dostál, c. d., s. 28-29. Též Nikolaj Ale-

xandrovič Chodorovič, *Odbojové hnutí a československé vojsko v Rusku (1914-1917)*, přel. Jiří Treťjakov, Praha 1928, s. 24.

6. Tyto aktivity popsali mnozí spisovatelé včetně jednoho z emisarů, Vladimíra Vaňka, v jeho rozsáhlé práci *Moje válečná odysea. Osudy starodružinťka ve čtyřech dílech*, Praha 1925.

7. Josef Kudela, *Přehled vývoje čsl. revolučního hnutí na Rusi do odchodu čsl. armádního sboru z Ukrajiny*, Praha 1923, s. 18

8. Tamtéž.

9. Peter P. Yurchak, *The Slovaks. Their History and Traditions*, Whiting 1946, s. 251; Pichlík, c. d., s. 58; viz též Tobolka, c. d., IV, s. 112 an.

10. Kudela, c. d., s. 37-40; Pichlík, c. d., s. 193-194; další podrobnosti viz František Zuman, *Osvobozenecká legenda*, 2 svazky, Praha 1922, I, s. 126-129.

11. Kudela, c. d., s. 45.

12. Karel Kramář, „M. Kramar et la politique slave", *Le Monde Slave*, č. 11(listopad 1926), s. 294.

13. Sergej D. Sazonov, *Fateful Years, 1909-1916*, London 1928, s. 273-274.

14. Tamtéž, s. 275, poznámka.

15. Izvestija Ministerstva Inostrannych děl, St. Petersburg, č. 6, 1914, s. 3. Viz též Beneš, III, s. 553.

16. Tamtéž.

17. Josef Kudela, *Ruské letáky u nás na počátku války*, Naše revoluce VI (1929-1930).

18. Paléologue Delcasséovi, 14. září 1914. V: Meždunarodnyje otnošenija v epoku imperializma. Řada III, Moskva 1931-1938, VI, část 1, s. 247-248; dále cit. jako MOEI. Též F. A. Golder,(red.), *Documents of Russian History, 1914-1917*, New York 1927, s. 57.

19. MOEI, VI, část 1, s. 247-248; Golder, *Documents od Russian History*, s. 57.

20. FO 371/2163, 244, Buchanan Greyovi, 7. srpna 1914 a 371/2164, 210, 10. srpna 1914. Viz také Hanak, *The Government...*, s. 161-197.

21. FO 371/2164, 487, 9. srpna 1914 a 371/2163, 17, 9. srpna 1914.

22. FO 371/2241, 4404, 7. ledna 1915. Srv. také Hanak, *The Government...*, s. 166.

23. D. Lloyd George, *The Truth about the Peace Treaties*, 2 svazky, London 1938, I, s. 39.

24. Pichlík, c. d., s. 59. Mezi spisy o českých a slovenských zahraničních koloniích a jejich účasti v boji za nezávislost jsou Vojta Beneš, *Československá Amerika v odboji*, Praha 1931; týž, *Masarykovo dílo v Americe*, Praha 1925; Tomáš Čapek, *The Czechs (Bohemians) in America: A Study of Their National, Cultural, Political, Social, Econo-*

mic a Religious Life. Boston, New York 1920; Konstantin Čulen, *Dejiny Slovákov v Amerike*, 2 svazky, Bratislava 1942; týž, *Pittsburghská dohoda*, Bratislava 1937; Kenneth Dexter Miller, *The Czecho-Slovaks in Amerika*, New York 1922; Vladimír Nosek, *Anglie a náš boj za samostatnost*, Praha 1926; Charles Pergler, *Amerika in the Struggle for Czechoslovak Independence*, Philadephia 1926; a *Politická bilance československé Ameriky*, Praha 1920; Karol Sidor, *Slováci v zahraničnom odboji*, Bratislava 1929; a Václav Vojtěch, *Česká kolonie pařížská v našem odboji*, Naše revoluce, IV, 1926-1927.

25. Vedle výše uvedených zdrojů srv. Josef Martínek, *Jak jsme to dělali v Americe*. V: Padesát let. Soubor vzpomínek a úvah o Masarykově republice, Naše Hlasy, Kanada 1968, s. 53-59; a Šindelář, *Z boje za svobodu otčiny*.

26. Čulen, c. d., s. 78; viz také Yurchak, c. d., s. 210; a Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe, 1914-1918: A Study in Wilsonian Diplomacy and Propaganda*, Princeton 1957, s. 130.

27. Vojtěch, *Česká kolonie*; a Tobolka, c. d., IV, s. 118 an.

28. Jaroslav Werstadt (red.), *K životopisu a veřejné činnosti Svatopluka Koníčka-Horského*, Naše revoluce, IX, 1933. Viz také Pichlík, *Zahraniční odboj*, s. 75 an.

29. Tamtéž. Podrobnosti má Lev Sychrava, *Revoluční hnutí ve Švýcarech, Francii a Anglii*, Praha 1924.

30. Podrobnosti o perzekuci Čechů má Tobolka, c. d., IV, s. 66-81. Viz též Paulová, *Tajný výbor*, s. 12. Vedle knih Paulové se o domácím odboji píše v mnoha článcích a knihách, např. Jaroslav Durych, *Okamžiky z válečných let*, Praha 1924; Antonín Hajn, *Česká politika za války*, Praha 1924; Jan Hajšman, *Česká Maffie*, Praha 1932; týž, *Maffie v rozmachu*, Praha 1933; Josef Pekař, *K českému boji státoprávnímu za války*, Praha 1930; František Soukup, *28.říjen 1918. Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa*, 2 svazky, Praha 1928; a Zdeněk Václav Tobolka, *Česká politika za světové války*, Praha 1922.

31. *Dr. Karel Kramář*, red. Sís, s. 97-98; a Tobolka, c. d., IV, s. 50.

32. Paulová, *Tajný výbor*, s. 12

33. Tobolka, c. d., IV, s. 52. Táž kniha obsahuje (s.51-57) podrobný popis postojů českých a slovenských politických stran na počátku války.

34. Tamtéž, s. 177-178.

35. Viz Jurigovo dílo, cit. u Ľudovíta Holotíka, c. d., s. 86.

36. Tobolka, c. d., IV, s. 57.

37. Tamtéž, s. 59. Klofáč padl do léčky, nastražené na něj policií za použití ženského agenta-provokatéra.

38. Kudela, *Ruské letáky*, Naše revoluce, VI, 1929-130.
39. Karel Pichlík, Vlastimil Vávra, Jaroslav Křížek, *Červenobílá a rudá*, Praha 1957, s. 40-43.
40. Tamtéž, s. 34-37.
41. *Dr. Karel Kramář*, ed. Sís, s. 102-103; Paulová, c. d., s. 20-22.

Kapitola čtvrtá
Organizace českého zahraničního odboje. Domácí nezdary

1. Lev Sychrava, *Jak jsem se dostal za hranice*, Národní osvobození, Praha 1926, č. 191, 194, 199, 205. Také Pichlík, *Zahraniční odboj*, s. 90-91.
2. Beneš, I, s. 62. K Sychravově vlastnímu popisu jeho činnosti v zahraničí viz Lev Sychrava, *Několik vzpomínek ze Švýcar*. In: Edvard Beneš, Sborník vzpomínek na T.G. Masaryka, Praha 1930; Lev Sychrava, *Československé revoluční hnutí na evropském západě*, Praha 1923; Lev Sychrava a Jaroslav Werstadt, *Československý odboj*, Praha 1923.
3. Hugh a Christopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe*, s. 173 a 199.
4. Úplné memorandum viz Seton-Watson, *Masaryk in England*, s. 116-136; a/nebo Beneš, III, s. 237-267. Srv. také Paulová, *Tajný výbor*, s. 22. Kvůli určitým přeháněním v knize *Masaryk in England* ji Hugh a Christopher Seton-Watson nazývají prací „politického propagandisty". Viz *The Making of a New Europe*, s. 124.
5. Seton-Watson, *Masaryk in England* a/nebo Beneš, III, s. 255. Memorandum též uvádělo, že „republiku preferuje pouze několik radikálních politiků". Masaryk se k nim zjevně v této době nepočítal.
6. Beneš, I, s. 111.
7. FO 371/2241, 53297, 3. května 1915; Hanak, *The Government*, s. 166.
8. Pichlík, c. d., s. 126.
9. *Karel Kramář a Slovanstvo*, red. S. G. Puškarev a V. P. Šapilovský, Praha 1937, s. 44.
10. Beneš, I, s. 70-79; Tobolka, *Politické dějiny*, IV, s. 66-81..
11. Tamtéž.
12. Čulen, c. d., s. 78; Yurchak, c. d., s. 210; Mamatey, *The United States and East-Central Europe*, s. 130.
13. Paulová, c. d., s. 31-32.
14. Tamtéž, s. 32.

15. *Dr. Karel Kramář*, red. Sís, s. 121-123.
16. Tamtéž, s. 118-131.
17. Tamtéž, s. 120-121. Viz také Seton-Watson, c. d., s. 35-36 a 84-88.
18. *Dr. Karel Kramář*, red. Sís, s. 122-124.
19. Tamtéž, s. 125.
20. Tamtéž, s. 126-128.
21. Tamtéž, s. 128.
22. Beneš, III, s. 3-9.
23. Viz článek Setona-Watsona o počátcích školy slovanských a východoevropských studií. V: The Slavonic and East European Review, London, XVII, 50, 1939, s. 360-371.
24. Martínek, *Jak jsme to dělali*. V: Padesát let, s. 54; Pichlík, c. d., s. 136.
25. Pichlík, c. d., s. 141-142
26. Jas, č. 50, 4. května 1916. Josef Novák, tajemník České pobočky Socialistické strany v Americe, psal v dopise Karlu Perglerovi: „Voska zase jednou udělal volovinu, že pustil do světa tu zprávu o zastřelení Masarykové. Je z toho nehorázná blamáž. Takové koniny by se neměly dělat. Až se skutečně něco vážného stane, nikdo tomu nevěnuje pozornost a řekne se, že je to zas nějakej humbuk." Karel Pergler, archív, sv. II, korespondence 1915-1916, Georgetown University, Washington, D. C. Pro jejich anglofilskou propagandu a doporučování, aby Amerika vstoupila do války, byli Pergler, Novák a další později vyloučeni z Americké socialistické strany, hlásající pacifismus a odmítající válku.
27. Podrobnosti viz dr. František Iška, *V zájmu národa - ve službách lidskosti. Soubor článků psaných za války proti lživlasteneckému fanatismu*, v Iškově *Vesmíru*, Chicago 1917. Viz také nepublikované vzpomínky Františka Kopeckého, uložené ve Vojenském historickém archívu v Praze, který věnoval jednu kapitolu případu *Vesmír* a popsal, jak se bývalý poštovní úředník na rakouském generálním konzulátu v New Yorku podílel na podvodné kampani proti Iškovi. Voskovo falešné obvinění Išky potvrzuje Josef Martínek, člen Voskovy skupiny ve Spojených státech, viz *Rozhovory s Josefem Martínkem*, vedené Zdeňkem Hrubanem a uveřejněné na pokračování v *Amerických listech* v dubnu 1979.
Jako mnozí jiní emigranti byl Masaryk využíván jako potenciální válečná zbraň. Vědeckou analýzu této otázky provedl Kenneth T. Calder, *Britain and the Origins of the New Europe, 1914-1918*. Cambridge, London, Melbourne, New York 1976. Jako součást propagandy Britové rozšiřovali pamflet s názvem *„Rakouský terorismus v Čechách"*. S úvodem profesora T. G. Masaryka, českého člena rakouského parlamentu

a předsedy Českého národního výboru pro zahraniční záležitosti, nedatováno 1916. Tento pamflet silně přehání, např. prý císař nařídil „masové věšení a střílení" (s. 19) a v květnu 1916 „rozsudky smrti nad civilisty vyhlášené v Rakousku dosáhly od počátku války děsivého počtu 4 000; 965 z těchto obětí jsou Češi. Velkou část odsouzených tvořily ženy. Počet popravených vojáků dosahuje několika tisíc" (s. 23). Čtyři čeští civilisté byli v letech 1914-1915 popraveni za činnost, spojenou s distribucí ruských propagačních letáků. Ve skutečnosti k smrti nebyla odsouzena žádná žena. Když nový císař amnestoval politické provinilce, bylo propuštěno méně než 1 000 Čechů včetně odsouzenců k smrti. Srv. Tobolka, c. d., s. 256.

28. Čulen, c. d., s. 78; Mamatey, c. d., s. 130; také Štefan Osuský, *How Czechoslovakia was born.* Projev připravený na Světový kongres Slováků, Toronto (Kanada), 17.-19. června 1971. Autor získal kopii projevu laskavostí paní Pavly Osuské.

29. Beneš, I, s. 96. Viz také Steed, c. d., II, s. 129.

30. Beneš, I, s. 104 an. Nejnovější pro-štefánikovskou biografii napsal Jan Juříček, *M. R. Štefánik. Životopisný náčrt,* Bratislava 1969.

31. O Štefánikovi viz *Štefánik,* ed. Š. Osuský, B. Pavlů a J. Bartůšek, 2 svazky, Praha 1938; Rostislav Rajchl, *Štefánik. Voják a diplomat,* Praha 1948; Maurice Janin, *Milan Rastislav Štefánik,* Praha 1932; Holotík, *Štefánikovská legenda;* a další.

32. Masaryk, c. d., s. 51. český překlad dle SR, s. 66.

33. Seton-Watson, c. d., s. 133; Beneš, III, s. 237-256.

34. K „masové konverzi" k pravoslaví srv. *Deník plukovníka Švece,* s. 234; Chodorovič, *Odbojové hnutí,* s. 116.

35. Deklarace byla publikována v *La Nation Tchèque,* sv. I, s. 215-218. Srv. také Beneš, I, s. 184-186; Dürich, c. d., s. 18 ; Masaryk, c. d., s. 78-79.

36. Masaryk, c. d., s. 51; Pichlík, c. d., s. 184 a 187.

37. Beneš, I, s. 295-296.

38. Tamtéž, s. 173-176.

39. Masaryk, c. d., s. 96. Podle Beneše řekl Briand Masarykovi, že Francouzi sympatizují s českou věcí a že „udělají vše pro to, aby Češi získali nezávislost". Beneš, I, s. 110.

40. Beneš, III, s. 237-256.

41. Masaryk, c. d., s. 96; Beneš, I, s. 109.

42. Seton-Watson, c. d., s. 88-96.

43. Dürich, c. d., s. 50. Viz také Beneš, III, s. 78. Ačkoli později během války používal londýnský úřad Národní rady pojem „Česko-Slovenská národní rada" (nebo „Národní Česko-Slovenská rada"), jeho přesnost lze zpochybnit. Ve svých poválečných

českých spisech používal Beneš termín „Československá národní rada", ale ve francouzštině Conseil National des Pays Tchèques (tedy českých zemí), což byl podle Beneše, I, s. 117, pojem zastávaný Štefánikem. Vzhledem k naprosté neznalosti Slovenska v dohodových zemích nechtěl Štefánik komplikovat politický boj vnášením slovenské otázky. Obával se, že slovenské problémy by byly nepochopeny a mohly by být použity protivníky proti celému zahraničnímu odboji. Slovensko bylo severní částí Uher; patřilo téměř tisíc let ke Koruně svatoštěpánské; součástí Koruny svatováclavské nebylo nikdy. Zahraniční odboj reklamoval právo českých zemí na samostatnost, ale ne právo na sebeurčení národů.

44. Masaryk, c. d., s. 131.

45. Tamtéž, s. 223.

46. *Dokumenty*, red. Merhout, s. 30-33.

47. Dürich, c. d., s. 16. Jak Dürich zdůraznil, peníze z amerických sbírek plynuly do Masarykových rukou, jenž je používal, jak uznal za vhodné. Ale při vyhlašování sbírek bylo používáno Dürichovo jméno; např. během několika týdnů roku 1916 přinášely česko-americké noviny inzeráty, žádající příspěvky na „vánoční sbírku pro Masaryka a Düricha". Sebrané finanční částky byly značné (viz dále).

České noviny vycházející doma nemohly prokázat, že část peněz, jež Masaryk dostával, přicházela ze zahraničních zpravodajských zdrojů, ale obviňovaly ho, že je v cizích službách. *Národní listy* z 5. ledna 1917 nazvaly Masaryka a jeho agenty „lháři a podvodníky, kteří mají na zřeteli jen své materiální zájmy". *Čech* z 21. ledna 1917 napadl Masaryka, že obhajuje rozdělení Rakousko-Uherska a tvrdil, že Tomáš Garrigue „očekává z tohoto rozdělení větší zisk než kdyby bral 1 000 stříbrných ve vlasti. Jinak zůstal věrný svému původnímu jménu: Masařík řezník. Zabíjí a čtvrtí přinejmenším svým jazykem a perem." Policie vyzvala dne 2 *4.* března 1916 všechny české deníky k otištění článku pod titulkem V cizích službách, kde se pravilo, že Masaryk a jeho druzi „za několik stříbrňáků dopouštějí se nejhoršího zločinu všech časů: velezrad"!

Finanční částky, které Masaryk získával, byly značné. První příspěvek, jenž přišel z USA - šek na 1 000 dolarů pro jeho ženu, převzal v Praze v říjnu 1914 Voskovým prostřednictvím; druhý na 3 000 dolarů v Rotterdamu a třetí na 1 250 dolarů během své návštěvy v Ženevě, odkud se nevrátil domů. Jelikož neměl nouzi o peníze, mohl kolem sebe shromáždit své stoupence, kteří mu byli věrní. Jeho požadavky vůči americkým Čechům stoupaly a byly uspokojovány převážně příjmem z bazarů. Takový bazar uspořádaný v New Yorku vynesl čistý zisk 22 000 dolarů, v Clevelandu 30 000 dolarů, v Chicagu 400 000, v malém městě Cedar Rapids ve státě Iowa 25 000, v Te-

xasu 54 000 a v Omaze 70 000. Navíc „národní daň", vyhlášená Českým národním sdružením, znamenala čistý zisk ve statisících dolarech. Srv. Josef Martínek, *Jak jsme to dělali. V*: Padesát let, s. 53-54. Šindelář podává poněkud jiná čísla; např. bazar v Chicagu vynesl čistý zisk 50 000 dolarů, v Omaze 65 000 a v Texasu 40 000. Viz Šindelář, *Z boje za svobodu otčiny*, s. 136.

48. K Masarykově verzi o počátku „Dürichovy aféry" srv. Masaryk, c. d., s. 76-79; Dürichův postoj obsahuje jeho kniha cit. výše.

49. Beneš, I, s. 66. Později Beneš zpochybnil Dürichovu vhodnost; srv. s. 184-186.

50. Pichlík, c. d., s. 191.

51. Tamtéž.

52. Dürich, c. d., s. 27-29; také Beneš, I, s. 183. Podle Beneše (I, s. 185) mu Lochvickij řekl, že Dürich neměl být vyslán do Ruska, protože není pro takový úkol vhodný a že místo něj měl jet Masaryk.

53. Beneš, III, s. 563. Podle Veselého knihy *Češi a Slováci* byl počet vojáků 2 000.

54. Pichlík, c. d., s. 193; František Zuman, *Osvobozenecká legenda*, 2 svazky, Praha 1922, I, s. 146. Třebaže car souhlasil, problémy nastaly s vládou. Vondrák řekl caru, že uznává Masaryka za vůdce hnutí.

55. Beneš, III, s. 565.

56. Kudela, *Přehled*, s. 37-40; Zuman, c. d., I, s. 126-127. Ohledně oficiálního stanoviska ruské vlády k události srv. Papoušek, *Carské Rusko*, s. 127-129.

57. Tobolka, c. d., s. 179.

58. Memorandum je otištěno u Beneš, III, s. 566-572; téže Papoušek, c. d., s. 73-77.

59. Tamtéž.

60. Tamtéž, s. 571 a případně 76.

61. Dürich, c. d., s. 31. Srv. také Beneš, III, s. 586; také Pichlík, c. d., s. 197.

62. Beneš, III, s. 586.

63. Tamtéž, s. 579; a Karel Kramář, *Na obranu slovanské politiky*, Praha 1926, s. 57-59. Též Tobolka, c. d., s. 177-178.

64. Beneš uvádí, že Národní rada byla ustavena v únoru 1916. Srv. Beneš, I, s. 117. Masaryk konstatuje, že Beneš používal v rámci své funkce generálního tajemníka název „Národní rada českých zemí" (Masaryk, c. d., s. 79). Když přijel do Paříže Osuský a navštívil v létě 1916 Beneše v jeho kanceláři, všiml si, že název v únoru 1916 zřízené organizace byl „Česká národní rada", označil to za nepřijatelné pro americké Slováky. Beneš proto kontaktoval Dürricha, Štefánika a Košíka, kteří byli v té době v Rusku, přičemž všichni souhlasili se změnou názvu na „Národní rada českých zemí". Osuský ale nebyl spokojen a řekl Benešovi, že se tím nic nezměnilo. Teprve po

jejich rozhovoru - podle Osuského - dal Beneš souhlas ke změně názvu na „Národní rada česko-slovenská", který se stal oficiálním názvem, „jaký je v záznamech mírové konference" (Štefan Osuský, *How Czechoslovakia was born*). Změna názvu se všemi programovými důsledky se mohla odehrát teprve na konci léta 1916, protože Košík a Štefánik odjeli do Ruska 28. července 1916. Srv. Tobolka, c. d., s. 170; také Pichlík, c. d., s. 200.

65. Dürich, c. d., s. 30.

66. Holotík, c. d., s. 362-363. Francouzské dokumenty týkající se Štefánikovy činnosti během první světové války jsou otištěny ve francouzštině a českém překladu na s. 346. an.

67. Tamtéž, s. 364-370.

68. Tamtéž.

69. Tamtéž, s. 164.

70. Janin, *Moje účast*, s. 17 a 22. Také Holotík, c. d., s. 164.

71. Holotík, c. d., s. 370-372.

72. Tamtéž, s. 374.

73. Dodatek k protokolu o konferenci s profesorem Masarykem od kyjevských delegátů: Beneš, III, s. 580-587.

74. Holotík, c. d., s. 145.

75. Papoušek, c. d., s. 110.

76. Janin, c. d., s. 12; Holotík, c. d., s. 145.

77. Celý dokument má Papoušek, c. d., s. 97-98. Viz také Pichlík, c. d., s. 202

78. Papoušek, c. d., s. 97-98 a Pichlík, c. d., s. 202.

79. Pichlík, c. d., 202; Tobolka, c. d., IV, s. 113 a 177 an.

80. Papoušek, c. d., s. 184; též Tobolka, c. d., s. 179.

81. Papoušek, c. d., s. 184.

82. Tobolka, c. d., s. 181.

83. Papoušek, c. d., s. 95.

84. Tamtéž, s. 96. Masaryk řekl v prosinci 1914 v Římě svému někdejšímu kolegovi z vídeňského parlamentu Ante Trumbičovi, že pokud se Čechy stanou samostatným státem, budou mít krále z britské vládnoucí dynastie. Viz Pichlík, c. d., s. 107. Viz také Beneš, I, s. 29.

85. Papoušek, c. d., s. 101-102.

86. Dürich, c. d., s. 35.

87. Papoušek, c. d., 118.

88. Tamtéž, s. 104-105.

89. Tamtéž.
90. Beneš, III, s. 587-589. Také Papoušek, c. d., 109-111; dále *Dokumenty*, red. Merhout, s. 33-35.
91. Beneš, III, s. 271. Deklarace byla otištěna v českých novinách, např. v *Národní politice* z 19. listopadu 1916. V létě 1915 se sociální demokraté František Soukup a Gustav Habrman definitivně rozhodli nejít do exilu a krátce poté ustaly veškeré styky mezi sociálními demokraty doma a zahraničním odbojem. S odporem předáka sociální demokracie B. Šmerala k myšlence samostatného československého státu nesouhlasil v Americe Karel Pergler a další socialističtí členové Voskovy tajné organizace. Srv. Pichlík, c. d., s. 148 a 178 an. Podrobnosti u Tobolky, c. d., s. 186-208. Dokumenty o českých socialistech v USA jsou v Perglerově archívu na Georgetown University.
92. Viz Emil Strauss, *Die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik*, Praha 1934, s. 140.
93. Celý dokument má Beneš, III, s. 287. Pozadí a analýza viz Tobolka, c. d., s. 216 an.
94. Kramář, *Pět přednášek*, s. 63.
95. Soupis některých Osuského článků má Nosek, *Anglie a náš boj*, s. 51-55; Beneš, III, s. 272-279; Beneš, I, s. 123; Masaryk, c. d., s. 51 a 280 an. passim.; Pichlík, c. d., s. 208-211; Harry Hanak, *Th. G. Masaryk's Journalistic Aktivity in England during the First World War*, The Slavonic and East European Review, XLII, č. 98, prosinec 1963, s. 184-189; Harry Hanak, *The New Europe*, 1916-20, The Slavonic and East European Review, XXXIX, č. 93, červen 1961, s. 369-399.
96. André Chéradame, *Le plan pangermaniste démasqué*, Paris 1916. Dále týž, *La Question d'Orient. La Macedonie. La chemine fer de Bagdad*, Paris 1915; týž, *The Pan-German Plot Unmasked: Berlin's Formidable Peace-Traps of „the Drawn War"*, New York 1917; týž, *Pan-Germany, the Disease and the Cure*, Boston 1917; týž, *The Essentials of an Enduring Victory*, New York 1918.
97. Seton-Watson, c. d., s. 35-36 a 84-88.
98. Robert W. Seton-Watson, *The Reorganization of Europe*, New Europe, 9. listopadu 1916.

Kapitola pátá
Představy o budoucnosti střední Evropy. Boj o kontrolu hnutí za nezávislost

1. *The Times*, 25. září 1914; Harry Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary*, 1914-1918, The Slavonic East European Review, 1969, s. 161-197.
2. David Lloyd George, *Memoirs of the Peace Conference*, 2 sv., New Haven 1939, II, s. 501-502.
3. Tamtéž, s. 502.
4. Tobolka, c. d., IV, s. 106 an.
5. Paulová, *Maffie*, I, s. 151-155; Tobolka, c. d., s. 92-94.
6. Robert W. Seton-Watson, *What is at Stake in the War*, London 1915.
7. Tamtéž, s. 65-70.
8. May, *Seton-Watson and the Treaty of London*, s. 45; Harry Hanak, *Great Britain and Austria-Hungary During the First World War. A Study in the Formation of Public Opinion*, London 1962, s. 100; a Seton-Watson, *Masaryk in England*, s. 62.
9. A. Popov, *Čecho-slovacki vopros i carskaja diplomacija v 1914-1917 gg*, Krasnyj archiv, díl 33, s. 27-29; Holotík, *Štefánikovská legenda*, s. 149; též Papoušek, c. d., s. 75.
10. F. Naumann, *Central Europe*, New York 1917. Podrobnosti má Theodor Heuss, *Friedrich Naumann*, Stuttgart 1937; Henry Cord Meyer, *Mitteleuropa in German Thought and Action, 1815-1945*, The Hague 1955; též Jaksch, *Europe's Road to Potsdam*, s. 150-152 a 156.
11. Popov, c. d., s. 27-29; Holotík, c. d., s. 149. Svatkovskij udržoval těsné spojení s uprchlíky z Rakousko-Uherska a v habsburské říši měl své informátory. Když počátkem roku 1915 Beneš navštívil Masaryka ve Švýcarsku, byl Svatkovským požádán, aby vyzval Kramáře k odchodu do Ruska. Po Benešově příchodu do exilu se s ním Svatkovskij často střetával. Srv. Beneš, I, s. 33-39, 51, 60, 62, 64, 75, 82, 99, 126, 184, 233-236, 287, 294, 414-417, 439; II, s. 98, 157.
12. Popov, c. d., s. 27-29.
13. Popov, c. d., s. 29; a Holotík, c. d., s. 150
14. MA, VII/15a; Pichlík, c. d., s. 261; výraz „nejdůležitější ČESKÁ tajná společnost v Americe" použil sir William Wiseman. Viz zpráva ve složce „R", „Rusko", Wiseman General, č. 1, WWP.
15. „Memorandum Priklonského o československé otázce" má Papoušek, c. d., s. 73-77.

16. FO Cab. 17/160, 29. srpna 1916; Hanak, c. d., s. 170.
17. Většina memorand je v FO Cab. 17/160, 7. srpna 1917; memorandum ministerstva zahraničních věcí je otištěno u Lloyda George, c. d., s. 11-23; některá další memoranda jsou in H. H. Asquith, *Memories and Reflections*, díl I a II, London, 1928; též David Lloyd George, *War Memoirs*, 6 dílů, London, Boston, 1933-1936.
18. Lloyd George, *Memoirs of the Peace Conference*, s. 11. K memorandu ministerstva zahraničních věcí viz s. 11-23.
19. Tamtéž, s. 11.
20. Tamtéž, s. 23.
21. Asquith, *Memories*, díl II, s. 142.
22. FO Cab. 42/22, 14. listopadu 1916; Hanak, c. d., s. 171.
23. Kopie memorand pořizoval na generálním štábu Jaroslav Papoušek, jenž byl během Masarykova pobytu v Rusku 1917-1918 jeho tajemníkem. Pořídil také jejich český překlad, užívaný při citacích také v této knize, a vydal je v roce 1927 ve své již vícekrát citované práci (srv. J.Papoušek, c.d., s.120-144, 147-155).
24. Vladimír Sís, jehož Kramář pověřil, aby ho zastupoval ve stycích se spojeneckými diplomaty v Sofii, dostával pokyny od svého bratra Františka Síse. Snad že nepochopil pokyny nebo byl ovlivněn balkánským prostředím a znalostí názorů spojeneckých diplomatů a jejich domovských úřadů, Sís předložil na jaře 1915 všem dohodovým zástupcům memorandum, žádající zřízení samostatného státu. Z hlediska státní nezávislosti byly tedy programy Maffie (Kramáře) a Masaryka shodné. V memorandu Independent Bohemia , předloženém spojeneckým vládám v květnu 1915, Masaryk žádal o „znovuzřízení Čech jako samostatného státu"; memorandum předložené Sísem volalo po „obnovení českého státu". Viz Paulová, c. d., I, s. 414-421.
25. Podle Beneše Masaryk věřil, že vláda britského prince přinese v Čechách nastolení parlamentní vlády, založené na britském modelu, a úplné připojení Čech k Západu. Beneš, I, s. 29.
26. Lloyd George, c. d., díl I, s. 28 a díl II, s. 495.
27. Wiseman Auchinclossovi, 26. ledna 1918, WWP, „Propaganda and Intelligence, Czecho-Cum-Pole Scheme".
28. Papoušek, c. d., s. 94 an, 100 an; tři memoranda citovaná výše: 155 an, 157 an, 182-186.
29. Wiseman Auchinclossovi, 26. ledna 1918, WWP.
30. Podrobnosti má Rajchl, *Štefánik*, s. 90 an; Holotík, c. d., s. 158 an; Masarykovu verzi sporu viz Masaryk, s. 87-89 a 155; a Dürichovu srv. Dürich, c. d., s. 36 an.

31. Celý dokument má Dürich, c. d., s. 37-38 a Beneš, III, s. 589-591. Viz též Tobolka, c. d., s. 177 an.
32. Dürich, c. d., s. 37.
33. Holotík, c. d., s. 160-161.
34. Janin, c. d., s. 20; Holotík, c. d., s. 161.
35. Pichlík, c. d., s. 213.
36. Ján Kvasnička, *Československé légie v Rusku 1917-1920*, Bratislava 1963, s. 21. Kvasničkova kniha je založena převážně na československém a sovětském archívním materiálu.
37. Papoušek, c. d., 111.
38. Tamtéž, s. 110; Holotík, c. d., s. 159. Více informací o tajné skupině, organizované Voskou v Rusku a „Masarykových agentech" je ve Voskových pamětech (Jas, 1933) a v publikaci *Čechoslováci ve válce a revoluci*, Moskva 1919, s. 71-77 a 102. Československý spolek kyjevský, skupina českých důstojníků, jenž organizoval nábor válečných zajatců pro Družinu, úzce spolupracoval s touto tajnou skupinou. Spojkou mezi spolkem a petrohradskou skupinou, vedenou Jiřím Klecandou, Bohumilem Čermákem a Bohdanem Pavlů, byl historik Jaroslav Papoušek. Podrobnosti obsahuje kniha jednoho z účastníků událostí: Jan Šeba, *Rusko a Malá dohoda v politice světové*, Praha 1936, s. 354-362.
39. Papoušek, c. d., s. 109-116.
40. Tamtéž, s. 114.
41. Tamtéž, s. 116.
42. Holotík, c. d., s. 383.
43. Tamtéž, s. 166; též Pichlík, c. d., s. 71.
44. Dürich, c. d., s. 39
45. Tobolka, c. d., s. 181.
46. Tamtéž.
47. Holotík, c. d., s. 383.
48. Pichlík, c. d., s. 225.
49. Tamtéž, s. 227.
50. Tamtéž, s. 229.
51. Kvasnička, c. d., s. 27.
52. Tamtéž, s. 26.
53. Text dokumentu má Dürich, c. d., s. 41-43; a Papoušek, c. d., s. 169-171.
54. Tamtéž. Také Beneš, III, s. 606-609.
55. Dürich, c. d., s. 46.

56. Tamtéž.
57. Tamtéž, s. 47.
58. Tamtéž.
59. Tamtéž, s. 48.
60. Tamtéž, s. 52-53.
61. Pichlík, c. d., s. 231.
62. Donald W. Treadgold, *Twentieth Century Russia*, Chicago 1959, s. 118-119.
63. Dürich, c. d., s. 63-64. Fotokopie celého článku v ruštině, jak byla přeložena z Masarykova německého rukopisu, je připojena k Syllabově knize *Masaryk a revoluce v Rusku.*
64. Pichlík, c. d., s. 229-230. Viz též Masaryk, s. 119.
65. Dürich, s. 63.
66. Pichlík, c. d., 232.
67. Tamtéž.
68. Beneš, I, s. 275-276; Dürich, c. d., s. 48 a Tobolka, c. d., s. 183.
69. Ferdinand Písecký, *Moje poznámky o pobytu dra Štefánika v Petrohradě od 17. do 31. ledna 1917;* Holotík, c. d., s. 170.
70. Janin, c. d., s. 39-40; Holotík, c. d., s. 170
71. Masaryk, *Světová revoluce*, s. 305-307. *Rotenbergova zpráva*, květen 1917, WWP. Viz též Irwin a Voska, *Spy and Counter-Spy*, s. 196 a 198.
72. Holotík, c. d., s. 170.
73. Deník plukovníka House, zápis z 15. ledna 1917. Sbírka E. M. House, Yale University.
74. Papoušek, c. d., s. 168-169; Masaryk, c. d., s. 117.
75. Holotík, c. d., s. 171; Beneš, III, s. 599. Postavení Dürichovy Rady bylo podobné jako pozice několika exilových organizací, ustavených emigranty ze střední a východní Evropy po roce 1948 včetně Rady svobodného Československa, která byla po léta podporována americkou vládou prostřednictvím C. I. A. Tyto rady nebyly voleny. C. I. A. také několik let kontrolovala a financovala radio Svobodná Evropa a Svoboda, v nichž pracovali převážně uprchlíci ze zemí sovětského bloku. Viz článek *Kongres je vyzýván, aby přestal financovat rádio pomocí C. I. A.*, *New York Times*, 24. května 1971.
76. Dürich, c. d., s. 48.
77. Tobolka, c. d., s. 183.
78. Dürich, c. d., s. 49.
79. Beneš, I, s. 130; a III, s. 606-607.

80. Pichlík, c. d., s. 234.
81. Papoušek, c. d., s. 179.
82. Tamtéž, s. 180.
83. Tobolka, c. d., s. 183.
84. Dürich, s. 50.
85. Pichlík, s. 191.
86. Beneš, I, s. 66.
87. Dürich, s. 56.
88. Sharp Lansingovi, 22. října 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, WW, I, s. 854-855.
89. Dürich, s. 15-16.
90. Tamtéž, s. 59.
91. Papoušek, c. d., s. 180-181; Dürich, s. 51; Beneš, III, s. 608.
92. Jména těchto lidí uvádí Papoušek, c. d., s. 180, který se ale nezmiňuje o Voskově zpravodajské síti v Rusku.
93. Tamtéž, s. 181.
94. Tobolka, c. d., s. 302.
95. Holotík, c. d., 173.
96. Tamtéž, s. 173; *Dokumenty*, red. Merhout, s. 41-43 (Štefánikovo prohlášení); Dr. Josef Kudela, *Profesor Masaryk a československé vojsko na Rusi*, Praha 1923, s. 42. Tato kniha obsahuje dokumenty o Masarykových vztazích k československému hnutí za nezávislost v Rusku. Další dokumenty v knize Prokopa Maxy a Jaroslava Papouška, *Masarykovy řeči a projevy za války*, díl I a II, Praha 1920; a Jaroslav Papoušek, *Masaryk a revoluční armáda*, Praha 1922.
97. Tobolka, c. d., s. 184
98. Papoušek, *Carské Rusko*, s. 182-186.
99. Tobolka, c. d., s. 184.
100. Masaryk, *The Making of a State*, s. 79.
101. Dürich, s. 67-68.
102. Tamtéž, s. 69-70.
103. Tamtéž, s. 70.
104. Tamtéž, s. 72.
105. Masaryk, c. d., s. 83 a 236-237; viz také *Masaryk a židovství*,red. dr. E. Rychnovský, Praha 1931.
106. *Dokumenty*, red. Merhout, s. 39-40. Pichlík, c. d., s. 237-238.
107. Masaryk, c. d., s. 79 a 285.; Jaroslav Kratochvíl, *Cesta revoluce*, Praha 1928, s. 32.

108. *Deník plukovníka Švece*, s. 234.
109. Pichlík, c. d., s. 253.
110. Rezoluce sjezdu je v *Dokumentech*, red. Merhout, s. 44-47; viz také Masaryk, c. d., s. 79; Beneš, I, s. 331; Tobolka, c. d., s. 184-185; Pichlík, c. d., s. 240; Šeba, *Rusko a Malá Dohoda*, s. 390-391. V dubnu 1917 L. Tuček rezignoval na veškerou politickou činnost. Ale Dürich nebyl ochoten se vzdát. V polovině dubna 1917 přijel společně s Crkalem do Kyjeva a rozšiřoval tam leták, adresovaný „české veřejnosti". Dürichovi bylo znemožněno zúčastnit se sjezdu. Je paradoxní, že ti, kdož nejvíce odsuzovali Dürichovu Radu jako nereprezentativní a nedemokratickou, používali nyní nedemokratické a nečestné metody, aby získali kontrolu nad zahraničním odbojem v Rusku. Srv. Dürich, s. 73-74 a 54-60.
111. Jaroslav Křížek, *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku*, Praha 1957, s. 92-101.
112. Tobolka, c. d., s. 185-186.
113. Beneš, III, s. 615-616.
114. *Reč*, č. 70, 23. března 1917, cit. v publikaci *The Russian Provisional Government*, red. Robert Paul Browder a Alexander Kerenskij, Stanford 1961, II, s. 1044.
115. *La Nation Tchèque*, II, 1923, s. 366-367, cit. u Syllaby, *Masaryk a revoluce v Rusku*, s. 132.
116. Masaryk, c. d., s. 351.
117. Archív Vojenského historického ústavu, FMV/2; Holotík, c. d., s. 175; National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 861.00/1579 Di a 861.00/1601; Antonín Svatopluk Kalina, *Krví a železem dobyto československé samostatnosti*, Praha 1939, s. 295; také „The Inquiry" (dokumenty plukovníka House), Zprávy, W. Somerset Maugham, 7. prosince 1917, Polk Drawer 73, Yale University.

Kapitola šestá
Jaro a počátek léta 1917 doma a v zahraničí

1. Hrabě Arthur Polzer-Holditz, *Kaiser Karl*, Vienna 1928, s. 168. K císařově biografii srv. Gordon Brock-Shepherd, *The Last Habsburg*, New York 1968.
2. Hanak, *Great Britain and Austria-Hungary*, s. 206 an.
3. Hanak, *The Government*, s. 172.
4. *Official Statements of War Aims and Peace Proposals, December 1916 to November 1918*, red. James Brown Scott, Washington 1921, s. 2 an. Srv. též Beneš, III, s. 271.
5. FO 371/3134, *Emperor Karl's Letter to Prince Sixte, Proceedings in Regard to a Sepa-*

rate Peace with Austria, s. 1 (memorandum napsané plukovníkem Sirem Mauricem Hankeym, tajemníkem výboru pro obranu impéria a tajemníkem válečného kabinetu, květen 1918); Hanak, c. d., s. 171.

6. Page Lansingovi, 20. února 1917, FRUS, WW, 1917, Supplement, 55 an.; Lansing Penfieldovi, 22. únor 1917, s. 57 an.

7. Cab 24/6, G. T., 43, 12. února 1917 a 17. února 1917, memorandum Lorda Hardinga; Hanak, c. d., s. 174.

8. National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 763.72/5163 1/2; též *The Lansing Papers*, II, s. 19-32.

9. Hanak, c. d., s. 184.

10. Tamtéž, s. 174.

11. National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 763.72/5163 1/2; též *The Lansing Papers*, II, s. 19-32.

12. National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 763.5163 1/2; též *The Lansing Papers*, II, s. 19-32. Též Cab. 21/77, s. 16, 28. dubna 1917; Hanak, c. d., s. 175.

13. Viz Benešovo memorandum francouzskému ministerstvu zahraničních věcí z 29. prosince 1916 (Beneš, III, s. 272 an.)

14. Tamtéž, s. 279 an a 287 an. Dokument zde otištěný nesl název: „Předsednictvo svazu českých poslanců ve Vídni ministru zahraničních věcí hraběti Ottokaru Czerninovi: Druhé odmítnutí deklarace Čtyřdohody o osvobození Čechoslováků z cizího jařma v odpověď na Wilsonovu žádost ohledně válečných cílů." První odmítnutí je otištěno u Beneše, III, s. 284-286. Oba dokumenty podepsali F. Staněk, B. Šmeral a J. Maštálka. Podrobnosti má Tobolka, c. d., s. 216-224.

15. Beneš, II, s. 552-555.

16. Tamtéž, I, s. 249-250.

17. Masaryk, c. d., s. 128. český překlad dle SR, s. 152.

18. Beneš, III, s. 107-109.

19. Tamtéž, s. 117-120.

20. Tobolka, c. d., s. 223 an; *Dr. Karel Kramář*, red. Sís, s. 137-138; Pichlík, c. d., s. 221-223.

21. Paulová, *Tajný výbor*, s. 150-151.

22. Úplný text memoranda viz. Ottokar Czernin, *Im Weltkriege*. Berlin, Vienna 1919, s. 198-204.

23. Paulová, c. d., s. 151; Beneš, I, s. 313.

24. Tobolka, c. d., s. 230 an; Beneš, I, s. 313.

25. Paulová, c. d., s. 158.
26. Beneš, I, s. 442.
27. Paulová, c. d., s. 159.
28. K dokumentům o princi Sixtu Bourbon-Parma a tajných jednáních mezi Armandem a Reverterou srv. *Austria's Peace Offer*, 1916-1917, red. G. de Mantayer, London 1921.
29. Paulová, c. d., s. 186-187.
30. Beneš, III, s. 113.
31. Tamtéž.
32. Tamtéž, s. 291. Podrobnosti o jeho pozadí in Paulová, c. d., s. 188 an; a Tobolka, c. d., s. 229 an.
33. Beneš, III, s. 291.
34. Tamtéž.
35. Tamtéž.
36. Tobolka, c. d., s. 247.
37. Pichlík, c. d., s. 222.
38. Tamtéž. Také Tobolka, c. d., s. 223-247.
39. Tobolka, c. d., s. 297 an.
40. Beneš, III, s. 618.
41. Existuje mnoho knih o Leninovi a dějinách ruské revoluce. Následující tituly představují jen málo z celkového množství textů a dokumentů: G. S. Curtis, *Russian Revolutions of 1917*, Princeton 1957; W. H. Chamberlin, *Russian Revolution, 1917-1921*, 2. vyd., 2 díly, New York 1952; Richard E. Pipes, *Formation of Soviet Union*, Cambridge 1954; J. S. Reshetar, *The Ukrainian Revolution, 1917-1920, A Study of Nationalism*, Princeton 1952.
42. *Masaryk a revoluční armáda.* Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci, red. Jaroslav Papoušek, Praha 1922, s. 41 an. Dále citováno jako Masaryk a revoluční armáda.
43. Prof. T. G. Masaryk, *Načala socialističeskovo obščestva*, I, *Revolucija ili Evolucija?*, S.-Pb. 1906. *Ot komiteta partiji „svobodomysljačich"*, s. V. (s. 5.).
44. Podrobnosti o Masarykově propagandě má Syllaba, *Masaryk a revoluce v Rusku*, s. 144-203, passim.
45. Zpráva W. Somerset Maughama z 7. prosince 1917. Polk Drawer 73, E. M. House Collection (Yale University).
46. *Za svobodu*, red. Rudolf Medek a dal., 4 díly, Praha 1926-1929, II, s. 321.
47. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 42.

48. Tobolka, c. d., s. 302; Kalina, *Krví a železem*, s. 156.
49. Vladimír Richter, *Zborovským hrdinům*, Národ (Chicago), 8. července 1972. Podrobnosti má Dostál, *Svatý Václav a katolíci*; Navrátil, *Katolicism a Svatý Václav*; Navrátil a Krejčí, *Tradice cyrilometodějská*.
50. Tobolka, c. d., s. 302.
51. Zuman, *Osvobozenecká legenda*, II, s. 79. Citováno podle kyjevského *Čechoslovana* z 11. dubna (29. března) 1917.
52. *Za Svobodu*, II, s. 312 a 516; *Masaryk a revoluční armáda*, s. 138-139.
53. Masaryk, c. d., s. 161; Holotík, c. d., s. 175.
54. Bitva u Zborova se stala legendou, o níž existuje rozsáhlá literatura. Mezi jinými srv. Vladimír Klecanda, *Bitva u Zborova*, Praha 1927; Josef Kudela, *U Zborova a po Zborovu*. V: Vojensko-historický sborník, díl I, 1933, s. 120-130; Ludvík Lotocký, *Vídeň-Skobelovo-Zborov*, Brno 1926; Jaroslav Papoušek, *Zborov*, Praha 1921.
55. Veselý, *Češi a Slováci*, s. 32. Podrobnosti má Klecanda, c. d., s. 57 a 122 an.
56. Tobolka, c. d., s. 304.
57. Tamtéž, s. 302.
58. Pichlík, c. d., s. 248-249.
59. Tamtéž, s. 291.
60. Masaryk, c. d., s. 165-167; Beneš, III, s. 626-629.
61. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 105; Beneš, III, s. 586.
62. Tobolka, c. d., s. 259. Na téže konferenci Masaryk uvedl dva nepřátele československého zahraničního odboje: mezinárodní kapitalismus a Vatikán. Srv. Pichlík, c. d., s. 255.
63. FO 371/3134; *War Memoirs*, IV, s. 1983-2035; Hanak, c. d., s. 178.
64. Cab. 24/35, G. T., 2976, 10. prosince 1917; Hanak, c. d., s. 181.
65. Hanak, c. d., s. 181.
66. Jaroslav Papoušek, *Masaryk a naše revoluční hnutí v Rusku*, Praha 1925, s. 28.
67. Pichlík, c. d., s. 255.
68. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 95-100.
69. Syllaba, c. d., s. 170.

Kapitola sedmá
Předběžná jednání o míru. Propaganda a budování československé armády

1. O tajných rakousko-spojeneckých jednáních a ochotě spojenců zachovat Rakousko-Uhersko až do léta roku 1918 srv. princ Sixtus Bourbonský, *L'offre de paix séparée de l'Autriche*, Paris 1920; David Lloyd George, *War Memoirs*, London 1934, IV, s. 1909 an; Edmund Glaise von Horstenau, *The Collapse of Austro-Hungarian Empire*. London, Toronto 1930, s. 51 an. Srovnej také *Austria's Peace Offer*, 1916-1917, red. Mantayer.
2. Wiseman, *Rusko* 15. května 1917, WWP 112; Houseův deník, 15. května 1917.
3. „Zpráva Rotenbergovi", File „R", 15. května 1917, WWP (Wiseman General č. 1).
4. Wiseman, *Russian Affairs*, 26. května 1917, WWP 112; také Wiseman Drummondovi, Memorandum z 23. května 1917, Private Secretary Archives, 1917-1924, A. J. Balfour, FO 800/197; W. B. Fowler, *British-American Relations, 1917-1918: The Role of Sir William Wiseman*, Princeton 1969, s. 112; Voska a Irwin, c. d., s. 212-213.
5. Wiseman, *Russia* n.d., asi počátek června 1917, WWP 112.
6. Wiseman, *Russia*, 26. května 1917, WWP 112.
7. Private Secretary Archives, 1917-1924, A. J. Balfour, FO 800/197; Fowler, c. d., s. 113.
8. Wiseman Drummondovi, 16. června 1917, WWP 42; Wiseman Drummondovi, 20. června 1917; Drummond Wisemanovi, 26. června 1917, WWP 42; Drummondův záznam o Wisemanově telegramu z 20. června 1917, Private Secretary Archives, 1917-1924, A. J. Balfour, FO 800/197; Fowler, c. d., s. 113.
9. Wiseman Drummondovi, 20. června 1917, WWP 24; Lansing Wilsonovi, 8. června 1917, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 861.00/423-1/2A; Polk McAdoovi, 16. července 1917, Polk Papers.
10. Wiseman, „Committee of Slav Origin, for Russia", 30. června 1917, WWP, File „S".
11. Tamtéž.
12. Papoušek, Carské Rusko, p. 157.
13. Veselý, c. d., s. 19.
14. Holotík, c. d., s. 175. Tobolka, c. d., s. 302, udává různá, ale jen částečná čísla.
15. Veselý, c. d., s. 31.

16. Wiseman, „Russian Matters", 12. července 1917, WWP 112.
17. Wiseman, Krycí jména pro Maughamovu a Voskovu výpravu, 19. července 1917, WWP, File „B".
18. Irwin a Voska, c. d., s. 187.
19. Voskovy stvrzenky na 1 200 a 2 800 dolarů z 16., resp. 21. července 1917, WWP 112.
20. W. Somerset Maugham, *The Summing Up*, London 1938, s. 203-204.
21. W. Somerset Maugham, Zprávy, 7. prosince 1917, WWP, Polk Drawer 73.
22. Tamtéž.
23. Irwin a Voska, c. d., s. 191 a 194; Voska, *Memoirs*, Jas, 1935, č. 7 a 10; též Masaryk, *Světová revoluce*, s. 160; Šeba, c. d., s. 381-382.
24. Irwin a Voska, c. d., s. 191.
25. Tamtéž, s. 198.
26. Tamtéž.
27. Zpráva Aloise B. Koukola Českému národnímu sdružení, Chicago, III, 20. března 1918, WWP 114.
28. WWP 102.
29. Zpráva Aloise B. Koukola Českému národnímu sdružení, 20. března 1918, WWP 114.
30. Holotík, c. d., s. 183. Ve Spojených státech promluvil Štefánik k několika shromážděním svých krajanů. Dürichova dcera, manželka spisovatele Karla Horkého, se dostavila na jedno z nich s koňským bičem se záměrem vyvolat scénu a zbít generála za pomluvy vůči jejímu otci. Když se Štefánik dozvěděl o její přítomnosti, opustil rychle sál zadními dveřmi. Dürichova dcera následně vydala leták, líčící incident a kritizující generála.
31. Tobolka, c. d., s. 294; Beneš (I, s. 347) udává počet 2 500.
32. Martínek, *Jak jsme to dělali*. V: Padesát let, s. 54. Martínek udává týž počet dobrovolníků pro službu ve francouzské armádě jako Tobolka.
33. Masaryk, *The Making of a State*, s. 166; Beneš, I, s. 349-351.
34. Beneš, II, s. 36-74.
35. Tamtéž.
36. Pichlík, c. d., 262; podrobnosti má Rajchl, *Štefánik*, s. 129 an; a Juríček, *M. R. Štefánik*, s. 126 an.
37. Beneš, I, s. 374-388. Nedostatek prostoru neumožňuje věnovat více pozornosti Itálii. Nejpodrobnější studii o českých a slovenských válečných zajatcích v Itálii a formování československé armády v Itálii napsal Jindřich Kretší, *Vznik a vývoj českoslo-*

venské legie v Italii, Praha 1928. Další rozsáhlou práci napsal František Hlaváček, *Dr. Edvard Beneš a Italie za světové války*, Praha 1936. O činnosti nadporučíka „Testolini" alias Hlaváčka v italské armádě srv. sympozium František Hlaváček, Praha 1927 a články v *La Nazione* (Florencie), 23. května 1973 a *La Stampa* (Turín), 22. května 1973. Kratší studii napsal Miroslav Lokay, *Československé Legie v Italii*, New York 1970.

38. Beneš, III, s. 307-309.

39. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 108-117; Masaryk, c. d., s. 167-169; Beneš, III, s. 626-629.

40. Zpráva datovaná 1. září 1917. OS.14 NS, WWP 112. Srv. také Wiseman „Souhrn zpráv od petrohradského agenta z 11. září" HP 20:45; Maugham Wisemanovi, 14. září 1917, WWP 112; Wiseman Drummondovi, 24. září 1917, WWP 42. Srv. také zbeletrizovaný popis Maughamovy eskapády v Petrohradě v *Ashenden, or the British Agent*, New York 1927, s. 293-295.

41. Maughamova zpráva z 1. září 1917, WWP 112.

42. Fowler, *British-American Relations*, s. 116.

43. *The Russian Provisional Government*, red. Browder a Kerenskij, III, s. 1625-1627.

44. Wiseman, „Intelligence Propaganda Work in Russia July to December 1917", 19. ledna 1918, WWP 113; Private Secretary Archives, 1917-1924, A. J. Balfour, FO 800/197; srv. také Maugham, c. d., s. 205; a Fowler, c. d., s. 117.

45. *Istoria diplomatii*, red. V. P. Potěmkin, Moskva, 1945, II, s. 302.

46. Pichlík, c. d., s. 266-267; srv. také Klecanda, *Bitva u Zborova*, s. 122.

47. František Koza, *Jak uprchl gen. Kornilov z rakouského zajetí*; k témuž Josef Laube. V: *Domov za války*, ed. Alois Žípek, Praha 1929, s. 64-73. Viz také Nikolaj Alexandrovič Chodorovič, *Odbojové hnutí a československé vojsko v Rusku (1914-1917)*, z ruštiny přel. Jiří Treťjakov, Praha 1928, s. 118-191.

48. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 63-64; srv. také Kvasnička, c. d., s. 42.

49. V. Sidorin, *Ruské armádní velitelství a Zborov*, Praha 1937, s. 31.

50. Zuman, c. d., II, s. 125.

51. V. Najbrt, *Rozlet a rozlom sibiřského bratrství*, Praha b. r. , s. 23.

52. Wiseman, *Russia*, 15. května 1917, WWP 112.

53. Masaryk a revoluční armáda, s. 42; také s. 115 a 116.

54. *Čechoslovák*, 15. září 1917.

55. Československý voják, 11. října 1917.

56. Tamtéž.

57. Beneš, III, s. 626-629.

58. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 117-120.
59. Masaryk, c. d., s. 186; viz také K. J. Vopička, *Taje Balkánu*, Praha 1927, s. 149.
60. Masaryk, c. d., s. 187; Syllaba, *Masaryk a revoluce v Rusku*, s. 188.
61. Masaryk, c. d., s. 186; Syllaba, c. d., s. 188. Během Masarykovy cesty do Rumunska byl jeho pobočníkem Jan Šeba, který píše, jak Masaryk, pod různými záminkami, odmítal přivést armádu na rumunskou frontu. Srv. Šeba, c. d., s. 415-416.
62. Beneš, III, s. 316-317.

Kapitola osmá
Bolševická revoluce

1. O bolševické revoluci existuje rozsáhlá literatura. (1) K dokumentárním sbírkám patří FRUS, 1918, Rusko, 3 díly; FRUS, *The Lansing Papers*, 1914-1920, 2 díly; *Dekrety sovětskoj vlasti*, díl I, 25. října 1917 - 16. března 1918, Moskva 1957; *Dokumenty vnešněj politiky SSSR*, díl I a II, Moskva 1959. Viz také francouzské dokumenty, vztahující se k československým legiím v Rusku v publikaci Vlastimila Vávry, *Klamná cesta. Příprava a vznik protisovětského vystoupení čs. legií*, Praha 1958; Vlastimil Vávra, *Podíl francouzské politiky na vzniku protisovětského vystoupení čs. legií v Rusku*, Historie a vojenství, Praha 1964, č. 3, s. 479-498. (2) K pamětem, vztahujícím se k revoluci, patří D. R. Francis, *Russia from the American Embassy*, New York 1921; Sir George Buchanan, *My Mission to Russia and Other Diplomatic Memories*, 2 díly, London 1923; Joseph Noulens, *Mon Ambassade en Russie Sovietique, 1917-1919*, 2 díly, Paris 1922; Sir Athur Knox, *With the Russian Army, 1914-1917*, London 1921; R. B. Lockhart, *Memoirs of a British Agent*, London 1932; J. Sadoul, *Notes sur la Révolution bolchévique*, Paris 1919. (3) K interpretacím událostí patří George F. Kennan, *Soviet-American Relations*, 1917-1920, 2 díly, London 1958; Richard H. Ullman, *Anglo-Soviet Relations, 1917-1920: Intervention and War*, Princeton 1960; a *Istoria diplomatii*, red. V. P. Potěmkin, díl II, Moskva 1945.
2. Tobolka, c. d., s. 309.
3. Dokumentace je citována v Kvasnička, c. d., s. 59.
4. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 142-152, 169 a 183.
5. Irwin a Voska, c. d., s. 198.
6. *Čechoslovák*, 3. července 1917; *Masaryk a revoluční armáda*, s. 56.
7. *Čechoslovák*, 23. června 1917; Pichlík, c. d., s. 248-249.
8. *Boj o směr vývoje československého státu*, red. A. Kocman, V. Pletka, J. Radimský, M.

Trantírek a L. Urbánková, Praha 1965, I, s. 69. Také *Staroslovan*, č. 9 a 10, 1921, cit. v Zuman, c. d., II, s. 115-116.

9. *Documents of Russian History*, red. Golder, s. 646-648; *The Provisional Government*, red. Browder a Kerenskij, II, s. 1128-1130.

10. Text v *The Russian Provisional Government*, red. Browder a Kerenskij, II, s. 1152-1159; fotokopii článku má Syllaba, c. d.

11. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 79, 90, 97, 118 a 162.

12. *Čas*, 18. května 1909. Na konferenci pracovníků své politické strany 9. ledna 1913 Masaryk prohlásil: „Rád bych formuloval rakouský problém pro Rakousko a nás Čechy takto: Jestliže Němec může být Rakušan, proč nemůže být Slovan, řekněme Srb, Rakušan? Všichni chceme rovnost a rovná práva, všichni chceme svobodu v Rakousku, a tudíž nemáme důvod Rakousko v dohledné době opustit." *Čas*, č. 8, 1913. Klofáč, jenž byl zatčen v roce 1914, byl po svém návratu z vězení zvolen předsedou klubu českých poslanců ve Vídni, a londýnské *The Times* nad tím vyjádřily potěšení 2. června 1917; srv. také *Daily Chronicle*, 4. června 1917. Amnestii pro Kramáře a jeho následující propuštění z vězení zaznamenaly prakticky všechny hlavní noviny.

13. Fotokopie celého článku je připojena u Syllaby, c. d., s českým překladem a marxistickou analýzou článku na s. 200-205.

14. Memorandum T. G. Masaryka státnímu tajemníkovi Lansingovi - „The Situation in Russia and the Military Help of the Allies and the United States, 28. srpna 1918", ministerstvo zahraničních věcí, File 763.72/11171-1/2.

15. Masarykovo memorandum Čičerinovi, FRUS, 1918, Rusko, II, s. 224-226.

16. Tamtéž.

17. Masarykovo tokijské memorandum z 10. dubna 1918. V: Masaryk, c. d., s. 201-205.

18. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 104-105.

19. Tamtéž, s. 119.

20. Tamtéž, s. 148.

21. Beneš, III, s. 629.

22. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 142.

23. Dürich, c. d., 77-78; Švec, c. d., s. 278-286; Pichlík, c. d., s. 297.

24. Pichlík, c. d., s. 339.

25. Tamtéž, s. 298.

26. Tamtéž; Kvasnička, c. d., s. 61; Veselý, *Češi a Slováci*, s. 59-60; a Masaryk, s. 190.

27. Dürich, s. 77-78.

28. Tamtéž, s. 78.
29. Tamtéž; Pichlík, c. d., s. 299; Syllaba, c. d., s. 218.
30. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 141 an.
31. Tamtéž, s. 142-144.
32. Ke „kyjevskému incidentu" srv. *Za svobodu*, III, s. 597-615; *Borba za vlast Sovetov na Kijevščině*, Kyjev 1957, s. 378-379. Viz také Richard Pipes, *The Formation of the Soviet Union*, Cambridge 1954, s. 118 an.
33. Dürich, s. 78.
34. Pichlík, c. d., s. 300-301; Veselý, c. d., s. 64.
35. Pichlík, s. 314.
36. Memorandum britského ministerstva zahraničních věcí z 12. listopadu 1917, cit. v Ullman, *Anglo-Soviet Relations*, s. 3; S. Melgunov, *Kak bolševiki zachvatili vlast*, Paříž 1953, s. 184; Noulens, c. d., s. 128.
37. FO Milner, Box AE-2, memorandum z 19. listopadu 1917; J. F. N. Bradley, *The Allies and Russia in the Light of French Archives*, 7. listopadu 1917 - 15. března 1918, Soviet Studies, XVI, č. 2, říjen 1964, s. 173.
38. Ullman, *Anglo-Soviet Relations*, s. 42; viz také Fowler, *British-American Relations*, s. 117-118.
39. Kratochvíl, *Cesta revoluce*, s. 31-32 a 34. Viz také K. J. Vopička, *Taje Balkánu*, Praha 1927, s. 142, 151 a 158. Vopička byl americký vyslanec u rumunské vlády v Jassy.
40. Memorandum z 19. listopadu 1917, WWP 112; Fowler, c. d., s. 117-118. Také deník plukovníka House z 20. listopadu 1917; a deník Auchinclosse z 20. listopadu 1917.
41. Memorandum Hankeyho, citov. u Ullmana, c. d., s. 46.
42. Tamtéž.
43. Masaryk, c. d., s. 220-222. Viz také státní tajemník prezidentu Wilsonovi a koncept telegramu velvyslanci ve Velké Británii (Pageovi), ministerstvo zahraničních věcí Spojených států, FRUS, *The Lansing Papers*, 1914-1920, 2 díly, Washington 1939-1940, II, s. 343-346, dále cit. jako Lansing Papers.
44. Dürich, s. 79 a 84.
45. Tamtéž, s. 84.
46. Tamtéž.
47. Telegram generála Janina a Bohdana Pavlů československé vládě, Omsk, 23. ledna 1919 (zasláno prostřednictvím francouzských diplomatických kanálů); francouzský originál a český překlad v Holotík, c. d., s. 496-497.

48. Kvasnička, c. d., s. 66-67; Chodorovič, c. d., s. 124, 123, 218; Šteidler, *Československé hnutí*, s. 23 a 42; Zuman, c. d., s. 50 a 114; Navrátil, *Sv. Václav a československé legie*, s. 5-6; Žampach, *Katolíci v zahraničních bojích*, s. 40; Blažej Ráček, *Československé dějiny*, Praha 1929, s. 636.
49. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 193.
50. Tamtéž, s. 212.
51. Tamtéž, s. 142-154; T. G. Masaryk, *Naše situace*, Československý voják, 6. prosince (23. listopadu) 1917; *Za svobodu*, II, s. 622 an; Syllaba, c. d., s. 210 an; Pichlík, c. d., s. 307-308.
52. Masaryk, c. d., s. 185.
53. Kudela, *Profesor Masaryk a čs. vojsko na Rusi*, s. 136; Syllaba, c. d., s. 212-215; Pichlík, c. d., s. 307.
54. Tamtéž; *Za svobodu*, II, s. 627-628.
55. Podrobnosti má Pipes, c. d., s. 119 anS.
56. Michal Hruševskij, *A History of the Ukraine*, New Haven 1941, s. 530-536.
57. Tamtéž, s. 536-540. K Masarykovu popisu událostí srv. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 193-203.
58. Winston Churchill, *The World Crisis, 1918-1928. The Aftermath*, New York 1929, s. 81-82.
59. Tamtéž, s. 167. Text dohody viz Louis Fischer, *The Soviets in World Affairs: A History of the Relations Between the Soviet Union and the Rest of the World, 1917-1929*, London 1930, 2. vydání, Princeton 1951, díl I, s. 836.
60. Masaryk, c. d., s. 189; viz také Veselý, c. d., s. 64.
61. Kudela, c. d., s. 159-160.
62. Kratochvíl, c. d., s. 32; srv. také F. Popov, *Čecho-slovacki mjatež i samarskaja uchredilka*, Samara 1932, s. 25; Vopička, *Taje Balkánu*, s. 149.
63. Pro podrobnosti viz diplomatická hlášení v FRUS, 1917, 2, II, s. 344, 457-458, 459-470, 471, 473; a FRUS, 1918, s. 751. Srv. též Kalina, c. d., s. 110-114.
64. Bradley, *The Allies and Russia*, Soviet Studies, s. 182.
65. Jusserand Lansingovi, 16. ledna 1918, FRUS, 1918, s. 751; Kalina, c. d., s. 113.
66. Kalina, c. d.,s. 112-114; Bradley, c. d., s. 182; a Masaryk, c. d., s. 220-222.
67. Beneš, III, s. 631-632.
68. Pichlík, c. d., s. 312.
69. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 195-196.
70. Vávra, *Klamná cesta*, s. 110-115.
71. Kudela, c. d., s. 166; také Beneš, III, s. 631-632; Syllaba, c. d., s. 219.

72. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 197.
73. Tamtéž.
74. Tamtéž, s. 200.
75. Tamtéž, s. 197.
76. Tamtéž, s. 198.
77. Tamtéž, s. 199-200.

Kapitola devatá

Pokus českých bolševiků o kontrolu československého armádního sboru. Ústup z Ukrajiny a brestlitevský mír

1. T. G. Masaryk, *Situace v Rusku a vojenská pomoc Spojenců a Spojených států*, 28. srpna 1918, memorandum adresované americkému státnímu tajemníkovi Lansingovi; National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 763.72/11171-1/2, s. 15; Kvasnička, c. d., s. 79-82; Vávra, c. d., s. 112-113 a 119; Holotík, c. d., s. 176.
2. Kvasnička, c. d., s. 321.
3. Tamtéž.
4. *Svoboda*, 19. října 1917, cit. v Veselý, c. d., s. 46. Politickou orientaci novin naznačoval úvodník v prvním čísle: „Ruská revoluce je počátkem velké socialistické a proletářské revoluce, která bude pokračovat ve zbytku světa..." (s. 49). Srv. také Jindřich Veselý, *O vzniku a založení KSČ*, Praha 1953, s. 50-51.
5. Pichlík, c. d., s. 315.
6. Veselý, *Češi a Slováci*, s. 50; týž, *O vzniku a založení KSČ*, s. 50-51.
7. Tamtéž, s. 53, resp. 51.
8. Veselý, *Češi a Slováci*, s. 51-54; rezoluce jsou otištěny na s. 201-204.
9. Tamtéž, s. 50.
10. Tamtéž, s. 80-81; viz také s. 49.
11. Tamtéž, s. 78-80.
12. Kudela, c. d., s. 166; viz také *Masaryk a revoluční armáda*, s. 155.
13. Masaryk, c. d., s. 177; Beneš, III, s. 632-633.
14. Beneš, III, s. 633.
15. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 193.
16. Tamtéž, s. 200.
17. Pichlík, c. d., s. 329.
18. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 187-193.

19. Šteidler, c. d., s. 55.
20. Vávra, c. d., s. 128-129; Masaryk, *Světová revoluce*, s. 217.
21. Pichlík, c. d., s. 335.
22. Tamtéž, s. 337; srv. také Veselý, c. d., s. 84-85; Veselý, *O vzniku*, s. 52-53.
23. Masaryk, s. 176-177; Veselý, c. d., s. 86; *Masaryk a revoluční armáda*, s. 200.
24. Veselý, *O vzniku a založení KSČ*, s. 52.
25. Tamtéž, s. 54.
26. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 201.
27. Tamtéž, s. 202.
28. W. Somerset Maugham, *A Writer's Notebook*, New York 1949, s. 185; Wisemanovo memorandum s datem 19. listopadu 1917, WWP 112.
29. *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, red. František Nečásek, Jan Pachta a Eva Raisová, Praha 1953, s. 13.
30. Tamtéž, s. 13-14, 15-20; také Louis Fischer, *Soviets dans les Affaires Mondiales*, Paris 1933, s. 95; Šeba, *Rusko a Malá Dohoda*, s. 445; Masaryk, *Světová revoluce*, s. 234-235; Generál A. Děnikin, *The White Army*, přelož. Catherine Zvegintzov, Gulf Breeze 1973, s. 138.
31. Veselý, c. d., s. 61-62. Masaryk píše, že měl velké potíže s výměnou 80 000 liber, jež dostal od Britů. Viz Masaryk, *The Making*, s. 197.
32. Ministre de la Guerre, Russie, Niesse ministru války, 18. února 1918; J. F. N. Bradley, „The Allies and the Czech Revolt against the Bolsheviks in 1918", *The Slavonic and East European Review*, XLIII, č. 101, červen 1965, s. 275-292; Masaryk, *Světová revoluce*, s. 233; F. Šíp, *Několik kapitol o hospodářství naší sibiřské armády*, Praha 1926, s. 68 an; Kvasnička, c. d., s. 79-80.
33. Masaryk, c. d., s. 235.
34. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 202-208.
35. Beneš, III, s. 625.
36. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 208.
37. Francouzské dokumenty má Holotík, c. d., s. 442-456; srv. také Beneš, III, s. 337-339.
38. Viz František Hlaváček (sympozium).
39. John W. Wheeler-Bennet, *Brest-Litovsk, the Forgotten Peace*, March 1918, London 1938; text dohody na s. 403 an. Kniha detailně rozebírá mírová jednání.

Kapitola desatá

Na domácí frontě. Kongresy v Římě a Praze. Rostoucí význam zahraniční armády

1. Tobolka, c. d, IV, s. 258.
2. Soukup, *28. říjen 1918*, I, s. 442 a 467. Podrobnosti má Paulová, *Tajný výbor*, s. 275 an. Srv. také Polzer-Hoditz, *Kaiser Karl*, s. 303 an.
3. Victor Mamatey, *The Union of Czech Political Parties in the Reichsrat, 1916-1918.* V: The Habsburg Empire in World War I, red. R. A. Kann, B. K. Király a P. S. Fichtner. East European Monographs č. 23, Boulder 1977, s. 20-22.
4. Paulová, c. d., s. 317; podrobnosti u Tobolky, c. d., s. 271 an.
5. Dokument má Beneš, III, s. 318-321; podrobnosti viz Paulová, c. d., s. 372-390; Tobolka, c. d., s. 313 an.
6. Wheeler-Bennet, c. d., s. 121; a *Official Statements of War Aims*, red. Scott, s. 221.
7. Podrobnosti u Tobolky, c. d., s. 313 an.
8. „Císařský a královský ministr zahraničních věcí, hrabě Czernin: Řeč k delegaci městské rady ve Vídni, 2. dubna 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 194-195; též *Official Statements of War Aims*, red. Scott, s. 298 an.
9. Masaryk, *The Making of a State*, s. 217. český překlad dle SR, s. 258.
10. Tobolka, c. d., s. 322 an. Ekonomické zhroucení Rakousko-Uherska probírají Gustav Gratz a Richard Schüller, *Der Wirtschaftliche Zusammenbruch Österreich-Ungarns*, Wien 1930.
11. Paulová, c. d., s. 420.
12. Tamtéž.
13. Beneš, III, s. 664.
14. Paulová, c. d., s. 428.
15. Úplný text viz Beneš, III, s. 327-329; Soukup, c. d., II, s. 656-658. Podrobnosti tamtéž na s. 655-656; též Paulová, c. d., s. 429-434.
16. Paulová, c. d., s. 434.
17. Polzer-Hoditz, c. d., s. 559.
18. Podrobnosti a pozadí amerického vyhlášení války Rakousko-Uhersku má Victor S. Mamatey, *The United States and East-Central Europe, 1914-1918*, Princeton 1957, s. 160. Tato kniha se zabývá wilsonovskou diplomacií a propagandou, týkající se střední Evropy v letech první světové války.
19. *The Times* (London), 7. ledna 1918.
20. Úplný text řeči Lloyda George z 5. ledna 1918 srv. v Lloyd George, *War Memoirs*,

V, nebo FRUS, 1918, Supplement 1, I, s. 4-12. Kompletní text řeči prezidenta Wilsona z 8. ledna 1918 („Fourteen Points" speech) viz FRUS, 1918, Supplement 1, I, s. 12-17, nebo Lloyd George, *Memoirs of the Peace Conference*, I, s. 37-38. Podrobnosti o tajných jednání mezi Rakousko-Uherskem a Spojenci má kniha Glaise-Horstenaua, *Die Katastrophe*, s. 85 an; Lloyd George, *War Memoirs*, s. 246 an.

21. Podrobnosti viz Hanak, *Great Britain and Austria-Hungary During the First World War*, s. 238 an.

22. Masarykovo memorandum z 20. července 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 818.

23. Tobolka, c. d., s. 25.

24. Podrobnosti u Beneše, II, s. 9-34; dekret byl publikován v *Journal Officiel de la République Francaise*, 19. prosince 1917, s. 10379; překlad je v knize *The Birth of Czechoslovakia*, red. Ješina, s. 20. Zde přelož. dle Beneš, III, s. 316 - pozn. překl.

25. Pichlík, c. d., s. 358.

26. O situaci v Itálii a jednáních o ustavení tamní československé armády srv. Beneš, II, s. 38 an; Holotík, c. d., s. 191-212; František Bednařík, *V Boj! Obrázková kronika čs. revolučního hnutí v Italii*, Praha 1927.

27. Podrobnosti má *Kretší, Vznik a vývoj československé legie v Italii*, s. 135-147.

28. K citacím vládních dokumentárních materiálů viz Holotík, c. d., s. 203 an, s úplným textem francouzských dokumentů na s. 448-455.

29. *The Birth of Czechoslovakia*, ed. Ješina, s. 25; ke kongresu srv. Beneš, II, s. 105 an; Tobolka, c. d., IV, s. 355 an. Zde přel. dle Beneš, II, s. 108 v poznámkách - pozn. překl.

30. Ke spojeneckým požadavkům, obsaženým v důvěrných rezolucích, adresovaných spojeneckým vládám, viz Page (z Říma) Lansingovi, 12. dubna 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, I, s. 796-797.

31. Beneš, III, s. 337-339; srv. také Page Lansingovi, 7. května 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, I, s. 802-803; a Page Wilsonovi, 7. května 1918, *The Lansing Papers*, II, s. 122-123.

32. Beneš, II, s. 72; také Tobolka, c. d., s. 355 an.

33. Polzer-Hoditz, c. d., s. 376 a 559. Podrobnosti má Robert A. Kann, *Die Sixtusaffäre*, Wien 1966.

34. Robert Lansing, *War Memoirs of Robert Lansing, Secretary of State*, New York 1935, s. 266; o Sixtově aféře viz s. 264 a 265-266.

35. Tamtéž, s. 263.

36. Tamtéž, s. 266.

37. Tamtéž.
38. Tamtéž, s. 266-267.
39. Glaise-Horstenau, c. d., s. 130; také *Official Statements of War Aims*, red. Scott, s. 320.
40. Page Lansingovi a Page Wilsonovi, *The Lansing Papers*, II., s. 122 an.
41. Beneš, III, s. 154 an.
42. Paulová, c. d., s. 456.
43. Detailní pojednání pražských událostí viz Paulová, c. d., s. 454-465 a Tobolka, c. d., s. 358 an.
44. Sís, *Dr. Karel Kramář*, s. 147.
45. Tamtéž, s. 148.
46. Stovall Lansingovi, FRUS, Supplement 1. WW, I, s. 806-807.
47. Frazier Lansingovi, tamtéž, s. 807-808.
48. *Nation*, 23. března 1918.
49. Podrobnosti o argumentech a protiargumentech v britském tisku viz Hanak, c. d., s. 255-261.
50. Beneš, III, s. 342-357.
51. Pichlík, c. d., s. 370.
52. Beneš, II, s. 208-209 a 212-214.
53. Tamtéž, s. 211.
54. Kalina, *Krví a železem*, s. 190.
55. Beneš, III, s. 162-164.
56. Tamtéž, s. 164.
57. Tamtéž, s. 144-146.

Kapitola jedenáctá
Masarykova cesta do Ameriky

1. Memorandum o předpokládané japonské vojenské expedici na Sibiř z 18. března 1918, Lansing Papers; Lansingovo důvěrné sdělení americkým velvyslanectvím v Londýně a Paříži z 13. února 1918; a Francis Lansingovi, 9. března 1918, 861.00/1264, Breckinridge Long Papers. Lansingovy deníky dokládají, že se americká vláda zabývala otázkou japonské intervence na Sibiři; výňatky z deníku Breckinridge Longa, vztahující se k sibiřským událostem v období od 10. ledna do 6. listopadu 1918, jsou obsaženy ve sbírce *Siberia*, Breckinridge Long Papers. K britskému po-

stoji viz Winston S. Churchill, *The World Crisis. The Aftermath*, London 1921, s. 89-90; a Ullman, *Anglo-Soviet Relations*, s. 128-130.

2. Milner Papers, box B (New College, Oxford), cit. in J. F. N. Bradley, *The Allies and the Czech Revolt against the Bolsheviks in 1918*, The Slavonic and East European Review, XLIII, č. 1 (červen 1965), s. 280; Foch Lavergnovi, 21. března 1918, v Vávra, *Francouzské dokumenty*, s. 479. Dokumenty uveřejněné Vávrou pocházejí z archívu československého ministerstva zahraničních věcí. Francouzské ministerstvo vojenství poskytovalo Benešovi informace o vývoji, který se týkal Čechoslováků v Rusku; Beneš některé z nich publikoval.

3. Foch Lavergnovi, 21. března 1918, cit. v Vávra, c. d., s. 479; Bradley, *The Allies*, s. 281.

4. Panouse ministru války, 1. dubna 1918; anglické ministerstvo války (*Angleterre*), Panouse ministru války, 2. dubna 1918; Vávra, c. d., s. 482; Bradley, c. d., s. 283-284; Ullman, *Anglo-Soviet Relations*, s. 153-155; Beneš, III, s. 636-637.

5. Vávra, c. d., s. 482; Bradley, c. d., s. 284.

6. Francouzský konsul ve Vladivostoku na francouzskému ministerstvu zahraničních věcí, 6. dubna 1918; Vávra, c. d., s. 482; Bradley, c. d., s. 286.

7. František Šteidler, *Naše vystoupení v Rusku r. 1918*, Praha 1923, s. 74.

8. Tamtéž.

9. Clemenceau Panousovi, 7. dubna 1918; Vávra, c. d., s. 483-484; Bradley, c. d., s. 276.

10. Lavergne ministru vojenství, 9. dubna 1918; Vávra, c. d., s. 484; Bradley, c. d., s. 287.

11. Milner-Folder 33, Generál Spears ministerstvu války, 16. dubna 1918; Bradley, c. d., s. 287.

12. Tamtéž.

13. Sharp Lansingovi, 22. dubna 1918, FRUS, 1918, s. 149-150.

14. Ministr vojenství Lavergnovi, 26. dubna 1918; Vávra, c. d., s. 486; Bradley, c. d., s. 288.

15. Lansing Morrisovi, 29. března 1918, FRUS, Rusko, II, s. 92.

16. Jusserand Lansingovi, 24. března 1918, FRUS, 1918, s. 132.

17. C. K. Cumming a W. W. Pettit, *Russian-American Relations*, New York 1920, s. 119, cit. v Kalina, *Krví a železem*, s. 164.

18. Francis Lansingovi, 2. dubna 1918, FRUS, Rusko, I, s. 491.

19. Morris Lansingovi, 13. dubna 1918, FRUS, 1918, Rusko, II, s. 122.

20. Tamtéž.

21. Masaryk, c. d., s. 201-205; totéž memorandum bylo zasláno britskému ministerstvu zahraničních věcí; viz Seton-Watson, *Masaryk in England*, s. 108-112.
22. Beneš, II, s. 186-187.
23. Tamtéž, s. 187.
24. Kalina, c. d., s. 193; Zuman, *Osvobozenecká legenda*, II, s. 115 an; Lazarevský, *Rusko a československé znovuzrození*, s. 148; *Vondrák contra Masaryk*, passim.
25. Beneš, II, s. 180; také Pichlík, c. d., s. 380.
26. Beneš, II, s. 181.
27. Memorandum z 9. května 1918, Lansing Wilsonovi, 21. srpna 1918, přílohy, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File. Kalina, c. d., s. 130-131; Victor S. Mamatey, *(Documents) The United States Recognition of the Czechoslovak National Council of Paris (September 3, 1918)*, Journal of Central European Affairs, XIII, č. 1, duben 1953, s. 47-60.
28. Šindelář, *Z boje za svobodu*, s. 58-64, 135 a 70-78.
29. Podrobnosti má Karel Pergler, *Amerika a československá nezávislost*, Praha 1926; a Karel Pergler, *America in the Struggle for Czechoslovak Independence*, Philadelphia 1926.
30. Wiseman, *Propaganda and Intelligence-Czecho-Slav-Cum-Pole Scheme*, nedat., WWP.
31. Tamtéž.
32. Wiseman Auchinclossovi, 26. ledna 1918, WWP.
33. Irwin a Voska, c. d., s. 5.
34. Wiseman Murrayovi, 8. června 1918, Wiseman, General, WWP.
35. Hugh a Christopher Seton-Watson, c. d., s. 184 a 199; podrobnosti má Steed, c. d., II, s. 185-216; Campbell Stuart, *The Secrets of Crewe House*, London 1920; Reginald Pound a Geoffrey Harmsworth, *Northcliffe*, London 1959, s. 656-667; a Jas, X, 1934, č. 42; a IX, 1935, č. 22, 23 a 25.
36. Čulen, c. d., s. 177; celý dokument má Beneš, III, s. 365-366; Mikuš, *Slovakia*, s. 331-332; Lettrich, *Modern Slovakia*, s. 289-290. Viz též Mamatey, *The United States and East Central Europe*, s. 283.
37. Masaryk, c. d., s. 220-221. český překlad dle SR, s. 262. Masaryk se mýlí, píše-li, že dokument podepsal 30. června 1918.
38. Čulen, c. d., s. 413; Tobolka, c. d., IV, s. 296; Sidor, *Slováci v zahraničním odboji*, s. 243-245; Sidor, *Andrej Hlinka*, Bratislava 1934, s. 495; Yurchak, c. d., s. 208; a Mamatey, c. d., s. 283 an. Srv. také Juraj Kramer, *Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918-1929*, Bratislava 1962, s. 35-48; Joseph Kirschbaum, *The Pittsburgh*

Pact: Its Significance in Slovak Politics, Bulletin of the Slovak National Council Abroad, Middletown 1958; Victor S. Mamatey, *The Czecho-Slovak Agreement of Pittsburgh (30. května 1918) Revisited*, Kosmas, II, č. 2, Winter 1983.

39. Beneš, II, s. 182; Ullman, c. d., s. 152. Podrobnosti má Vávra, *Francouzské dokumenty.*

40. Beneš, II, s. 183.

41. Lansing Sharpovi, 22. dubna 1918, FRUS, Rusko, II, s. 130. Srv. také Lansingovy deníky, záznam z 22. dubna 1918; a Breckinridge Long Papers, deníky, 22. dubna 1918.

42. Nejvyšší válečná rada, páté zasedání, National Archives; Ullman, c. d., s. 155.

43. Beneš, II, s. 190-191; Ullman, c. d., s. 153-154.

44. Pichlík, c. d., s. 381.

45. Milner-Folder 33. L. S. Amery, poznámka o konverzaci s dr. Benešem, 14. května 1918; Bradley, *The Allies*, s. 291.

46. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 207-208; Pichlík, c. d., s. 382.

47. Pichon Jusserandovi, 30. dubna 1918; Jusserand Pichonovi, 11., 12. a 13. května 1918, cit. v John Bradley, *La France, la Russie et l'Independance tchéchoslovaque, 1918*, Revue d'Histoire moderne et contemporaine, XVIII, duben-červen 1971, s. 189-202.

48. Seton-Watson, *Masaryk in England*, s. 107-112; a Voska, *Paměti*, Jas, IX, 1935, č. 33.

49. Charles Crane Tumultymu, 8. května 1918; memorandum pro prezidenta (od Tumultyho), 9. května 1918; Richard Crane Tumultymu, 11. května 1918; Richard Crane Wilsonovi, 11. května 1918. Wilson Papers, Series 4.

50. Ruggles ministerstvu války 10. května 1918, FRUS, 1918, Rusko, I, s. 158; a Kalina, *Krví a železem*, s. 172-173.

51. Page Lansingovi, 7. května 1918, FRUS, Supplement I, WW, I, s. 803.

52. Stovall Lansingovi, 13. května 1918, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 763.72119/1668; Kalina, c. d., s. 296-297.

53. Breckinridge Long, „Memorandum of Conversation Had with Professor Masaryk to-day", 16. května 1918, Breckinridge Long Papers, Library of Congress.

54. Tamtéž; Kalina, c. d., s. 296-297.

55. Memorandum pro ministra zahraničních věcí, Breckinridge Long Papers, Sibiř, 21. května 1918; Kalina, c. d., s. 297-298.

56. Stovall Lansingovi, 23. května 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 808-809.

57. Kalina, c. d., s. 299-300.

58. Lansing Pageovi, 29. května 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 808-809.
59. FRUS, Supplement 1, WW, s. 809-810.
60. Masaryk vypočítává osoby, jež mu byly ve Spojených státech nápomocny, na s. 235-236 svých pamětí.
61. Breckinridge Long to Secretary of the Treasury, William G. McAdoo, 17. a 20. dubna 1918, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 861.00/1579 Di a 861.00/1601; česky Kalina, c. d., dodatky č. 11 a 12., s. 295.
62. *The New York Times,* 27. května 1918; podrobná rozprava o článcích v americkém tisku vztahujících se k československému odboji viz Kalina, c. d., s. 176 an, passim.
63. Podrobnosti srv. Kalina, c. d., s. 182-183.
64. Tamtéž. Podle Lansingových deníků (záznam ze 3. června 1918) „Masaryk hovořil o výhodnosti přesunu armády na západ."
65. Kalina, c. d., s. 164.
66. Beneš, II, s. 229-230.
67. Lansing, *War Memoirs,* s. 267-269.
68. Page Lansingovi, 29. květen 1918, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 861.00/2106; Kalina, c. d., s. 303.
69. Breckinridge Long, Memorandum of Conversation with the Russian Ambassador, 7. června 1918, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 861.00/2008; Kalina, c. d., s. 301-302.
70. Memorandum of the British Embassy to the State Department, 7. června 1918 (obdrženo 8. června), National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 763/72/10279; Kalina, c. d., s. 302-303.
71. Kalina, c. d., reprodukce karikatury, s. 184; srv. též s. 219.
72. *Washington Post,* 16. června 1918.
73. Memorandum o intervenci v Rusku, 12. června 1918, důvěrná memoranda, Lansing Papers.
74. FRUS, 1918, Russia I, s. 383 a poznámka 1; Breckinridge Long Papers, deník, 23. únor 1918.
75. Kalina, c. d., s. 255.
76. Masaryk, c. d., s. 298.
77. Tamtéž, s. 274 an. Srv. též Kalina, c. d., s. 256-261; Mamatey, *The United States and East-Central Europe,* s. 284-286; a *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka,* red. Nečásek a kol., s. 21.
78. Tamtéž. (Kalina, s. 260; Mamatey, s. 286; *Dokumenty,* red. Nečásek a kol., s. 21-22.)

79. Faksimile Masarykova záznamu audience u Wilsona, 19. června 1918, srv. *Dokumenty*, red. Nečásek a kol., dodatek č. 5. Masarykovou vlastní rukou psané, jakož i strojopisné poznámky o setkání s prezidentem jsou v Masarykově archívu (MA), oddíl 11, část 6. Strojopisné poznámky srv. též Richard Crane Papers, Georgetown University.
Masaryk byl za svého pobytu ve Washingtonu, D. C. v denním kontaktu s oběma Craney. Starší z nich zařídil Masarykovi audienci u prezidenta Wilsona. (Mimochodem, Craneova dcera se po válce provdala za Jana Masaryka, ale manželství skončilo rozvodem. Po Mnichovu 1938 se Richard Crane zastřelil.)
80. Masarykova neochota nasadit armádu v Rusku jako „jádro" spojeneckých sil neuspokojila Brity, kteří chovali naději na velkou jednotku, s níž počítali již na 20. května. Masaryk zajisté nebyl nápomocný britským snahám „dostat Spojené státy na frontu". Srv. FO 371/3135/06597, Cecil minutes, 20. května 1918.
81. Hlášení datované 1. září 1917, OS 14 NS, WWP 112. Masaryk upozorňuje, že „japonská intervence by mohla být zaplacena... postoupením části Mandžuska...". Myslel, že „Rusko by bylo ochotné odstoupit Číně některou část střední Asie..."
82. Masarykovy ručně psané poznámky, MA, oddíl II, část 6.
83. Auchinclossův deník, 19. června 1918. Srv. též Fowler, *British-American Relations*, s. 181.
84. Wiseman, memorandum datované 11. března 1918, WWP 113; a Wiseman Drummondovi, 30. května 1918 (CXP 627, 628, 629), WWP 129. Kabelogram z 30. května 1918 je otištěn v Fowler, c. d., s. 271-275.
85. Memorandum z 5. června 1918, předložené Thomasem L. Chadbournem, Clarencem M. Woolseyem a Johnem Fosterem Dullesem, „Dokumenty o Rusku", 55, in Auchincloss Papers.
86. Auchinclossův deník, 13. června 1918. Obsahuje kopii dopisu, který je též v The Lansing Papers, II, s. 362-363. Srv. též Fowler, c. d., s. 181-183.
87. Auchinclossův deník, 13. června 1918.
88. Beneš, II, s. 187; Pichlík, c. d., s. 383; Kalina, c. d., s. 193.
89. Lev Borský, *Z civilního a generálního štábu*, Praha 1924, s. 130-131.
90. Celý dopis je otištěn u Holotíka, c. d., s. 459-461.

Kapitola dvanáctá

Počátky konfliktu mezi československou armádou a bolševiky

1. Jako komunistický protiargument srv. Pichlík a kol., *Červenobílá a rudá*, s. 206-216; též Karel Pichlík, *Vzpoury navrátilců z ruského zajetí na jaře 1918*, Praha 1964. Čeští historikové, aby „dokázali přímý" vliv bolševické revoluce na český odboj, uvádějí pouze ozbrojené české povstání z května 1918, kdy se vzbouřil plzeňský sedmý pěší pluk na základně v Rumburku. Vůdci této vzpoury byli bývalí váleční zajatci v Rusku, propuštění na základě brestlitevského míru, kteří podlehli vlivu bolševiků v Rusku. Viz Jan Fiala, *Rumburská vzpoura*, Praha 1953; očité svědectví jednoho z účastníků nabízí kniha Františka Pály, *Vzpoura rumburská*, Plzeň 1920.

2. K přijímání peněz bolševiky od německé říšské vlády před a po říjnové revoluci srv. Z. A. B. Zeman a W. B. Scharlau, *The Merchant of Revolution: The Life of Alexander Israel Helphand (Parvus) 1867-1924*, Londýn 1965, zvláště s. 225-226, 231, 235-236; a *The Provisional Government 1917*, red. Browder a Kerensky.

3. Masaryk, c. d., s. 189. Kratochvíl, *Cesta revoluce*, s. 29; viz též David Footman, *Civil War in Russia*, New York 1961, s. 53.

4. Veselý, *O vzniku a založení KSČ*, s. 51-53; Veselý, *Češi a Slováci*, s. 82. Se svolením bolševické vlády bylo samostatné oddělení české rudé gardy zřízeno Aloisem Munou a Arno Haisem v únoru 1918. Srv. Tobolka, c. d., IV, s. 310.

5. Memorandum britského ministerstva zahraničních věcí ministerstvu války z 21. března 1918 a odpověď ministerstva války ministerstvu zahraničních věcí, 1. dubna 1918; Panouse ministerstvu války, 1. dubna 1918 a Panouse ministru války, 2. dubna 1918; Vávra, „Francouzské dokumenty", s. 482; Bradley, c. d., s. 286.

6. Milner-box B, Lockhart ministerstvu zahraničních věcí, 25. února, 2. března, 12. března, 21. března, 31. března 1918; Bradley, c. d., s. 285.

7. Ullman, *Anglo-Soviet Relations*, s. 52, 53 a 161-167; Churchill, *The Aftermath*, s. 82. Na straně 83 Churchill uvádí: „Britové činili vše pro to, aby získali oficiální pozvání k intervenci proti Německu od bolševických vůdců. To by bylo nanejvýš důležité pro překonání odporu Spojených států."

8. Ullman, c. d., s. 122. Podrobné studie o intervenci Spojenců srv. Kennan, *Soviet-American Relations*; Ullman, c. d.; James William Morley, *The Japanese Thrust into Siberia* 1918, New York 1957; John Albert White, *The Siberian Intervention*, Princeton 1950; Georg A. Brinkley, *Allied Intervention in South Russia, 1917-1921*, Notre Dame, Ind. 1966; John Swettenham, *Allied Intervention in Russia, 1918*-1919, London 1967; John Bradley, *Allied Intervention in Russia*, Londýn 1968; a několik dalších.

9. Memorandum britského velvyslanectví ministerstvu zahraničních věcí, 28. ledna 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 38; Kalina, c. d., s. 94.
10. Francis Lansingovi, 19. února 1918, FRUS, 1918, Russia II, s. 49; Kalina, c. d., s. 101.
11. Podrobnosti má Jiří Čermák, *Boje pod Bachmačem a ústup z Ukrajiny, r. 1918*, Praha 1923; Václav Cháb, *Bachmač*, Praha 1948; a *Od Zborova k Bachmači*, Praha 1938.
12. Kvasnička, *Československé légie v Rusku*, s. 95.
13. „Hlášení kapitána československé armády Vladimíra S. Hurbana ze 6. srpna 1918", „The Inquiry," box 14, Folder 270, WWP 270; totéž hlášení je i v Hooverově sbírce.
14. M. Klante, *Von der Wolga zum Amur*, Berlin 1931, s. 130-132; Generál L. Krejčí, *„U Bachmače"*. V: *Brno v boji za svobodu*, Brno 1937, s. 146-150; a generál ruských legií Radola Gajda, *Moje paměti; československá anabase; zpět na Urál proti Bolševikům-Admirál Kolčak*, Praha 1920, s. 16.
15. Panouse ministerstvu války, 1. dubna 1918; Ministère de la Guerre, *Angleterre*, Panouse ministerstvu války, 2. dubna 1918; Vávra, „Francouzské dokumenty", s. 482; Bradley, c. d., s. 284. Též Beneš, II, s. 181.
16. Beneš, II, s. 181; Tobolka, c. d., IV, s. 32.
17. *Istoričeskij archiv*, 1956, I, s. 140, citováno u Kvasničky, c. d., s. 98.
18. Tamtéž, s. 78-79.
19. Janin, *Moje účast*, s. 86.
20. Ministerstvo války, *Rusko*, Niesse ministru války, 18. února 1918; Bradley, c. d., s. 278; Masaryk, *Světová revoluce*, s. 233; Šíp, *Několik kapitol*, s. 68 an; Kvasnička, c. d., s. 79-80.
21. Masaryk, c. d., s. 235.
22. Kratochvíl, *Cesta revoluce*, s. 38 an.
23. Karel Zmrhal, *Armáda ducha druhé míle*, Praha 1920, s. 15; Beneš, III, s. 635.
24. Zmrhal, c. d., s. 15-16; Beneš, III, s. 635.
25. Kratochvíl, c. d., s. 40-43; Vávra, *Klamná cesta*, s. 144.
26. V. Maksakov a A. Turunov, red., *Kronika graždanskoj vojny v Sibiri 1917-1918*, citováno in *Intervention, Civil War, and Communism in Russia, April-December 1918*, ed. James Bunyan, Baltimore 1936, s. 80.
27. Zmrhal, c. d., s. 22. Tento pramen obsahuje mnoho dokumentů.
28. Beneš, III, s. 636-637.
29. Beneš, II, s. 179.

30. Zmrhal, c. d., s. 16-19; Kratochvíl, c. d., s. 42; Beneš, III, s.635-636. K důležitosti Penzy a české bolševické agitace srv. Jaroslav Křížek, *Penza - slavná bojová tradice čs. rudoarmějců*, Praha 1956; Jaroslav Křížek, *Čeští rudoarmějci v sovětském Rusku 1917-20*, Praha 1955; a Rudolf Pitra, *Z Penzy do Ufy. Zápisky bratra Pitry*, Praha 1923.

31. *Za Svobodu*, III, s. 15; Čeněk Hruška, *Velká říjnová socialistická revoluce a naše národní svoboda*, Praha 1950, s. 70-71; a Veselý, *O vzniku a založení KSČ*, s. 58-59.

32. Holotík, *Štefánikovská legenda*, s. 497.

33. Masaryk, *The Making of a State*, s. 111-112. český překlad dle SR, s. 242.

34. Dürich, V českých službách, s.72.

35. Tamtéž, s. 86.

36. Pichlík, c. d., s. 395.

37. Dürich, c. d., s. 90.

38. Tamtéž, s. 91.

39. Churchill, *The World Crisis. The Aftermath*, s. 61.

40. Veselý, *Češi a Slováci*, s. 89 a 97.

41. Podtitul *Průkopníka* zněl „Orgán československých sociálních demokratů (komunistických internacionalistů)." Citace srv. Veselý, c. d., s. 96-97, srv. též s. 99-101.

42. Tamtéž, s. 92 a 102; a Pichlík, c. d., s. 396-397. Viz též Footman, *Civil War in Russia*, s. 90.

43. Pichlík, c. d., s. 397. Podle Beneše nesli českoslovenští komunisté hlavní odpovědnost za konflikt mezi československou armádou a sovětskou vládou. Napadali myšlenku odchodu vojska přes Archangelsk tvrzením, že Němci by nakonec lodě plující do Francie potopili. Beneš, II, s. 196.

44. Zmrhal , c. d., s. 23-24; Křížek, c. d., s. 119-127.

45. Pichlík, c. d., s. 395.

46. Kratochvíl, c. d., s. 59-61.

47. Tamtéž.

48. Beneš, III, s. 642-643. Zastavování vlaků bylo záměrné, neboť usnadňovalo československým komunistům propagandu mezi vojáky.

49. Veselý, c. d., s. 92-94.

50. Tamtéž, s. 87-89 a Veselý, *O vzniku a založení KSČ*, s. 54-55.

51. Ivan Völgyes, *The Hungarian Soviet Republic, 1919: An Evaluation and a Bibliography*, Stanford 1970, s. 6.

52. Syllaba, *Masaryk a revoluce v Rusku*, s. 193; Veselý, c. d., s. 55.

53. „Výzva česko-slovenským sociálním demokratům v Rusku", *Průkopník*, 4. dubna

1918, otištěno v Veselý, *Češi a Slováci*, s. 207-208. Výzva prohlašovala, že „s ruskou revolucí buď slavně zvítězíme, nebo prohrajeme. Proto je nutno, aby naši lidé uměli rusky...,"

54. Ullman, c. d., s. 153-155; Beneš, III, s. 636-637.

55. Beneš, III, s. 638-639.

56. Ullman, c. d., s. 154-156.

57. Sims ministru válečného námořnictva, 3. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 488; též Francis Lansingovi, 15. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 213-214; podrobnosti in Charles C. M. Maynard, *The Murmansk Venture*, Londýn 1929, s. 11 an; Ullman, c. d., s. 172-175 a 178-180; a Footman, c. d., s. 167 an.

58. Lord Robert Cecil Clemenceauovi, 18. května 1918, uvedeno v Ullman, c. d., s. 170; Beneš, II, s. 208-209; též s. 212-214.

59. Dokumentární citace v Kvasnička, c. d., s. 95; k výčtu Gajdovy činnosti srv. jeho citované vzpomínky. Ke komunistické verzi o původu konfliktu viz Veselý, c. d., s. 120-123. Detailní popis ozbrojeného konfliktu zahraničním pozorovatelem viz hlášení konzula Spojených států v Omsku: Alfred R. Thomson ministru zahraničních věcí, 4. července 1918, s přiloženými dokumenty. FRUS, 1918, Russia, II, s. 248-260.

60. Viz faksimile *Československá rudá armáda*, Veselý, c. d., s. 96-97; též Pichlík, c. d., s. 403.

61. Veselý, c. d., s. 104, a Pichlík, c. d., s. 415. Viz též *Kapitoly z dějin vzájemných vztahů národů ČSR a SSSR; Sborník prací*, ed. Václav Čejchan, Praha 1958, II, s. 26.

62. Šteidler, *Naše vystoupení na Rusi*, s. 31-32.

63. Beneš, II, s. 256-257.

64. Jaroslav Papoušek, *Proč došlo k bojům legií s Bolševiky?*, Praha, 1928, s. 21 a 42. Českoslovenští komunisté byli podporováni sovětskou vládou a sovětskými úřady od samého počátku. Dokonce i Masaryk zaznamenal, že „Moskva byla ovlivněna proradným chováním některých Čechů, kteří se přidali k bolševikům"; uvedl, že francouzský kapitán Sadoul, který se později přidal k bolševikům „viděl celkem jasně, že bolševická vláda v Moskvě... nespravedlivě přisuzovala reakční tendence naší armádě" (Masaryk, c. d., s. 279).

65. FRUS, 1918, Russia, II, s. 249; Kalina, c. d., s. 213.

66. Papoušek, c. d., s. 52; Beneš, II, s. 198; Kalina, c. d., s. 213.

67. Kratochvíl, c. d., s. 79-80.

68. Předchozí vyprávění je založeno na kapitole VI, „Levicoví sociální demokraté založili Česko-slovenskou komunistickou stranu v Rusku" ve Veselého práci *Češi a Slo-*

váci v Rusku, s. 90-112; k výsledkům kongresu srv. s. 211-213. K analýze kongresu viz Pichlík, c. d., s. 410-420. Viz též Ferdinand Peroutka, *Budování státu*, 4 sv., Praha 1933-1936, I, s. 561 an; a Paul Reimann, *Geschichte der Kommunistischen Partei der Tschechoslovakei*, Hamburg, Berlin 1931, s. 68-77.

69. Šteidler, c. d., s. 38-39; Kalina, c. d., s. 216; Veselý, c. d., s. 120.

70. Kratochvíl, c. d., s. 80; Beneš, III, s. 647.

71. Kratochvíl, c. d., s. 81.

72. Beneš, III, s. 647-648.

73. *Za svobodu*, s. 195.

74. Gajda, *Moje paměti*, s. 24-25.

75. Pichlík, c. d., s. 409.

76. Gajda, c. d., s. 23; též Beneš, II, s. 198-199.

77. *Za Svobodu*, III, s. 249.

78. Zmrhal, c. d., s. 46-47.

79. Vladimír Lazarevský, *Rusko a československé znovuzrození*, Praha 1927, s. 122-123; Kalina, c. d., s. 217.

80. Lazarevský, c. d., s. 122-123. Podobná stanoviska zastávali Vondrák, Dürich, Zuman, Kalina a další. „Masaryk jasně přecenil sílu bolševiků, neboť konflikt s nimi, který začal ke konci května, ukázal, že mohli být poraženi, kdyby byl v lednu až březnu 1918 nařízen postup proti Moskvě a Petrohradu," píše Masarykův stoupenec Victor M. Fic v *Revolutionary War for Independence and the Russian Question. Czechoslovak Army in Russia 1914-1918*, New Delhi 1977, s. 204. Masaryk ve svém pamfletu z roku 1920 „O bolševictví" napsal, že po bolševické revoluci se Rusko rozpadalo. Za této situace „každá organisovaná moc na Rusi mohla a musela prorazit. Nejlepším důkazem jsou naše legie; padesát tisíc mužů... dostalo se později i proti vůli bolševiků na Sibiř a tam se udrželo na linii několika tisíc verst více než dvě leta." *Cesta demokracie*, Praha 1933, s. 369-370.

Kapitola třináctá
Odpor Čechoslováků proti bolševikům. Rozhodnutí o intervenci

1. K několika studiím, zabývajícím se tématem této kapitoly, patří Victor M. Fic, *The Bolsheviks and the Czechoslovak Legion*, New Delhi 1978; Victor M. Fic, *The Intervention and Civil War in Russia*, New Delhi 1981; a Geburg Thunig-Nittner, *Die Tschechoslowakische Legion in Russland. Ihre Geschichte und Bedeutung bei der Enstehung*

der 1. Tschechoslowakischen Republik, Wiesbaden 1970. Srv. též Josef Kalvoda, *Czech and Slovak Prisoners of War in Russia During the War and Revolution.* V: Essays on World War I: Origins and Prisoners of War, red. Samuel R. Williamson ml. a Peter Pastor, New York 1983, s. 215-238.

2. Zmrhal, c. d., s. 60-61. Pokud není v poznámkách uvedeno jinak, následující popis ozbrojeného konfliktu se zakládá na těchto pramenech: podrobné hlášení A. R. Thomsona, amerického konzula v Omsku, Thomson Lansingovi, 4. července 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 248-260; Papoušek, *Proč došlo k bojům*; Gajda, *Moje paměti*; Pichlík, *Zahraniční odboj*; Veselý, *Češi a Slováci;* a dále několik hlášení amerických diplomatů v Rusku, na Sibiři a v Číně, jak je upřesněno v poznámkách.

3. Hlášení amerického generálního konzula Ernesta L. Harrise ministru zahraničních věcí o střetnutích mezi českými a rakousko-německými válečnými zajatci a o dobré službě amerických a francouzských konzulů, Irkutsk, 2. června 1918, FRUS 1918, Russia, II, s. 184-186.

4. Beneš, III, s. 649-650.

5. FRUS, 1918, Russia, II, s. 131.

6. Veselý, c. d., s. 89-91.

7. Zmrhal, c. d., s. 61.

8. Kalina, c. d., s. 219 an; Pichlík, c. d., s. 425.

9. Kalina, c. d., s. 213. Veselý píše: „Tyto bělogvardějské elementy sloužily... štábům čs. vojsk... Opatřily vždy všechny potřebné plány, mapy i zprávy o situaci a síle protivníka." Veselý, c. d., s. 120. Četná dokumentace o vynikající zpravodajské činnosti Čechoslováků se nachází u Zmrhala, *Armáda ducha druhé míle.* Zmrhal uveřejnil nezkrácené telegrafické zprávy, včetně jejich kódů, zasílané vládními úřady z Moskvy a Sibiře všem oblastním a sibiřským sovětům, komunikaci mezi sověty na Sibiři a volžskou oblastí atd.

10. Memoranda schůzí výkonného výboru v Čeljabinsku, 4. a 6. června 1918, in Holotík, c. d., s. 462-465.

11. Gajda, c. d., s. 24.

12. Tamtéž.

13. Noulens Lavergneovi, Beneš, III, s. 651.

14. Francis Lansingovi, 21. května 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 183.

15. Beneš, III, s. 652-653.

16. Francis Lansingovi, 3. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 188.

17. Lansing Francisovi, 4. června 1918, tamtéž, I, s. 519.

18. Lansing Francisovi, 4. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 189.

19. Reinsch Lansingovi, 5. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 189.
20. *Za svobodu*, III, s. 293.
21. Francis Lansingovi, 7. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 195.
22. *Izvestija*, č. 119, 12. června 1918, s. 3; též Poole Lansingovi, 11. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 203.
23. Beneš, III, s. 657-659; též J. Ključnikov a A. Sabanin, *Meždunarodnaja politika novejševo vremeni v dogovorach, notach i deklaracijach*, Moskva, II, s. 144-146.
24. Šteidler, c. d., s. 65; Kvasnička, c. d., s. 108.
25. Pichlík, c. d., s. 429.
26. Reinsch Lansingovi, Peking, 13. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 206-207.
27. Francis Lansingovi, 14. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 211-212.
28. Francis Lansingovi, z Vologdy, 15. června 1918, tamtéž, s. 213-214.
29. Francouzský velvyslanec Jusserand státnímu tajemníkovi, 15. června 1918, FRUS, příloha 1., WW, I, s. 813-814.
30. Beneš, II, s. 249-250; Kalina, c. d., s. 221; Pichlík, c. d., s. 430.
31. Pichlík, c. d., s. 430. Veselý, c. d., s. 133-134.
32. Francis Lansingovi, 22. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 220-223.
33. Podrobná vojenská diskuse týkající se intervence Spojenců na Sibiři, britské ministerstvo války, 19. června 1918, P. A. R. C., sibiřské protokoly, A-88, File 2, folder 17; John Swettenham, c. d., s. 110-112.
34. Tamtéž.
35. Tamtéž.
36. Tamtéž.
37. Tamtéž.
38. Beneš, II, s. 249-250.
39. Holotík, c. d., s. 465-466.
40. Izvestija, č. 140, 13. července 1918. Čičerin protestoval proti této zprávě. Francouzský velvyslanec Noulens ve své odpovědi na stížnost uvedl, že Guinet nebyl zmocněn učinit takové prohlášení.
41. Caldwell Lansingovi, Vladivostok, 29. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 235, s. 226 a s. 271; a Ullman, c. d., s. 213.
42. Caldwell Lansingovi, 29. června 1918, FRUS, Russia, II, s. 235.
43. Gajda, c. d., s. 83.
44. Konrad H. Jarausch, *Cooperation or Intervention? Kurt Riezler and the Failure of German Ostpolitik, 1918*, Slavic Review, 31, č. 2 (červen 1972), s. 381-398.

45. Tamtéž, s. 384. Očitá svědectví z pátého všeruského sjezdu sovětů má Lockhart, *Memoirs*, s. 291 an; Sadoul, *Notes*, s. 393 an; a M. Philips Price, *Die russische Revolution*, Hamburg 1921, s. 406 an.
46. V. I. Lenin, *Collected Works*, díl 27, únor-červenec 1918, Moskva 1965, s. 466.
47. Wiseman Drummondovi, 30. května 1918, WWP; viz též Wiseman Drummondovi, 14. června 1918, WWP.
48. Wilson Lansingovi, 19. června 1918, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 861.00/2148 1/2; požadavek, který měl Wilson na mysli, je obsažen v dopise Poolea Lansingovi, 12. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 205-206. O Wilsonově zájmu a snaze podporovat národně-liberální Rusko píše N. Gordon Levin ml., *Woodrow Wilson and World Politics*, New York 1968, s. 96-108.
49. Lansing Wilsonovi, 23. června 1918, FRUS, *The Lansing Papers*, 1914-1920, 2 díly, Washington 1939, 1940, II, s. 364, dále jako *Lansing Papers*; a Lansing Caldwellovi, 25. června 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 224.
50. Lansingův deník, záznam z 25. června 1918.
51. Pichlík, c. d., s. 431. K Wilsonově myšlence vysílat mise do Vladivostoku a Murmanska viz Wiseman Drummondovi, 30. května 1918, WWP. Tato idea byla projednávána mezi Wilsonem a Lansingem, jak Lansing zcela jasně konstatuje v důvěrném memorandu prezidentovi 12. června 1918, citovaném v kapitole 11, poznámka 73. Prezident se ve své odpovědi Lansingovi zmiňuje o svém plánu týkajícím se Čechů. Viz Wilson Lansingovi, 17. června 1918, The Lansing Papers, II, s. 363. Je třeba poznamenat, že Masarykova veřejná prohlášení se někdy nelišila od názorů vyjadřovaných Lansingem. V jednom rozhovoru s reportérem *New York Times* Masaryk například doporučuje, aby Spojenci a Spojené státy pomohli při obnově hospodářství a správy v Rusku. O významu vojenské intervence pochyboval; bylo citováno jeho prohlášení, že kdokoli by chtěl pomoci Rusku, musí být zadobře s bolševickou vládou. Masaryk věřil, že zotavení Ruska je nezbytné a zdůraznil, že „není možno pracovat proti vládě". Srv. *The New York Times*, 27. května 1918, článek *Masaryk vyzývá k pomoci Rusku.*
52. Kalina, c. d., s. 269; Mamatey, *The United States and East-Central Europe*, s. 298 an.
53. FRUS, 1918, Russia, II, s. 224-226.
54. Tamtéž.
55. Tamtéž, s. 226-227.
56. Beneš, II, s. 252 a 254.
57. Tamtéž, s. 255.

58. Tamtéž, III, s. 175.
59. Holotík, c. d., s. 438-440.
60. Vrchní velitel asijské flotily ve Vladivostoku ministru námořnictva, 29. června 1918, Woodrow Wilson Papers (WWP).
61. Miles Lansingovi, 1. července 1918, WWP.
62. Lansingův deník, 3. července 1918.
63. Frazier Lansingovi, Paříž, 2. července 1918, FRUS, 1918, Russia, II, S. 241-246.
64. Tamtéž.
65. Tamtéž.
66. Memorandum k situaci na Sibiři, 4. července 1918, důvěrná memoranda, Lansing Papers (Library of Congress).
67. Oddíl v hranaté závorce je otištěn v dokumentu ze 6. července 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 262-263; neobjevuje se v ručně psaném „Memorandu z konference v Bílém domě o situaci na Sibiři, 6. července 1918", Lansing Papers.
68. Dr. František Šteidler, *Československé hnutí na Rusi*, Praha 1921, s. 69; též Beneš, III, s. 663.
69. Masaryk, c. d., s. 281; Holotík, c. d., s. 465-466.
70. Pichlík, c. d., s. 433.
71. Harris Lansingovi, 29. července 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 308-314.
72. Tamtéž.
73. Masaryk Polkovi (úřadující ministr zahraničních věcí), 20. července 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 818. Příloha byla označena „důvěrné" a nebyla publikována ve FRUS. Srv. National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 763.71/10884.
74. Memorandum pro britské, francouzské a italské velvyslanectví a čínské vyslanectví, 26. července 1918, Breckinridge Long Papers, Sibiř 1918. Srv. též memorandum o rozhovoru s panem Sukinem, bývalým činitelem ruského velvyslanectví, 26. června 1918, Breckinridge Long Papers, Sibiř, 1918.
75. Baruch Wilsonovi, 16. září 1918 a Wilson Baruchovi, 17. září 1918, Wodrow Wilson Papers; memorandum o rozhovoru s profesorem Masarykem, 17. září 1918, Breckinridge Long Papers.
76. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 213-214.
77. Tamtéž, s. 215-216.
78. Tamtéž, s. 213-216; též Beneš, III, s. 665-666.
79. Tamtéž.
80. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 215.

81. Footman, c. d., s. 100.
82. *Trotsky's Diary in Exile*, 1935, Cambridge, Mass., 1953, s. 81.
83. Pichlík, c. d., s. 435.
84. Veselý, c. d., s. 129.
85. Tamtéž, s. 130.

Kapitola čtrnáctá
Úsilí o uznání. Boj s bolševiky a omezený rozsah spojenecké pomoci

1. Beneš, II, s. 201-202.
2. Tamtéž, s. 205-220.
3. Tamtéž, III, s. 174-177. Viz též memorandum britského velvyslanectví ministerstvu zahraničních věcí, 7. června 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, WW, I, s. 210 an.
4. Balfour Readingovi, 5. června 1918, „Česko-slovenská národní rada", WWP (William Wiseman Papers).
5. Tamtéž.
6. Jusserand Lansingovi, 15. června 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, WW, I, s. 813-814.
7. Lansing Sharpovi, 18. června 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 814.
8. Sharp Lansingovi, 22. června 1918, tamtéž, s. 814-815.
9. Lansing Wilsonovi, 21. srpna 1918, ministerstvo zahraničních věcí, Files; česky Kalina, c. d., s. 131; k podrobnostem srv. Victor S. Mamatey, *Documents: The United States Recognition of the Czechoslovak National Council in Paris, 3. září 1918,* The Journal of Central European Affairs, XIII (duben 1953), s. 47-60.
10. Wilson Lansingovi, 17. června 1918, *The Lansing Papers*, díl II, s. 363. Viz též Mamatey, *The United States in East-Central Europe*, s. 300-311.
11. Lansing, *War Memoirs*, s. 269-271.
12. Ministerstvo zahraničních věcí, File 860f.01/17; viz též Kalina, c. d., s. 311.
13. Viz Phillips Putneymu, 5. července 1918, ministerstvo zahraničních věcí, File 860f.01/17; a Lansingův deník, 29. června 1918. Viz též dva dopisy Lansinga Wilsonovi, 29. června 1918, Lansing Papers (Library of Congress).
14. Francis Lansingovi, 22. června 1918, ministerstvo zahraničních věcí, Files 861.00/2094; též Kalina, c. d., s. 310.
15. Pichlík, c. d., s. 431.

16. Lansing Wilsonovi, 29. června 1918, The Wilson Papers; FRUS, 1918, Russia, II, s. 230-231; Viz též Mamatey, *Documents*.
17. Kalina, c. d., s. 273-276.
18. Tamtéž; Masaryk, c. d., s. 299; srv. též Mamatey, *The United States*, s. 287.
19. Lansing Pageovi, 29. května 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, WW, I, s. 808-809.
20. Tamtéž, s. 815-816.
21. Lansing Wilsonovi, 29. června 1918, ministerstvo zahraničních věcí, Files 860f.01/17.
22. Lansing Wilsonovi, 29. června 1918, Woodrow Wilson Papers.
23. Lansingův deník, 29. června 1918.
24. Beneš, II, s. 229-230.
25. Tamtéž, III, s. 385-389.
26. Jusserand Lansingovi, 29. června 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, WW, I, s. 816-817.
27. Holotík, c. d., s. 465.
28. Beneš, III, s. 174-177.
29. FO 371/3135, 127473, 22. července 1918; Hanak, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary*, s. 193.
30. Tamtéž.
31. Beneš, II, s. 235-236.
32. Tamtéž, III, s. 398-404; též II, s. 268-283 o jednáních s Balfourem.
33. Tamtéž, III, s. 398-404. Též Milner Papers, box 118, Amery Milnerovi, 1. srpna 1918; a Hanak, c. d., s. 193.
34. Beneš, II, s. 273.
35. Tamtéž, s. 241. Ve zprávě dr. Šámalovi z 8. července 1918 Beneš sděloval, že československé ozbrojené síly čítají 120 000 mužů. Ve svých pamětech prohlašuje, že v době, kdy zprávu odesílal, neměl přesné informace o počtu vojáků na Sibiři a že se tehdy počet československých vojáků ve všech spojeneckých zemích blížil k 80 000.
36. Sharp Lansingovi, Paříž, 11. července 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, WW, I, s. 818-826.
37. Masaryk, c. d., s. 276. Český překlad cit. dle Masaryk, *Světová revoluce*, Praha 1925, s. 323.
38. Gajda, c. d., s. 178.
39. Beneš, III, s. 143.
40. Paulová, *Tajný výbor*, s. 512-517.

41. Beneš, III, s. 396-398.
42. Tamtéž, s. 174-177.
43. Holotík, c. d., s. 459-461.
44. Tamtéž.
45. Beneš, III, s. 174-177.
46. Balfourova deklarace z 9. srpna 1918, tamtéž, II, s. 283; též Masaryk, c. d., s. 287-288.
47. Tamtéž, II, s. 283.
48. FO 371/3136, 152102, 5. září 1918; Hanak, „The Government, the Foreign Office", s. 194.
49. Steed, *Through Thirty Years*, II, s. 232.
50. Dohoda mezi britskou vládou a Česko-slovenskou národní radou, Londýn, 3. září 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, WW, I, s. 844-845.
51. Masaryk, c. d., s. 299; Wilson Lansingovi, 4. července 1918, The Wilson Papers; Kalina, c. d., příloha č. 49 a 53. Dokument z 31. srpna 1918 je v National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, Files 763.72/11172-1/2; též Beneš, III, s. 419-436.
52. The Lansing Papers, II, s. 139-141; viz též Mamatey, *Documents.*
53. Lansing Wilsonovi, 21. srpna 1918, přílohy, ministerstvo zahraničních věcí, Files; též Mamatey, *Documents.*
54. Lansing Wilsonovi, 21. srpna 1918, ministerstvo zahraničních věcí, Files ; Mamatey, *Documents.*
55. The Lansing Papers, II, s. 141; též Mamatey, *Documents.*
56. Woolsey Lansingovi, 23. srpna 1918, ministerstvo zahraničních věcí, Files; Mamatey, *Documents.*
57. Lansingův příruční deník (Diary), 23. srpna 1918; též Mamatey, *Documents.*
58. Masaryk, c. d., s. 296; Mamatey, *Documents.*
59. Memorandum o uznání Čecho-Slováků jako národnosti, 23. srpna 1918, důvěrná memoranda, Lansing Papers; též Mamatey, *Documents.*
60. Memorandum o pravděpodobnosti mírových návrhů Centrálních mocností, 25. srpna 1918, důvěrná a tajná memoranda, Lansing Papers.
61. Tamtéž
62. Lansingův deník, 30. srpna 1918; též Mamatey, *Documents.*
63. Bylo zvoleno sedm socialistů, sedm členů měšťanských stran a dva Slováci. Srv. Kratochvíl, c. d. (1922), s. 194. Též Janko Jesenský, *Cestou k slobode. Úryvky z denníka 1914-1918*, Bratislava 1961, s. 167; a Pichlík, c. d., s. 436.
64. Členové Česko-slovenské národní rady ve Vladivostoku Masarykovi, 31. červen-

ce 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 319-320. Kopie „Hlášení kapitána československé armády Vlad. S. Hurbana ze 6. srpna 1918" jsou uloženy ve sbírce William Wiseman Papers a ve zvláštní sbírce v budově Hooverova institutu. Telegram z 10. srpna 1918 z Hurbanova archívu cituje Vávra v knize *Klamná cesta*, s. 233. Je možné, že Masaryk se pokusil získat úvěr na 100 000 pušek, který byl schválen ministerstvem války Spojených států. Odesláním zbraní 11. července 1918 byl pověřen admirál Knight ve Vladivostoku. Srv. Phillips Papers, záznam 11. července 1918. Ke schválení úvěru ve výši 7 000 000 dolarů prezidentem Wilsonem „z jeho osobního dispozičního fondu" srv. Masaryk, c. d., s. 277.

65. *Official Bulletin*, 5. srpna 1918; komuniké bylo rovněž otištěno v denním tisku.

66. Srv. FRUS, 1918, Russia, II, s. 309-314, 342, a 346-348.

67. Memorandum ministra zahraničních věcí o sibiřské politice po jednání s prezidentem, 20. srpna 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 351.

68. Lansingův deník, 23. a 25. srpna 1918; viz též Mamatey, *Documents*, Journal Of Central European Affairs, XII (duben 1953), s. 53.

69. Pergler, *America in the Struggle for Czechoslovak Independence*, s. 50; části memoranda jsou otištěny na s. 50-56.

70. National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 763.72/1171-1/2 (tajný dokument).

71. Masaryk dne 28. října 1919 ve zprávě lidu a vojsku na Sibiři veřejně popřel, co předtím uvedl v důvěrném memorandu z 28. srpna 1918. Prohlásil: „Byl jsem a jsem proti intervenci na Rusi a v Uhrách. Každý národ musí v těžkých chvílích pomoci sám sobě..." Srv. *Boj o směr vývoje československého státu*, red. A. Kocman, V. Pletka a kol., 2 díly, Praha 1965 a 1969, II, s. 88; též Pavel Fink, *Bílý admirál. Profil Kolčakovštiny*, 3. vyd., Brno 1929, s. 6. Masarykovo prohlášení bylo prorocké, ale Češi si na něj nevzpomněli ani v roce 1938, ani v roce 1968.

72. Ve vysvětlujícím dopise Masaryk píše, že předkládá dokument jako „upřesnění a doplnění" toho, co projednal s ministrem Lansingem. Doufá, že druhé memorandum bude hotové příští den. Je zjevné, že zde odkazuje k jednání s Lansingem z 25. srpna a k dokumentu, předloženému ministrovi 31. srpna 1918.

73. Auchinclossův deník, 8. a 9. července 1918. Srv. též memorandum ministru zahraničních věcí o konferenci v Bílém domě s ohledem na situaci na Sibiři, 6. července 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 262 an.

74. Důvěrné memorandum o roli Japonska v sibiřské intervenci, 15. října 1918, WWP 118.

75. *Dokumenty*, red. Nečásek a kol., s. 22. Po audienci u Wilsona odešel Masaryk na

britské velvyslanectví, kde informoval o ministerstvem zahraničních věcí i samotným prezidentem často vyslovovaných podezřeních na adresu Britů. Barclay (chargé ve Washingtonu) Balfourovi, 13. září 1918; Hohler (obchodní ataše, Washington) Drummondovi, 13. září 1918, Balfour Papers, 49748, Britské muzeum, cit. Fowler, c. d., s. 193-194.

76. Ministerstvo zahraničních věcí, File 763.72/1172-1/2 (tajný dokument).

77. Srv. Jaksch, *Europe's Road to Potsdam*, s. 133.

Historie již vyvrátila Masarykova tvrzení, že poté, co zmizelo turecké nebezpečí, „Rakousko ztratilo svůj *raison d'etre*", že československý stát bude „účinnou bariérou proti Německu" a že „slovenština je archaickým dialektem češtiny", nemluvě o zjevném omylu, že Slovensko je „jižní větví národa".

78. The Lansing Papers, II, s. 144-145; Mamatey, *Documents*.

79. Lansing Morrisovi, 3. září 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, WW, I, s. 824-825; též Mamatey, *Documents*.

80. Beneš, II, s. 295-296.

81. Tamtéž, III, s. 455-463.

82. Tamtéž, II, s. 352.

83. Masaryk Wilsonovi, 7. září 1918, Woodrow Wilson Papers.

84. Vasil Škrach, *Masaryk a Wilson*, Národní osvobození, 6. března 1932.

85. Pergler, *America in the Struggle*, s. 56.

86. Masaryk, c. d., s. 276-277 (český překlad dle Masaryk, *Světová revoluce*, Praha 1925, s. 324).

87. Janin, c. d., s. 102-103.

88. Österreichischer Staatsarchiv-Kriegsarchiv, Wien (KAW), 25-1/9; vojenská kancelář Jeho výsosti v r. 1918 (MKSM v. 1918); armádní velitelství, operační oddělení v r. 1918 (AOK.Op. Abt. v. 1918), Nr. 119.083, příloha 17; srv. též Karel Pichlík, *Vzpoury navrátilců z ruského zajetí na jaře 1918*, Praha 1964, s. 23; týž, *Československé osvobozenecké hnutí 1914-1918 a vznik ČSR*, Praha 1968, s. 68.

89. Tobolka, c. d., IV, s. 328.

90. K. Teringl, *Desátá rota pod Kazaní*, Praha 1935, deníky a poznámky vojáků, kteří bojovali ve volžské oblasti; též A. P. Stepanov, *Běloje dělo*, Berlin 1926, I, s. 92-94; Bradley, *The Czechoslovak Revolt Against the Bolsheviks*, Soviet Studies, s. 148-149.

91. Šteidler, *Naše vystoupení*, s. 77.

92. Harris Lansingovi, Irkutsk, 2. září 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 364; 4. září 1918, s. 365.

93. Lansing MacMurrayovi, 5. září 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 369.

94. Harris Lansingovi, 7. září 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 369.
95. Tamtéž, s. 369-370.
96. Tamtéž, 10. září 1918, s. 374-375.
97. Teringl, c. d., s. 252; Isaac Deutscher, *The Prophet Armed*, London 1954, s. 414-422.
98. L. Trotsky, *Kak vooružalas revolucija*, 5 dílů, Moskva 1923-1925, I, s. 249.
99. Caldwell Lansingovi, 12. září 1918; a MacMurray Lansingovi, 13. září 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 377 a 379.
100. MacMurray Lansingovi, 13. září 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 379-380.
101. Harris Lansingovi, 15. září 1918, tamtéž, s. 381-382.
102. Tamtéž.
103. Caldwell Lansingovi, Vladivostok, 16. září 1918, tamtéž, s. 383-394.
104. Memorandum třetího asistenta ministra zahraničních věcí Longa o návštěvě ruského velvyslance, Washington, 17. září 1918, tamtéž, s. 384.
105. Morris Lansingovi, Vladivostok, 23. září 1918, tamtéž, s. 387-390.
106. Tamtéž.
107. Lansing Morrisovi, Washington, 26. září 1918, tamtéž, s. 392-394.
108. Lansing Wilsonovi, 9. září 1918, *Lansing Papers*, II, s. 381-382.
109. Tamtéž, s. 386-387; srv. též FRUS, 1918, Russia, II, s. 387-390.
110. Phillips Papers, záznamy z 20., 21. a 28. září; a Wilson Masarykovi, 16. září 1918, Woodrow Wilson Papers.
111. Lansing Masarykovi, 27. září 1918, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 861.00/2887a.
112. Balfour Barclayovi, 2. října 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 404; a Balfour Barclayovi (No. 6001), 2. října 1918, WWP 118.
113. *Podle generála Knoxe by Spojenci měli jít na Ural*, New York Times, 16. října 1918.
114. „Několik poznámek o memorandu z 27. září 1918", 29. září 1918, WWP 118.
115. Tamtéž, s. 7.
116. Thomson Lansingovi, Irkutsk, nedat. doručeno 30. září 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 398.
117. Lansing Harrisovi, 9. října 1918, tamtéž, s. 410-411.
118. Jameson Lansingovi, Čeljabinsk, 10. října 1918 doručeno 22. října 1918, tamtéž, s. 441.
119. Morris Lansingovi, Tokio, 27. října 1918, tamtéž, s. 418. Viz též Ullman, c. d., s. 265-266.

Kapitola patnáctá
Deklarace nezávislosti

1. Beneš, III, s. 174-177 a 191-197.
2. Tamtéž, II, s. 321-322.
3. Tamtéž, s. 323.
4. Tamtéž, III, s. 464-465.
5. Tamtéž.
6. Tamtéž, II, s. 358; a III, s. 205-209.
7. Tamtéž, II, s. 361-362.
8. Tamtéž, s. 363-365.
9. Sharp Lansingovi, Paříž, 16. října 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 846-847.
10. Beneš, III, s. 205-209.
11. Soukup, *28. říjen 1918*, II, s. 780 an.
12. *La Question de l'Adriatique*, red. Paul Henri Michel, Paříž 1938, dok. č. 266, cit. Mamatey, *The United States and East-Central Europe*, s. 323.
13. *La Question Polonaise pendant la Guerre mondiale*, red. Stanislav Filaòiewicz, Paris 1918, dokument č. 266, cit. u Mamateye, *The United States and Eastern Europe*, s. 323.
14. Tobolka, c. d., IV, s. 383; viz též Beneš, II, s. 392.
15. *Neues Pester Journal*, 15. října 1918; *Enemy Press Supplement*, 31. října 1918; též *The Times* (Londýn), 18. října 1918, s. 6, sloupec 2. Dr. Soukup odsoudil jednání socialistické rady. Srv. Tobolka, c. d., IV, s. 382.
16. Beneš, II, s. 392.
17. Ke konceptu československé deklarace nezávislosti a identitě jejích „otců" srv. J. B. Kozák, *T. G. Masaryk a vznik Washingtonské deklarace v říjnu 1918*, Praha 1968; viz též Mamatey, c. d., s. 331-332.
18. Úplný dokument je obsažen v knize Kramář, *Řeči a projevy*, s. 89-92.
19. Výtahy z tajné dohody, obsahující podstatu jejích prvních třech bodů, byly připojeny k dopisu Masarykova zástupce ve Washingtonu Karla Perglera Williamu Phillipsovi, asistentu ministra zahraničních věcí, datovanému 15. října 1918. National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 860f.01/4.
20. Kramář, c. d., s. 101.
21. FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 846 an.
22. Tamtéž, s. 367-368; viz též Mamatey, c. d., s. 328-329.

23. Tobolka, c. d., s. 41-42; Karl F. Nowak, *Collapse of Central Europe*, Londýn 1924, s. 268; a Mamatey, c. d., s. 335.
24. O účinku manifestu na armádu srv. Karl Friedrich Nowak, *Chaos*, Mnichov 1923, s. 10 an. Viz též Harry R. Rudin, *Armistice 1918*, New Haven 1944.
25. Rudin, c. d., s. 304 an; Tobolka, c. d., IV, s. 42; Opočenský, *Konec monarchie Rakousko-Uherské*, s. 65.; Mamatey, c. d., s. 341; Kann, *The Multinational Empire*, s. 279-285; a Friedrich Wieser, *Österreichs Ende*, Berlín 1919, s. 264.
26. Lansing Ekengrenovi, 19. října 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 368. Srv. též Stovall Lansingovi, 19. září 1918, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File, cit. Mamatey, c. d., s. 322.
27. Masaryk, c. d., s. 394.
28. Úplný dokument je otištěn in FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 847-851. Český překlad srv. Galandauer, *Vznik Československé republiky 1918*, s . 311-314.
29. Holotík, c. d., s. 480-488.
30. Zdálo by se, že se Masaryk pokusil vyvolat právně zaručený zájem Spojených států na vytvoření nového státu tím, že žádal finanční podporu pro vládu, v jejímž čele bude stát. Avšak 19. října Lansing zjišťoval, kdo pověřil Masaryka sjednat půjčku ve prospěch dosud neexistujícího československého státu. Beneš informoval amerického velvyslance v Paříži, že Česko-slovenská národní rada byla založena v únoru 1916, její složení a federální pravidla byly přijaty 6. února 1916 a pravomoce jejího předsedy profesora Masaryka byly stanoveny dekretem z 10. února 1916. Beneš si tyto dokumenty vymyslel, jak jasně vyplývá ze skutečnosti, že se druhý exilový poslanec Dürich o jejich existenci nikdy nedozvěděl a že jeho činnost v Rusku, za kterou byl z Národní rady vyloučen, byla plně slučitelná s duchem a obsahem jejích stanov, které Beneš postoupil do Washingtonu.
Lansinga jako právníka pravděpodobně napadlo, že dokumenty mohou být falešné. Proto požádal 25. října 1918, aby mu americký velvyslanec v Paříži poslal ověřené kopie původních dokumentů, předložených Benešem, zvláště „dekret nebo jiná citovaná opatření, na jejichž základě se Masaryk stal předsedou Národní rady". Viz FRUS, 1918, Supplement 1, s. 855-856. Viz též dopis Sharpa Lansingovi z 22. října 1918; Lansinga Sharpovi z 25. října 1918; a Sharpa Lansingovi z 28. října 1918, FRUS, 1918, Supplement 1, s. 854-865.
Ačkoliv se Masaryk stal předsedou Národní rady dohodou s Dürichem, Dürich jako místopředseda nebyl v dekretu, který si Beneš vymyslel, za místopředsedu dokonce ani uznán. Avšak dokumenty, nikým neověřené, dorazily do Washingtonu teprve *poté*, co Národní výbor v Praze vyhlásil 28. října 1918 samostatnost státu. Srv. osm pří-

loh k depeši č. 6731 z Paříže (Sharp Lansingovi), 28. října 1918, v National Archives. Beneš, který trpěl vášní pro dokumenty, tato falza nikdy neuveřejnil, a proto je Dürich nikdy nemohl odhalit.

31. Lansing Sharpovi, 19. října 1918, FRUS, Supplement 1, WW, I, s. 851-852. Viz též memorandum Bílého domu, 16. října 1918, Woodrow Wilson Papers.

32. Mamatey, c. d., s. 343. Originál deklarace se nachází v Woodrow Wilson Papers; srv. též Masaryk Wilsonovi 1. listopadu 1918; Wilson Masarykovi 5. listopadu 1918 a Masaryk Wilsonovi 7. listopadu 1918, v Woodrow Wilson Papers.

33. Paulová, c. d., s. 533; Tobolka, c. d., IV, s. 385.

34. Tobolka, c. d., s. 395; Mamatey, c. d., s. 343; srv. též Herbert Miller, *What Woodrow Wilson in America Meant to Czechoslovakia*, v „Czechoslovakia", red. Robert Kerner, Berkeley, 1945, s. 80-82; Glaise-Horstenau, *Die Katastrophe*, s. 260 an, 306 an a 323 an; hrabě Michael Karolyi, *Fighting the World, The Struggle for Freedom*, New York 1925, s. 390-391; týž, *Memoirs, Faith Without Illusion*, London 1956, s. 105 an.

35. Podrobnosti má Tobolka, c. d., s. 395-399; a Beneš, II, s. 381-400.

36. Proklamace byla publikována ve všech českých novinách, např. v *Českém slovu*, 29. října 1918. Viz též Soukup, *28. říjen 1918*, II, s. 1006 an.

37. Bylo publikováno v pražských novinách, např. v *Českém slovu, Prager Tagblatt* a *Národních listech* z 29. října 1918; viz též Beneš, II, s. 430-432.

38. Karol A. Medvecký, *Slovenský prevrat*, 4 díly, Trnava, 1930-1931, III, s. 347.

39. František Bokes, *Dejiny Slovenska a Slovákov*, Bratislava 1946, s. 360-361.

40. Tamtéž, s. 361-362.

41. Tamtéž, s. 363; Medvecký, c. d., s. 364-365.

42. Beneš, II, s. 438-440; Lettrich, *History of Modern Slovakia*, s. 288-289.

43. Beneš, III, s. 492-494; též National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File, příloha 2, depeše č. 6768.

44. FO 371/3136, 142344, 17. srpna 1918, a 148362, 29. srpna 1918; viz též FO 371/3134, 184693, 7. listopadu 1918; Hanák, *Great Britain and Austria-Hungary*, The Slavonic and East European Review, 47, 1969, s. 194-197.

45. Tobolka, c. d., s. 38. Existují také dvě všeobecné práce o „nové diplomacii" od Arno J. Mayera: *Political Origins of the New Diplomacy, 1917-1918*, New Haven 1959 a New York 1970; *Politics and Diplomacy of Peacemaking: Containment and Counterrevolution at Versailles, 1918-1919*, New York 1967 a 1969.

46. Beneš, II, s. 450.

47. Tamtéž, s. 515.

48. 54 agrárníků, 49 sociálních demokratů, 40 národních demokratů, 28 českých so-

cialistů, 24 katolíků, 4 centrističtí socialisté, 1 moravský živnostník a 40 Slováků. Beneš, II, s. 476.
49. Tamtéž, s. 477; podrobnosti má Opočenský, *Konec monarchie*, s. 214 an.
50. Karol Sidor, *Slovenská politika na pôde pražského snemu, 1918-1938*, Bratislava 1943, s. 36.
51. *Dokumenty*, red. Merhout, s. 212-230; Masaryk, *Cesta demokracie*, s. 10-25.
52. Masaryk se rád vychloubal a přisvojoval si zásluhy za cizí práci. Například na sv. Václava 1920, u příležitosti 6. výročí přísahy původní Družiny, Masaryk ve své řeči k přeživším členům prohlásil: „Když jsem přišel do ciziny, uvědomil jsem si, že můj diplomatický zápas bude neplodný, pokud se neopře o ozbrojený odpor mého národa. Proto jsem se rozhodl vás zorganizovat." Srv. Lazarevský, *Rusko a československé znovuzrození*, s. 127. Ve skutečnosti Masaryk neměl s organizací Družiny nic společného. Dozvěděl se o její existenci teprve poté, co byla ustanovena a poslána na frontu.
53. Memorandum o uznání Čecho-Slováků jako národa, 23. srpna 1918, The Lansing Papers (oddělení rukopisů, Library of Congress).
54. Tamtéž.

Kapitola šestnáctá
Nový stát na pařížské mírové konferenci

1. Sís, *Dr. Karel Kramář*, s. 219.
2. Peroutka, *Budování státu*, s. 159; Wiskemann, *Czechs and Germans*, s. 81; a M. Čihák, M. Klír a J. Koudelková, *Dějiny ČSR a KSČ v letech 1918-1923*, Praha 1967, s. 60.
3. Peroutka, c. d., s. 159.
4. Rudolf Bechyně, *Pero mi zůstalo, 1938-1945*, Praha 1947, s. 161 a 23-24.
5. Jaksch, c. d., s. 170-171.
6. Ekengren Lansingovi, 21. listopadu 1918, FRUS, PPC, 1919, II, s. 377-378.
7. Memorandum švédského vyslanectví ministerstvu zahraničních věcí, 13. prosince 1918, FRUS, PPC, 1919, II, s. 379.
8. Houseova sbírka, oddíl 30, 144; Czechoslovakia; miscellaneous papers, Yale University
9. *Dokumenty*, red. Nečásek a kol., s. 38-40.
10. Tamtéž, s. 43-45.

11. Masaryk, *Nová Evropa*, s. 205-224.
12. Beneš, III, s. 500.
13. Alena Gajanová, *ČSR a středoevropská politika velmocí 1918-1938*, Praha 1967, s. 18. K textu dohody mezi Clemenceauem a Benešem z 20. ledna 1919 srv. *Boj o směr vývoje*, red. Kocman a kol., I, s. 47-48.
14. Beneš, III, s. 488. Beneš také napsal, že „Češi musí vojensky úplně obsadit Slovensko, poněvadž bolševism v Uhrách hrozí nejvíce a odtud lehce může... zachvátiti ještě i jihoslovanské a italské území...," (s. 497).
15. *O československé zahraniční politice v letech 1918-1939*, red. Vladimír Soják, Praha 1956, s. 43.
16. Srv. delegační propaganda: Československá republika. Dokumenty předložené mírové konferenci v Paříži roku 1919, Hoover War Collection, Hoover War Library, The Hoover Institution on Peace, War, and Revolution. První část dokumentačního materiálu byla nazvaná: „Čecho-Slováci. Jejich historie a civilizace. Jejich boj a práce. Jejich role ve světě."
17. Tamtéž, Memorandum č. 2, s. 1-2.
18. Tamtéž, část I, s. 10.
19. Tamtéž, Memorandum č. 2, s. 8.
20. Tamtéž, s. 9-10.
21. Tamtéž, s. 21.
22. Tamtéž, s. 30.
23. Tamtéž, s. 39.
24. Tamtéž, Memorandum č. 7.
25. Tamtéž, Memorandum č. 3, s. 4.
26. Tamtéž, s. 16.
27. Tamtéž, s. 18.
28. Tamtéž, Memorandum č. 5, s. 25-30.
29. Tamtéž, Memorandum č. 6, s. 13. Viz též Národní rada Uhro-Rusínů Wilsonovi, 15. listopadu 1918, Woodrow Wilson Papers.
30. Herbert Hoover, *The Ordeal of Woodrow Wilson*, 4. vyd., New York 1948, s. 213.
31. Protokol rady pěti, 5. února 1919, *Paris Peace Conference* (PPC), III, s. 878.
32. Eduard Beneš, *Eduard Beneš in His Own Words: Threescore Years as a Statesman, Builder and Philosopher*, New York 1944, s. 14-15.
33. Americká komise na mírové konferenci, memorandum z porady s dr. Eduardem Benešem, ministrem zahraničních věcí Česko-Slovenska, major Douglas Johnson plukovníku E. M. Houseovi, 7. února 1919, sbírka E. M. House. Je pravdou, že ztrá-

ty Čechů byly vzhledem k tomu, čeho docílili, velmi malé. Celkový počet českého vojska, které bylo nasazené v boji od 1. června do 15. listopadu 1918 dosáhl počtu 49 709 vojáků a 1 600 důstojníků. Skutečně bojujících sil bylo 23 499, skutečné ztráty představovaly 1 161 mužů a 64 důstojníků zabitých v poli, 220 podlehnuvších zraněním, 3 888 raněných, 362 nezvěstných a 3 161 vážně nemocných. „Údaje byly poskytnuty českým generálním štábem a jsou hodnověrné," hlásil americký konzul Harris z Jekatěrinburgu, přičemž dodal, že „zdejší zprávy hovořící o patnácti až dvaceti tisíci mrtvých," byly šířeny do zahraničí s cílem získat sympatie a pomoc Spojenců. Je faktem, že česká armáda kdekoliv v Rusku byla lépe živena a oblékána než ruské vojsko. Harris litoval, že ruské jednotky nedostaly stejnou pomoc a morální podporu jako české. Harris Lansingovi, 10. prosince 1918, FRUS, 1918, Russia, II, s. 458-460.

34. Memorandum z porady s... Benešem, 7. února 1919.

35. *Eduard Beneš in His Own Words*, s. 94 a 97.

36. Protokol rady deseti, PPC, s. 879 an.

37. Viz delegační propaganda: Česká republika, Memorandum č. III.

38. Lloyd George, *Memoirs of the Peace Conference*, II, s. 608-609.

39. Wiskemann, c. d., s. 88.

40. Čihák a kol., c. d., s. 47.

41. Lloyd George, c. d., II, s. 608.

42. Švédský ministr Ekengren Lansingovi, 16. listopadu 1918, FRUS, PPC, 1919, II, s. 189. „Diplomatické dějiny hranic Československa 1914-1920" má Perman, *The Shaping of the Czechoslovak State*; srv. též kapitolu o Československu v knize Piotra S. Wandycze, *France and Her Eastern Allies, 1919-1925*, Minneapolis 1962.

43. Beneš, III, s. 505.

44. Článek 4 příměří s Rakousko-Uherskem určoval, že „armády spojeneckých mocností obsadí taková strategická území v Rakousko-Uhersku tehdy, kdy uznají za nutné k tomu, aby mohly řídit vojenské operace nebo udržovat klid". Celý dokument má Rudin, *Armistice*, s. 406-409. Viz též nejvyšší válečná rada, usnesení, VIII zasedání, čtvrtá schůze, 4. listopadu 1918, Bliss Papers.

45. Čihák a kol., c. d., s. 60. K německé verzi boje srv. Oskar Lukas, *4. Marz 1919*, Karlsbad 1939, s. 20 a passim; a Hans Krebs, *Kampf in Böhmen*, Berlín 1935, s. 104.

46. Vojenská konvence mezi Spojenci a Maďarskem podepsaná v Bělehradu, 13. listopadu 1918, FRUS, PPC, 191, II, s. 183-185. Viz též Bohdan Krizman, *The Belgrade Armistice 13 November 1918*, The Slavic and East European Review, 48 (1970), s. 67-87; text dokumentu je na s. 85-87.

47. Kramář, *Řeči a projevy*, s. 24-26; viz též Sís, c. d., s. 203-204.
48. Robert W. Seton-Watson, *Louis Eisenmann*, The Slavic and East European Review, č. 16, 46 (1937), s. 193-196.
49. Mezi knihy pojednávající o tom, jak se Slovensko stalo částí Československa, patří: Václav Chaloupecký, *Zápas o Slovensko 1918*, Praha 1930; Fedor Houdek, *Oslobodenie Slovenska*, Bratislava 1929; Karol Medvecký, *Slovenský prevrat*, 4 díly, Bratislava 1930-1931; a Vavro Šrobár, *Oslobodené Slovensko*, 2 díly, Praha 1928. Existuje také obsáhlá literatura o Maďarské republice rad. Mezi anglicky psané knihy na toto téma patří G. E. R. Gedye, *The Revolver Republic*, London 1930; Albert Kaas a Fedor de Lazarovics, *Bolshevism in Hungary*, London 1931; H. C. Smitt, *The Hungarian Revolution*, London 1919; a Rudolf L. Tökés, *Béla Kun and the Hungarian Soviet Republic*, New York 1967. Viz též Völgyes, *The Hungarian Soviet Republic 1919, An Evaluation and a Bibliography*.
50. V. Kholodovsky, *Toward the Lenin Centenary: Socialist Community - A Retrospect*, New Times (Moskva), č. 30 (30. července 1969), s. 7.
51. Tamtéž.
52. Tamtéž.
53. V. Semjonov, *An Historian Looks Back: The Slovak Republic of Soviets*, New Times (Moskva), č. 25 (25. června 1969), s. 22.
54. Tamtéž. Další podrobnosti o Slovenské republice rad má Martin Vietor, *Slovenská sovietská republika*, Bratislava 1955; Václav Král, *Intervenční válka čs. buržoazie proti maďarské sovětské republice r. 1919*, Praha 1954; a Peter A. Toma, *Slovak Soviet Republic of 1919*, American Slavic and East European Rewiev, XVI (duben 1958), s. 203-215.
55. Semjonov, c. d., *New Times*.
56. Čihák a kol., c. d., s. 76.
57. Hlášení nadporučíka R. C. Fostera A. C. Coolidgemu, FRUS, PPC, 1919, XII, s. 320.
58. Čihák a kol., c. d., s. 67.
59. Perman, *The Shaping of the Czechoslovak State*, s. 81.
60. Jiří S. Hájek, *Wilsonovská legenda v dějinách ČSR*, Praha 1953, s. 134. Viz též *O československé zahraniční politice*, red. Soják, s. 46.
61. Gajanová, c. d., s. 34. Srv. též Alfred D. Low, *The Soviet Hungarian Republic and the Paris Peace Conference*, překlad americké filosofické společnosti, Filadelfie 1963, s. 46-47.
62. Gajanová, c. d., s. 38.

63. Tamtéž, s. 34.
64. *O československé zahraniční politice*, red. Soják, s. 48.
65. Čihák a kol., c. d., s. 50.
66. Srv. již výše uvedené poznámky 32, 33 a 35.
67. Harold Nicolson, *Peacemaking 1919*, New York 1933, s. 239-240.
68. Perman, c. d., s. 125.
69. Sís. c. d., s. 216.
70. Tamtéž, s. 219.
71. Tamtéž, s. 220.
72. Tamtéž.
73. Lloyd George, c. d., II, s. 612.
74. David Hunter Miller, *My Diary at the Conference of Paris*, New York 1925, XVII, s. 88-89.
75. Wiskemann, c. d., s. 122. K německo-rakouskému postoji vůči sudetským Němcům viz David F. Strong, *Austria, October 1918 - March 1919*, New York 1939, s. 165-173.
76. Lettrich, *History of Modern Slovakia*, s. 289-290; Mikuš, *Slovakia*, s. 331-332; a Beneš, III, s. 365-366.
77. Masaryk, c. d., s. 220.
78. Úplný dokument má Mikuš, c. d., s. 331-340.
79. František Jehlička, *Father Hlinka's Struggle for Slovak Freedom*, London 1938, s. 31-32; a Stephen Bonsal, *Suitors and Supplicants: The Little Nations at Versailles*, New York 1946, s. 158 a 163. Viz též Čulen, *Pittsburghská dohoda*; Karol Sidor, *Andrej Hlinka, 1864-1926*, Bratislava 1934; a Juraj Kramer, *Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918-1929*, Bratislava 1962, s. 35-48.
80. Dr. L. C. Fagula, *Andrej Hlinka*, Bratislava 1943, s. 51, 53 a 93.
81. Robert W. Seton-Watson, *The New Slovakia*, Praha 1924, s. 40-41.
82. C. A. Macartney, *Hungary and Her Successors*, New York 1937, s. 112-118; srv. též. Mamatey, *The United States and East-Central Europe*, s. 283.
83. Fagula, c. d., s. 65.
84. Tamtéž, s. 70.
85. Tamtéž, s. 78.
86. Crane ministru zahraničních vĕcí, 16. října 1918, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 860F.00/34.
87. Mikuš, c. d., s. 346.
88. *Odkaz a pravda Dr. Karla Kramáře*, Praha 1939, s. 136.

89. *Dokumenty*, red. Nečásek a kol., s. 13-20.
90. Lloyd George, c. d., I, s. 242.
91. Tamtéž.
92. Tamtéž, s. 246-247.
93. Tamtéž, s. 229.
94. Tamtéž, s. 378.
95. Sís, *Dr. Karel Kramář*, s. 167-168; a Peroutka, c. d., II, s. 1318-1330.
96. *Boj o směr vývoje*, ed. Kocman a kol., I, s. 361.
97. Tamtéž, s. 68-70.
98. Tamtéž.
99. Sís, c. d., s. 168; a Kramář, *Pět přednášek*, s. 90.
100. Sís., c. d., s. 169. Někteří z vůdců československých legií na Sibiři byli proti Kolčakovi, straníce socialistickým skupinám.
101. Tamtéž, s. 250-251.
102. Tamtéž, s. 171.
103. Tamtéž, s. 229-230.
104. Tamtéž, s. 221 a 224.
105. Tamtéž, s. 224.
106. Tamtéž, s. 170. Celý dokument je v knize Dr. Karel Kramář, *Ruská krise*, Praha 1921, s. 507-520.
107. Kramář, *Pět přednášek*, s. 108.

Kapitola sedmnáctá
Ti, kteří bojovali v Rusku a na Sibiři

1. Různé interpretace jsou uvedeny v některých dříve zmíněných knihách, např. Bradley, *The Allies*, Šteidler, Zmrhal, Kvasnička, Vávra, Veselý, Holotík, Fic (dvě knihy), František Polák, *Sibiřská anabase čsl. legií*, New York 1961; Zuman, Lazarevský, a mnoho dalších.
2. Šteidler, *Československé hnutí*, s. 114. Podle Šteidlera bylo ze Sibiře evakuováno celkem 67 750 osob, z nichž 56 459 byli vojáci. Avšak někteří z vojáků byli Rusové, kteří se dříve připojili k československé armádě a neměli kam jít, dále pak odvedenci z řad válečných zajatců na Sibiři, jejichž domov byl v Československu.
3. *Deník plukovníka Švece*, s. 338-339; srv. též Konstantin W. Sakharov, *Das weisse Sibirien*, Munich 1925, s. 27-28; Josef Kudela, *Aksakovská tragedie* (*Plukovník Švec*),

Brno 1932; a Ferdinand Pražský, *Dějiny pěšího pluku 10 Jana Sladkého Koziny*, Brno 1927.

4. Dürich, *V českých službách*, s. 93.
5. *Pravda*, č. 65, 6. dubna 1918.
6. Denikine, *The White Army*, s. 158.
7. N. I. Šatagin, *Organizacija i strojitělstvo Sovětskoj armiji v 1918-1920 g.*, Moskva 1954, s. 63, cit. in Vávra, *Klamná cesta*, s. 219 an.
8. Footman, *Civil War*, s. 83, 158 a 161.
9. Lazarevský, *Rusko a československé znovuzrození*, s. 122 an.
10. Dürich, c. d., s. 99-100.
11. Kramář, c. d., s. 64.
12. Beneš, III, s. 492-495; a Karel Horký, *Masaryk redivivus?*, Praha 1926, s. 23.
13. Syllaba, *T. G. Masaryk a revoluce v Rusku*, s. 193; a Veselý, *O vzniku*, s. 55.
14. Veselý, *Češi a Slováci*, s. 137.
15. *Masaryk a revoluční armáda*, s. 224-226.
16. Veselý, c. d., s. 136; a *Boj o směr vývoje*, red. Kocman a kol., I, s. 250-252.
17. Peroutka, c. d., s. 563. K osobní zprávě jednoho z českých bolševiků v Rusku, který byl politickým komisařem rudé armády a tajně se vrátil do Československa, aby splnil úkol, k němuž byl v Rusku připraven, viz Čeněk Hruška, *Cesta k revoluci. Vzpomínky generálporučíka Čeňka Hrušky z let 1914-1919*, Praha 1965.
18. Hruška, *Cesta k revoluci*, s. 263-264.
19. Veselý, c. d., s. 147-149.
20. Tamtéž, s. 230.
21. K podrobnostem a dokumentaci srv. Kvasnička, *Československé légie v Rusku*, s. 219-318. Viz též Křížek, *Jaroslav Hašek*, s. 235-293.
22. Veselý, c. d., s. 179; Hruška, c. d., s. 232-264.
23. Veselý, c. d., s. 180-181.
24. Tamtéž, s. 184.
25. Pichlík, c. d., s. 464.
26. Holotík, c. d., s. 291-293.
27. Tamtéž, s. 458.
28. Tamtéž, s. 460.
29. Tamtéž, s. 509-510; a s. 241.
30. Masaryk, *The Making of a State*, s. 312.
31. Veselý, c. d., s. 155; Kvasnička, c. d., s. 162-168; a Holotík, c. d., s. 252-253.
32. Kratochvíl, *Cesta revoluce*, s. 295; Holotík, c. d., s. 246.

33. Holotík, c. d., s. 247.
34. J. Řepka, *II. sjezd československého vojska na Rusi*, Praha 1928, s. 72.
35. Janin, *Moje účast*, s. 181; Holotík, c. d., s. 250.
36. Holotík, c. d., s. 251.
37. Jindřich Skácel, *Československá armáda v Rusku a Kolčak*, Praha 1926, s. 132-133.
38. *Československý denník*, 17. ledna 1919; Holotík, c. d., s. 252.
39. Holotík, c. d., s. 257.
40. Tamtéž, s. 257.
41. Louise Weiss, *Mémoires d'une Européenne*, cit. v Osuského dokumentech.
42. Kolčak a válka na Sibiři viz John F. N. Bradley, *La légion tchécoslovaque en Russie 1914-1920*, Paris 1965; G. Gins, *Sibir, Soyuzniki in Kolchak*, Peking 1921; L. Grondijs, *Le Cas Koltchak*, Leyden 1949; General M. Janin, *Ma mission en Siberie, 1918-20*, Paris 1933; Margarete Klante, *Von der Wolga zum Amur*, Berlin 1931; S. P. Melgunov, *Tragediya Admirala Kolchaka*, 3 díly, Belgrad 1930-1931; P. S. Parfenov, *Borba za Dalni Vostok*, Moskva 1928, a *Graždanskaja Vojna v Sibiri*, Moskva 1924; Sakharov, *Das weisse Sibirien*; G. Semenov, *O sebe*, Harbin 1938; Elena Varneck a H. H. Fisher *The Testimony of Kolchak and Other Siberian Materials*, Stanford 1935; Fink, *Bílý admirál*; Skácel, c. d.(seznam není vyčerpávající).
43. Churchill, *The Aftermath*, s. 285.
44. K podrobnostem a dokumentům viz *Boj o směr vývoje*, red. Kocman a kol. díl I, s. 67-71 a 361-346; Kramář, *Kramářův soud nad Benešem*, s. 95-96; a T. G. Masaryk, *Cesta demokracie*, I, Praha 1933, s. 81-83.
45. Dokument uveden v Kvasnička, c. d., s. 237.
46. Janko Jesenský, *Cestou k slobode; úryvky z deníka 1914-18*, Turčianský Sv. Martin 1933 a Bratislava 1968, s. 220-221.
47. Churchillův plán a Benešův postoj k němu viz. memorandum Winstona Churchilla a dopis Benešův Lloydu Georgeovi, 23. června 1919, FRUS, PPC, 1919, díl VI, s. 684-686 a 708-709. Znění telegramu a dopisu z 23. června 1919 (Beneš Masarykovi) obsahují *Dokumenty*, red. Nečásek a kol., s. 49-52.
48. *Dokumenty*, red. Nečásek a kol., s. 51.
49. Tamtéž, s. 52.
50. Kvasnička, c. d., s. 238.
51. Tamtéž, s. 252-253.
52. Sís, *Dr. Karel Kramář*. Skizza, s. 301.
53. Skácel, c. d., s. 234.
54. Kvasnička, c. d., s. 239-240. Ve zprávě z Omska ze 30. července 1919 informoval

velvyslanec Morris Lansinga, že „česká armáda není v postavení dovolujícím postup na frontu nebo pokračování v nepřetržitém střežení železnice. Vojsko bude muset být postupně evakuováno do Vladivostoku." Vzhledem ke špatné morálce vojska se všeobecně věřilo, že armáda „si neprobojuje cestu do Archangelska nebo k Černému moři, bez ohledu na to, zda tak rozhodne česká vláda či zda britské jednotky zůstanou v Archangelsku, aby zajišťovaly spojení". Morris Lansingovi, 30. července 1919, Breckinridge Long Papers, Siberia, 1919.

55. Skácel, c. d., s. 235 a 240.

56. Kvasnička, c. d., s. 269. Viz též Kratochvíl, *Cesta revoluce* (1922), s. 581; a Šeba, *Rusko a malá Dohoda*, s. 472-473.

57. Kvasnička, c. d., s. 269.

58. Šeba, c. d., s. 473.

59. Úřadující ministr zahraničních věcí komisi mírové konference, 22. září 1919, FRUS, Russia, 1919, s. 298 (též s. 299-301).

60. Kratochvíl, c. d. (1922), s. 497 a 635; též *Národní listy*, 5. listopadu 1919. K horlivému úsilí Pavlů a několika armádních důstojníků neztratit pozice, vrátit se domů po pevné zemi a nezapříčinit zhroucení fronty srv. Skácel, c. d., s. 274 an.

61. Šeba, c. d., s. 473; podrobnosti má Skácel, c. d., s. 250 an. Podle názoru velvyslance Morrise byl Kolčak „čestný a odvážný muž velmi skromných zkušeností ve veřejných záležitostech, omezeného rozhledu a malých organizačních schopností... Jeho záměry jsou dobré, ale zdá se, že on sám si až dosud není vědom politických a ekonomických nebezpečí, která ohrožují vládu. Nemá žádné vojenské znalosti ani zkušenosti." Admirál byl pod vlivem „seriózních lidí", čestných, ale neschopných. Jeho vyhlídky byly proto neurčité. Morris Lansingovi, 4. srpna 1919, Breckinridge Long Papers, Siberia, 1919.

62. Ministr zahraničních věcí komisi mírové konference, 22. listopadu 1919; čínský chargé (Tenney) ministru zahraničních věcí, 25. listopadu 1919; čínský chargé (Tenney) ministru zahraničních věcí, 18. prosince 1919; a chargé (Tenney) ministru zahraničních věcí, nedatováno, obdrženo 30. prosince 1919, FRUS, 1919, Russia, s. 314-315, 226-227, 230-231, a 235-236. Též Skácel, c. d., s. 250 an. Navzdory nabídce Kolčakovy vlády vyhovět všem podmínkám Čechoslováků byla evakuace provedena, čímž došlo ke zhroucení fronty. Podrobnosti má Skácel, c. d., s. 282 an.

63. Churchill, c. d., s. 181

64. Footman, c. d., s. 217.

65. Tamtéž, s. 226.

66. Kvasnička, c. d., s. 259; též Kratochvíl, c. d., s. 634 an.

67. Churchill, c. d., s. 258-260; Footman, c. d., s. 241.
68. Churchill, c. d., s. 260.
69. Footman, c. d., s. 242.
70. Znění dohody o příměří má Kratochvíl, c. d., s. 653-656; a Skácel, c. d., s. 372-373. Srv. též Olivová, *Československo-sovětské vztahy v letech 1918-1922*, Praha 1957, s. 107-109 a 475-479.
71. *Boj o směr vývoje*, red. Kocman a kol., I, s. 27.
72. Mikuš, *Slovakia*, s. 15.
73. Podrobnosti má Holotík, c. d., s. 266-276; též Král, *Intervenční válka*, s. 236; a Šeba, c. d., s. 461-463.
74. Holotík, c. d., s. 269-271.

Kapitola osmnáctá
Reflexe, rekapitulace a co bylo poté

1. Robert W. Seton-Watson, *The Historian as a Political Force in Central Europe*, London 1922, s. 34-35.
2. Tamtéž.
3. Josef Kalvoda, *Academic Freedom in the Age of Conflict* (The Search for Truth), Vital Speeches of the Day, XXIX, č. 17 (15. června 1963), s. 526-531.
4. Seton-Watson, c. d., s. 35.
5. „Státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily." Tento Masarykův výrok vyvolává otázku: Jaké to byly ideály, z nichž se zrodilo Československo? Měly svůj původ v programu státoprávníků? V Kramářově programu připojení českého státu ke slovanské federaci? Či v Masarykově memorandu „Samostatné Čechy"? Nebo snad v rozhodnutí legií vzdorovat Masarykovi, povstat proti sovětům a probít si cestu do Vladivostoku? Podle Masaryka bylo oním „počátkem" vyslání Vosky s tajnými informacemi a se žádostí o instrukce ke Steedovi na začátku války.
Řekli jsme, že v tomto kritickém okamžiku války chápali architekti „nové Evropy" samostatné Čechy jako alternativu k Rusy ovládaným Čechám. Masaryk byl povzbuzován k podpoře myšlenky národní nezávislosti v době, kdy bezprostředně hrozil vstup Rusů do Čech. Masarykovy „britské styky" se zdály vysvětlovat rozpor mezi jeho postupem a postupem jeho stoupenců na počátku války, jakož i Masarykův odklon od vlastní předválečné pozice. Tento rozpor nemohl pochopit svobodomyslný česko-americký vydavatel *Vesmíru* dr. Iška, který doufal, že jednou pro to někdo najde vysvětlení.

Karel Pergler byl vykázán z parlamentu a ze země v roce 1932 poté, co požádal, aby parlament vyšetřil způsob, jak vládní představitelé (včetně Beneše) nabyli majetek. Pravým důvodem jeho vyhoštění z vlasti mohla být obava, že taková žádost by vedla k překvapivým odhalením, odhalujícím operace britské tajné služby a zdroje Masarykova velkého bohatství.

Podle „Poslední vůle a závěti", sepsané Masarykem 15. dubna 1917 před odchodem do Ruska, měl v Praze dluh a v londýnské bance částku 1 400 liber pro své dcery Alici a Olgu; měl také dva další účty z „Amerického fondu" v částce převyšující 16 000 liber. Avšak v roce 1932 vydal více než 10 000 000 korun pro „Nadaci T. G. Masaryka". Srv. Jaroslav Pecháček, *Masaryk, Beneš, Hrad*, Mnichov 1984, s. 81-82 a 166-173. V březnu 1923 věnoval Masaryk 2 050 000 korun každému členu své rodiny - své ženě Charlottě, synu Janovi a dcerám Alici a Olze, dále po 1 025 000 korun Benešovi a jeho manželce, celkem tedy 10 250 000 korun. Když Beneš v roce 1926 přiznal Masarykův dvoumilionový dar, řekl hrabě Clary, synovec vévody z Portlandu, tehdejšímu vyslanci v Londýně Janu Masarykovi, že tato událost byla Anglií komentována slovy: „Divil bych se, kdyby byl Beneš jediný, koho si prezident koupil." *Dokumenty*, red. Nečásek a kol., s. 111. V roce 1923 poskytl Masaryk 500 000 korun mladému novináři Ferdinandu Peroutkovi k založení nového periodika *Přítomnost*. Srv. Julius Firt, *Knihy a osudy*, Kolín n. R. 1972, s. 48; též Julius Firt, *Die „Burg" und die Zeitschrift Přítomnost*. V: Die „Burg". Einflussreiche politische Kräfte um Masaryk und Beneš, ed. Karl Bosl, díl II, München-Wien 1974, s. 111-126.

Beneš zaplatil desítky miliónů korun zahraničním časopisům, novinářům a dalším jednotlivcům z tajných fondů československého ministerstva zahraničních věcí. Podrobnosti má Rudolf Urban, *Tajné fondy III. sekce. Z archivu ministerstva zahraničních věcí Republiky česko-slovenské*, Praha 1943. Kromě jiného Urban uvádí peněžité částky, které Beneš zaslal Štefanu Osuskému, československému vyslanci v Paříži. Shodují se s těmi, které autor této knihy nalezl v Osuského dokumentech. Například roku 1922 poslal Beneš Osuskému na propagaci 401 600 franků, v roce 1927 již 746 000 franků (z nichž 200 000 bylo zaplaceno ruskému historikovi Miljukovovi). Celková částka zaslaná Benešem do Francie v roce 1938 představovala částku 3 346 533,95 korun, z nichž Osuský obdržel dva miliony. Z množství 2 476 788 franků, které dostal, Osuský vyplatil 1 560 910. Např. Henry Wickham Steed získal během jednoho roku 10 000 liber na podporu svého časopisu *Review of Reviews*. Roku 1935 obdržel pražský vydavatelský dům Orbis od Beneše 1 000 000 korun. To je pouze několik příkladů z mnoha plateb, které realizoval Beneš z tajných fondů „svého" ministerstva.

Podivným řízením osudu skončila v komunistickém vězeňském táboře v Československu životní dráha Masarykova posla ke Steedovi a pozdějšího šéfa jeho zpravodajské služby Vosky. Osmdesátiletý Voska byl uvězněn pro údajnou účast v případu Rudolfa Slánského, bývalého generálního tajemníka Komunistické strany Československa, který byl popraven roku 1952.

6. Beneš, I, s. vii.

7. Tamtéž, s. 8.

8. Masaryk, *The Making of a State*, s. 30 a 316; Masaryk, *Otázka sociální*, II, s. 300-301.

9. Beneš, I, s. vii a 10.

10. Clement Richard Attlee, *As It Happened*, New York 1954, s. 131-132.

11. Masaryk, *Česká otázka*; srv. též předchozí kapitola, pozn. 63-64 a Syllaba, *Masaryk a revoluce v Rusku*, s. 12 an.

12. Masaryk, *Česká otázka*, s. 255.

13. Viz kapitola 1, pozn. 63-66.

14. Tomáš G. Masaryk, *Americké přednášky*, Praha 1924, s. 51; a *V boji o náboženství*, Praha 1904, s. 43.

15. Jaksch, *Europe's Road to Potsdam*, s. 126.

16. *Do roka a do dne! Řeč Dra. Karla Perglera na veřejné schůzi Čechů a Slováků v Chicagu 18. září 1932*, Chicago 1932. Též *Treaty Series, 1919*, s. 129-140.

17. Čulen, *Pittsburghská Dohoda*, s. 413 an;, *The Slovaks and the Pittsburgh Pact*, Chicago 1934, s. 36-39 (red. Slovak Catholic Federation of America); Fagula, *Andrej Hlinka*, s. 51, 53, 93; Sidor, *Andrej Hlinka*, s. 495.

18. Sidor, *Slovenská politika*, s. 186-187 a 169.

19. Mikuš, *Slovakia*, s. 70.

20. Nicholas Murray Butler, *Why War?*, New York 1940, s. 20.

21. Crane ministru zahraničních věcí, 11. února 1920, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 860F.00/71.

22. Citace je z Masaryka, *The Making of a State*, s. 140; Kramář, *Na obranu slovanské politiky*, s. 57-59.

23. Tamtéž, viz též Seton-Watson, *Masaryk in England*, s. 116-136; a Beneš, III, s. 237-256.

24. Úplný dokument obsahují *Dokumenty*, red. Merhout, s. 30-33.

25. Kramář, c. d., s. 57.

26. Masaryk, c. d., s. 61.

27. Eduard Beneš, *Le problème autrichien et la question tchèque*, Paris 1908, s. 307.

28. Podrobnosti v kapitole 1.
29. Beneš, I, s. 143.
30. Masaryk, *Nová Evropa*, s. 109-114.
31. Czernin, *Im Weltkriege*, s. 41; podrobnosti viz s. 40 an.
32. Tamtéž, s. 259.
33. Lansing, *Memoirs*, s. 269-271.
34. Tamtéž, s. 271.
35. Beneš, III, s. 415, a II, s. 283.
36. Masaryk, c. d., s. xiv.
37. K těmto historikům se řadí např. Holotík, Kvasnička, Křížek, Kalina, Hanák, Fowler, Footman, Bradley a další, citovaní v této práci.
38. Masaryk, c. d., s. 368 a 191.
39. Tamtéž, s. 276.
40. Memorandum „Pomoc česko-slovenským silám na Sibiři", nedatováno, s dodatkem o dostupnosti válečných dodávek Čecho-Slovákům, datované 19. a 29. srpna 1918, Breckinridge Long Papers, Sibiř, 1918. Viz též Perman, *The Shaping of the Czechoslovak State*, s. 41.
41. Papoušek, *Carské Rusko*, s. 147-155; 180-181.
42. Beneš, III, s. 318-321.
43. Hans Roos, *A History of Modern Poland*, New York 1966, s. 33-34.
44. Churchill, *The Aftermath*, s. 256.
45. Paulová, *Tajný výbor*, s. 471-472.
46. Masaryk, *Nová Evropa*, s. 130.
47. George F. Kennan, *Memoirs*, 1925-1950, Boston-Toronto 1967, s. 94.
48. Masaryk, c. d., s. 288.
49. Tamtéž, s. 369. český překlad dle SR, s. 448.
50. Čihák a kol., *Dějiny ČSR*, s. 55; *Dokumenty*, ted. Merhout, s. 212 an.
51. Americké vyslanectví v Praze (Crane) ministru zahraničních věcí, 15. února 1920 a 8. února 1921, National Archives, ministerstvo zahraničních věcí, File 860F.00/75 a 860F.00/156.
52. Sís, *Dr. Karel Kramář*, s. 170, 168, 171 a 250. Kramář se obával o budoucnost své země, litoval Masarykových postojů vůči katolíkům a Slovákům a dělal vše pro začlenění těchto dvou skupin mezi loajální přívržence státu. Dokázal urovnat spor mezi katolíky a tzv. volnomyšlenkáři ohledně státního svátku k uctění Jana Husa a sv. Cyrila a Metoděje, což mu získalo důvěru Andreje Hlinky a Slováků. Masaryk a Beneš intrikovali proti Kramářovi stejně jako proti generálu Gajdovi a Jiřímu Stříbrné-

mu (jednomu z „mužů 28. října"). V dopise Benešovi z 23. srpna 1926 Masaryk napsal, že Kramářovu stranu je třeba „dorazit... nadobro". (srv. Pecháček, *Masaryk, Beneš, Hrad*, s. 41.) Ale Kramář se nedal umlčet a až do konce života veřejně vystupoval se svými neblahými tušeními, varováními a výstrahami. Avšak v zahraniční politice a ve věci národní obrany byl hlasem volajícího na poušti.

Předseda vlády Milan Hodža dne 29. května 1937 u Kramářovy rakve pravil: „Jsme národem, v jehož srdci vedle vítězného bojovníka měl vždy čestné místo mučedník." (Srv. *Odkaz a pravda Dr. Karla Kramáře*, red. Vladimír Sís, Praha 1939, s. 8; též s. 126-128.) Kramář v sobě spojoval bojovníka a mučedníka. Jako bojovník dovedl národ k samostatnosti - k 28. říjnu 1918, zatímco jeho protivníci přivedli stát ke kapitulaci 30. září 1938.

Bibliografie

Dokumenty a soukromé tisky

Allied and Associated Powers. *The Treaties of Peace 1919-1923.* With an Introduction by Colonel Lawrence Martin, Library of Congress. New York, Carnegie Endowment for International Peace, 1924, 2 díly.

Gordon Auchincloss Diary and Papers, Sterling Memorial Library, Yale University.

Austria. Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, Vienna, Kriegsarchiv: Armeeoberkommando Operationsabteilung, 1914-1918; Armeeoberkommando, Evidenzbüro, 1915-1917; Korpskommando (Militärkommando Prag), 1914-1918; Kriegsüberwachunsamt, 1915-1918; K. u. k. Kriegsministerium, Präsidialakten, 1915-1918; Militärkanzlei Seiner Majestät, 1914-1918; Deutsch-Österreichisches Staatsamt für Heerwesen, 1918-1920.

Bednařík, František, ed., *Československé vojsko v Italii ve světle současných zpráv*, Praha, Naše revoluce VIII, 1932.

Bednařík, František, *General M. R. Štefánik v Italii. Řada dokumentů*, Praha, Naše revoluce X, 1934.

Bednařík, František, *K činnosti československých výzvědných oddílů na italské frontě*, Praha, Naše revoluce IX, 1935.

Bednařík, František, *Několik dokumentů ke vzniku italské legie*, Praha, Naše revoluce I, 1923.

Bednařík, F., V. Beneš, J. Borovička a F. Lakomý, redaktoři, *Dokumenty o revoluční činnosti Štefánikově*, Praha, Naše revoluce II, 1924.

Beneš, Eduard, ed., *Světová válka a naše revoluce. Dokumenty*, III, Praha, Orbis 1928, xx, 686 s.

Tasker H. Bliss Papers. Manuscripts Division, Library of Congress.

Crane, Charles R. The Crane Papers, Butler Library, Columbia University.

Crane, Richard. The Richard Crane Papers, Manuscript Division, Georgetown University.

Cumming, C. K., and W. W. Pettit, redaktoři, *Russian-American Relations, 1917-1920.* Documents and Papers. New York 1920.
Československá republika. Ministerstvo zahraničních věcí. *Archiv diplomatických dokumentů československých.* Praha, Orbis 1927-28, 2 díly.
Československá republika. Národní shromáždění. *Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění,* 14. XI, 1918 - 15. IV, 1920. Praha, Politika 1919-20, 4 díly.
Československá republika. Národní shromáždění. *Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích Národního shromáždění,* 14. XI, 1918 - 15. VI, 1920. Praha, 1919-20, 10 dílů.
Československá republika, Předsednictví Národního Shromáždění. *Národní shromáždění československé v prvním roce republiky.* Praha, Státní nakladatelství 1919. 300 s.
Československá republika, Masarykův archív, Praha. Vojenský historický archiv, Praha. Archív Národního muzea, Praha.
Delegation Propaganda: Czechoslovakia. Delegation to the Paris Peace Conference. Memoires. Nos. I-XI, Hoover Library, Stanford University, 13 dílů.
France. Ministère de la Guerre, section historique, Paris. *Diplomatické dokumenty o československém státu.* Paris 1918.
Great Britain. Foreign Office. *Documents on British Foreign Policy 1919-1939.* Redaktoři by E. L. Woodward and Rohan Bulter. First Series, 1919-30. London, H. M. Stationery Office, 1947-52. 4 díly.
Great Britain. Foreign Office. *British and Foreign State Papers.* 1917-1920. London, H. M. Stationery Office, 1921-23. Díl CXI-CXIII.
Great Britain. General Staff. War Office. *Daily Review of the Foreign Press.* Enemy Press Supplements. 1916-1919. 2 díly.
Great Britain. House of Commons. *Treaty between the principal Allied and Associated Powers and Czecho-Slovakia.* Signed at Saint-Germain-en-laye, 10. září 1919. Treaty Series, 1919, č. 20. London, H. M. Stationery Office, 1919, s. 129-140.
Great Britain. House of Commons. *Treaty between the principal Allied and Associated Powers and Poland, Roumania, the Serb-Croat-Slovene state and the Czecho-Slovak state relative to certain frontiers of these states.* Signed at Sevres, 10. srpna 1920. Treaty Series, 1921, č. 20. London, H. M. Stationery Office, 1921, s. 281-88.
Great Britain. The War Cabinet. *Report 1917-1918.* London, H. M. Stationery Office, 1919. 2 díly, mapy.
Great Britain. Public Record Office. Cabinet, 1914-1918.
Great Britain. Public Record Office. Foreign Office, 1914-1919.
Great Britain. The Milner Papers, Oxford.

Golder, Frank Alfred, red., *Documents of Russian History, 1914-1917.* Translated by Emanuel Aronsberg. New York, 1927.
Gwyn, Stephen, ed., *Documents of Russian History, 1914-1917.* New York, 1927.
Samuel N. Harper Papers, University of Chicago.
George D. Herron Papers, Hoover Library, Stanford University.
E. M. House Papers. E. M. House Collection, Sterling memorial Library, Yale University.
Kocman, A., V. Pletka. J. Radimský, M. Trantírek a L. Urbánková, redaktoři, *Boj o směr vývoje československého státu,* 2 díly, Praha 1965-69.
Kudela, Josef, ed., *Deník plukovníka Švece,* Praha 1921.
Kudela, Josef, *Masaryk v OČSNR na Rusi,* Naše revoluce VII-VIII, 1931-32.
Kudela, Josef, *Petrohradský sjezd a druhé slyšení u cara Nikolaje II. Soubor dokumentů a vzpomínek.* Praha, Naše revoluce X, 1934.
Kudela, Josef, *Zpráva plnomocníka OČSNR v Samaře a Ufě.* Praha, Naše revoluce XI, 1936.
Robert Lansing Confidential Memoranda, Manuscript Division, Library of Congress.
Robert Lansing Desk Diaries, Manuscript Division, Library of Congress.
Robert Lansing Papers, Manuscript Division, Library of Congress.
Breckinridge Long Papers, Manuscript Division, Library of Congress.
Breckinridge Long Papers, Diary; and *Siberia,* Excerpts from Long's Diary, 10. ledna - 6. listopadu 1918.
Masaryk a revoluční armáda; Masarykovy projevy k legiím a o legiích v zahraniční revoluci, Praha 1921.
Masarykova práce. Sborník ze spisů, řečí a projevů... Praha 1930.
Masarykovy projevy a řeči za války, I-II, Praha 1919-1920.
Merhout, Cyril, ed., *Dokumenty našeho osvobození,* Praha 1919.
National Archives, Department of State Files, 1917-1924. Washington, D. C.
Nečásek, František, Jan Pachta a Eva Raisová, editoři, *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka,* Praha 1953.
Nečásek, František a Jan Pachta, editoři, *Dokumenty o protisovětských piklech československé reakce.* Z archívního materiálu o kontrarevoluční činnosti Masaryka a Beneše v letech 1917-1924, Praha 1954.
Otáhalová, Libuše, ed., *Souhrnná hlášení presidia pražského místodržitelství o protistátní, protirakouské a protiválečné činnosti v Čechách 1915-1918,* Praha 1957.

Pamětní spis o československé otázce. Vydání českého výpomocného spolku v Petrohradě 1914. Praha, Naše revoluce I, 1923.

Papoušek, Jaroslav, ed., *Důvěrné memorandum o československé otázce. Elaborát ruského ministerstva zahraničních věcí ze září 1916,* Praha, Naše revoluce II, 1924.

Papoušek, Jaroslav, *Carské Rusko a naše osvobození,* Praha 1927.

Papoušek, Jaroslav, *Masarykovo memorandum o československém vojsku a zajatcích ze dne 3. III. 1918,* Praha, Masarykův sborník II, 1926-1927.

Karel Pergler Papers, Geogetown University.

William Phillips Papers, Harvard University.

Frank L. Polk Papers. E. M. House Collection, Sterling Memorial Library, Yale University.

Scott, James Brown, red., *Official Statements of War Aims and Peace Proposals, December 1916 to November 1918,* Washington 1921.

Soukup, František, *28. říjen 1918,* 2 díly, Praha 1928.

Sovětský Svaz. *Dokumenty vněšněj politiki SSSR,* díl I a II (7. listopadu 1917 - 31. prosince 1918; a leden 1919 - 30. června 1920), Moskva 1957 a 1958.

Tobolka, Zdeněk, ed., *Obžalovací spis proti Václavu Klofáčovi a Rudolfu Giuniovi pro zločin velezrady dle par. 58c trest. zák.,* Praha 1919.

Tobolka, Zdeněk, *Proces dr. Kramáře a jeho přátel* I-V, Praha 1918-1920.

United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* The Lansing Papers, 1914-1920. Washington, U. S. Government Printing Office 1939-40. 2 díly.

United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1917. Washington, U. S. Government Printing Office 1926, 1242 s.

United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1917. Supplement I, The World War. Washington, U. S. Government Printing Office 1931. 708 s.

United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1917. Supplement 2, The World War. Washington, U. S. Government Printing Office 1932, I, 796 s.

United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1918. Supplement I, The World War. Washington, U. S. Government Printing Office 1933, I, 914 s.

United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1918. Supplement 2, The World War. Washington, U. S. Government Printing Office 1933. 862 s.

United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1918. Russia. Washington, U. S. Government Printing Office 1931-32, 3 díly.
United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1919. Washington, U. S. Government Printing Office 1934, 2 díly.
United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1919. Paris Peace Conference. Washington, U. S. Government Printing Office 1942-47, 13 dílů.
United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1919. Russia. Washington, U. S. Government Printing Office 1937. 807 s.
United States of America. Department of State. *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.* 1920. Washington, U. S. Government Printing Office 1935-36, díl I, 861 s. Díl III, 823 s.
Vávra, V., red., *Francouzské dokumenty k přípravě protisovětského vystoupení čs. legií,* Praha, Historie a vojenství 3, 1963.
Werstadt, Jaroslav, red., *Hrdinové a věřící,* Praha 1928.
Werstadt, Jaroslav, *K politice poslance dr. Bohumíra Šmerala, vůdce české sociální demokracie v prvních letech války,* Praha, Naše revoluce IX, 1933.
Werstadt, Jaroslav, *K revoluční činnosti M. R. Štefánika,* Praha, Naše revoluce VI, 1929-30.
Werstadt, Jaroslav, *K úloze Karla Kramáře v našem odboji. Soubor dokumentů a projevů,* Praha, Naše revoluce XIV, 1938.
Werstadt, Jaroslav, *K životopisu a veřejné činnosti Svatopluka Koníčka-Horského,* Praha, Naše revoluce IX, 1933.
William Wiseman Papers. E. M. House Collection, Sterling Memorial Library, Yale University.
The Arthur Willert Papers, Sterling Memorial Library, Yale University.
Woodrow Wilson Papers, Manuscripts Division, Library of Congress.
Zapletal, Florian, red., *Album velezrádců. Velezrádné rejdy Čechů za hranicemi.* Praha 1919.

Paměti a vzpomínky

Beneš, Edvard, *Milan Rostislav Štefánik*, Naše revoluce II, 1924.
Beneš, Edvard, *Několik setkání s T. G. Masarykem.* Sborník vzpomínek na T. G. Masaryka, Praha 1930.
Beneš, Edvard, *Světová válka a naše revoluce, vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa.* Praha 1927, 2 svazky.
Beneš, Vojta, *Tottenham Court Road.* Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Beneš, Vojta, *Vojáci zapomenuté fronty*, Praha 1923.
Bělehrádek, František, *Z mafiánských a jiných vzpomínek*, Naše revoluce VI, 1929-1930.
Borský, Lev, *Z civilního generálního štábu*, Praha 1924.
Borský, Lev, *Znovudobytí samostatnosti*, Praha 1928.
Císař, Jaroslav, *Masarykova America, Masaryk-Osvoboditel*, Praha 1920.
Čeček, Stanislav, *Z bouří a zmatku.* Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Červinka, M., *Až kam*, Praha 1923.
Denikine, Anton, *The White Army*, Coral Breeze, Florida 1973.
Dürich, Josef, *V českých službách, vypsání mého pobytu za hranicemi, 1915-1918*, Klášter nad Jizerou 1921.
Dyk, Viktor, *Vzpomínky a komentáře*, Praha 1927, 2 díly.
Dyk, Viktor, *O národní stát, 1917-1919*, Praha 1933.
Eisenmann, Louis, *Masaryk a Denis.* Masarykův sborník VI, 1930-1931.
Fierlinger, Zdeněk, *T. G. Masaryk a vojáci naší revoluce.* Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Fierlinger, Zdeněk, *Vzpomínka na T. G. Masaryka. T. G. M. Jak jsme ho viděli*, Praha 1947.
Filla, Emil, *Hlídka české Maffie v Holandsku*, Praha 1934.
Forman, Josef, *Záhadná aféra české tiskové kanceláře v Londýně za války.* Naše revoluce X, 1934.
Gajda, R., *Moje paměti; československá anabase; zpět na Urál proti bolševikům - Admirál Kolčak.* Praha 1920.
Getting, Milan, *V rušnom roku 1918 v New Yorku.* Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Habrman, Gustav, *Mé vzpomínky za války*, Praha 1928.
Hajšman, Jan, *Česká Maffie. Vzpomínky na odboj doma*, Praha 1934.
Hajšman, Jan, *Maffie v rozmachu*, Praha 1933.

Herben, Jan, *Kniha vzpomínek*, Praha 1933.
Hlaváč, Bedřich, *Masaryk a Rakousko.* Masarykův sborník VI, 1930-1931.
Hlaváček, František, *Činnost dr. Beneše v Italii a moje spolupráce s ním*, Naše revoluce XII, 1936.
Hruban, Mořic, *Z časů nedlouho zašlých*, Řím, Los Angeles 1967.
Hryhorijiv, N., *Autorita prof. T. G. Masaryka na Ukrajině*, Naše revoluce XII, 1936.
Janin, Maurice, *O vedení a vůdcích československé revoluce za hranicemi*, Naše revoluce XII, 1936.
Janin, Maurice, *Moje účast*, Praha 1926.
Janin, Maurice, *Úvahy o Dürichově misi*, Naše revoluce XIII, 1937.
Kozák, J. B., *European Review.* Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Kramář, Karel, *Paměti Dr. Karla Kramáře*, Praha 1938.
Kudela, Josef, *S naším vojskem na Rusi.* Praha, b. r., 2 díly.
Kvapil, Jaroslav, *O čem vím*, Praha 1928.
Kvapil, Jaroslav, *Projev českých spisovatelů r. 1917*, Praha 1924.
Lansing, Robert, *War Memoirs*, Indianopolis 1935.
Lavička, Josef, *Švýcarské vzpomínky z válečných let*, Naše revoluce X, 1934.
Linhart, Josef, *Z počátku našeho odboje ve Švýcarsku*, Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Machar, J. S., *Vídeňské profily*, Praha 1919.
Masaryk, T. G., *The Making of a State; memoirs and observations, 1914-1918.* An English version arranged and prepared with an introduction by Henry Wickham Steed, New York 1927.
Masaryk, T. G., *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*, Praha 1925.
Maxa, Prokop, *T. G. Masaryk a Stockholmská konference.* Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Medek, Rudolf, *Pout' do Československa.* Válečné paměti a vzpomínky z let 1914-1920, Praha, b. r., 4 díly.
Mezi Prahou a Švýcary. Vzpomínky revolučních poslů (L. V. Facka, J. Lavičky, L. Linhartové, E. Bernarda, A. Kopřivové). Naše revoluce V, 1927-1928.
Miljukov, P. N., *Čemu mě naučil Masaryk.* Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Miller, David Hunter, *My Diary at the Conference of Paris*, New York 1924-1926, 12 dílů.
Nosek, Vladimír, *Anglie a náš boj za samostatnost*, Praha 1926.
Nosek, Vladimír, *Dvě kapitoly z naší revoluční propagandy v Anglii.* Naše revoluce V, 1927-1928.

Osuský, Štefan, *How Czechoslovakia Was Born.* Address delivered at Slovak World Congress in Toronto, Kanada, 17. - 19. června 1971.
Papoušek, Jaroslav, *Masaryk v Rusku; Masaryk osvoboditel*, Praha 1920.
Pavlů, Bohdan, *O založení Národní rady československé v Paříži*, Naše revoluce XII, 1936.
Pergler, Karel, *Amerika a československá nezávislost*, Praha 1926.
Pergler, Karel, *Politická bilance československé Ameriky*, Praha 1920.
Pergler, Karel, *Z americké fronty našeho osvobozeneckého boje*, Naše revoluce II, 1924.
Plesinger, Božinov Miroslav, *U T. G. Masaryka v Ženevě*, Naše revoluce XI, 1935.
Rašín, Ladislav, *Paměti dr. Aloise Rašína*, Praha 1929.
Seton-Watson, R. W., *Masaryk exulant.* Masarykův sborník V, 1930-1931.
Seton-Watson, R. W., *Moje první setkání s presidentem Masarykem*, Praha, Lidové noviny, 7. března 1935.
Steed, Wickham H., *President Masaryk.* Masarykův sborník V, 1930-1931.
Steed, Wickham H., *Třicet let novinářem*, Praha 1924, 2 díly.
Sychrava, Lev, *Několik vzpomínek ze Švýcarska*, Praha, Sborník vzpomínek na T. G. Masaryka 1930.
Ščepichin, A. A., *Za generálem Čečkem*, Naše revoluce VI, 1929-1930.
Šeba, Jan, *Masaryk v nejtěžších dobách svého života.* Sborník vzpomínek..., Praha 1930.
Šícha, Miroslav, *Můj cestovní pas ve službách českého odboje*, Naše revoluce XII, 1936.
Šrobár, Vavro, *Oslobodené Slovensko, Paměti z rokov 1918-1920*, Praha 1928, 2 díly.
Šulhyn, Alexander, *Masaryk a Ukrajina za světové války.* Masarykův sborník VI, 1930-1931.
Vaněk, Vladimír, *Moje válečná odysea*, Praha 1925.
Vondrák, Václav, *Z doby bojů o samostatnost Československa*, Praha 1925.
Vopička, Karel J., *Taje Balkánu; Sedm roků diplomatova života v bouřlivém centru Evropy*, Praha 1927.
Voska, Emanuel V., *Z účasti zaoceánského emigranta v československém odboji*, Naše revoluce I, 1923.
Voska, Emanuel V., *Paměti kapitána E. V. Vosky*, Praha, Jas, VII, VIII, IX; 1933, 1934, 1935.

Knihy, brožury a články

An active and Responsible Czechoslovak Statesman (pseud.). *Germany and Czechoslovakia.* Díl II. *Czechoslovakia at the Peace Conference and the Present German-Czechoslovak Discussion.* Praha 1937.

Almond, Nina and Fischer H. H., *Special Collections in the Hoover Library on War, Revolution and Peace.* Stanford 1940.

Almond, Nina and Lutz, Ralph Haswell, *An Introduction to a Bibliography of the Paris Peace Conference.* Stanford 1935.

Baerlein, Henry, *The March of the Seventy Thousand.* London 1926.

Bartůšek, Josef, *Přehled dosavadních publikací a zpráv o M. R. Štefánikovi.* Naše revoluce I, 1923.

Baumgart, Winfried, *Deutsche Ostpolitik 1918. Von Brest-Litovsk bis zum Ende des Ersten Weltkrieges.* Vienna, Münich 1966.

Bednařík, František, *Masaryk a Italie za války.* Naše revoluce VIII, 1932.

Beneš, Eduard, *Bohemia's Case for Independence.* With introduction by Henry Wickham Steed. London 1917.

Beneš, Eduard, *Détruisez l'Autriche-Hongrie! Le martyre des Tchécho-Slovaques à travers l'historie.* Paris 1916.

Beneš, Eduard, *K budoucímu míru.* Praha 1919.

Beneš, Eduard, *Masarykovo pojetí idey národní a problémy jednoty československé.* Bratislava 1935.

Beneš, Eduard, *Pět let zahraniční politiky československé.* Praha 1924.

Beneš, Eduard, *Zničte Rakousko-Uhersko!* Praha 1920.

Beneš, Eduard a Kramář, Karel, *Československá zahraniční politika.* Dvě řeči pronesené v Národním shromáždění dne 30. září 1919. Praha 1919.

Beneš, Vojta, *Československá Amerika v odboji* I, od června 1914 do srpna 1915. Praha 1931.

Beneš, Vojta, *Economic Strenght of the Czechoslovak Lands.* 2. vyd., Chicago, Bohemian National Alliance of America 1918.

Beneš, Vojta, *Masarykovo dílo v Americe.* Praha 1923.

Bokes, František, *Dejiny Slovenska a Slovákov od najstarších čias až po oslobodenie.* Bratislava 1946.

Bonsal, Stephen, *Suitors and Supplicants: The Little Nations at Versailles.* New York, 1946.

Bradley, John, *Allied Intervention in Russia.* London 1968.

Bradley, J. F. N., *The Allies and the Czech Revolt against the Bolsheviks in 1918.* The Slavonic and East European Review, XLIII, č. 101, červen 1965.

Bradley, J. F. N., *The Allies and Russia in the Light of French Archives (7 November 1917 - 15 March 1918),* Soviet Studies, XVI, č. 2, říjen 1964.

Bradley, J. F. N., *The Czechoslovak Revolt against the Bolsheviks.* Soviet Studies, XV, č. 2, říjen 1963.

Bradley, J. F. N., *La légion tchécoslovaque en Russie 1914-1920.* Paris 1965.

Brändström, Elsa, *Unter Kriegsgefangene in Russland und Sibirien 1914-1920.* Berlin 1922.

Briggs, Mitchell Pirie, *George D. Herron and the European Settlement.* Stanford 1932.

Brock, Peter and Gordon Skilling, eds., *The Czech Renascence of the Nineteenth Century.* Toronto 1970.

Brož, Josef A., *České desaveau noty Spojenců ze dne 10. ledna 1917 a jeho ohlas ve francouzském tisku.* Naše revoluce XII, 1937.

Bunyan, James, *Intervention, Civil War, and Communism in Russia, April - December 1918.* Documents and Materials. Baltimore, John Hopkins Press 1936.

Burian von Rajecz, Stephan, *Drei Jahre aus der Zeit meiner Amtsführung im Weltkriege.* Berlin 1923.

Calder, Kenneth J., *Britain and the Origins of the New Europe 1914-1918.* Cambridge 1976.

A Catalogue of the Paris Peace Conference Delegation Propaganda in the Hoover War Library. Hoover War Library, Bibliographical Series I. Stanford, California, Stanford University Press 1926.

Cecil, Robert, *All the Way.* London 1949.

Cecil, Robert, *A Great Experiment.* An autobiography. New York, Oxford University Press 1941.

Clemenceau, Georges Eugene Benjamin, *Discours de Guerre.* Paris 1934.

Clemenceau, Georges Eugene Benjamin, *The Grandeur and Misery of Victory,* New York 1930.

Conseil National de la Russie Carpathique. *Memorandum du Conseil National de la Russie Carpathique.* Sanok, Galicia, prosinec 1918. Paris 1918.

Czako, Istvan, *How the Hungarian Problem was Created?* Budapest 1934.

Czech National Alliance in Great Britain. *Austrian Terrorism in Bohemia.* Úvod profesor T. G. Masaryk. London 1916.

Czernin von und zu Chudenitz, Ottokar Theobald Otto Maria, *Im Weltkriege.* Berlin and Vienna 1919.

Čapek, Karel, *Hovory s T. G. Masarykem.* Praha 1938.
Čapek, Milíč a Hrubý, Karel, red., *T. G. Masaryk in Perspective.* Comments and Criticism. New York 1981.
Čapek, Tomáš, *Origins of the Czechoslovak State.* New York, Revell Press 1926.
Čeček, Stanislav, *Ot Penzy do Urala. Doklad.* Volja Rossii, VII-IX, 1928.
Čechoslováci ve válce a v revoluci. Moskva 1918.
Čermák, Jiří, *Boje pod Bachmačem a ústup z Ukrajiny. R. 1918.* Praha 1923.
Červinka, Jaroslav, *Cestou do našeho odboje. Příspěvek k historii vývoje formací československého vojska na Rusi v roce 1914-1918.* Praha 1920.
Česká Státoprávní Demokracie. *Česká deklarace ze dne 22. srpna 1868.* Praha 1918.
Česká strana pokroková. *Program české strany pokrokové.* Schválen třetím valným sjezdem strany, konaným v Praze 6. a 7. ledna 1912. Praha 1912.
Čihák, M., Klír, M., a Koudelková, J., *Dějiny ČSR a KSČ v letech 1918-1923.* Praha 1967.
Čulen, Konštantín, *Pittsburghská Dohoda.* Bratislava 1937.
Denis, Ernest, *Čechy po Bílé Hoře.* Poznámky a překlad Jindřicha Vančury. Praha 1921.
Denis, Ernest, *Otázka Rakouska; Slováci.* Praha 1919.
Denis, Ernest, *La question d'Autriche.* Les Slovaques. Paris 1917.
Denis, Ernest, *Válka, příčiny přímé a vzdálené.* Praha 1919.
Denis, Ernest, *Vzkříšení Čech.* Praha 1919.
Dillon, E. J., *Inside Story of the Peace Conference.* New York, Harper 1920.
Dolanský, Julius, *Masaryk a Rusko předrevoluční.* Praha 1959.
Doležal, Jaromír, *Masarykova cesta životem.* Brno 1920, 2 díly.
Doležal, Josef, *Politická cesta českého katolicismu 1918-1928.* Praha 1929.
Dostál, Emil, *Svatý Václav patronem čsl. odboje na Rusi.* Praha 1929.
Dupuy, Richard Ernest, *Perish by the Sword: the Czechoslovakian Anabasis and our Supporting Campaign in North Russia and Siberia 1918-1920.* Harrisburg 1939.
Durych, Jaroslav, *Okamžiky z válečných let.* Praha 1924.
Dvorský, Viktor, *Území českého národa.* Praha 1918.
Eisenmann, Louis, *Edouard Beneš,* Geneva 1921.
Eisenmann, Louis, *The Problem of Minorities* (článek). New York 1926.
Eisenmann, Louis, *La Tchécoslovaquie, Paris 1921.*
Fagula, L. G., *Andrej Hlinka,* Bratislava 1943.
Fic, Victor M., *The Bolsheviks and the Czechoslovak Legion. Origin of Their Armed Conflict, March to May 1918.* New Delphi 1978.

Fic, Victor M., *Revolutionary War for Independence and the Russian Question. Czechoslovak Army in Russia 1914-1918.* New Delphy 1977.
Fink, Pavel, *Bílý Admirál: Profil Kolčakovštiny.* Brno 1929, 3. vydání.
Fischer, Louis, *The Soviets in World Affairs, a history of the relations between the Soviet Union and the rest of the world, 1917-1929.* Princeton 1951, 2 díly.
Fleming, Peter, *The Fate of Admiral Kolchak.* London 1963.
Footman, David, *Civil War in Russia.* New York 1961.
Footman, David, *Kolchak - The Last Phase in Civil War in Russia.* London 1961.
Fowler, W. B., *British-American Relations, 1917-1918. The Role of Sir William Wiseman.* Princeton 1969.
Glaise-Horstenau, Edmund von., *Die Katastrophe. Die Zertrümmerung Oestereich-Ungarn und das Werden der Nachfolgerstaaten.* Leipzig 1929.
Glaser, Kurt, *Czecho-Slovakia: A Critical History.* Caldwell 1961.
Graham, Malborne Watson, *New Governments of Central Europe.* New York 1924.
Graves, Sidney C., *America's Siberian Adventure.* New York 1931.
Gromada, Thaddeus V., *Pilsudski and the Slovak Autonomists,* Slavic Review, díl 28, č. 3, září 1969.
Grew, Joseph C., *Turbulent Era, a diplomatic record of forty years, 1904-1945.* Red. Walter Johnson. New York 1952, 2 díly.
Hájek, Hanuš J., *T. G. Masaryk Revisited: A Critical Asssesment.* Boulder 1983.
Hájek, J. S., *Wilsonovská legenda v dějinách ČSR.* Praha 1953.
Hajn, Alois, *Dr. Edvard Beneš a jeho životní dílo.* Praha 1935.
Hajn, Alois, *O českých stranách politických.* Praha 1921.
Hajn, Antonín, *Česká politika za války.* Praha 1924.
Hajšman, Jan, *Česká Maffie, vzpomínky na odboj doma.* Praha 1932-1935, 2 díly.
Hanak, Harry, *Great Britain and Austria-Hungary during the First World War. A Study in the Formation of the Public Opinion.* London 1962.
Hanak, Harry, *The Government, the Foreign Office and Austria-Hungary, 1914-1918.* The Slavonic and East European Review, 47, 1969.
Hanak, Harry, *The New Europe, 1916-1920.* The Slavonic and East European Review, 39, č. 93, červen 1961.
Harry, Hanak, *Marginalia - T. G. Masaryk's Journalistic Activity in England during the First World War.* The Slavonic and East European Review, 42, č. 98, prosinec 1963.
Hartl, Antonín, (red.), *Bibliografie prací Dra Edvarda Beneše,* Praha 1925.
Hartl, Antonín, *Masaryk, realisté a Viktor Dyk,* Naše revoluce VII, 1931.

Hatalák, Petr, *Jak vznikla myšlenka připojit Podkarpatskou Rus k Československu.* Ungern, Podkarpatské hlasy č. 192/203, 1935.
Heidler, Jan, *České politické strany v Čechách, na Moravě a ve Slezsku,* Praha 1914.
Heidler, Jan, *„1917" Projevy českých spisovatelů.* Praha 1921.
Herben, Jan, *Deset let proti proudu.* Praha 1898.
Hlaváček František, *Dr. Edvard Beneš a Itálie za světové války.* Praha 1936.
František Hlaváček (sympozium). Praha 1927.
Hoch, Karel, *Alois Rašín. Jeho život, dílo a doba.* Praha 1934.
Hodža, Milan F., *Federation in Central Europe, reflections and reminiscences.* London 1942.
Hofbauer, Josef, *Der Kampf um Deutschböhmen.* Leipzig 1919.
Holotík, Ľudevít, *Štefánikovská legenda a vznik ČSR.* Bratislava 1958.
Hora, Alois, *Podkarpatská Rus.* Praha 1919.
Horký, Karel, *Vlast (Práce z doby světové).* Klášter nad Jizerou 1923.
Horký, Karel, *Masaryk Redivivus?* Praha 1926.
Hruška Čeněk, *Cesta k revoluci. Vzpomínky generálporučíka Č. H. z let 1914-1919.* Praha 1965.
Hrušovský, F., *Slovensko v dejinách Strednej Európy.* Turčiansky Sv. Martin 1939.
Hudec, J., *Ruská revoluce,* 2 díly. Praha 1920,.
Hoyt, Edwin P., *The Army without a Country.* New York 1967.
Husa, Václav, *Dějiny Československa.* Praha 1962.
Chaloupecký, Václav, *Zápas o Slovensko, 1918.* Praha 1930.
Chmelař, Josef, *The German Problem in Czechoslovakia,* Prague 1936.
Chmelař, Josef, *National Minorities in Central Europe.* Prague 1937.
Chmelař, Josef, *Polská menšina v Československé republice.* Národnostní otázky, č. 6, Praha 1935.
Chodorovič, Nikolaj Alexandrovič, *Odbojové hnutí a československé vojsko v Rusku 1914-1917.* Praha 1928.
Churchill, Winston S., *The Aftermath.* New York 1929.
Churchill, Winston S., *The Unknown War.* New York 1931.
Churchill, Winston S., *The World Crisis.* I-III, New York 1923-1929.
Jaksch, Wenzel, *Europe's Road to Potsdam.* Ed. Kurt Glaser. New York 1963.
Janin, Maurice, *Milan Rastislav Štefánik,* Praha 1932.
Jaszi, Oscar, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy.* Chicago 1929.
Jehliczka, Franz Rudolf, *André Hlinka la Conference de la Paix de Paris; le véritable Hlinka.* Geneva 1938.

Jehliczka, Franz Rudolf, *Father Hlinka's Struggle for Slovak Freedom.* London 1938.
Jelínek, František /Pechar/ Melichar, *Stručné dějiny čsl. legií,* Praha 1936.
Jesenský, Janko, *Cestou k slobode; úryvky z deníka 1914-1918.* Turčiansky Sv. Martin, 1933; Bratislava 1968.
Juríček, Ján, *M. R. Štefánik. Životopisný náčrt.* Bratislava 1969.
Kalina, Antonín Svatopluk, *Krví a železem dobyto československé samostatnosti.* Praha 1938.
Kalvoda, Josef, *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy.* Washington 1978.
Kalvoda, Josef, *Masaryk in America in 1918.* Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, 27, č. 1, 1979.
Kalvoda, Josef, *Czech and Slovak Prisoners of War in Russia During the War and Revolution.* V Essays on World War I: Origins and Prisoners of War. Ed. Samuel R. Williamson, Jr. and Peter Pastor, New York 1983.
Kalvoda, Josef, *The Czechoslovak-Hungarian Dispute.* Ve War and Society in East Central Europe, VI. Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study of Trianon. Red. Bela K. Kiraly, Peter Pastor and Ivan Sanders. New York 1982.
Kalvoda, Josef, *National Minorities in Czechoslovakia, 1919-1980.* V Eastern European National Minorities, 1919-1980. A Handbook. Ed. Stephan M. Horak. Littleton 1985.
Kalvoda, Josef, *The Origins of the Czechoslovak Army, 1914-1919.* Ve War and Society in East Central Europe, XIX. East European Society in World War I. Red. Bela K. Kiraly and Nandor Dreisziger. New York 1985.
Kalvoda, Josef, *General Alois Podhajský.* Ve War and Society in East Central Europe, XXV. Civilian and Military Leaders from the 18th to the 20th Century. Red. Bela K. Kiraly and Albert A. Nofi. New York 1986.
Kann, Robert A., *The Multinational Empire,* 2 díly. New York 1950.
Kann, Robert A., *Die Sixtusaffäre.* Vienna 1966.
Kann, Robert A., Király Béla K. and Fichtner Paul S. (red.), *The Habsburg Empire in World War I.* New York 1978.
Kárník, Zdeněk, *Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk, či Šmeral?* Praha 1968.
Karžanský, Nikolaj, *Rusko a čsl. legie,* Praha 1919.
Katolíci v zahraničních bojích o československou samostatnost. Úvahy, doklady a vzpomínky z let 1914-1920. Brno 1928.
Kirschbaum, Jozef, *Slovakia: Nation at the Crossroads of Central Europe.* New York 1960.

Kirschbaum, Stanislav J. (red.), *Slovak Politics. Essays on Slovak History in Honour of Joseph M. Kirschbaum.* Cleveland, Rome 1983.
Klante, Margarete, *Von der Wolga zum Amur.* Berlin-Königsberg 1931.
Klecanda, Vladimír. *Bitva u Zborova,* Praha 1927.
Klecanda, Vladimír, *Operace československého vojska na Rusi v letech 1917-1920,* Praha 1921.
Klecanda, Vladimír, *Slovenský Zborov,* Praha 1934.
Klimov, J. M., *K úloze čs. legionářů v občanské válce v Rusku.* Praha 1952.
Koudelka, Jaroslav, *Sociální demokracie v československé revoluci,* Plzeň 1920.
Koutek, Jaroslav, *Přehled dějin v letech 1918-1920.* Praha 1957.
Koutský, Miroslav, *Několik armádních problémů,* Praha 1923.
Kozák, J., *T. G. Masaryk a vznik Washingtonské deklarace v říjnu 1918.* Praha 1968.
Král, Václav, *Masaryk, Beneš a osvobozenecká legionářská legenda.* Historie a vojenství 1, 1952,.
Král, Václav, *Masaryk ve službách amerického imperialismu.* Historie a vojenství 3, 1953.
Král, Václav, *O Masarykově a Benešově kontrarevoluční protisovětské politice.* Praha 1953.
Král, Václav, *Plány amerických imperialistů na světovládu a Masarykův první odboj.* Historie a vojenství 2, 1953.
Kramář, Karel, *Anmerkungen zur böhmischen Politik.* Wien 1906.
Kramář, Karel, *Das böhmische Staatsrecht.* Wien 1896.
Kramář, Karel, *Der Hochverratsprozess gegen dr. Kramář und Genossen.* Wien 1918-1919.
Kramář, Karel, *Kramářův soud nad Benešem. Spor Dr. K. Kramáře s ministrem zahraničních věcí Dr. E. Benešem.* S předmluvou Jiřího Stříbrného, Praha 1938.
Kramář, Karel, *Na obranu slovanské politiky.* Praha 1926.
Kramář, Karel, *Pět přednášek o zahraniční politice.* Praha 1922.
Kramář, Karel, *Řeči a projevy.* Ed. František Stašek a J. R. Marek. Praha 1935.
Kramář, Karel, *Ruská krise.* Praha 1921.
Kramář, Karel, *Les Tchèques et la Russie.* Paris 1920.
Kramer, Juraj, *Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918-1929.* Bratislava 1962.
Kratochvíl, Jaroslav, *Cesta revoluce.* Praha 1922 a 1928.
Kretší, Jindřich, *Vznik a vývoj československé legie v Italii.* Praha 1928.
Křížek, Jaroslav, *Jaroslav Hašek v revolučním Rusku.* Praha 1957.
Křížek, Jaroslav, *K boji čs. levice o čs. legie v Rusku počátkem r. 1918.* Historie a vojenství 6, 1964.

Křížek, Jaroslav, *Levicové hnutí Čechů a Slováků v Rusku v letech 1917-1920. Ke vzniku ČSR.* Praha 1958.
Křížek, Jaroslav, *Penza. Slavná bojová tradice čs. rudoarmejců.* Praha 1956.
Křížek, Jaroslav, *Protisovětské vystoupení čs. legií a změna vztahu Dohody k čs. zahraničnímu odboji v roce 1918.* Historie a vojenství 1, 1966.
Křížek, Jaroslav, *První ozbrojené vystoupení čs. legií proti sovětské moci 11. -13. listopadu 1917.* Historie a vojenství 3, 1955.
Křížek, Jaroslav, *T. G. Masaryk a vystoupení čs. legií na jaře 1918.* ČsČH 5, 1966.
Křížek, Jurij, *Česká buržoazní politika a „česká otázka" v letech 1900 - 1914.* ČsČH 4, 1958.
Křížek, Jaroslav, *„Česká otázka" v buržoazní politice na počátku první světové války.* ČsČH 4, 1959.
Křížek, Jurij, *Říjnová revoluce a česká společnost.* Praha 1967.
Krofta, Kamil, *A Short History of Czechoslovakia.* New York 1934.
Krofta, Kamil, *Byli jsme za Rakouska... úvahy historické a politické.* Praha 1936.
Krofta, Kamil, *Čechové a Slováci před svým státním sjednocením.* Praha 1932.
Krofta, Kamil, *Čechy a Rakousko v minulosti.* Praha 1909.
Krofta, Kamil, *Malé dějiny československé,* Praha 1931.
Krofta, Kamil, *Národnostní vývoj zemí československých.* Praha 1934.
Krofta, Kamil, *Němci v československém státě.* Národnostní otázky č. 8, Praha 1937.
Krofta, Kamil, *The Substance of Hungarian Revisionism.* Praha 1934.
Krofta, Kamil, *Zahraniční politika československá a její kořeny.* Praha 1937.
Kudela, Josef, *Druhý sjezd čs. vojska na Rusi. (Oficiální historie).* Naše revoluce X, 1934.
Kudela, Josef, *28. říjen v ruských legiích.* Naše revoluce, VI, 1929-1930.
Kudela, Josef, *Jubilejní oslavy Husovy v Moskvě v roce 1915.* Naše revoluce V, 1927-1928.
Kudela, Josef, *Katolíci v odboji a o odboji. (Přehled a rozbor literatury).* Naše revoluce XI, 1935.
Kudela, Josef, *Přehled vývoje čsl. revolučního hnutí na Rusi do odchodu čsl. armádního sboru z Ukrajiny.* Praha 1923.
Kudela, Josef, *Profesor Masaryk a československé vojsko na Rusi.* Praha 1923.
Kudela, Josef, *Ruské letáky u nás na počátky války.* Naše revoluce VI, 1929-1930.
Kulhánek, František, *Boj o Kladsko.* Praha 1946.
Kvasnička, Ján, *Československé légie v Rusku 1917-1920.* Bratislava 1963.
Kybal, Vlastimil, *Les Origines diplomatiques de l'Etat tchécoslovaque.* Sources et docu-

ments tchecoslovaques, č. 11, Praha 1929.
Lane, Franklin Knight, *The Letters of Franklin K. Lane.* Ed. Anne W. Lane and Louise H. Wall. Boston, New York 1924.
Lansing, Robert, *The Big Four and Others of the Peace Conference.* New York 1921.
Laun, Rudolf von, *Czecho-Slovak Claims on German Teritory,* 3. vyd. The Hague 1919.
Lazarevský, Vladimír, *Rusko a československé znovuzrození,* Praha 1927.
Lazarevskij, Vladimír, *Rossija i Čekoslovackoje vozrožděnije. Očerki česko-ruskich otnošenij 1914-1918.* Berlin 1927.
Leppmann, Wolfgang, *Ruský konzulát v Praze. Kapitola k carské politice v Čechách před světovou válkou.* Naše revoluce, XIII, 1937.
Lettrich, Jozef, *History of Modern Slovakia.* New York 1955.
Lev, Vojtěch, *Brána na východ (Karpatská Rus).* Praha 1920.
Lloyd-George, David, *Memoirs od the Peace Conference,* 2. díly. New Haven 1939.
Lloyd George, David, *War Memoirs, 6. dílů,* London 1936.
Lodgman von Auen, Rudolph (red.), *Deutschböhmen,* Berlin 1919.
Lodgman von Auen, Rudolph, *Le droit de libre disposition pour la Bohme Allemande.* Discours de Rudolph Lodgman von Auen, chef du comité exécutif de la diete de la Bohme Allemande, devant l'assemblée de la dite lors de sa session Vienne, le 28 decembre 1918. Vienna 1919.
Macartney, Carlie Aylmer. *The Danube Basin.* Oxford Pamhlet on World Affairs, č. 10, Oxford 1939.
Macartney, Carlie Aylmer, *Hungary and Her Successors: The Treaty od Trianon and Its Consequences 1919-1937.* London, New York 1937.
Macartney, Carlie Aylmer, *National States and National Minorities.* London 1934.
Macartney, Carlie Aylmer, *Problems of the Danube Basin,* Cambridge 1942.
Magocsi, Paul Robert, *The Shaping of a National Identity: Subcarpathian Rus, 1848-1948.* Cambridge 1978.
Machovec, Milan, *Tomáš G. Masaryk.* Praha 1968.
Malý, J., *Z historie domácího odboje za války. K státoprávnímu prohlášení poslance A. Kaliny z 30. května 1917.* Praha 1927.
Mamatey, Victor S., *The United States and East-Central Europe, 1914-1918.* Princeton 1957.
Mamatey, Victor S., *(Documents) The United States Recognition of the Czechoslovak National Council of Paris (3. září 1918).* Journal of Central European Affairs, XIII, č. 1, duben 1953.

Masaryk, Thomas Garrigue, *At the Eleventh Hour. A memorandum on the military situation.* London 1916.
Masaryk, Thomas Garrigue, *Austrian Terrorism in Bohemia.* Předmluva profesor T. G. Masaryk, Czech Member of the Austrian Parliament and President of the Czech National Committee for Foreign Affairs, The Czech National Alliance in Great Britain 1916.
Masaryk, T. G., *Cesta demokracie, soubor projevů za republiky.* Praha 1933-1934, 2 díly.
Masaryk, T. G., *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození.* Praha 1908, 2. vydání.
Masaryk, T. G., *Karel Havlíček; snahy a tužby politického probuzení.* Praha 1896.
Masaryk a revoluční armáda, Praha 1922.
Masarykova čítanka. Ed. K. J. Obrátil. Brno 1920.
Masaryk, Thomas Garrigue, *The New Europe: The Slav Standpoint.* London 1918.
Masaryk, T. G., *Nová Evropa: stanovisko slovanské.* Praha 1920.
Masaryk, T. G., *Palackého idea národa českého.* Praha 1926.
Masaryk, Thomas Garrigue, *The Problem of Small Nations in the European Crisis;* inaugurální přednáška na University of London, King's College. London 1916.
Masaryk, Thomas Garrigue, *The Slavs among the Nations.* London 1916.
Masaryk, T. G., *O bolševismu.* Praha 1921.
Masaryk, Thomas Garrigue, *Los von Rom,* projev. Boston 1902.
Masaryk, T. G., *Přednášky profesora Th. G. Masaryka.* Chicago 1907. Také: *Americké přednášky,* Praha 1929.
Masaryk, T. G., *Otázka sociální: základy marxismu filosofické a sociologické.* Praha 1898.
Masaryk, T. G., *Právo přirozené a historické.* Praha 1900.
Masaryk, Thomas Garrigue, *Russland und Europa.* Studien über die geistigen Strömungen in Russland. Erste Folge. Zur russischen Geschichts- und Religionsphilosophie. Soziologische Skizzen. Jena 1913, 2 díly. Anglicky: *The Spirit of Russia.* Studies in History, Literature and Philosophy. London, New York 1919; 3. díl byl vydán v Londýně (1961) a v New Yorku (1967). Česky: *Rusko a Evropa,* Praha 1921.
Masaryk, Thomas Garrigue, *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation.* Wien 1881.
Masaryk, Thomas Garrigue, *Suicide and the Meaning of Civilisation.* Chicago-London 1970.
Masaryk, T. G., *V boji o náboženství.* Praha 1927.

May, Arthur J., *The Habsburg Monarchy, 1867-1914.* Cambridge 1951.
May, Arthur J., *R. W. Seton-Watson and British Anti-Habsburg Sentiment.* The American Slavic and East European Review, XX, č. 1, únor 1961.
Mayer, Arno J., *Political Origins of the New Diplomacy, 1917-1918.* New York 1970.
Mayer, Arno J., *Politics and Diplomacy of Peacemaking. Containment and Counterrevolution at Versailles, 1918-1919.* New York 1967.
Medek, Rudolf, *The Czechoslovak Anabasis Across Russia and Siberia.* London 1929.
Medek, Rudolf - Vaníček, Otakar - Holeček, Václav (red.), *Za Svobodu. Obrázková kronika Čsl. revolučního hnutí na Rusi.* Praha 1925-1929, 4 díly.
Medvecký, Karol A., *Slovenský prevrat.* Bratislava 1930-1931, 4 díly.
Mikuš, Joseph A., *Slovakia. A Political History: 1918-1950.* Milwaukee 1963.
Molish Paul, *Die Sudetendeutsche Freiheitsbewegung in den Jahren 1918-1919.* Wien 1932.
Mordacq, Jean Jules Henri, *Le Ministere Clemenceau, journal d'un temoin.* Paris 1930-1931, 4 díly.
Mowrer, Paul Scott. *Balkanized Europe.* New York 1921.
Mrázek, Jaroslav. *Woodrow Wilson a americké uznání československé Národní Rady za vládu de facto.* Praha 1933.
Navrátil, Alois, *Katolicism a ústa svatováclavská v čsl. legiích.* Přerov 1930.
Navrátil, Alois, *Společnou prací k 28. říjnu.* Přerov 1934.
Navrátil, Alois, *Svatý Václav a čsl. legie,* Přerov 1929.
Najbrt, Václav, *Od Zborova k Bachmači.* Praha 1928.
Najbrt, Václav, *Rozlet a rozlom sibiřského bratrstva.* Brno 1936.
Nečas, Jaromír, *Upřímné slovo o stycích česko-ukrajinských.* Česká serie č. 3. Kijev, Praha 1919.
Nejedlý, Zdeněk, *Dr. Kramář, rozbor politického zjevu.* Praha 1920.
Nejedlý, Zdeněk, *T. G. Masaryk.* Praha 1930-1937, 4 díly.
Nicolson, Harold George, *Peacemaking 1919. Being Reminiscence of the Paris Peace Conference.* Boston 1933.
Nosek, Vladimír, *Anglie a náš boj za samostatnost.* Praha 1926.
Nosek, Vladimír, *Great Britain and the Czecho-Slovaks.* Praha 1919.
Nosek, Vladimír, *Independent Bohemia: An Account of the Czechoslovak Struggle for Liberty.* London, Toronto 1918.
Noulens, Joseph, *Mon Ambasade en Russie Soviétique 1917-1919.* Paris 1933.
Novotný, J. O., *O vzkříšení samostatnosti československé, kronika let 1914-1918.* Praha 1932, 2 díly.

Nowak, Karl Friedrich, *Chaos.* Munich 1923.
Nowak, Karl Friedrich, *Versailles,* Berlin 1927.
Nowak, Karl Friedrich, *Der Weg zur Katastrophe.* Berlin 1919.
Nowak, Robert, *Der künstliche Staat. Ostprobleme der Tschecho-Slowakei.* Předmluva profesor K. Haushofer. Berlin 1938.
Odložilík, Otakar, *Nástin československých dějin.* Praha 1946.
Odložilík, Otakar, *T. G. M. - nástin života a díla.* Chicago 1950.
Olivová-Pávová, Věra, *Československo-sovětské vztahy v letech 1918-1922.* Praha 1957.
Opočenský, Jan, *The Collapse of the Austro-Hungarian Monarchy and the Rise of the Czechoslovakia State.* Praha 1928.
Opočenský, Jan, *Cesta českých politiků do Švýcar v říjnu r. 1918.* Naše revoluce IV, 1926-1927.
Opočenský, Jan, *Čtrnáctý říjen 1918.* Naše revoluce III, 1925-1926.
Opočenský, Jan, *Konec Monarchie Rakousko-Uherské.* Praha 1928.
Opočenský, Jan, *Vznik národních států v říjnu 1918.* Praha 1927.
Osuský, Štefan, *G. D. Herron, dôvernik Wilsonov počas vojny.* Brno 1925.
Osuský, Štefan, *O česko-slovenském poměru a osvobozeneckém programu zahraničních Slováků v československém odboji za světové války.* Praha 1936.
Papoušek, Jaroslav, *Carské Rusko a naše osvobození.* Praha 1927.
Papoušek, Jaroslav, *Carské Rusko a náš boj o samostatnost. Revoluční Rusko a československé legie. Konflikt československých legií se sověty.* Naše revoluce VIII, 1932.
Papoušek, Jaroslav, *Kritické poznámky o počátcích revoluční akce na Rusi,* Naše revoluce V, 1927-1928.
Papoušek, Jaroslav, *Masarykovy projevy a řeči za války.* Praha 1936, 2 díly.
Paulová, Milada, *Balkánské války a český lid.* Praha 1962.
Paulová, Milada, *Dějiny Maffie, odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války, 1914-1918.* Praha 1937, 2 díly.
Paulová, Milada, *Jihoslovanský odboj a česká Maffie,* Praha 1928.
Paulová, Milada, *Kongres potlačených národností Rakousko-Uherska v Římě r. 1918.* Praha 1926.
Paulová, Milada, *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918.* Praha 1968.
Pekař, Josef, *K českému boji státoprávnímu za války.* Praha 1930.
Pekař, Josef, *Světová válka; stati o jejím vzniku a jejích osudech.* Praha 1921.
Pekař, Josef, *Masarykova česká filosofie.* ČČH XVIII, 1912.
Pekař, Josef, *Zprávy.* ČČH XVIII, 1912.

Pekař, Josef, *Dějiny československé.* Praha 1921.
Pergler, Karel, *Amerika a československá nezávislost.* Praha 1926.
Pergler, Karel, *America in the Struggle for Czechoslovak Independence.* Philadelphia 1926.
Pergler, Karel, *Za národní stát.* Praha 1923.
Pergler, Karel, *Slovo k legiím. O Americe. O nás pro nás.* Praha 1920.
Perman, Dagmar, *The Shaping of Czechoslovak State. Diplomatic History of the Boundaries of Czechoslovakia 1914-1920.* Leiden 1962.
Peroutka, Ferdinand, *Budování státu.* Praha 1933-1936, 4 díly.
Peroutka, Ferdinand, *Kdo nás osvobodil?* Praha 1927.
Peters, Gustav, *Der neue Herr vor Böhmen. Eine Untersuchung der politischen Zukunft der Tschechoslowakei.* Berlin 1927.
Petrš, Josef, *K historii intendanční služby čs. armády na Rusi.* Praha 1926.
Pfaff, Ivan; Závodský, Vladimír, *Tradice česko-ruských vztahů v dějinách. (Projevy a doklady).* Praha 1957.
Pfitzner, Josef, *Sudetendeutsche Geschichte.* Reichenberg 1937.
Pfitzner, Josef, *Tschechischer Geschichtsmythos.* Der Kietwart H. 4. Wien 1938.
Pichlík, Karel, *Bojovali proti válce.* Praha 1953.
Pichlík, Karel, *Čeští vojáci proti válce (1914-1915).* Praha 1961.
Pichlík, Karel, *První projekt samostatného Československa z podzimu 1914.* Historie a vojenství 3, 1963.
Pichlík, Karel, *O otázce navrátilců z ruského zajetí.* Historie a vojenství 1, 1962.
Pichlík, Karel, *První světová válka a „česká otázka".* Historie a vojenství 3, 1964.
Pichlík, Karel, *Vzpoury navrátilců z ruského zajetí na jaře 1918.* Praha 1964.
Pichlík, Karel, *Zahraniční odboj 1914-1918 bez legend.* Praha 1968.
Písecký, Ferdinand, *M. R. Štefánik v mém deníku.* Bratislava 1934.
Písecký, Ferdinand, *Světem za svobodu. Osudy československého legionáře.* Praha 1920.
Pleský, Metoděj, *Bratr Generál.* Praha 1931.
Polák, František, *Sibiřská anabase čsl. legií.* New York 1961.
Polák, František, *Masarykovy legie v boji proti sovětům.* New York 1957.
Polák, Josef, *Peněžnictví v ruských legiích.* Praha 1924.
Polzer-Hoditz, Arthur Graf, *Kaiser Karl. Aus der Geheimmappe seines Kabinettchefs.* Zurich, Leipzig, Wien 1929.
Polzer-Hoditz, *The Emperor Karl.* New York 1938.
Pomaizl, Karel, *Vznik ČSR 1918. Problém vědecké marxistické interpretace.* Praha 1965.

Popov, Fedor G., *Čecho-slovacki mjatěž i samarskaja uchredilka.* Moskva 1937.
Prášek, Vojtěch, *Česká družina.* Praha 1934.
Pražský, Ferdinand, *Dějiny pěšího pluku 10 Jana Sladkého Koziny.* Brno 1927.
Přikryl, Bohumil, *Sibiřské drama.* Praha 1929.
Procházka, František, *Názory Dr. Beneše o federalisaci Rakousko-Uherska v letech 1908-1916-1917.* Letovice 1925.
Puškarev, S. G., Šapilovský, V. P.(red.), *Karel Kramář a Slovanstvo.* Praha 1937.
Rajchl, Rostislav, *Štefánik, Voják a Diplomat.* Praha 1948.
Rašín, Ladislav, *Vznik a uznání československého státu.* Praha 1926.
Reiman, Pavel a další, *Dějiny komunistické strany Československa.* Praha 1961.
Repke, Jan, *II. sjezd československého vojska na Rusi: události a dokumenty.* Praha 1928.
Rudin, Harry Rudolph, *Armistice, 1918.* New Haven 1944.
Rychnovský, Ernst (red.), *Masaryk a židovství.* Praha 1931.
Sacharov, Konstantin V., *Die Verratene Armee.* Berlin 1939.
Sacharov, Konstantin V., *Českije legiony v Sibiri.* Riga 1930.
Sacharov, Konstantin V., *Das weisse Sibirien.* München 1925.
Seton-Watson, Hugh and Christopher, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the last years of Austria-Hungary.* Seattle 1981.
Seton-Watson, Robert William, *A History of the Czechs and Slovaks.* London 1943.
Seton-Watson, Robert William, *Masaryk in England.* Cambridge 1943.
Seton-Watson, Robert William (red.), *The New Europe.* A weekly of foreign politics, London, říjen 1916 - říjen 1920, I-XVII.
Seton-Watson, Robert William, *The New Slovakia.* Prague 1924.
Seton-Watson, Robert William, *The Future of Bohemia.* London 1915.
Seton-Watson, Robert William, *The Origins of the School of Slavonic Studies.* The Slavonic and East European Review XVII, č. 50, 1939.
Seymour, Charles, *The Intimate Papers of Colonel House,* 4 sv. New York 1926-1928.
Seymour, Charles, *Geography, Justice and Politics at the Paris Conference of 1919.* New York 1951.
Schlesinger, Rudolf, *Federalism in Central and Eastern Europe.* London 1945.
Schmidt-Hartmann, Eva, *Thomas G. Masaryk's Realism: Origins of a Czech Political Concept.* Munich 1984.
Sidor, Karol, *Biography of Monsignor Andrej Hlinka.* Bratislava 1934.
Sidor, Karol, *Slováci v zahraničnom odboji.* Bratislava 1928.
Sidor, Karol, *Slovenská politika na pôde pražského snemu, 1918-1938.* Bratislava 1943.
Sidorin, V., *Ruské armádní velitelství a Zborov.* Praha 1937.

Sís, Vladimír (red.), *Dr. Karel Kramář. Život-dílo-práce. Vůdce národa.* Praha, sv. I, 1936; sv. II, 1937.
Sís, Vladimír, *Karel Kramář. Život a dílo. Skizza.* Praha 1930.
Sís, Vladimír, *Odkaz a pravda Dr. Karla Kramáře.* Praha 1939.
Skácel, Jindřich, *Československá armáda v Rusku a Kolčak (Protibolševický boj v roce 1918-1920).* Praha 1926.
Skácel, Jindřich, *S generálem Syrovým v Sibiři.* Praha 1923.
Smirnov, I. N., *Borba za Ural i Sibir.* Moskva 1926.
Soukenka, Jan, *Karel Kramář, 1914-1918.* Praha 1931.
Spahn, Martin, Sacharov Konstantin V., *Die Wahrheit über die tschechischen Legionen im Weissen Sibirien.* Berlin 1932.
Steed, Henry Wickham, *The Fifth Arm.* London 1940.
Steed, Henry Wickham, *The Habsburg Monarchy.* New York 1913.
Steed, Henry Wickham, *A Programme for Peace.* Chicago 1917.
Steed, Henry Wickham, *Through Thirty Years, 1892-1922,* 2 sv. Garden City 1924.
Stloukal, Karel, *Československý stát v představách T. G. Masaryka za války.* Praha 1930.
Strauss, Emil, *Die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik.* Praha 1934.
Stříbrný, Jiří, *TGM a 28. říjen.* Praha 1938.
Sychrava, Lev - Linhart, Josef, *6. červenec 1915 a vznik Československé republiky.* Praha 1935.
Sychrava, Lev - Werstadt, Jaroslav, *Československý odboj.* Praha 1923.
Syllaba, Theodor, *T. G. Masaryk a revoluce v Rusku.* Praha 1959.
Szporluk, Roman, O., *The Political Thought of Thomas G. Masaryk.* Boulder 1981.
Šagatin, N. I., *Organizacija i strojitelstvo Sovětskoj Armiji v period innostrannoj vojennou intervenciji i graždanskoj vojny 1918-1920 gg.* Moskva 1954
Šantrůček, B., *Masaryk a Klofáč.* Praha 1938.
Šeba, Jan, *Rusko a Malá dohoda v politice světové.* Praha 1936.
Šindelář, František, *Z boje za svobodu otčiny.* Chicago 1924.
Šíp, František, *Několik kapitol o hospodářství naší sibiřské armády - v odpověď na Bílou Sibiř generála Sacharova.* Praha 1926.
Šmeral, Bohumír, *Historické práce 1908-1940.* Praha 1961.
Šmeral, Bohumír, *Čecho-Slovaki i esery.* Moskva 1922.
Štefánik, M. R., *Štefánik.* Red. Osuský Š., Pavlů B. a Bartůšek, J., 2 sv. Praha 1938.
Šteidler, František, *Československé hnutí na Rusi.* Praha 1922.
Šteidler, František, *Naše vystoupení v Rusku r. 1918.* Praha 1923.
Šteidler, František, *O naše vystoupení v Rusku v r. 1918.* Naše revoluce II, 1924.

Thomson, Samuel Harrison, *Czechoslovakia in European History.* Princeton 1943.
Thunig-Nittner, Geburg von, *Die Tschechoslowakische Legion in Russland. Ihre Geschichte und Bedeutung bei der Entstehung der 1. Tschechoslovakischen Republik.* Wiesbaden 1970.
Tobolka, Zdeněk Václav (red.), *Česká politika, 5 sv.* Praha 1906-1913.
Tobolka, Zdeněk Václav, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby,* 5 sv., 1932-1937.
Tobolka, Zdeněk Václav, *Politika, 3 sv.* Praha 1923-1925.
Tompkins, Pauline, *American-Russian Relations in the Far East.* New York 1949.
Urban, Otto, *Bohumír Šmeral a František Modráček jako představitelé dvou ideologických linií v české sociální demokracii před první světovou válkou.* ČČH 4, 1963.
Urban, Rudolf, *Die tschechoslowakische Hussitische Kirche.* Marburg/Lahn 1973.
Urban, Rudolf, *Tajné fondy III. sekce. Z archivu ministerstva zahraničí Republiky československé.* Praha 1943.
Vávra, Vlastimil, *Americký imperialismus v pozadí čs. intervence na Sibiři.* Historie a vojenství 4, 1954.
Vávra, Vlastimil, *Klamná cesta. Příprava a vznik protisovětského vystoupení čs. legií.* Praha 1958.
Vávra, Vlastimil, *K počátkům intervence čs. legií v Rusku (léto 1918).* Historie a vojenství 4, 1959.
Vávra, Vlastimil, *Podíl francouzské politiky na vzniku protisovětského vystoupení čs. legií v Rusku.* Historie a vojenství 3, 1964.
Vávra, Vlastimil, *Příprava protisovětské intervence na severu Ruska v r. 1918.* Historie a vojenství 1, 1963.
Vávra, Vlastimil, *Z Masarykovy kontrarevoluční činnosti v Rusku.* Historie a vojenství 1, 1954.
Veselý, Jindřich, *Češi a Slováci v revoluční Rusku 1917-1920.* Praha 1954.
Veselý, Jindřich, *O vzniku a založení KSČ.* Praha 1952.
Veselý, Jindřich, *Vznik a charakter předmnichovského Československa.* Praha 1958.
Vlasák, František, *Zpráva plnomocníka OČSNR v Samaře a Ufě.* Brno 1935.
Vlasák, Rudolf, *Ve víru.* 2 sv., Praha 1933.
Vlasák, Rudolf, *Vojáci republiky.* 2 sv., Praha 1936.
Vlasta, Ladislav, *Legionáři socialisté v Rusku v revoluci.* Praha 1922.
Vojtěch, Václav, *Česká kolonie pařížská v našem odboji.* Naše revoluce IV, 1926-1927.
Vondráček, Felix John, *The Foreign Policy of Czechoslovakia, 1918-1935.* New York 1937.

Vondrák contra Masaryk. Bohemia č. 1, Köln 1958.
Voska, Emanuel Victor - Irwin, William Henry, *Spy and Counterspy.* New York 1940.
Vyšný, Paul, *Neo-Slavism and the Czechs 1898-1914.* Cambridge 1977.
Weiss, Louise, *La République Tchéco-Slovaque.* Paris 1919.
Werstadt, Jaroslav, *Československý odboj.* Praha 1923.
Werstadt, Jaroslav, *Den osvobození.* Praha 1923.
Werstadt, Jaroslav, *Drama osvobození 1914-1918. Ideje, postavy a akty.* Praha 1948.
Werstadt, Jaroslav, *Masarykova a Kramářova cesta k samostatnosti.* Praha 1948.
Werstadt, Jaroslav, *O filosofii českých dějin, Palacký-Masaryk-Pekař.* Praha 1937.
Werstadt, Jaroslav, *Od „České otázky" k „Nové Evropě", linie politického vývoje Masarykova.* Praha 1920.
Werstadt, Jaroslav, *K úloze Karla Kramáře v našem odboji; soubor dokumentů a projevů.* Naše revoluce XIV, 1938.
Werstadt, Jaroslav, *Masarykův a Seton-Watsonům prvý projekt samostatných Čech.* Naše revoluce IV, 1926.
Werstadt, Jaroslav, *O Masarykovo osvoboditelství.* Naše revoluce XIII, 1937.
Werstadt, Jaroslav, *Politické plány české Maffie v prvním roce války.* Naše revoluce VI, 1930.
Werstadt, Jaroslav, *Spiklenecká dvojhra Masarykova a Benešova z léta a podzimu roku 1915.* Naše revoluce XII, 1936.
Werstadt, Jaroslav, *Ve jménu Husově pro svobodu národa.* Praha 1935.
Werstadt, Jaroslav (red.), *Dr. Edvard Beneš, spoluzakladatel nové svobody a tvůrce zahraniční politiky československé.* Sborník statí. Praha 1924.
White, John Albert, *The Siberian Intervention.* Princeton 1950.
Wichtl, Friedrich, *Dr. Karl Kramarsch, der Anstifter des Weltkrieges.* München, Wien 1918.
Williamson, Samuel R. a Pastor, Peter (eds.), *Essays on World War I: Origins and Prisoners of War.* New York 1982.
Winters, Stanley B., *The Young Czech Party (1874-1914); An Appraisal.* Slavic Review, 28, č. 3, září 1969.
Wiskeman, Elizabeth, *Czechs and Germans.* London, New York 1938.
Wotava, A. (ed.), *Unser Friede! Flugblätter für Deutschosterreichs Recht.* Wien 1919.
Woytko, M. G., *Slovakia's Road to Stateshood.* Whiting 1957.
Die Wunde Europas. Das Schicksal der Tschechoslowakei. Red. Rudolf Fischer a W. Wucher Friedrich Heiss, Berlin 1938.
Yurchak, P., *The Slovaks.* Whiting 1946.

Založení komunistické strany československé. Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ (1917-1924). Praha, b.r. (1954).
Zeman, Zbyněk A. B., *The Break-Up of the Habsburg Empire 1914-1918. A Study in National and Social Revolution.* Oxford 1961.
Zeman, Zbyněk, *The Masaryks. The Making of Czechoslovakia.* London 1976.
Zmrhal, Karel, *Armáda ducha druhé míle.* Praha 1922.
Zmrhal, Karel, *O samosprávu a demokracii v sibiřské armádě.* Praha 1923.
Zmrhal, Karel, *Vláda sovětů a Čechoslováci.* Praha 1919.
Zuman, František, *Osvobozenecká legenda.* 2 sv., Praha 1922.
Zuman, František, *Osudné rozhodování. Vzpomínka na převratovou dobu v Rusku.* Praha 1927.

Periodika

Bohemia, 1916, 1917, 1918
Bohemian Review, 1917, 1918
Bulletin de la Colonie tchèque de France, 1915, 1916, 1917, 1918
Čechoslovackaja krasnaja armija, 1918
Čechoslovan, 1916, 1917, 1918
Čechoslovák, 1915, 1916, 1917, 1918
Česká demokracie, 1917, 1918
České slovo, 1914, 1918
Český časopis historický, 1900-1914
Československá rudá armáda, 1918
Československá samostatnost, 1915, 1916, 1917, 1918
Československý bulletin, 1918
Československý časopis historický, 1960-1970
Československý deník, 1917, 1918
Československý voják, 1917, 1918
L'Independance tchèque, 1915
Masarykův sborník, 1930-1931
Národ, 1918
Národ (Chicago), 1967-1972
Národní listy, 1913, 1914, 1918
Národní osvobození

Národní politika, 1914-1918
La Nation tchèque, 1915, 1916, 1917, 1918
Naše doba
Naše revoluce, 1924-1937
The New Europe, 1916, 1917, 1918
Pochodeň, 1918
Poděbradka (Chicago), 1917, 1918
Prager Tagblatt
Pravda, 1918
Právo lidu, 1913, 1914, 1918
Průkopník, 1918
Průkopník svobody, 1918
Revoluce, 1917
Rudé právo
Samostatnost, 1914
Slovenské hlasy, 1917, 1918
Svoboda, 1917, 1918
Věstník odbočky ČSNR, 1918
Večer
Venkov
Vesmír (Chicago), 1914-1918
Vídeňský deník

Rejstřík

Adrianov, profesor 183
agrární (republikánská) strana, agrárníci 17, 39, 54, 80-81, 102, 104, 107, 121s
Alby, francouzský generál 328
Alexander, princ regent 423
Alexejev, generál Michail V. 121, 132, 144, 257, 283, 287, 293, 377, 381; zakládá českou brigádu 94; ve styku s Dürichem 103; podporuje vytváření české armády 105-106, 145; požaduje přesun legií na Don 208, 216; Masaryk s ním odmítá spolupracovat 218, 270; Dürichovi, že Rusko bylo všemi opuštěno 429; umírá 430
Alsasko-Lotrinsko 70, 161, 162
Amett, francouzský kardinál 148
Amfiteatrov, Alexander V. 162
anglikánská církev 105
anglo-francouzská úmluva (z 23. prosince 1917) 216-217
Antonov-Ovsejenko, V. 289; děkuje legiím za ponechání zbraní v Rusku 288
Aralov, P. V. 288, 304; zasílá telegramy legiím 305, 308, 310
Archangelsk 212, 265
Armia i flot 206
„Arnold", krycí jméno pro Vena Švarce 178
Asquith, Herbert Henry 110, 154
Attlee, Clement R. o Benešovi 447
Auchincloss, Gordon 262, 278; dopis pro Lansinga o sibiřské situaci 279
Aurora 197
Baerenreither, Josef M. 45
Bachmač, srážka legií s Němci 254, 285-286
Baker, Newton Diehl 332
Baird, John (major) 59
Balfour, Arthur James na misi do USA 62; jeho memorandum o válečných cílech 154-155, 248; přijímá Beneše 248; odpovídá na Benešova memoranda 250; uznává Národní radu 357-358, 362

Balutis, B.K. 175
Baráček, Pavel 145
Baruch, Bernard 344
Bechyně, Rudolf 401
bělehradské příměří 411
Bém, J. 328
Benedikt XV., papež, vydává mírovou nótu 172
Beneš, Edvard ve vedení Národní rady 14; spolupráce s Masarykem 15-17, 54, 99, 103, 108, 114, 119, 158; jedná se Šmeralem 53; členem Maffie 54; odchází do exilu 81; styky se Štefánikem 87, 99, 134-135, 143-145, 149, 435-436, 488-489; v Rusku považován za socialistu 90; stává se generálním tajemníkem Národní rady 91, 99, 489; vztah k Dürichovi 99, 135, 140, 144-145, 148, 151; ve styku s Maffií 157, 159; jedná o zřízení československé armády ve Francii 186-188, 241; posílá zprávy do Čech 237; na Kongresu utlačovaných národností v Římě 243, 246; jedná v Anglii 245-246; využívá květnové (1918) demonstrace v Praze v květnu 247; jedná s Balfourem 248-250; dotázán Cecilem na eventuální ponechání legií v Rusku 149; Balfour ochoten uznat Národní radu 250; posílá do Čech zprávu o ustavení prozatímní československé vlády 250; reaguje na Masarykovo tokijské memorandum 259; vyjadřuje se k pobytu legií v Rusku 265-266, 280, 289, 328; píše Masarykovi o intervenci v Rusku 280-281; schvaluje Cecilův požadavek ponechat část jednotek v Rusku 300; souhlasí s použitím legií při intervenci v Rusku 336; vyjednává s Orlandem 347; žádá o francouzské uznání 347; získává francouzské uznání 352-353; žádá o britské uznání 353-355; informuje Maffii o odmítnutí české účasti na intervenci v Rusku 356; o britském váhání uznat Národní radu 357; získává britské uznání 357; dosahuje uznání Národní rady od Japonska 372; dosahuje italského uznání 372; iniciuje ustavení prozatímní vlády 386-387; signatářem deklarace nezávislosti 391-392; účastní se ženevských jednání s českými delegáty 394; navrhuje ženevskou deklaraci 397, 431; pozván do Versailles 397-398, 400; hlavním vyjednavačem československé vlády v Paříži 402; dostává instrukce od Masaryka 402-403; žádá Národní výbor o souhlas s pobytem francouzské vojensko-politické mise v Praze 404; varuje před nebezpečím bolševismu ve Vídni 405; prezentuje územní nároky na pařížské mírové konferenci 405-407; ve styku s členy americké delegace Dayem, Seymourem a majorem Douglasem Johnsonem 407-408; slibuje, že československý režim bude podobný švýcarskému 409; odmítá plebiscit pro české Němce 410; bojuje o Slovensko 412; porovnáván s Kramářem 416-418; jako politik dle Lloyda George 418; co tvrdil v Ženevě 431; o intervenci

v Rusku 437; o Churchillově plánu intervence 438-439; instruuje legie k cestě do Vladivostoku 440; nařizuje evakuaci armády z Ruska 440; v kontaktu se Syrovým 442; porovnáván s Masarykem 447-448; o jeho politické praxi 449-450; o Rakousko-Uhersku před válkou 453-454; kritizován Kramářem 460-461; ztroskotání jeho koncepce státu 462; nadsazuje početnost legií 528; fabrikuje dokumenty předané Spojeným státům 534; podporuje finančně zahraniční časopisy, novináře a další jednotlivce 546; intrikuje proti Kramářovi a dalším 549
Beneš, František 206, 222, 224
Beneš, Josef 301
Beneš, Vojta 81, 108, 148
„Bennet", krycí jméno reverenda Koukola 178
berlínské dohody (1878) 25
Berthelot, generál Henry M. 134, 194, 216; naléhá na intervenci v Rusku 275
Beseda 104
Bethmann-Hollweg, Theobald von o boji Němců a Slovanů 43
bílá garda 324, 340
Bílá hora 53
Birževyje vedomosti 83, 103, 162-163
Bobrinskij, hrabě Vladimír Alexejev 135
Bogoslovskij, generál 374
Bohemian Review 84
bolševismus (bolševici) 196, 206, 209, 233; a Masaryk 167, 199-201, 211-216, 218-219; Masaryk věří v možnost jednání s nimi 225-226, 230-231; Masaryk radí Spojencům uznat bolševickou vládu 257, 271, 333; Masaryk o příčině konfliktu mezi bolševiky a legiemi 330-331, 521; Masaryk proti intervenci v Rusku 423; Dürich o nich 204-205, 209, 291-293, 424, 428-431; v konfliktu s Čechy 282 ad., 314 ad., 433-439; a Beneš 336; ohrožuje Vídeň 405; ohrožuje Těšínsko 415; vládne v Maďarsku 412-414; bolševismus a Kramář 423-426, 460-461; Štefánik a bolševismus 435-436; problémem evropským a světovým 462; dle Masaryka a Beneše problémem ruským 462; Masaryk o slabosti bolševiků 522
Bordes, francouzský kapitán 405
Borský, Lev 39; nesouhlasí s Masarykovou politikou 280; zástupcem prozatímní československé vlády v Itálii 387
Bosna-Hercegovina 24
Bráf, Albín 473
Brandeis, Louis D. 31, 380

Brentano, Franz 27
Brest-Litevsk, příměří 215; jednání o míru 217, 225, 235; mírová smlouva 233, 235, 237-238, 257, 276, 286, 290, 298, 330, 429-430, 456; umožňuje návrat válečných zajatců 373; dopad na Rakousko-Uhersko 456-457
Briand, Aristide 60, 90, 94, 99, 258
britské ministerstvo války doporučuje japonskou okupaci Transsibiřské magistrály 285; dodává memorandum o legiích 286; zvažuje alternativní využití legií 300; považuje intervenci na Sibiři za nezbytnou 328
Brusilov, generál Alexej 169, 188
Buchanan, sir George W. 71
Burcev, Vladimír 139, 179, 183
Burrows, Ronald 53, 59-61, 63; iniciuje založení školy slovanských studií 58;
Butler, Nicholas Murray 451
Caldwell, John K., americký konzul ve Vladivostoku, naléhá na pomoc Čechům 376
Caporetto, bitva 195
Carson, sir Edward 180; Voskova zpráva pro něj 180-182, 263
Cecil, Robert 155, 249; navrhuje Benešovi ponechat legie na Sibiři 249; o britském uznání Národní rady 357-358
císařský manifest ze 16. října 1918 o federalizaci Rakousko-Uherska 389, 458
Cizinecká legie francouzská 186
Clemenceau, Georges 82, 195, 248; podepisuje dohodu o československé armádě ve Francii 241; ve sporu s Czerninem - Sixtova aféra 244, 246; přijímá účastníky Kongresu utlačovaných národů 245-246; žádá japonskou pomoc při přepravě Čechů do Fracie 255; odporuje britskému plánu na přesun legií do Archangelska 265; Masaryk o jeho odhalení rakousko-uherských mírových pokusů; účastní se porady pod předsednictvím Housea 397
Clementel, francouzský ministr obchodu 95
Clerk, sir George R. 53, 78-79
clevelandská dohoda 73, 86
Coerthová, Anna o počtu osob popravených v Haliči 370
„Cole", krycí jméno Trockého 178
Crammová 183
Crane, Charles R. 50, 56, 174, 261, 269, 477-478, 481, 517; doporučuje Masaryka Wilsonovi 267, 276;
Crane, Richard 269, 278, 517; pořádá večeři na účasti Masaryka 269-270; o Masarykově audienci u Wilsona 278;

Crkal, Viluš 74, 95, 98, 103, 135, 137, 205
Crowe, sir Eyre 47, 49
Cummings, sir Mansfield 62
Czernin, Ottokar 153-154, 172; v Brest-Litevsku 235; odsuzuje Masaryka 237-238; střet s Clemenceauem kvůli Sixtovu dopisu 244-246; odstupuje 245; komentuje zánik monarchie 454
Čas 28-29, 38
Čeček, Stanislav 228, 308-309, 313, 316, 320, 326, 346; dostává příkaz bránit volžskou frontu 339; vydává československé armádě historický příkaz 340, 34
Čech 488
Čechoslovák 89, 92, 102, 103, 136, 138-139, 150, 168, 203, 206, 403; o Kornilovově akci 203
Čechoslovan 151, 210, 213
čeljabinský incident 303-305
Čermák, Bohumil 89, 92, 119, 132, 150, 179, 231, 494; zatčen bolševiky 304; podepisuje dohodu o odzbrojení legií 305;
Černá ruka 151
černá sotňa 143
Černov, Viktor M. 205, 320
Červený kříž 278, 333
Červený, Otakar 65
Červinka, Jaroslav, generál 106, 138, 146, 167, 193
Čeřenský, zástupce československé armády v Rusku 207
Česká demokracie 158, 160
Česká otázka 30-31, 449
České národní sdružení ve Spojených státech 56, 62, 73, 84-86, 104, 129, 174-176, 260-261; uzavírá clevelandskou dohodu 73, 86; posílá dopis Wilsonovi 240; u vzniku Pittsburghské dohody
Česká státoprávní demokracie 235, 356
české tiskové oddělení v Paříži 108
československá armáda ve Francii (legie), formuje se 194
Československá jednota (v Kyjevě) 96
Československá komunistická strana (komunisté) v Rusku, založena 283; na sjezdu v Moskvě 305-307; nařizuje mobilizaci československých komunistů v Rusku 433
Československá rudá armáda 301, 305
Československá sociálně demokratická strana dělnická (sociální demokraté) 17

Česko-slovenská národní rada v Paříži (též Národní rada), proklamace státní samostatnosti 14; k jejímu vzniku a pojmenování 91, 487-789; její složení 98-99; vysílá Dürricha do Ruska 98; vysílá Štefánika do Ruska 99, 106; Dürich uznán zástupcem Národní rady v Rusku 102, 122, 130; Štefánikova činnost v Rusku 131-135, 140-141; vznik Dürichovy Národní rady československé na Rusi 137-138; vztah k ruské vládě 139; vyloučení Dürricha z Národní rady 140, 143-148; založení její ruské odbočky 150 (viz též Česko-slovenská národní rada, její ruská odbočka); postavení jejích tří vůdců - Masaryka, Beneše a Štefánika 151; armáda jako její zbraň 169; Voska o ní 181-182; Koukolova zpráva 182; nábor dobrovolníků v USA 186; zřizuje armády ve Francii a Itálii 187-188, 232, 241-243; československé legie v Rusku součástí československé armády ve Francii 217; rozhoduje o odchodu legií z Ukrajiny 228; Balfour zvažuje její uznání 250, 274; České národní sdružení a Národní svaz českých katolíků se podrobují jejímu vedení 260; vzniká její americká odbočka 261; britská vláda se zdráhá ohledně jejího uznání 300, 357; Masaryk usiluje o její uznání ze strany USA 341; žádá o její uznání Francií 347; USA odmítají její uznání 351; uznaná Francií 352; uznaná Velkou Británií 357, 362; uznaná Spojenými státy 359, 371; podepisuje dohodu s Velkou Británií 358; Lansing o jejím uznání ze strany Britů 360-361; uznaná Itálií 372; mění se na prozatímní vládu 385-387; uzavírá tajnou dohodu s Francií 388; Francie uznává její územní nároky 388-389; k charakteru spojeneckých uznání 358, 372; Masaryk žádá USA o její uznání jako de facto spoluválčící vlády 392;

Československá národní rada, její ruská odbočka, 150; Masaryk do čela její propagandistické komise 462; její využití Masarykem 169; její oficiální orgán 193, 213; instruována Masarykem k politice neutrality 201, 204; rozhoduje o zařazení československých legií v Rusku do československé armády ve Franci 217; vede spor s českými socialisty v Rusku 224; trvá na politice neutrality v Kyjevě 225; odmítá bolševické názory 226-227; vyzvána Masarykem, aby bránila válečným zajatcům v návratu domů 226; odmítá organizování rudé gardy 227; jedná o nespokojenosti vojáků 228; nařizuje legiím opustit Ukrajinu 228; instruována Masarykem 230; získává finanční prostředky 231; odmítá účast legií na intervenci v Rusku 268; vyzvána Klecandou neodzbrojovat legie 290; snaží se zbavit Dürricha 292; ve sporu o politiku neutrality 296; ve stále větším rozporu s armádou 297-298; jedná o spojeneckém návrhu poslat legie do Archangelska 300; vyjednává dohodu se sibiřskými obchodními družstvy 300-301; její moskevská úřadovna zkonfiskována 302; pokouší se uklidnit pobouřené legionáře 302; její vůdci, Maxa a Čermák, zatčeni bolševiky 304; Maxa s Černákem nařizují úplné odzbrojení legií, čímž dovr-

šují jejich roztržku s odbočkou 305; pokus československých komunistů o převrat v zahraničním odboji v Rusku 305-308; odmítnuta vojáky a důstojníky - politika neutrality ztroskotala 309-312, 314, 317, 318; rozpuštěna radou lidových komisařů 324; její noví vůdci žádají o spojeneckou pomoc Čechům 329; volí nové vedení 362; vyhlašuje mobilizaci všech československých civilních osob a válečných zajatců v Rusku 374; vyzývá k vytvoření všeruské vlády 377; naléhá na Spojence, aby udrželi volžskou frontu 383; rozpuštěna Štefánikem 435;

Československá revoluční rada dělníků a vojáků, vzniká 228-229; zaniká 230; její bývalí členové 298

Československá samostatnost 78, 91, 140

československá sekce lidového komisariátu národností 301

Československý deník, 213, 224, 227, 301-303, 311, 319, 324, 326, 441

Československé revoluční (ústavodárné) národní shromáždění, nevoleno 138; jeho složení 398; volí Masaryka prezidentem 398; Masarykovo první poselství k jeho členům 399, 448, 459; schvaluje Masarykovy zahraniční závazky 419; dostává zprávu od Beneše 437;

Česko-slovenský tiskový úřad - v Petrohradě 140

Československý voják, 194; o Kornilovovi 204

Český časopis historický (ČČH) 33-34

Český komitét (v Moskvě) 92

Český komitét zahraniční 88-89

Český národní výbor (v Praze), též Národní výbor, 14, 386-387; založen, vyjadřuje loajalitu státu a dynastii 107; obnoven a reorganizován 356; vyhlašuje legitimitu zahraničního odboje 392; vyhlašuje nezávislost státu a přebírá výkonnou moc 394-395; jeho delegáti podepisují ženevskou deklaraci 397; odmítá jednat s českými Němci 401; dostává dopis od Beneše 404; staví mírovou konferenci před fait accompli 459

Český svaz, vzniká 107; jeho členové a představitelé 107; odmítá Masarykův zahraniční odboj 156-157; nastoluje nové požadavky 158; má nové vedení 234-235; žádá účast na mírových jednáních v Brest-Litevsku 235; v rezoluci odsuzuje vídeňskou vládu 386; Staněk vyjadřuje podporu Národní radě 387;

Český výbor v Londýně 59

Čičerin, Georgij Vasiljevič 297, 324; dostává memorandum od Masaryka 334, 443, 447; vyzývá československou vládu k jednání o odchodu legií 432

Čtyřdohoda 130

Daszynski, Ignacy 238, 387

„Davis", krycí jméno pro Lenina 178
Daxner, František, 89
David, Josef 328
Dědina, František 204-205
„dekret o míru" (Leninův) 206
Dělnické listy 178
Deml, Jakub 450
Demokratická unie střední Evropy, deklarace 392-393
Denikin, generál Anton I. 188, 196, 212, 426, 437, 439, 461; podniká ofenzívu proti Moskvě 440; poražen 441
Denis, Ernest 11, 50, 74-75, 82, 86, 108
Dérer, Ivan 420
Deutschböhmen 401; zasílá protestní nótu Wilsonovi 401
Dieterichs, generál M. K. 228, 287, 289, 291, 309, 321, 339, 345, 365, 374, 376
Dimitrijev, Radko 67
Dmowski, Roman 24, 357
dobrovolnická (ruská) armáda 201, 206, 206, 216-218, 231, 283-284, 289, 293, 376, 428-431
Donáth, Oskar 27
Drummond, sir Eric 155, 169
Družina 46, 66-68, 70, 83, 92, 95, 108, 120, 145, 150,
dubnové (Leninovy) teze 161
Duchonin, generál Nikolaj N. 194, 212-213, 270
Dula, Matúš 396
Duma, ruská 152
Dürich, Josef, přijíždí do exilu 55, 56, 80-81, 86, 479; očekává pozvání do Ruska 86; styky s Masarykem 86, 88-90, 431; podepisuje deklaraci Českého komitétu zahraničního 89-90; vybrán jako zástupce zahraničního odboje v Rusku 90; souhlasí s Masarykovým požadavkem vytvořit Národní radu 92; ve styku s Benešem 92, 94, 99; jedná s francouzskou vládou 94; odjíždí do Ruska 98-99; přijíždí do Petrohradu 102; jedná s ruskou vládou 102-105; v plánech ruské vlády 114, 121-122, 129; signatářem kyjevského zápisu 130-134; styky se Štefánikem 130-135, 140-146; v čele Národní rady československé na Rusi 137-139, 141-143, 145-146; vyloučen z Československé národní rady 143-148, 151, 453; jeho Národní rada československá na Rusi rozpuštěna 147; napadán Masarykem, Benešem, Štefánikem a jinými 147-150, 168; účastní se kyjev-

ských událostí (listopad 1917) 203-205, 209-210; připojuje se k protibolševickým silám 282, 291-292; odjíždí do Gelendžiku 292-293; ve štábu ruské dobrovolnické armády 428-431; vrací se domů 431; bráněn Karlem Horkým 431; o peněžních sbírkách v Americe 488; bráněn svou dcerou proti Štefánikovým útokům 502
Dzieduszycky, hrabě 24
Eisenmann, Louis 86, 108, 413
Emerson, plukovník 270
European Review 45
evangelická církev 35
federace zahraničních skupin ruské komunistické strany 299
federativní svazek socialistických republik Evropy , 293306
Fic, Victor M. 522 ad.
Fiedler, František 38
Fischer, Ludvík 72, 84, 89
Foch, Ferdinand, maršál 278, 415
Forman, J. 108
Franchet d'Esperey, Louis, generál, žádá Maďarsko o stažení vojáků ze Slovenska 402; o bělehradském příměří 412
Francie ustavuje československou armádu 194; 240-241; uznává Národní radu jako *de facto* prozatímní vládu 325; uznává prozatímní vládu 388; uzavírá tajnou dohodu s Benešem 388
Francis, David R. navrhuje poslat dvě americké divize do Ruska 191; o japonské intervenci 252; o drahách v Rusku 270; podporuje intervenci 322-323, 325-326; o sovětském příkazu odzbrojit legie 322
francouzské prohlášení práv člověka a občana 399
František Josef I., 82, 153, 454
Frazier, Arthur A. 247
Freissler, Robert 401
Fremdenblatt 158
Furstenberk, 180
Gajda, Radola (Rudolf Geidl) 69, 228; připravuje plán pro mimořádnou situaci 301; členem Prozatímního výkonného výboru 308; varován před vojenskými akcemi 310; obsazuje Novonikolajevsk 311; zapojen do přípravy protibolševické akce 313; bojuje proti bolševikům 317, 320-321, 324-325; Harris informuje o jeho obsazení Irkutska 340-341; naléhá na spojeneckou pomoc 378, 379; jmenován

velitelem ruské sibiřské armády 437; pokouší se o svržení Kolčaka 437; odjíždí ze Sibiře 437; obětí intrik Masaryka a Beneše 549
Gajer, nadporučík 228
Garrigue, Charlotta 26
Gaunt, Guy 61-62
Gauvain, Auguste 108
Gerovskij, Alexander 104-105, 114, 129, 135
Girsa, Václav 440-441
Goll, Jaroslav 33-34, 37-38
Grawes, William S. navrhuje odchod legií do Omska 378-379; americká vláda odmítá jeho návrh 379
Grenard, francouzský konzul v Moskvě 231
Grew, Joseph 269
Grey, sir Edward 72, 79
Grigorjev, Mikuláš 202
Gučkov, Alexander I. 165, 177
Guinet, Alfred, major 310, 318, 320; vysvětluje spojeneckou politiku legiím 326, 374;
Gurka, V., generál 132
Habrman, Gustav 56, 235, 394, 397, 432, 491
habsburská dynastie 12, 22
Hais, Arno 202, 223, 229, 301
Halifax, lord 462
Hankey, sir Maurice, plukovník 116
Harding, lord 155
Harper, Samuel 478
Harper, William R. 478
Harris, E. L., 376; americký konzul v Irkutsku informuje o Gajdově okupaci města 340-341; naléhá na pomoc Čechům 374-375; udává počet legionářů, kteří bojovali na Sibiři 538
Hašek, Jaroslav 151, 210, 224, 294, 434
Herben, Jan 28, 34, 37
Herder, Johann Gottfried 36
Hintze, admirál von 330
hlasisté 12
Hlaváček, František 233

Hlinka, otec Andrej 17, 40; střet s Masarykem 264; kolem Pittsburghské dohody 264, 418-419; o vztazích s Maďary 395; nespokojen s postavením Slováků v ČSR 398; vůdcem Slovenské l'udové strany 418-421; v Paříži 419; o Kramářovi 421, 548
Hodža, Milan 17, 40; nad rakví Kramářovou 549
Hoffmann, Max, generál 213
Horký, Karel 108, 471, 479, 502
Horodyski, Jan 208
Hoover, Herbert 279
House, Edward Mandel 63, 142, 173, 175, 268, 278-279; šéfem „Inquiry" 175; styky s Wisemanem 63, 142, 175, 262; adresátem Voskovy zprávy 180-182; ve styku s Balfourem 208; Masaryk o něm 403; na pařížské mírové konferenci 422
Houska, Václav 193, 321
„hradní historici" 466
Hruševskij, Michael 205
Hub, nadporučík uzavírá příměří s bolševiky 443
Hudec, Josef 158, 160
Hughes, William Morris 422
Hurban, Vladimír S. 137, 145, 184; informuje Masaryka 285; Masarykovi o Dürichovi 292; poslán do Washingtonu 362
Hus, Jan 198, 211, 548; jeho pluk 211
„Husitská" divize 211
husitska revoluce 35
husitské války 12
husitský kříž 211
Chamberlain, Austin 155
Chamberlain, Neville 462
Chelčický, Petr 34
Chéradame,André 108, 113, 117, 123
Chicago Herald Examiner 274
Churchill, Winston S. 293; vyjadřuje se k intervenci v Rusku 437; navrhuje intervenci 438-439, 461; o Kolčakovi 441; o vydání Kolčaka 442;
Halič 70-71; počet osob popravených zde za války 370
Holeček, Josef 105
Hruban, Mořic 107
Hus, Jan 87

Illiador, protiněmecký ruský mnich 174
Inquiry 175, 262
Iška, František 85, 545
Izvestija 198, 206
Izvolskij, Alexander P. 91, 148
Jackl, František 74
Jaksch, Wenzel o Masarykově filosofii 450
Jameson, pověřený speciálními úkoly v Rusku a na Sibiři, hlásí, že Čechoslováci považují výhradně americkou vládu odpovědnou,že jim nebyla na volžské frontě dodána pomoc 383
Janík, František 229
Janin, Maurice velitelem francouzské vojenské mise v Rusku 100, 102, 131, 144; odsuzuje Maxu za jeho postup v Kyjevě 210; velitelem československé armády ve Francii 241, 280, 328, 336, 354, 373, 382; přijíždí na Sibiř 428; na Sibiři 435-436, 439-441; obviněn za osud Kolčaka 442
Janoušek, Antonín 414
Japan Advertiser 291
Jastrebov, Nikolaj V. 83, 161, 183
Jászi, Oskar 45
Jedinstvo 162, 199
Jednota bratrská (čeští bratři) 30, 34
Jesenský, Janko 362, 437
jihoslovanská národní rada v Záhřebu 387
Jihoslovanský výbor v Londýně 141, 149
Jirásek, Alois 238
Joffre, Joseph, maršál 99-101
Josef II. 35
Judenič, Nikolaj N. 440-441
Juriga, Ferdiš (Ferdinand), páter podporuje rakousko-uherskou monarchii 76; žádá pro Slováky právo na sebeurčení 395-396
Jusserand, Jean J. 256, 276
Kadlec, Eduard u Bachmače 285; 292; nevylučuje použití síly proti bolševikům 301; bojuje s bolševiky 311, 317
Kaizl, Josef 21
Kaledin, vůdce donských kozáků 182, 204, 208-209, 212, 215, 224
Kalina, Antonín 39, 54-55, 160, 394, 432

Kalina, Antonín S. 277, 351
Kamkov, levicový eser 331
Kapell, V. O., generál vyzývá Syrového na souboj 442
Kapellovci 442
Karel I, císař rakousko-uherský 158, 169, 172, 198, 234, 239 248; amnestuje politické vězně včetně Kramáře a Rašína 198, 234; usiluje o mír 269; zapleten do Sixtovy aféry 244-246; podepisuje dohodu ve Spaa 245; diskutuje se zástupci Českého svazu 387; vydává manifest o reorganizaci habsburské monarchie 389; setkává se s Klofáčem 394; Beneš rozhoduje o jeho osudu 398; pokouší se zachránit monarchii 454-455; o dohodě ze Spaa a brest-litevském míru 457
Karel IV. 12
Karolyi, Michael, hrabě 169, 411-412
katolíci (čeští) ve Spojených státech - viz Národní svaz českých katolíků
katolické strany (klerikálové) 20, 30, 54, 75, 79, 103, 160, 356, 447
Kavčič, dr. 356
Kennan, George F. 458
Kepl, Rudolf 46, 84
Kerr, Philip 422
Kerenskij, Alexander F. 194; pád jeho režimu 110, 180; nesouhlasí se vznikem československé armády v Rusku 166; mění svůj postoj po Zborovu 167, 177; Maugham o něm 190; propouští bolševiky a vyhlašuje republiku 196; vidí nepřítele na pravici 197
Kirilenko, komisař ruské armády v Kyjevě 202
kirsanovská rezoluce 296-297
Kitchener, Herbert 48-49
Klecanda, Jiří sepisuje Pamětní spis o československé otázce 66; sympatizuje s Masarykem 119, 132, 136; tajemníkem ruské odbočky Národní rady 150, 168; spolupracuje se spojeneckými agenty v Rusku 179; jmenován Masarykovým zástupcem u velitele armády 193; proti sociálním demokratům v Kyjevě 224; vyjednává v Moskvě 287-289; umírá v Omsku 288, 290; staví se proti odevzdání zbraní 290; předává Savinkovovi 200 000 rublů 422
Klecanda, Vladimír 138; Klecanda Kornilovovým důstojníkem 192
Klofáč, Václav nabízí Sazonovovi vybudovat špionážní síť pro Rusko 42-43; zatčen 76; spoléhá na Rusy 78; místopředsedou Českého svazu 235; požaduje českou účast na brest-litevských jednáních 235; místopředsedou Národního výboru 356; členem ženevské delegace 394; jedná s císařem Karlem 394; jedná s Benešem

v Ženevě 397; schvaluje bezvýhradně činnost Česko-slovenské národní rady 431; ministrem národní obrany 444
Knoflíček, Karel 206, 222, 224; hlavou československé sekce lidového komisriátu národností 301
Knox, Alfred V. F., generál 254, 379, 381
Kolčak, admirál Alexandr V. dostává pomoc od Britů a Francouzů 423; uskutečňuje na Sibiři „státní převrat" 435; jmenuje Gajdu velitelem ruské sibiřské armády 437; charakterizován Churchillem 441; zatčen 441; popraven bolševiky 443; charakterizován Morrisem 544
Kolomenskij, genrál 204
Komárek, kapitán 228
Komenský, Jan Ámos 198
Komuč 346
Komunistická strana Československa 306-307, 433. *Viz* též československá komunistická strana
Kongres utlačených národností Rakousko-Uherska 151, 242-246, 249
Koníček, Karel 229-230
Koníček, Svatopluk alias Štěpán-Horský (Koníček-Horský) 74, 84, 92, 96-97, 102-103, 112, 120, 138, 148, 205, 229
Kopecký, František 59, 89, 105
Kopecký, František, rakouský konzulární úředník, Voskův agent „Zeno", 481, 486
Körber, Ernst von 53
Kornilov, Lavr, generál 167, 180, 188;; prchá z rakouského zajetí 191; oblibuje si Čechy 192; ve styku s Masarykem 192-193; čelí bolševikům 212, 216, 217, 224, 257, 283
Kornilovci 191-192, 202
kornilovská krize (Kornilovův pokus o převrat) 191, 193, 197, 203, 207
Korošec, Anton 238, 387
Košík, Gustav 86, 136
Koudelka, Oldřich 230, 298, 315
Koukol, reverend A. B. v Rusku 179; zpráva o ruské misi 182-186
Koza (Koza-Permský,F. 308
kozáci 181-182, 214-215; vstupují do Irkutska 340
Král, František podporuje Düricha 103; členem Dürichovy Rady 138; unesen, aby se nemohl účastnit III. sjezdu Svazu česko-slovenských spolků na Rusi 150; *Revoluce* protestuje proti zacházení s ním 169; organizuje českou jednotku v dobrovolnické armádě na Donu 205, 214, 216, 282-283

Král, Václav 467, 481
Kramář, Karel vůdce domácího hnutí za nezávislost 15-17; vůdcem mladočeské strany a představitelem české politiky ve Vídni 21-25, 29; jeho politická koncepce 29, 43-44, 122; formuje politiku neoslavismu 23-24, 43, 45; komentuje ruskou zahraniční politiku 43; navrhuje ústavu slovanské říše 43-44; udržuje styky do zahraničí 45-46, 57, 492; jeho plán z hlediska britské teze o rovnováze sil 47; vůdcem Maffie 54-55; styky s Dürichem 55, 81; chápe válku jako boj Slovanstva a Německa 75; zatčen 77, 81; souzen a odsouzen k smrti 81-82; zahraničí reaguje na jeho odsouzení 82-83; amnestován císařem Karlem 153, 157, 198, 506; stává se vůdcem domácího hnutí za nezávislost 160, 235, 355; předsedou České státoprávní demokracie 235; promlouvá při tzv. národní přísaze 238; organizuje kongres utlačovaných národů v Praze 246; předsedou Slovanského revolučního výboru 247; předsedou Národního výboru 356; prvním československým předsedou vlády 389, 412; požaduje vytvoření nezávislého státu 392; vede českou delegaci do Ženevy 394; podepisuje ženevskou deklaraci 397; bojuje o Slovensko 412; na pařížské mírové konferenci 416, 426; připravuje plán na intervenci v Rusku 423-426, 437-438; odvolán Masarykem z postu předsedy vlády 425; o Lize národů 426; o bolševickém režimu v Rusku 460-461; vyjadřuje se k pařížské mírové konferenci 461; Hodža nad jeho rakví 549; obává se o budoucnost své země 549
Krasnov, P. N., generál, 212
Kropotkin, kníže Petr 139
Krylenko, Nikolaj V., podporučík, 205
Kuhn, Loeb a spol., New York 64
Kulturkampf 27
Kudela, Josef 310, 319
Kühlmann, Richard von 330
Kupka, František 89
Kurajev, V. V. 289, 315
Kvapil, Jaroslav 159
Kwiecinski, generál 203-204, 209
Kyjevskaja mysl 163
kyjevský zápis 106; 130-135
Kysela, Josef 193, 328
La Nation tchèque 79-80, 98
Lammasch, Heinrich 394
Langer, František 168, 197, 325

Lansdowne, lord Henry 116
Lansing, Robert 15; snaží se oddělit Německo od Rakouska 154; o předpokládané japonské intervenci 252, 253, 275; adresátem memoranda „Slované Rakousko-Uherska 260; o utlačovaných národech Rakousko-Uherska 273; přijímá Masaryka 272-273; o intervenci v Rusku 275; o neuznání bolševiků 276; jeho plán ohledně Ruska 277; doporučuje zřízení výboru pro Rusko 279; zvažuje intervenci v Rusku 323; žádá Wilsona o pomoc legiím 332; schůzka s Masarykem (25. června 1918) 332-334; dostává zprávy ze Sibiře o Češích 335-336; memoranda pro a o konferenci v Bílém domě (1. června 1918) 338-339; jeho memorandum z 24. června 1918 o Rakousko-Uhersku 349; radí Wilsonovi neuznat Národní radu 350-351; doporučuje uznat Národní jako de facto revoluční vládu 360; o problémech s uznáním 360-362; dostává od Masaryka srpnová memoranda (z r. 1918) 364-368; a uznání Národní rady 369; neúspěšně doporučuje pomoc legiím na vožské frontě 380; dostává od Masaryka text deklarace nezávislosti 389; kritizuje Velkou Británii za dvojakou politiku 399; informován o morálce legií 543-544
Lavergne, generál, francouzský vojenský atašé v Moskvě o cestě legií do Francie 255; o Trockého příkazu 296, 330, 318, 322; dostává pokyn k přípravě intervence 326, 328
Lay, Julius 269
Lebeděv, V. I. 345
Leger, Louis 82
legie československé (české, též legionáři) 16, 69, ; Masaryk vyzývá ke vstupu do legií 170; ke vstupu českých a slovenských zajatců do legií 177, 221; ke Kornilovcům 191; v Kyjevě 202-205; o event. převelení na rumunskou frontu 212 ad.; financovány Spojenci 218, 231-232; součástí francouzské armády 219; jejich sociální a politické složení 221-222; agitace komunistů uvnitř legií 222 ad.; nové pokusy o jejich zapojení do protibolševického boje v Rusku 283 ad.; financování a zásobování legií 287; ve sporu s bolševiky 288 ad; plány na jejich využití v Rusku 302 ad. (dále viz čeljabinský incident, Gajda apod.)
Lenin, Vladimír Iljič 15, 172, 180, 197, 199, 207, 214, 216, 220, 258; prosazuje ratifikaci brest-litevské smlouvy 233; Lansingův postoj k jeho režimu 276; povoluje převoz československé armády do Francie 289; jedná s českými komunisty 308; o intervenci 322; o roli Spojenců při povstání legií 331; Masaryk o něm 334-335, 434; vyzývá k porážce legií 346; podporuje Kunovu výzvu 413; setkává se se Šmeralem 434; důsledky uznání jeho režimu pro Rakousko-Uhersko 456
L'Entente 164

Le Temps 423
L'Europe Nouvelle 436
Libuše 246
lidová strana 425
lidový komisariát národností 324
Lietuva 175
L'Independance tchèque 74
Lloyd, George 115, 154
Lockhart, Bruce 254, 284
Lodgman, Rudolf von Auen 401, 418
Lochvickij, generál 94
Londýnská smlouva 110
Long, Breckinridge o Masarykových názorech 269-270; o konverzaci s Masarykem 344; o významu české akce na Sibiři
„Long", krycí jméno pro Štefánika 178
Lužice, srbská 44, 61
Lvov, Georgij J., kníže 146, 161
maďarská rudá armáda 413
Maffie, formuje se 54; ve styku s Benešem 54, 157, 159; vysílá Dürricha do zahraničí 55; její zpravodajská činnost 59; její názory 80-81; souhlasí, aby Masaryk s Dürichem vystupovali jejím jménem 81,93-94, 107; svolává pražský kongres utlačených národů 246
Machovec, Milan 32-33
Malá dohoda 460
Mamatey, Albert 87; podepisuje Pittsburghskou dohodu 264;
Mamatey, Victor S. 277
Mamontov, M. P. prohlašuje Masaryka diktátorem 150; potvrzen Masarykem jako československý plukovník 170; vysílá české vojáky do Kyjeva 202; propuštěn z československé armády 204
Manifest českých spisovatelů 159-160
„Marcus", krycí jméno pro Masaryka 178
March, Peyton C., americký generál, ochoten a schopen dodat legiím v Rusku a na Sibiři zbraně 336-337, 342; je proti intervenci 338, 380;
Markov, ruský generál 188
Markovič, Ivan 136, 150
Marsden, Thomas George, alias T.G. Masaryk 152, 173, 271

Martínek, Josef 178, 486; o penězích sbíraných pro Masaryka v Americe 489
Masaryk, Jan 477, 517; slouží v rakousko-uherské armádě 370-371; bere si za ženu Craneovu dceru 517;
Masaryk, Tomáš Garrigue o československé otázce 11; poslancem realistické strany 13; ve vedení Národní rady 14; teorie o vzniku Československa 14-18; předválečné aktivity 20-40; Machovcova charakteristika Masaryka 32-33; Pekařova kritika 33-38; o Kramářových předválečných plánech 43-44; vztah k národním sociálům 45; předválečné zahraniční styky 45; alternativa ke Kramářově představě českého státu 47; spolupracuje s Voskou 48-51, 56-57; styky se Steedem 48; Švihova aféra 49-50; cesta do Holandska 50; styk s Craneem 50, 56-57; diskuse s českými politiky o samostatnosti Čech 51, 53; setkání s Thunem 51; druhá cesta do Holandska a jednání se Setonem-Watsonem 51-52; načrtává program samostatnosti Čech (též memorandum) 52-53; u Körbera 53; rozhoduje se k emigraci 54; Beneš jeho prostředníkem - vznik Maffie 54, 80-81; jedná se zahraničními politiky v Římě 54-55; o potřebě posílit emigraci 55-56; peníze na protirakouskou činnost 56-57; přijíždí do Londýna 58; účasten na činnosti britské zpravodajské služby 59-64; jeho činnost v době vzniku první české vojenské jednotky 67; odmítá Kramářovo pojetí války 75; autorem memoranda „Samostatné Čechy" 78-79; soud s národně sociálními poslanci 82; přijímá docenturu na King's College 84; spor se Sv. Koníčkem 84; vede nepravdivou propagandu v USA 85; spolupracuje se Slováky 86; seznamuje se se Štefánikem 87; vystupuje 6. července 1915 veřejně proti Rakousko-Uhersku 87; vztah k J. Dürichovi 88; předsedou Česko-slovenské národní rady 98-99; Český svaz zavrhuje jeho činnost 107-108; stupňování zahraniční propagandy 108-109; v memorandech ruského ministerstva zahraničních věcí 116-122, 124-127; ve styku s Wisemanem 59-64, 129; zasahuje do sporu uvnitř hnutí za nezávislost v Rusku 130-152; v Protopopových novinách *Ruskaja volja* uveřejňuje článek „Delenda est Austria" 139-140; jeho stoupenci zakládají ruskou odbočku Národní rady 150; o únorové revoluci (telegram Miljukovovi) 151; tegrafuje Rodziankovi ohledně téhož 152; přijíždí do Ruska jako Thomas George Marsden 152; otevřená roztržka s politickými vůdci doma 156; přijíždí do Ruska 161; britským propagandistou v Rusku 162-164, 170-171; Somerset W. Maugham o „původním účelu" Masarykovy cesty do Ruska 164; o svém rusofilství 164; o náboru válečných zajatců 167-168; buduje armádu v Rusku 165-169, 192-195; prohlášen Mamontovem za prezidenta a diktátora 170; buduje armádu v Rusku 177-178; ve stycích s Maughamem 178-179; uzavírá dohodu o převozu 30 000 vojáků do Francie 190, 232; o Kornilovově pokusu o převrat

192-193; vydává proklamaci o vstupu do československé armády 194; odjíždí do Jassy 194; o vyslání japonských vojsk do Ruska 190, 252, 278, 342; svědkem bolševické revoluce 196-201; protestuje proti pokynům sovětů 198-199; sesazuje Mamontova 204; o neutralitě v ruských vnitřních záležitostech 196, 200-205, 227; o událostech v Kyjevě 204-205; odmítá spolupráci s dobrovolnickou armádou na Donu 207, 216; o husitské orientaci armády 210-211; o českých bolševicích 224, 226, 229; v kontaktu s Muravjovem 225; jedná se Savinkovem 231; řeční naposled před odjezdem z Ruska 232; napaden v dubnu 1918 Czerninem 238; o irském právu na nezávislost 240; sepisuje v Tokiu memorandum pro Wilsona 257-259; reakce na něj 259, 263; účastní se přípravy Pittsburghské dohody 263-264; navzdory Craneovu doporučení nepřijat Wilsonem 267; při diskusi v domě Richarda Cranea 269-270; u Lansinga 271-273; vystupuje za uznání bolševické vlády 272-276; přijat Wilsonem 277-278, 331; adresátem Hurbanovy zprávy 285; schvaluje Maxův postup v Rusku 291; legie odmítají jeho politiku neutrality 309; setkání s Lansingem (25. června 1918) 332-334; memorandum pro Čičerina 334-335; žádá o americké uznání Národní rady 341-342; navštěvuje Longa 343; pozdrav legiím (z 21. července) 344; znovu usiluje o americké uznání 359-361, 364; memorandum z 28.srpna, určené pro Lansinga 364-368; o bolševismu 365, 522, 525; memorandum témuž (z 31. srpna) 369-371; podruhé u Wilsona 372-373; dostává americké memorandum ohledně volžské fronty 381, 383-384; analyzuje toto rozhodnutí 382; zřízení prozatímní vlády 385-387; předkládá deklaraci nezávislosti 389-392; požaduje americké uznání Národní rady jako de facto spoluválčící vlády 392; na konferenci Demokratické unie střední Evropy 392; podepisuje deklaraci a průvodní dopis Wilsonovi 392-393; zvolen prezidentem republiky 398; první projev v revolučním Národním shromáždění 399; zasílá instrukce Benešovi 402-404; o intervenci v Rusku 352-354, 421-424, 443, 530; odstraňuje Kramáře z funkce předsedy vlády 425; o významu setrvání legií v Rusku 438; hledá místo pro Štefánika 444; porovnáván s Benešem 446-447; o revoluci 446; jeho politická praxe 447-449; jak chápal náboženství 448; vztahy ke Slovákům 451-452; kritizován Kramářem 452-453, 460-461; uvažuje o příčině a cílech války 454; o ceně za samostatnost 458; selhání jeho politické koncepce 462; ve zprávách českého tisku za války 488; o Češích v Rakousku 505; o intervenci v Uhrách 530; rád se chlubí 536; jeho finanční situace 546; intrikuje proti Kramářovi a jeho straně 549

Masaryková, Alice 57, 398

Masaryková, Olga (provdaná Halíková) 108, 240

Maštálka, Jindřich Gustav 107
Mattuš, Karel 55, 107, 431
Maugham, W. Somerset 164, 178-179, 421; setkává se s Voskou v Rusku 184; s Masarykem v Petrohradě 208; o situaci v Rusku 190-191, 208
Maxa, Prokop jmenován Masarykovým zástupcem u legií 193; zakazuje zásah legií v Kyjevě 203-205; kritizován za tento postup 209; centrem kritiky československých sociálních demokratů v Rusku 224; jedná o morálním úpadku legií 228; jmenován Masarykovým zplnomocněncem pro vojenské věci 232; jedná s bolševiky 290-293; souhlasí s odevzdáním zbraní bolševikům 290-291; zatčen bolševiky v Moskvě 304, 308; nařizuje odzbrojení legií 305; sesazen vojenskými veliteli 308; čeljabinský sjezd odmítá jeho příkaz k odzbrojení 310; posílá legiím letáky 317-318; jedná se sověty o odjezdu legií 436
McDonogh, generál 60, 63,
McLaren, korvetní kapitán 184
Medek, Rudolf 194, 224
Medvecký, Karol A. 396
menševici 161, 199, 205
Mezispojenecký výbor v Petrohradě 179
Mihajlovič, Lubo 54, 271, 333
Mikuláš II, zavražděn 345
Miles, Basil 269-270, 336
Miljukov, Pavel N. 45, 146, 151-152, 161, 165, 183, 224, 421, 477, 546
Milner, Alfred 155, 249
mimořádná komise Politického středu 442
Mirbach, hrabě Wilhelm von 315, 330-331
Miscarea 163
Mitteleuropa 113
mladočeská strana (mladočeši) 20-21, 30, 45-46, 54, 81, 102, 104, 107, 160, 234
Modráček, František 158, 160
Montagu, Edwin S. 114
Morgan, J.P. Co. 176
Morning Post 123
Morris, Roland S. 256, 268; o Kolčakovi 544
Mrňák, František 191
Müller, V. 140
Muna, Alois 202, 223, 308, 432

Muravjov, Michael A. 219, 225, 334
Murmansk 212
Namier, Louis B. 82
národně sociální strana (národní sociálové) 17, 20, 40, 42, 54, 76, 78, 81, 102, 104, 107, 160, 356, 447
Národní listy 46, 75, 107, 421, 431; o Švihově aféře 473; o Masarykovi 488
Národní rada (v čele s Denisem jako čestným předsedou) 74-75, 84
Národní rada československá na Rusi (též Rada), vzniká 137-139; její členové 138; její vztahy s pařížskou Národní radou 142-149; schválena a podporována ruskou vládou 142-145; rozpuštěna prozatímní ruskou vládou 147
Nation 248
National Review 22
Národ 160
Národní divadlo 246
Národní svaz českých katolíků 73, 260; a Pittsburghská dohoda 263;
Naumann, Friedrich 113
Nejvyšší válečná rada v Paříži 170, 215, 231, 265-267, 325, 373; naléhá na intervenci v Rusku 337
Němec, Antonín 401
německá sociálně demokratická strana v Čechách, organizuje demonstraci 411
Němeček, kapitán 206, 214, 216, 282-283
neoslavismus (novoslavismus, novoslovanství) 21, 23-24, 55, 88
Neratov, 129
New Europe 60, 109, 152, 155
New Statesman 82
New York Herald 274
New York Herald Tribune 274
New York Times 272-276, 358, 371
Nikolajevič, Nikolaj, velkovévoda, 70, 74
Northcliff, lord Alfred Ch. W. H. 263
Nosek, Vladimír 108, 240
Noulens, Joseph 256, 322
Nová Evropa 403
Novák, Josef 73
Novotný, František 223
oddělení politického zpravodajství (britské) 170

Orel 165
Orlando, Vittorio E. 195, 242-243, 397
Országh, Jozef 67
Osuský, Štefan 73, 86, 108, 131, 187, 386, 489-490
Otázka sociální 30-31
Page, Thomas Nelson 246, 268
Paget, sir Ralph sepisuje memoranda 115-116
Palacký, František 23, 36, 76, 453
Paleologue, Maurice 71
pangermanismus (pangermáni) 22, 43, 75, 113
Pankhurstová 179
panslavismus 21, 91-92, 96
Papoušek, Jaroslav 143
Paris, francouzskýk generál 287, 379
Parvus (Hoelflund) 184
pátý všeruský kongres sovětů 331, 340
Pavelič, Ante 238
Peníżek, Josef 27
Pavlů, Bohdan 76, 89, 92, 103, 119, 132, 143, 179; o Kornilovově akci 193; odsuzuje Maxu za rozhodnutí učiněné v Kyjevě 210; je proti odzbrojení legií 289; předsedou Prozatímního výkonného výboru 308, 310, 314, 319, 325;, místopředsedou ruské odbočky Národní rady 362; informuje Harrise o nedostatku zbraní 376-377; naléhá na vytvoření všeruské vlády 377; zástupcem prozatímní vlády v Rusku 387; o stavu armády na Sibiři 439; o ofenzívě na západ 440-441
Pekař, Josef 33-38, 445, 449
Pellé, Maurice 413
Pergler, Karel 73, 84, 89, 187, 260-261, 263; zástupcem Národní rady ve Spojených státech 385; jmenován chargé d'affaires ve Spojených státech 387; prvním československým vyslancem v Japonsku 450; kritizuje Masaryka a Beneše 450; vypovězen z Československa 450, 546
Phillips, William doporučuje americké uznání Národní rady společně s britskou a francouzskou vládou 333, 350, 359; doporučuje pomoc Čechům na volžské frontě 380-381
Piccione, Luigi 413
Pichon, Stephen 82, 246; uznává Národní radu 352, 357, 388; odmítá plebiscit navržený Rakouskem 402

Pilsudsky, Józef 419, 422
Písecký, Ferdinand 132
Pittsburghská dohoda 263-264, 418-419, 451
Platón 26, 60, 269-270
Plechanov 139, 182, 199
Plesinger, Miroslav 91
Podkarpatská Rus („Karpatorusíni") 52, 402, 405, 415-416452
Pochodeň 224-225, 227-229, 300
pokrokový blok 20
Pokrovskij, Nikolaj N. 143,
politické strany (české a slovenské) 14, 16-17, 19-20, 38-40. Viz též jednotlivé politické strany.
Politický střed (vláda v Irkutsku) 441
Pool, sir Frederick C., generál, 300
Posseová (Brázdová), Amélie 183
Pravda 206
Právo lidu 160, 446
pravoslavná církev (pravoslaví) 88, 149-150, 165
Priklonskij, M. 97, 114, 129, 147, 148,; memoranda o budoucím uspořádání Evropy 116-128;
propagandistické byro bolševiků 184
Protopopov, A. D. 139, 148, 452
prozatímní německo-rakouské národní shromáždění 390;
prozatímní (ruská) vláda 146, 161-162, 177, 211
prozatímní ústava československé republiky 398
Prozatímní výkonný výbor 309-311, 314, 318-320; informuje, proč Češi sáhli ke zbraním 323; ve styku s Guinetem 328-329; má odlišný názor než Masaryk 335
Průkopník 293-295, 298-299, 302, 305; slučuje se se *Svobodou* 308
Průkopník svobody 231, 308
Pučálka, M. 119
Putney, Albert H. připravuje memorandum „Slované Rakousko-Uherska" 260, 349; o Čechách 359
Raczkowski, V. K. 175
Rada čtyř 422
rada lidových komisařů 213, 290, 313, 324, 375, 457-458
Radek, Karel 180, 193, 206

rakouské prozatímní národní shromáždění 401
Rasputin 140
Rašín, Alois 15; členem Maffie 54; zatčen 81; souzen 81-82; odsouzen k smrti 82; omilostněn císařem 153, 198, 234; autorem Tříkrálové deklarace 235; odmítá Seligerův návrh 401
Reading, lord Rufus Daniel Isaacs 63, 347, 422
realistická strana 13, 20, 30, 104, 105, 356, 446
Reč 162, 183
Redlich, Josef *25*
Rejman, Zdeněk 67, 98
Revkom 442
Revoluce 151, 2850
revoluční (ústavodárné) národní shromáždění 138, 392-393, 448, 451, 459; volí Masaryka prezidentem 398; jeho složení 398;
Revue de Paris 22
Ribot, Alexander 169
Richter, František 193, 314, 319, 328, 362
Robertson, sir Williams 59
Robins, Raymond 254, 256
Rodzianko, Michail Vladimír 152, 363
Romania Mare 163
Root, Elihu na misi v Rusku 179
Rosen, baron 183
Royard, francouzský major 329
rudá armáda 287, 298-299, 301-302, 304, 308, 315, , 318, 330, 430, 442
rudá garda 219, 284, 286-287, 290, 302-303, 314-315, 330, 332, 340, 380
Rukopisy 28
Russkaja volja otiskuje Masarykův článek *Delenda est Austria* 139; 183
Russkije vedomosti 162; tiskují Masarykův telegram 198
Russkoje slovo 183
Rusko-slovenský spolok pamäti L. Štúra 68, 92, 96, 131, 136, 139
řád sv. Vladimíra 144
Říjnová revoluce v Rusku 16, 17, 282, 428, 467
Sabath, Adolph J. 85, 276, 348
Sadlucký, 303-304, 309
Sadoul, Jacques 284, 521

St. Germainská smlouva 419, 441
Savinkov, Boris V. 182, 208, 231, 421
Savjolov, komoří 68
Sazonov, Sergej 42-43, 47, 53, 66, 69, 71
sbor důvěrníků 150
Scotus Viator (R. W. Seton-Watson) 420
Seton-Watson, R. W. 48, 51; setkává se s Masarykem v Holandsku 52-53; ve styku s Masarykem 57-59, 61, 63, 78, 403; ve styku s Dürichem 104; zakládá The New Europe 109; v propagandistické práci 129, 263; pracuje v oddělení politického zpravodajství 170; komentuje Masarykovo tokijské memorandum 267; komentuje Hlinkův případ 420; o historikově práci 445
Scheiner, Josef 43, 54, 56, 78, 81
Seignobos, Charles 108
Seliger, Josef 401
Semenov, Gregorij, ataman 254, 270, 297
sibiřské příměří mezi legiemi a bolševiky 442-443
Sidor, Karol 398
Sidorin, V. 192
Sin Fein 240; sinnfeinisté (čeští) 240
sionisté 31
Sís, František 46, 57-58, 493
Sís, Vladimír 46, 111, 493
Sissonovy dokumenty 478
Sixtus Bourbounský 158-159, 169, 172; Sixtova aféra 244-246
Skoták, A. 298, 315
Slovák 420
Slovanská tisková kancelář (v USA) 73, 84, 176, 180; její petrohradská odbočka 178, 183
Slovanský vystěhovalecký institut 178
Slovenská liga (Americká liga Slováků) 73, 81, 89, 136, 174, 260-261; uzavírá clevelandskou dohodu 73, 81, 86; podílí se na Pittsburghské dohodě 263-264
Slovenská ľudová strana 16, 418-421, 451
Slovenská národní rada, formálně ustavena 14; 15, vzniká a vyhlašuje svůj program 396
Slovenská národní strana 13, 14
Slovenská republika rad 414

Slovenský denník 420
Smetánka, J. F. 84
Smetanova síň Obecního domu 238
Smirnov, I. N. 442
„Smith", krycí jméno pro Josefa Martínka 178
socialisté (ruští) 205, 430
socialistická internacionála 49
socialistická rada 387-388
Socialistická strana Ameriky 73
sociálně demokratická strana (sociální demokraté) 17, 20, 25, 30, 39, 45, 49, 53, 56, 73, 75, 81, 103, 107, 118-119, 160, 356, 418, 433-434, 447, 457
sociální demokraté (čeští) v Rusku 201-202, 206, 222-224, 228-230, 282, 293-294, 305
sociální revolucionáři (eseři) 161, 205, 257, 287, 301, 340, 346, 425, 430, 440
Sokol 43, 165, 234; ve Spojených státech 72; má zastavenu činnost 81;
Sokolov, Nikolaj 183
Sonnino, Sydney 187
Sorokin, Pitirin 183
Soukup, František 234, 388, 401, 491
sověty dělnické a vojenské 147, 161, 166,
Spaa, dohoda 245
Společnost národů 425-426, 447
Stalin, Josef V. 288-290
Staněk, František 107, 235, 387; o důsledcích brest-litevského míru 457; podepisuje ženevskou deklaraci 397, 432
staročeská strana 20, 55, 102, 104, 356
státoprávně pokroková strana 13, 20, 39, 54-55, 102, 107
Steed, Wickham Henry 22, 45; ve styku s Masarykem 48-53, 57, 59, 63, 87, 162, 403, 477, 479; v propagandistické práci 108-109, 263; ve styku s Benešem 248, 546; o významu slova „trustee" 358; o britském uznání Národní rady 455
Stern, E. 95, 132, 144, 148
Stevens, americký železniční inženýr, 270
Stilip, Frank 184
Stránský, Adolf 107, 235
Strimpl, Ludvík 87
Stříbrný, Jiří 16, 17, 158, 549
Stürmer, Boris 102

Sudetenland 401
Sumensonová 183
Svoboda 222, 224, 227-229, 293, 298, 300, 302; slučuje se s *Průkopníkem* 308
Synek, Jan 298, 308
Syrový, Jan 228, 313, 373-374, 439; dotazuje se Spojenců ohledně volžské fronty 377; podává zprávu Štefánikovi 435; o ofenzívě západním směrem 440; provádí evakuaci legí 441; vyzván na souboj 442; činěn odpovědným za Kolčakův osud 442
Svatkovskij, Vsevolod 43, 46, 54, 86, 113, 145
Svatoštěpánská koruna 76, 390, 488
Svatováclavská koruna 12, 52, 65-66, 123, 126, 488
svatý Cyril a Metoděj (cyrilometodějství) 34; pluk jejich jména 165; a přejmenován 211; jejich svátek 548
svatý Václav 66; pluk jeho jména 165; a přejmenován 211;
Svaz česko-slovenských (původně českých) spolků na Rusi, též Svaz 66-69, 89, 92, 95-96, 101-103, 106, 119-122, 132-133, 135-137, 140, 143-144, 146, 149-150
Sychrava, Lev 78, 84, 86, 145, 187, 387
Sýkora, Jan 59, 89
Szporluk, Roman o Masarykově „filosofickém poselství" 471-472
Šámal, Přemysl 54-56, 81, 157
Šatagin, N. I. 430
Ščerbačov, Dimitrij G. 194, 213, 215
Šíp, František 231-232
Šmeral, Bohumír 53, 75, 81, 107, 160, 434, 491
Šmitt, Otakar 138
Šokorov, V. N. 193, 201-202, 228, 309-310, 313,
Špaček, J. 348
Šrobár, Vavro 20, 87, 159, 398, 412, 418-419, 451;o Hodžovi 467
Štafl, Ivan 95, 98-99, 132-133
Štefánik, Milan Rastislav ve vedení Národní rady 14, 15; jeho biografická data 87; ve styku s Dürichem 99, 102; 130-135, 140-146; v kontaktu s francouzskou vládou 99-102, 241, 267; přijíždí do Ruska 99-101, 106; Štefánik a ruská vláda 122, 130-131, 166; verbuje dobrovolníky v USA 186-187; o roli Maxy v Rusku 210; ve styku s Masarykem 259, 280, 307, 336; ministrem války prozatímní vlády 386, 435; přijíždí na Sibiř 428; působí na Sibiři 434-436; o bolševismu 443; ve styku s Benešem 436, 453, 488; jeho smrt 438, 443-44; prchá před Dürichovou dcerou 502

Šteidler, František 541
Štěpánek, Vítězslav 39, 46, 84, 97, 102, 108, 205
Štíbner, V. 140
Štrombach, Jaroslav 295, 315
Štúr, Ľudovít 12
Švarc, Ven 178-179, 184
Švec, Josef 316, 427, 443
Švehla, Antonín 17, 55, 159, 356, 431
Šviha, Karel 40; jeho aféra 40, 49, 53; 446
Švihovský, Věnceslav 138
táborité 36, 294
Tabouis, francouzský generál 216
Tardieu, André 108
Těšínsko 405, 415, 417
Thomas, Albert uzavírá dohodu o převozu 30 000 legionářů do Francie 232
Thun-Hohenstein, hrabě Franz von 51, 53, 479
Times 22, 48, 82, 109, 162, 358, 505
Tobolka, Zdeněk Václav 107
Tolstoj, Lev Nikolajevič 162
Trockij, Lev Nikolajevič (Bronstein Leo) 178, 180, 196-197, 206, 254, 284, 296, 300, 305, 312; žádá ponechání legií v Rusku 289-290; žádá rozpuštění legií 304-305; jeho příkaz (z 25. května 1918) 311, 315-316, 320-322; o popravě carské rodiny 345-346; ohlašuje bolševická vítězství 375; buduje disciplinovanou rudou armádu 430; Masaryk o jeho paktu s císařem Vilémem 458
Trubeckij, Evžen N. 231
Třetí internacionála 306, 433-434
třicetiletá válka 12
Tříkrálová deklarace 237-237, 261, 456
Tuček, Alois 46, 67, 92, 95
Turčianský Sv. Martin 14, 395-396
Tusar, Vlastimil 387, 425; o důsledcích brest-litevského míru 457
Tyrrell, sir William 115-116
Udržal, František 39
Ukrajinci 403
Ukrajinská centrální rada (Centrální rada) 202, 205, 209, 213, 215
ústava slovanské říše 43-44

ústavodárné shromáždění ruské 214, 319-320, 325, 346
Vajanský, Svetozár Hurban 20, 40, 264
válečná obchodní rada (americká) 279
Vančura, Josef 33-34
Vandervelde, Emile 45
Vaněk, Vladimír 98, 108, 145
Vaníček, Václav 230, 298, 315
Vavák, František Jan 35, 37
Vatikán 170
Večer 157, 159
Večernyje vremja 162-163
velkomoravská říše 11
Venkov 157
Veselý, Antonín 74, 89
vídeňský parlament 23, 104, 159
„Viktor", Voskovo krycí jméno 178
Vilém II, německý císař 158, 244, 330, 398, 458
Vinogradov, Pavel 53, 140
Volf, Jan 107
Volja naroda 183
Volnost 162
Vondrák, Václav 49, 65-66; zvolen předsedou Svazu česko-slovenských spolků na Rusi; získává carův souhlas pro propuštění českých a slovenských válečných zajatců 95; ve styku s Masarykem 97; podepisuje kyjevský zápis 107; a ruská vláda 119-120; a Dürich 132, 430; uznává Masaryka za vůdce zahraničního odboje 146
Voska, Emanuel Viktor vyslán Masarykem ke Steedovi 48-49, 445; řídí Masarykovu „soukromou" zpravodajskou službu 50, 56-57, 59-60; ve styku s Wisemanem 59, 61, 63-64, 129, 141, 173; podepisuje deklaraci „Českého komitétu zahraničního" 189; umlčuje Išku 85-86; o misi v Rusku 173-183, 494; vypracovává propagandistické schéma pro Carsona a Housea; věří, že Češi mohou dobýt a držet Petrohrad 197; navrhuje propagandistické schéma 261-263; ve službách americké rozvědky 262-263; ve styku s Masarykem 267, 403, 445, 476, 480-481; pracuje pro americkou rozvědku v Evropě 403, 481; zatčen 547
Votruba, František 76
Vrbenský, Bohumi 158
všeruská zatímní vláda 377

Všeruský svaz obchodních družstev 332
Výbor amerických občanů slovanského původu pro Rusko 176, 177
výbor obrany impéria 116
„Warring Co.", krycí jméno pro ruskou vládu
Washington Post 274-276
Washington Sunday 274
washintongská deklarace nezávislosti 390-392
Weissová, Louisa 436
Wekerle, Alexandr 390
Whyte, Frederick 60
Williams, Roger H. 57
Wilson, Wodrow 15, 16; adresátem společné odpovědi Spojenců 128, 154, 169; vyhlašuje válku Německu 172; vyhlašuje válku Rakousko-Uhersku 214; jeho Čtrnáct bodů 214, 239-240; adresátem Masarykova tokijského memoranda 257-259; přijímá Masaryka 277-279, 331, 372-373; o vyslání civilního výboru do Ruska 279, 332; odmítá pomoc Čechům na volžské frontě 364, 381-382; odmítá uznat Národní radu 351-352; přijímá Masaryka a potvrzuje uznání československé samostatnosti 372; vydává nótu (z 18. října 1918) 390
Wilsonová, Edith Bolling 279
„wilsonovská legenda" 460
Wiseman, sir Wiliiam ve styku s Masarykem 59, 61, 382, 403; činný v USA 61-63; spolupracuje s Voskou 59, 61, 63-64, 129, 141, 173-178, 182, 261-263, 403, 481 ; ve styku s Houseem 63, 142; spolupracuje s Maughamem 164, 178, 191; doporučuje Vosku pro zpravodajskou a propagandistickou práci 262; dostává Masarykovy „poznámky" o americkém rozhodnutí ohledně volžské fronty 382; informuje Murraye o Voskovi 481
Woolsey, Lester H. 360, 362
Wright, Butler J. 268-269
Young, Robert F. 60-61, 263, 481
Zajíček, kapitán 292
zákon na ochranu republiky 450,
Zápotocký, Antonín 434
Závada, Bohuslav 328
Zborov 76, 177; bitva 166-167, 285
Zíval, G. A. 205
Zlámal, Oldřich, reverend 260

Ženeva ; Masaryk veřejně vystupuje proti Rakousko-Uhersku 87; Beneš se setkává s delegací s Prahy 394-397, 431
Židé, v českých zemích 26, 31, 468; Masaryk oceňuje pomoc jak ortodoxních Židů, tak sionistů 31; Masaryk se chlubí jejich podporou 149;
Žilinskij, J. G. 42
Žižka, Jan - pluk jeho jména 211;

Josef Kalvoda, M. A. a Ph. D. /Columbia University, Public Law and Government/, je emeritním profesorem historie a politologie, Saint Joseph College /univerzita/ West Hartford, Connecticat, USA.

Narodil se v Československu a od roku 1951 žije ve Spojených státech. V angličtině publikoval tři knihy /*Titoism*, 1958; *Czechoslovakia's Role in Soviet Strategy*, 1978 a 1980; *The Genesis of Czechoslovakia*, 1986/, v češtině *Z bojů o zítřek* I., 1995, II., 1996, a III. díl, *Historické eseje*, má vyjít v roce 1998. Přispěl kapitolami do dalších devíti knih publikovaných v angličtině. Je autorem stovek článků, dokumentovaných studií a recenzí ve vědeckých periodicích včetně *Slavic Review*, *The Yale Review*, *Nationalities Papers*, *Bohemia*, *The New Horizons*, *Journal of Central European Affairs*, *Slavic and East European Studies*, *The American Political Science Review*, *The American Historical Review*, *Catholic Historical Review*, *The Journal of Politics*, *International Behavioural Scientist*, *Canadian Slavic Studies*, *The Russian Review*, *Slovakia*, *Vital Speeches of the Day*, *Střední Evropa*. Rovněž publikoval velké množství článků a studií v etnickém /exilovém/ tisku.